Z 181

УНИВ. БИБЛИОТЕКА
И. Бр. 17705

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ

ГОДИНА ТРИДЕСЕТ СЕДМА

XXXVII

КЊИГА ПРВА

(ЈУЛ—ДЕЦЕМБАР 1920)

1920

УРЕДНИК

СВЕТИСЛАВ ПЕТРОВИЋ

— ИЗДАЊЕ ДРЖАВНЕ ШТАМПАРИЈЕ —

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА
КРАЉЕВИНЕ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА
БЕОГРАД, 1920.

САРАДНИЦИ „ПРОСВЕТНОГ ГЛАСНИКА“

Богдановић Катарина, професор Друге Женске Гимназије, Београд (I_4)
Богдановић Милан, суплент Друге Мушке Гимназије, Београд (II_5, IV_2)
Вулић Д-р Никола, професор Универзитета, Београд (IV_7, VII_{11})
Грол Милан, Управник Народног Позоришта, Београд (I_{14})
Дамњановић Мирко, професор гимназије, Крушевац (IV_8)
Дивац Недељко, професор Четврте Мушке Гимназије, Београд (I_{28}, VII_5)
Ђорђевић Д-р Тихомир Р., професор Универзитета, Београд (I_{25}, V_1)
Жујовић Јован М., Председник Академије Наука, Београд (I_2)
Илић Пешар М., професор Треће Мушке Гимназије, Београд (I_{36}, IV_5)
Јовановић Јован М., опуномоћени министар у пенсији, Београд (I_{23})
Јонић Велибор, суплент Реалке, Београд (I_{31}, VII_{12})
Јонић Крста, учитељ, Београд (I_{21})
Казимировић Д-р Радован, професор Прве Женске Гимназије, Београд (I_{30})
Карић Милан Ђ., референт Министарства Просвете, Београд (I_{13})
Каснар Зорка, суплент Друге Женске Гимназије, Београд (VII_9)
Кнежевић Лазар Р., начелник Министарства Просвете, Београд (X_3, X_4)
Лавал Ернест, професор лицеја, Angers, Француска (I_{16})
Магазиновић-Геземан Марија, професор Прве Женске Гимназије, Београд (I_{10})
Милинковић Михаило Д., професор гимназије, Шабац (IV_4)
Милојевић Д-р Боривоје Ж., доцент Универзитета, Београд (III_1)
Милојевић Милоје, композитор, Београд (I_5)
Милошевић Момчило, професор Реалке, Београд (I_4)
Мићић Рајко Сш., референт Министарства Просвете, Београд ($_{117}$, X_2)
Московљевић Милош М., професор Треће Мушке Гимназије, Београд (VIII_1)
Недељковић Д-р Милорад, професор Универзитета, Суботица (II_2)
Павловић Д-р Миливоје, суплент Прве Мушке Гимназије, Београд (I_{26}, I_{33})
Петровић Светислав, професор Прве Мушке Гимназије, Београд (I_1, VI_{1-25}, X_1, X_{5-53})
Петронијевић Д-р Бранислав, професор Универзитета, Београд (IV_3)
Поповић Д-р Добривоје Г., начелник Министарства за Соц. Политику, Београд (I_{35})
Поповић Д-р Никола М., доцент Универзитета, Београд (I_{29})
Прошић Љубомир М., Управитељ Женске Учитељске Школе, Београд (I_{19}, IV_1)
Радивојевић Тодор, професор Трговачке Академије, Београд (I_{17})
Рисшић Миодраг, професор Прве Мушке Гимназије, Београд (II_3, II_4)
Секулић Исидора, књижевник, Београд (I_8, I_{34}, VII_1)
Симић Миливоје, инспектор Министарства Просвете, Београд (I_{24})
Сшанковић Милушин, учитељ, уредник „Народне Просвете“, Београд (VII_8)
Сшанојевић Михаило М., референт Мин. Просвете, уредник „Учитеља“, Београд (I_{18})
Сшевановић Д-р Свешолик П., Директор Прве Мушке Гимназије, Београд (IX_1)
Сшојановић Димишрије Ј., инспектор Мин. за Социјалну Политику, Београд (I_{12})
Сшојковић Срешен Ј., директор гимназије у пенсији, Београд (I_{15})

Типа Пешар А., инспектор Министарства Просвете, Београд (I_7, VII_{10})
Трбојевић Д-р Дане, управитељ Реалне Гимназије, Загреб (I_{32})
Ћоровић Д-р Владимир, професор Универзитета, Београд (VII_4)
Цар Марко, књижевник, Београд (I_{22})
Цветић Емило, професор Прве Мушке Гимназије, Београд (VII_2, VII_3)
Цвијић Д-р Јован, професор Универзитета, Београд (I_3)
Џонић Урош, професор Треће Мушке Гимназије, Београд (VII_6)
Шашељо Ив, лектор Универзитета, Београд (I_{11})
Шевић Д-р Милан, професор Прве Мушке Гимназије, Београд (I_9, I_{27}, IV_6)
Штампар Д-р Андрија, начелник Министарства Здравља, Београд (II_1)

Бројеви у загради упућују на радове у „Садржају".

САДРЖАЈ

Страна

Службени део 1-156

I. ЧЛАНЦИ

1) *Читаоцима* 1
2) *Задаци новог доба*, од Јована М. Жујовића 2
3) *Држава Срба, Хрвата и Словенаца*, од Д-р Јована Цвијића 8
4) *Писмени задаци из српског језика*, од Катарине Богдановић 14, 94, 163
5) *О музикалном васпитавању*, од Милоја Милојевића:
   а) *Настава музике у школама* 19
   б) *Јавни музички живот* 150
6) *О васпитању средњешколске омладине*, од Момчила Милошевића 27
7) *Покрет за реформу математичке наставе*, од Петра А. Тине 34
8) *Личност наставнице у школи*, од Исидоре Секулић 65
9) *Легислативна и егзекутивна педагогија*, од Д-р Милана Шевића 75
10) *Нова Школа*, од Маге Магазиновић 79
11) *Настава географије у француским гимназијама*, од Ив-а Шатењо-а . . . 87
12) *Рад на заштити деце*, од Димитрија Ј. Стојановића 100
13) *Средње школе у Србији и Црној Гори*, од Милана Ђ. Карића 107
14) *Позоришта у Југославији*, од Милана Грола 137
15) *Математика у основној настави*, од Сретена Ј. Стојковића 143, 211
16) *О настави француског језика*, од Ернеста Лавала 157
17) *Географија у средњим школама*, од Тодора Радивојевића 166, 229
18) *Народно просвећивање у прошлој години*, од Михаила М. Станојевића . . 173
19) *Деца „новинари“*, од Љубомира М. Протића 177
20) *Интелектуални рад и воља*, од Жил-а Пајо-а 180
21) *О ручном раду*, од Крсте Јонића 183
22) *Друштвени задатак умешности*, од Марка Цара 201
23) *О васпитању у Енглеској*, од Јована М. Јовановића 209
24) *О настави природних наука у средњим школама*, од Миливоја Симића . 218
25) *Школске прилике у Србији за време прве владе кнеза Милоша Обреновића*, од Д-р Тихомира Р. Ђорђевића 265, 329
26) *Ћирилица или латиница*, од Д-р Миливоја Павловића 276
27) *Школа будућности*, од Д-р Милана Шевића 280
28) *Биолошка настава у средњим школама*, од Недељка Дивца 285, 352

Страна

29) *О сиремању за наставнички позив на Универзитету,* од Д-р Николе М. Поповића 290

30) *О реформи верске наставе у средњој школи,* од Д-р Радована Казимировића 293, 370

31) *О настави живих језика,* од Велибора Јонића 297, 362

32) *Бачка самоуправа,* од Д-р Дана Трбојевића 337

33) *Један покушај ученичке самоуправе код нас,* од Д-р Миливоја Павловића . 343

34) *Једна дечја читаоница,* од Исидоре Секулић 348

35) *Настава из хигијене,* од Д-р Добривоја Г. Поповића 360

36) *О радној школи,* од Петра М. Илића 368

37) *Народне школе и држава,* од Рајка Ст. Мићића 375

II. ХРОНИКА

1) *Антиалкохолни дан,* од Д-р Андрије Штампара 36

2) *Отварање правног факултета у Суботици,* од Д-р Милорада Недељковића 39

3) *Загребачка скупштина средњешколских наставника,* од Миодрага Ристића 42

4) *Јулска скупштина средњешколских наставника,* од Миодрага Ристића . . 187

5) *Професорска скупштина,* од Милана В. Богдановића 237

III. НАУЧНИ ПРЕГЛЕД

1) *Најновији радови Ј. Цвијића о антропогеографији Балканског Полуострва и психичким особинама Јужних Словена,* од Д-ра Боривоја Ж. Милојевића 241

IV. ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

1) *Како да васпитамо синове и кћери, од Љуб. М. Протића,* од Љубомира Протића 50

2) *Једна нова историја српско-хрватске књижевности,* од Милана Богдановића 51

3) *Принципи метафизике, од Б. Петронијевића,* од д-ра Бранисл. Петронијевића 111

4) *Једна француска књига о нашим ђацима,* од Михаила Д. Милинковића . . 116

5) *Интелектуални рад и воља, од Ж. Пајоа,* од Петра М Илића 191

6) *Виша настава у Француској, од Г. Глегеа,* од Д-ра Милана Шевића . . 249

7) *Латинска читанка, од М. Живковића,* од Д-р Николе Вулића 304

8) *Француска граматика, од А. Сш. Јошића,* од Мирка Дамњановића . . . 305

V. КЊИЖЕВНИ ПРИЛОЗИ

1) *Један чланак о Досишеју Обрадовићу из 1819 године,* од Д-р Тихомира Р. Ђорђевића 238

VI. КРОЗ СТРАНЕ ЛИСТОВЕ

1) *Порука учитељима.* — 2) *Немачка школа.* — 3) *Нови задаци школе.* — 4) *Замор и злоставља духа.* — 5) *Три рђава поступка у васпитању.* — 6) *Економска независност жене.* — 7) *Спремање учитеља.* — 8) *О подизању народних домова,* од Светислава Петровића 250

9) *Пропиву испита.* — 10) *Закон интелектуалне производње.* — 11) *О књигама за децу.* — 12) *Сугестија наставника над ученицима.* — 13) *Васпитање девојака после рата.* — 14) *Сутрашња школа.* — 15) *Еко-*

Страна

номска криза и њене последице у настави. — 16) *Хигиенско васпитање у основној школи.* — 17) *Какав треба да буде нови Универзитет,* од Светислава Петровића 311

18) *Деца и рат.* — 19) *Глас мртвих.* — 20) *Треба ли латински језик?* — 21) *Корист од учења модерних језика.* — 22) *Школа рада.* — 23) *Настава природних наука у основној школи.* — 24) *Немачка школа после рата.* — 25) *Школа и моралност,* од Светислава Петровића . . . 377

VII. ДРУШТВА И УСТАНОВЕ

1) *Удружење Наставница Средњих и Стручних Школа,* од И. С. 56
2) *Географско Друштво,* од Е. Ц. 57
3) *Картографски Институт Географског Друштва у Београду,* од Е. Ц. . 57
4) *Српска Књижевна Задруга* 58
5) *Професорско Друштво,* од Недељка Дивца 123
6) *Друштво за Српски Језик и Књижевност,* од Уроша Јонића 127
7) *Учитељско Удружење* 129
8) *Учитељско Удружење после рата,* од Милутина Станковића 193
9) *Друштво за Просвећивање Жене и Заштиту Њених Права,* од Зорке Каснар 258
10) *Међународна Математичка Заједница,* од Петра Л. Типе 310
11) *Историјско Друштво* 311
12) *Друштво за Живе Језике и Књижевност,* од Велибора Јонића 385

VIII. РАЗЛИЧНОСТИ

1) *Просвета у Русији,* од Х. Висоцке (превео М. М. М.) 320
2) *Једна школска република,* од Рене Пио-а 387

IX. ЈАВНА ГОВОРНИЦА

1) *Поводом чланка „Загребачка Скупштина средњешколских наставника“,* од Д-ра Светолика П. Стевановића 194

X. БЕЛЕШКЕ

1) *Насловни лист „Просветног Гласника“.* — 2) *Народне школе у Босни и Херцеговини,* од Р. Ст. М. — 3) *Питомци Министарства Просвете.* — 4) *Питомци Министарства Просвете у Француској и Швајцарској, према занимању њихових родитеља.* — 5) *Француско-српска школска конвенција.* — 6) *О енглеским школама.* — 7) *Наш додатак* 59
8) *Почаст мртвима.* — 9) *Стогодишњица Ламартинова.* — 10) *Утисци са Соколског Слета у Прагу.* — 11) *Плате француских професора Универзитета.* — 12) *Рашне генерације.* — 13) *Кинематограф у настави.* — 14) *Ново васпитање у Немачкој.* — 15) *Добро држање школе и ученика.* — 16) *Мишљење америчанских ученица гимназија о браку и материнству.* — 17) *Једна превара на испиту зрелости пред судовима* 131
18) *Бољшевистичке идеје о васпитању.* — 19) *Сарадња наставника и ученика.* — 20) *Синдикализам и средња настава у Француској.* — 21) *Школски вртови у Америци.* — 22) *Учитељи на Универзитетима у Немачкој.* — 23) *Практични дух у средњој школи.* — 24) *Удружење професора у Њујорку.* — 25) *О једнакости права* 196

Страна

26) *Сарадња професора и ученика.* — 27) *Нове плаће учитеља у Белгији.* — 28) *Нове плаће учитеља у Италији.* — 29) *Нове плаће учитеља у Енглеској.* — 30) *Нове плаће учитеља у Француској.* — 31) *Бугарски учитељи.* — 32) *Дечји речник.* — 33) *Антиалкохолизам у Америци и школе.* — 34) *Амерички учитељи и синдикализам.* — 35) *Две реформне француске гимназије* 259

36) *Француско учитељство.* — 37. *Продужење школовања у Француској.* — 38) *Реформа немачких школа.* — 39) *Нова пруска уредба о управи школа и учитељским већима.* — 41) *Немачка после рата.* — 42) *Мобилизација рада у Бугарској.* — 43) *Реформа грчких школа.* — 44) *Оскудица учитеља у Енглеској* 323

45) *Интернационални средњешколски конгрес.* — 46) *Деца и јавни живот.* — 47) *Међународни Универзитет.* — 48) *Учитељске пенсије.* — 49) *Енглеске школе.* — 50) *Лева рука.* — 51) *Ђачки штрајкови.* — 52) *Школе за ненормалне.* — 53) *Несташица учитеља у Америци* 389

XI БИБЛИОГРАФИЈА

63, 200, 263, 328, 392

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ

БРОЈ 1 ЈУЛА 1920 ГОД. XXXVII

СЛУЖБЕНИ ДЕО

ОПШТЕ ОДЕЉЕЊЕ

УКАЗИ ЊЕГОВОГ КРАЉЕВСКОГ ВИСОЧАНСТВА ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИКА АЛЕКСАНДРА

ПОСТАВЉЕЊА

у Министарству Просвете:

за Шефа Одсека за Статистику, са годишњом платом од шест хиљада динара, Зарија Р. Поповић, шеф истога Одсека, — ПБр. 2800 од 7-V-1920.

за писара I класе, Витомир Б. Срдић, учитељ у оставци, — ПБр. 2787 од 7-V-1920.

у Државној Штампарији:

за магационера, са годишњом платом од 3000 дин., Јован С. Дешић, досадашњи магационер, — ПБр. 2901 од 12-V-1920.

за благајника, са годишњом платом од 2500 дин., Витомир Гавриловић, досадашњи писар, — ПБр. 28994 од 2-V-1920.

на Универзитету:

за доцента Геодетских Вежбања, Геодетску Праксу и Топографско Цртање, Станоје Недељковић, инжењер, — ПБр. 2786 од 7-V-1920.

за учитеље Припремног, Орнаментског и Акварелног Цртања, Боривоје К. Раденковић учитељ вештина Четврте Гимназије у Београду и Михо Маринковић, учитељ вештина Треће Гимназије у Београду, — ПБр. 2795 од 7 маја 1920.

за доцента за Логику са Теоријом Сазнања, Д-р Никола Поповић, професор, — ПБр. 3145 од 22-V-1920.

за доцента за Географију, Д-р Боривоје Милојевић, професор гимназије у Београду, — ПБр. 3146 од 22-V-1920.

за редовног професора за Кривично Право и Кривични Судски Поступак, Д-р Милутин Миљковић, судија Апелационог Суда, — ПБр. 3280 од 28-V-1920.

за ванредног професора за Грађанско Право и Грађански Поступак, Д-р Чедомир Марковић, судија II степеног Суда за округ београдски, — ПБр. 3279 од 28-V-1920.

ОДЛУКЕ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

Одлука ПБр 2792 од 8-V: да се Коста Урошевић, професор Друге Београдске Гимназије, ослободи часова и административног рада у гимназији и упути на рад у Ботаничку Башту Универзитета.

Одлука ПБр. 2987 од 15-V-1920: да Д-р Тихомир Остојић, професор Филозофског Факултета у Скопљу, може остати до 1 септембра тек. год. на раду у Библиотеци Матице Српске у Новом Саду.

Одлука ПБр. 2775 од 7-V-1920: да Степан Кулбакин, професор Филозофског Факултета у Скопљу, остане у Београду док се не појави потреба да иде у Скопље.

Одлука ПБр. 3052 од 19-V-1920: да се одобри избор Д-р Тихомира Остојића, редовног професора, за декана, и Д-р Радослава Грујића, за пословођу Филозофског Факултета у Скопљу.

ГЛАВНИ ПРОСВЕТНИ САВЕТ

Господин Министар Просвете, ПБр. 2695 од 5 маја ове године, а на основу чл. 8 закона о Уређењу Главног Просветног Савета, поставио је за нове ванредне чланове Савета: г. г. Милана Костића, начелника Одељења за средњу наставу у Министарству Просвете; Драгомира Обрадовића, просветног инспектора за скопску област; протојереја Стевана Димитријевића, ректора Богословске учитељске школе у Призрену; Мирка Поповића, директора II мушке гимназије у Београду; Д-р Светолика Стевановића, директора I мушке гимназије у Београду; Стевана Нешића, директора женске гимназије у Крагујевцу; Душана Рајичића, инспектора Министарства Просвете; Петра Илића, професора III мушке гимназије у Београду; Д-р Недељка Кошанина, ванредног професора Универзитета; Бранка Таназевића, ванредног професора Универзитета; Д-р Веселина Чајкановића, ванредног професора Универзитета; Радивоја Илића, професора III мушке гимназије у Београду; Д-р Данила Катића, професора III мушке гимназије у Београду; Г-ђицу Лепосаву Бошковићеву, професора I женске гимназије у Београду; Павла Стевановића, професора II мушке гимназије у Београду; Бошка Бошковића, професора III мушке гимназије у Београду; Димитрија Соколовића, учитеља, потпредседника Главног Одбора Учитељског Удружења; Михаила Станојевића, учитеља, уредника „Учитеља“; Милана Ђ. Станојевића, учитеља у Београду и Д-р Милутина Коншу, школског лекара Универзитета у Београду.

Главни Просветни Савет, на своме 1175 редовном састанку од 4 маја т. г., дао је мишљења:

да имају квалификација: за привремене предметне учитеље: Евгенија Долгорукова, Тереза Смодлака, Милица Зделарова и Јован Христан; за привремене учитељице вештина (женског рада): Божана Ећимовић и Даринка Хлиза-Христићева; за привременог учитеља вештина (музике): Јосиф Свобода;

за суплента у Богословији: Николај Павловић-Мусатов;

да немају квалификација: Душан Лавриња, за указног предметног учитеља, и Милутин Павловић, за привременог предметног учитеља;

да Смиљу Јовановићку, Лепосаву Миловановићку и Лепосаву Максимовићку треба ставити у пензију;

да се Стеван Самарџић не може реактивирати, као ни Зорка Обрадовић, а да би Драгу Бурковићку требало поставити за учитељску заступницу;

да Петрија Ђокић нема квалификација за сталну учитељицу и да Живана Милићевићка има квалификација за привремену учитељицу основне школе.

Према реферату г. г. Миливоја Симића и Јеремије Живановића, Савет је дао мишљење о изменама у Правилима о штампању уџбеника државног издања, и то:

1. У чл. 14. у првој алинеји изостављају се речи: „Једном за свагда“; у другој алинеји изоставља се реч: „искључивом“.

2. Чл. 16. остаје као прва алинеја. Као друга алинеја долази: „За свако даље неизмењено издање или за издање са изменама по првој алинеји овога члана, писци уџбеника добијају на име награде до 5% чисте добити ако се уџбеник штампа у више од 100.000 примерака, а до 10% чисте добити ако се штампа мање од тога броја.

3. У чл. 33 у последњем реду изоставља се реч: „искључивом“.

Додаје се нов члан 33а: Писци уџбеника за средње и стручне школе, за свако даље неизмењено издање, или за издање само са мањим изменама, добијају до 15% чисте добити

за уџбенике нижих средњих школа, а до 25 о/о чисте добити за уџбенике виших разреда средњих и стручних школа.

Према реферату г. Д-р Александра Белића, професора Универзитета, и г. Мирка Поповића, директора гимназије, Савет даје мишљење: да нашим официрима инвалидима који су свршили курс ниже школе Војне Академије у Београду, треба допустити упис на све Факултете Универзитета.

Што се тиче Наутичке Школе у Котору, Савет сматра да се свршеним ученицима те школе, без потребних испита по гимназијском програму из свих разреда, не би могао допустити упис на Универзитет, нити се њихово сведочанство може изједначити с гимназијском матуром.

Главни Просветни Савет на своме 1176 редовном састанку од 13 маја т. г., а по представци Господина Министра Просвете СНБр. 4626 од 17 априла, дао је мишљење да би се на Цетињу требала отворити нижа женска гимназија по чл. 140а закона о средњим школама.

Главни Просветни Савет на своме 1178 редовном састанку, према писму Господина Министра Просвете ОНБр. 14624 од 11 маја т. г. и предлогу г. Д-ра Миливоја Јовановића, начелника основне наставе, одлучио је да се, ради измене закона о Уређењу Главног Просветног Савета, одреди комисија од г. г. Д-р Чеде Митровића, Д-р Александра Белића, Миливоја Симића, Мирка Поповића и Д-р Миливоја Јовановића, која ће за време Саветског ферија да спреми нацрт о изменама.

Према писму Господина Министра Просвете СНБр. 5549 од 14 маја т. г., Савет је одлучио: да се за идућу школску годину спреме у Државној Штампарији уџбеници државног издања за средње школе, према реферату који поднесу г. г. Петар Тина, Миливоје Симић, Живојин Видановић и Јеремија Живановић.

Савет даје мишљење да Д-р Јурај Мађарац не може бити професор средње школе док не одслужи три године као суплент; и да Вјекослав Б. Вишковић има квалификација за привременог учитеља веронауке и за хонорарног наставника латинског језика у средњој школи.

Главни Просветни Савет на своме 1179 редовном састанку од 29 маја т. г. одлучио је да се „Елементарна граматика Енглеског језика“ Војислава Петровића, секретара Министарства Просвете, може препоручити као уџбеник приватног издања за Енглески језик у нашим средњим школама.

Према молби Младена Спасојевића, учитеља вештина II мушке гимназије у Београду, Савет даје мишљење да молилац има права на назив професора по чл. 77 закона о средњим школама.

Главни Просветни Савет саслушава следећи реферат г. г. Љубомира Протића, Драг. Костића и Мих. Станојевића о књизи „Око дечијег бродолома“ од свештеника Љубе Павловића:

У књижици су два одељка: I „Спасавајмо децу“, који је намењен родитељима, с тенденцијом да се подстакну на старање о деци у опште; II „Омладино, спасавај се“, намењен је омладини у циљу да се заинтересује за развиће духовне културе.

Писац се стара да одговори истакнутој тенденцији, али му је стил непопуларан за шире кругове. Навешћемо за пример два до три пасуса: „Сазнање апсолутног закона и савршеног идеала води филозофији, а сазнање греха односно сазнање несугласности између идеала и дела води религији“ (страна 27). „Из сфере чисто моралне и духовне, идеја слободе природно је прелазила и у сферу друштвеног живота“ (страна 29)“ Хришћанство није одбацило ни један од пређашњих политичких облика, нити се определило новоме, већ је својим моралним начелима указало једини пут и за све народе подједнако неопходно потребан идеал друштвеног односа коме су они дужни да се приближују сообразно историјским и другим условима своје егзистенције“ (страна 30). И т. д.

С погледом на лепу тенденцију ове књижице, а из разлога што ће се њоме извесан ограничен број интелигенције моћи интересовати, ипак мишљења смо да се један мањи део ових књижица може откупити за народне књижнице и читаонице по градовима, ако их има. — СБр. 220 од 17 маја 1920 године.

На основу овога реферата, Савет даје мишљење да би се књига могла препоручити за градске књижнице.

Главни Просветни Савет саслушава следећи реферат г. Љубомира Протића, Г-ђе Наталије Костићке и г-ђе Марије Петковић о књизи „Први српски нови метод за кројење женских хаљина“, од М. Милојевића, професора кројења:

По техничкој изради и по облику, ова књига прави доста пријатан утисак. Што се тиче саме садржине, она може имати релативне вредности: ако се да у руке ономе коме доиста може бити од користи.

За ученице средњих школа ова књига није, јер њима за овај предмет не треба никакав уџбеник, у толико пре што у средњим школама оне не уче кројити и шити хаљине, а кад би се и хтело да ученице и овде шију хаљине, због данашње велике скупоће, овај циљ се не би постигао, јер су ученице почетнице у раду, које не знају честито још ни иглу да држе. Откуд би онда могле са два недељна часа да раде „Раглан жакете“?

Али и сам начин кројења који предлаже г. Милојевић врло је тежак, те деца „силним додавањем и одузимањем, пењањем и спуштањем мере“, никад не би научила узети меру и скројити (види страну 19, 27, 49 и т. д.).

Ипак да наведемо један пример из књиге, страна 27. „Од тачке О до линије где се укрштавају Р. Б. спустимо једну косу линију, а исто и од тачке Д до истог укрштавања Р. Б. пустимо косу линију; и од тачке О у полукружној линији, спуштамо до половине ове нове линије и на више за 2 см. и постепено на ниже до где се укрштава ова нова коса линија са изрезом око руке“.

И сад даље: „Од тачке Д метнемо тачку од 1 см. више од ове косе линије; и спуштамо се у полуокруглој линији преко ове тачке до изреза око руке, где се укрштава са овом косом линијом. Овим је готов изрез око руке на леђа за раглан“.

Књига се не одликује ни језиком, баш кад се не би замерило што је употребљавао туђе изразе: жакет, фигура, шнит, профирца, клош, глоки, брус-фалта и т. д.

Исто тако замерамо г. писцу што је тражио да се обележавање појединих тачака при кројењу мора да обележава словима из његова имена и имена његове жене (Милорад и Љубица), а кад не стигну ова слова, онда узима X, X 1, X 2 у место слова азбучним редом, како је уобичајено.

И поред набројаних мана и недостатака, књига има вредности за ученице које се спремају за кројачице, које се већином данас служе прегледима (базарима) и кројевима их њих. Оне ће, пошто им је то занат, са мало више воље моћи да се користе овом књигом, нарочито у изради капута (жакета), хаљина, тако званих кимоно, а да не говоримо о изради мидера, о којима оне ни појма немају, а овом се књигом могу користити ако је нашем женскињу и данас до тога стало.

Према овоме мишљења смо да ће ова књига моћи да се корисно употреби у радничким школама женских подружина и занатским школама, каквих већ има у Јужној Србији.

Свакако, књигом ће се моћи користити и свака женска која се разуме у раду колико-толико, и она сама да шије хаљине бар себи. — СБр. 226 од 21 маја 1920 године.

Према овом реферату, Савет је мишљења да књига није за уџбеник женског рада у средњим и стручним школама, и не треба је откупити.

Савет даје мишљења: да Дивна Миладиновићева, Милка Петронијевићева, Косара Блашковићева и Јелена Јакшићева имају квалификација за привремене учитељице вештина (женског рада); да Франц Стерле треба да поднесе доказе о гимназиском школовању, за одређивање квалификација; да Анка Мићићева нема квалификација; и да г. г. Михаило Георгијевски и Сергије Минцлов имају квалификација за професоре средње школе.

Главни Просветни Савет на своме 1180 редовном састанку од 27 маја т. г. дао је мишљења да имају квалификација: Стеван Младеновић за суплента; Милица Драгићевић и Евдокија Чекалова за привремене учитељице вештина (женског рада); Јосип Солнарж за привременог учитеља вештина (музике), ако поднесе оригинал или оверен препис сведочанства мешчанске школе; Катица Чунчић за привремену учитељицу вештина (женског рада), ако докаже да је свршила седам разреда гимназије; Иван Винодолац за хонорарног вероучитеља католичке деце; да Јелена Крстићева нема квалификација за учитељицу женског рада.

Главни Просветни Савет саслушава следећи реферат г. Д-р Станоја Станојевића, редовног професора Универзитета, о књизи „Историја Југословена“ од г. Д-р Васиља Поповића:

Књига г. Поповића написана је врло добро, догађаји су у њој приказани јасно и прегледно и увек је истакнуто оно што је најважније и најмаркантније. Г. Поповић се служио добром историографском литературом и употребио је последње резултате. У изворе изгледа да није много загледао, али му то, за циљ који је себи поставио, није ни било потребно.

Ипак књига г. Поповића није никако подесна за употребу у школама. Она је написана сувише тешко и често је тешко разумљива; распоред градива није доста прегледан, а због тога је гломазан. У школској књизи не сме бити на пр. оваква реченица: „Компромис са културно јачим страним елементом романске Далмације морао је имати за последицу помицање резултанте развоја даље до смјера народне компоненте" (страна 43). С тога мислим да би г. Поповић за употребу у школама своју књигу морао сасвим прерадити и у распореду градива и особито у стилу.

Међутим мислим да књига г. Поповића може врло згодно послужити као помоћна књига наставницима и у опште свима који се интересују за историју Срба, Хрвата и Словенаца.

С тога ми је част предложити да Просветни Савет препоручи „Историју Југословена" да се откупи за књижнице свих школа.

На основу овог реферата, Савет даје мишљење да ову књигу треба препоручити за школске књижнице. — СБр. 237 од 27 маја тек. године.

Према писму Господина Министра Просвете ПБр. 3222 од 26 маја ове године, да се епски спев „Ускрснуће" г. Родољуба Бујдића прештампа о државном трошку или да му се да средства за то, Савет даје мишљење да се не може помагати прештампавање књиге.

ПРЕТПИСИ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

Универзитет

Господин Министар Просвете поставио је претписом:

Владимира Димитријевића-Ласкарева, за хонорарног професора на Универзитету у Београду, — ПБр. 2913 од 14-V-1920.

Александра Мавића-Погодина, за лектора руског језика на Универзитету у Београду, — ПБр. 2893 од 14-V-1920.

Петра Михајловића-Бидилија, пређашњег редовног професора Новоросијског Универзитета, за хонорарног професора Филозофског Факултета у Београду, — ПБр. 2894 од 14-V-1920.

Николаја Мовића-Окуњева, за хонорарног наставника Археологије на Филозофском Факултету у Скопљу, — ПБр. 3045 од 19-V-1920.

ОДСУСТВА

Одлуком Господина Министра Просвете одобрена су ова одсуства:

Универзитет:

Фернанду Боску, лектору француског језика на Филозофском Факултету, од 14 до 29 маја 1920, — ПБр. 2955 од 14-V-1920.

Ђорђу Станојевићу, редовном професору, два месеца, од 14 маја 1920, — ПБр. 2957 од 14-V-1920.

Министарство Просвете:

Василију Аранђеловићу, писару, од 4 до 12 маја 1920, — ПБр. 2699 од 4-V-1920.

Војиславу Милошевићу, писару, два месеца, од 26 маја 1920, — ПБр. 3185 од 26-V-1920.

Државна Архива:

Милоју К. Борисављевићу, писару, месец дана, од 29 маја 1920, — ПБр. 3239 од 29-V-1920.

СРЕДЊА НАСТАВА

УКАЗИ ЊЕГОВОГ КРАЉЕВСКОГ ВИСОЧАНСТВА ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИКА АЛЕКСАНДРА

За професора III гимназије у Београду, Петар Иванишевић, професор Богословске Учитељске Школе у Призрену, — СНБр. 5367 од 7-V-1920.

за суплента I мушке гимназије у Београду, Сава Музикравић, суплент мушке гимназије у Нишу, — СНБр. 5368 од 7-V-1920.

за професора гимназије у Новом Пазару, Љубомир Радовановић, професор гимназије у Пожаревцу, — СНБр. 5369 од 7-V-1920.

за професора IV гимназије у Београду, Радослав Лазаревић, директор и професор гимназије у Куманову, — СНБр. 5370 од 7-V-1920.

за директора и професора Кумановске гимназије, Јован Алексић, директор и професор ћевћелијске гимназије, — СНБр. 5370 од 7-V-1920.

за суплента гимназије у Ужицу, Јеврем Игумановић, суплент гимназије у Зајечару, — СНБр. 5371 од 7-V-1920.

за суплента у III београдској мушкој гимназији, Јурај Мађарац, доктор богословља, — СНБр. 6308 од 28-V-1920.

за учитеља вештина у гимназији у Скопљу, Христифор Црниловић, учитељ вештина исте школе по старом закону, — СНБр. 6307 од 28-V-1920.

за учитеља вештина у прилепској гимназији, Тодор Н. Грујић, учитељ вештина исте школе по старом закону, — СНБр. 6309 од 28-V-1920.

ПЕРИОДСКЕ ПОВИШИЦЕ

Господин Министар Просвете одредио је периодску повишицу плате:

другу, Наталији Пантелићевој, разредној учитељици гимназије у Пожаревцу, — СНБр. 288 од 11-I-1920.

другу, Дамјану Божићу, предметном учитељу гимназије у Лозници, — СНБр. 380 од 12-I-1920.

прву, Јелисавети Ристићевој, разредној учитељици вештина II женске гимназије у Београду, — СНБр. 306 од 12-I-1920.

четврту, Лазару Јанкуловићу, директору и професору гимназије у Тетову, — СНБр. 1085 од 29-I-1920.

четврту, Ристи Карљиковићу, професору гимназије у Крушевцу, — СНБр. 16923 од 26-I-1920.

шесту, Павлу Вујићу, професору I београдске гимназије, — СНБр. 17986 од 26-I-1920.

четврту, Стевану Мил. Шијачком, учитељу вештина гимназије у Велесу, — СНБр. 855 од 10-I-1920.

пету, Живку Петковићу, професору гимназије у Крушевцу, — СНБр. 736 од 13-II-1920.

четврту, Милеви Драгутиновић, учитељици вештина III београдске гимназије, — СНБр. 1792 од 22-II-1920.

четврту, Марији Гезенан, редовној наставници I женске гимназије у Београду, — СНБр. 1906 од 22-II-1920.

пету, Ристи Петрушевићу, учитељу вештина гимназије у Ужицу, СНБр. 901 од 22-II-1920.

додатак од 1000 дин. Луки Лазаревићу, директору IV гимназије у Београду, — СНБр. 2441 од 23-II-1920.

трећу, Франтишеку Хофману, учитељу вештина IV београдске гимназије, — СНБр. 2062 од 29-III-1920.

шесту, Емилу Ј. Цветићу, професору I гимназије у Београду, — СНБр. 1564 од 29-III-1920.

шесту, Драгутину Д. Марјановићу, професору III гимназије у Београду, — СНБр. 3372 од 28-IV-1920.

шесту, Милану К. Петковићу, директору и професору гимназије у Чачку, СНБр. 3435 од 29-IV-1920.

другу, Д-р Јосипу Миличићу, професору гимназије у Скопљу, — СНБр. 2052 од 28-IV-1920.

четврту, Катарини Јовичићевој, предметној учитељици III женске гимназије у Београду, — СНБр. 3598 од 28-IV-1920.

додатак, Кости Ђ. Николићу, професору гимназије у Ужицу, — СНБр. 5103 од 12-V-1920.

четврту, Јовану Алексићу, директору и професору гимназије у Куманову, — СНБр. 5377 од 10-V-1920.

петy, Стевану Николајевићу, вишем учитељу гимназије у Нишу, — СНБр. 1603 од 1-III-1920.

шесту, архимандриту Михаилу Шиљку, професору гимназије у Скопљу, — СНБр. 5123 од 21-V-1920.

шесту, Миливоју С. Добросављевићу, професору гимназије у Крушевцу, — СНБр. 2861 од 22-V-1920.

прву, Милици Новичићевој, наставници II женске гимназије у Београду, — СНБр. 1869 од 26-V-1920.

петy, Јовану Тразњу, учитељу вештина Алексиначке учитељске школе, — СНБр. 8329 од 26-V-1920.

ПРЕТПИСИ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

Господин Министар Просвете поставио је претписом:

Евгенија Павловића-Ишевског, за хонорарног наставника у Неготинској гимназији, — СНБр. 5101 од 4-V-1920.

Војту Баучека, инжењера, Милена Палуревића, школског надзорника, Захарија Константиновића, свештеника и Тому Стојановића, учитеља, за хонорарне наставнике у Прокупачкој гимназији, — СНБр. 5109 од 3-V-1920.

Стевана Јовановића, учитеља, за хонорарног наставника у Ваљевској Гимназији, — СНБр. 5138 од 3-V-1920.

Драгутина Ивковића, учитеља из Струмице, за хонорарног наставника у Струмичкој гимназији, — СНБр. 5339 од 7-V-1920.

Јелену Јакшићеву, свршену ученицу учитељске школе, за привремену учитељицу вештина у женској гимназији у Крагујевцу, — СНБр. 5340 од 7-V-1920.

Марију Јелачић, за хонорарну наставницу француског језика у Скопској гимназији, — СНБр. 5357 од 7-V-1920.

Александра Башмакова, за привременог предметног учитеља у гимназији у Великој Кикинди, — СНБр. 5396 од 7-V-1920.

Евгенију Долгорукову, за привремену предметну учитељицу у Нишкој женској гимназији, — СНБр. 5565 од 13-V-1920.

Јелку Милошевић-Бозовић, апсолвирану студенткињу филозофије, за привремену предметну учитељицу у Крушевачкој гимназији, — СНБр. 5525 од 13-V-1920.

Косту Михаиловића, пређашњег наставника, за хонорарног наставника Чачанске гимназије, — СНБр. 5798 од 18-V-1920.

Зинаиду Григоревну-Грицкат, за привремену учитељицу вештина (музике) у II женској гимназији у Београду, — СНБр. 5366 од 13-V-1920.

Даринку Христићеву, свршену ученицу школе Женског Друштва у Београду, за привремену учитељицу вештина (женског рада) у III женској гимназији у Београду. — СНБр. 5496 од 13-V-1920.

Милицу Лазаревић, свршену ученицу гимнастичке школе у Београду, за привремену учитељицу гимнастике у III женској гимназији у Београду, — СНБр. 5737 од 15-V-1920.

Д-р Лазара Бесарабића, управника окружне болнице, за хонорарног школског лекара у Пожаревачкој гимназији, — СНБр. 5648 од 15-V-1920.

Д-р Радована Рабара, среског лекара, за хонорарног школског лекара у Бевђелијској гимназији, — СНБр. 5865 од 20-V-1920.

Тому Драговића и Стевана Јовановића, учитеље, за хонорарне наставнике у гимназији у Даниловом Граду, — СНБр. 5903 од 21-V-1920.

Светозара Стојковића, Живојина Токовића и Алексу Спасојевића, учитеље основне школе, за хонорарне наставнике гимназије у Ваљеву, — СНБр. 5928 од 24-V-1920.

Даницу Ковичку, помоћницу II женске гимназије у Београду, за помоћницу Нишке женске гимназије; Катарину Глишићку, учитељицу вештина мушке гимназије у Нишу, за учитељицу вештина Нишке женске гимназије; Милана Врвића, привременог учитеља вештина мушке гимназије у Нишу, за привременог учитеља вештина Нишке женске гимназије; Константина Поп-Марића, привременог предметног учитеља мушке гимназије у Нишу, за привременог предметног учитеља женске гимназије у Нишу; Милицу Секулићеву, привремену предметну учитељицу мушке гимназије у Нишу, за привремену предметну учитељицу женске Нишке гимназије, — СНБр. 5967 од 25-V-1920.

Трајка Ковачевића, свештеника, за хонорарног наставника за веронауку, и Мирослава Недића, учитеља, за хонорарног наставника за певање и гимнастику у Гиљанској гимназији, — СНБр. 6058 од 26-V-1920.

Душана Таминџића, професора, за професора у VIII чиновном разреду, с другим квинквеналним додатком, у гимназији у Мостару, — СНБр. 6105 од 25-V-1920.

Димитрија Јевтовића-Полимца, наставника, за хонорарног наставника гимназије у Даниловом Граду, — СНБр. 4980 од 2-V-1920.

ОДЛУКЕ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

Одлука СНБр. 5326 од 11-V-1920: да ученици виших разреда гимназије могу бити чланови Француске Лиге и присуствовати њеним конференцијама. Лига има за циљ књижевно-економско-политичко и културно зближење Срба и Француза.

Одлука СНБр. 5593 од 13-V-1920: да се за време школског распуста може на Руднику формирати хигијенско-васпитна феријална колонија, за средњо-школске ученике, ради њиховог физичког и моралног васпитања.

Одлука СНБр. 5426 од 8-V-1920: да се Иван Мазовец, професор гимназије у Љубљани, упути на рад у Министарство Просвете.

Одлука СНБр. 5208 од 5-V-1920: да се Пела Ристићева, привремена учитељица женског рада, упути привремено на рад у Женску Радничку Школу у Велесу.

Одлука СНБр. 5634 од 17-V-1920: да се Сава Поповић, стални учитељ основне школе у Колашину, упути на рад у Колашинску гимназију.

Одлука СНБр. 5732 од 19-V-1920: да школски лекари у свима средњим школама одрже свршеним матурантима предавања о полним болестима.

Одлука СНБр. 5878 од 20-V-1920: да се јеромонах Д-р Симеон Станковић, суплент II београдске гимназије, стави на расположење Министарству Вера, ради постављења за суплента Богословије Светога Саве.

Одлука СНБр. 5868 од 20-V-1920: да наставнице Врањске гимназије могу држати предавања у Радничкој школи Врањске Женске Подружине.

Одлука СНБр. 5715 од 21-V-1920: да се одобре Правила Фонда за потпомагање сиромашних ученика IV београдске гимназије, с тим да се у чл. 11 изоставе речи: „с једним делом ученика".

Одлука СНБр. 5081 од 1-V-1920: да се на свесловенски Соколски слет у Прагу упуте као представници Министарства Просвете Франтишек Хофман, референт за гимнастику, и Драгољуб Илић, професор III гимназије у Београду.

Одлука СНБр. 6015 од 22-V-1920: да Наталија Костић, наставница I женске гимназије у Београду, може провести школски одмор у иностранству.

Одлука СНБр. 5921 од 21-V-1920: да Александар Башмаков, привремени предметни учитељ, ако нема места у гимназији у Великој Кикинди, може радити у гимназији где има места у подручју Одсека за Банат, Бачку и Барању.

Одлука СНБр. 6183 од 28-V-1920: да професори Петар Лешњаревић и Риста Цветковић остану и даље на раду у општини града Битоља, први као председник, други као кмет општински.

РАЗРЕШЕЊА

Господин Министар Просвете претписом својим разрешио је дужности:

Даницу Станковићеву, привремену предметну учитељицу Пожаревачке гимназије, — СНБр. 5205 од 5-V-1920.

Саву Поповића, привременог учитеља вештина Неготинске Гимназије, — СНБр. 5475 од 13-V-1920.

Франтишека Несладека, привременог учитеља вештина (гимнастике) Пожаревачке гимназије, — СНБр. 5841 ог 19-V-1920.

ОДСУСТВА

Одлуком Господина Министра Просвете одобрена су ова одсуства:

Стевану Чутурилу, директору гимназије у Ћуприји, од 1 до 31 маја 1920, — СНБр. 5072 од 30-IV-1920.

Полексији Вељковићевој, помоћници гимназије у Нишу, од 1 до 5 маја 1920, — СНБр. 5130 од 30-IV-1920.

Милану Миодраговићу, учитељу гимнастике у Реалци у Београду, од 15 маја до 5 јуна 1920, — СНБр. 5119 од 28-IV-1920.

Ђорђу Илићу, учитељу гимнастике у II гимназији у Београду, од 15 маја до 5 јун 1920, — СНБр. 5119 од 28-IV-1920.

Живојину Николићу, учитељу гимнастике у IV београдској гимназији, од 15 маја 5 јуна 1920, — СНБр. 5119 од 28-IV-1920.

Богдану Каутеку, учитељу гимнастике у Нишкој гимназији, од 15 маја до 5 јуна 1920, — СНБр. 5119 од 28-IV-1920.

Јосифу Јехлички, учитељу гимнастике у гимназији у Ужицу, од 15 маја до 5 јуна 1920, — СНБр. 5119 од 28-IV-1920.

Кости Милутиновићу, управитељу Учитељске Школе у Неготину, од 24 маја до 2 јуна 1920, — СНБр. 5069 од 29-IV-1920.

Милоју Павловићу, супленту I крагујевачке гимназије, од 24 маја до 2 јуна 1920, — СНБр. 5069 од 29-IV-1920.

Димитрију Карапанџићу, професору Смедеревске гимназије, од 24 маја до 2 јуна 1920, — СНБр. 5069 од 29-IV-1920.

Аврааму Поповићу, директору гимназије у Косовској Митровици, од 24 маја до 2 јуна 1920, — СНБр. 5069 од 29-IV-1920.

Петру Нешићу, професору гимназије у Пироту, од 24 маја до 2 јуна, — СНБр. 5069 од 29-IV-1920.

Анти Петровићу, професору гимназије у Чачку, од 24 маја до 2 јуна, — СНБр. 5069 од 29-IV-1920.

Глигорију Хаџи-Ташковићу, директору гимназије у Битољу, од 24 маја до 2 јуна, — СНБр. 5069 од 29-IV-1920.

Радивоју Карапићу, супленту гимназије у Скопљу, од 24 маја до 2 јуна, — СНБр. 5069 од 29-IV-1920.

Богољубу Тирићу, директору гимназије у Прокупљу, од 24 маја до 2 јуна, — СНБр. 5069 од 29-IV-1920.

Мирку Дамјановићу, супленту гимназије у Крушевцу, од 24 маја до 2 јуна, — СНБр. 5069 од 29-IV-1920.

Михајлу Милинковићу, супленту гимназије у Шапцу, од 24 маја до 2 јуна, — СНБр. 5069 од 29-IV-1920.

Стевану Нешићу, директору женске гимназије у Крагујевцу, од 24 маја до 2 јуна, — СНБр. 5069 од 29-IV-1920.

Александри Љубичићевој, наставници женске гимназије у Крагујевцу, од 24 маја до 2 јуна, — СНБр. 5069 од 29-IV-1920.

Душану Динићу, професору гимназије у Зајечару, од 24 маја до 2 јуна, — СНБр. 5069 од 29-IV-1920.

Ђорђу Ћирићу, привременом предметном учитељу гимназије у Пироту, 10 дана, — СНБр. 5418 од 7-V-1920; од 15 маја до 15 јуна, — СНБр. 5641 од 10-V-1920.

Божидару Мирковићу, привременом предметном учитељу гимназије у Гњилану, 10 дана, — СНБр. 5320 од 5-V-1920.

Љубомиру Миловановићу, директору гимназије у Крушевцу, 15 дана, — СНБр. 5325 од 4-V-1920.

Милошу Пејчићу, привременом учитељу вештина гимназије у Пироту, 20 дана — СНБр. 5323 од 1-V-1920.

Зорки Штрумберџер, привременој учитељици вештина у Велесу, 10 дана, — СНБр. 5259 од 29-V-1920.

Ђорђу Поповићу, привременом предметном учитељу гимназије у Плевљима 10 дана, — СНБр. 5382 од 1-V-1920.

Јовану Бабићу, привременом предметном учитељу гимназије у Ваљеву, месец дана, — СНБр. 5296 од 1-V-1920.

Светозару Спасојевићу, привременом предметном учитељу гимназије у Параћину, месец дана, — СНБр. 5214 од 30-IV-1920.

Драгутину Цветковићу, привременом предметном учитељу у Велесу, месец дана, — СНБр. 5261 од 1-V-1920.

Петру Тодоровићу, супленту гимназије у Битољу, до краја школске године, — СНБр. 5254 од 27-IV-1920.

Видосаву Стојковићу, наставнику гимназије у Шапцу, до краја школске године, — СНБр. 5299 од 2-V-1920.

Милану Петковићу, професору гимназије у Ваљеву, до краја школске године, — СНБр. 5530 од 4-V-1920.

Митру Ковачевићу, наставнику гимназије у Никшићу, 8 дана, — СНБр. 5555 од 12-V-1920.

Далији Казарјан, привременој предметној учитељици гимназије у Пироту, до краја школске године, — СНБр. 5687 од 14-V-1920.

Мирослави Татић, наставници женске гимназије у Крагујевцу, до краја школске године, — СНБр. 5372 од 7-V-1920.

Александру Милићевићу, привременом предметном учитељу гимназије у Параћину, 20 дана, — СНБр. 5623 од 9-V-1920.

Љубомиру Радовановићу, професору гимназије у Новом Пазару, 15 дана, — СНБр. 5726 од 13-V-1920.

Пели Ристићевој, привременој наставници гимназије у Велесу, месец дана, — СНБр. 5408 од 7-V-1920.

Игњату Шлангу, хонорарном наставнику II женске гимназије у Београду, месец дана, — СНБр. 5724 од 14-V-1920.

Ђорђу Ћирићу, привременом учитељу гимназије у Пироту, месец дана, — СНБр. 5641 од 10-V-1920.

Ружици Радоњићевој, привременој учитељици вештина у Тетову, од 15 јуна, до 1 јула, — СНБр. 5796 од 12-V-1920.

Петру Лазаревићу, привременом учитељу вештина гимназије у Чачку, од 3 до 11 јуна, — СНБр. 5797 од 11-V-1920.

Јосифу Јелички, учитељу вештина гимназије у Ужицу, од 18 јуна до краја школске године, — СНБр. 5833 од 5-V-1920.

Радоју Ускоковићу, професору гимназије у Ужицу, од 28 маја до 3 јуна, — СНБр. 5832 од 14-V-1920.

Добринки Ћирковић, учитељици женског рада гимназије у Плевљу, 15 дана, — СНБр. 5829 од 10-V-1920.

Теодори Ковачевић, наставници I женске гимназије у Београду, до 1 септембра, — СНБр. 5719 од 15-V-1920.

Светозару Недићу, наставнику гимназије у Беранима, до краја ове године, — СНБр. 5866 од 10-V-1920.

Драги Бојовић, учитељици женског рада у гимназији у Шапцу, до краја школске године, — СНБр. 5877 од 18-V-1920.

Јарославу Вошти, учитељу вештина гимназије у Скопљу, до краја школске године, — СНБр. 6005 од 19-V-1920.

Стевану Предићу, професору реалке у Београду, до краја јуна, — СНБр. 5996 од 21-V-1920.

Душану Поповићу, наставнику гимназије у Куманову, од 5 до 20 јуна, — СНБр. 5963 од 17-V-1920.

Тодору Илићу, супленту гимназије у Шапцу, до 1 јануара 1921 год, — СНБр. 5556 од 4-V-1920.

Катарини Ж. Јоксимовићки, наставници гимназије у Приштини, 20 дана, — СНБр. 6107 од 21-V-1920.

Лепосави Маринковић, наставници III женске гимназије у Београду, од 27 маја до 19 јуна, — СНБр. 6135 од 22-V-1920.

Јовану Томићу, привременом предметном учитељу I гимназије у Београду, од 1 до 15 јуна, — СНБр. 6138 од 25-V-1920.

Јосифу Прохаски, учитељу вештина гимназије у Битољу, од 6 до 30 септембра, — СНБр. 6078 од 26-V-1920.

Душану Ђорђевићу, хонорарном наставнику гимназије у Пожаревцу, до 1 септембра, — СНБр. 6088 од 10-V-1920.

ОСНОВНА НАСТАВА

ПОСТАВЉЕЊА

Господин Министар Просвете, одлуком својом ОНБр. 13844, од. 4 априла 1920, а на основи чл. 35. закона о народним школама, поставио је за сталне учитеље:

у Алексинцу:

Аранђела Савића, из Миљковаца, Тихомира Костића, из Текериша, Милену А. Савићку, из Миљковаца и Косару Костићку, из Текериша.

у Битољу:

Александра Грдановића, из Битоља, Душана Н. Илића, из Бање, Сретена П. Тасића, из Бованја, Драгомира Ивковића, из Струмице, Тодора Михајловића, из Косовске Митровице, Недељка Миличевића, из Битоља, Божидара Н. Поповића, из Селачке, Зорку Рапићеву, из Битоља, Даринку Д. Илићку, из Бање, Станију Т. Михајловићку, из Косовске Митровице, Даринку Н. Миличевићку, из Битоља, Ружицу Б. Поповићку, из Краљевог Села.

у Ваљеву:

Сретена Јелисавчића, из Лунковаца, Јелицу А. Ђорђевићку, из Борка (округ ваљевски).

у Велесу:

Милана Јовановића, из Штина, Косту Ј. Минцића, из Караслара, Чедомира Ј. Тодоровића, из Башина Села, Димитрија Огњановића, из Башина Села, Михајла Марковића, Борђа Живковића, Даринку Вучковићеву, Даринку Алексићеву, Софију Живковићку и Даринку Поповићеву, све из Велеса.

у Горњем Милановцу:

Драгу Николићеву, из Гиљана.

у Дебру:

Нема кандидата.

у Ђевђелији:

Стевана Тановића, из Ђевђелије, Миљка Јовановића, из Турије, Косту Аранђеловића, из Скопља, и Софију М. Јовановићку, из Турије.

у Јагодини:

Владимира Теодосића, из Суводања, Тому Милојковића, из Сикирице, Јелицу В. Теодосићку, из Суводања.

у Кавадару:

Нема кандидата.

у Крагујевцу:

Драгутина Симовића, из Губеревца (гружански), Василију И. Лазаревића, из Врзања.

у Лозници:

Даницу М. Вујовићеву, из Кусатка.

у Косовској Митровици:

Петра Радуловића, из Кавадара, Светислава Богдановића, из Ковачевца, Даринку А. Кујунџићку, из Косовске Митровице.

у Новом Пазару:

Филипа Стојановића, из Новог Пазара, Лепосаву Ристићку, из Новог Пазара.

у Охриду:

Антонија Петровића, из Вевчана, Милицу Милошевићку, из Охрида.

у Прилепу:

Благоја Наумовића, из Селца, Цветка Танасковића, из Риљева, Димитрија Коњевића, из Ораховца, Ђермана Русића, из Прилепа, Чедомира Бушетића, из Полне.

у Пироту:

Ђорђа Ристића, из Сопота, Милана Јовановића, из Пирота, и Милку Тешићку, из Пирота.

у Приштини:

Јаниџија Поповића, из Приштине, Димитрија Живића, из Лапљег Села, Трајка Гапића, Милана Никшића и Зорку Гапићку, из Приштине.

у Призрену:

Саву Никшића, из Призрена, Николу Михајловића, из Смољинца, Душана Поповића, из Горњег Села, Милутина Вукићевића, из Врутока, Драгу Тодоровић, из Призрена.

у Пријепољу:

Јосифа Јевђовића, из Пријепоља.

у Сјеници:

Нема кандидата.

у Скопљу:

Милића Вукомировића, из Шатоња, Петра Илића, из Канусља, Драгутина Цанића, из Скопља, Миљка Грујичића, из Жабара, Ђорђа Катанића, из Гиљана, Саву Милосављевића, из Скопља, Марка Симоновића, из Сикола, Милана Бранковића, из Нерезе, Милију Милошевића, из Прилепа, Драгомира Митровића, из Краљевог Села, Милана Недељковића, из Ужица, Милицу Вукумировићку, из Шетање, Ангелину Св. Милосављевић, из Скопља, Милеву Ј. Симоновићку, из Скопља, Наталију Д. Цонићку, из Скопља, Наталију М. Недељковићку, из Ужица, Милеву М. Симоновићку, из Скопља.

у Тетову:

Љубомира Аћимовића, Јована Грујића, Трпка Стојановића, Драгу Грујићку, Наталију Стојановићку, Јулијану Дојчиновићку, из Тетова.

у Ужици:

Јована Јовановића, из Рогачице, Ђурђу Симоновићку, из Брусника.

у Чачку:

Јелену Радојковићку, из Чачка.

у Штипу:

Јордана М. Бабановића, из Штипа, Зорку Ј. Бабановићку, из Штипа, и Смиљку Костићку, из Штипа.

у Свилајенцу:

Светозара Митровића, из Свилајенца.

Господин Министар Просвете на основи чл. 35 закона о народним школама поставио је за стално учитеље и учитељице у:

Азању: Бранислава Мајсторовића, из Азање, Јелену Мићићку, из Азање, Милицу Митровићеву, из Гундата; — *Александровцу (Жупа):* Зорку С. Радовановићку, из Велеса; — *Бабушници:* Александра В. Станковића, из Бабушнице; — *Белановцима:* Јованку Крагуљевићеву, из Рошца; — *Белој Цркви:* Смиљку М. Поповићку, из Беле Цркве; — *Божевцу:* Животу Милосављевића, из Клокочевца, Антонија Милосављевића, из Клокочевца; — *Варварину:* Стојана Глигоријевића, из Варварина, Јулијану Томићеву, из Клења; — *Вел. Плани:* Стојана Милосављевића, из Читлука, Симеуна Глишовића, из Голубиња, Савку Миленковићеву, из Паршана; — *Вучитрну:* Цветка Стаматовића, из Вучитрна; — *Влашком Долу:* Петра Маврића, из Влашког Дола; — *Власотинцима:* Јована Јовића, из Власотинаца, Лазара Ћирковића, из Грделице; — *Голупцу:* Даринку И. Јовановићку, из Голупца; — *Гостивару:* Милоша Маринковића, из Гостивара, Тодора Ј. Поповића, из Гостивара, Христину М. Маринковићку, из Гостивара; — *Гучи:* Миљка Танасијевића, из Горачића, Вукосаву М. Танасијевићку, из Горачића; — *Доњем Милановцу:* Милеву Окановић, из Младеновца (село); — *Жабарима:* Милицу Рајичићеву, из Породина; — *Жагубици:* Антуна Мусанића, из Драгобраће; — *Кладову:* Љубинку Поповићку, из Варварина; — *Крашову:* Тихомира Ћирића, из Барбарева; — *Краљевом Селу:* Љубинку С. Поповићеву, из Брестовца; — *Крушеву:* Николу Ж. Ђорђевића, из Крушева; — *Кусашку:* Ђорђа Ђорђевића, из Каоне, Надежду Б. Ђорђевићку, из Каоне; — *Лапову:* Петра Димовића, из Лапова, Радована Бакочевића, из Мокре Горе, Милана Дукића, из Рашке, Видосаву П. Димовићку, из Лапова, Љубицу Р. Тасићку, из Варварина; — *Мајдан Пеку:* Ружицу Тодоровићеву, из Мајдан Пека; — *Меховини:* Михаила Симића, из Меховине, Софију М. Симићку, из Меховине; — *Младеновцу:* Николу Лазаревића, из Пожаревца, Јелену Лазаревићку, из Пожаревца; — у *Обреновцу:* Радомира А. Дробића, из Боговађа; — *у Паланци:* Живана М. Симића, из Кумића, Даницу Ж. Симићку, из Кумића; — *у Пешровцу:* Душана Кострешевића, из Манастирице, Живка Цветковића, из Петровца; — *у Пожеги:* Драгомира Шуњеварића, из Горобиља; — *у Прибоју: (округ пријепољски):* Стевана Биљетину, из Прибоја; — *у Прчиловцу:* Марка Миловановића, из Прчиловца, Радивоја Милосављевића, из Струге, Даринку Миловановићку, из Прчиловца; — *у Рачи:* Јелену Јевремовићку, из Сарајорца; — *у Сврљигу:* Живојина Дикића, из Сврљига; — *у Соко-Бањи:* Станишу Коруновића, из Крушара, Видена Јанковића, из Соко-Бање, Софију Коруновићку, из Крушара, Драгу Кузмановићку, из Бегаљице, Станку Тодоровићку, из Камендола; — *у Сурдулици:* Петра Ристића, из Сурдулице, Зорку Ристићку, из Сурдулице; — *у Трсшенику:* Јована Милићевића, из Ниша, Вељка Павловића, из Мачковца, Милеву Виторовићку, из Љубовије; — *у Текији:* Михаила Бјелића, из Јабуковца, Султану Бјелићку, из Јабуковца; — *у Тополи:* Радомира Ковачевића, из Струмице; — *на Убу:* Томанију Перуничићку, са Рашке; — *на Умци:* Тому Јаковљевића, са Умке.

Није било кандидата за: Багрдан, Бајину-Башту, Бањину, Брус, Брзу Паланку, Велики Поповић, Галичник, Драгинац, Јањево, Каменицу, Јабуковац, Богатић, Карани, Криву Паланку, Косјерић, Куршумлију, Крупањ, Лебане, Љубовију, Мајур, Нову Варош, Ражањ, Ресан, Сарајорце, Урошевац, Ариље, Чајетину, Рашку, Кичево, Кочане, Царево Село, Берово, Пехчево,

Штимље, Суву Реку, Стругу, Галичник, Дојран, Неготин (на Вардару), Владичин Хан, Породин и Радовиште.

Господин Министар Просвете поставио је претписом:

Асана Шлаковића, имама добро-водског, за вршиоца учитељске дужности (вероучитеља) у Мркојевићу, округ барски, — ОНБр. 14674 од 13-V-1920.

Кузмана Ђ. Пивашевића, учитеља у пензији, за сталног учитеља у Милошеву, срез неготински, округ крајински, — ОНБр. 13827 од 7-V-1920.

Зорку Вукићевићеву, свршену ученицу учитељске школе, за сталну учитељицу у Ратковићу, округ моравски, — ОНБр. 2684 од 7-V-1920.

Стојадина Косића, студента права, за привременог учитеља у Белишеву, срез пољанички, округ врањски, — ОНБр. 14221 од 8-V-1920.

Јелку Барбир, учитељицу из Далмације, за сталну учитељицу у Нерадовцу, округ врањски, — ОНБр. 14029 од 8-V-1920.

Божидара Ст. Недељковића, студента филозофије, за привременог учитеља у Ливадици, округ пожаревачки, срез моравички, — ОНБр. 14421 од 10-V-1920.

Драгољуба М. Јовановића, студента права, за привременог учитеља у Ливадици, округ пожаревачки, срез моравски. — ОНБр. 14422 од 10-V-1920.

Алојзија Соколовског, хонорарног наставника ужичке гимназије, за хонорарног наставника свирања и нотног певања у педагошком одељењу Ужичке гимназије, — ОНБр. 2220 од 17-V-1920.

Јакова Козица, за сталног хонорарног наставника учитељске школе у Неготину, — ОНБр. 2858 од 20-III-1920.

Светислава Пешића, секретара Пољопривредног Инспектората у Скопљу, за хонорарног наставника Пољске Привреде у учитељској школи у Скопљу, — ОНБр. 14149 од 7-V-1920.

Милоја В. Веселиновића, пређашњег учитеља, за сталног учитеља у Дубочанима, срез неготински, округ крајински, — ОНБр. 14614 од 11-V-1920.

Михаила Велића, бившег егзархијског учитеља, за вршиоца учитељске дужности у Брезову, округ битољски, — ОНБр. 14405 од 10-V-1920.

Драгослава Љ. Алексића, свршеног ученика учитељске школе, за сталног учитеља у Бабином Мосту, округу звечанском, — ОНБр. 14323 од 8-V-1920.

Ива Милосављевића, студента права, за привременог учитеља у Горњој Буковици, срез азбуковачки, — ОНБр. 14493 од 11-V-1920.

Мулу Ахмета Мумовића, за вршиоца учитељске дужности (вероучитеља за муслиманску децу) на Коврену, округ бијело-пољски, — ОНБр. 9346 од 3-V-1920.

Јордана Анђелковића, бившег егзархијског учитеља, за вршиоца учитељске дужности у Мидинцу, срез кичевски, округ битољски, — ОНБр. 13328 од 2-V-1920.

Антонија Милосављевића, бившег учитеља, за привременог учитеља у Иловици, срез струмички, округ тиквешки, — ОНБр. 12998 од 7-V-1920.

Фехина Идризовића, за вршиоца учитељске дужности (вероучитеља за муслиманску децу) у Павином Пољу, округ бијело-пољски, — ОНБр. 9345 од 3-V-1920.

Милицу Ђуровић, свршену ученицу учитељске школе, за сталну учитељицу у Смиловцу, срез рожански, округ крушевачки, — ОНБр. 13792 од 7-V-1920.

Душана Ерцеговића, пређашњег учитеља, за привременог учитеља у Мркојевићима, округ барски, — ОНБр. 13069 од 30-IV-1920.

Лазара Беловуковића, свршеног богослова, за привременог учитеља у Свилеуви, срез посаво-тамнавски, округ подрински, — ОНБр. 12908 од 28-IV-1920.

Светислава Ивковића, за управитеља основне палилулске школе у Београду, — ОНБр. 14979 од 14-V-1920.

Спасоја Б. Рашовића, свршеног ученика учитељске школе у Скопљу, за привременог учитеља у Бујановцу, округ кумановски, — ОНБр. 13843 од 5-V-1920.

Петра Крстића, свршеног ученика учитељске школе у Неготину, за сталног учитеља у Смедовцу, округ крајински, срез неготински, — ОНБр. 13417 од 5-V-1920.

Пунишу Радоњића, свршеног ученика учитељске школе у Даниловом Граду, за сталног учитеља у Озринићима, округ никшићски, — ОНБр. 13541 од 5-V-1920.

Мулу Зећи Х. Селимовића, оџу из Пећи, за вршиоца учитељске дужности (вероучитеља за муслиманску децу), ОНБр. 13367 од 4-V-1920.

Дум Тадеју Ивановића, за вршиоца учитељске дужности (вероучитеља за католичку децу) у Јањеву, срез грачанички, округ косовски, — ОНБр. 13775 од 5-V-1920.

Драгутина Младеновића, пређашњег учитеља, за сталног учитеља у Врбици, срез тимочки, — ОНБр. 14156 од 8-V-1920.

Катарину Штрбовићеву, бившу егзархијску учитељицу, за привремену учитељицу у Баточини, округ крагујевачки, с тим да привремено ради у Крагујевачкој учитељској школи, — ОНБр. 11637 од 20-IV-1920.

Радоја Бимовића, ђака Педагошког Одељења, за вршиоца учитељске дужности у Будимљу, округ беранси, а да замењује Павла Протића, учитеља у Будимљу, — ОНБр. 12703 од 28-IV-1920.

Јелену Ђаковић, учитељицу у Радовишту, округ брегалнички, за сталну учитељицу у Лисовићу, округ београдски, — ОНБр. 10238 од 30-III-1920.

Блажу Ђуришића, свршеног матуранта, за привременог учитеља у Дражевини, округ цетињски, — ОНБр. 8576 од 12-III-1920.

Мулу Меда-Пећанца, имама кучанске џамије, за вршиоца учитељске дужности (вероучитеља) у Рожају, округ беранси, — ОНБр. 4117 од 15-I-1920.

Петра Н. Секулића, свршеног ученика учитељске школе, за сталног учитеља у Трњину, округ цетињски, — ОНБр. 8570 од 12-III-1920.

Филипа Марковића, свршеног ученика учитељске школе, за сталног учитеља у Доњим Бјелицама, округ цетињски, — ОНБр. 10290 од 1-IV-1920.

Ива Марковића, свршеног учитеља учитељске школе, за сталног учитеља у Ћеклићима, округ цетињски, — ОНБр. 10255 од 15-V-1920.

Костантина Настића, пређашњег учитеља, за сталног учитеља у Дупцима, округ крушевачки, — ОНБр. 13652 од 15-V-1920.

Костантина Петрушића, пешадијског капетана I класе, за хонорарног наставника у богословској учитељској школи у Призрену, — ОНБр. 14582 од 11-V-1920.

ОДЛУКЕ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

Одлука ОНБр. 4704 од 16-V-1920: да се одлука ОНБр. 24768, за Вељка Спасића, учитеља у Слатини, сматра за неважећу, и да Спасић остане у Слатини и даље.

Одлука ОНБр. 14842 од 11-V-1920: да се Лазар Станимировић, учитељ у Врањској бањи, привремено упути на рад у Министарство Просвете.

Одлука ОНБр. 14004 од 8-V-1920: да се Петар Мађарац, учитељ, привремено упути на рад у Министарство Просвете.

Одлука ОНБр. 12467 од 23-V-1920: да Јелисавета Радовићева и Олга Глибоњска, учитељица, остану и даље на раду у Министарству Просвете.

Одлука ОНБр. 13674 од 5-V-1920: да и даље остану на раду у Статистичком Одсеку Министарства Просвете: Јован Филиповић, Катарина Голубовић, Драга Павловић, Милица Бранковић, Лепосава Михајловић и Вида Поповић.

Одлука ОНБр. 14887 од 17-V-1920: да се село Лештане, срез врачарски, издвоји из досадашње школске заједнице у Винчи и Болечу, и образује за се школску општину са школом у селу Лештану.

Одлука ОНБр. 14898 од 13-V-1920: да се усвоји одлука Главног Просветног Савета да Петрија Ђокић нема квалификација за сталну учитељицу.

УПРАЖЊЕНА МЕСТА

Господин Министар Просвете претписом својим огласио је за упражњена места:

Софији Глигоровић, привременој учитељици у Брзану, округ крагујевачки, — ОНБр. 13801 од 8-V-1920.

Божидару Недељковићу, привременом учитељу у Ливадици, срез моравски, округ пожаревачки, — ОНБр. 15654 од 18-V-1920.

Драгољубу Јовановићу, привременом учитељу у Ливадици округ пожаревачки, срез моравски, — ОНБр. 15733 од 18-V-1920.

РАЗРЕШЕЊА

Господин Министар Просвете претписом својим разрешио је дужности:

Крсту Јонића, управитеља основне палилулске школе у Београду, — ОНБр. 14979 од 14-V-1920.

Митру Врбавчеву, вршиоца учитељске дужности у Штипу, — ОНБр. 14149 од 7-V-1920.

ПРЕМЕШТАЈИ

Господин Министар Просвете претписом својим преместио је:

Ленку Ранковићеву, сталну учитељицу из Азање, у Глибовац, срез јасенички, округ смедеревски, — ОНБр. 14404 од 11-V-1920.

ПЕНЗИОНИСАЊА

Господин Министар Просвете претписом својим одлучио је да се:

Новак Михаиловић, учитељ у селу Баточини, округ крагујевачки, на основи чл. 33 закона о народним школама, пензионише с пуном пензијом од 5000 д., — ОНБр. 3585 од 5-IV-1920.

Јордан Бабамовић, учитељ у Штипу, округ брегалнички, на основи чл. 33. закона о народним школама, пензионише, с пензијом која му према годинама службе припада, — ОНБр. 13077 од 1-V-1920.

ПЕРИОДСКЕ ПОВИШИЦЕ

Господин Министар Просвете одредио је периодску повишицу плате:

у Београду:

девешу, Јелени Катићки, учитељици, — ОНБр. 10875 од 7-V-1920.
прву, Јелки Стојаковићки, учитељици, — ОНБр. 10146 од 12-V-1920.
осму, Макрени Профировић, учитељици, — ОНБр. 3861 од 2-V-1920.
другу, Станки Јовановић, учитељици, — ОНБр. 9569 од 22-V-1920.
другу, Јелици Петровићевој, учитељици, — ОНБр. 9517 од 17-V-1920.
шрећу, Даници Берићевој, учитељици, — ОНБр. 36935 од 22-V-1920.
шрећу, Олги Глибоњској, учитељици, — ОНБр. 16466 од 18-V-1920.
другу, Десанки Нешковић, учитељици, — ОНБр. 9316 од 20-V-1920.
другу, Јелки Стојковић, учитељици, — ОНБр. 9630 од 26-V-1920.

у Београдском округу:

шесшу, Милеви Сретеновић, учитељици из Гроцке, — ОНБр. 14118 од 10-V-1920.
шрећу, Новки Момировићки, учитељици из Миријева, — ОНБр. 29726/19 од 7-V-1920.
другу, Душану Ивановићу, учитељу из села Младеновца, — ОНБр. 38734/1919 од 11-V-1920.
девешу, Љубомиру Николићу, из Винче, — ОНБр. 10851 од 17-V-1920.
прву, Бошку Д. Катанићу, учитељу из Дражевца, — ОНБр. 12927 од 20.V-1920.
другу, Вукосави Губеревац, учитељици из Лукавице, — ОНБр. 14014 од 19-V-1920.
шесшу, Надежди Костићки, учитељици из Миријева, — ОНБр. 11989 од 18-V-1920.
другу, Драгољубу В. Матејићу, учитељу из Шиљаковца, — ОНБр. 11187 од 18-V-1920.
шрећу, Фемки Грујичићевој, учитељици из Рипња, — ОНБр. 10787 од 21-V-1920.
другу, Драгољубу Милосављевићу, учитељу из Мале Иванче, — ОНБр. 8311 од 20-V-1920.
прву, Милићу Мајсторовићу, учитељу из Влашке, — ОНБр. 10964 од 26-V-1920.
другу, Драгољубу Марковићу, учитељу из Лазаревца, — ОНБр. 10177 од 26-V-1920.

у Бишољском округу:

другу, Станиславу А. Милутиновићу, учитељу из Прилепа, — ОНБр. 13740 од 24-V-1920.
прву, Видосави Ставрићевој, учитељици из Крушева, — ОНБр. 13026 од 11-V-1920.
другу, Драги Милутиновићки, учитељици из Прилепа, — ОНБр. 13731 од 18-V-1920.

у Ваљевском округу:

трећу, Живојину Јаковљевићу, учитељу из Радљева, — ОНБр. 7323 од 21-V-1920.
другу, Даници Радивојевићки, учитељици из Лопатања, — ОНБр. 9570 од 22-V-1920.
другу, Миленку Миливојевићу, учитељу из Петница, — ОНБр. 13176 од 21-V-1920.
другу, Милану С. Ивановићу, учитељу из Забрежја, — ОНБр. 2492 од 20-V-1920.
трећу, Драгињи Симићевој, учитељици из Попучке, — ОНБр. 10087 од 26-V-1920.

у Врањском округу:

трећу, Владимиру Младеновићу, учитељу из Мирешеваца, — ОНБр. 13592 од 18-V-1920.
другу, Живојину Ђорђевићу, учитељу из Лебана, — ОНБр. 13485 од 21-V-1920.

у Крагујевачком округу:

шесту, Босиљки Антоновићевој, учитељици из Лапова, — ОНБр. 11694 од 6-V-1920.
другу, Зорки Петровићки, учитељици из Маслашева, — ОНБр. 14839 од 18-V-1920.
другу, Десимиру Јовановићу, учитељу из Малога Крчмара, — ОНБр. 14839 од 20-V-1920.
седму, Босиљки Стевановићевој, учитељици из села Тополе, — ОНБр. 16081 од 22-V-1920.
другу, Станици Петровићевој, учитељици из Чумића, — ОНБр. 14458 од 19-V-1920.
другу, Благоју Радојевићу, учитељу из Грина, — ОНБр. 12002 од 22-V-1920.
трећу, Милици Антонијевићки, учитељици из Маслошева, — ОНБр. 5180 од 26-V-1920.

у Крајинском округу:

пету, Милеви Поповићки, учитељици из Буковча, — ОНБр. 39340/19 од 6-V-1920.
прву, Бури Бошковићу, учитељу из Плавна, — ОНБр. 12077 од 13-V-1920.
шесту, Султани Бјелићки, учитељици из Јабуковца, — ОНБр. 8722 од 12-V-1920.
другу, Зорки Станисављевићки, учитељици из Буковча, — ОНБр. 13564 од 16-V-1920.
пету, Загорки Казимировићки, учитељици из Доњег Милановца, — ОНБр. 10701 од 22-V-1920.

у Крушевачком округу:

девету, Драгољубу Тодоровићу, учитељу из Трстеника, — ОНБр. 12212 од 7-V-1920.

у Моравском округу:

седму, Достани Тодоровићки, учитељици из Поточца, — ОНБр. 14287 од 10-V-1920.
осму, Катарини Вучковићки, учитељици из Багрдана, — ОНБр. 7746 од 4-V-1920.
трећу, Димитрију Станковићу, учитељу из Ланишта, — ОНБр. 15484 од 19-V-1920.
другу, Десанки Сретеновићевој, учитељици из Драгоцвета, — ОНБр. 3965 од 20-V-1920.
трећу, Благоју Д. Марковићу, учитељу из Балајинца, — ОНБр. 16208 од 22-V-1920.
шесту, Милану Ненадовићу, учитељу из Грабоваца, — ОНБр. 10611 од 20-V-1920.
другу, Драги Митровићки, учитељици из Рашевице, — ОНБр. 16769 од 31-V-1920.

у Нишком округу:

четврту, Светолику Д. Стевановићу, учитељу из Трњана, — ОНБр. 13341 од 8-V-1920.
шесту, Милошу Јаношевићу, учитељу из Добрујевца, — ОНБр. 16254 од 22-V-1920.
другу, Милици Варјачићки, учитељици из Грејача, — ОНБр. 16253 од 22-V-1920.
трећу, Лепосави Лазаревићевој, учитељици из Делиграда, — ОНБр. 16077 од 22-V-1920.
другу, Радмили Касапићки, учитељици из Кормана, — ОНБр. 8614 од 20-V-1920.

у Подринском округу:

четврту, Видосави Ф. Поповићки, учитељици из Мајура, — ОНБр. 7739 од 2-V-1920.
десету, Петру Р. Петровићу, учитељу из Рибара, — ОНБр. 1672 од 7-V-1920-
другу, Тихославу Ј. Ковачевићу, учитељу из Љубовије, — ОНБр. 12402 од 21-V-1920.
трећу, Софији Симићки, учитељици из Меховина, — ОНБр. 11763 од 22-V-1920.
другу, Душану Загорцу, учитељу из Дебрца, — ОНБр. 15494 од 19-V-1920.

другу, Драгомиру С. Јовановићу, учитељу из Коцељева, — ОНБр. 12902 од 20-V-1920.
трећу, Драгомиру С. Јовановићу, учитељу из Коцељева, — ОНБр. 16195 од 21-V-1920.

у Пожаревачком округу:

пету, Николи Лазаревићу, учитељу из Пожаревца, — ОНБр. 12845 од 7-V-1920.
трећу, Владиславу Медурићу, учитељу из Каона, — ОНБр. 8312 од 21-V-1920.
трећу, Видосави Цветковићевој, учитељици из Маљуревца, — ОНБр. 37362/19 од 19-V-1920.
трећу, Олги Анђелковићки, учитељици из Кнежнице, — ОНБр. 11483 од 26-V-1920.

у Призренском округу:

шесту, Стојану Танасковићу, учитељу из Сдерске, — ОНБр. 13511 од 4-V-1920.
осму, Душану Поповићу, учитељу из Горњег Села, — ОНБр. 10660 од 20-V-1920.

у Рудничком округу:

десету, Емилији Нинићки, учитељици из Горњег Милановца, — ОНБр. 7904 од 26-V-1920.
трећу, Јовану Станковићу, учитељу из Мајдана, — ОНБр. 1441 од 26-V-1920.
другу, Босиљки Станковићевој, учитељици из Мајдана, — ОНБр. 15319 од 28-V-1920.

у Смедеревском округу:

осму, Александри Обреновићки, учитељици из Паланке, — ОНБр. 12989 од 8-V-1920.
пету, Војиславу Вуксановићу, учитељу из Мале Крсне, — ОНБр. 12960 од 5-V-1920.
осму, Даници Вуксановићки, учитељици из Мале Крсне, — ОНБр. 12962 од 6-V-1920.
другу, Ружици Поповићки, учитељици из Новог Адибеговца, — ОНБр. 13066 од 13-V-1920.
трећу, Радмили Томићевој, учитељици из Придворице, — ОНБр. 8313 од 21-V-1920.
трећу, Ђорђу Бранковићу, учитељу из Вранова, — ОНБр. 12903 од 20-V-1920.
трећу, Светозару В. Лазаревићу, учитељу из Марковца, — ОНБр. 13249 од 21-V-1920.
другу, Десанки Лазаревићки, учитељици из Марковца, — ОНБр. 13250 од 21-V-1920.
другу, Петру Ј. Поповићу, учитељу из Велике Крсне, — ОНБр. 5537 од 24-V-1920.
прву, Вукосави Јањићевој, учитељици из Јагњила, — ОНБр. 13572 од 18-V-1920.
другу, Босиљки Голубовићевој, учитељици из Ковачевца, — ОНБр. 10170 од 26-V-1920.
другу, Јелени Гледићевој, учитељици из Башина, — ОНБр. 10265 од 26-V-1920.
другу, Јелени Ционићевој, учитељици из Водице, — ОНБр. 14013 од 26-V-1920.

у Тетовском округу:

седму, Косари Ј. Ћирковићки, учитељици из Тетова, — ОНБр. 13515 од 10-V-1920.
другу, Драги Радоњићевој, учитељици из Тетова, — ОНБр. 12451 од 14-V-1920.
трећу, Никодиму Десићу, учитељу из Маврова, — ОНБр. 28041/19 од 18-V-1920.
другу, Душану Маринковићу, учитељу, из Гостивара, — ОНБр. 13292 од 18-V-1920.

у Тиквешком округу:

прву, Јелисавети Петровићевој, учитељици из Кавадара, — ОНБр. 14859 од 18-V-1920.
другу, Србијанки Михајловићки, учитељици из Кавадара, — ОНБр. 14860 од 18-V-1920.

у Тимочком округу:

девету, Прокопију Дамјановићу, учитељу из Зајечара, — ОНБр. 12407 од 4-V-1920.
трећу, Наталији Милетићевој, учитељици из Злота, — ОНБр. 13721 од 24-V-1920.
другу, Душану Лазићу, учитељу из Белог Потока, — ОНБр. 13178 од 16-V-1920.
другу, Миодрагу Поповићу, учитељу из Малог Извора, — ОНБр. 13674 од 26-V-1920.
трећу, Персиди Каменовићевој, учитељици из Вражогрнаца, — ОНБр. 13958 од 19-V-1920.

у Чачанском округу:

прву, Теодосију Симићу, учитељу из Међуречја, — ОНБр. 19584 од 12-V-1920.
другу, Олги Зечевићевој, учитељици из Чачка, — ОНБр. 16678 од 26-V-1920.
трећу, Љубици Вучетићки, учитељици из Јежевице, — ОНБр. 16125 од 28-V-1920,
трећу, Милији Вучетићу, учитељу из Јежевице, — ОНБр. 16124 од 29-V-1920.

ОДСУСТВА

Господин Министар Просвете одлуком својом одобрио је ова одсуства:

Тодору Димитријевићу, учитељу из Дебра, од 1 маја до 1 јуна 1920, — ОНБр. 13252 од 3-V-1920.

Марији Ваљаревићки, учитељици из Белољина, од 21 априла до 5 маја 1920 године. — ОНБр. 13008 од 3-V-1920.

Катарини Стаматовићевој, учитељици из Крушевца, од 3 новембра до 1 децембра 1920, — ОНБр. 13168 од 3-V-1920.

Чедомиру Максимовићу, учитељу из Рановаца, од 15 маја до 15 јуна 1920, — ОНБр 12838 од 3-V-1920.

Свети Томићу, учитељу из Приштине, од 10 маја до 22 маја 1920, — ОНБр. 13231 од 3-5-1920.

Душану Тошићу, учитељу из Брежђе, од 1 маја до 1 јула 1920, — ОНБр. 1335 од 3-V-1912.

Крсти Јонићу, учитељу из Београда, од 1 маја до краја јуна 1920, — ОНБр. 13001 од 5-V-1920.

Живојину Ђорђевићу, учитељу из Дупца, од 25 априла до 15 маја 1920, — ОНБр. 13642 од 5-V-1920.

Аксентију Вуксановићу, учитељу из Слатине, од 20 априла до 20 маја 1920, — ОНБр. 13349 од 5-V-1920.

Милану Глигоријевићу, учитељу из Заблаћа, од 1 до 10 маја 1920, — ОНБр. 13436 од 5-V-1920 и од 10 до 18 маја 1920, — ОНБр. 15361 од 17-V-1920.

Владимиру Николићу, учитељу из Рогаче, од 1 до 10 маја 1920, — ОНБр. 13469 од 5-V-1920.

Бранку Станивуковићу, учитељу из Вранића, од 5 маја до 15 јуна 1920, — ОНБр. 13665 од 6-V-1920.

Халиму Јакуповићу, учитељу из Врутока, од 12 априла до 12 јуна 1920, — ОНБр. 13724 од 6-V-1920.

Борки Арнаутовић, учитељици из Бановог Поља, од 25 априла до 25 маја 1920, — ОНБр. 13737 од 7-V-1920.

Марији Рабреновићки, учитељици из Београда, од 3 маја до 3 јула 1920, — ОНБр. 13591 од 7-V-1920.

Даници Живковићки, учитељици из Белотића, од 10 маја до 10 јуна 1920, — ОНБр. 13742 од 7-V-1920.

Славки Поповићевој, учитељици из Дома Сиротне Деце, од 3 маја до 3 јула 1920, — ОНБр. 13549 од 7-V-1920.

Јелени Татићки, учитељици из Струмице, од 1 априла до 5 маја 1920, — ОНБр. 13857 од 8-V-1920.

Катарини Јовановић, учитељици из Штипа, од 26 априла до 16 маја 1920, — ОНБр. 13785 од 10-V-1920.

Јанку Тошковићу, школском надзорнику из Штипа, од 15 маја до 15 јуна 1920, — ОНБр. 14053 од 10-V-1920.

Десанки Димитријевић, учитељици из Јабуковца, од 1 маја до 1 јуна 1920, — ОНБр. 14003 од 10-V-1920.

Даринки Илићевој, учитељици из Трнаве, од 5 до 8 маја 1920, — ОНБр. 13553 од 10-V 1920, и од 13 маја до краја школске године, — ОНБр. 15575 од 19-V-1920.

Ристи Мурговићу, учитељу из Куманова, од 27 априла до 27 јуна 1920, — ОНБр. 13748 од 11-V-1920.

Косари Недељковићевој, учитељици из Трговишта, од 25 априла до 25 маја 1920, — ОНБр. 14213 од 11-V-1920.

Радовану Вукићевићу, учитељу из Пожаревца, од 10 маја до 10 јуна 1920, — ОНБр. 14330 од 11-V-1920.

Јованки Томићки, учитељици из Прибоја, од 17 маја до 17 јуна 1920, — ОНБр. 14441 од 11-V-1920.

Милошу Бакићу, школском надзорнику из Бијелог Поља, од 8 маја до 8 јуна 1920, — ОНБр. 14054 од 11-V-1920.

Милоју Љубисављевићу, учитељу из Драгачева, од 23 априла до краја школске године, — ОНБр. 14195 од 11-V-1920.

Љубомиру Булатовићу, учитељу из Улциња, од 8 до 20 маја 1920, — ОНБр. 14078 од 11-V-1920.

Сави Поповићу, учитељу из Бара, од 8 до 20 маја 1920, — ОНБр. 14079 од 11-V-1920.

Даници Хаџи-Илићки, учитељици из Читлука, од 5 марта до 28 марта 1920, — ОНБр. 14596 од 12-V-1290.

Стојану Милосављевићу, учитељу из Читлука, од 9 до 23 марта 1920, — ОНБр. 14615 од 12-V-1920.

Антонију Рајичићу, учитељу из Крагујевца, од 15 маја до 15 јуна 1920, — ОНБр. 14503 од 12-V-1920.

Милеви Симоновић, учитељици из Скопља, од 13 априла до 20 маја 1920, — ОНБр. 14308 од 12-V-1920.

Станици Петровићевој, учитељици из Чумића, од 20 маја до 10 јуна 1920, — ОНБр. 14457 од 12-V-1920.

Славки Стојановићевој, из Петке, од 10 маја до краја школске године, — ОНБр. 14288 од 12-V-1920.

Милоју Веселиновићу, учитељу из Дубочана, од 20 маја до 20 јуна 1920, — ОНБр. 14789 од 13-V-1920.

Радовану С. Јеленићу, учитељу из Велике Иванче, од 22 маја до 22 јуна 1920, — ОНБр. 14776 од 13-V-1920.

Катарини Анђелковићки, учитељици из Подгорице, три месеца, од дана употребе, — ОНБр. 14847 од 14-V-1920.

Стани Цветковићки, учитељици из Врање, од 9 до 30 маја 1920, — ОНБр. 14725 од 16-V-1920.

Даринки Марковићевој, учитељици из Београда, од 26 маја до 10 јуна 1920 године, — ОНБр. 15626 од 17-V-1920.

Стојану Урдаревићу, учитељу из Светог Никита, од дана употребе 40 дана,— ОНБр. 15292 од 17-V-1920.

Константину Милошевићу, учитељу из Станичења, од 14 до 28 априла 1920, — ОНБр. 15305 од 17-V-1920.

Јовану Дамњановићу, учитељу из Шуграна, од 5 до 20 јуна 1920, — ОНБр. 15491 од 18-V-1920.

Јелени Тошићки, учитељици из Оштреља, од 1 јуна до 1 јула 1920, — ОНБр. 15655 од 18-V-1920.

Ружици Нешовићки, учитељици из Горњег Врежина, од 5 маја до 14 јуна 1920, — ОНБр. 15650 од 18-V-1920.

Драгутину Младеновићу, учитељу из Шљивара, од 11 до 31 маја 1920, — ОНБр 15725 од 18-V-1920.

Веселину Стаматовићу, учитељу из Велике Плане, од 21 до 31 маја 1920, — ОНБр. 16340 од 20-V-1920.

Ахмеду Ајвезовићу, учитељу из Приштине, од 8 маја до 8 јуна 1920, — ОНБр. 15994 од 20-V-1920.

Агнији Михаиловићки, учитељици из Виница, од 1 до 20 маја 1920, — ОНБр. 15610 од 20-V-1920.

Милеви Д. Младеновићки, учитељици из Цариброда, од 12 маја до 12 јуна 1920, — ОНБр. 15970 од 20-V-1920.

Олги Скенџићевој, учитељици из Бадовинаца, од 14 маја до 14 јуна 1920, — ОНБр. 16303 од 23-V-1920.

Десанки Јефтићки, учитељици из Велеса, од 12 маја до 20 јуна 1920, — ОНБр. 16238 од 23-V-1920.

Мехмеду Баки, учитељу из Махмучилара, од 17 маја до 17 јуна 1920, — ОНБр. 16810 од 27-V-1920.

Срећку Стевановићу, учитељу из Београда, од 1 јуна до краја школске године, — ОНБр. 15878 од 20-V-1920.

Ружици Мијатовић, учитељици, на раду у Министарству Просвете, од 17 маја до 17 јуна 1920, — ОНБр. 14811 од 14-V-1920.

Љубици Богдановићки, учитељици из Неготина, од 27 априла до 27 јуна 1920, — ОНБр. 13634. од 7-V-1920.

Драги Павловићки, учитељици, на раду у Министарству Просвете, 15 дана, — ОНБр. 12627 од 12-V-1920.

Даници Јанковић, учитељици из Приштине, од 21 априла до краја школске године, — ОНБр. 13847 од 8-V-1920.

Славољубу Панићу, школском надзорнику из Косовске Митровице, од 19 до 21 маја 1920, — ОНБр. 15908 од 20-V-1920.

Ружици Поповићки, учитељици из Краљевог Села, од 8 маја до 8 јуна 1920, — ОНБр. 14818 од 16-V-1920.

Вери Милошевић, учитељици из Доњега Трогерца, од дана употребе два месеца, — ОНБр. 13788 од 10-V-1920.

Јеврему Чакаревићу, учитељу из Ужица, од 20 маја до краја школске године, — ОНБр. 16785 од 27-V-1920.

Благоју Поповићу, учитељу из Крива-Фера, од 29 априла 1920, — ОНБр. 12897 од 3-V-1920.

Ани Чоловићки, учитељици из Трубушнице, од 1 маја до 1 јула 1920, — ОНБр. 7551 од 1-V-1920.

Крсти Јовановићу, учитељу из Обилићева, месец дана од дана употребе, — ОНБр. 13122 од 3-V-1920.

Радмили Наумовић, из Велике Каменице, од 19 априла до 1 јуна 1920, — ОНБр. 16272 од 22-V-1920.

Марији Димићки, учитељици из Косовске Митровице, од 8 априла до 4 маја 1920, — ОНБр. 16261 од 23-V-1920.

Богосаву Николићу, учитељу из Плеша, од 12 до 27 маја 1920, — ОНБр. 16354 од 23-V-1920.

Божани Јосимовићки, учитељици из Грнчара, од 12 маја до краја школске године, — ОНБр. 1413 од 12-V-1920.

Добривоју Степановићу, учитељу из Куманова, од 1 маја до 1 јула 1920, — ОНБр. 14178 од 10-V-1920.

Живојину Поповићу, школском надзорнику из Дебра, од 8 до 25 маја 1920, — ОНБр. 14075 од 10-V-1920.

Добринки Николић, учитељици из Горче, од 10 маја до 20 јуна 1920, — ОНБр. 14485 од 12-V-1920.

Јелени Зарићки, учитељици из Битоља, од 1 маја до 1 јула 1920, — ОНБр. 14909 од 16-V-1920.

Станислави Антић, учитељици из Призрена, од 18 маја до 18 јуна 1920, — ОНБр. 16335 од 25-V-1920.

Јовану Првуловићу, учитељу из Цавота, од 10 маја до 10 јуна 1920, — ОНБр. 15337 од 16-V-1920.

Милеви Обрадовићевој, учитељици из Смедерева, од 22 маја до 22 јуна 1920, — ОНБр. 16328 од 23-V-1920.

Видосави Цветковић, учитељици из Маљуревца, од 10 до 31 маја 1920, — ОНБр. 14092 од 11-V-1920.

Олги Глибоњској, учитељици, на раду у Министарству Просвете, од 23 маја до 2 јуна 1920, — ОНБр. 15901 од 20-V-1920.

Десанки Нешковић, учитељици из Клења, од 15 маја до 15 јуна 1920, — ОНБр. 14853 од 14-V-1920.

Драгомиру Ђорђевићу, учитељу из Лазаревца, од 15 маја до краја школске године, — ОНБр. 15407 од 15-V-1920.

Благоју Стефановићу, учитељу из Стајевца, од 13 маја до краја школске године, — ОНБр. 16735 од 27-V-1920.

Љубици Николајевић, учитељици из Скопља, од 6 маја до 1 јуна, — ОНБр. 15321 од 17-V-1920.

Миливоју Јовановићу, учитељу из Охрида, од 1 маја до краја школске године, — ОНБр. 13223 од 3-V-1920.

Јулијани Пауновић, учитељици из Вучитрна, од 7 маја до 15 маја 1920, — ОНБр. 13530 од 7-V-1920.

Стојанки Ранчићки, учитељици из Смрдана, од 10 маја до 10 јуна 1920, — ОНБр. 16336 од 23-V-1920.

Косари Јовановић, учитељици из Трстеника, од 19 априла до 19 маја 1920, — ОНБр. 13738 од 5-V-1920, и од 19 маја до 1 јуна, — ОНБр. 15855 од 19-V-1920.

Катарини Вучковић, учитељици из Багрдана, од 10 маја до 16 маја 1920, — ОНБр. 14774 од 14-V-1920.

Леносави Лучићки, учитељици из Трнава, од 13 маја до краја школске године, — ОНБр. 15862 од 19-V-1920.

Николи Ракићу, инспектору из Битоља, од 3 маја до 3 јуна 1920, — ОНБр. 10854 од 13-V-1920.

Зорки Аврамовићки, учитељици, на раду у Министарству Просвете, од 5 до 7 маја 1920, — ОНБр. 13491 од 5-V-1920.

Љубици Петровић, учитељици, на раду у Министарству Просвете, од 10 маја до краја школске године, — ОНБр. 16802 од 27-V-1920.

Драгу Мучалици, учитељу из Бостана, од 14 до 23 маја 1920, — ОНБр. 15341 од 15-V-1920.

Љубици Роглићевој, учитељици из Бегљишта, од 10 априла до краја школске године, — ОНБр. 14921 од 16-V-1920.

Љубици Пенићки, учитељици, на раду у Министарству Просвете, од 22 априла до 22 јуна 1920, — ОНБр. 12080 од 5-V-1920.

Лазару Ризовићу, учитељу из Батоша, од 25 априла до 25 маја 1920, — ОНБр. 13514 од 7-V-1920.

Косари Обреновићки, учитељици из Ћуприје, од 1 до 12 фебруара 1920, — ОНБр. 13701 од 13-V-1920.

Љубици Радосављевић, учитељици из Лебана, од 28 фебруара до 26 марта 1920, — ОНБр. 18852 од 3-V-1920.

Јелени Павловићки, учитељици из Ниша, од 25 априла до 25 јуна 1920. — ОНБр. 13472 од 7-V-1920.

УМЕТНИЧКО ОДЕЉЕЊЕ

ОДЛУКЕ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

Одлука УБр. 844 од 2-V-1920: да се сви чланови Народног Позоришта у Новом Саду, пошто су без стварних разлога напустили дужност, отпусте из службе, а рад у Позоришту обустави до даље наредбе.

Одлука УБр. 847 од 9-V-1920: да Д-р Петар Колендић, професор гимназије, врши дужност директора Архива у Дубровнику, док се не донесе општа Уредба о Архивима.

Одлука УБр. 887 од 24-V-1920: да се Д-р Милан Беловић, професор, који је кандидован за управника Народног Позоришта у Сарајеву, може примити службе у Повереништву у Загребу.

ЧИТАОЦИМА

После скоро петогодишњега ћутања, „Просветни Гласник“ наставља данас своје излажење. Његова последња свеска појавила се у јесен 1915, у оно крваво и страшно време када се непобедни хероизам српски морао повући пред моћном коалицијом три непријатеља; његова нова свеска појављује се данас у уједињеној отаџбини свију синова наша три једнокрвна племена.

Наша прва мисао иде у овом тренутку, с побожним пиететом, оним тисућама јунака, знаних и незнаних, који су својом крвљу исписали бесмртне странице у историји нашега народа и у историји човечанства, и чијим је узвишеним пожртвовањем сазидана наша данашња слобода и јединство. И Српска Просвета — српски професори, српски учитељи, српски ђаци — положила је за свето дело народног уједињења многе драгоцене животе. Необично је дуга црна листа оних „витеза пера и мача“ који су, у данима искушења, својом проливеном крвљу посведочили убеђења целог свог живота; и, не могући на овоме месту да свакоме од њих одамо заслужено признање, ми их мешамо све у једној бескрајној мисли љубави, захвалности и дивљења.

Жртва је била страховито крвава, али је венац награде величанствен. Вековни сан најбољих духова нашега народа је остварен: наша је земља уједињена, велика и срећна. Пун културни живот — много руку, велика и снага — може у њој једино сад да отпочне свом јачином. Али плодоносно дело Цивилизације треба спремати једним смишљеним, упорним радом, удруженим напорима свију способности и свију добрих воља; и у тој племенитој борби за Напредак, „Просветни Гласник“ жели да буде један скроман, али активан и смео борац.

ЗАДАЦИ НОВОГ ДОБА [1])

Ново доба нашега државнога живота мора бити испуњено усрдним, истрајним и добро смишљеним радовима на свима, често врло тешким и заплетеним задацима, на проналажењу и стварању свију средстава за унапређење материјалне, интелектуалне и моралне културе нашега племена.

Први ће задатак бити да се залече најболније ране задобијене у ратовима, да се накнаде страховити наши губитци услед погибија у војсци и помора у народу. Није мало наших негда врло напредних и убавих насеља у којима је нестало половина људства. Није их мало у којима је ослабела физичка снага и овога остатка; у којима се угнездиле погодбе за развиће епидемија; у којима су се неке болести одомаћиле и узеле социјални карактер. У некима се, кажу, смањују бројеви рађања а увећавају бројеви смртности, и тако даље.

Државни је Санитет увек имао старање о тим недузима; али, у овоме садашњем стању, његови су се задаци необично умножили, његова дужност повећала. Сви су изгледи да ће се Санитету ставити на расположење сва потребна му средства и да ће он наићи на бољу сарадњу и обласних и општинских власти и приватних прегалаца.

Један од најмоћнијих фактора који му за ово притиче у помоћ јесте Медецински Факултет, који се отвара у Србији. Ту се отварају не само нове слушаонице и учионице за спрему нових лекара, већ и нове радионице за научна испитивања свију појава и потреба како здравога тако и оболелога човека и људства. Отварају се тиме нови извори науке, и чисте, и на добро људства примењене.

Други је задатак: обновити економски живот у крајевима ратом пострадалим и збринути ратну сирочад. Зна се добро који су делови наше уједињене нове државе највише пострадали, којим раденицима треба прво производну снагу повратити. Како су то већином поседници омањих сеоских имања, то ће се ова обнова извести без великих тегоба ако се поред државнога старања њој посвети и већа стручно спремна добра воља појединаца и веће распрострањење земљорадничких задруга. У томе ће правцу имати корисно да послуже и пројектовани Агрономски Факултет на нашем Универзитету, а тако исто и извршено уједињење свију обласних савеза Земљорадничких Задруга, у Главни Савез Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца. — Српска Краљевска Академија поздравља отварање оба ова нова извора оне науке и онога начина рада који ће несумњиво допринети унапређењу материјалнога благостања целокупнога земљорадничкога сталежа у нашој држави.

[1]) Један део из беседе Председника Српске Краљевске Академије Г. Јована М. Жујовића, говорене на свечаном скупу Академије 7 марта 1920.

Препорођај економскога живота наилази у неким новим областима на аграрно питање. Србија је то питање налазила на сваком новом кораку за ослобођење свога племена и свагда га је повољно решавала у корист земљорадничкога народа. Србија може у новој заједници и овога пута допринети да се питање о својини земље реши и праведно и мудро, како би се избегле социјалне трзавице у будућности.

Држава стоји пред огромним задатком да исплати силне трошкове ратовима проузроковане и да организује огромне радове који захтевају исто тако велике трошкове. И у томе погледу нису сви њени делови подједнако оптерећени, и то ће се бреме лакше поднети ако се начело солидарне одговорности искрено свуда прихвати и примени. На народ ће пасти нове дажбине, јер се морају отварати нови извори прихода. То ће бити осетно, али ће се поднети ако се народ увери да државни органи нису раскошници, да се државни приходи производно троше, и да се порезе, прирези и тако даље, правилно и праведно разрезују. А у демократској је држави праведно када сваки динар прихода, почев од просјачкога до краљевскога, даде свој сразмерни делић државној заједници, и када од утрошка прихода имају сразмерне користи све државне установе и сви слојеви народа.

У свима нашим крајевима влада, негде већа, негде мања, економска и финансијска криза, услед смањене радне снаге и производње а увећане потрошње добара, услед поремећеног саобраћаја и смањених саобраћајних средстава, услед померања тржишта за куповину и продају производа, услед великога расипања новаца и прекомернога пуштања у саобраћај новчаница без довољне стварне подлоге, и т. д. Свуда је живот толико поскупео да се и услед тога јавља забринутост, незадовољство, па и горчина, што помрачује сјај новога доба. Нема задовољства ни веселости колико би требало да је има после онолике наше жалости. Може бити да није овде место помињати материјалну кризу; али се мени чини да би наша интелигенција могла у овоме да има једну благотворну улогу, када би у народ распростирала уверење да су материјалне тегобе последице дугога ратовања, да оне нису велике само код нас, већ да су веће код народа богатијих од нас, да су дажбине којима ћемо бити изложени мање од жртава које смо већ поднели, далеко мање од претрпљених губитака у људству. А за обнову за живот потребнога нам оптимизма и идеализма корисно је сетити се да наше колено није било изложено само тешким патњама, већ да њега крунише и изванредна слава, и да ће га будућа срећнија поколења благодарно спомињати и благосиљати.

Поље интелектуалнога рада, на коме Академија има своју постат, јако се проширило. На срећу нашу, скоро на свима тим ширинама има изврсних посленика, и усамљених и удружених, који су их раније са успехом обделавали. Успеха ће бити још много више када се и на овоме

пољу усвоје плодоносна простонародна правила задругарства и обичаји спреге, позајмице, мобе. И у досада разједињеним државама, наше су Академије, Српска Краљевска и Југословенска, имале говора о деоби рада и сарадњи. Сада, по државном уједињењу, обе су одмах ступиле у договоре о заједничким предузећима. Таквих предузећа имаће више. Њих ће истицати поједини одсеци Академије, а целокупне ће их Академије ценити и прихватати, ради чега ће, ако устреба, наша Академија променити и свој Закон и Пословник. Ја немам права да овим говором претичем поједине предлоге и одлуке о њима. Академије ће наћи шта им кад ваља за заједницу чинити, настављајући рад свака у своме дојакошњем делокругу.

Допустите ми само да изјавим жељу да се поред ова два средишта за обрађивање више науке, у Београду и Загребу, што скорије створи слично средиште и у Љубљани, и да сва три ступе у најприсније задругарске везе, које ће такође ујемчавати наше народно и државно јединство. Образовању Словеначке Академије Наука можемо се надати у толико пре што се сада срећно остварује давнашња жеља Словенаца да имају свој Универзитет. Универзитет ће њихов прикупити до сада растурене стручњаке, и створити многе нове.

Српска Краљевска Академија са братском љубављу поздравља то ново светлило на небу Југославије.

Свима нашим Академијама, Ученим Друштвима, Факултетима, и свима осталим научним установама, морају се дати довољна материјална средства за њихове радове.

Вероватно је да ће управа државних финансија, у невољи, под великим теретом ратних последица, међ којима је финансијска криза једна од најосетнијих, покушавати да се штеди на просветним установама, те да им се не даје онолико колико захтева програм њихова рада. Како би то било одвећ штетно по унапређење битнога покретача сваковрсних радова у друштву, Српска Краљевска Академија је уверена да ће управа Просвете учинити све могуће да у знанственој делатности не само не буде застоја, већ да се омогући полет и потребан и достојан овога узлета у стварању нове државе. Народ који се подиже и увећава мора имати и већу науку и већу књижевност, да би га могле и задовољити у садашњости и осигурати за још бољу будућност. А његови научници, књижевници и уметници морају се такође уздизати, да би били на висини својих већих задатака

И ако је поље њихова рада сасвим слободно, а плодно када се обрађује по слободноме личноме усталаштву и надахнућу, ипак ће оно бити још плодније, ако се буде установљавала што већа заједница и споразумна подела рада, и то не само међ Академијама, као што то мало час поменух, већ и међ Универзитетима, и књижевним и просветним удружењима, и т. д.

Нама је потребна нова организација интелектуалних послова у нашој држави. А потребно нам је да ступимо и у веће везе са научним и другим сличним организацијама на страни. Ту су потребу осетиле и стране Академије, јер је светски рат изменио и међународне и научне односаје. Наша је Академија 1918 године била позвана од Енглескога Краљевскога Друштва да суделују у споразумевању савезничких Академија, које се тада започело у Лондону. Ми смо тамо били представљени. Затим је била конференција савезничких Академија у Паризу, на којој смо такође суделовали. А по овоме, прошле, 1919 године, одржана је трећа таква конференција у Брислу, на којој је био и представник Српске Краљевске Академије.

Резултат ових договора јесте образовање једнога Савета, коме је задатак да међ савезницима координише сва она научна истраживања за која је потребна међународна сарадња. На сарадњу су позване Академије и народа који за време рата беху неутрални. Нису позвани, за сада, само Немци и њихови савезници; ови ће се такође позвати „када својим победиоцима даду оправдане накнаде и потребне гарантије".

Овај Савет ваља да буде спона између читавога низа међународних друштава, за поједине науке и проналаске, која ће се друштва груписати у националне комитете.

Српска Краљевска Академија треба да се одазове позиву и да ступи у тај међународни научни Савет за организовање научних истраживања. То је један подстицај више да што пре изведемо организацију домаћега научнога рада, како би свака група наших научника што јаче моглаући у међународну заједницу. И то је један повод више да се радујемо уједињењу целокупнога нашега племена, без кога би слабије било наше суделовање у опште човечанској Науци и Цивилизацији.

Рекох да ћемо имати посла и око унапређења моралнога васпитања и душевнога јединства у нашем племену.

Не само на нашем, већ на свима народима, потресеним овим силним ратовањем, приметиле се велике и духовне и душевне промене у два правца: на једној је страни било појачање свију врлина, а на другој се умножиле неправилности и нека врста моралнога нереда. У свима народима чини се да су ослабила негда утврђена начела морала, као да су се променили појмови о правима и дужностима, као да су и саме људске душе постале друкчије но што бејаху пре рата. Стога се данас свуда говори о некој општој многострукој кризи у јавноме животу. Говори се много, а и пише се, да се у њој немило истиче и криза савести, која се очитује грозничавом тежњом за богаћењем и уживањем, опадањем воље за мирним и часним радом у своме завичају, слабљењем породичних и социјалних веза, у опште нестанком многих старих врлина.

Ми не верујемо да је тих немилих појава много и у нашем народу; а ако су се, по несрећи, и раширили, ми смо уверени да ће их моћи

сузбити она највећа врлина нашега народа: она његова неодољива морална снага да се бори против свакога зла, а за правичност, слободу и за опште добро. Наш народ, који је показао недавно ту врлину у изванредно великој мери, несумњиво је да ће потражити и наћи начина како да доскочи гресима успаваних савести. Али у тој тежњи ваља народу помоћи свим средствима: и у породици, и у школи и цркви, и књигама и новинама, и јавним зборовима.

Сваки ће се породични рој, надамо се, радо хтети сетити своје старе кошнице, у којој је било много моралних погодаба за сваковрсно напредовање. Негдашња врло јака породична веза није била оков који би спутавао слободу доброга рада, већ јемственик чедности и сигурности и полуга за усавршавање. Главна породична врлина, родитељска и синовља љубав, треба да се и даље развија у љубав за завичај, љубав за Отаџбину, дакле да буде и даље извор и грађанским врлинама, које се не могу развијати без индивидуалних врлина.

Ми не мислимо онако како је прослављени немачки професор Трајчке проповедао: да су „индивидуалне врлине добре за манастир" и излишне за јако организовану државу. Излишне су можда за државу невољних и вољних ропских поданика; а неопходно су потребне држави слободних грађана, који су свесни свога људскога достојанства.

Образовање оваквих грађана спада у дужност школа, које се морају више но до сада бринути о моралноме васпитању омладине. И све вероисповедне установе морају тај циљ имати у виду. Нема ни науке ни религије које би се томе циљу противиле. Школе и цркве могу дакле и морају сузбијати нову религију богатства и манитога, прескупога уживања, без обзира на моралност њихова задовољења; сузбијати немарност спрам општега добра, злоупотребу слободе, узајамну мржњу и неповерење, злурадост, и друге антисоцијалне нагоне и прохтеве који би се појављивали.

Сем неговања индивидуалне моралности, свима нашим јавним посленицима и установама намеће се сада дужност сарађивати на што потпунијем моралноме уједињењу сва три племена наше нове државе.

И ако је ово државно уједињење било давнашњи сан наш, и ако смо се надали да ће се оно кад-тад остварити, ипак се овај велики историски догађај, једним срећним преокретом на бојиштима, тако брзо десио да се многима учинио неочекиван, а некима и нетражен. С тога није чудо што овде-онде има неке затегнутости, двоумљења, забринутости, а по негде баш и болесних појава противљења, и т. д. Па то је и природно. У почетку стварања многих друштвених и државних заједница било је оваквога боловања; а то су болести детињства које пролазе. Из колебљивога, нешто хаотичнога и аморфнога стања, у смиреној се средини стварају лепо уобличена кристална тела, добри са-

стојци новога чврстога агрегата. Али то не бива брзо ни када никакве спољне и унутарње неприлике не сметају сили консолидовања, а камо ли када ни бокови суда нису учвршћени, нити су све унутарње струје упућене једним повољним правцем кристализације.

Морално јединство стварају правилно упућене добре воље, чисте савести и смишљени умови. Тога треба да имају сви они поменути интелектуални фактори од којих се очекује унапређење индивидуалних врлина. То је једна од најпречих дужности свију јавних раденика, како појединаца тако и удружења, и свега онога што чини одбирак у свима слојевима народа. Ту дужност имају и све државне власти: Владалац, Влада и сви државни чиновници. Државни органи не смеју при томе употребљавати никакве насилне мере, јер се моралне везе не могу силом наметнути: тиме би се можда баш супротне последице изазвале. Ако је ствар по себи добра и ако има услова да постане и да траје, онда ће доћи и трајати без велике журбе и без принуде. Чиновници ће приликом вршења својих дужности корисно послужити већ и само тиме ако буду пажљиво уклањали оно што би у њиховом подручју кварило добро расположење у народу и сметало доброј вољи за душевним уједињењем.

У новој војсци уједињених Срба, Хрвата и Словенаца отварају се нове добре школе за морално уједињење сва три племена. Једнакост права и једнакост дужности, и једнако поступање са свима, које влада у тој установи, даје јој моћно средство да од сваког младога војника створи и доброга грађанина уједињеног Краљевства.

А школе наше, почев од Универзитета до основних сеоских школица, имају само да наставе у духу и правцу у коме су раније радиле, када су спремале нараштаје за борбе око остварења овог уједињења. Оне ће од сада тај свој задатак лакше, јер слободније, вршити. Нова поколења која буду спремали неће знати за тешке порођајне муке садашњости, за моралне и друге кризе у њој, — поколења која ће у свима областима Југославије представљати у истини један народ.

Новинарству такође у део пада огроман део овога задатка, јер је оно понајмоћнији творац јавнога мнења. Новинари су срећнији од осталих писаца зато што се њихови производи највише читају и најбрже усвајају. Ево и сада у васкрслој држави, од свију писаца новинари први повратише стару снагу, а — рекло би се — и појачаше је. С тога се они први и могу латити да читачима дају јасна обавештења о свима питањима на дневноме реду; да указују брзо на оно шта ваља радити а шта избегавати; да тумаче и оправдавају све оно што се новој државној заједници мора жртвовати. О уређењу државе увек је било и биће разних мишљења, по којима се грађани групишу у политичке странке. То је неизбежно, и није штетно. Није штетно ако уз слободу мишљења иде поштовање свачијег искренога мишљења; ако се у борби

разних начела не употребљују отровна оружја неистине и клевете, од чега неправедно страда не само онај против кога се употребљују, већ и целина. Не могу се, на пример, научници и књижевници узајамно оподаштавати, а да се тиме не ослаби углед и величина научнога и духовнога народнога капитала који они собом и својим радовима представљају. Не може остати неокрњен и светао општи морални капитал ако су оцрњени главни јавни раденици и читаве групе којима припадају. Клевета загорча дане оклеветаноме, али често навуче клеветнику грижу савести, а свагда ствара нелагодно стање у друштву у коме нам ваља живети.

Ма шта да се може замерити оним новинарима који се — у служби страснога партизанства или ради болесне забаве злурадога дела публике, — не уздржавају од неисправнога писања, ипак ти случајеви не смеју оправдати никакав покушај да се скраћује слобода штампе у опште. Новинарство у целини има својих огромних заслуга за развиће политичке свести; заслуге ће му постати још веће у уједињеноме народу нашем, за чије је остварење оно тако много урадило, и сада ради.

Када тежимо духовноме јединству, ми не мислимо да се све памети имају свести на једну меру, и све воље повезати у један ланац; да се поједина племена морају на мах одрећи својих традиција и својих имена; да у њима ваља утулити и ником нешкодљива сећања и осећања. Држави су корисни грађани који се осећају морално слободни да могу по своме убеђењу поступати, и који су слободно изабрали себи заједницу. Сем тога, има разних племенских особина које не сметају развићу народне једнодушности. На против, јединство у многострукости, које је у телима органским и социјалним знак веће савршености, и у нашем ће новом друштву бити обележје већег и савршенијег друштвеног облика. У удружењима разноврсних способности и наклоности могућа је већа и савршенија подела рада, а ова даје више и бољих производа и води целину путем напретка. Главно је, дакле, да има духовне и душевне опште хармоније, упућене на добро и делова и целине.

ЈОВАН М. ЖУЈОВИЋ

ДРЖАВА СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

Огромним напорима нашега народа и стицајем ванредно повољних прилика, ми смо дочекали да готово сав српски народ и највећи део Хрвата и Словенаца створе једну државу. Она је велика око 252.000 кв. км., а има око 12,800.000 становника. Према Србији пре светског рата, ареал се увећао са 145%, а становништво са 165%. Нова држава

се обогатила пространим житницама равнога Баната, Бачке, Барање, Срема, сточарством, шумама, шљиварством и рудама Босне, житом, шумама и шљивама Хрватске и Славоније, шумама, угљем и врло добрим почецима индустрије у Словенији. Агриколно пасивне земље као Црна Гора, Херцеговина, Далмација и Хрватско Приморје, имају море и јако становништво високе националне свести. Наша држава, по привредним изворима, спада несумњиво међу најбогатије земље у Европи, и има све услове да постане најмоћнија и најразвијенија држава на Југо-Истоку Европе.

1. Прва Србија, она од Карађорђева и Милошева устанка, била је мала подунавска земља од 24.440 кв. км., и толика је остала до 1833 год. То је била северна периферијска земља Балканског Полуострва, као прилепак и додатак панонском басену, без правог географског смисла и облика. Она се по том у три маха према Југу ширила, захватајући постепено целу долину Мораве и Вардара.

Прво проширење је извршено 1833 г., тиме што су Србији присаједињени у главноме басен Тимока, крушевачка област, и неки крајичци на југозападној граници, нарочито Јадар и Рађевина. Србија је постала велика 37.740 кв. км. Али тим проширењем није осетно измењен географски положај Србије, који је и даље остао лабилан.

Тај се положај учврстио после ратова од 1876 и 1878 г., јер се Србија знатно проширила према Југу, захвативши скоро цео слив Јужне Мораве са Врањем, Нишем и Пиротом. Њена површина била је велика 48.300 кв. км. Она постаје држава реке Мораве, моравска држава, са додатком подринско-ваљевских крајева и тимочког басена.

После букурешког Мира од 1913 г., Србија добија учвршћен географски положај и одређену географску слику, изузевши неке територијалне детаље и недовршене излазе на море. Србија је тек од тада потпуно централног положаја на Полуострву, јер се простире од Дунава до солунске околине. Обухватала је осим слива Мораве и слив Вардара, и може се географски назвати моравско-вардарском државом. Површина Србије је била велика око 87.800 кв. км., а Црне Горе, која се тада такође најзнатније проширила, 15.300 кв. км.

После светског рата и париске конференције, наша нова држава је велика, као што је поменуто, 252.000 кв. км. Али су географски положај, културне прилике и етнографски састав нове државе у многоме друкчији но Србије пре светског рата.

2. Пре овога рата, Србија се једино према Југу увећавала, према областима Балканскога Полуострва (балканско проширивање Србије); у последњој фази од 1913 г., она је први пут после толико векова изгубила територијални контакт са Турском. Од париске конференције, Србија прелази на леву обалу Саве и Дунава, у панонски басен, нова држава продире до Јадранског Мора, и преко Словенаца допире у ал-

пијске земље, добијајући границу са Италијом и са немачком Аустријом, која ће се врло вероватно придружити Немачкој. То су огромна факта, која ће бити од највећег утицаја на наш будући развитак и међународне везе. Даље су у многоме промењени правци и природа комуникација. Изашли смо на Јадранско Море, на коме се без икакве сумње нећемо моћи слободно кретати, јер су најважније тачке у италијанским рукама. Зашли смо дубоко у централну Европу, и комуникационе везе које су с њом имале Србија, Хрватска и Словеначка, одржаће много од старог значаја. Солунска ће железница остати од првокласне вредности за већи део Србије у границама пре светског рата.

На Северу немамо природних граница, нити смо их, разумно мислећи, могли имати. Чим се сиђе са београдског побрђа у панонски басен, таквих граница нема до иза Пеште. Али ће се наше панонске земље држати изванредно повољним географским положајем и великом привлачном снагом Београда. Он се као сфинкс пружио на ставама Саве и Дунава и гледа на панонску равницу, одређен својим положајем да у њој изазива велике догађаје и да на њу најјаче утиче. Све велике реке које протичу кроз панонски басен конвергирају према Београду, — Дунав, Тиса, Драва, Сава, — и он већ сада постаје пловидбени центар од све веће и веће важности. Исто тако се у њему укрштавају и главне железнице: моравско-вардарска артерија, железница Београд-Загреб-Ријека, оне од Суботице и Темишвара, и све се више у њему морају скупљати. Положај Београда је несравњено повољнији но положај Беча и Пеште.

Најнеприродније су наше границе у Банату. Али равни Банат који смо добили ограђен је на Истоку према Трансилванији баријером Банатских Планина, а од Румуније још и високим билима јужних Карпата. Сав је упућен на Запад према Тиси, Дунаву и Београду. Изгледа као кућа чији би слепи зид био окренут румунској територији, а лице са вратима и прозорима према Београду.

Али, и ако су услед привлачне снаге Београда те границе довољне за мирна времена, врло су неповољне у случају рата. Панонске границе су најнесигурније границе наше нове државе. Тим више што се врло вероватно неће дуго одржати овај за нас повољан међународни положај који се формирао за време светског рата. А суседне државе се нису измириле са тим границама.

Али не само да су се изменили географски положаји и да смо добили нове правце комуникација и тешке границе на Северу, већ нова држава има друкчије контакте са ванбалканским цивилизацијама, много интимније везе са западном цивилизацијом, нарочито преко Италије. Осим тога она није више онако хомогена национална држава као што је Србија била пре 1913; истина се то у многоме изменило још 1913 год. Сада је у нашој држави много више страних народа, и ако не толико као у Румунији, Чехо-Словачкој, Пољској. Разноврсне су културне прилике,

духовна настројеност и чак економска структура њених различних области. О томе сам се на другом месту опширније бавио[1]). Ово ће изазвати ферментације, разноврсност у духовном и материјалном развитку, и колико толико управљано, биће од највеће користи за цивилизацију наше државе.

3. Испуниле су се две идеје. Једна је врло стара, вековна, дубоко укорењена у свести српскога народа: уједињење Српства. Друга је била скоро искључно идеја мислилаца, књижевна идеја, која је добила јачу подлогу од како су Хрвати усвојили Вуков књижевни језик, и која се почела практично приводити у дело од формирања српско-хрватске коалиције, и нарочито од 1903 г., са оснивањем клуба и листа *Словенски Југ,* у Београду.

Друга идеја има још да хвата корена. Јер познате су горе поменуте разлике које међу нама постоје, нарочито разлике међу варошким класама и извесном интелигенцијом разних области. Сељаци су сасвим близу једни другима, особито српски и хрватски сељаци, који у истини представљају један народ. Услед заједничког државног и друштвеног живота, иста осећања и мишљења се распростиру на све шире народне слојеве у свима областима, и није без разлога уверење да ће, осим најбоље интелигенције, сељак и радник постати главни стубови заједнице; јер они ће све јасније увиђати да ће у новој великој држави наћи најбоље погодбе за миран, слободан и осигуран живот, живот са што мање ратова, јемства за којима природно највише тежи та најмногобројнија и најреалнија класа, која живи најнормалнијим животом. Ја сам последњих месеци путовао по српским, хрватским и словеначким покрајинама, и свуда сам код сељака утврдио таква осећања, најпрецизније у Шумадији, оној Шумадији која се сва жртвовала за идеју народне слободе и јединства; многи Шумадинци су били у Хрватској и Словеначкој; са топлином помињу „своју браћу"; мирно и трезвено говоре о користима од заједнице; ни код кога нисам запазио оне разноврсне суревњивости и сумњичења на које се кашто наилази у интелигенцији и код варошана, и, природно, најчешће у Хрватској.

Србија је била земља мисије, која је своју улогу до краја извршила. Кад пређемо у мислима пређени пут и савладане тешкоће, од почетка 19 века када смо били турска раја, па даље преко Карађорђеве и Милошеве Србије; унутрашње борбе; постепена проширења према Југу; асимилацију и изједначавање са новим становништвом; потмуле и опасне борбе са Аустро-Угарском; последње фазе те борбе, када нам се сваки дан жуч узмућивала и када смо осећали да је питање „бити или не бити"; епоху балканскога рата; Србију потпуно притиснуту непријатељем, — кад све то пређемо у памети, онда ми данашње тешкоће не сматрамо несавладљивим. Напротив, сразмерно лако савладљивим. И на

[1] „La Péninsule Balkanique". — Armand Colin, Paris, 1918.

народу у Србији, онакаженом и оголелом услед дуготрајног светског рата, види се ведрина и поуздање, снага вековног искуства.

Не треба из претходног закључити да ја мислим као да ће наше народно стапање проћи без криза. Њих ће вероватно бити више и дуготрајних. Јер, као што је речено, има друкчијих начина живота, чак друкчијег погледа на свет и живот; политички и друштвени појави наше државе постају компликованији, узајамно прилагођавање између становништва наших разних области мора изазвати поремећаје, судare, кризе. Али то су пролазне појаве које већ сад злоупотребљавају и још ће их злоупотребљавати. Неки политичари који су и иначе били далеко од идеје ширег народног јединства, употребљују је само као средство да створе веће групе и већине. Њој приписују хаос који влада на многим пољима нашег јавног рада, у ствари као последица рата, онај хаос који се мање или више види у свој Европи. Они сваку појаву која не иде у прилог њиховој партијској политици представљају као највећу опасност за народно и државно јединство и као почетак слома чије ће нас рушевине све затрпати. Сви мирни посматрачи виде узроке тога претворног и агитаторског песимизма (који престане чим се дође на власт), и не узрујавају се; још мање народне масе у Србији, које добро познају мотиве те вике.

Међу мојим пријатељима сва три племена има одличних људи који воле народно јединство, али у интимним разговорима исказују извесне сумње. Они резонују рационалистички, чисто логички, оперишу са разном историјом наших народних делова, разним културама и менталитетима који су се створили под утицајем пређашњих држава. Њима се може ово одговорити:

Логика није једино средство којим се долази до т. зв. тачних закључака, и нарочито није једино средство којим се изналази истина; јер тачни закључци и истина нису увек једно исто. Они што логички, из постулата изводе и нижу закључке, често не налазе истину. Уз логику и пред логиком треба да иду моћ проматрања и интуиција, а у друштвеним питањима и јако развијено морално осећање. Без њих је логика сува, неплодна и често нетачна. Овде је то нарочито случај. Сва проматрања на лицу места, цео живот говори против такве логике и против њихових сумњи.

Највише се морамо чувати од охолости, нарочито племенске охолости. То је плитка особина, карактеристика најчешће људи и народа без талента, али каштo и талентираних. Она је најгори инспиратор, који упропашћује људе, државе, народе. Могу се и народи и племена напети „као жабе“, а од тога нема ништа несимпатичније за суседе и сународнике. Разуме се, охолост се разликује од правог поноса, и у ствари поносит човек или народ увек ће претпоставити да поноса имају и други. Поносит човек, ако не добије дубоко уверење, неће одрицати право и вредност другима.

Врло је штетна и напетост појединих партијских група или људи који себи приписују све или већи или мањи део заслуга за народно уједињење, за један огроман процес у коме је суделовало тако много фактора, и напослетку и највише цео народ Србије, код кога се последњих деценија нарочито развила свесност и способност самопожртвовања, као код најбољих апостола хришћанске периоде. То треба сада сасвим оставити. Треба се временом удаљити од догађаја да бисмо их могли као што треба процењивати. Осим тога, учествујући у догађајима и преговорима, ја знам да се у овом случају неће моћи ништа из основа фалсификовати; јер ово није био рад у каквом буџаку, већ рад у центрима западне Европе, у пуној светлости, тим јаснијој што су у њему учествовали не само политичари од заната, већ и многобројни од најпросвећенијих и најнаучнијих људи Европе и Америке; многи су од њих све бележили. Свачији ће се удео тек доцније правилно моћи проценити, кад се објаве документи.

Треба се пре свега добро познати. Мора се учинити тај велики напор: путовати, упознати целокупно стање појединих области, пратити литературу и журналистику, шта више разговарати и објашњавати се међусобно, приређивати предавања. Кога добро не познајемо, не треба о њему давати дефинитиван суд. Колико се добрих особина нађе на једном човеку када се он боље позна, и колико се уме водити рачуна о другим његовим мање корисним особинама. Тако је и са народима. Треба се стално полако журити у стварању и распростирању заједничких осећања и мисли. Све заједничке идеје везују људе, и нетачне, а камо ли тачне. Уз то треба стално држати на уму да се ми без престанка мењамо. Живот и његова искуства теку данас тако брзо као матица валовитих потока. Никад ток догађаја није био убрзанији, и промене на људима нису никад биле дубље но у току овога светскога рата, и нарочито после рата. Сачекајмо људе да превру.

Ничим се неће стапање наших племена толико наспорити колико великодушношћу, гутањем непријатности и ширином схватања код оних који су у ствари за јединство најзаслужнији.

4. Још више од свега претходнога треба радити да наша држава буде држава друштвене и економске правде, да буде честита држава. Већа просторија неће много вредети ако нам не буде мила.

Сви предосећамо нешто ново што долази и што ће доћи. Из несвесних дубина нашега живота лижу пламичци нове светлости, новог идеала, нове друштвене правде. Још се нису разбуктали.

Све што смо до сада ценили као највеће вредности биће у многоме промењено, или ће се створити нове вредности, које ће потиснути старе. Тиња под пепелом и леже се нешто ново, друкчије од досадашњег.

Ј. ЦВИЈИЋ

ПИСМЕНИ ЗАДАЦИ ИЗ СРПСКОГ ЈЕЗИКА

У ВИШИМ РАЗРЕДИМА СРЕДЊЕ ШКОЛЕ*)

Моја намера је да поводом писмене наставе из српског језика нарочито говорим *о избору теме, задавању, исправљању* и *домаћим задацима*. Ова питања су, изгледа ми, за нас најважнија, и од тога како се она схвате зависи метода рада наставникова и сав ђачки успех. Свако то питање добиће у предавању по један засебан део, где ће прво укратко бити изложена ранија схватања и методе, а затим ћемо покушати да заједнички утврдимо како би се нека застарела и погрешна мишљења заменила нечим савременим и бољим.

I

Наставнику српског језика у вишим разредима извесно је најтеже учинити добар избор теме, ако би хтео да задаци буду не само правописне вежбе него и средство за васпитање књижевног укуса, и подстицај на развијање духа и моралне свести код старијих ђака. Мене је занимало да видим колико се код нас водило рачуна о свему овоме, те сам прегледала многе *Извештаје* наших средњих школа и начинила списак свега што се задавало од петога до осмог разреда, рачунајући ту и матуру.

Одмах ми је пало у очи да се у последње време избору предмета поклања све више пажње. Смањује се број оних стереотипних задатака у виду свечаних беседа, некролога и подражавања туђем стилу; не истражују се толико трагичне кривице, заплети и перипетије у драми, и не изгледа баш обавезно да свака ђачка генерација пише о такозваним класичним спевовима С. Милутиновића-Сарајлије, Ј. Суботића и М. Поповића Шапчанина; а ретко је данас наћи и то да негде још натежу са реторским расправама у облику одавно застареле хрије. Но поред свега тога, могло би се пожелети да наставника са богатом и свежом инвенцијом буде ипак више, а све мање оних који и сада целим својим програмом јасно показују да им избор предмета не задаје много ни труда ни бриге.

Међутим, било да су теме добре и нове, или рђаве и застареле, тешко је пронаћи шта ми управо хоћемо да постигнемо писменом наставом из српског. Претпоставља се, наравно, да је појединим наставницима ово ваљда јасно; али о каквоме општем споразуму не може бити речи, јер избор тема за целу једну школу по свој прилици и не врши се споразумно. Последица тога је да се негде почиње тежим предметима а завршује лакшим, или се једни вежбају само на примерима из књижевности, док други обрађују искључиво слободне теме.

Замислите само пети разред коме се задају *Етички мотиви у народним песмама, Доситијева национална осећања и његов однос према*

*) Предавање држано у *Друштву за Српски Језик и Књижевност*.

народу, или какви тешки стихови из *Горског Вијенца;* прегледајте затим теме из шестог разреда, где налазите *Значај песништва у култури, Народно просвећивање и ваше дужности, Паралела између Веселиновића и Ранковића,* — и после свега тога, шта да кажете када се у седмом и осмом разреду зада *Синтактичка анализа просте реченице* и *Синтактичка анализа сложене реченице,* препричавање народних песама и *Коб* из Мажуранићева спева (ово уочи саме матуре).

Карактеристично је и то што ми сувише често задајемо развијање туђих мисли, тако да се задатак из српског језика јавља у знаку тумачења пословица, изрека и стихова неколицине познатијих песника, који су стално, без измене, код нас на дневном реду. Питање је сада јесу ли ове писмене вежбе за препоруку, када ђаци иначе већ нагињу празној опширности и вербализму. Ја кажем да они томе *нагињу,* а не знам, збиља, ни да ли би могли дати нешто више и боље, јер им се обично задаје оно што је само по себи јасно: *Ко другоме јаму копа..., Ко се дима не надими..., Зрно по зрно — погача,* и т. д., и т. д. Ако није то, о чему готово *нема шта да се каже,* онда су неке тешке и завијене мисли о којима наши ученици *не могу и не знају ништа да кажу.* Мало је примера прилагођених и схватању ђачком и стварном знању.

У осталом, то важи не само за коментарисање него и за сваки предмет који захтева дубље етичко разматрање, или претпоставља више конкретних и сигурних обавештења о друштву. Отуда код нас нарочито падају у очи теме као што су ове три и њима сличне: *О дужности, етичко-моралне рефлексије* (V разред), *Зло и добро у свету* (VI разред), *Религија као психичка и етичка потреба* (VIII разред). Наставници српског језика имали су свакако добру намеру да бар писменим задацима дубље проникну у лични и друштвени живот, кад нам је већ сва остала настава тако апстрактна, сувопарна и непотпуна; но ако се само замисли наша скроз необавештена ђачка средина, онда је сигурно да су они крупни и сувише учено казани наслови морали утицати на часу као бомбе. Ђак се тада ослањао само на своју природну бистрину — ако је, то јест, има — што је таман било довољно за један развучен и празан задатак.

Издвајам још као нарочиту категорију оне слободне саставе у којима се траже личне исповести и велика моћ уображења, — на пример: *Моје тежње, Шта тражим од живота, Земља за којом жудим,* и т. д. Све то може да буде и корисно и занимљиво, ако се увек води рачуна о границама до којих наставник у својим захтевима сме да иде. Њему је несумњиво потребно да што боље упозна душу сваког свог ђака, али му ваља опрезно избегавати насртљивост и нетактичност; иначе ће више пута бити немило изненађен отпором и неискреношћу. Исто тако мора имати на уму ограничену моћ стварачке маште; јер ако сви ученици могу писати о земљи за којом жуде, немогућно је, ипак, захтевати да сви замисле и опишу Оливерине сватове и положај Ћирила

и Методија у једноме српско-хрватском селу *(Сватови Милеве-Оливере, кћери кнеза Лазара, — историјска слика; Методије и Ћирило у једном српско-хрватском селу — на путу у Рим)*; још мање је могућно измишљати на часу баладе, басне и приче *(Слободан састав баладског карактера у прози или стиху; Изабрати народну пословицу и према њој смислити и написати басну)*. Та „белетристичка вежбања", како их згодно назива један још активан професор књижевности, и сувише подсећају на она блажена стара времена када је уз „толковање стихотвораца" обавезно било и писање латинских орација и ода.

Реакцију овоме застарелом правцу који распаљује фантазију, чини други, модернији, створен на западу, са захтевима да писмена настава базира једино на опажању и копирању онога што улази кроз чула. Тај правац спомињем стога што има и код нас неколико присталица, и што му је основна идеја — како ја схватам — заиста добра. Но из примера напабирчених по нашим *Извештајима* та добра идеја слабо се види, а јаче пада у очи њена рђава примена. То ће се нарочито истаћи поводом задавања теме, док овде, где имамо у виду само наслове, може се констатовати да је нови западни правац обележен код нас у главном тим што се, на пример, шестом разреду задало да опише учионицу и предмете у њој. И новим захтевима на тај начин заиста се одговорило, пошто су ђаци, хтели не хтели, морали да „посматрају". Али питање је — и то важно питање — да ли је посматрање претходило и задацима *О подизању једне зграде, Летње вече у пољу, Виноградска берба, Шетња једнога зимског дана по пољу,* и томе слично. Све то, ако ће да се схвати модерно, такође би морало базирати на прецизном и с планом удешеном посматрању изван школе, — а ми са много вероватности можемо претпоставити да се ту готово редовно полазило од бледих непотпуних сећања из живота и реминисценција из лектире.

Није сигурно, али допуштено је нагађати да су за сузбијање опасне маште употребљаване можда и анализе реченица (VIII разред), и глаголске основе у српском и старословенском језику (VI разред), и деклинација именица *коњ, уже, рука* (V разред). Но ја бих ту пре била за фантазију — у границама које искључујем само ону импровизовану „белетристику" — него да сувопарним набрајањем предмета и граматичким вежбама нашу омладину виших разреда учимо посматрању и трезвености. И опис учионице, и граматику — ако је заиста потребно да и то уђе у писмени рад — оставила бих ја нижим разредима, када је механичко памћење најјаче и готово сва радозналост окренута споља, те је најзгоднија прилика за утврђивање правила писмености и васпитање чула. Старији ђаци — бар тако мени изгледа — имају више смисла за анализу утисака и душевних стања него за чисто спољашњи опис, и њих најмање могу занимати индиферентни предмети на којима ће уочити само просторне односе и материјални изглед.

На реду су разне категорије задатака из књижевности, међу којима је највише препричавања и класирања песничких украса. Узимају се уметничке и народне епске песме, па ако их ђаци не преносе у прозу, онда — по дефиницијама из уџбеника П. П. Ђорђевића — исписују из њих фигуре и тропе; проналазе усеке, преломе и сликове и казују „зашто су ту"; одређују чак и ритам у песми *Дед и унук,* — „по познатој мелодији". — Свакако је добро што се знање из теорије књижевности утврђује на примерима, али су за то најподеснији часови усмене наставе, када у дискусији о томе је ли нека реч метафора или што друго, може да учествује цео разред. У писменом задатку увек треба да има стила и плана у развијању, — а где је, молим вас, план и стил у набрајању и отегнутом класирању фигура и тропа.

Препричавање почиње код нас у првом разреду и траје до матуре. Оно даје прилике да се истакне разлика између везаног и невезаног слога, између обичне и поетске прозе, и служи још као згодна вежба за свођење обимнијих дела књижевних на оно што је у њима битно и најлепше. На жалост, ја сам се уверила да ми не задајемо препричавање увек ради тога, него што нас више пута мрзи да тражимо другу тему. Ја сам наиме пронашла неке старе вежбанке где се народне песме препричавале тако да су остале све поетске речи и читаве неизмењене фразе у јужном дијалекту, јер ученице по свој прилици нису биле упућене који изрази могу остати у прози а који не, и какве сразмере сме да има извод према заданом тексту. Ако се ради тако, онда је, наравно, свеједно да ли ће се вежбанке пунити исписивањем фигура и тропа или ће стихови да се преносе у прозу.

Уобичајено је код нас и то да поједине лекције из историје књижевности преносимо у писмене задатке, очевидно ради тачнијег проверавања ђачког знања. За осредње и слабе ученике, каквих је у разреду увек много, ти изводи из предавања одиста су згодни, али је, изгледа ми, сасвим незгодно да се при томе бирају и писци који по књижевној вредности нису гдекада ни осредњи него баш слаби. Јер шта се може казати на пример о раду Павла Соларића, Герасима Зелића, Јоакима Вујића и Симе Милутиновића, кад и наставник на часу даје о њима кратка обавештења, и највише још по један карактеристичан одломак из њихових списа. Или ћемо ми ваљда и данас, по угледу на професоре од пре педесет и више година, препоручивати нашим ђацима као занимљиву и корисну лектиру *Глас Арфе Шишатовачке, Сербијанку* и *Путешествије по Сербији,* — како би могли о тим делима опширније да пишу!

Није увек добар поступак ни са писцима веће књижевне вредности. Њих више пута групишу тако да ђаци за оно кратко време на часу просто изгубе главу у преопширној грађи, — ако није још гори случај да не знају ни шта треба да пишу. Од многих примера за то наводим овде само три: *Карактеристика Његошеве, Бранкове и Змајеве поезије,*

— све то у једном задатку; *Описна страна код наших приповедача XIX века,* — сигурно без икаквога текста при руци док се пише; *Богобој Атанацковић и Стјепан Митров Љубиша ,паралела,* — и то нека чудна паралела, коју ја можда не бих умела да изведем.

После ове у главном неповољне критике, треба видети какав би могао изгледати добар избор теме. Пре свега, било би идеално да наставник српског језика има сталне и сигурне помоћи од осталих школских предмета, и да своје ђаке научи сређеном и стилски лепом излагању мисли, како би могли писати о свему што их интересује или им изгледа нарочито важно. Не мислим да би се при томе морала узимати сувише специјална питања из историје, географије и природних наука, али верујем да би се увек нашло, негде мање, негде више, кориснога материјала који би писмене задатке учинио разноврснијим и занимљивијим, него када се рачуна само на спорадично лично искуство и књижевност.

Други важан захтев тицао би се преуређења наше усмене наставе, коју морамо приближити животу и попунити у њој оне тако осетне празнине у најосновнијим појмовима из психологије, социологије и морала. Ја сам већ казала шта мислим о коментарисању изрека и стихова, и о предметима етичкога карактера; сада ћу додати још то да би многе онакве теме биле разумљивије и подесније за ђаке када би се удесила сва предавања тако да у њима буде довољно конкретних и напредних обавештења о нашем личном, грађанском и моралном животу. Ако се ни тада не би нашао какав други, згоднији начин, онда бар поводом развијања туђих мисли вредело би с времена на време проверавати сва знања и све назоре које омладина стиче у школи и приватном лектиром. Тако се по својој прилици ради у Француској, где у насловима писмених састава налазимо не само стихова него и краћих ставова из дела великих филозофа, научника, уметника и критичара. Уносећи их врло често у задатке, а знајући да имају за то сигурнога ослонца у осталој настави, Французи те изабране мисли обраћају у главне факторе за развијање интелектуалне, моралне и националне свести код старијих ђака. На тај начин доводи се још у тешњу везу француски језик са другим наставним предметима.

Једно се међутим увек мора имати на уму када су у питању слободне теме: да њих у старијим разредима никада не буде више него чисто књижевних предмета. Ми смо, на крају крајева, ипак наставници књижевности, и наша задаћа је да омладину научимо разумевању уметничких дела и неговању укуса помоћу лектире. Дакако, ни једно ни друго неће се постићи изналажењем фигура и тропа, и приказима старих списатеља који се данас не читају. У задацима из теорије књижевности ми ћемо, према томе, удешавати тако да се у будуће не стварају наопаки појмови као да се стихови пишу једино ради пласирања извесне количине епитета, метафора, палилогија и осталих необичних израза на-

учених напамет. Наши ђаци увек ће полазити од целине, аналисаће је и проналазиће нарочито оне појединости чија лепота и емоционална вредност највише доприносе јачини првобитнога, још нерашчлањеног утиска.

Истина, ја из искуства знам да је естетичка анализа веома тешка, да се једва изводи и усмено, када у раду учествује и наставник и цео разред, — а у писменим задацима она се обично своди на рђаво и расплинуто препричавање. Но ја ипак мислим да тешкоће, ма колико биле велике, нису и немогућности. Ја чак верујем да су наши ђаци пре ненавикнути него од природе неспособни за разумевање и осећање појединачних лепота какве прочитане песме. Учестаним покушајима они ће се навикавати, и најзад морају успети, — у границама до којих естетичко разумевање у средњој школи уопште може да иде. Тај успех никада неће бити толики да се ђачки задаци изједначе са анализом Дучићева *Сунца* у *Српском Књижевном Гласнику,* јер тако висок циљ не поставља себи ни сваки наставник литературе; највећа добит биће у томе што ће се развити смисао за лепоте стила и створити навика на лагано и пажљиво читање са разумевањем, — а то је, изгледа ми, довољан разлог за употребу естетичке анализе у писменој настави.

Теме из историје књижевности морале би такође базирати на проученом тексту, који би се читао са хартијом и писаљком у руци, место уобичајеног јурења преко страница, да се похватају само главни конци фабуле. У задацима би се тада више говорило о делима него о писцима, који се не могу увек упознати сасвим. Претпоставља се, наравно, да ћемо и ми једном имати добра школска издања, и у њима наћи материјала за најлепше и најинтересантније теме. Јер како се иначе могу износити *Гундулићеви и Качићеви погледи на Словенство* (VI разред), *Доситејеве мисли о књижевном језику и народном просвећивању* (VII разред), *Рефлексије у „Горском Вијенцу", поглавито у говорима владике Данила и игумана Стефана* (VIII разред), — све то, као што се види, врло добро нађено — ако ђаци немају при руци свих потребних књига да се темељно обавесте. Шта више, ја мислим да би такви предмети захтевали и нарочиту претходну спрему уочи онога дана који је одређен за писмени задатак, — у ком обиму и на који начин, видеће се из другог дела предавања.

КАТАРИНА БОГДАНОВИЋ

(Наставиће се)

О МУЗИКАЛНОМ ВАСПИТАВАЊУ

I

Настава музике у школама

У нас има безброј културних питања која још нису решена. Међу тим питањима има и врло крупних и врло важних. Једно од врло важних

јесте и уметничко питање. То питање не само да није решено, него се о њему није уопште ни решавало, пошто није ни покренуто са довољно сложне енергије да би људи који су далеко од њега могли да опазе његову важност.

Према томе, ја држим да су политичке прилике у којима смо живели последњих двадесет година мање криве што су многа културна питања остала нерешена, од оних људи којима је једина дужност била да се тим културним питањима баве и да их износе на дневни ред неуморно, разложно, и са потребном ширином погледа ничим непомућеном, па ни егоистичком завишћу.

С тога ваља чинити све да се увиди да је у новом добу неопходно потребна жива акција у свима правцима и од стране свију културних раденика. Победа културе доћи ће и код нас само тако ако се будуће генерације буду васпитавале на другој, широј, свестранијој основи. Јер је егоизам јак само онде где нема културе, и површност влада само онде где нема дубине.

Нама треба праве културе ако мислимо да нам будућност буде лепа и велика. Останемо ли на ступњу на коме се данас налазимо, не отклонимо ли елементе који стварају вихоре у нашем културном друштву, ми смо осуђени на вечиту робију.

Ми треба да увидимо да је културан човек само онај који је развијен и *васпитан* и морално, и духовно, и естетски, и физички, и једина је дужност наша: створити могућност генерацијама да се тако развијају и васпитавају. Друштво, тако васпитано, имаће и такта и критеријума, два неопходна услова за опстанак и развитак културе.

Наш јавни живот је на странпутици у културном смислу, који ме овом приликом једино интересује. Тражити од младога нараштаја, или још боље: оставити тај нараштај да се васпитава на примерима нашег јавног живота, значи гурати га у пропаст. Школа, у свима типовима својим, има дужност да ширином, савременошћу, разноликошћу програма одстрани омладину и децу од улице, и кроз своја врата уведе ту децу и ту омладину у културу, а то ће рећи: у бољу и лепшу будућност.

О школи мислим одавно, у њој радим одавно, и узимам, с тога, слободу да изнесем овде: како ја замишљам музичко културно васпитавање младих нараштаја.

Два су начина музичког васпитавања и развијања масе: настава музичке уметности у школама и јавни музички живот. У овом чланку ћу изнети принципе школског музичког васпитавања и развијања.

Има четири типа школа у којима се музичка уметност мора предавати, било на практично-техничкој основи, у строгој вези са филозофско-естетичким принципима музичке уметности, било само у овом другом смислу. Те су школе: основна, средња (у коју убрајам, осим гим-

назија, и учитељске и богословске школе, па донекле и нижу школу војне академије), Универзитет и стручна музичка школа (консерваторијум).

Стручна музичка школа има задатак да образује уметнике и продуктивне (композиторе) и репродуктивне (певаче и свираче). Донекле, и по нарочитом програму, она даје и шира музичка знања и дилетантима. Али то јој је другоредна дужност. Ова школа је најважнија, и с тога њен програм рада мора да буде изведен на најширој основи, која обухвата не само техничку наставу него и естетску. Један свршени ученик стручне школе није уметник ако осим етида, или, другим речима, ако осим „лакоће прстију" или грла, нема и дубоко развијен музикални осећај, ако нема осећања за музички лепо, а то ће рећи: за онај мистички садржај који се добија слагањем тонова у облике засноване на принципима ритма, мелодије и хармоније. Један композитор није и уметник ако осим принципа сазвучја и контрапункта не познаје душу сваког инструмента и не зна за законе музичке естетике и стила. Значи да настава у стручној музичкој школи не сме да буде на принципу: *технике ради технике,* него на принципу: *технике ради уметности.* А то је: усавршити питомца технички дотле да би он већ ту, под кровом школе, могао не само да чује, него и сам беспрекорно да изводи дела из целокупне музичке литературе свих епоха и стилова, од почетака до најмодернијих резултата, наравно истичући, као средиште око кога се мора окретати сва та настава, музички класицизам. Настава музике у стручној школи је индивидуална у погледу техничког усавршавања, али је класна у погледу уметничког усавршавања. „Музикантом" се постаје у учионици стручног предмета, било инструменталног било теоријског; уметником се постаје тек кад се из те учионице изађе и уђе у салу где је ансамбл, група, где је спој свега техничког са уметничком слободом, у заједничком контакту. А да се тај заједнички контакт осети, и више још: да се може допринети да он постане и опстане, потребно је основно музикално — не ни музичарско ни музикантско — васпитање, а то је теорија музике од музичке азбуке па, тако да кажем, преко граматике и синтаксе: науке о хармонији и контрапункта, до стилистике, то јест историје музике у вези са науком о музичким облицима и инструментацијом.

Ниједан питомац стручне музичке школе не сме да изађе из школе са дипломом ако није изучио теорију музике и ако није свирао или певао у хору, у оркестру или у камерној музици. А ове групе, ова класна настава, мора да постоји у свакој музичкој школи, ако она хоће да има права на име уметничке школе. Не сме се презати од средстава и начина да би се дошло до солидне организације ових класа, јер је у њима тек могућност слободног уметничког развијања.

У целом нашем Краљевству постоје само приватне стручне музичке школе, са програмом недовољно развијеним, недовољно савременим и недовољно методски разрађеним да би могао бити од фактичне користи

по музички развитак на *нашем* тлу, под *нашим* сунцем. Он је и сувише копија да би могао бити снажан да крене музичку уметност код нас напред и са њоме и нашу културу потхрани и подигне у висине.

Треба створити једну централну државну музичку школу, конзерваторијум, и комисијским путем израдити за њу закон и програм наставе. Таква школа ће бити прави расадник културе. Треба организовати помоћнике тој државној школи, приватне школе. И за њих треба комисијски прописати закон и програм рада и субвенцијама помагати оне који успешно изводе прописани програм. Оне су потребне ради децентрализације музичке уметности. У државној конзерваторији отворити нарочити течај од неколико година у коме ће се, по специјалном програму, а у складу са прописаним програмом наставе музике у средњим школама, васпитавати кандидати за наставнике музике у тим школама. Настава у томе течају треба да буде уметничка, у пуном смислу те речи, а не виртуозно-техничарска. Тиме хоћу да кажем да кандидате треба образовати теоријски на најширој практичној — али не и композиторској — основи (ово је од пресудне важности), и инструментално их образовати до способности да читају у својој соби за рад и студију, а не у концертној сали, дела свих епоха и свију стилова музичке историје и уметности. Толика техника ће им бити довољна да изводе и специјалну наставу музике у средњој школи, која треба да добије друге основе, али о томе ће бити речи мало даље.

Не заборавити ни опште културно развијање ђака конзерваторије.

У овако сумарном чланку немогуће је улазити у детаље. Задржавам се само на повлачењу основне идеје, остављајући детаље за даље специјалне чланке.

Да би стручне музичке школе имале ученикâ са потребним претходним знањем за вишу музичку наставу, и да би наше друштво добило у ширим слојевима својим културне чланове, потребна је рационална и методска настава музике у основним и средњим школама.

У основној школи се до сада певало „на уво“ као и у средњим школама. Певале су се песме које се науче на памет и брзо се забораве. И то се звало: настава музике. А то није него један културни јад.

Као што се од ђака тражи да не учи на памет научне предмете, да их не „грува“, него да уђе у суштину духа сваког предмета понаособ и да осети каузалне везе између принципа на којима се ти предмети, та наука, заснива, тако се и музика не сме учити и не може научити „грувањем“ на памет. Други је, посве други, пут музикалног васпитавања. Он је лак, он је играчка, јер је природан, само га треба почети прелазити из малена, од основне школе. Треба развијати слух у детета, треба научити дете да очима уме пробудити у своме слуху реализацију интервала, мелодије или хармоније коју чита са нотне хартије. Треба солмизирати, треба солфеђирати, а то ће рећи: помоћу нота, сталним певањем, на-

учити дете да музикално мисли. Не теорисати, него пустити музику да живи у слуху и у душама малишана. Са тим практичним певањем, на теоријској бази, треба почети у основној школи, да би се дете могло развити и примити у себе, апсорбовати, музику у њеној основи, до тренутка мутирања, а то је између дванаесте и петнаесте године, како би се престало са сваким морењем грла код детета у то критично доба његовога физичкога развијања. Тиме се постизава двоје: сачува се орган у деце у свој природној лепоти и конструкцији, и добије се времена за естетичарску музичку наставу, тако да, када мутација престане и ученик, обавезно, уђе у хор — дакле у класну ансамбл-вежбу, која је и ту неопходна, — он ће бити не само теоријски васпитан, него ће имати и развијен осећај за музички стил (наравно у скромнијем обиму према ученику стручне музичке школе). Хорско певање у средњим школама биће тада радост и ученика и наставника, а неће бити, као што је то сада случај, једна мука, једна жалост, мал'те не и ругло културе. Јер оно што се сада ради не може се ни описати, а непосвећени не могу ни разумети: то су јади, то је тортура, која даје потпуно негативне резултате. Кроз дуги низ месеца, кроз дуги низ часова, уз невероватно физичко напрезање наставника и ученика, науче се, за параду о Св. Сави, две-три хорске песме, место да се за цео живот поставе основи правог интуитивног осећаја за музичку уметност код ученика и они се оспособе да по уметничком инстинкту осете оно што прочитају записано на нотној хартији и то изведу, предаду, са симпатичном природношћу.

Што то није тако, има два разлога. Први нам је познат, рекао сам га у уводу овога чланка: људи позвани да о овоме воде рачуна, то нису чинили: из неспособности, или из мало воље за музичким радом у средњој школи, или из недостатка енергије, или најзад што је морално схватање нашег друштва у њима победило све, и најлепше идеале. Други је разлог у вези са првим: услед тога настава музике је у средњим школама остала запостављена до степена који никоме не служи на част, а у основној школи се уопште не предаје.

Колики је то губитак за нашу општу културу, не треба ни говорити. Колико то стање доприноси да још увек може да бесни површност и егоизам у нашем културном друштву, и то је јасно.

Да би се одговорило заиста културним идеалима једнога народа, неопходно је потребна рационална настава музике у средњим школама, и, као припрема за њу, настава музике у основним школама, и то *као обавезан предмет*. Овај захтев до сада је наилазио на тешкоће с тога што се увек истицало да је за уметност потребан таленат и да је мало музичких талената, те би деца била изложена непријатностима ако би и музика била обавезан предмет у средњим школама.

Ово је скроз нетачно. Није реч о развитку талента, него о културном васпитавању, а то су два одвојена појма. Признајем да би, када би

се настава музике у средњој школи ставила на основу развијања талента, резултат морао бити поражавајући, јер заиста има мало талената. Али пошто је у питању културни развој, отпада сваки технички део наставе у обиму потребном за стручно развијање талента, и задржава се само на културно-естетском дѣлу, са додиром основних цринципа технике потребних за разумевање музичке уметности. Да се то постигне, довољно је и једино потребно увести наставу певања у средње школе као обавезан предмет, а наставу „музике“, — што у термину техничком, тако употребљаваном код нас, значи: инструменталну наставу, или, још ближе, наставу свирања у виолину, — ту наставу „музике“ треба сасвим избрисати из програма, осим у богословским и учитељским школама. За инструменталне студије тражи се заиста талент. Ко га нема, не може ни резултате показати. Осим тога, ти се резултати не могу показати друкчије него у индивидуалној настави, и то ако се за *сваког* ученика, *свакога* часа има на расположењу по 20 минута за пропитивање задате лекције и упућивање у нову лекцију. Узмите сада разред од 60 ученика, па тај број помножите са 20, добијате 1200 минута, а то ће рећи пуних 20 сати за наставу музике у једном једином разреду, односно одељењу, и то не недељно него „у месту“. И сад: у школи се долази два пута недељно на часове који су прописани по трајању за један сат, и кад тај сат код инструменталне наставе има да се продужи на 20 сати једанпут, и други пут опет на 20 сати, то даје једну смешну цифру од 40 фактичких сати недељно за наставу два недељна часа обавезне наставе „музике“. То је апсурд, и ко је против такве „музике“ у средњој школи, тај је заиста у праву.

Куда то води, и колико би наставника за инструменталну наставу у средњим школама морало бити? И за колико разних инструмената? И да ли би ђаци могли да нађу слободне сате за присуствовање часовима инструменталне музичке наставе? И што је још важније, та би средња школа добила тип конзерваторије, а то јој ни мало не треба. А ако се тако не предаје, правог успеха нема, и штета је за изгубљено време, које би ученик могао паметније да употреби. Затим, ако се тако не предаје, стварају се полутани који, баш због тога што су полутани, уображавају да су од велике компетенције и постају несносни, па и опасни чланови у једном културном друштву.

Рећи ће ми неко: па инструментална настава је и до сада била *потпуно* необавезна, и за ту наставу пријављивали су се ученици који сами желе учити неки инструмент, највише виолину. Према томе, наставник нема да ради са разредима, него са једним делом ученика целе средње школе. Јесте! Али ја знам колики велики број ученика у почетку године потрчи код наставника виолине, и знам колико од тих ученика остаје код наставника на крају године. Просто зато што су услови те наставе такви да ни најмање не привлаче ученика. А чињеница да један добар

део деце жели да учи „музику“ у почетку године, и да један добар део те деце напушта, у току године, то учење, фатална је, јер значи да се таквом инструменталном наставом убије интерес код детета за музику, и многи малишан који би, да се правилно развијао, постао добар музички дилетант (значи: културан човек), не постаје то једино с тога што му је у гимназији на часу виолине убијен и сваки инстинкт за музику.

Да се до овог резултата дође, добрим делом је кривица и до наставника виолине. У колико ја то знам, готово ни један наставник музике у средњим школама није виолиниста у оном најпростијем смислу те речи. Да ли се дозвољава наставницима који нису способни предавати један научни предмет да тај предмет предају у средњој школи? Не! А што се дозвољава да виолину предаје наставник који виолину — односно принципе њене технике — никада није стручно учио? И с којим правом се чини такав атак на нашу уметничку будућност, о којој би бар уметници требали да воде рачуна?

Услед тога стања ствари, и после легендарног и традиционалног неуспевања у настави музике (певања и свирања) у средњим школама, дошло се до закључка да је настава уметности један „тежак задатак“ и да га с тога, да би се избегле непријатности за ђаке, треба „трпети“ у школи, али као необавезан предмет.

Међутим, требало је поћи с друге стране. Требало је запитати: ко предаје музику у средњим школама и шта се од музике у тим школама предаје? Добио би се одговор који би био од користи за нашу културу, јер би се видело да има „много званих“ за катедрама, и да је настава нерационална. И када ја говорим против наставе виолине у гимназијама, а у корист певања, ја то не говорим само из материјалних разлога, него говорим и из уметничких. За културно васпитавање у општем смислу те речи, које се спроводи кроз средњу школу, апсолутно је довољна настава певања, јер се код те наставе узима у помоћ најсавршенији и најприроднији инструмент, а то је: човечје грло. Осим тога, за наставу певања се не тражи леп глас него слух (што значи већ део музикалне способности). Говорим из личног искуства да је проценат ђака са слухом већи од оних који га немају, нарочито у млађим разредима, где се певање колико-толико учи, тако да је већ и тиме успех у настави осигуран. Осим тога, тај је успех осигуран и код оних који немају слуха, јер неколико основних принципа из теорије музике и неколико основних појмова о музички лепоме може и треба сваки културан човек да научи и да зна. Сав тај наставни материјал је и много лакши и много мањег обима од наставног градива за математику на пример, или јестаственицу, стране језике и др., па ипак никоме ни на ум не пада да те предмете брише из програма, из разлога што у сваком разреду има по неколико ученика који за те предмете немају та-

лента, јер, да се разумемо, треба имати извесног талента и за науку, а не само за уметност.

Излази ово: треба завести наставу певања као предмет за културно-музикално развијање средњошколаца, давши јој обавезан карактер у I и II разреду гимназије; треба израдити програм музичке наставе на рационалној методској основи, а то ће рећи: ићи од принципа ритма ка принципима мелодије. Оставити свако певање на памет, строго радити не по слуху већ по интуицији и са музикалним разумевањем, на тај начин што ће се музика учити не из књиге него из песме, из ритмичких и мелодијских вежби, солфеђирањем.

Треба припремити децу за ову наставу прикладном и на здравим уметничким основама заснованом наставом певања у основној школи. То треба чинити теоријском наставом увек оживљеном певањем, и у обиму који одговара деци из основне школе.

Да би се та настава у основној школи могла изводити, потребно је у учитељским школама предавати музику на ширим основама и са преласком и у област музичкога сазвучја. У учитељским школама треба и виолина да буде обавезан предмет, с тога се не сме нико примати у учитељску школу ако нема беспрекоран слух. Ово треба да важи и за богословске школе, с јединим ограничењем у настави виолине. Јер свештеник и учитељ су носиоци културе у ширим слојевима народа. У томе смислу ти су културни носиоци и војници, с тога и официрски подмладак треба да учи у нижој школи војне академије певање с погледом на музичку естетику, као обавезан предмет.

У тим школама се постављају основи за схватање културне вредности музичке уметности и њене естетске садржине. Али да би културан члан друштва могао потпуно да продре у суштину музике, да би могао не само да је осећа, него да буде и регулатор музичког развијања код једног народа, да би могао да има извесног разложног критеријума, који би значио ослонац за све слободне уметнике који стварају и раде пред јавношћу, а који су данас изложени површним, завидљивим и недозвољеним гестовима појединих новинарских сарадника, лишених потребне музичке културе да би смели критиковати уметничке подвиге музичара, неопходно је потребно да се не стане код наставе музике у средњим школама. Тек на Универзитету, на месту где се дух развија до дефинитивног замаха и где се улази у зрелост, или бар релативну зрелост, тек на Универзитету треба ставити последњу тачку у музикалном васпитавању омладине: наставом историје музичке уметности и семинарским радовима, који би били у ствари концерти уметника који оживљавају пред слушаоцима, са научничким тенденцијама, стилове разних струја из историје музике. Тако образовани чланови друштва умеће да разумеју важност свију грана културе и, у служби отаџбини на разним пољима, они неће никада заборавити да један део енергије коју трошимо

ради добра, опстанка и развитка рођеног племена, расе, па и целог човечанства, мора да буде трошен и за културне циљеве. А мислим да није потребно рећи шта значи живот у културној средини. Тек тада моћи ћемо да имамо зрео јавни музички живот, који ће дати импулса и уметницима.

Питање је крупно и комплексно. Има безброј детаља који се у једном сумарном чланку не могу ни додиривати ни расправљати. Довољно је само повући главну линију, подсетити на сву важност питања и захтевати: да се што пре образују комисије од најнапреднијих и ничим некомпромитованих бораца за културу у нас из круга стручно уметничког и из кругова који са уметношћу имају везе (Универзитет), с дужношћу да израде пројекте и законе за увођење катедре за историју музике на Универзитету, за увођење наставе певања у основне школе, за реформисање наставе певања у средњим школама, и за образовање једног централног државног консерваторијума. Јер наше будуће генерације морају да буду друкчије културно васпитане, ако мислимо о будућности наше земље, и други менталитет треба усадити у душе нараштајима који долазе, да би се овај досадашњи и штетни менталитет, који скоро без изузетка влада у целом нашем quasi културном друштву, утаманио у корену.

Ново доба у које смо ушли, тражи и нову културу. Дужност нам је да је створимо. То је уједно и част којом ће се моћи поносити они који буду успели да ударе камен темељац тој новој култури.

МИЛОЈЕ МИЛОЈЕВИЋ.

О ВАСПИТАЊУ СРЕДЊОШКОЛСКЕ ОМЛАДИНЕ

У току рâда после ослобођења, сваки је наставник морао запазити да је садашње држање средњошколске омладине, као и омладине у опште, у многоме друкче него пре рата. Због тога данашња школа нема своју стару физиономију, нема оног познатог јединства и срећености у погледу ученика на школски рад и живот.

У колико се досад већ извршило неко сталожавање, у главном се могу карактерисати три видније типа средњошколаца. Први је тип доскорашњи француски ученик, који је за три године у изгнанству примио од велике западне културе само један мали део прâвих културних одлика, а који је у већини случајева донео собом у отаџбину једно олако схватање живота и све погледе свео на тежњу за ситним задовољствима. Други је тип подражавалац првога, онај који није директно осетио утицај туђе средине, који је провео ратне године под окупацијом или у ропству, али који се труди да не изостане за првим у спољашњем држању,

и зато врло често узима на себе комичну улогу. Трећи је тип ученик нашег предратног менталитета, васпитан најчешће у патријархалном духу, но који је баш због тога лако и без икаквог схватања прихватио „нове идеје“ и постао „револуционаран“. Сви они врло су многобројни у вишим разредима; и, ако се у њиховој средини случајно јави какав озбиљан радник и дисциплинован ученик, то је омладинац који не припада ни једном поменутом типу: то је наш стари познаник из доба пред рат, који је изузетно сачувао своје лепе особине. Таквих има и међ онима који су били у Француској, али је њих тако мало да готово и не чине засебан тип.

При таквом стању није чудо што се у средњој школи осећа тежња већине чланова да се ослободе стеге школског закона. Исто тако лако је појмљиво зашто су нејасна схватања омладине о њеној улози у држави и друштву и због чега је њен однос према школи и родитељској кући толико нехармоничан. У опште, једним летимичним погледом на целокупни живот и рад омладинаца могу се брзо пронаћи узроци тих појава, али се у исто време може брзо доћи и до уверења: да се на омладину у данашњем њеном развитку мора обратити највећа пажња.

Не улазећи детаљно у разлагање идеја о васпитању омладине, нарочито не о њеном интелектуалном подизању, ја ћу овде изнети само неке појединости о томе: како ће јој се најлакше *дати добар правац* у развијању. Као и увек досад, а сад више него икад, школа је приморана да задржи за себе и озбиљну дужност васпитача, јер је породица, на жалост, још увек немоћна и неспособна за тај посао. На сваки начин, таква улога школе ни у колико не искључује родитељско старање о деци. Родитељи и школа морају, на против, створити једну искрену кооперацију да би заједнички пробудили у детету или младом човеку што племенитија осећања и дали добар полет његовим моралним погледима. „Право очинство није само физичко него је и морално“, рекао је један француски педагошки писац,[1]) а то најбоље показује да се методи родитеља морају довести у склад са методима наставника. Код нас се међутим грешило у томе много, нарочито од стране родитеља. Дајући своју децу у школу, родитељ још није испунио потпуно дужност васпитача. Његова кућа биће још дуго од великог значаја за детиње васпитање, јер дете ту проводи највећи део времена и добија највише могућности да се посматрањем и имитацијом учи на живим примерима. На питање шта је васпитање, познати моралист Анри Марион овако одговара: „То је стварање осећања и карактера, навикâ физичких, интелектуалних и моралних. Из саме те дефиниције излази да оно почиње много пре доба кад је дете предато у руке учитеља“.[2]) Наставници су то увек опажали, али је време да се и родитељи увере о томе.

[1]) Paul Crouzet: *Maitres et Parents*, p. 8. Ed. Colin.

[2]) Henri Marion: *Leçons de Morale*, p. 311. Ed. Colin.

*

Ако бисмо претпоставили да средња школа, оваква каква је данас, има по своме програму довољно услова за усавршавање интелектуалних особина својих ученика и да им може дати сва потребна практична знања, васпитање омладине мора узети у главном ова два правца: васпитање *морално* и *физичко,* т. ј. 1) мора у будућим члановима друштва развити *култ душевне лепоте* и 2) мора у њима подићи *култ физичке лепоте.* Пробудити у младој души осећање лепоте, то у главном и јесте задатак сваког васпитања, јер ће једино са тим особинама човек моћи да осети доцније у животу сву радост свога пролажења кроз живот. И тај врло важан проблем био је од нас досад сасвим занемариван, а он је међутим често важнији од многих питања о наставном плану. Нарочито у нашој средини, где су нарави још увек тако нечисте, где дете и младић на сваком кораку могу јасно видети само ружне стране свакодневних догађаја, такво васпитање дало би нам постепено несумњиво боље људе. Да оставимо на страну чисто естетичко васпитање, какво се у Француској и Немачкој већ одавно примењује (L'éducation esthétique, Kunstpaedagogische Bewegung), ми смо дужни да у овом грубом судару разних неугледних идеала и сурових страсти иставимо пред будуће људе један узвишени идеал душевне и физичке лепоте. Вратимо омладину са улица и учинимо да заволи човека који страда у борби за све што је племенито и лепо; занесимо је да се диви физичкој лепоти свога тела и вечитој лепоти природе; упутимо је да уметност буде за њу светиња и научимо је да тражи уметност у својим домовима, у школама, у играма, у линијама градских улица, — ми ћемо јој дати у руке једно јако средство за борбу против свих зала и порока свакодневног живота. Наши ученици изучавају у школи основе хришћанске етике, али су далеко од тога да појме шта је то морал. Они кроз неколико година школовања уче цртање, па ипак не знају шта је уметност. Откуда то долази? Отуда што је то „учење", што то долази као нешто наметнуто, као неки терет и досадна обавеза. Придобијање колебљивих душа за култ лепоте мора, на против, доћи као нешто сасвим природно и драго, као потреба која одговара целокупном животу омладинаца. У сваком човеку постоји извесан нагон за лепим, а он се јавља и код деце. Тај нагон треба запазити и развијати га из године у годину, али не присилним мерама, па ће се он полако јавити и као потреба. „Из сопствене иницијативе ће младо биће морати да допуни искуством и вежбањем оно што му је урођено", казује професор Карл Грос[3]), а тиме се може поткрепити предње тврђење. Средстава би за то имало доста, но мени се чини да је најпогоднији начин који и Грос одобрава: дати прилике ученицима да се сами међу собом развијају, да оно што им је урођено, што виде и науче, сами примењују, и да се утакмицом дижу један изнад другог. Зато сам мишљења

[3]) D-r Karl Groos: *Das Seelenleben des Kindes,* s. 72. Verlag Reuther-Reichard.

да би се целокупни рад у томе правцу могао отприлике овако извести кроз ђачке организације.

I

У свима школама, у колико то већ није учињено, потребно је образовати под надзором школске власти *ђачке дружине,* али знатно проширити њихов делокруг. Ђачка дружина не сме бити само „литерарно друштво“, у коме су досад најчешће читани радови испод просечне вредности, него мора бити једна заједница где ће се омладинци научити да воле све што је лепо и где ће се истински другарски опходити међу собом. Ово је последње важно исто толико као и оно пре њега. Развијање правог другарства при једном заједничком стварању, у тако младим годинама, донеће неоцењиве добити. Ту ће се омладинци научити да цене искрено пријатељство и поштују честиту утакмицу. Заузети једном идејом, жељом да створе нешто лепо, они ће постати блиски једни другима, а то је први услов за солидан рад и коректност у међусобним односима. „Да једно пријатељство буде постојано, потребно је да се заснује на поштовању и на извесној сагласности живота“, говори једна француска моралискиња,[4]) а за то ће имати највише места у добро уређеним ђачким дружинама.

Свака ђачка дружина имала би две секције: 1) *литерарно-уметничку* и 2) *спортско-забавну*. Прва би, да напоменем тек узгред, доносила као и досад ђачке оригиналне радове и преводе, неговала би инструменталну и вокалну музику, развијала беседништво и рецитовање, приређивала позоришне представе, и т. д. Друга би подизала све спортове: соколске вежбе, лоптање, трчање, веслање и пливање, филателију, и томе слично. — Лако је разумљиво да ће се обе стране најбоље подићи ако међ ученицима увек буду и наставници, који ће их као пријатељи упућивати у раду и својим присуством доказати да су истински заинтересовани за њихов напредак. Шта више, да би се дошло до потпуности, нарочито, да омладинци не би лутали у погледу моралног формирања, наставници ће и активно ступити у ближи однос са дружинама. Тако би, на пример, свака школа приређивала недељно (или како буде најпогодније) *јавна предавања* за све ученике, која би држали наставници, а на којима би се претресала разна друштвена, научна и политичка питања. На та предавања могли би се позивати и родитељи, те би се на крају отварала дискусија, а њихов предмет био би разноврсан, као: о религији и науци, о закону еволуције, о наследству у биолошком развитку, о држави, о дужностима, о васпитању у породици, и т. д. Тим путем омладинци би били сачувани од штетних утицаја из живота који још не познају, а којима постају и нехотице подложни некритичним читањем политичких чланака по дневним листовима и лакомисленим ступањем у

[4]) Mme Th. Bentzon: *Causeries de Morale pratique*, p. 193. Ed. Hachette.

додир са политичким организацијама. Ту би се, поред свега, родитељи и наставници ближе упознали и измењали своје погледе о заједничком раду на васпитању.

II

Кад је већ тако организован рад у појединим школама, потребно је извршити централизацију тих дружина за поједина места. Прво би се груписале дружине где има више школа. Под руководством надзорних дружинских наставника, образовао би се *савез дружина* за то и то место. У те савезе ступали би да сачињавају управу изабрани чланови из управа првобитних дружина, а њихов би рад у главном био исти као и дотле. Проширење би се извршило у толико што би ти савези, *по принципу одабирања,* износили на својим јавним скуповима све оно што би поједине дружине дале као најбоље. То је први корак ка озбиљној утакмици, која несумњиво води успеху.

Јавна предавања наставника одржавала би се и овде. Она сад не би морала бити тако честа, али треба да обухвате и удаљеније теме, којима би се код омладинаца пробудило интересовање за нове ствари. Контролну школску власт сачињавао би одбор наставника састављен од свих надзорних наставника појединих дружина.

III

По образовању локалних савеза дружина, приступило би се стварању *централних савеза.* Њихов би постанак био везан за пространство наше државе и било би их осам: у Београду, у Скопљу, на Цетињу, у Дубровнику, у Сарајеву, у Љубљани, у Загребу и у Новом Саду. Ти централни савези били би израз целокупног рада средњошколских омладинаца у целој нашој земљи, а њихову управу сачињавали би нарочито изабрани чланови управа из савеза дружина појединих градова. Задатак тих централних савеза био би: да се сваке године, увек у другом од поменутих центара, приреди један велики *слет ђачких дружина,* којом би се приликом вршиле велике утакмице међу оним члановима који су као најбољи одређени за то од локалних савеза дружина и потврђени од централних савеза. Те утакмице, на којима би победничке групе добијале од државе одређене награде (на пример: сребрн венац за литерарно-уметничку групу, а заставу за спортско-забавну), које би сваке године прелазиле у посед нове победничке групе, биле би нешто слично олимпијским играма старих Грка, само би овде имали учешћа једино омладинци.

На први поглед ово можда изгледа као један занесењачки сан. У самој ствари то је лако могућно извести. Шта би то значило за омладину, најбоље ће се видети из речи Пиндара, који овако говори о победама у Олимпији: „Као што је вода најбољи од свих елемената, као

што је злато најдрагоценије међу благима смртних, као што светлост сунца превазилази све друге ствари сјајем и топлином, тако нема племенитије победе од олимпијске“[5]). На таквим утакмицама цела би се омладина запојила једном идејом лепоте, а то би поред свега несумњиво најчвршће одржавало и народно јединство.

Контролну школску власт сачињавао би овде одбор изабран међу наставницима из одбора савеза локалних дружина, а њихов би избор вршило Министарство Просвете.

IV

Да би рад појединих савеза дружина и централних савеза био олакшан, потребно је да држава приступи отварању *ђачких домова*, где ће се омладинци свакодневно скупљати, где ће се одржавати свечани скупови преко године и велики годишњи слетови. Такве домове требало би подићи прво у поменутих осам центара, и они морају бити замишљени као модерне грађевине са много просторија, са великим дворанама за уметничка извођења, са вежбаоницама за гимнастику, и т. д. У њима би се налазиле библиотеке, читаонице, редакције евентуалних ђачких листова, купатила, одељења за разне друштвене игре (шах, билијар), сале за играње, кафана, и друго. На тај би начин ученици *на једном месту* имали све што им је потребно, све забавне и корисне установе, те не би имали потребе да кришом похађају кафане и падају под рђав утицај просечне средине. То би их одвукло са улица, а у томе већ лежи половина добити.

Контролну школску власт вршили би сад од Министарства Просвете одређени наставници, које би требало узети међу старијим људима, евентуелно и они професори који нису више у могућности да врше школски рад, а ипак могу корисно послужити.

По себи се разуме да ће се поменуте организације образовати и међу ученицама женских средњих школа, јер се и у њима морају развити исте одлике као и код мушкараца.

*

Све ово што сам казао у четири предња одељка не представља један дефинитиван пројект. То је само кратак нацрт, коме је циљ да побуди и друге на размишљање. Он се може проширити или сузити, може му се додати много нових и можда бољих тачака, али је несумњиво да одмах треба почети са радом у том правцу. Циљ данашњег васпитања омладине мора бити упућен на то: да она још у средњој школи добије здрав поглед на живот и друштво, да се уздигне морално и развије физички, а тиме да у будућности унапреди и целу државу. Ми смо свесни да омладина данас мало ради, да се колеба и лута, па

[5]) Charles Diehl: *En Grèce*, p. 225. Ed. Colin.

јој зато што пре морамо дати могућности да заволи рад. То ћемо најлакше учинити ако је придобијемо нечим лепим, а за то ће нам дати пуно могућности њено организовање. Кад буде заволела рад, она ће појмити живот и сама одредити своје дужности. Познати француски историчар Аното овако говори о томе: „Кад радник буде добро разумео оно што му рад доноси и врши, том сталном гимнастиком његових руку, његових живаца и његовог мозга, он ће посматрати живот са тихом и мирном гордошћу оног римског императора који говораше кад би свршио какав добар рад: „Ја нисам изгубио свој дан!“ [6]) Макар данас морали почети са најмањим средствима, ми не смемо губити из вида крајњи циљ. А крајњи је циљ по моме схватању баш у томе здруживању омладинаца и њиховој утакмици. Учинимо да ти њихови централни савези и годишњи слетови буду заједничко добро свих омладинаца, па смо осигурали боље генерације за будућа времена. Ми се данас дивимо уметничким тековинама старе Атине, а да ли знамо зашто су оне тако величанствене? Само зато што су припадале свима грађанима, што су их сви волели и гордили се њима. „Изглед свих тих слика (богова), умножених до изобиља — казује Кроазе [7]) — беше за Атињанина као једна стална опомена да развија у себи и поштује код других савршенство човекове величине“. А то је највидљивији доказ о томе колико је код старих Грка била развијена свест о заједничком добру.

Сви ови послови које би предузела школа, ипак не би потпуно успели, као што сам и напред помињао, ако родитељи не буду узели учешћа у томе. Улога куће остаће увек врло важна, а често је од пресудног значаја. Не сме се никад заборавити да је цело друштво, у крајњим својим границама, израз рада појединих његових чланова, односно појединих породица. Ту је тежиште свега, и та се мисао најчешће мора истављати пред родитеље. Школа ће дати оно што кућа буде пропустила, али кућа мора пружити основе за васпитање омладине. „Савремени друштвени живот, тако сложен у својим облицима, произлази из једне дуге прошлости, за време које су безбројне људске породице, сталним напорима, доприносиле да га створе.“ [8]) Према томе, ако хоћемо бољу будућност, морамо у садашњости „сталним напорима“ исто толико кроз кућу као и кроз школу стварати новог човека.

*

На завршетку, да кажем још неколико речи. Код нас је и раније било разних пројеката, али је недостајало активности. Наша је главна мана у томе што свему прилазимо са неповерењем и за све налазимо много препрека. Међутим, решење је просто. Ако не можемо одмах

[6]) Gabriel Hanotaux: *La Démocratie et le Travail.* p. XLI. Ed. Flammarion.
[7]) A. Croiset: *Les Démocraties antiques,* p. 164 Ed. Flammarion.
[8]) Ernest van Bruyssel: *La Vie sociale* p. 23. Ed. Flammarion,

дати све, дајмо оно што можемо. Док не будемо успели да подигнемо жељене ђачке домове, немојмо заборављати претходне припреме. Главно је да се ради и верује у успех. Али зато државна управа не сме бити тесногруда. Све оно што сам напред изнео, повлачи за собом доста промена у целој школској организацији, којима се мора помоћи и наставницима и ученицима. Једно изискује друго. Али све то није тешко учинити ако се верује да би учињене жртве донеле позитивне користи за целу заједницу.

МОМЧИЛО МИЛОШЕВИЋ

ПОКРЕТ ЗА РЕФОРМУ МАТЕМАТИЧКЕ НАСТАВЕ У СРЕДЊОЈ ШКОЛИ

Почетком овог века избио је у Европи моћан покрет, коме је тежња да из основа преобрази математичку наставу у средњој школи.

Покрет је овај француског порекла и појавио се поводом књиге Ш. Мереја „Нови Елементи“. Прво издање те књиге пада у 1874 год., али није привукло на себе велику пажњу. Требало је да прође више од четврт века и да наука поткрепи мисли изнете у књизи Мерејевој, те да оне стеку право грађанства у средњој школи, и то посредно.

Главни тумач и бранилац Мерејеве тезе био је професор на париској Сорбони Емил Борел, који је 1903—1905 издао серију уџбеника за средње школе.

Борелови уџбеници дадоше покрету полет који га за кратко време разнесе кроз целу цивилизовану Европу. Још одмах 1905 истичу у Немачкој „Меранске предлоге“ за њима у бившој Аустро-Угарској јављају се 1906 „Прашки“, а 1908 „Бечки Предлози“, који налазе себи примене и у програмима математичке наставе у средњој школи. У Италији конгрес у Риму одређује 1908 год. нарочиту анкетну комисију која ће спремити извештај о стању савремене математичке наставе и поднети га конгресу у Кембрицу, у Енглеској, који је држан 1912 год.

Независно од Европе, и у Америци се јавио сличан покрет са сличним тежњама.

Светски рат је само за време зауставио овај покрет, јер је већ за ову годину (за 22 септембар) заказан у Штрасбургу, у Француској, међународни математичарски конгрес, чији програм рада обухвата и педагошка питања истакнута овим покретом.

Суштина покрета може се у кратко формулисати овако:

У Алгебри: Избегавати апстракције и тежити што више очиглед-ности, нарочито у нижем течају, где су допуштене и експерименталне методе, аналогија и индукција.

Кроза целу средњешколску наставу наслањати се на илустровање алгебарских операција графиком. Примена графике истакнута је нарочито при проучавању промена функција (посао који је стекао и нарочити термин „функционално посматрање и мишљење“).

У Геометрији: На место Евклидове „статичке“ геометрије унети „динамичну“ геометрију, где ће се појаве посматрати и закључци изводити помоћу кретања, да се оправда дефиниција: „Геометрија је наука о групи кретања“. Кретање је разнолико: премештање, померање, обртање, извртање, довођење у симетричан положај, довођење у перспективан положај (хомотетија), и т. д.

Ово су у главном начела покрета, који је стекао себи одушевљених присталица, али и огорчених противника, и они стоје нарогушени једни према другима, бранећи једни реформу („реформисти“) а други традицију („традиционалисти“).

Умерени браниоци нових начела приступају врло обазриво реформи. Сам Борел скромно признаје да није својим уџбеницима пружио „потпуну зграду, сазидану на новим начелима“, сматрајући тај задатак као сувише тежак за једног човека. Он свој рад пушта као покушај да се помогне настави и ставља га пред наставнички форум на оглед и оцену, остављајући искуству и времену да донесу коначан суд.

Борел не потцењује старе освештале методе; на против! Он говори о њима са достојним поштовањем, признавајући им висок ступањ логичног савршенства, које изазива дивљење.

Он их не одбацује, али их избегава из обзира према ступњу умног развитка ученика средњих школа. Ако би се морале ипак задржати, он препоручује да се потисну бар у старије разреде, за одраслије и умно развијеније ученике, који ће бити у стању да их са разумевањем прате и да им достојно оцене сву лепоту.

Да су сви браниоци нових метода разложни као Борел, уштедела би се многа жучна препирка. Али има присталица њихових који у тежњи за олакшањем наставе бришу из уџбеника читаве партије (н. пр. степеновање и кореновање са 3) и тиме само стварају злу крв код противника.

Као и свуда, и овде се јављају помирљивци, који траже неку златну средину да задовоље обе стране и прекину спор.

Они допуштају да се математика излаже почетницима конкретно. Сматрају да децу треба забавити, спријатељити их са појавима и терминима, утврдити у њима основне истине и дати им непосредну, најпростију примену у примерима из живота. При томе се служити аксиомима, употребљавати у место доказа експеримената, задовољити се индукцијом, аналогијом, па чак пристају и да се пређе ћутке преко доказа, са напоменом да ће им се то доцније („кад порасту и размисле“) и потврдити.

Али за то опет траже за виши течај строгу дедукцију. Тај би течај обухватио све градиво из нижег течаја, али би га изводио обиљније и

методичније. Тако да се ученици поступно навикавају на несаломљиву логичност, која математику одликује од осталих наука, и да се уче да верно посматрају, доследно мисле и тачно суде о појавима.

Потребу за овим и оваквим поступањем потврђују искуством. У Француској су установљене две три „нове“ школе, у којима су примењене и ове нове методе. И један од професора такве једне „нове“ школе изјављује ово:

„На нашу велику жалост морамо признати да резултати нису одговорили нашим очекивањима. Четврти разред, који нам је улевао толико наде, морао је — ако не да се врати старим методама, а оно — да напусти делом нове методе, и професор је био принуђен да упути ученике старим правцем.“

Као што се види, спор још траје. Ко ће победити: реформисти или традиционалисти? Или ће помирљивци сложити противнике за неку златну средину?

То питање има да решава конгрес у Штрасбургу, 22 септембра ове године. Да ли ће га решити или одложити?

ПЕТАР А. ТИПА

ХРОНИКА

АНТИАЛКОХОЛНИ ДАН

Друштво апстинената у Загребу успело је да загребачко повереништво за просвету и веру изда наређење по којем су се 8 маја о. г. имала у свим средњим, стручним и њима сличним школама држати предавања о деловању алкохола. Министарство Народног Здравља преузело је ту иницијативу и склонило Министарство Просвете да се то наређење протегне на целу државу.

И тако су се на дан 8 маја о. г. у наведеним школама, и на целокупној нашој државној територији, држала антиалкохоличка предавања. За идеју трезвености значи то велики успех, а и борба против алкохолизма, као врло опасне наше народне болести, учврстила се и почела спроводити баш тамо где јој је прво место. За наше прилике, нарочито, овај успех много вреди. Кад је у јануару прошле године покрајинска влада у Загребу издала наредбу о систематској антиалкохолној настави поводом издања „народне читанке о алкохолу“, онда се један угледан дневник згрануо над оваквом смелошћу владе; јаукнуо је из дубине своје душе: шта ће казати културни народи кад сазнаду да Југославија своју децу одвраћа од пића, јер је оваква наредба најбољи доказ како

наша деца пију. Таква су схватања била код нас пре нешто више од годину дана, а данас успева та идеја у великом обиму, кад се у целој држави, и једног дана, говори о алкохолној опасности.

Министарство Народног Здравља наредило је својим властима да у сваком погледу помогну ту акцију и позвало лекаре да пучким предавањима даду томе дану што озбиљнији карактер. Извештаји из свих крајева наше домовине врло су повољни, и предавања су држана готово свуда. Трезвењачка омладина, у својем заносу, послала је неколико младих трезвењака, који су с највећим одушевљењем извештавали о својим успесима. Школска омладина се у многим случајевима организовала у противалкохолна удружења.

Наш први антиалкохолни дан био је добар почетак. Он има несумњиву моралну вредност, јер ће маси школске младежи остати живо усађен у памет. Том приликом био је раздаван и летак „Буквица за веселу браћу", састављен из самих живих народних речи, којих ће се, сигурно, многи трајно сећати.

Често се чује из табора људи који у алкохолу не виде баш такво зло као ми трезвењаци, да је цела борба против алкохола претерана, и да враг није тако црн како га описују. Бранити трезвењачку мисао, по њима, скоро да је и срамота. Међутим, баш код нас се алкохолизам јако раширио, тако да Југославија по конзуму (рачунајући количину апсолутног алкохола на једну главу у години дана) долази међу државама у Европи на четврто место. Око три четвртине најтежих злочина догађа се код нас у пићу (подаци Д-р Костића). Особито је вредно споменути да се током рата, а нарочито сада после рата, укоренило у великом делу наших села још једно зло, примитивна продукција алкохолних пића из кукуруза. На тај начин је алкохолизам постао још гора опасност, особито ако узмемо у обзир да се власти нису бринуле за њено сузбијање баш ни у најмањој мери.

Противници идеје трезвењачке злобно истичу да међу нашом децом нема алкохолизма. Нека нам учитељи и школски лекари кажу своје. Из њихових извештаја чујемо да и наша деца пију, више него што ми и мислимо. Упозорујем на саопштења школског надзорника Јурчића у лањском годишту „Трезвености — Новог живота" и школског лекара Д-р Димитријевића у „Гласнику Министарства Народног Здравља" (бр. 8. и 9.). Та саопштења откривају нам једну голу истину и једну тешку рану на народном телу: *и наша деца пију.*

Ако су деца узданица наша, зар да их не чувамо од тога зла, зар да их не приучимо рајској трезвености? Антиалкохолни дан је свакако један од важних фактора противалкохолног одгоја. Он је толико пута био пре рата у страним државама извођен. Важно је питање да ли бисмо смели остати само код тога дана. Одлучно сам томе противан. Алкохолизам, као једна од највећих народних болести, заслужује већу

пажњу. Настава о њему мора да је битни део здравствене наставе. Специјални одбор главног санитетског савета израдио је план те наставе, у којој видно место заузима и противалкохолна обука; она и не треба да се дели од ње. Но поред огромних губитака последњега рата, поред у целоме свету оживеле свести о вредности људскога здравља, та је основа, и поред свих напора Министарства Народног Здравља, још увек на столу одговорних просветних фактора. Чак и комисија која је израдила принципе средњешколске наставе, тако је мачијски поступала са здравственом подуком, да ју је сасвим запоставила најнепотребнијим формулама и облицима одавно умрлих језика. Требаће много времена и интенсивног подстрека од стране државне здравствене политике да се науци о здрављу, а при том и борби против алкохола, у нашим школама даде оно место које она доиста заслужује.

Погрешно би било када би систематска противалхохолна настава била формалистичка: њом се не би много постигло. Жива, очигледна настава је ту најважнија. Баш наше прилике и живот нашега народа даје нам право обиље примера за то. Читав низ биолошких и хемијских покушаја о деловању алкохолних пића учиниће више него најопширнија формалистичка настава. Примери из нашег живота, из непосредне ђачке околине, деловаће на морални одгој најбоље и најбрже.

Без ђачких трезвењачких организација, и систематска противалкохолна подука не би донела правих успеха. Живи контакт наставника с ђацима, приређивање забава, гимнастичких вежби, излета, спојених с лепотама и појавама природе, делују више него непрегледни низ предавања. Треба у животу показати да живот може бити леп, срећан и напредан и без алкохолних пића. Овакве навике најбоље су одгојно средство.

Треба истребити још једну велику заблуду. Борбу против алкохола схватају привредни кругови као да је уперена против њихових интереса, и налазе да она нема смисла у земљи која је богата вином и воћем. Школа је, особито пољопривредна школа, позвана да ту заблуду искорени. Треба доказати да је безалкохолна прерада грожђа и воћа здравија, уноснија, да представља један велики фактор у народној исхрани, и да нимало не погађа интересе привредника. Тај се покрет знатно раширио по целом свету, а код нас не показују за њ смисла. Министарство Народног Здравља обратило се баш ради тога на Министарство Пољопривреде и израдило је и програм такве наставе. Судбина те иницијативе још је непозната.

То сам у главном хтео истаћи поводом првог нашег антиалкохолног дана.

Д-Р АНДРИЈА ШТАМПАР

ОТВАРАЊЕ ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА У СУБОТИЦИ

Отварање правног факултета у Суботици изазвали су многи озбиљни разлози.

Пре свега, нашој државној управи потребно је да у што краћем року добије велики број универзитетски спремљених младих људи, ради унутрашње државне организације. То ће рећи да, у крајевима који су до скора били под влашћу Аустро-Угарске, треба што пре попунити велики број места у судској, административној, полицијској, финансијској, саобраћајној служби, и т. д., *нашим људима*. Јер, и данас још, у огромној већини, на тим се местима налазе странци, или боље рећи наши непријатељи по пореклу и по своме расположењу према нашој држави. Они су затечени на свима поменутим местима у државној служби приликом нашег ослобођења и уједињења, па су ту и остали, јер немамо наших снага на расположењу за сва та места. Немамо их, најпре, с тога што је рат много проредио наше редове, а затим с тога што су и Аустријанци и Мађари систематски спречавали школовање југословенске деце, а оне који би неким чудом успели да прођу кроз школе, држали су одстрањене од државне службе колико год је било могуће. И зато ми немамо данас у државној служби, нарочито у Војводини, довољан број поузданих људи, задахнутих љубављу не само према своме послу, него и према нашем народу и нашој држави. У место тога, велики број државних чиновника упорно и пркосно не признаје нашу државу, неће да говори у службовању нашим језиком, неће да положи заклетву на верност нашем владару и нашим законима; далеко од тога да вредно и савесно свршавају своје послове, они својим непријатељским држањем и придруживањем свакој акцији упереној противу сређивања прилика у нашој држави представљају један опасан слој нашега друштва, и оштро наглашују ту најхитнију потребу наше младе државе: добијање свога одшколованог подмлатка.

Наша је држава свесна овога, и зато чини велике жртве на просветном пољу: издатци Министарства Просвете долазе, упоредо са издатцима Министарства Војног, Саобраћаја и Финансија, међу највеће издатке у нашем државном буџету.

Прилив омладине у наше највише просветне заводе довољно је велики да би се овој општој великој потреби, организацији државе, могло у кратком времену одговорити. Само, досадањи наши школски локали, подешени према нашим предратним приликама и димензијама, постају савршено неподобни за нове прилике. Зграда Београдског Универзитета, која је некад била сасвим довољна и угодна за 3—400 слушалаца, постала је неспособна да прими у себе четири и по хиљаде слушалаца, колико их има у овом семестру, а који се број мора увећати идућег семестра придоласком нових, веома многобројних матураната. Услед

оскудице локала, ни половина студената не може да добије места на предавањима; семинари су препуни, књиге и инструменти недоступни.

При том, општа скупоћа и оскудица станова чине живот студената у Београду сасвим бедним и несносним. Док се међутим те опште прилике поправе и среде, док се подигне довољно нових зграда за универзитетске слушаоце, протећи ће по свој прилици још доста времена.

Много боље прилике нису ни на Загребачком Универзитету, из сличних разлога. Одашиљање наших ђака у иностранство постаје међутим из дана у дан теже, услед тамошњег поскупљивања живота и поскупљивања стране валуте.

Шта је онда било природније него отворити један нов правни факултет (ја говорим само о правном факултету у Суботици), у месту где има довољно погодних зграда за школску наставу, где су прилике за живот несравњено боље но у Београду и Загребу, а где би при том отварање факултета — Универзитета — у огромној мери подстакло буђење националне свести код широких народних маса, и допринело убрзању нашег народног уједињења? Београдски Универзитет зачео је ову здраву и дубоко мотивисану мисао отварања нових факултета у Суботици и Скопљу, који би с једне стране одгушили претрпани Београд, а с друге стране одвели велике масе омладине у друге наше велике југословенске центре, које такође треба културно оснажити и подићи.

Ова је идеја приведена у дело, и указом од 27 јануара ове године донета је начелна одлука о отварању филозофског факултета у Скопљу и правног факултета у Суботици. Указом од 31 јануара прописана је уредба ових факултета. По њој, предавања на Правном Факултету у Суботици трају *шест семестара*. Сведочанство о свршеном овом факултету има исту вредност као и сведочанство Београдског Универзитета. У правном факултету предаваће се ови предмети: Енциклопедија права, Римско право, Народна економија с економском политиком, Црквено право, Наука о финансијама, Кривично право с кривично-судским поступком, Грађанско право с грађанско-судским поступком, Трговачко право с меничним правом и стечајним правом, Опште државно право и српско уставно право, Административно право. Међународно јавно право и Историја Срба у Угарској.

Пошто су изасланици Београдског Универзитета и Министарства Просвете учинили све претходне припреме у Суботици, и од Градског Сената добили на послугу за Факултет лепу и удобну зграду некадање градске мађарске гимназије, отворен је 1 марта упис на овај факултет. Предавања су почела редовно од 23 истог месеца, и теку непрекидно у најбољем реду. Поједине катедре се поступно попуњују, и нови професори заузимају поступно своја места. Студената је уписано до сада око две стотине, редовних и ванредних, и то поглавито из Суботице и околних места: овај први семестар на овом Факултету почео је доста

касно, онда кад су предавања у Београду и Загребу била у велико почела, тако да су студенти већином били већ уписани на коме од та два факултета, па нису потом ни прекидали семестар. Очекује се, међутим, да ће идућег семестра бити на овом факултету 500—1000 студената.

Да би се олакшало смештање студената који буду долазили са стране, установљен је Студентски Дом: њему је намењен цео трећи спрат факултетске зграде, где је за сада намештено 50 постеља, са свим потребним стварима, умиваоницима и т. д. Овде ће моћи студенти одседати привремено, док не буду себи нашли стан у граду, а доцније ће ту моћи остати на сталном становању сиромашни студенти (благодејанци). Ђачка трпеза за сада није основана, већ је за студенте погођена храна у једној од првих градских гостионица, по цени од 5 динара (20 круна) дневно (ручак и вечера). У универзитетској згради има међутим простора и за смештање ђачке трпезе, ако ова доцније буде основана.

Факултет има довољан број пространих, светлих и здравих учионица, две велике просторије за читање, библиотеку, семинаре и т. д. У великом дворишту налази се огромна гимнастичка вежбаоница, у којој се сада вежбају и соколи, који су образовали и једну универзитетску секцију. Узгред буди речено, Соколство јако напредује у Суботици, и у овом друштву нашла се заједно најбоља и најодушевљенија буњевачка српска и хрватска омладина.

Суботица је велики и леп град, трећи по величини у Краљевству Срба, Хрвата и Словенаца, и веома важан по своме пограничном положају.

Становници његови, у претежној већини Буњевци и Срби, који су, толико некада патили од притиска насилне мађаризације, поздравили су отварање Факултета у своме граду са највећим одушевљењем.

Очекује се с много разлога да ће духовни утицај Универзитета бити одсудан у будућности овога града. Нарочито се очекује од омладине, у коју сви ми полажемо сву наду за будућност нашу, да ће она, својом способношћу за идеално одушевљење великим циљевима, уносити много више широкогрудости, истинске љубави и узајамног поверења међу поједине фракције нашег троименог народа, и тиме тек истински засновати нашу националну и нашу политичку будућност.

Д-Р МИЛОРАД НЕДЕЉКОВИЋ
професор Правног Факултета у Суботици

ЗАГРЕБАЧКА СКУПШТИНА СРЕДЊЕШКОЛСКИХ НАСТАВНИКА

У последњој свесци загребачког *Nastavnog Vjesnika,* врло добро уређеног органа „Друштва Хрватских Средњошколских Професора", објављене су, поред осталога, стенографске белешке са изванредне главне скупштине истога друштва, одржане 10 јануара ове године. Како ове белешке имају, већ данас, вредност документа ових епских дана које у Југославији преживљујемо сви, а особено њени дубоко национални делови, ми желимо изнети на овом месту оно што је рађено на тој скупштини, служећи се при излагању и личним утисцима и успоменама. Те белешке имају вредност документа зато што дају пун израз садашњег стања свести хрватских средњешколских наставника у питању нашег народног и државног јединства — која још нису једно исто у свести многих Југословена — и, с друге стране, њихових гледишта на акцију њиховог друштва према једном и другом јединству. Из говора председника управе Друштва хрватских средњешколских професора, г. Д-р П. Карлића, и из документованог извештаја који је скупштини прочитао друштвени тајник, Г. С. Мусулин, на скупштини се чуло шта је рађено, пре десет и петнаест година, између загребачког и београдског друштва средњешколских професора, на јединству нашега народа. Из онога што су они изнели, и што представља један сталан рад, све обимнијих размера ми, данас, изазивамо у нашим успоменама све те драге и позитивне акције. Ми се сећамо узајамних честитки приликом годишњих зборова у Загребу и у Београду; присуствовања истима; изјава које, обичним али великим речима—јер значе једну велику веру и у правду и у право — говоре о заједничком културном раду; пута српских наставника у Загреб и у Љубљану (1911 год.). Све то, данас, може некоме да изгледа мало, тако мало, не само зато што представља временску прошлост, већ, поглавито, што представља, према ономе шта данас имамо остварено, прошлост веома малог дёла. Али, ипак, то показује, и преко доказа рада ранијих генерација средњешколских наставника на данашњем дёлу, још и ову драгу ствар: сталну тежњу за што ближим културно заједничким радом, радом упознавања, зближавања, уједначавања онога што данас сачињава нашу државну заједницу, коју, и ми и они који после нас долазе, имамо да направимо пуном, једноставном народном и државном заједницом. Овај данашњи задатак представља један веома озбиљан посао, посао који — и ако излази из рада и осећајних расположења последњих пет страшних година — прелази та осећајна расположења. То је, једном речи, посао за који се тражи општа и хармонична сарадња свих оних Југословена који имају, поред једне особито фине интелигенције и ведрине ума, још и једну истрајну радљивост и веома израђену еластичност процедуре, која, не превиђајући различности тежњи и праваца, прикупља сличности да од њих направи ту једнобитну целину, коју страсно желе, од крајњих тачака

Маћедоније до најсевернијих делова Словеначке, сви они од нас који су у хармонији са народно-државним изразом садашњих тренута.

Штампа, политичке странке и школа — основна, средња и највиша — могу, интелигентним и истрајним радом, у релативно кратком времену, да остваре наше народно и државно јединство. Сва три поменута чиниоца имају све услове, најбоље што се могу пожелети, да тај резултат постигну, као што могу — на случај рђаво постављених сопствених акција — учинити да се право јединство постигне или сувише касно, или, чак, и оштети оно што је на њему већ урађено. Наставници средњих школа могу бити, и у својој уско школској и у широкој, друштвеној, активности, један од главних чинилаца на томе унитарном раду. У колико је њихова сопствена свест развијена у томе правцу, у колико они сами осећају ово, несумњиво ново време, у толико ће они, и путем свога школског и путем свога друштвеног рада, пренети и на цело наше друштво, у коме се крећу и раде, ту унитарну свест. У колико смо ми успели да схватимо смисао прошлогодишње скупштине у Београду и ове, јануарске, у Загребу, ми налазимо да су југословенски средњешколски наставници дали доказа да се верује у њихову довољно развијену унутарњу свест и у њихову и готовост и подобност, интелектуалну и радну, да је пренесу и на наше друштво, нарочито на оне његове делове који још не схватају ово велико дело које је, најзад, остварено у нашем народу.

Изванредна главна скупштина у Загребу — која нас овде занима — нама је дала све доказе за једну такву веру, чак и онда када не превиђамо ни оне учеснике на њој који нису у савршеној хармонији са општим и главним изразом те исте скупштине. Дошла као наставак посла, започетог прошле године у Београду, на годишњем збору Српског Професорског Друштва, она је, у главном, завршила тај посао, давши начелни пристанак за остварење једног јединог друштва средњешколских наставника у целој Југославији. Читаоци *Просветног Гласника* — међу њима особено они који су, лане, учествовали на том незаборавимом скупу — сећају се резултата рада те скупштине. Они се сећају да су „млађе генерације“ захтевале што скорије стварање једног јединог друштва југословенских средњешколских наставника. Млађим српским наставничким генерацијама изгледало је да су њихови старији другови — људи које су млађи веома ценили и као школске раднике и као јавне личности — криви, шта више, што та прошлогодишња скупштина није већ тада били скупштина југословенских, но само српских професора. Онај који пише ове редове — један од тадашњих „млађих“ — никада неће заборавити сву спонтаност, као и сву апсолутно неприпреману борбеност млађих, која је била више запрепашћење што то није унитарна скупштина, но што је била протест што је покрајинска. Неко ко је тада посматрао и веома борбено нападање млађих и отмену резигнацију старијих, морао је — кад је био непристрасан посматрач — осетити да

ту има нешто велико што се дешава. И, заиста, дешавало се, остваривало се нешто велико: старији, ма и не били до краја убеђени у захтеве млађих, признавали су, ћутке, да су нека нова осећања, њима не потпуно позната, односила победу. Они су морали признавати да су пали, ма како честито, као што су млађи поуздано знали да су били само израз нечега новога што је, неповратно, добило победу над старим. Познат је крајњи резултат те борбе, која је, и поред делимичне оштрине више покрета и тона, но мисли и речи, била готово елегантна. Познато је да је изабрат одбор седморице, који је добио мандат за израду Статута тога јединственог друштва. Добивши такав мандат, одбор седморице је, уз сарадњу делегата свих осталих друштава представљених на томе београдском збору, израдио и начела по којима има да се дође до једног друштва средњешколских наставника у целој нашој отаџбини, као и сами Статут тога уједињеног друштва. Та начела, примљена необавезно на београдској скупштини, гласе:

„Приликом 25-годишњег збора Српског Професорског Друштва, а првог после уједињења, одржаног 5, 6 и 7 октобра 1919 у Београду, прокламовали су делегати професорских друштава из Београда, Загреба, Љубљане, Сплита и Сарајева и представници професорских колегија из Карловаца, Новог Сада, Подгорице, Цетиња, Колашина и Даниловог-Града, *Уједињење* свију покрајинских друштава у једно друштво.

„Статут за то друштво израдиће се по овим начелима:

„Начело I. Досадашња друштва средњешколских наставника у нашој отаџбини образују једно јединствено друштво средњешколских професора, које ће се звати: Професорско Друштво Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца, а чије ће седиште бити у Београду.

„Начело II. Јединствено друштво представљаће за сада одбор од ових лица: г. Д-р Светолик П. Стевановић, директор; г. Миодраг Ристић, професор; г-ђица Милева Петровићева, наставница, — сви из Београда; г. Бранко Живковић, директор из Земуна; г. Стјепан Павичић, професор из Земуна; г. Д-р Павао Пестотник, професор из Љубљане; г. Марко Вилић, професор из Новог Сада; заменици: г. Д-р Данило Катић, г. Драгутин Костић и г. Д-р Сима Марковић, професори из Београда.

„Начело III. Дужности одбора су: да што пре обави припремне послове и сазове главну скупштину.

„Начело IV. На главну скупштину долазе сви чланови досадашњих покрајинских друштава и чланови колегија из крајева где ова друштва не постоје. Вреде и пуномоћници.

„Начело V. Из техничких разлога, поред централног одбора задржаће се у појединим покрајинама ниже јединице, које би као пододбори имале свој одређени делокруг. То је нарочита потреба док постоје покрајинске владе, које имају ингеренције на тамошња просветна и сталешка питања. Према томе би пододбори, што су до сада чинили одбори провинциалних друштава, били посредник између покрајинских власти и професора у покрајини, док би централни одбор био посредник између Министарства и пододбора.

„Начело VI. Јединственом друштву потребан је и јединствени заједнички централни орган, који ће се звати „Гласник Професорског

Друштва Краљевства С. Х. С". Тај ће орган везати све професоре у краљевству и заступати заједничке интересе. Поред тога централног органа треба и надаље да постоје сталешки и стручни листови појединих покрајина. До појаве тог органа извештаји централног одбора ће се објављивати у свима покрајинским листовима.

„Завршна одредба: За друштва и колегије који нису своје делегате за доношење ових начела опуномоћили или нису били на овоме збору заступљени, сматрају се ова начела необавезна, те се позивају да што пре свој пристанак и евентуалне измене доставе привременом одбору."

Управа Друштва Хрватских Средњешколских Професора сазвала је, дакле, ту изванредну главну скупштину чланова друштва, да се изјасне о та два питања: слажу ли се са идејом стварања једног јединог друштва средњешколских наставника у Краљевству С. Х. С. — како су се изражавали, и раније и данас, старији; Југославије — како се изражавају млађи? Друго: Слажу ли се са изнесеним начелима по којима одбор седморице има да изради Статут тога јединственог друштва?

Учешће је на скупштини — по исказу самих чланова друштва — било веће но икада дотле. Нама који смо, са ове стране Саве, присуствовали скупштини, пале су у очи две ствари, у погледу учешћа, друкчије од онога што се дешава код нас. Прво је веома малобројно учешће наставница: на сто педесет мушкараца, било је само две до три наставнице. Друго: веома велики број универзитетских наставника, који не само присуствују скупштини, већ и узимају учешћа у њеном раду, противно ономе што се види код нас: потпуна одсутност, са наших скупштина, и оних универзитетских наставника који нису, веома одавна, изишли из средње школе. Скупштини су присуствовали, из Београда, г-ђице Ружица Стојановићева и Добросава Ђорђевићева, као гошће, и потписани, као изасланик Управе Српског Професорског Друштва.

Пре отварања скупштине, била је конференција на којој је Управа друштва изнела свој предлог да се приме „Начела за Статут Професорског Друштва Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца, истичући при том особито пето начело, ко којем би наше друштво задржало свој потпуни делокруг и своја правила као секција једноставног друштва".

По изнесеном предлогу, настала је, ту на конференцији, дебата о њему. У њој су се одмах појавила, у главном, два мишљења, која ће се пренети и доцније, кад се отвори скупштина, и која остају неизмирљива. Једно је мишљење г. Раца, равнатеља: да се прими предлог управе о усвајању изнесених начела; друго је мишљење: да се оснује Савез Професорских Друштава у Краљевству С. Х. С., у који би приступило и друштво хрватских средњешколских професора. Ово, друго мишљење заступа поглавито г. Д-р Максимилијан Петањек, професор из Загреба. Пошто се на конференцији не доноси никакав закључак, цело се питање износи на скупштину.

Кад је отворена скупштина, г. Д-р Петар Карлић, председник Управе, изнео је, у своме говору, рад друштва на културном јединству нашега

народа, рад извођен пре рата, као и у току самога рата. Професор г. С. Мусулин, секретар друштвени, прочитао је свој извештај, у коме је, поред осталога, нарочито говорио о предмету који, у првом реду, занима скупштину: о спајању постојећих друштава у једно једино друштво, задржавајући, ипак, покрајинска друштва. Говорећи о томе, г. Мусулин је саопштио скупштини да је Управа, шиљући своје изасланике у Београд — председника управе, Д-р Карлића и члана, професора Крмпотића — на скупштину 1919 год., дала им ову директиву: „У принципу, усваја овај управни одбор мисао уједињења свих професорских друштава у Југославији. При том треба да досадашња покрајинска професорска друштва остану као секције нове средишњице с делокругом у главном истим као и до сада. У осталом су делегати слободни према развитку дебате". У завршном делу свога извештаја, секретар, професор г. Мусулин, понавља предлог управе, наглашујући, нарочито, да управа жели да хрватско друштво средњешколских професора задржи свој потпуни досадашњи делокруг и своја правила као секција јединственог Професорског Друштва Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца у Загребу. Образложујући тај предлог, г. Мусулин вели у своме извештају: „Наш сталеж чека сад велики просветни рад, а и тај мора да буде јединствен. Уједињење свих професорских покрајинских друштава у једно друштво има да омогући тај рад и да буде један од темељних камена у јединственој згради наше народне југословенске културе. Али ни с традицијом се не може преко ноћи прекинути. Деловање нашега друштва било је сувише широко, корени тога рада дубоко уврежени баш у Загребу. Ту постоји наше друштво већ шеснаесту годину, док му заметак пада десет година напред у год. 1895. Рад се нашега сталежа зрцали у „Наставном Вјеснику", који ту излази без прекида већ двадесет и осму годину. Већ трећу годину издаје наше друштво за средњошколску младеж лист „Омладину", која баш ове године постаје опћи југославенски ђачки лист, јер је пригрљава младеж из свих крајева наше државе. Наше је друштво издало и цијели низ врсних помоћних књига за средњу школу, којима се служила и служи једнако хрватско-српска као и словенска младеж. Наше је друштво скупило у себи скоро све средњошколске професоре Хрватске и Славоније, а многе из Босне, Херцеговине, Далмације, Истре и Словеније. Оно располаже великим душевним и материјалним капиталом. То се све не да, не може и не мисли прекинути и обуставити. Зато одбор предлаже да наше друштво остане као секција јединственог Професорског Друштва с досадашњим својим дјелокругом и не мијењајући у основи своја правила."

У дебати која је настала после извештаја г. Мусулина, развијају се, проширују се поменута два мишљења изнесена на конференцији: јединствено друштво, поред кога остају покрајинске секције, са својим правилима, имовином, делокругом рада, и савез друштава. Пошто је много потребније знати ово друго мишљење, ми ћемо навести, најпре, говор-

нике који су њега заступали. Тако, први говорник у дебати професор г. Новљан (из Истре) „усваја ону тачку приједлога нашега одбора, да друштво остане, како јест, са својим радом, али је и за то да се ново наше заједничко друштво потпуно изгради, а да се уједно изричито изрази шта та палача — (јединствено друштво) има да буде и чему има да служи. Он је надаље за то да се та нова палача назове: Савез Професорских Друштава. Кад тај савез буде изграђен, онда ће становници оних старих кућа — (покрајинска друштва) — одлучити хоће ли оставити своје старе куће и уселити се у нову палачу. Много имамо рушевина, па не треба још и даље рушити, прије него се изгради.“ — Професор г. Д-р М. Петањек подноси свој предлог: „Друштво Хрватских Средњошколских Професора на својој изванредној скупштини 10 сијечња (јануара) 1920 закључује:

„1. да је вољно приступити у „Савез Професорских Друштава у Краљевству С. Х. С.“ придржавајући си самосталност и делокруг у смислу својих правила;

„2. да сједиште „Савеза“ буде наизмјенце три године у Београду, три године у Загребу, а три године у Љубљани;

„3. у „Савез“ бира свако професорско друштво једнаки број делегата, који чине управни одбор;

„Овај ће одбор израдити правилник савеза и поднијети га на одобрење појединим друштвима, а ова ће након прихвата тога правилника коначно одлучити о приступу и провести заједничку организацију.“ — Професор г. Ф. Лукас вели: „То што се хоће данас извести, противи се правилима друштва, а она су предвидјела оваков случај, да би се каквим насиљем могло изиграти друштво. Што одбор предлаже, то је заправо распуст друштва, јер оно неће бити више суверено, него овисно о неком другом одбору.“ И, најзад, проф. г. Х. Волф: „каже да му је г. Ристић говорио из душе, али је ипак против приједлога одборова.... *Говорник би ишао и даље на путу народног јединства, а мисли и већина назочних* (присутних), *али тактички разлози су против тога. Узрок је тому политички моменат.*“

Мишљења, супротна овим, заступали су остали говорници, присталице јединственог друштва, као г. г. П. Сердар; Бранко Живковић, равнатељ; Д-р С. Босанац, школски надзорник; Ј. Ивакић и Д-р Ј. Турић, који су, још, тражили да се друштво зове „друштво југословенских професора“, а не друштво професора С. Х. С.

Најзад, после дуге дебате, дошло је до гласања о предлогу Управе друштва. Од 145 гласачких листића, 80 их је било за усвајање управиног предлога, а 65 против предлога.

Потписани је, намерно, изнео сва гледишта која су се чула на загребачкој скупштини, и то онако како су изнесена у поменутим стенографским белешкама. Он је то учинио поглавито с тога што за коментар скупштине и, следствено, формирање мишљења о ономе шта она пред-

ставља, не би било довољно дати збијене изводе, ма како тачне: из њих се не би видело — бар тако се потписаноме чини — право стање духова који су били присталице тезе о Савезу и противни једном једином друштву. Потписани је — као што је поменуто — присуствовао скупштини, и може бити, управо зато што је био присутан, он у толико пре сматра да је требало учинити овако како је он учинио: дати што је могуће више потребног оригиналног материјала. Он мисли, н. пр., да се, без овога материјала, не би дале увидети две врло важне ствари. Прво, он сматра да се, благодареħи поглавито овом материјалу, види да се, заиста, на загребачкој скупштини показало да, код већине хрватских средњешколских наставника, постоји једна потпуно израђена свест и о народном јединству и о потреби преношења те свести и на оне чланове нашега друштва који је немају довољно развијену; али се, такође, видело и то да, истина нешто мањи део наставника, има ту свест, тако да кажемо, условно развијену. Зато што је, та мањина, има условно развијену, зато она — по нашем мишљењу — и тражи „савез“ а не „јединствено друштво“. Даље, нама се чини да се, због те условно развијене свести, јавило на скупштини и неко осећање које бисмо ми, готово, назвали осећањем бојазни, бојазни да Београд може, и, евентуално, и хоħе, да угуши Друштво Хрватских Средњешколских Професора заједно, разуме се, са свом његовом делатношħу. Такав смо ми утисак имали на скупштини, слушајући говорнике, присталице тезе савеза; такав се утисак, рекли бисмо, добија, данас читајући горе изнесене изводе њихових говора. Та нека врста бојазни види се из говора г. Д-р М. Петањека; та се бојазан очевидно осећа у речима проф. г. Волфа, који се не уздржава да каже отворено да „и ако би ишао и даље на путу народног јединства“, он је „из тактичких разлога“ против предлога Управе о јединству. И још нешто више. Г. Волф је то и објаснио — и то је врло добро учинио — навевши поимснце узрок таквом своме гледишту: „политички моменат“. А треба знати да је тај политички моменат — поред других сличних политичких аката — растурање „друштва намјештеника“ и хапшење управног одбора истога друштва, извршено обоје од стране државне политичке власти, управо у очи дана загребачке професорске скупштине. Ту бојазан су открили и неки говорници који су изјављивали да већ само њихово гледиште о савезу представља „идење уз ветар“, према коме је, природно, гледиште о јединственом друштву „идење низ ветар“.

И зато потписани сматра да, кад се има једна тако стварна ситуација — по његову мишљењу не много корисна унитарном духу — онда су веома природне и она условно унитарна свест и оно осећање бојазни и страха. А кад се већ имају осећања бојазни и страха од насиља, онда ништа није природније од припремања одбранбених мера. Ово у толико пре — поред свега поменутог — што се, при пажљивом читању *Начела*, управо код оног — на загребачкој скупштини толико

поминьатог — V начела, опажа један веома озбиљан разлог и повод и за бојазан и за страх. Зар се у том V начелу не каже изреком да се постојање пододбора, што значи покрајинских секција, везује за „техничке разлоге“, и да је за њих „нарочита потреба, док постоје покрајинске владе“? Пошто се, заиста, тамо тако каже, није ни најмање чудновато што се један део хрватских професора боји — ако се боји — и за само удружење. Јер, они имају право да се запитају — и поставе ли такво питање, они су у савршено логичном ставу — они имају право да се запитају: а када се укину покрајинске владе? Када нестане техничких разлога, којих би, *eo ipso*, морало нестати, — шта бива онда са нашим друштвом, са овим друштвом хрватских средњешколских професора, које представља нама, тако драг, рад прошлости, садашњости и, веома жив, рад будућности? Шта бива са овим нашим, веома драгим, „Наставним Вјесником“, који је, за нас, једна велика традиција? Када се, — не кривицом чланова друштва хрватских професора, — дође у тако апсурдну и неправедну ситуацију, онда може да буде по оној народној: „ већа риба прогута мању“, како је на самој скупштини неко од господе учасника врло тачно и рекао.

И зато потписани — који моли за извињење што ће, још једном, поменути да је један од „млађих“ са београдске прошлогодишње скупштине — сматра, не да су то осећање бојазни и тај страх оправдани, већ да су природни, да се, у сваком случају, дају објаснити. Они су у толико природнији кад се доведу у везу политички акти, извршени у Хрватској дотле, и они који су били у изгледу, с једне стране, и последице тих аката на живот и рад самога друштва средњешколских професора, с друге стране. Да ли би, без тих аката, они за које се нама учинило да имају условно развијену свест, не толико о народном јединству, колико о државном јединству, да ли би, без њих, били такви исти или друкчији? То се, природно, не зна. Али да би, без тих аката, били без тако јако развијеног осећања бојазни и неповерења, то се, може бити, даје тврдити, без бојазни да се говори нетачност. Јер, они су били и неповерљиви. И, зато што су неповерљиви, — а бојазан и неповерљивост су, једно другоме, допуна — зато што су неповерљиви, они не могу да примете друге мере, осим неповерења, за одбрану. Тако, н. пр., ти који су неповерљиви, који се боје за опстанак друштва хрватских професора, и не примећују категоричке изјаве говорника, присталица јединственог друштва, и још категоричније и подједнако стварне и интелигентне изјаве друштвеног тајника, проф. г. С. Мусулина: да, остварењем јединственог друштва, друштво хрватских професора постаје не „слуга“, зависан од „господара“, већ покрајинска секција, која задржава и, као што је тачно приметио г. Б. Живковић, равнатељ, и проширује свој рад — без обзира на „техничке потребе“ и на постојање, или непостојање, покрајинских влада. Како се, у стању страха, не размишља, већ осећа, то се и не чује да друштво остаје, да имовина остаје,

да орган, „Наставни Вјесник“, остаје, да ђачки часопис „Омладина“ остаје, као и сва остала, дотадашња, садашња и будућа активност друштва хрватских професора.

У томе лежи, бар за потписанога, објашњење оваквог развоја дебате на загребачкој скупштини. И, ако би мишљење потписанога било тачно — а чланови нашег професорског друштва имају оригинални материјал на коме и сами могу стварати своје мишљење и проверити наше — онда се рад на идућој, општој скупштини приказује веома добро. Сви они наши другови који су схватили да постоји један југословенски народ, са три своја дела, и који желе да манифестације рада сва та три дела буду упућене ка једном једином, истом циљу: ка стварању свести о једној јединој држави једног јединог, југословенског народа — сви ти другови, лојалношћу своје мисли и својих радњи, успеће да се, код јануарских неповерљиваца, разбију осећања неповерења и бојазни. Млађи, са прошлогодишње београдске скупштине, неће, заиста, и на тој првој скупштини југословенских средњешколских наставника, бити последњи, вером и активношћу, на унитарном раду.

МИОДРАГ РИСТИЋ.

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

Како да васпитамо синове и кћери? Књига за родитеље. Изложио Љуб. М. Протић. 1920. У Београду. Цена 6 динара.

Рат је начинио лом и пустош. Он је, сем толиких живота, упропастио и многа наша економска добра, па је страховито оштетио и моралну културу.

Министарство Просвете мора зато бити и Министарство Обнове. Оно мора обнављати старе и подизати нове школе, ради просвећивања народне омладине и народа. Оно мора просвећивати народ, да би га подизало и морално, будући смо у моралу много посрнули, јер без овога неће вредети ни економско обнављање. Средство су за то све школе. Али томе и сем школа морају помагати сви просвећени синови ове земље који нису морално посрнули, и то на све могуће начине који ће водити ка циљу. А најбољи је пут за то: утицати да омладина буде боља, што се постиже једино правилним васпитањем и у породици, још од рођења. Томе треба да послужи и књига чије је име горе исписано.

У васпитању наше омладине наступила је страховита криза, која је све већа, судећи по свему како је у животу, како је у нашем друштву после срећно завршеног, славног ратовања.

Ми се ипак сви надамо бољој будућности, која ће и бити боља, али само под погодбом да сви будемо бољи. Неће ништа помоћи еко-

номско обнављање ако се не поправи морал, који је тако силно уздрман. У осталом, зар може бити правог економског обнављања ако пустимо да људи сасвим подивљају? Зато ја и мислим да је сад најпре, поред школа и правилног рада у њима, растурати у народ књиге о васпитању, али које ће у истини помоћи васпитање. То значи, у најмању руку, ако не и више, колико набављати и растурати по народу добру врсту оваца, свиња, говеда или нових плугова, копачица и других справа, којима ће се рационално обрађивати земља и подизати материјална култура.

И доиста, моје је уверење да прави, мудри државници и сви културни, честити синови нашег дивног народа морају очекивати праву обнову земље од праве обнове моралне културе, а томе ће помоћи правилно, много боље него до сад, васпитање народне омладине још у породици, у којој се још непрестано не уме да васпитава у свему како треба. Зато томе треба да помаже овај спис. А да би се циљ постигао, водило се рачуна да цео састав буде што краћи, да излагање буде простије, лакше, али без штете за саму ствар. Обухваћено је што је најпре да зна сваки отац, свака мати, и све је то проткано народном филозофијом, класичним примерима, јер то онда више поштује читалац, особито мање спреме. На послетку, овде онде додати су и поједини примери из праксе, да се не би рекло да је спис гола теорија, далеко од обичнога живота, у коме мучно да се може остварити.

Хоће ли овај спис у овом, за васпитање наше омладине, најкритичнијем времену помоћи да родитељи који га буду читали што боље одговоре својим дужностима, нека то цене други. Циљ је мог приказа да изнесем само *побуде* за овај састав. Ништа друго ја нити бих хтео нити бих могао рећи.

ЉУБ. М. ПРОТИЋ

Једна нова историја српско-хрватске књижевности[1])

Име д-р Драгутина Прохаске довољно је познато свима који се баве нашом науком. Са д-р Бранком Водником, г. Прохаска заузима једно од најистакнутијих места међу савременим хрватским књижевним историчарима. Њих двојица су унели модернији дух у застарела филолошка схватања по којима се књижевна историја до скора обделавала код Хрвата. Са више или са мање успеха они су израдили скоро сву историју књижевности хрватске.

Д-р Прохаска је прошле године објавио једну нову књигу. Он је проширио делокруг свога научнога делања и покушао је да заједнички изложи и хрватску и српску књижевност.

Не улазећи овде у питање да ли је било потребно и корисно из групе југословенских књижевности издвајати и проучавати као засебну

[1]) *Др. Драгутин Прохаска*, „Преглед хрватске и српске књижевности. I део, до реализма (1880)“. — Загреб, 1918.

целину српску и хрватску књижевност, ја ћу покушати да нову књигу г. Прохаске прикажем у главним цртама. По којим је принципима рађена? Какви су резултати? И, најзад, пошто је књига намењена школи, у колико се она може практично употребити у настави? То су питања на која желим да одговорим.

Идеја о упоредном проучавању хрватске и српске књижевности није нова. Шафарик и Шиме Љубић су, шта више, у својим књигама узимали у обзир све југословенске књижевности. Стојан Новаковић, Јагић, Шурмин, Андра Гавриловић проучавали су у исти мах и хрватску и српску књижевност. Њима се чинило да јединство српско-хрватског језика условљава и јединство наших књижевности. Према томе, књига г. Прохаске не би у томе погледу представљала никакву новину.

Ипак, мени се чини да има нешто што знатно издваја рад г. Прохаске од сличних проучавања. У њему се, рекао бих, први пут покушава да се српска и хрватска књижевност проуче као органска целина. „Хрватска и српска књижевност је једна цјелина, — вели д-р Прохаска — јер су Хрвати и Срби један народ истога подријекла и језика.“ Раздвојене „црквом и државом“, оне су се више или мање самостално развијале, али ипак се могу довести „у идејну цјелину“. Г. Прохаска верно примењује овај свој основни принцип.

Али у тој примени г. Прохаска није био довољно срећан. Да би се пронашле унутрашње везе које чине целину српско-хрватског књижевног организма, потребна је дубока и савесна студија свих делова обеју литература. Д-р Прохаска је ствар много простије схватио. Шта више, он је послу пришао са површним познавањем српске књижевности. Српско-хрватско књижевно јединство није доказано резултатима специјалног научног проучавања, него једном вештачком поделом на периоде, која је, ма да једна иста за обе књижевности, у ствари кројена према хрватској партији.

Д-р Прохаска целу српско-хрватску књижевност, која броји скоро девет векова живота, дели свега на три доба. Прво доба — X-XV век — јесте доба „црквене и феудалне књижевности“. Друго доба обухвата период времена од XV—XIX века и названо је „ренесансном књижевношћу“. Треће доба — XIX век до 1880 — обухвата „грађанску и народну књижевност“. Или, укратко речено, да се послужим формулом г. Прохаске, „у првом добу даје књижевности обиљежје црква, у другом двор, а у трећем народ“.

Питање о подели на периоде је најмучнији проблем у историји књижевности. Ма колико се ингениозних решења нашло да се књижевност једне епохе обележи истим знаком, ипак има не само појединих писаца, него и читавих књижевних група и школа који испадају из свих комбинација.

Подела на овако велике периоде какву је изабрао г. Прохаска од свих је најопаснија. Свака књижевност, па чак и она која је најхомоге-

нија, у једној еволуцији од пет векова проживи толико промена да је немогућно прописати јој исти карактер за све то време. И нарочито, кад је реч о двема књижевностима које су се у највећем делу свога живота развијале потпуно самостално, па чак се, с времена на време, разбијале и на ситније локалне књижевности, таква широка подела постаје апсурдна. У невољи, г. Прохаска је прибегао једном другом средству. Он је у главним периодама чинио нове поделе и потподеле, тако да је књига расцепкана на безброј одељака, изгубила потребну прегледност. Доба ренесансе, на пример, које код њега траје од XV до XIX века, подељено је на петнаест већих одељака, а ови су опет комадани на нове разделе, при чему су, ради обележавања реда, морале да уђу у употребу и римске и арапске цифре, као и велика и мала азбучна писмена. Није боље прошао ни XIX век, који је исто тако расцепкан на више од двадесет одељака.

Г. Прохаска је, и то се нарочито осећа у последњем делу књиге, све раздеобе наших двеју књижевности вршио према оним партијама које он лично најбоље познаје. Он сам вели да је „о просвијећеној књижевности, те о хрватском препороду покушао да даде нов хисторијски преглед". То значи да је најсамосталнији део његове књиге онај који говори о дубровачко-далматинској књижевности XVIII века, и о хрватској књижевности XIX века. Што се тиче српске књижевности тога времена, она је сва, и то несигурно, израђена према другим историчарима, са толико промене што је подведена под исте поделе које је г. Прохаска дао поменутим далматинско-хрватским партијама.

Не треба нарочито истицати све рђаве последице које могу да наступе од овако генералне и широке основне поделе. Кад се један период од пет векова назове општим именом „Ренесанса", онда ће неминовно многа тврђења изгледати чудна. По књизи г. Прохаске, у доба ренесансе, коју он ипак жели да схвати у смислу европском, долазе не само Зрињски и Франкопан и сви писци кајкавскога Загорја, него и сва далматинска, босанска и славонска књижевност XVII и XVIII века! Чак и наши Рачани, заједно са Ђорђем Бранковићем, Жефаровићем и др., долазе у ту групу! Шта више, доба ренесансе обухвата и сву просветитељску, рационалистичку епоху XVIII века, па према томе и Доситеј Обрадовић је писац из ренесансе! Па чак и Мушицки, Јоаким Вујић и Милован Видаковић, који су, не знам по чему, у књизи г. Прохаске обележени као рационалисти. Све реформаторске и контрареформаторске тенденције које се у XVI и XVII веку знатно осећају у загорској књижевности и код писаца из Истре и северне Далмације, подведене су исто тако под доба ренесансе, и за разлику од „световне", те књижевне појаве су назване „духовном" ренесансом. И да би се доследно свуда показала „идејна цјелина" наших двеју књижевности, г. Прохаска је у српској књижевности

пронашао „црквену реформацију," која је, по њему, оличена баш у Рачанима, Венцловићу, Василију Петровићу, и другима!

Та невоља насилног генерализања и подвођења под исте формуле нагнала га је да у новој књижевности, коју је хтео да обележи општим именом „романтизам", уброји у романтичаре Његоша, Јована Ст. Поповића и Војислава Илића. До душе, он на једном месту мора да се ограђује за Стерију, велећи да је он само савременик главних романтичара, „али је духовити противник романтичарског национализма". Војислав Илић је обележен као „академски романтичар" и уврштен у исту групу са Шапчанином и Чедомиром Мијатовићем! „Академски романтизам" је формула која је примењена на једну групу хрватских писаца, и требало му је наћи пандана и у српској књижевности. Исто тако, према периоду хрватске књижевности од 1850—1860, који је назван, из специјалних историјско-политичких обзира, „предлистопадским добом", г. Прохаска и код нас проналази „предлистопадско доба", у које мећe Богобоја Атанацковића, Стјепана Митрова-Љубишу и Змаја!

Као што се види, г. Прохаска је, с једне стране, сувише генералном поделом на врло широка доба, невољно гурнуо многе писце у групе којима апсолутно не припадају, или да би у неколико бар избегао ту опасност, он је чинио многобројна комадања на раздељке, што смета прегледности дела. С друге стране, желећи да што јаче подвуче јединство српске и хрватске књижевности, он је насилним груписањима хтео да замени недостатак дубљих студија у томе правцу. Како су та груписања вршена према хрватској књижевности, коју г. Прохаска очевидно много боље зна, део о српској књижевности нарочито је рђаво израђен.

Желео бих још да једним летимичним погледом на књижевна схватања, судове и закључке г. Прохаске, допуним свој реферат о његовој књизи.

Пре свега, подлежи критици начин на који је г. Прохаска решио питање о проучавању народне књижевности. Од једина за сада два могућна решења, проучавати народну књижевност апсолутно самостално и сасвим је издвојити из проучавања писане књижевности, или је проучавати у што тешњој вези са средњевековном књижевношћу, г. Прохаска није узео ни једно ни друго. Он је народну књижевност уврстио у партију о романтизму и Вуку Караџићу, и проучавао је тако рећи као саставни део Вукова рада. На тај начин он је за неких петнаест страна прекинуо логичну везу свога излагања нове књижевности. Део о народној књижевности израђен је у главном према „прегледу историје српске књижевности" од г. Павла Поповића. Чудновато је да г. Прохаска ништа не говори о народној поезији хрватскога Загорја и северне Далмације. У том погледу његова књига је требала да пружи нових резултата. У своме излагању народне књижевности, г. Прохаска говори само о народној песми. Народну приповетку, тако рећи, не спомиње

У проучавању старе књижевности не види се нигде тенденција ад се што јаче истакне оно што је у томе оскудноме периоду књижевније, а да се потисне из проучавања све оно што може да буде само интересантно као језични споменик, или за разумевање наших средњевековних правних односа. Он набраја све познате језичне споменике пре XII века; говори о „Законику" цара Душана и о свима познатим хрватским статутима, а нигде не спомиње похвале ни слова, ни летописе, ни родослове. Партију о биографима излаже сасвим сумарно, Константина Филозофа и Цамблака и не спомиње, али зато инсистира на безначајним богомилским писцима из XV века. Део о романима и приповеткама, као и о апокрифима, израђен је врло оскудно. И најзад, нигде није довољно истакнута веза која постоји између наше старе и византијске књижевности („грчких узора", како г. Прохаска каже).

На против, у проучавању дубровачке и далматинске књижевности обраћена је врло велика пажња на талијански утицај. Уопште, цела та партија је боље израђена. Г. Прохаска је ту чинио личних истраживања. Употребио је и најновија открића (н. пр. о Мартину Бенетевићу и његовој интересантној комедији „Хваркиња"). Али ни овде прегледност није идеална. Дубровачку и т. зв. далматинску књижевност или треба проучавати сваку за себе, или их потпуно спојити, проучавати као нераздвојну целину, излажући ствари хронолошким редом, без локалних обзира. Г. Прохаска је излагао час једну, час другу, што чини да се при читању губи веза.

Г. Прохаска се очевидно најслободније креће у партијама новије хрватске књижевности. Он је ту сасвим код своје куће, и оне су најбоље израђене.

Према подели коју је дао новој хрватској књижевности, г. Прохаска је проучавао и српску књижевност. Он је тиме хтео да посведочи јединство српско-хрватске књижевности. Мени се чини да је било других ствари на којима је у томе смислу требало инсистирати, и учинити да то јединство не изгледа тако насилно изведено као што је то код њега. Требало је, ако је могућно, тражити унутрашњих веза између наших двеју литература. И требало је истицати све што је у томе погледу значајно. Г. Прохаска, на пример, није подвукао заједницу рационалистичких тенденција у XVIII веку, и није ни покушао да открије евентуалне узајамне утицаје у томе периоду. Зар није вероватно претпоставити да је једна тако изразита фигура као што је Доситеј Обрадовић морала имати утицаја на Хрвате, код којих у то време по готову и нема правих књижевних појава? Исто тако г. Прохаска није осетио да у другој половини XVIII и првим годинама XIX века има и код писаца и код публике наше и хрватске једна аналогија укуса која је врло карактеристична. У „Загребачком Сјеменишту", на пример, приказују се преведене комедије Коцебуа и других немачких драматичара свега на неколико година пре

но што ће Јоаким Вујић почети да штампа своје преводе истих писаца. Књига о „Робинзону“ преводи се готово у исто време и код нас и код Хрвата. Шта више, код нас се преводи два пута, и превод Јоакима Вујића, који се зове „Млади Робинзон“, излази ускоро после хрватског „Робинзона Млађег“. Па затим, зар се човек не би могао упитати да ли и псевдокласична поетика Лукијана Мушицкога, која је код нас вршила велики утицај, није имала свога удела у формирању првих песника хрватских? И најзад, веза између Хрвата и Срба за време илирскога покрета, која је несумњиво постојала, није засебно проучавана, и није јој дат онај значај који она свакако има.

Г. Прохаска не поставља себи питања ове врсте, из простога разлога што у томе правцу није вршио никаквих самосталних студија. Он српску књижевност познаје површно, из друге руке; све њене партије радио је према г. Павлу Поповићу и Јовану Скерлићу, и отуда, кад је српски део требало довести у везу са хрватском књижевношћу, он се није умео да нађе у проблему. Не заустављајући се на ситнијим омашкама и нетачностима, ја сам нарочито у књизи г. Прохаске хтео да истакнем њене основне недостатке.

Као закључак, могло би се одговорити на питање да ли је ова књига употребљива у школској настави. Одговор је овај: за ђачку употребу апсолутно није, а наставници који су у стању да буду опрезни, могу се, у недостатку бољих, њоме послужити као извором за своја самостална предавања.

М. В. БОГДАНОВИЋ

ДРУШТВА И УСТАНОВЕ

Удружење наставница средњих и стручних школа. — Главна сврха овог друштва, које је ту скоро основано у Београду, замишљена је комплементно сврси Професорског Друштва. Док Професорско Друштво помаже наставницу као умног радника и чиновника, ово би удружење желело да помогне наставницу као жену, као госпођу, као репрезентанта у друштву нашем, као фактора у друштву светском. А конкретан повод оснивању удружења била је замисао привремене, до скупштинске председнице његове да се оснује и подигне Дом Наставница. Домом тим помишљало се створити: 1.) центар у домаћем саобраћају школованих жена, 2.) станица у светском саобраћају школованих жена. То јест створити центар за сакупљање заинтересованих и измењивање мисли, за држање конференција и концерата, за примање гостију, за упознавање, за усавршавање наставничине не само умне него и друштвене културе; и створити станицу где ће наставница примати и угошћавати Европу и Америку, видети и научити Европу и Америку, заслужити да је та Европа и Америка заволи, да је собом поведе, да је међу бриге своје уврсти

На другом месту је сврха удружења да здравље и личност наставничку штити и чува у школи.

На последњем месту су предвиђена и политичка права. *И. С.*

Географско Друштво. — Географско Друштво основано је у Београду (као Српско Географско Друштво) 1910 године, ради неговања и унапређивања географске науке и ширења њених практичних знања у народ. Данас оно има 144 члана (добротвора 10, почасних 14, дописних 19, ванредних 38 и редовних 63) и, по правилу, одржава бар по један састанак месечно, општи или стручни (1910: 7, 1911: 11, 1912: 5, 1913: 1), на којем се научно или популарно (кад је то од потребе) расправљају разна савремена питања из свих области простране географске науке. Друштво публикује своје хонорисане радове у своме органу *Гласнику* (изишле су до данас: 1., 2., 3. и 4. свеска, последње две уједно), који добијају сви чланови бесплатно, а студенти у половину цене. Нарочиту пажњу треба скренути на 5. свеску, која ће ових дана бити штампана, и уз коју ће ићи добра и прегледна карта нашега Краљевства. Друштво је до сада приредило и две успеле фотографске изложбе (фебруара 1911 и априла 1912) географских слика. Због скромних финансијских средстава, вероватно и због прилика последњих осам година, оно још није стигло да приреди ни једно од научних путовања која по правилу треба да изводи; чим буде могућности, ми не сумњамо, Друштво ће то радо пружити својим члановима. Приходи су друштвени: улози редовних чланова, 20 д. годишње, ванредних, 12 д. и добротвора, 500 д. једном за увек; даље, разна завештања, приходи од јавних предавања и продаје друштвеног органа. Данашња имаовина друштвена није ни мало завидна, и да није сталне помоћи државне од 2400 д. годишње, Друштво би врло тешко могло опстати. Катастрофа наше државе осетила се и на њему: оно мало ствари и библиотеке (локали су друштвени и данас, као и раније, у Географском Институту Универзитета) разнели су непријатељи, особито Бугари. Нешто је од тога пронађено у Софији и враћено, али намештај, који се није пронашао, Друштво је било срећно да добије бесплатно од Дирекције Плена.

Обнављајући свој рад после тако дуге паузе због рата, Друштво је у неколико изменило и проширило свој рад, задржавајући и даље исти задатак: сад су му почели пристизати чланови из целога Краљевства; друштвени орган биће проширен школском географијом, да би настава у томе предмету у средњим и стручним школама пошла бољим путем; добиће вероватно и преглед географске литературе о Балканском Полуострву, што је до оснивања овога Друштва излазило као засебна публикација.

Особити бол Друштво је осетило губитком својих нарочито вредних редовних чланова: Радоја Дединца, Михаила Драгића, Косте Н. Костића, Ристе Т. Николића и Јевте Дедијера; сви су они пали у борби са непријатељем и за добро отаџбине. Нека су им светле успомене!

Географско Друштво представљено је данас овом управом: председник Др. Јован Цвијић, ппредседник Стеван Бошковић, секретар Др Павле Вујевић, благајник Емило Ј. Цветић, књижничар Др. Боривоје Милојевић и чланови управе: Сава Антоновић, Др. Јован Ердељановић, Др. Недељко Кошанин, Др. Влад. К. Петковић и Тодор Радивојевић. *Е. Ц.*

Картографски Институт Географског Друштва у Београду. — Потребе су учиниле да се овако важан завод отвори данас и у нас.

Он ће већ, како изгледа, за наредну школску годину моћи дати најпре географске, вероватно и историјске карте и атласе за нашу средњу и основну наставу; у даљем своме развијању обухватиће у својим радионицама све врсте картографије. Ми са радошћу поздрављамо оснивање овакве једне врло важне културне установе, која ће нам помоћи да географска настава знатно крене напред. *Е. Ц.*

Српска Књижевна Задруга. — 9 маја 1920 одржана је XXII годишња скупштина Српске Књижевне Задруге, на којој је управни одбор поднео извештај и рачуне за период 1914—1920 и изнео свој предлог како да се поново крене рад ове наше корисне и данас нарочито потребне књижевне установе. Задругиној скупштини присуствовао је изасланик „Матице Српске“ у Новом Саду Г. Д-р Тихомир Остојић, а поздравили су је „Матица Хрватска“ и „Матица Словеначка“, извињавајући се што, ради транспортних прилика, нису могли послати своје изасланике. После прочитаних извештаја о књижевном раду и о имовном стању (обртни капитал износи за 1920 суму од 63549·12 дин.), примљени су извештаји и дата је разрешница управном и надзорном одбору. Затим је изнет на дискусију предлог Управин о мерама које треба предузети за даљи рад док трају ове изузетне издавачке прилике. После краће дискусије, примљени су предлози Управног одбора да се може:

1) штампати коло и у мање од 6 књига и у мање од 60 табака, и у крајњој невољи давати у повезу од картона;

2) уступити задругарима наредна кола по цени коју одреди Управа према цени коштања (рачунајући у то и режијске трошкове), при чему ће од добротвора наплатити 6 дин. мање, а од чланова оснивача који и надаље желе да се користе чл. 9 Правила (да се после дваестогодишњег редовног уплаћивања преведу у добротворе и престану даље уплаћивати), поред те годишње чланарине, још по 5 дин., колико ће се за њих унети у стални капитал за њихов добротворски улог;

3) повећати према данашњим економским приликама хонораре писцима и сарадницима и награду Задругином особљу, и одредити по седницама награду члановима одбора Задруге, по одлуци XX задругарске скупштине;

4) у недостатку одобреног буџета и немогућности да се он склопи и одобри, чинити све потребне издатке у смислу Задругиних Правила, старајући се да их покрије приходима.

У Управни одбор, место преминулих чланова: председника Ст. Новаковића, Д-р Ј. Скерлића и Мих. Марковића, Управа је изабрала Г. Г. Марка Цара, Мирка Поповића и Д-р Владимира Ћоровића. Затим се одбор конституисао тако да су изабрани: за председника Г. Срета Стојковић, за потпредседника Г. Павле Поповић, а за тајника Г. Д-р Владимир Ћоровић. У Надзорни Одбор изабрани су: за председника Г. Драгутин Гођевац, адвокат, за потпредседника Г. Петар Петровић, члан Државног Савета.

На послетку је скупштина, на место три члана Управног одбора и једног члана Надзорног одбора, који по Правилима по реду избора иступају из Управе, изабрала наново исту господу.

БЕЛЕШКЕ

Насловни лист „Просветног Гласника“. — Наш насловни лист — који ће, надамо се, наши читаоци видети са задовољством — радио је г. Панта Стојићевић, литограф Државне Штампарије. Сва слова и све шаре на њему израђени су верно по мотивима из Мирослављева Јеванђеља.

Народне школе у Босни и Херцеговини. — По званичном извештају Земаљске Владе од 27 маја о. г., у Босни и Херцеговини има укупно 485 народних школа, од којих је 469 у потпуном реду и раду, а 16 их је неисправних и скоро потпуно опустошених за време рата. Издата су потребна наређења да се тих 16 школа до почетка идуће школске године оправе, да би се и у њима настава могла изводити.

Да би се што већи број деце могао школовати, завођена је и у Босни и Херцеговини полу-дневна настава.

Број свих учитеља и учитељица у Босни и Херцеговини износи 1137; од тога су броја:

а) православни	490
б) римокатолици	511
в) муслимани	114
г) мојсијевци	13
д) других вера	9
Свега . .	1137.

Учитељице удате за неучитеље, по закону од 29 марта 1913, губе службу.

Овом извештају недостају подаци о броју деце која се школују и материјалним издацима на издржавање свих школа.

Као што се из овога прегледа види, број школа и учитеља у Босни и Херцеговини, према величини земље и популацији, није нимало завидан. Уједињеној отаџбини предстоје велике и моралне и материјалне дужности да се њихов број не само увећа, већ да се и њихово издржавање потпуно обезбеди.

Р. Сш. М.

Питомци Министарства Просвете

Број	СТУДИРАЈУ	Француска	Швајцарска	Чешка	Италија	Енглеска	СВЕГА
1	Медецину	386	28	3	—	—	416
2	Права	150	7	1	—	1	159
3	Филозофију	48	7	—	—	—	55
4	Књижевност	33	—	—	—	—	33
5	Електротехнику . .	47	—	—	—	—	47
6	Технику	6	3	1	—	—	10
7	Ecole Centrale . . .	6	—	—	—	—	6
8	Уметност	10	—	4	1	—	15
9	Специјалне школе .	2	—	—	—	—	2
10	Оријенталну Академију	1	—	—	—	—	1
	Укупно . . .	689*)	45	9	1	1	744

*) Од овога броја 150 су питомци Француске Републике.

Питомци Министарства Просвете у Француској и Швајцарској, према занимању њихових родитеља

Број	ЗАНИМАЊЕ РОДИТЕЉА	Француска		СВЕГА	Швајцарска		СВЕГА	УКУПНО	%	ПРИМЕДБА
		Родитељи			Родитељи					
		живи	помрли		живи	помрли				
1	Трговци	100	36	136	9	5	14	150	20,70	Од 689 питомаца у Француској, 150 су питомци Француске Републике. Према томе, ми тамо издржавамо **539** питомаца.
2	Кафеџије и механџије	17	3	20	—	—	—	20	2,76	
3	Индустријалци . . .	1	1	2	—	—	—	2	0,27	
4	Апотекари	6	1	7	1	—	1	8	1,10	
5	Рентијери	3	2	5	1	—	1	6	0,82	
6	Трговачки агенти .	2	—	2	1	—	1	3	0,41	
7	Народни посланици	3	—	3	—	—	—	3	0,41	
8	Лекари	14	5	19	—	—	—	19	2,62	
9	Адвокати	6	4	10	1	—	1	11	1,52	
10	Грађевинари	3	2	5	—	—	—	5	0,69	
11	Занатлије	34	8	42	—	—	—	42	5,80	
12	Свештеници	23	3	26	1	—	1	27	3,72	
13	Земљорадници . . .	64	18	82	1	2	3	85	11,73	
14	Виши чиновници . .	35	12	47	3	—	3	50	6,90	
15	Нижи „ . .	33	18	51	3	1	4	55	7,59	
16	Виши официри . . .	22	10	32	3	1	4	36	4,97	
17	Нижи „ . . .	5	6	11	1	—	1	12	1,66	
18	Судије	4	1	5	—	—	—	5	0,68	
19	Инжењери	5	1	6	—	—	—	6	0,83	
20	Професори	13	3	16	—	—	—	16	2,35	
21	Учитељи	60	13	73	—	1	1	74	10,35	
22	Приватни, општински и самоуправни чиновници . .	16	1	17	—	—	—	17	2,35	
23	Пензионери	27	5	32	5	2	7	39	5,38	
24	Службеници и служитељи	8	3	11	2	1	3	14	2,48	
25	Књижари	3	1	4	—	—	—	4	0,55	
26	Новинари	1	1	2	—	—	—	2	0,27	
27	Раденици	8	1	9	—	—	—	9	1,24	
28	Штампари	—	1	1	—	—	—	1	0,13	
29	Нема података . . .	13	—	13	—	—	—	13	—	
	Свега . . .	529	160	689	32	13	45	734	—	

Француско-српска школска конвенција. — 5 марта 1920 закључена је у Паризу, између Министра Јавне Наставе у Француској и опуномоћника нашег Министарства Просвете Г. Јована Жујовића, председника Академије Наука, следећа конвенција:

Члан 1. — На тражење српске Владе, француска Влада јој ставља на расположење професоре француске народности, снабдевене француским дипломама, да би били употребљени у српским заводима.

Члан 2. — Ако ови професори припадају француском професорском кадру, они добијају од српске Владе:

1) плату оне категорије и класе којима припадају у Француској (плата плаћена у франциma);

2) додатак плати који износи 25% од плате њихове класе (додатак плаћен у динарима);

3) додатак на скупоћу који је, или који буде додељен српским професорима исте категорије (додатак плаћен у динарима). Ако тај додатак ишчезне, тиме што буде придружен нормалној плати српских професора, онда ће додатак предвиђен у параграфу 2 бити утврђен на 50%.

4) накнаду путних трошкова од Француске до Србије и обратно, у почетку и по истеку њиховог уговора, за њих и за њихове породице;

Члан 3. — Ако професори стављени на расположење српској Влади не припадају француском професорском кадру, они добијају плату 3000 динара, и уз то додатак од 25% и додатак на скупоћу. Ова клаузула не смета повољнијем индивидуалном уговору који би могао бити закључен између професора и српске Владе.

Члан 4. — Уговор закључен између српске Владе и француских професора важиће пет година и моћи ће се отказати по истеку прве и треће године. Она уговаралачка страна која буде желела да откаже уговор треба да тражи отказ бар шест месеци унапред.

Члан 5. — Професори деташирани из француског професорског кадра задржавају своја права на авансовање у том кадру; српска Влада се обавезује да им исплаћује повишице које би могли на тај начин добити.

Професори који не припадају француском професорском кадру аванссоваће према правилима која важе за српско особље.

Члан 6. — Професоре француске народности које француска Влада ставља на расположење српској Влади да би били употребљени у српским заводима, наименоваће српска Влада, пошто консултује једну од регрутних комисија које ће ради тога бити установљене у Француској, поред зантересованих Одељења министарства. У тим ће комисијама бити, по нужности, специалисти и техничка лица која изабере француска Влада. Српска Влада биће представљена у тим комисијама.

Што се тиче више наставе, француска Влада подноснће заинтересованом Универзитету листе кандидата. Наименовања ће се вршити према законима и уредбама које важе у Краљевству Срба, Хрвата и Словенаца.

За све професоре, француска Влада резервише себи право да одобри или да одбије бенефиције диспозиција предвиђених за одашиљање у иностранство наставника.

Члан 7. — Министарсто Јавне Наставе у Француској доставиће српској Влади, ради исплате путних трошкова, тачан састав породице сваког професора.

О енглеским школама. Писмо једног младог Србина. — Из приватног писма једног петнаестогодишњег Србина који се учи у Енглеској, ми вадимо ове врло интересантне и живо написане редове, који дају једну јасну слику о уређењу енглеских школа:

„...Овде идем у једну школу у центру Лондона, јер школе које су изван вароши све су пуне. Нисам, хвала Богу, пансионер, јер нема места, него идем сваког јутра у школу, где проведем цео дан, а код куће само спавам. Главна црта која разликује моју школу од других, то је што сваки ђак мора да долази сваки дан у *реденготу и цилиндеру* (и сасвим мали не праве разлику, само место високих крагна носе ниске). Дакле, свако јутро дигнем се у осам сати, метнем црне ципеле, црну машну,

високу тврду крагну, црн капут (реденгот, јер има два репа), мало отвореније панталоне, цилиндер, штап или амрел (зависи од времена), спакујем књиге у куфер (овде сви носе књиге у малим куферима), попијем кафу, изађем, узмем отобис или метрополитен, и око девет и четврт стигнем у школу. Моја је школа једна од најчувенијих у Лондону; то је једна стара зграда из 18 века (други би је срушили, али Енглези поштују традиције); она комуницира једним тунелом са чувеном Весминстерском црквом, којој сама и припада.

„Дакле, продужујем. Кад стигнем у школу, уђем у једну велику салу где оставим ствари — цилиндер, штап, куфер — и где ми стоје књиге. Ту седим до 9 и $^1/_2$ и читам новине: свако јутро момак доноси ђацима новине, и то бесплатно, — сигурно школа плаћа (где би то било у Француској!). У 9 и $^1/_2$, молитва. Имам енглески молитвеник. Све двоје и двоје увлачимо се у влажан и мрачан тунел који је направљен од самих гробница. У цркви — то је најчувенија енглеска црква — сваки има своје место. Ту се молимо...

„У десет почињу часови и трају до један; онда ручамо. Храна је, без претеривања, врло добра: сваки дан имамо од прилике месо, салату, колаче (фине) и сир. Ја за мојим столом највише једем (за мојим столом има тридесет ђака), али то није чудновато кад би човек видео малу количину коју узимају други ђаци. Највише добијамо колача, а они баш то — чудна ствар! — најмање једу, тако да ја, у место да узмем по један колач, узимам по неколико (данас сам тукао рекорд са шест, и то не малих).

„Одмах после ручка уђемо у једну салу где су разне игре (главне су игре: билијар, кугле, тенис за столом), и ту седимо пола сата, док нам се мало храна свари. После тога идемо на пресвлачење. Сваки ђак мора да обуче беле ципеле, дугачке беле панталоне, белу кошуљу, појас, џокејски мали качкет и нарочити плави капут са школским грбовима. Кад се сви тако трансформишемо, пођемо у поље или на веслање (Thames). Ко иде у поље, он игра крикет (cricket); то је једна игра непозната на континенту. Они који хоће да веслају скупе се у групе од по десет ђака; свака група има свој чамац. Ту играмо до четири сата, и враћамо се у школу да се преобучемо. Некад имамо после подне школе (један сат), а некад не. Пре него што пођемо кући, идемо на молитву, и после тога нам се опет засјаје цилиндери... идемо кући. Неког дана човек није расположен да игра: ту је библиотека. Сад читам „Монте Криста“. Има и сала за писање; из ње ти ово писмо и пишем. Столице нису дрвене, него комотне фотеље (где би то било у Француској!). Ко не игра и не чита, купа се у басену (72 м. дужине на 20 м. ширине), у коме може човек комотно да се удави (на једном крају 70 см., а на другом 3 м.).

„Као што видиш, има све: игра, читање, велики басен, и чак врло добра храна, само мало сува . . . .“

Наш додатак. — Уз ову свеску, ми шаљемо као додатак, у нарочитој брошури, сјајну беседу коју је Г. Р. Поенкаре, бивши Председник Француске Републике, изговорио приликом пријема маршала Фоша у Француској Академији, и која, збијено, даје јасну идеју о улози Француске у последњем рату и о њеним жртвама. Ту нам је брошуру изволело ставити на расположење Француско Посланство у Београду, да је раздамо свима нашим читаоцима.

БИБЛИОГРАФИЈА

Књиге и часописи послати Уредништву:

Антологија новије српске лирике, саставио Богдан Поповић. Четврто издање. — Београд, издање С. Б. Цвијановића, 1920. С. 225, цена 10 д.

Речи о Свечовеку. — Београд, издање С. Б. Цвијановића, 1920. С. 338, цена 10 д.

Милан Шевић, *Образовање учитеља и дечја књига.* — Београд, издање С. Б. Цвијановића, 1920. С. 45, цена 2 д.

Жил Пајо, *Васпитање воље.* — Превео с француског Јов. М. Јовановић. Друго издање. — Београд, издање С. Б. Цвијановића, 1920. С. 206, цена 6 д.

Т. Рибо, члан Академије, професор у Колеж де Франс, *Болести воље.* По одобрењу пишчеву са француског превео Владимир С. Вемић. Друго, поправљено издање. — Београд, издање С. Б. Цвијановића, 1914. С. 159, цена 6 д.

О смеху, есеј о значењу смешнога. Написао Анри Бергсон, члан Француске Академије и Академије Моралних и Политичких Наука, професор у Колеж де Франс. Са 16. француског издања превео С. Џамона. — Београд, издање С. Б. Цвијановића, 1920. С. 147, цена 6 д.

Философија у „Горском Вијенцу", од Д-р Бранислава Петронијевића. Друго, поправљено издање. — Београд, издање С. Б. Цвијановића, 1920. С. 93, цена 4 д.

Чика Јова малој Србадији. Ново, илустровано издање дечјих песама. — Београд, издање С. Б. Цвијановића, 1920. С. 62, цена 2·50 д.

Д-р Марко Леко, *Нов живот.* — Београд, издање С. Б. Цвијановића, 1920. С. 24, цена 1 д.

О енглеском васпитању и школама, написао Славко Шећеров, D. Phil., M. Sc. (Econ.) London. — Београд, издање С. Б. Цвијановића, 1919. С. 20, цена 1 д.

Елен Кеј, *Љубав и Етика.* Превела с немачкога Даринка Цветковићева. — Београд, издање С. Б. Цвијановића, 1919. С. 48, цена 2·50 д. (Модерна библиотека, 14).

J. B. Withson, *Иницијатива и смелост,* први услови напретка и среће. — Београд, издање С. Б. Цвијановића, 1920. С. 99, цена 3 д. (Интелектократска библиотека, књига I.)

Пол Лабе, *Историја једног младог Србина.* Превео с француског Dr. С. Варичак. — Загреб, издање књижаре Ћелап и Поповац, 1919. С. 47, цена 1·50 д.

Како да васпитамо синове и кћери? Књига за родитеље, изложио Љуб. М. Протић. — Београд, 1920. С. 126, цена 6 д.

Народна Просвета, орган Учитељског Удружења. Главни уредник Милутин Станковић. Београд. Број 1—58. Излази недељно. Годишња претплата 24 д.

Гласник Министарства Народног Здравља. Уредник Д-р Андрија Штампар. Београд, број 1—7. Илази месечно. Годишња претплата 20 д.

Учитељска Борба, орган учитеља-ица социјалиста-комуниста. Уредник Драг. М. Михаиловић. Крагујевац, број 1—9. Излази месечно. Годишња претплата 25 д., број 2·50 д.

Учитељ, педагошки часопис за стручно усавршавање учитеља и школски живот, орган Учитељскога Удружења. Уредник Мих. М. Станојевић. Београд, број 1—2. Излази месечно. Годишња претплата 36 д.

Nastavni Vjesnik, izdaje Društvo Hrvatskih srednjoškolskih profesor, s potporom Hrv.-Slav.-Dalm. Zem. Vlade. Zajedno glasilo „Društva srednj-ε školskih profesora u Dalmaciji" i „Društva slovenskih profesorjev v Ljuqjni". Urednici: Dr. Petar Karlić i Mile Cindrić, za slovenske članke Dr. Franoţ Jlešić. Zagreb, sv. 1—10. Cijena na godinu k. 40.

Филозофијски проблеми, написао Харалд Хефдинг, професор Универзитета у Копенхагену. С пишчевим допуштењем превео Милан Шевић. С предговором Х. Хефдинга; друго, исправљено издање. — Издање С. Б. Цвијановића, Београд, 1920. С. 152, цена 7.50 динара.

Др. Марко Леко, *Нов Живот.* — Издање С. Б. Цвијановића, Београд, 1920. цена 1 динар. С. 24.

Одговорни уредник,
С. ПЕТРОВИЋ
Душанова улица бр. 5. Београд.

Штампа:
Државне Штампарије
Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца.

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ

БРОЈ 2 АВГУСТ 1920 ГОД. XXXVII

СЛУЖБЕНИ ДЕО

ОПШТЕ ОДЕЉЕЊЕ

УКАЗИ ЊЕГОВОГ КРАЉЕВСКОГ ВИСОЧАНСТВА ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИКА АЛЕКСАНДРА

ПОСТАВЉЕЊА

на Филозофском Факултету у Скопљу:

за доцента за Педагогију и Етику, Павла Чубровића, професора, — ПБр. 3835 од 17-VI-1920.

за доцента за Историју Средњега Века, Д-р Гргу Новака, професора реалке у Сплету, — ПБр. 3836 од 17-VI-1920.

за ванредног професора Историје Филозофије и Логике, Д-р Светомира Ристића, вишег учитеља III гимназије у Београду, — ПБр. 3839 од 17-VI-1920.

на Универзитету у Београду:

за редовног професора за Геологију на Филозофском Факултету, Д-р Владимира Петковића, начелника Министарства Просвете, — ПБр. 3838 од 17-VI-1920.

за секретара Универзитета, Владимира Т. Спасојевића, професора II женске гимназије у Београду, — ПБр. 3842 од 17-VI-1920.

за контрактуалног редовног професора Науке о производњи животиња и Опште и Посебне Зоотехнике на Пољопривредном Факултету, И. Н. Маркова, редовног професора Кијевског Политехничког Института, — ПБр. 3839 од 17-VI-1920.

за контрактуалног редовног професора Практичне Зоологије и примењене Ентимологије на Пољопривредном Факултету, Јулија Константиновића — Вагнера, редовног професора Агрономског Факултета Кијевске Политехнике, — ПБр. 3840 од 17-VI-1920.

за редовног професора Специјалне Ботанике за пољопривреднике и шумаре, на Пољопривредном факултету, Д-р Петра Ђорђевића, начелника Министарства Шума и Руда, — ПБр. 3841 од 17-VI-1920.

за ванредног професора за Науке о Пољопривредном Газдинству, Д-р Милана Влајинца, начелника Министарства Пољопривреде и Вода у пенсији, — ПБр. 3844 од 17-VI-1920.

у Министарству Просвете:

за писара I класе, Милицу Ив. Бранковићу, учитељицу у оставци, — ПБр. 4052 од 21-VI-1920.

ОДЛУКЕ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

Одлука ПБр. 2791 од 6-V-1920: да Коста Тодоровић и Бранко Поповић, професори техничког факултета, отпутују у иностранство ради набавке инструмената за технички факултет.

Одлука ПБр. 3679 од 11-VI-1920: да Лазар Кнежевић, референт, заступа начелника Општег Одељења, док се овај буде бавио на одсуству.

Одлука ПБр. 3723 од 14-VI-1920: да се одобри избор Д-р Николе Вулића, професора, за декана Филозофског Факултета Универзитета у Београду, за школску 1920/21 год.

ГЛАВНИ ПРОСВЕТНИ САВЕТ

Главни Просветни Савет на свом 1181 редовном састанку од 8 јуна тек. год. дао је мишљење:

да Петар Мартиновић, Десанка В. Алексићка и Живка Поповићева могу бити стављени у пенсију;

да су Павле Дробњак, Вељко Мутавџић и Антун Новак навршили прописани број година активне службе, те могу бити пенсионисани и без одлуке Савета;

да се Мара Велисављевића може реактивирати;

да се Видосава Крстићка, Марија Боришка и Персида Милојевићка могу реактивирати, пошто одслуже годину дана као учитељске заступнице;

да се Александра Голубовићка и Станимир Вујичић не могу реактивирати пошто су дуго ван службе;

да се по молби Михајла Стругара не може донети одлука, док не поднесе документе о учитељским квалификацијама.

Према писму Господина Министра Просвете СНБр. 6292 од 29 прошлог месеца, Савет даје мишљење: да се женски рад има предавати само у прва четири разреда женских гимназија, као вештина, а тако се има и оцењивати.

Према писму Господина Министра Просвете ПБр. 3416 од 4 о. м., Савет даје мишљење да треба откупити 100 примерака „Часописа за словенски језик, књижевност ин згодовино".

Према писму Господина Министра Просвете ОНБр. 17821 од 4 о. м., Савет даје мишљење да се књига „Како да васпитавамо синове и кћери", од Љуб. Протића, откупи и препоручи школским књижницама.

Према усменом реферату Д-р Николе Вулића, Савет даје мишљење да књигу „Југословени у Јужној Америци у раду за свој народ" од Марцела Калина треба препоручити школским књижницама.

По усменом реферату Д-р А. Белића, Савет даје мишљење:

да би Константина Рауша требало поставити за хонорарног наставника;

да Данијел Михњевић има квалификација за привременог предметног учитеља, а Александар Никољски за хонорарног наставника цртања, и

да Степан Гушчин, Димитрије Бандаренко, Зинанда Карпова, Леонида Ивањска и Димитрије Одинеца немају квалификација.

Главни Просветни Савет на свом 1182 редовном састанку од 24 јуна тек. год., а према писму Господина Министра Просвете ОНБр. 15373 од 9. ов. м., даје мишљење: да карту „Висинска (рељефна) карта Српских Земаља", коју је израдио поч. Никола Ковачевић, учитељ, не би требало откупити, јер ни с техничке стране не одговара захтевима за израду карата ове врсте.

Чита се реферат Љуб. М. Протића, Драгутина М. Костића и Мих. Станојевића о књизи „Крсно Име или Слава" од Косте Драгосавца. Реферат гласи:

Прегледали смо књижицу г. Косте Драгосавца, учитеља, „Крсно Име или Слава", према наређењу Главног Просветног Савета, и о томе част нам је поднети ово мишљење.

Г. Драгосавац је молио Министарство Просвете да му се ова књижица оцени, и ако се нађе да је подесна за поклоне одличним ученицима основних школа, препоручи и откупи за сиромашне школе и ђаке.

Као што и сам наслов казује, у књижици се говори о Крсном Имену или Слави, томе најглавнијем српском обичају, који даје у неколико и наше национално обележје, по опој народној: „Где је слава, ту је Србин".

Књижица износи 39 страна малога формата. У њој су ови чланчићи: Како је постало народно име, шта треба Србин о крсном имену чинити, народни обичаји крсне славе, шта нам не ваља; и народне песме: Како се крсно име слави, Ко крсно име слави ономе и помаже, Краљевић Марко и Беч Костантин, и на послетку, Молитве крсном имену.

Садржина књиге је врло поучна, да књига врло добро може послужити за народне сеоске библиотеке.

Могла би се препоручити за поклањање одличним ученицима основних школа у старијим разредима, о годишњем испиту, да јој је техничка израда боља, ну томе писац није крив кад се зна какве су данас у опште тешке техничке и штампарске прилике. У осталом, ако Просветни Савет то прими, с обзиром на то што ми немамо данас довољно књига за поклањање ученицима о испитима, могла би се ова књижица и за то употребити оваква каква је, с тим да у другом издању буде боља техничка израда, јер то захтевају и педагошки и естетички разлози.

Цена књизи није велика: 1 динар.

По прочитању реферата Савет одлучује да би се књига могла препоручити за поклањање ученицима старијих разреда основне школе.

На питање Г. Министра Просвете ОНБр. 17231 од 27 пр. мес. да ли да се „Земљопис Црне Горе“ од Милоша Шћеповића, учитеља у Подгорици, одобри као уџбеник за III разред основне школе у Црној Гори, Савет даје мишљење да овај уџбеник не би требало одобрити, пошто није обухватио географски опис целог Краљевства.

Читају се реферати Драге Ђурићеве и Светислава Петровића о рукопису „Француска Граматика“ од Љубице Милићеве,

Реферат г-ђе Драге Ђурић:

Част ми је известити Главни Просветни Савет да сам прегледала у рукопису I део Француске граматике г-ђице Љубице Милићеве, и нашла сам да се Граматика може употребити за почетнике у француском језику, у II и III разреду, пошто је Граматика г. Павла Поповића рађена за ученике виших разреда.

Ова граматика, састављена по уџбеницима за изучавање француског језика израђеним по начелима нове методе, практична је и прегледна. Вежбања су спојена са граматиком, налазим само да треба навести више примера.

Моје су скромне напомене:

а) Код муклог *e* незгодан је наведени пример le где *e* није мукло, него полугласно.

б) Код слова *c* и *g* незгодно је казати „праћено са: *e, i, y*“, него *c* и *g* испред *e, i, y*. Ваља навести примере за *y*: cyprès, gymnase.

в) Код слова *h*: h је немо и „јасно“ место грлено, у оба се случаја h не изговара. Код грленог h, онај самогласник који после њега долази, јаче се изговара.

г) Место израза: „следећи“ употребити: наредни.

д) L' escalier, степенице, а не „басамаци“.

ђ) Cruche, крчаг, а не „тестија“.

е) Уз придев tout, додати још и облик tout.

Мишљења сам да се ова граматика може препоручити за ниже разреде.

Реферат г, Светислава Петровића:

„Француска Граматика“ и „Француска Читанка“ г. Павла Поповића, које су биле израђене са савршеним познавањем посла и финим педагошким смислом, и које су двадесет година чиниле неоцењивих услуга настави француског језика у Србији, намењене су биле одраслим ученицима виших разреда средњих школа, и данас када француски језик почиње да се учи још од другога разреда гимназије, показало се да су тешко доступне недовољно формираним интелигенцијама дечака од 12 година. Осећала се потреба, отуда, да се за ту малу децу састави једна нова граматика француског језика, упрошћена — и по стварима које су у њој казане, и по начину на који су казане — до крајњих граница,

„Француска Граматика“ г-ђе Љубице Милићеве жели да одговори тој пресној потреби, и по суженом материјалу који је у њу унет, она јој доиста и одговара. Принцип на основу кога је она израђена, према намени којој има да послужи, може се, дакле, само одобрити. Али се, с друге стране, књизи морају учинити неколико, често врло крупних приговора.

Свако граматичко правило, у књизи г-ђице Милићеве, пропраћено је практичним вежбањима; и то је, несумњиво, врло добро. Та се вежбања, по правилу, састоје из реченица у којима извесне изостављене речи ваља попунити. Али је невоља у томе што су сви ти примери састављени недоследно, без икаквога обзира па знање ученика у даноме тренутку: они претпостављају, још од првих вежбања, знање скоро целокупне граматике, и ученици који чине своје прве покушаје у француском језику не могу их ни на који начин разу-

мети ни превести, С примерима за читање слова, у почетку књиге, исти је случај: да би човек могао да прочита речи наведене за прво слово, потребно је да већ зна сва правила о читању. Било је требало, међутим, дати себи великога труда — као што је то учињено у „Читанци“ и „Граматици“ г. П. Поповића — и саставити све примере у књизи само на основу граматичних знања која су ученици стекли до тог тренутка. Велики део „Граматике“ г-ђице Милићеве — сва њена вежбања — остаје, дакле, да се преради из основа.

Том ће приликом г-ђица Милићева имати да исправи и многе друге своје омашке, некорекције и нетачности, које сведоче о брзини, и о извесној аљкавости, с којима је овај деликатни посао рађен. Један велики број француских речи забележен је с ортографским грешкама — (je me r*e*veille, je g*é*le, ver*i*té, le gran*d* père, e*n*emmi, jeter, ob*ei*ssant, l*è*gère, r*o*ti, suffi*r*, Alfred*e*, *e*clairer, b*i*ffet, patissier; mon père nous a grond*é*, и т. д.); код других је погрешно забележен род (*le* girafe, *le* marmotte, *le* châtaigne), или значење (la pointe — тачка). Ни српски језик није свуда коректан (исчупати, ставити следеће вежбање у једнини, и заповедном начину, и т д.). У правилима за читање сасвим је погрешно забележен изговор носних гласова (*im* као *ен*, *on* као *он*, итд.) и неких других гласова (*oeu* као *е*, *oi* као *оа*, *y* пред самогласником као два *и*, итд.) — Извесне друге напомене (рђаве редакције реченица, сувишности и друго) забележене су у тексту.

У резимеу, моје је мишљење да се „Француска Граматика Г-ђице Милићеве може употребити као уџбеник тек када се преради по горе изнетим напоменама.

Саслушавши реферате, Савет одлучује да би се ова Граматика, ако би била исправљена према примедбама реферата, могла употребљавати као уџбеник приватног издања за француски језик у нижим разредима средњих школа.

На питање Г. Министра Просвете ПБр, 3949 од 21. ов, мес. о откупу књига „Песме о српском војнику“ и „Песма о Карађорђевићима“ од Јована Димитријевића, Савет, размотривши књиге, даје мишљења да их не би требало откупљивати.

Цо молбама Савет даје мишљење:

да Драга Костићева има квалификација за привремену предметну учитељицу;

да Петар Бубало има квалификација за предметног учитеља, ако докаже да је ратом био спречен да редовно заврши школовање на Универзитету;

да Даница Никићева нема квалификација, јер не испуњава услове члана 64. Закона о средњим школама;

да се Јелена Павловић и Магдалена Бонлићка могу ставити у пенсију, а тако исто и Мих. Витровић, пошто је за њега накнадно утврђено да због слабости не може да ради ни административни посао;

да се Анђелија Станчићка може реактивирати;

да се Даница Дачићка може реактивирати, пошто претходно одслужи годину дана као учитељска заступница, и за то време од надлежног надзорника буде повољно оцењена за рад у школи;

да се Милева Церовићка не може реактивирати, јер је дуго ван службе.

По молби Владимира Димитријевића-Плетнова, за отварање руске гимназије у Земуну, саслушавши усмене реферате Мирка Поповића и Милана Костића, Савет даје мишљење: да би требало допустити отварање ове школе, но с тим да програм израде заједнички оснивачи школе и представници Министарства Просвете и Трговине; и да таква школа треба да има привремени карактер и да траје само дотле док се прилике не измене, да се Руси могу повратити у своју домовину.

ПРЕТПИСИ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

Господин Министар Просвете претписом својим поставио је:

за хонорарног професора Пољопривредног Факултета Универзитета у Београду, за Културу биљака и биљну селекцију, Александра Стебута, пређашњег професора Вишег агрономског курса у Москви, — ПБр. 3400 од 6-VI-1920.

за лектора чешког језика на Филозофском Факултету Универзитета у Београду, Д-р Станислава Брандејса, — ПБр. 3399 од 6-VI-1920.

за хонорарног професора Нове Историје и Помоћних Историјских Наука, на Филозофском Факултету у Скопљу, Николаја Михајловића — Бубнова, професора из Русије, — ПБр. 3633 од 11-VI-1920.

за хонорарног професора Упоредне Књижевности на Филозофском Факултету Универзитета у Београду, Евгенија Васиљевића — Аничкова, професора из Русије, — ПБр. 3675 од 12-VI-1920.

за хонорарног професора Експерименталне Психологије и Педагогије, на Филозофском Факултету Универзитета у Београду, Василија Васиљевића — Зјенковског, професора из Русије, — ПБр. 3676 од 12-VI-1920.

за хонорарног професора за науку о јачини материјала, на Техничком Факултету Универзитета у Београду, Костантина Димитријевића — Серебрјакова, доцента Харковског Технолошког Института, — ПБр. 3720 од 13-VI-1920.

ОДСУСТВА

Господин Министар Просвете одобрио је ова осуства:

на Универзишешу:

Ђорђу Јовановићу, редовном професору медецинског факултета, до краја овога семестра, — ПБр. 3635 од 10-VI-1920.

Д-р Хенрику Барићу, доценту Универзитета, шест недеља, које ће провести у иностранству, — ПБр. 3874 од 18-VI-1920.

у Државној Шшампарији:

Драгутину Јовановићу, административном фактору, два месеца, — ПБр. 3874 од 18-VI-1920.

СРЕДЊА НАСТАВА

УКАЗИ ЊЕГОВОГ КРАЉЕВСКОГ ВИСОЧАНСТВА ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИКА АЛЕКСАНДРА

за учитеља вештина у I београдској мушкој гимназији, са годишњом платом од 2550 динара, Петра В. Божића, привременог учитеља вештина исте школе, — СНБр. 7126 од 17-VI-1920.

за суплента у Призренској гимназији, Драгутина Т. Симоновића, привременог предметног учитеља исте школе, — СНБр. 7124 од 17-VI-1920.

за професора по чл. 77. Закона о Средњим Школама у II београдској мушкој гимназији Младена Спасојевића, учитеља вештина исте школе, — СНБр. 7125 од 17-VI-1920.

за суплента у Велеској гимназији, Драгутина Цветковића, дипломираног студента филозофије и привременог предметног учитеља исте школе, — СНБр. 7305 од 21-VI-1920.

ПОСТАВЉЕЊА

Господин Министар Просвете претписом својим поставио је:

Ранку Ђорђевићку (Рене-Жозефин Лоазо), професорку колежа у Полињи, за сталну хонорарну наставницу француског језика у Крушевачкој гимназији, — СНБр. 139/919 од 8-VI-1920.

Саву Бабића, проту, за професора православне веронауке у женској учитељској школи у Дубровнику, у VII чиновном разреду, с тим да предаје веронауку још и у гимназији и наутичкој школи у Дубровнику, — СНБр. 6191 од 27-V-1920.

Светозара Богдановића, свештеника из Чачка, за хонорарног наставника веронауке у Чачанској гимназији, — СНБр. 6285 од 1-VI-1920.

Ружицу Стојановићеву, помоћницу I женске гимназије у Београду, за помоћницу у II београдској женској гимназији; и Марију Шокорац, помоћницу I женске гимназије у Београду, за помоћницу у III београдској женској гимназији, — СНБр. 5343 од 2-VI-1920.

Милеву Јевремовићеву, привремену предметну учитељицу женске учитељске школе у Београду, за привремену предметну учитељицу у III женској гимназији у Београду, — СНБр. 6231 од 29-V-1920.

Симку Николићеву, привремену учитељицу вештина, за учитељицу вештина у Крагујевачкој Женској Гимназији, — СНБр. 2840 од 9-VI-1920.

Милицу Ђурић-Топаловић, хонорарну наставницу, за привремену предметну учитељицу IV гимназије у Београду, — СНБр. 7172 од 19-VI-1920.

Косту Михаиловића, студента филозофије и хонорарног наставника, за привременог предметног учитеља гимназије у Чачку, — СНБр. 7203 од 19-VI-1920.

ОДЛУКЕ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

Одлука СНБр. 3224 од 31-V-1920: да се Емило Цветић, професор I београдске гимназије и Боривоје Дробњаковић, суплент I крагујевачке гимназије, упуте на рад у Етнографски Музеј.

Одлука СНБр. 6479 од 4-VI-1920: да се они наставници Свилајначке гимназије који желе остати у тој гимназији, а имају законске квалификације за наставнике, преведу на државни буџет од 1 августа ове год., с тим да Одбор и даље издржава V и VI разред гимназије.

Одлука СНБр. 6421 од 2-VI-1920: да се Д-р Жилберт Флумиани, професор државне обртне школе у Сплиту, постави у којој гимназији у Далмацији за професора.

Одлука СНБр. 6249 од 10-VI-1920: да се Клементу Профту, бившем равнатељу државне гимназије у Цељу, одреди пенсија по предлогу Повереништва за ук и богочашће у Љубљани.

Одлука СНБр. 6249 од 10-VI-1920: да се плата Милошу Станојевићу, наставнику у В. Бечкереку, издаје у Београду, пошто је он постављен за привременог предметног учитеља у Београдској реалци.

Одлука СНБр. 6737 од 9-VI-1920: да се у гимназији у Битољу организује настава певања.

Одлука СНБр. 6383 од 8-VI-1920: да инспектор Франтишек Хофман ступи у везу са пешадијском инспекцијом у Министарству Војном, ради ширења соколства у војсци.

Одлука СНБр. 6563 од 7-VI-1920: да Милован Ристић, директор Струмичке гимназије, може провести велики школски одмор ван Струмице.

Одлука СНБр. 6607 од 8-VI-1920: да Ђорђе Костантиновић, директор гимназије у Кавадару, може провести велики школски распуст ван Кавадара, с тим да га Петко Радуловић, школски надзорник, заступа у дужности,

Одлука СНБр. 6437 од 2-VI-1920: да Павле Поповић, професор, прегледа рад и у гимназији у Приштини, поред одређених школа у Скопљу, Велесу и Тетову.

Одлука СНБр. 6221 од 6-VI-1920: да Д-р Мата Николић, наставник гимназије на Цетињу, може провести велики распуст у Грацу у Аустрији.

Одлука СНБр. 6380 од 1-VI-1920: да Август Тартаља, професор, може прећи у службу Средњих Школа Босне и Херцеговине.

Одлука СНБр. 6907 од 13-VI-1920: да Владимир Николајевић-Штирски, професор IV гимназије у Београду, може провести велики школски одмор у Чешкој.

Одлука СНБр. 6861 од 11-VI-1920: да Лазар Трипковић, директор гимназије у Штипу, може провести велики школски одмор ван Штипа, с тим да га у дужности заступа Драгољуб Илић, суплент.

Одлука СНБр. 6838 од 11-VI-1920: да се Кости Маринковићу, привременом предметном учитељу Пиротске гимназије, може издати плата и додатак за мај и јуни у Београду.

Одлука СНБр. 6561 од 6-VI-1920: да се Ради Павићевићу, наставнику гимназије у Подгорици, може издати плата и додатак за јули и август у Београду.

Одлука СНБр. 6693 од 9-VI-1920: да Љубица Филиповић, наставница I женске гимназије у Београду, може велики школски одмор провести у иностранству.

Одлука СНБр. 6692 од 9-VI-1920: да Ружица Атанацковић, наставница I женске гимназије у Београду, може провести велики школски распуст у иностранству.

Одлука СНБр. 6755 од 9-VI-1920: да Душан Коњевић, суплент гимназије у Вел. Градишту, може велики школски распуст провести у иностранству.

Одлука СНБр. 6139 од 22-VI-1920: да Урош Џонић, професор III гимназије у Београду, може провести у Загребу и Љубљани три месеца на раду у архивама и библиотекама.

Одлука СНБр. 5639 од 7-VI-1920: да се Д-р Франьи Бреслеру, супленту Велике реалке у Сарајеву, не допусти прелаз у службу Повјереништва за Цросвету и Веру у Хрватској и Славонији.

Одлука СНБр. 6905 од 12-VI- 1920: да се Антону Хикеру, професору сарајевске Велике реалке, одобри прелаз у средњошколску учитељску службу Хрватске и Славоније.

Одлука СНБр. 6914 од 12-VI 1920: да се ствари које су нађене у бившој мађарској грађанској школи у Н. Саду, предаду Одсеку за Банат, Бачку и Барању, ради поделе новоотвореним српским средњим и стручним школама у Н. Саду.

Одлука СНБр. 7118 од 18-VI-1920: да Никола Лазић, директор I женске гимназије у Београду, може провести велики школски распуст ван Београда, а да га у дужности заступа Драгољуб Поповић, професор.

Одлука СНБр. 7119 од 18-VI-1920: да Надежда Гавриловићева, предметна наставница I женске гимназије у Београду, може провести велики школски распуст у иностранству.

Одлука СНБр. 7120 од 18-VI-1920: да могу ићи на Свесоколски слет у Праг ови наставници: Никола Дрољак, учитељ гимнастике III гимназије у Београду; Ђорђе Илић, учитељ гимнастике II гимназије у Београду; Жика Николић, учитељ гимнастике IV гимназије у Београду, и Милан Миодраговић, учитељ гимнастике у реалци у Београду.

Одлука СНБр. 7238 од 21-VI-1920: да Д-р Јован Ердељановић, професор Универзитета, извршн преглед рада на крају школске године у гимназијама у Панчеву и Вршцу.

Одлука СНБр. 7351 од 25-VI-1920: да Д-р Душан Пантелић, професор, може провести школски одмор ван Београда.

Одлука СНБр. 7350 од 25-VI-1920: да Богољуб Тодоровић професор II мушке гимназије у Београду, може провести велики школски одмор у иностранству.

Одлука СНБр. 7349 од 25-VI- 1920: да Душан Љотић, привремени предметни учитељ, може провести велики школски распуст ван Београда.

РАЗРЕШЕЊА

Господин Министар Просвете разрешио је дужности:

Карела Коваржа, привременог учитеља вештина I Крагујевачке гимназије, без права на плату, пошто се на дужност није ни јавио, — СНБр. 6386 од 9-VI-1920.

Десанку Павловићеву, хонорарну наставницу Ваљевске гимназије, без права на плату, пошто се на дужност није ни јавила, — СНБр. 7184 од 20-VI-1920.

ОСТАВКЕ

Господин Министар Просвете уважио је оставке:

Васи Димићу, инспектору Министарства Просвете, — СНБр. 6047 од 9-VI-1920.

Светозару Томићу, просветном инспектору из Приштине, на дужност изасланика на испиту зрелости у Битољу, — СНБр. 6350 од 9-IV-1920.

ОДСУСТВА

Господин Министар Просвете одобрио је ова одсуства:

Миладину Д. Николићу привременом предметном учитељу гимназије у Куманову, од 1 јуна до 1 септембра 1920, — СНБр. 6283 од 1-VI-1920.

Милану Мајзнеру, директору и професору гимназије у Велесу, до краја школске године, — СНБр. 6320 од 2-VI- 1920.

Босиљки Миодраговићевој, привременој учитељици вештина I женске гимназије у Београду, од 6 јула до краја школске године, — СНБр. 6413 од 2-VI-1920.

Станиславу Стефановићу, учитељу гимназије у Неготину, до краја школске године, — СНБр. 6375 од 1-VI-1920.

Драгомиру Петронијевићу, привременом учитељу гимназије у Велесу, од 25 августа до краја септембра, — СНБр. 6675 од 8-VI-1920.

Христифору Црниловићу, учитељу цртања гимназије у Скопљу, до 1 јануара 1921, — СНБр. 6008 од 5-VI-1920.

Кости Маринковићу, привременом предметном учитељу гимназије у Пироту, до краја ове школске године, — СНБр. 6575,

Драгутину Цветковићу, привременом предметном учитељу гимназије у Велесу, до 20 јуна 1920, — СНБр. 6792 од 10-VI-1920.

Драгутину Симоновићу, привременом предметном учитељу гимназије у Прилепу, 10 дана, — СНБр. 6772 од 10-VI-1920.

Љубомиру Павловићу, директору гимназије у Шапцу, од 1 јула до 6 септембра 1920 — СНБр. 6785 од 10-VI-1920.

Николи А. Станојковићу, привременом предметном учитељу гимназије у Чачку, 10 дана, — СНБр. 6872 од 11-VI-1920.

Пели Ристићевој, привременој учитељици вештина гимназије у Велесу, до краја школске године, — СНБр. 6844 од 11-VI-1920.

Драги Миливојевићки, наставници I женске гимназије у Београду, до краја школске године, — СНБр. 6845 од 13-VI-1920.

Михајлу Пејчићу, привременом учитељу вештина гимназије у Пироту, 15 дана, — СНБр. 6966 од 20-VI-1920.

Душану Поповићу, привременом учитељу гимназије у Куманову, до краја школске године — СНБр. 7062 од 16-VI-1920.

Д-р Сими Марковићу, професору III гимназије у Београду, од 19-23 јуна 1920, — СНБр. 6909 од 19-VI-1920.

ОСНОВНА НАСТАВА

ПОСТАВЉЕЊА

Г. Министар Просвете претписом својим поставио је за сталне учитеље:

I. У београдском округу:

у Белом Поштоку Миодрага Поповића из М. Извора, Савку Поповићку из М. Извора; *у Рипњу* Владимира Сретеновића из Рипња, Катарину Т. Нешићку из Осипаонице, Јелену Урошевићку из Неготина; *у Рушњу* Даницу Вашкићеву из Трнаве; *у Вел. Мокром Лугу* Василија Вукомановића из Врчина, Томанију Јовановићку из Вел. Мокрог Луга; *у Јајинцима* Велимира Јововића из Јајинаца; *у Болечу* Живојина С. Ђорђевића из Лебана *у Камендолу* Жарка В. Јовановића; *у Малом Пожаревцу* Драгутина М. Гајића из М. Пожаревца, Олгу Д. Гајићку из М. Пожаревца; *у Пударцима* Драгољуба Радивојевића из Пудараца; *у Барошевцу* Драгу Кујунџићку из Чибуковице; *у Брајковцу* Николу Николићу из Брајковца, Милојку Тодоровићеву из Брајковца; *у Венчанима* Николу Д. Марковића из Мечковца, Јелену Н. Марковић из Мечковца; *у Лукавици* Душана Митровића из Венчана, Вукосаву Губеревац из Лукавице; *у Медошевцу* Јосипа Јурдању из Липкова; *у Пешци* Милету Живковића из Мозгова, Милицу К. Живковићеву из Делиграда; *у Чибуковици* Живка Смиљанића из Липља; *у Бабама* Исмета Драчу из Прилепа; *у Бељини* Милку Јелачину из Бељине; *у Влашкој* Иванку Јанковићеву из Честина; *у Губеревцу* Амброзија Курелића из Ђуринаца; *у Дучину* Чедомира Р. Милосављевића из Неменикућа; *у Ђуринцу* Владету Агића из Кренте; *у Младеновцу — селу* Душана Ивановића из Младеновца; *у Неменикућама* Десанку Јездићеву и Гавриловић из Драгоцвета, Љубицу

Милојевићеву из Коцељеве; *у Парцанима* Саву П. Павичевића из Келије; *у Пружашовцу* Живорада Јанића из Прлите, Босиљку Милосављевићеву из Каменице; *у Раниловићу* Василија Пенчића из Гнилана, Миљану Тодоровићеву из Раниловића; *у Ропочеву* Ангелину Каровић из Уховнице; *у Баричу* Љубивоја Симића из Г. Бањана; *у Бањевцу* Драгољуба Матејића из Бањевца, Даринку Д. Матејићку из Бањевца; *у Вранићу* Мирослава Адамовића из Ибраинова, Олгу Косара Петровић из Вранића, Христину Ценићеву из Душановца; *у Малој Моштаници* Вранка Велендарића из М. Моштанице; *у Сшанојевцу* Благоја Јелисавчића из Медотевца, Смиљу Јосимовићеву из Венчана; *у Шиљаковцу* Грујицу Ивковића из Бабојића; *у Дражевцу* Бошка Катанића из Дражевца.

За школе у Калуђерици, Бреоцима, Миросаљцима, Дрлупи, Рогачи, Рожанцу, Борку, Лесковцу, Лизовићу, Соколову, Арнајеву нема кандидата.

II. У ваљевском округу:

У Дралићу Драгишу Пантића из Дралића; *у Коштешици* Радована Николића из Котешнице; *у Лесковици* Вукосава Милићевића из Оризара, Даринку Милићевићку из Оризара; *у Пољути* Живорада Димитријевића из Пољуте, Вукосаву Димитријевићку из Пољуте; *у Боговађи* Милеву Цукавац из Струмице; *у Лозници* Видоја Ђерића са Уба; *у Брежђу* Драгомира Н. Максимовића из Платвара; *у Лопашњу* Петра Шовљанског из Осечине, Милеву Шовљанску из Осечине; *у Дрену* Дејана Дубајића из Пошарана; *у Пироману* Николу М. Димитријевића из Вел. Турчана; *у Скели* Данила Мишића из Обрежа, Софију Мишићку из Обрежа; *у Стублинама* Добрију С. Петровићеву из Новака; *у Врелу* Бранимира Станковића из Врела; *у Бањанима* Александра Паучковића из Криве Паланке, Љубицу А. Паучковића из Криве Паланке: *у Борку* Будимира Л. Благојевића из Горања; *у Јабучју* Душана Ј. Ђелмаша из Осладића; *у Лајковцу* Видоја Јовановића из Лајковца; *у Паљуви* Владимира Гавриловића из Паљуве; *у Тврдојевцу* Владимира Филиповића из Тврдојевца; *у Туларима* Јована Јовановића из Свилеуве.

За школе у Стублу, Рајковићу, Крчмару, Гор. Буковици, Миличиници, Оселини, Осладићу, Оструженју, Грабовцу, Орашцу, Докмиру, Новацима, Памбуковици, Баталагама и Горњој Топлици нема кандидата.

III. У врањском округу:

У Грделици Драгомира В. Миловановића из Кавадара; *у Козару* Јована Ј. Поповића из Брода; *у Предејану* Уроша Ст. Богдановића из Грчишта; *у Орашју* Ристу Н. Крстића из Орашја; *у Преко пчелице* Марка Л. Николића из Церинце (косовске); *у Вел. Трњану* Сретена А. Жуњића из В. Трњана, Даницу С. Жунићку из В. Трњана; *у Винарцима* Бранислава Ђ. Живковића из Богородице; *у Губеревцу* Николу Динића из Личја (нишки округ); *у Јашуњу* Даницу Богдановићеву из Јашуња; *у Мршшану* Радулку Стојановићку из Мрштана; *у Ораховици* Димитрија С. Николића из Ораховице; *у Печењевцу* Љубицу Миленковићу из Турковца; *у Прибоју* Петра Ст. Јанковића из Прибоја; *у Турковцу* Радомира Д. Златановића из Губеревца, Видосаву Илићеву из Богојевца; *у Сувојници* Благоја Р. Поповића из Сувојнице; *у Белишеву* Јована Димитријевића из Грудишта (кумановски округ); *у Врањској Бањи* Наталију Аксентијевићеву из Врањске Бање, Косару Златковићеву из Ђевђелије; *у Бушшрању* Деспота Стевановића из Ладовице; *у Дубници* Стојадина Стојићковића из Стојимирова (брегалнички округ); *у Рашају* Милицу Хаџи Арсићеву из Рataја; *у Рупњу* Фрању Фрлана из Рупња; *у Ристовцу* Марију Димитријевићку из Ристовца; *у Мирошевцу* Владимира Младеновића из Мирошевца; *у Стојковцу* Љубомира Ђ. Матића из Стојковца; *у Барју* (лесковачки срез): Александра Ј. Илића из Манојловца; *у Тибужду* Александру Петровићеву из Трибужда.

За школе у Броду, Кални, Конопници. Крушевници, Преслану, Равну, Дубрави, Бошњаку, Своју, Црној Трави, Ладовици, Дарковцу, Буџумету, Доњем Коњувцу, Лапотинцу, Сијарину,

Слитану, Тугару, Медвеђи, Барју, Вел. Грабовници, Вучју, Манојловцу, Орашцу, Добром Пољу, Доњој Лакошници, Власини, Мачкатици, Јовцу, Градњу, Корбевцу, Кривој Фери, Ленчинцу, Моштаници, Нередовцу, Вучју, Добром Пољу, Горњем Присјану и Јелашници нема кандидата.

IV. У крагујевачком округу:

у Борчу Милана Ђекића из Кочана, Милицу Бранковићеву из Кочана; *у Вел. Шењу* Милована С. Вучићевића из В. Шења; *у Гледићу* Радивоја Тијанића из Морене; *у Гривцу* Благоја Радојевића из Гривца, Милеву Б. Радојевићку; *у Грошници* Андрију Радовановића из Грошнице, Милицу Тасићеву из Гунцата; *у Дивостињу* Ђурђа С. Миленковића из Светлића; *у Забојници* Зорку Петровић из Маслошева; *у Каменици* Божидара Игњатијевића из Камеиице; *у Каменцу* Владимира Петронијевића из Петке, Радославу В. Петронијевића из Петке; *у Поскурицама* Милицу Д. Антонијевићку из Маслошева; *у Топоници* Милића Марковића из Кусовца; *у Кусовцу* Добривоја Попадића из Љуљака; *у Блазнави* Мирослава Д. Недића из Гиљана, Славку М. Недићку; *у Божурну* Зорку Маленићеву из Штипа; *у Брезовцу* Милорада Јевтића из Брезовца; *у Винчи* Драгољуба Милованчевића из Јеловаца, Полексију Стојковићеву из Стојакова; *у Врбици* Драгића Поповића из Врбице, Даринку Д. Поповићку иа Буковика; *у Вукосавцима* Душана Борђошки из Вукосаваца, Радојка Д. Борђошки из Вукосаваца; *у Гор. Трешњевици* Милорада Жижовића из Г. Трешњевице, Милосаву Жижовића из Г. Трешњевице; *у Копљарима* Милоја Веселиновића из Дубочана, Емилију Милошевићку из Копљара; *у Котражи* Јована Хаџића из Мирошевца; *у Овсишту* Димитрија Продановића из Миросаљаца; *у Стојнику* Радивоја Јовановића из Ђурђева; *у Башточини* Теофила Бекића из Жировнице, Божану Ј. Пфеферову из Влашке; *у Доброводици* Тому С. Костића из Доброводице; *у Брзану* Стану Живковићеву из Пожеге; *у Гор. Комарици* Димитрија Вукадиновића из Радоње; *у Жировници* Ружицу Марковићеву из Шума; *у Мечковцу* Новицу М. Брашића из Жупањевца, Евгенију Н. Брашићку из Жупањевца; *у Новом Милановцу* Степана Симића из Бресја; *у Лужницама* Добрицу Павловића из Лужнице; *у Чумићу* Надежду Стевчићеву из Блазнаве; у *Ђурђеву* Љубицу Роглићеву из Бегништа; *у Јарушницама* Драгомира Домановића из Јарушница; *у Малом Крчмару* Десимира Јовановића из М. Крчмара; *у Мирашевцу* Александра Живановића из Девича; *у Саранову* Дамњана Арнаутовића из Марков града, Јелисавету Миладиновићеву из Врбовца; *у Црном Калу* Драгослава Тодоровића из Исакова; *у Шумама* Љубишу Јовића из Равне Реке; *у Драгобраћу* Радована Дамјановића из Пајсијевића; *у Букоровцу* Николу Неранџића из Букоровца.

За школе у Барама (гружан.), Брестовцу (Коњуша), Витковцу, Гунцатима, Закути, Љуљапима, Радмиловићу, Загорици, Липовцу, Љубичеву, Маскару, Маслошеву, Кијеву, Пајазитову, Маршићу, Губеревцу (лепенички) и Сенцији нема кандидата.

V. У крушевачком округу:

у Доброљупцима Миливоја Милошевића из Доброљубаца; *у Сталаћу* Добривоја М. Милошевића из Селечевца; *у Ћићевцу* Драгомира Ј. Гагића из Шетке; *у Белој Води* Јована М. Јовановића из Беле Воде; *у Бивољу* Зорку Т. Богдановићку из Бивоља; *у Шиљеговцу* Милицу Богдановићеву из Шиљеговца; *у Дворанима* Марка Р. Јевђеновића из Дворана, Десанку М. Јевђеновићеву из Дворана; *у Јабланици* Миленију Петровићеву из Јабланице; *у Каоник-Ђунису* Светолика Д. Стевановића из Трњана, Катарину С. Стевановићку из Трњана; *у Ломници* Манојла Голубовића из Ломнице; *у Пепељевцу* Љубицу Пешићеву из Гаглова; *у Чишлуку* Драгољуба Васиљевића из Александровца; *у Брезовици* Павла Станисављевића из Трњана; *у Вел. Дренови* Костадинку Љ. Недићеву из Вел. Дренове, Емилију Л. Павловићеву из Вел. Дренове; *у Врљцима* Радмилу Теодореску из Топонице; *у Јасиковици* Владимира Д. Симоновића из Доње Бањице; *у Медвеђи* Марка М. Богојевића из Медвеђе, Љубицу Миловановићеву из Прахова; *у Милутовцу* Мару

Новосеповићеву из Мустапића, Радмилу Ђорићеву из Мустапића; *у Омашници* Владана С. Лапчевића из Рataja; *у Стопању* Станиславу Урошевићку из Стопање.

За школе у Гор. Ступњу, Плешу, Ратајима, Трнавцима, Дунцима, Леденцу, Мелентији, Витошевцу, Лучини, Рујишту, Скорици, Црном Калу, Смиловцу, Прасковчу, Мађару, Вел. Врбници, Глободару, Крвавици, Лоћиследу, Мајдеву и Себечевцу нема кандидата.

VI. У подринском округу:

у Горњој Буковици Тихомира Ковачевића из Љубовије; *у Врх пољу* Иву Семелића из Врх Поља; *у Царини* Жарка Илића из Остружња; *у Брасини* Милену Петровића из Брасине; *у Горњој Бадањи* Петра Милатовића из Дворске; *у Јадран Лешници* Миленка Д. Марковића из Јад. Лешнице, Милицу Д. Марковићку из Јад. Лешнице; *у Јошеву* Владана Дачића из Пепелишта; *у Недељице* Видосава Видаковића из Недељице; *у Тршићу* Лазара Мишића из Града-Брголо; *у Бадовинцима* Ранка Д. Павловића из Бадовинца; *у Бановом пољу* Саву П. Пауновића из Бановог поља; *у Белој Реци* Јосипа Мавра из Горње Бадање; *у Засавици* Војислава Плавшића из Дворана; *у Дуванишшу* Станка Лазаревића из Десића; *у Клењу* Душана М. Арнаутовића из Црне Баре, Борка Д. Арнаутовића из Црне Баре; *у Липолисшу* Зорку Ст. Лазаревићку из Десића; *у Мешковићу* Радисава Т. Јовановића из Петковице; *у Ноћају* Саву Т. Грачанина из Ноћаја; *у Салашу* Станку Остојићку из Салаша; *у Равњу* Милована Р. Станивуковића из Равња; *у Совљаку* Јосу Бенковића из Губеревца; *у Црној Бари* Драгицу Радовановићеву из Липолиста; *у Богашићу* Живку Лазићку из Богатића; *у Црној Бари* Анку Р. Ковачевићеву из Црне Баре; *у Богашићу* (посаво-тамнавски срез) Милену Шарац из Богатића; *у Дебрцу* Видосаву Ј. Грбићеву из Криваје; *у Драгињу* Видосаву Милинковићеву из Каменице; *у Каменици* Лепосаву Ђокићеву из Каменице; *у Месарцима* Сима Богдановића из Вуконе; *у Рићаку* Милорада И. Гајића из Конопљишта; *у Црниљеву* Драгољуба Славковића из Црниљева; *у Драгојевцу* Дејана Чудића из Драгојевца; *у Јевремовцу* Стојана Ј. Росића из Доње Бадање; *у Кривају* Живојина Товаровића из Кривaје, Милеву Топлаковићеву из Кривaје; *у Мешковићу* (поцерски) Јована Цричевића из Јевремовца; *у Ориду* Наталију Б. Ерићку из Орида; *у Белој Цркви* Жарка Николића из Вел. Реке; *у Ставама* Станка Т. Јовановића из Ставе.

VII. У рудничком округу:

у Гукашима Олгу Цветковићку из Гукаша; *у Диће* Симеуна Д. Ивковића из Белковца; *у Горњој Горијевици* Љубомира Ј. Радојчића из Качулице, Олгу Равасову из Ласца; *у Лаћевцима* Богдана Ж. Раковића из Блаца; *у Миоковцима* Даницу Ј. Стефановићеву из Бапочинаца; *у Мрчејевцима* Стевку Недељковићеву из Борча; *у Прислоници* Љубишу Ј. Пурића из Прислонице; *у Трепчи* Срећка Јов. Ђурића из Трепче, Анку Јовановићеву из Драгиња; *у Белом Пољу* Станицу Р. Милетићеву из Белог Поља; *у Брезни* Драгу Илићеву из Четирца; *у Враћевшници* Роксанду Станићеву из Враћевшнице; *у Љушшовници* Јована Љ. Станковића из Мајдана; *у Савинцу* Тиосава Јевтића из Савинца, Славку Ристићеву из Лугавчине; *у Враћевшници* (доња школа) Јелисавету Ј. Петровићеву из Враћевшнице.

VIII. У смедеревском округу:

у Баничини Даницу Сивковићеву из Блазнаве, Персиду Ј. Томићеву из Баничине; *у Башину* Светислава Тодосијевића из Наталинаца; *у Водицама* Јелену Целићеву из Водица; *у Глибовцу* Живана Деспотовића из Глибовца; *у Голобоку* Љубицу Вујковићку из Голобока; *у Јагњилу* Вукосаву Стојадиновићеву из Лесковца; *у Ковачевцу* Величка М. Ђаковића, Јелену В. Ђаковићку из Лисовића; *у Рашарима* Ђуру Ст. Бошковића из Плавне, Драгињу Ђ. Бошковићку из Плавне; *у Селевцу* Косту Мајсторовића из Азање, Јелену Шуркаревићеву из Селевца, Десанку Нешковићеву из Клења; *у Лозовику* Ангелину

Радовановићеву из Кладурова, Стојанку Радовановићеву из Кладурова; *у Малој Плани* Ристу Ракочевића из Колашина; *у Марковцу* Светозара В. Лазаревића из Марковца, Десанку С. Лазаревићку из Марковца, Косару Стојковићеву из Грошнице; *у Милошевцу* Милку Вујаклију из Милошевца; *у Новом Аџбеговцу* Милана Т. Марковића из Ореовице; *у Старом Аџбеговцу* Јелену И. Илићку из Старог Аџбеговца; *у Лугавчини* Петра Љуботина из Малог Орашја.

IX. У шимочком округу:

у Белом Пошоку Косару Т. Аранђеловићку из Врбовче; *у Бучју* Милеву М. Поповићку из Бучја; *у Васиљу* Душана Лазића из Белог Потока, Јелену Д. Лазићку из Белог Потока; *у Доњој Каменици* Душанку Тодоревићеву из Доње Каменице; *у Жуковцу* Војислава Јонића из Жуковца; *у Вражогрнцу* Стојмена Т. Цветковића из Трновца, Милеву С. Цветковићку из Трновца, Јелицу Савићеву из Вражогрнаца; *у Гамзиграду* Најдана Тошића из Оштрења, Јелену Н. Тошића из Оштрења; *у Заграђи* Вукосава Милићевића из Оризара, Даринку В. Милићевићку из Оризара; *у Лесковцу* Младена Ђ. Милошевића из Лесковца; *у Мешовници* Симеона Симића из Леновца; *у Николичеву* Јована М. Кривокапића из Николичева; *у Дебељици* Бранислава Матића из Вина; *у Јаковцу* Љубомира Ж. Милосављевића из Јаковца; *у Кожељу* Војина Вукадиновића из Кожеља; *у Селачку* Милорада Ж. Павловића из Малог Извора; *у Трновцу* Александра Шеговића из Црвене Јабуке; *у Добрујевцу* Проку И. Томића из Добрујевца; *у Врбовцу* Зорку М. Спиридоновићку из Врбовца; *у Илину* Николу Ж. Симоновића из Илина; *у Подгорцу* Босиљку Павловићеву из Трисијања; *у Сумраковцу* Јулијану Т. Павићеву из Сумраковца.

X. У крајинском округу:

у Врашни Саву С. Поповића из Колашина; *у Плавни* Љубицу Борикићеву из Ријека; *у Штубику* Стојана Динчића из Штубика, Марију С. Динчићку из Штубика; *у Вел. Врбици* Божидара Павловића из Царевог Села; *у Љубичевцу* Едуарда Бургера из Витољевца (крушевачки округ); *у Ршкову* Лазара Бојовића из Карбинца; *у Сипу* Андрију М. Огњановића из Сипа; *у Вел. Јасикови* Миодрага Т. Филиповића из Облешева; *у Салашу* Христифора П. Милошевића из Боровца, Славку Р. Кремановићеву из Салаша; *у Кобишници* Милоша И. Лукића из Кобишнице, Емилију Николић из Лубнице, Радмилу Сантнер из Кобишнице; *у Буковчи* Божидара П. Ђорђевића из Брестовца; *у Видровцу* Станислава Стефановића из Мидишева, Марију Стефановићку из Милишева; *у Дупљану* Љубицу Обрадовићку из Дупљана; *у Душановцу* Петра Крстића из Смедовца, Добрилу В. Маринковићку из Видровца; *у Јасеници* Бранислава Стевановића из Никомана; *у Мокрањи* Ђорђа Ј. Поповића из Мокрање; *у Прахову* Драгомира С. Петровића из Подгорца, Бисенију Илићеву из Прахова, Босиљку Сантнерову из Прахова; *у Речкој* Божидара П. Милошевића из Речке, Даринку Б. Милошевићку из Речке; *у Тамничу* Михаила Живковића из Тамнича, Даринку Живковићку из Тамнича.

За школе у Купусишту, Малој Каменици, Слатини, Уровици, Вел. Каманици, Грабовици, Кладушници, Корбову, Малој Врбици' Манастирици, Подвршкој, Дубочанима, Копривници, Малој Јасикови, Табановцу, Трњанима, Шар-Камену, Вељкову, Корбулову, Смедовцу, Бољетину, Горњанима, Мосни, Рудној Глави, Топоници и Брестовцу нема кандидата.

XI. У моравском округу:

У Деоници Војислава Ђорђевића из Деонице; *У Драгоцвешу* Станимира Ђокића из Моклишта; *у Јовцу* Драгомира Т. Кузмановића из Јовца, Милеву Кузмановићку из Јовца; *у Ланишту* Љубицу Стојчевићку из Ланишта; *у Лоћики* Драгињу Анђелковићеву из Лоћике; *у Прачини* Милуна Симуничића из Бабушнице; *у Балаинцу* Ивана Бабића из Балаинца; *у Грабовници* Миодрага Васића из Топлог Дола; *у Медвеђи* Станислава Грујића из Медвеђе; *у Медвеђи* Зорку Новаковићеву из Гајева; *у Плажанима* Драгољуба Миловића из Плажана;

у Малој Дренови Душана Стојановића из Мале Дренове; *у Опарићу* Ангелину Вукичевићеву ис Опарића; *у Пољни* Даницу С. Спасићеву из Милутовца; *у Пчелици* Душана К. Петровића из Врановца; *у Рашковићу* Светислава Дугалића из Неготина (тиквешког); *у Секулићу* Живка Трајковића из Секулића; *у Слатини* Радисава Ђорђевића из Аљиновца (рашки срез); *у Течићу* Вукосаву Жуњића из Слатине; *у Белушићу* Љубицу Тодоровићеву из Белушића; *у Извору* Константина Васића из Извора; *у Субској* Милана Н. Стојановића из Сења; *у Витежеву* Милицу Милошевићеву из Витежева; *у Гложанима* Десанку Јовановићеву из Гложана; *у Дубљу* Мару Петровићеву иа Дубља; *у Луковици* Душана Адамовића из Рочевца; *у Тропоњи* Љубицу Лорберјеву-Павловићку из Соко-бање; *у Бошњанима* Љубицу Даниловићеву из Бошњана; *у Доњем Катуну* Благоја Н. Нешића из Доњег Катуна; *у Доњем Катуну* Косару Б. Нешићку из Доњег Катуна; *у Крчину* Марка Видојковића из Крчина и Анку Видојковићку из Крчина; *у Залоговцу* Властимира Савковића из Залоговца; *у Горњем Катуну* Катарину Јанићијевићеву из Горњег Катуна; *у Маскару* Богдана Модића из Оризаре; *у Обрежу* Хранислава Гвозденовића из Кочана; *у Обрежу* Катарину Гвозденовићку из Кочана;

За школе у Врановцу, Дубочкој, Трешњевићи, Црнчи, Јозорику, Белајци, Вриниьи, Исикову, Ломници, Суботинцима, Великој Сугубини, Горњој Сабанти, Дулену, Батинцу, Бигреници, Горњој Мутници, Доњој Видову, Иванковцу, Плани, Сењу, Сењском Руднику, Мириловцу, Поповцу, Стубици, Језеру, Равној Реци, Доњој Мутници, Дубници, Јасенову, Купинову, Рађевцу, Седлару, Бресју, Роанди и Стојнову нема кандидата.

XII. У пиротском округу:

у Доњој Коритници Јована Живковића из Доње Коритнице; *у Клисури* Стевана Антића из Тамњаника; *у Барју-Чиклуку* Василија Чедића из Клисуре; *у Градашници* Чедомира Ђ. Милошевића из Суводола (пиротског); *у Добром Долу* Божидара Костића из Доброг Дола; *у Расници* Драгутина Цанића из Расниде; *у Расници* Надежду Цанићку из Расниде: *у Сукову* Видосаву К. Јовановићеву из Барја-Чифлика; *у Читлавцима* Светислава Илића из Читлаваца.

XIII. У пожаревачком округу:

У Баричу Лепосаву Здравковићеву из Барича, Живку Радовановићеву из Барича; *у Кучајни* Драгољуба К. Вујића из Буковске; *у Ждрелу* Даринку Р. Гојковићеву из Ждрела; *у Каменову* Ђорђа П. Јеремића из Каменова; *у Каменову* Зорку Јеремићку из Каменова; *у Мелници* Десанку Михаиловићеву из Добриња, Загорку Циковац из Добриња; *у Црљенцу* Светислава Б. Бакића из Црљенца; *у Брзоходу* Зорку Виторовићку из Брзохода, Душана Виторовића из Брзохода; *у Ливадици* Михаила К. Станојевића из Косјерића, Катарину М. Станојевићку из Косјерића, Наталију Илићеву из Ливадице; *у Башовцу* Николу Митића из Батовца; *у Брашинцу* Ристу Тасића из Трнаве; *у Драговцу* Војина Путниковића из Драговца, Љубицу Марковићеву из Драговца; *у Костолцу* Данила М. Димитријевића из Костолца, Јелену Димитријевићку из Костолца; *у Селаковцу* Борисава Радовановића из Марковог Града; *у Шапине* Христину Вељковићеву из Дубоке; *у Бискупљу* Милку Милићку из Страцина (кумановски округ); *у Гареву* Ива Ј. Спинчића из Сараорца (смедеревски округ); *у Заштоњу* Драгослава Алексића из Бабиног Моста, Лепосаву Милосављевићеву из Затоња; *у Кисиљеву* Станислава Ришлава из Михаиловаца, Даринку Ришлаву из Михаиловаца; *у Кличевцу* Луку Рајковића из Прилепа; *у Макцима* Душана Цветковића из Макаца, Живку Николићеву из Макаца; *у Пожежени* Димитрија Алексића из Кусића; *у Раброву* Љубицу Секулићеву из Раброва; *у Средњеву* Добрилу Г. Пантићеву из Браничева; *у Царевцу* Марка Берића из Царевца; *у Сигама* Даницу Поповићеву из Сига.

XIV. У нишком округу:

У Делиграду Милорада Живковића из Делиграда, Лепосаву Л. Лазаревићеву из Делиграда; *у Доњој Трнави* Радивоја Миловановића из Струге; *у Мозгову* Петра Наумовића

из Вел. Каменице, Радмилу Наумовићку из Вел. Каменице; *у Субошинцу* Анђелију Вучковића из Суботинца; *у Вукањи* Синишу Војиновића из Лебана; *у Милушинцу* Живојина Костића из Милушинца; *у Реснику* Бранка Ђ. Павловића из Шарбановца, Савету Вујићеву из Ресника; *у Читлуку* Илију Ђ. Јанковића из Читлука; *у Шарбановцу* Никодија Миленковића из Св. Аранђела; *у Сеселцу* Миливоја Миловановића из Вел. Крчмара; *у Гор. Машејевцу* Каменка Чешљаревића из Д. Студена, Катарину Јелчићку из Гаџиног Хана; *у Врћеновици* Светомира Лазића из Врћеновице, Олгу С. Лазићку из Врћеновице; *у Грејачу* Леносаву Вељковићеву из Гркиње; *у Дољ. Љубешу* Станка Станојевића из Дољ. Љубеша; *у Јаковљу* Тихомира Р. Николића из Кормитана; *у Корману* Добривоја П. Маринковића из Горњег Ауровца; *у Моравцу* Драгослава Буцека из Моравца, Ружицу Јанковићку из Лучине; *у Тешици* Добросава Стојковића из Тешице, Милицу Д. Стојковић из Тешице, Христину Хочевар из Стојника; *у Лоћици* Радомира Поповића из Лоћике; *у Габровцу* Божидара Н. Поповића из Селачка; *у Јагличју* Боривоја Поповића из Јагличја, Александру Поповићку из Јагличја; *у Јелашници* Катарину Ристићку из Прве Кутине; *у Сићеву* Петра М. Вујића из Сићева; *у Доњек Драговљу* Светозара В. Стефановића из Доњег Драговља; *у Горњ. Врешини* Михајла Ђ. Јовановића из Личја; *у Нишевцима* Душана Рад. Арнаутовића из Нишеваца, Драгослава С. Поповића из Орешковца.

XV. У шопличком округу:

У Добром Долу Душана В. Дедића из Преота; *у Концељу* Никодија В. Антића из Горње Коњуше; *у Међуани* Миливоја Стошовића из Међуана; *у Тунаре* Загорку Стаменковићеву из Тунара, Јована С. Дунића из Лопиша; *у Сварчу* Боривоја Симоновића из Драгуше; *у Барбашовцу* Љубомира Г. Достанића из Барбатовца.

XVI. У ужичком округу:

у Лашвици Боривоја Влатића из Оташнице; *у Кремни* Чедомира И. Захарића из Биоске, Јелисавету Захарић из Кремана; *у Мокрој Гори* Десимира Арсенијевића из Јабланице, Милију Вешлића из Жегњана; *у Шљивовици* Предрага Ж. Станковића из Шљивовице; *у Висибаби* Марију Николићку из Висибабе; *у Горобиљу* Радована Ј. Радовића из Табановића; *у Јежевици* Тадију Тодоровића из Јежевице; *у Каленићу* Озрена Јовановића из Каленића; *у Табановићу* Драгојла Ј. Тодоровића из Сирогојна; *у Костојевићу* Ивана Р. Матовића из Костојевића; *у Пилицу* Милеву Лазићеву из Богданда; *у Рачу* Страхињу Страњаковића из Драглице; *у Растишту* Радомира Радовановића из Врбовца; *у Крвавцима* Зорку Глишићеву из Крвавца; *у Мачкашу* Милутина Чакаревића из Мачката, Љубицу Чакаревићеву из Мачката; *у Стапарима* Милана Ласичића из Стапара; *у Субјелу* Љубицу Р. Милетић из Дољ. Добрња.

XVII. У чачанском округу:

у Грабу Радована Јов. Зеца из Граба; *у Марковици* Александра Милошевића из Котраже, Десанку А. Милошевићку из Котраже; *у Миросаљцима* Анку Јовановићеву из Драгиње; *у Драгосинцима* Панту Симића из Драгосинца; *у Дракчићима* Милана Грујића из Лаћиследа; *у Жичи* Анђу Љубичићеву из Жиче; *у Мрсаћу* Константина Мараловића из Драглића; *у Рођевићу* Веру Симићеву из Рођевића; *у Симаилама* Јованку Крагуљевић из Рашке; *у Сирчи* Драгомира Милановића из Сирча, Љубицу Новаковић из Сирча; *у Приликама* Петра Јокановића из Јеловика; *у Ашеници* Катарину Р. Узуновићку из Прилика; *у Заблаћу* Персиду М. Глигоријевићку из Заблаће; *у Јежевици* Цвету М. Поповићеву из Јежевице; *у Јездини* Радојку Цвијовићеву из Јездина.

Господин Министар Просвете својом одлуком од 24 јуна 1920 год. ОНБр. 19854 поставио је за сталне учитеље и учитељице на основу чл. 35 Закона о народним школама:

I. У андријевачком округу:

у Ђулићима Миливоја Драговића из Ђулића; *у Коњуху* Богића С. Војводића из Коњуха; *у Полимљу* Нова Р. Вуканића из Плава, Милију Булафића из Полимља, Зарију Булафића из Полимља; *у Трепчи* Ђукана С. Вуловића из Трепче; *у Ријеци Марсенића* Милену Марсенићеву из Ријеке Марсенића; *у Слатини* Миличка Н. Мијатовића из Слатине; *у Краљи* Благоја Лекића из Краља; *у Барама Краљевским* Митра Вукићевића из Баре Краљевске; *у Лијевој Ријеци* Вука Станишића из Лијеве Ријеке; *у Тузи* Ђоку Мартиновића из Пехчева; *у Горњој Ржаници* Милуна Вуканића из Горње Ржанице; *у Сеоцу* Тому Н. Новаковића из Сеоцета.

За остала места нема кандидата.

II. У барском округу:

у Мркојевићима Душана Марковића из Бара; *у Зунци* Крсту Јовановића из Зунца; *у Бречелу* Поп-Јока Гајнића из Бречеле; *у Глухом Долу* Луку Јововића из Глухог Дола; *у Подгору* Ристу Вујачића из Подгора; *у Дупилу* Ива Роловића из Дупила.

За школе у осталим местима није било кандидата.

III. У беранском округу:

у Гораждu Николу Кастратовића из Гораждa; *у Дешсићу* Радивоја Поповића из Маште; *у Калудри* Петра Радуновића из Петника; *у Доњој Ржаници* Аврама Т. Чукића из Д. Ржанице, Петра Чукића из Д. Ржанице, Мируну Чукићеву из Сожаја; *у Лушцу* Драгутина Јоксимовића из Лушца, Насту Б. Бошковићеву из Андријевице: *у Бучу* Јеремија Бојовића из Бучa; *у Виницкој* Мирка Вучковића из Црног Врха; *у Брзави* Спасоја Бутрића из Брзаве.

За школе у осталим местима нема кандидата.

IV. У бијелопољском округу:

За школе у овом округу није било кандидата.

V. У колашинском округу:

у Блашини Шунишу Рубетиша из Блатине; *у Липову* Блажа М. Бошковића из Липова; *у Требаљеву* Душана Миниића из Речине; *у Пољу* Милосава Пајевића из Поља; *у Црквинама* Блажа М. Меденицу из Црквина; *у Бојићима* Перута Мијатовића из Гор. Мараче; *у Вељу Дубоком* Димитрија Бужатевића из Веље Дубоке; *у Сврkама* Јована Ј. Поповића из Вор. Мараче.

За школе у осталим местима нема кандидата.

VI. У мешохијском округу:

у Ђураковцу Алексију Ивановића из Ђураковца; *у Високим Дечанима* Радоша Ракуша из Плава; *у Злокућанима* Владимира Рајичевића из Злокућана; *у Наклу* Новицу Павићевића из Накла; *у Будисавцима* Рада Кастратовића из Гаражде; *у Брестовнику* Милету Поповића из Брестовика.

За школе у осталим местима нема кандидата.

VII. У никшићском округу:

У Богмиловићима Милутина Б. Радојичића из Богмиловића; *у Озринићу* Шунишу Радоњића из Озринића; *у Никшићској Жупи* Милана Ђурановића из Жупе; *у Кочанима* Јулију М. Вукотићку из Кочана; *у Брезовику* Томаша Шћепановића из Брезовика; *у Борку* Радоја Радојевића из Борка; *у Вилуси* Миљка Булајића из Вилусе; *у Заслапу* Николу Ст.

Кујачића из Заслана; *у Стаблу* Димитрија Аџића из Стабла; *у Боану* Михаила Аманина из Ускока; *у Буковици* Јована Вуковића из Шавника.

За школе у осталим местима нема кандидата.

VIII. У пленаљском округу:

у Илином Брду Добрила Шиљка из Ил. Брда; *у Премћану* Перишу Пајковића из Лушца; *у Забрђу* Павла Р. Павловића из Забрђа.

За школе у осталим местима није било кандидата.

IX. У подгоричком округу:

у Љешком Пољу Бошка Рајичковића из Љешког Поља; *у Голубовцу* Николу Ан. Драговића из Голубовца, Сава Шановића из Бијелог Поља, Алексу Кликовца из Српске; *у Вуковцима* Зарију В, Перачића из Вуковаца; *у Бијелом Пољу* Мила Поповића из Бијелог Поља; *у Близни* Зарију Детовића из Близне; *у Дрезги* Михаила Радевића из Велимља; *у Гостимљу* Новака Брајовића из Ждребовника; *у Врушаку* Стевана Јовановића из Дан. Града; *у Новом Селу* Благоту Л. Вукчевића из Н. Села; *у Дољанима* Милоша Шћепановића из Медуна; *у Манастиру Осрогу* Илију Мијушковића из Ман. Острога; *у Биочу* Љубомира Петровића из Биоча; *у Ублн* Крсту Ивановића из Убле; *у Момчу* Перута Петровића из Момча; *у Врању* Гавра Бауковића из Голубовца; *у Лушову* Ива Кркелића из Шелев. Бријега; *у Манастиру Ћелији* Машана Поповића из Ман. Ћелије; *у Мартиновићима* Велизара Ђурановића из Мартиновића; *у Ждребовник Манастиру* Гојка Жарића из Спужа, Зорку Жарић из Крша; *у Шумановића Барама* Нова Р. Вучића из Бара; *у Слатини* Сава Шарановића из Слатине; *у Павковићима* Цвјетка Станишића из Павковића.

За школе у осталим местима није било кандидата.

X. У цетињском округу:

у Бајицу Милутина Пајевића из Цетиња, Јаша Ивановића из Цетиња; *у Очиниħима* Петра Липовину из Очинића; *у Ћеклићима* Јована Мартиновића из Бајице; *у Добрском Селу* Милутина Н. Поповића из Његуша; *у Косијерима* Луку Аџића из Косиери; *у Трњину* Митра Ђуровића из Трњина; *у Чеву* Перишу Мрваљевића из Чева; *у Ласшви Чевској* Крсту Ђукановића из Чева; *у Горњем Загарачу* Радована М. Ђуричковића из Гор. Загарача; *у Доњем Загарачу* Филипа Л. Велимировића из Доњ. Загарача; *у Команима* Душана Т. Велимировића из Комана; *у Релезу* Видака Пејовића из Релеза; *у Грацу* Мијаила Кажића из Граца; *у Крусима* Радоја М. Ускоковића из Врањина; *у Дражевини* Ђура Вукчевића из Дражевине; *у Гор. Цеклину* Луку Пејовића из Г. Цеклина; *у Родошима* Божа Дајковића из Бата; *у Врањини* Душана Улићевића из Дупила; *у Доњем Цеклину* Петра Јовићевића из Д. Цеклина; *у Грађанима* Сава Михаљевића из Грађана.

За школе у селима Мирцу, Гор. Бјелицама, Доњ. Бјелицама, Баши, Трешњеву, Ублима, Чевским, Љуботину нема кандидата.

Према предлогу комисије за учитељски распоред, а на основи чл. 35 закона о народним школама ОНБр. 19375 од 18-VI-1920, Господин Министар Просвете поставио је за сталне учитеље и учитељице:

У бишољском округу:

У Бруснику Анастаса Николића из Радинаца; *у Велушини* Лазара Боровницу из Велушина; *у Лажецу* Јефтимија Ристића из Лашца; *у Цапару* Даницу Рад. Јовићку из Цапара; *Вел. Коњару* Живојина Секулића из Вел. Коњара; *у Небрегову* Дончу Трајковића из Орашца.

У брегалничком округу:

У Соколарцима Властимира Н. Бугариновића из Соколарца, Софију В. Бугариновићку из Соколарца;

У звечанском округу:

У Кориљу Миливоја Р. Бозовића из Кориља; *у Лучкој Реци* Алексу А. Поповића из Лучке Реке; *у Рујишту* Јордана Божовића из Рујишта; *у Соколици* Ђорђа Божовића из Мушутишта.

У косовском округу:

У Клокову Милана К. Николића из Клокова; *у Кололечу* Ђорђа С. Поповића из Кололеча; *у Подујеву* Божу Шолака из Подујева; *у Главнику* Јована Данчевића из Главника; *у Неродимљу* Радмилу Кр. Димитријевићеву из Неродимља; *у Штимљу* Наталију Теофиловићеву из Тијања.

У кумановском округу:

у Клечевцу Ђорђа Младеновића из Куманова; *у Романовцу* Крсту Божиновића из Романовца; *у Табановцу* Александра Јосиповића из Злетова; *у Чеширцу* Косту Ђорђевића из Дејиловца; *у Опилу* Миливоја Мацаревића из Опила; *у Шлегову* Ђорђа Димитријевића из Калништа; *у Пешраљици* Брану А. Димитријевића из Псаче; Видосаву Ђорђевић из Милутинаца; *у Трговишту* Димитрија М. Илића из Трговишта.

У охридском округу:

У Гарама Евстатија Марковића из Овсишта.

У пријепољском округу:

У Ивању Миленка Миодраговића из Ивања; *у Крњачи* Милана А. Тошића из Крњаче

У скопском округу:

У Башином Селу Надежду А. Крндевић из Д. Чичева; *у Војници* Николу Павловића из Крајнице; *у Подлесу* Илију Димитријевића из Подлеса; *у Црквинама* Тодора Ђ. Митића из Мелнице; *у Водну* Марију Илићку из Водна; *у Глуву* Арсенија С. Ковачевића из Мирковца; *у Драчеву* Десанку Стевановићеву из Св. Николе; *у Мирковцима* Ангелину Петровићеву из Овсишта; *у Нерези* Блажу Бољевића из Соколице; *у Гор. Лисичју* Веру Б. Потпаровићку из Г. Лисичја; *у Бразди* Богдана Анђелковића из Сопота; *у Дољ. Солњу* Тодора К. Ђорђевића из Д. Солња.

У тетовском округу

У Вршоку Ђорђа Антоновића из Трнавца; *у Дољ. Бањици* Косту Ђ. Басекића из Д. Бањице; *у Зубовцу* Димитрија Теодосића из Зубовца; *у Беловишту* Здравка Тасића из Беловишта; *у Дољ. Палчишту* Саву Теофиловића из Дољ. Палчишта.

У штипском округу:

У Дренови Лазара Матића из Кавадара; *у Мрзен-Ораховцу* Тому Ђорђевића из Гиновца; *у Ресову* Василија Величковића из Горничева; *у Струмици* Босиљку Нед. Касапића из Радовишта, Надежду М. Сенићку из Струмице, Марију Раушкову из Струмице, Василију Николићеву из Прилока и Асима Салихамидића из Н. Пазара.

За сва остала места објављена на стечај за округе у Јужној Србији није било кандидата.

Господин Министар Просвете претписом својим поставио је:

Даринку Ћатићеву, вршиоца учитељске дужности, за наставницу женског ручног рада основне школе у Пријепољу, округ пријепољски, — ОНБр. 18146 од 7-VI-1920.

ОДЛУКЕ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

Одлука ОНБр. 17788 од 5-VI-1920: да Илија Тодоровић, учитељ у Жбевцу, може, на основи чл. 42 Закона о народним школама, променити учитељску службу са другом државном службом.

Одлука ОНБр. 16984 од 3-VI-1920: да се Олга Поповић и Славка Поповић, учитељице у Дому ученица средњих школа, упуте на рад у Статистички Одсек Министарства Просвете.

Одлука ОНБр. 18094 од 8-VI-1920: да се село Уљарци, у срезу овченољском, издвоји из досадашње школске општине и прида честиновској школској општини у срезу кочанском, округ брегалнички, због лакшег похађања школе деци из села Уљарца.

Одлука ОНБр. 17598 од 2-VI-1920: да се у варошици Сурдулици отвори за идућу школску годину виша основна школа, са занатлиско-трговачким правцем.

Одлука ОНБр. 18500 од 10-VI-1920: да Димитрије Стојановић, учитељ, на раду у Државном Одељењу за Заштиту деце, може променити учитељску службу са другом државном службом.

Одлука ОНБр. 18269 од 8-VI-1920: да се Сретен Хаџић, управитељ Јагодинске Учитељске школе, може задржати у служби и даље по чл. 72 Закона о средњим школама.

Одлука ОНБр. 18725 од 12-VI-1920: да се у селу Петереву, срез струмнички, отвори основна школа, пошто су сељани спремили подесну зграду.

Одлука ОНБр. 18715 од 11-VI-1920: да дужност управитеља основне школе у Миријеву, у округу београдском, врши Надежда Костић, учитељица.

Одлука ОНБр. 19957 од 25-VI-1920: да се Станимир Вујшић, учитељ у оставци, не може реактивирати, пошто је дуго провео ван службе.

Одлука ОНБр. 19814 од 25-VI-1920: да се села Драгобраћа и Некљане, у срезу кочанском округу брегалничком, издвоје из досадашње блатачке школске општине и образују нову школску општину са школом у селу Драгобраћи.

Одлука ОНБр. 19961 од 26-VI-1920: да се Персида Милојевићка, учитељица у пензији, може реактивирати, пошто претходно одслужи годину дана као учитељска заступница.

Одлука ОНБр. 19959 од 26-VI-1920: да се Александра А. Голубовићка, учитељица у пензији, не може реактивирати, пошто је дуго била ван службе.

РАЗРЕШЕЊА

Господин Министар Просвете одлуком својом разрешио је од дужности:

Александра Вукадиновића, учитељског заступника у Речици, среза доњопалашког округа тетовског, пошто је обмануо Министарство лажним уверењем, — ОНБр. 19267 од 17-VI-1920.

Рудолфа Ржику, привременог учитеља гимнастике у Скопљанској учитељској школи, — ОНБр. 19071 од 17-VI-1920.

ПРЕМЕШТАЈИ

Господин Министар Просвете, претписом својим, а на основи чл. 38 Закона о народним школама, преместио је Христину Алексијевићку, учитељицу у Бабиру (округ битољски), за Залоговац (округ моравски), — ОНБр. 12095 од 14-VI-1920.

ОДСУСТВА

Господин Министар Просвете одлуком својом одобрио је ова одсуства:

Даници Луковић, учитељици из Београда, од 7 јуна до краја школске године, — ОНБр. 18397 од 12-VI-1920.

Ани Станојевић, учитељици, на раду у Министарству Просвете, од 10 јуна до 10 августа, — ОНБр. 18643 од 12-VI-1920.

Браниславу Војиновићу, учитељу из Д. Зуница, од 1 јула до 31 децембра. — ОНБр 19296 од 19-VI-1920.

Христини Терзић, учитељици из Бруснице, од 2 јуна до 4 јула, — ОНБр. 17448 од 2-VI-1920.

Душану Радивојевићу, учитељу из Љубања, од 4 јуна до 4 јула, — ОНБр. 18760 од 14-VI-1920.

Данилу Ђорђевићу школском надзорнику из Крушевца, од 15 јула до 16 августа, — ОНБр. 18719 од 14-VI-1920.

Милану Марјановићу, на раду у Министарству Просвете, од 1 јуна до 15 јула, — ОНБр. 17817 од 9-VI-1920.

Александру Станковићу, учитељу из Трешњевице, од 12 маја до 1 јула, — ОНБр. 18356. од 10-VI-1920.

Босиљки Станчић, учитељици из Табановића, од 4 јуна до краја школске године, — ОНБр. 18934 од 14-VI-1920.

Видосави Лукић, учитељици из Београда, од 10 јуна до 10 јула, — ОНБр. 18896 од 17-VI-1920.

Даринки Стефановић, учитељици из Ниша, за цео велики школски одмор, — ОНБр. 18380 од 10-VI-1920.

Амалији Ђукић, учитељици из Берата, од 18 јуна до краја школске године, — ОНБр. 19263 од 16-VI-1920.

Даници Радвсављевић, учитељици из Латвице, од 3 јуна до краја јуна, — ОНБр. 18343 од 12-VI-1920.

Јелки Стојковић, учитељици из Београда, од 14 јуна до краја школске године, — ОНБр. 17875 од 6-VI-1920.

Софији Васиљевићки, на раду у Министарству Просвете, од 4 јуна до 28 јуна, — ОНБр. 18057 од 9-VI- 1920.

Јанку Ташковићу, учитељу из Колашина, од 15 јуна до 5 јула, — ОНБр. 18034 од 6-VI-1920.

Десанки Димитријевић, учитељици из Јабуковца, од 1 јуна до 15 јуна, — ОНБр. 17775 од 6-VI-1920.

Радовану Вукићевићу, учитељу из Пожаревца, од 10 јуна до краја школске године, — ОНБр. 17773 од 6-VI-1920.

Јованки Томић, учитељици из Прибоја, од 17 јуна до краја школске године, — ОНБр. 19126 ед 18-VI-1920.

Загорки Поповићки, учитељици из Берана, од 2 јуна до 2 јула, — ОНБр. 17059 од 4-VI-1920.

Загорки Поповићки, учитељици из Берана, од 2 маја до 2 јуна, — ОНБр. 3659 од 4-VI-1920.

Будимки Поповић, учитељици из Сремчице, од 1 јуна до краја школске године, — ОНр. 17481 од 3-VI-1920.

Мишаглу Николићу, учитељу из Кратова, од 15 јула до 1 септембра, — ОНБр. 17650 од 4-VI-1920.

Зорки Поповић, учитељици из Липолиста, од 22 маја до краја школске године, — ОНБр. 17355 од 6-VI-1920.

Милораду Поповићу, учитељу из Карана, петнаест дана од употребе, — ОНБр. 16975 од 6-VI-1920.

Петру Љубичићу, учитељу из Карана, петнаест дана од употребе, — ОНБр. 16841 од 6-VI-1920.

Станимиру Поповићу, учитељу из Глоговца, од 7 јуна до 12 јуна, — ОНБр. 18143 од 9-VI-1920.

Анки Миничевић, учитељици из Берана, од 27 маја до 27 јуна, — ОНБр. 17968 од 9-VI-1920.

Дамњанки Грбићевој, званичнику Министарства Просвете, од 18 јуна до 20 јула, — ОГБр. 18181 од 10-VI-1920.

Васи Милошевићу, учитељу из Цетиња, јули и август, — ОНБр. 17903 од 10-VI-1920.

Босиљки Станковић, учитељици из Мајдана, од 14 априла до 4 маја, — ОНБр. 18343 од 13-VI-1920.

Маргити Јовановић, учитељици из Пољана, од 18 маја до краја школске године, — ОНБр. 16822 од 13-VI-1920.

Љубици Хајдуковић, учитељици из Ст, Бара, од 15 маја до 25 јуна, - ОНБр. 18596 од 14-VI-1920.

Мари Буквићки, учитељици из Стипа, од 29 маја до краја школске године, — ОНБр. 18763 од 14-VI-1920.

Даници Ивковић, учитељици из Бољковца, од 9 јуна до 28 јуна, — ОНБр. 18781 од 14-VI-1920.

Будимки Деспотовић, учитељици из Ратара, од 18 априла до 8 маја, — ОНБр. 17994. од 16-VI-1920.

Зорки Гипићки, учитељици из Приштине, од 10 јуна до краја школске године, — ОНБр. 18908 од 16-VI-1920.

Љубици Ракићки, учитељици из Шилопаја, од 4 маја до 12 маја, — ОНБр. 18955 од 16-VI-1920.

Милутину Поповићу учитељу из Габрараца, од 8 јуна до 23 јуна, — ОНБр, 19028 од 16-VI-1920.

Радмили Теодореску, учитељици из Топонице, од 18 јуна до 28 јуна, — ОНБр 19365 од 16-VI- 1920.

ЛИЧНОСТ НАСТАВНИЦЕ У ШКОЛИ [1])

Истакнувши тему о личности наставнице, ја сам са првога корака изазвала конфузан један покрет у мислима и у маштама заинтересованих. Наиме, показало се да садржину тога појма, *личност наставнице*, нико не осећа одређено, с места, и у пуном обиму њеном. Контроверсе су биле занимљиве и комичне. Неко је мислио да личност наставнице значи нешто као спољашњу фигуру њену. Други је мислио да је то сума манира њених. Трећи, да је то педагошка вештина њена. Четврти, да је то као нека врста ранга њеног. Итд., итд. Ја сама, трагајући за том личношћу, вијајући је по разним сферама егзистенције наше, једва сам најзад дошла до формуле: да личност наставничина, збијено речено, значи вредност и моћ живота њеног.

Да, слутило ми се од самог почетка да је личност наша нешто као дух Хамлетова оца: и ту је, и није ту. И гони на неку акцију, и никад је нема у одсудном тренутку. Међутим, после сам ту етеричну претпоставку о личности наставнице морала још више да уфантомим. Личност наставнице, као објект, то вам је нешто слично оном гасу за који професор хемије вели: ето га, улази, пуни реторту, а нико од посматрача ништа не може да види. Али, положај професора хемије, мало по мало, ипак постаје лакши од мога. Наједаред се у реторти нешто почне жутети или модрити, или почне из реторте нешто гушити, или се запали или пукне и прасне, или невидљивим зубима поједе гвоздену жицу, — једном речју, нека егзистенција вас запрепасти, докаже саму себе, укроти вас: не видиш ме додуше, али сам ти ипак показала да сам ту, и смеш ли рећи да нисам!

Тако је код професора хемије. А ја, као што сам од Хамлетовог покојног оца морала објект свој да редуцирам до невидљивог гаса, тако сад морам још даље да га редуцирам. Личност наставнице не показује никакве ни хемијске ни физичке особине, и ни у којој реторти се не налази развијена, зачепљена и очувана. Личност та нити је плава ни жута, нити гори, нити праска, нити једе гвожђе, нити мирише, нити прави у води оне лепе, живе мехуре.

Науком, демонстративном анализом вам дакле не могу ништа разложити. Морам се бацити на причу.

---

[1]) Рад читан на првој јавној седници Удружења Наставница Средњих и Стручних Школа

Још сасвим млада сам била кад је у школу у којој сам се учила стигао одлучан захтев о телесном васпитању омладине, дакле захтев да се уведе гимнастика са спортом. Преко ноћ се створило све што треба — то је било негде у Европи — и ми смо се почели превртати, мачевати, добацивати и утркивати. Професор спорта је био Талијан, дивна једна грациозна и елегантна фигура, и силан један организаторски дух. Све се занело и понело. И директор се решио да продрмуса мало своје старе кости. Кад одједаред, класичар, један од млађих, али најобразованијих и карактером најмаркантнијих наставника, стаде да грми против спорта, и стаде проклињати нови распоред школски. Заказао је конференцију, и пред пуном салом ђака и колега је почео, ватрено како је само он умео, доказивати да су дебели и тврди мишићи гнусна ствар, да у снази физичкој лежи страст и бруталност и бестија; почео је затим, као сирена, певати да је највиша моћ и лепота која човека усрећава и теши, дух, дух и дух; и почео онда да набира обрве и да реже и сече, да он презире религију тела, и да објављује рат своме колеги преврталу; и завршио: ученици, чујте ме, спорт, то је крик данашњице, то је крик моде; спортисте вас вуку ономе што ће проћи, а ја вас вучем ономе што ће вечито да остане. И онда, заборавивши чиме је почео, наш латинац је прешао у савршену беседу о царству духа, о отмености и миру човека који се духу обећао и дао, и потенцирао је сцену дотле док није добио изглед оног поноситог римског сенатора који стоји на форуму, блед и узвишен, и говори: грађани римски, Талијан ме оптужује, ја поричем да сам крив; сведока нема; грађани римски, коме верујете?

Врућа ситуација, зар не? Министар заповедио, директор наредио, Талијан води најживљу акцију, а латинац, јавно, изазива, пориче и обара.

Шта је из свега тога изашло? Не оно што ви мислите. Министар није казнио свога чиновника, директор није спречавао конференције свога наставника, а ми, ђаци, ми смо сваке среде и суботе, у пуном броју, ишли Талијану на превртање, а сваке друге недеље ишли, опет у пуном броју, латинцу на духовне његове инјекције.

То је, ето, процес и резултат са попришта једног где се укрстиле две *личности*, и где се нико није усудио да *личностима* не дозволи размахнути се, упливисати, покрштавати, отимати аудиториум и будуће силе живота. Наравно да од те две личности једна јесте имала право, а друга није, али један од најдубљих принципа и најснажнијих мотора прогреса и јесте у томе да добро и рђаво, тачно и нетачно, *заједно* бацају своје енергије у машину напредовања и усавршавања. И збиља, наша генерација је испала карактеристично туристанска и спортска, са, уједно, јаком предилекцијом за класично чисте идеале у духовном свету. И, што је још занимљиво да се спомене, подебела прашина је пала у сећању нашем и по министру, и по директору, и по колегиуму настав-

ничком, па и по Талијану, а душама нашим продрмуса понекад само латинац, најјача личност у колу наше тадашње просветне гарде. И кад се њега, јунака идеала, сетимо, ми се поводом њега сећамо и његових претпостављених, јунака дужности и свести, који су високе своје титуле у џеп трпали, а пуштали да суплент један, који је био личност, њима смета, нама влада, а прогресу помаже.

То је било тамо далеко на северу, где сија једно шкрто сунце, где се говори једним тврдим, одмереним диалектом, где се људи, зато, прибијају уз топлоту и раскош човечјег духа и душе, не питајући за ранг и традицију, не вермајући троми, матори менталитет неке епохе или неког поколења, него се купећи око жиже јаке индивидуалности, па ма се та индивидуалност нашла и у форми једног суплента, и у форми једне наставнице.

А код нас? Допустите ми уздах. И допустите ми одмах рећи да он долази не само из срца у коме је нешто заболело, него долази и из главе у којој је нешто заболело. Јер је за суђење једног разумног човека тако стидно и нелагодно кад, с једне стране, може упрти прстом у злотворе своје, и казати: криви сте; и онда опет доживети један скоро трагичан момент где онај који вас је негирао, који вас је везао, испада одједаред лице које је такође везано, и које као такво не зна слободу, и не зна да вам одузима слободу, које не слути докле би се све могле прострти дужности једне јаке личности, и не зна да тој личности у самим дужностима њеним смета.

Казаћу вам другу причу. Служила сам у школи једној, у стереотипној нашој женској средњој школи, дакле у страћари, олупини, тамници; служила сам тамо са другарицама, са једним добрим, човечним управитељем, и са једном лепом баштом. Психологија тога управитеља је била да је дужностима и радом својим био везан за своје министарство, а љубављу својом за децу. Да за нас, наставнице, није био везан ничим, то није знао ни он, нисмо знали ни ми, јер наш школски менталитет познаје као силу министарство, третира као објект ђаке и т. зв. програм, а бакће се узгред са наставничким персоналом у толико у колико тај персонал тражи бољу плату. Елем, директор наш, у бризи својој за децу, реши се, и, сасвим без наставница, са Министарством удеси да ће сахранити један део баште, наваливши јој на гроб зграду, и од касарне са x одељења начинити још већу касарну са $x+y$ одељења. Наставнице су о том догађају обавештене онда кад им се пред прозорима дигао зид. Стресле се. Ја, допустите ми једну личну дигресију, ја, коју је, сироче без мајке, зелено једно дрво загрлило и одљуљало, ја сам се стресла више од свију. На томе се свршило. Да питам, да протестујем, није ми ни на ум пало. Откуда би и могло, је л' те? Дакле кућа се зида. Из предње зграде видимо башту и дрвета само још с једне стране. Тешко погледати. Свако гледање као и растанак. Уздахнем,

склоним се с прозора. Кад, опет једног дана, директор онако у разговору рече да долази још једна нова зграда. Где, по Богу! Па ту, с друге стране... Тада, пропишта у мени личност. Али не личност наставнице, него личност шуминог питомца који с гором и дрвећом дише. Пропиштала сам огорчено. Знам да ми је лице било узверено, да су ми руке дрхтале, да ми је у очима стајао ужас. Директор ништа није опазио, ништа није осетио, ничега се није сетио. Није ме ни чуо... А како би и могао. Ја нисам у ланцу његових идеја. Министарство и директор и деца. Ко је ту у школи сем министарства, директора и деце? Чија је та школа и башта сем министрова, директорова и дечја? Тако је. Тако је. Опет тишина... Једнога дана затим ударише будаци. Сахрана. Опет се сахрањују травке и дрвета и ваздух и слобода и здравље, а долази касарна. Долази гадни, неукусни црвени зид црне тамнице... Тада, одједаред, устаде мртвац у мени, тргла се у мени свест о мени самој: Кад ја у тој школи радим и живим, кад у њој цветам и венем, кад с њом имам или губим и име и глас и част, онда је та школа моја, та је башта моја, то је дрво моје, сваки камен и свака травка су моји, и нико на свету не сме без мене и преко мене ни рушити ни зидати, ни засађивати ни чупати! Не дам будаку да удара по бусењу јер удара по мени, не дам посећи дрво и сахранити башту, јер не дам себе сахранити и сећи!...

Да вас сад запитам, као и у првој причи, шта је из свега тога изашло? Опет не оно што ви мислите. Директор ме није дао везати као лудог краља Лира. Није. Он, човечни директор, осетио је да имам право, назрео је обијено, увређено достојанство, престао је да се опире. Настао је тужан тренутак. Ја сам њему покварила радост, он је у мени кренуо море горчине и разочарања, дрвета су легла у гроб, касарне стоје — човек би бризнуо у плач, и ништа друго. Погледали смо се чудним, мирним погледом, и отишли смо свако на своју страну. Њему једна седа длака више, мени једна седа длака више.

Не знам колико сам ваше пажње и одобравања досада заслужила, али мислим да се нећу преварити ако као једну од ваших примедаба наведем ово: она, говорећи о наставници, с наставницом заједно трепти и дрхти. И ако сте тако почели мислити, добро сте почели. Не знам само да ли сте добро и завршили. Да т. ј. са данашњом нашом интелектуалном зрелошћу, и са данашњом нашом храброшћу у констатацијама, једино такво лице и може домашити истину и факта које са својим објектом живи и дрхће. Суђење без рефлекторног саосећања на рођеној савести, жаљење без рефлекторног саосећања на рођеном срцу, то су хладне ватре, у које ми, данашњи људи, више не верујемо. Ја, која седамнаест година гледам у живот наставнице, и то с краја на крај Европе, и која седамнаест година ћутим као заливена да ниједну кризу и ниједан процес ни у себи ни у околини не пометем пре но што

се довр̀ши, ја, кад најзад проговорим, могу рећи мало, могу рећи не оно што ви очекујете, али морам рећи живот и истину.

Истина, коју данашњим својим предавањем подвлачим, та је, да наставница као личност не постоји у школи. Она постоји само као члан дружине, као сарадник, као фактор, појава или формула, као све то и штогод хоћете друго, само не као личност, као сила која из себе живи, и из себе управља и ради. Ви сад, знам, још увек онако испод очију премеравате ову или ону моју другарицу, тражећи да ли се некако може и видети то насилно и грешно о чему ја причам, и као још увек слежете раменима, и питате се: па шта им ко тако страшно ради?

Наш је случај у том погледу помало случај оне несрећне Коломбине из француске трагикомедије, коју Пјеро није ни заклао ни обесио ни тукао, само ју је везао за кревет да не може да мрдне, и онда, голицајући јој табане, терао је да буде весела, да се смеје, да муку и осуду своју не позна. Али, мало по мало, смеј и шала се претварали у грцање, усне Коломбинине се искривиле, очи се крвљу покапале, из гуше се почели ломити јецаји ужаса, и, напослетку, жена коју нико није убио, испустила је душу. Ми, наставнице, не испустимо додуше буквално душу, али испустимо оно што је за нас, као умне и естетичне факторе, исто што и душа, испустимо личности своје. Не умремо, али се разлабавимо и расклопимо у ономе своме склопу у коме смо једино оригиналне, па према томе и занимљиве и јаке, а онда је са снагом у нама свршено.

Личност, то је додуше једна од најтврђих и најнепролазнијих основица дубоко у бићу човека, али је уједно и једна од најосетљивијих појава на површини човечјег живота и рада. Личност, да може да дејствује, тражи слободу, негу и љубав. На ове речи, ми, покојне личности, смешимо се бледим једним и резигнираним осмејком. Али, одједаред, у нас улази мало живота, јер ето чујемо како се интересујете невољом нашом и питате: па ко нас је везао, ко је личности у нама пригушио, ко је наш свирепи Пјеро?

Ми их имамо четворо. Један је Министарство Просвете, други директор, трећи ми саме једна другој, а четврти, и главни, родитељи ученица наших.

Ја сам већ довољно остарела у школи, али досада ниједан министар још није дошао до нас, нити је кадгод нас к себи позвао. Школа, ова или она, или наша, то је за њега зрно једно, једнако и исто с другим зрнима у низу дугих бројаница, с којим бројаницама, по чудном неком церемонијалу, не моли се Богу министар, него његов началник. Али и началник нам не долази. Не шаље ни свога секретара. Ни секретар свога писара... Зашто? Зато што нам је менталитет такав и крв таква. Кад бисмо ми осећали да смо се родили зато да *радимо*, а министар да је постављен зато да с нама заједно *ради*, министар би дошао. Дошао би

и началник. Сви би дошли. Али наш ја менталитет да смо се родили да претрпимо судбину. И према томе онда, у разним одељењима Министарства Просвете, што даље од нас, наравно, јер судбина ће само тако моћи бити судбина, седе људи и измишљавају и украјају нам судбине, и кад их створе, пошљу нам их у запечаћеним, великим, судбоносним писмима. Као оно што су султани слали својим чиновницима велика судбоносна писма с гајтаном унутра.

У Штокхолму сам једне године присуствовала седници наставница женске гимназије. Седница без директора, чисто наставничка. Упада одједаред један омален човек с наочарима, и смеје се од самих врата. Мислим, биће неко из фамилије, муж или брат неке наставнице. Министар просвете, кажу. Пита наставнице јесу ли све здраве, пита има ли што ново у школи, јер скоро два месеца дана није долазио, и вади из портфеља нацрт неке уредбе, и оставља га на преглед и претрес својим чиновницима, јер се у уредби баш о њима ради. Клања се и иде. Ја сам мислила да је то сцена из Гогољева *Ревизора*. Да је то био само швиндлер Хљестаков, а кад прави министар дође, ако уопште дође, да ће тај гром мало друкчије пући. Али сам се после осведочила да је оно ипак био прави министар просвете.

Код нас је пак менталитет тај да оно што наставницу има да снађе, или што њој и њеној средини рада предстоји, то министар и началник морају измислити без икаквог контакта и споразума с њом самом, у најбољем случају према реферату директора, који такође нас, крв и жиле завода и рада, прескочи, а у куверат залепи само измишљену судбину нашу, или на савет још неких људи, али по могућству из пете мушке гимназије ако је реч о првој женској гимназији.

Сем тога, министарство наше нам постиђује и понижава личности још и сиротињом. Мени би, са овога места и под истакнутим насловом, спадало директно у дужност говорити о сиротињи наставнице у гимназији, која, ако није књижевник, ако није новинар, ако није шнајдер или швиндлер, репрезентује једног савршеног бедника који се свега одрекао и свачега је жељан. Ја ћу ову тему на пречац прекинути, а ви ћете, надам се, на пречац погодити зашто.

Да посматрамо сад мало директора. Када бисмо ма у једној нашој средњој школи имали жену-директора, онда би се одмах успоставила логична и начелна равнотежа, и мушки директори наши би постали вођи наши и старешине наше, или по годинама рада, или по вишем образовању, или по некој особитој школи принесеној жртви. Али женског директора нема ниједног, а мушки директор је једини мушкарац на хиљаду жена. Замислите, молим вас, хиљаду жена, и међу њима један човек! Какав је то, за Бога јединога, општи менталитет, кад се хиљаду жена воле дати водити од једног човека, и кад тај један човек пристаје да води хиљаду жена, међу којима има исто тако старих као он, исто тако

образованих као он, и много боље образованих него он! Не, не, нема човека који би заузео то место, кад не би носио у себи ону примесу да на то место долази као репрезентант супериорнијег рода, као господар, као деспот, који, ако му је воља драга, може баш и саслушати разлог и увидети право, али не мора, него суди и заповеда и издиже се суверено мушкарством својим. А то је појава која, најблаже речено, подсећа на Кнез-Милоша и његов бедни Совјет. Такав директор, ма колико он био добар или пажљив човек, понижава личност наставнице. Гони је да се сама крије и брише, да би побегла испред тако болног одношаја.

У одношају наставница једних према другима има нешто врло занимљиво и специално код нас. У свету, тамо где је наставници од личности њене осигуран већи или мањи део, у узајамном одношају колегиница искачу, као рељефнији моменти, имитовање, одушевљење и надметање с једне стране, завист, бушкарање и потискивање с друге стране, и, као трећа специја, специја слабих личности, напуштање самосталног става, прилажење под туђу заставу, и јачање једног или другог малочас споменутог логора. Како видите, има свачега, лепог и ружног, као у свакој људској заједници. Али тако се живи, бори и ради, јер, како сам једном већ споменула, добро и зло упоредо дају своје енергије прогресу и идењу напред.

Код нас је сушта противност. Своју позу Коломбине са испуштеном душом не напуштамо ми ни једног тренутка. Другарице до сржи костију и по положају, и по раду, и по позиву, ми седимо, не живимо него седимо једна поред друге као ред погнутих, смртно оптерећених кариатида. Јесмо ли истог или разног темперамента, не мења ствар. Предајемо ли исти или различит предмет, не мења ствар. Јесмо ли девојке, удовице, мајке или нисмо, не мења ствар. Јесмо ли лепе или ружне, младе или старе, не мења ствар. Спрема ли се једна да се уда, а друга да умре, не мења ствар... Ако ми досад нисте веровали да смо поубијане личности, после ове галерије од констатација ја мислим да ћете одмах видети како остатак од личности својих убалсамирамо ми саме.

Што се једна другом не одушевљавамо, што једна другу не студирамо, што једна од друге не учимо, то, у овако мало културном народу какав је наш, и у овако мало естетичкој и финој установи какве су наше школе, није може бити ни чудо. Али што једна другу живим оком не одмеравамо и не сондирамо, што једна за другом каткад не уздахнемо, што једна другој не позавидимо, bona fide или mala fide, свеједно, то је врхунац чуда и нечувености.

Неко ће од вас можда помислити да се и одвише знамо, одвише виђамо, па смо једна другој додијале. Боже сачувај! Ми се скоро никад ништа не разговарамо, ми многима од другарица ни име не знамо, а камо ли да знамо породичне околности и личне невоље и кризе. Ми

се, добрим делом, у колико нам се часови не поклапају, месецима не виђамо. Ја сам пре неки дан ословила госпођицу Тодоровићеву као госпођицу Ристићеву... Слежете раменима. Срамота, наравно, моја срамота. Плаву ону, румену и здраву госпођицу гледала сам пола године дана у трећој гимназији; гледала је баш с интересом, с интересом човека који не зна шта је то здравље и трчи за здрављем као дете за сликом. Али ја, видите, никада нисам питала како се та госпођица зове; и да ли је срећна што је здрава; и да ли можда ипак нешто и њу боли; да ли може бити и здравље боли, кад пусто ово наше срце све боли?... Је л' те да су то лепа питања? Али ето ја их никада нисам поставила, и нисам се баш много ни застидела кад сам најзад стару своју другарицу морала запитати: молим вас, ко сте ви управо, и како се зовете?

Да, ми једна другу успављујемо, умртвљујемо, учимо се узајамно не интересовати се другим, не показивати и не давати себе. А како и зашто то? Зато што у нама, културно недорађенима, кроз свет непроведенима, у друштву слабо дочеканима, у нама нема ширег духовног и научног интересовања; нема духовних чежњи; нема музике живота; нема оног финог естетичног нагона који тера да се човек око човека савије, да се онај који до нас седи, нагони да рашири зенице, да каже како се зове и оним својим именом које у каталогу не стоји, да каже куда лута кад му је тешко, и како лудује кад му је лако.

Кад бисмо биле толико културне и диференциране, толико живе и жељне, скочиле би страсти и моћи у нама, тренирале бисмо се, мегдан бисмо делиле, категорисале бисмо се, с једне стране бисмо се разишле, али с друге стране бисмо се заволеле, начела бисмо истакле, и побеђивао би ко је бољи јунак и чија је боља војска. Карактери би се муком и задовољством формирали, личности би на површину искакале. Не би онда лако било ни министру, ни директору једну жилаву и прегнантну личност ни покорити, ни заварати.

Дошавши до родитеља дечјих, дошли смо управо до дубине проблема. А дубина проблема је у томе да се у тражењу кривице иде даље од човека и друштва као конкретних чињеница; да се иде даље од нечије силе, спекулације и тупости; да се тражи грех свију место греха појединца; да се нађе дефект у суштини место дефекта у капрису или некултури. Крив је и министар, и директор, крива сам и ја, криви сте и ви, али је кривља од свега тога атмосфера духовног живота целог људства.

Када бисте се часом могли преместити у слично удружење француско или енглеско или немачко, и пред сличну катедру и сличног говорника, код тих великих и културних народа, оно што бисте тамо чули било би опет незадовољство, опет протест, уздах, револт и претња. Наравно, тамо ти протести потичу из виших сфера и иду у више сфере, у сфере луксузнијих и естетичкијих потреба, али и тамо су несташице

истога рода, несугласице између сарадника на једном послу исте врсте. Француз Фор виче: наш лицеист ништа не зна! Енглез Хобз грми: наш студент је најкртији живи материјал! Немица Ана Шир пребацује: наша је учитељица најексплоатисаније створење на свету.

Отуд ја дакле дубину и сржи проблема видим у ова два става: прво, да у школи мора бити више дефеката и чешћих реформи него у ма којој области рада, јер је у школи и субјект и објект жив човек, дакле оно што је најпроменљивије, што је са сваком јачом политичком или социалном променом ново и друкчије; и други став, чија је садржина тежа и трагичнија, т. ј. да и цео свет, а ми овде поготову, не знамо и не схватамо: шта је то узети дете за руку и одвести га у школу, и шта се дешава кад родитељ доведе дете до прага школске радионице, растави се од њега и врати се кући, а наставник уђе с питомцем у учионицу и затвори за собом и за њим врата. Нико на свету, изгледа, још право не слути који се све уговори тада потписују, које се жртве тада испуњавају, које се везе и сродства тада утврђују. Сви који суделујемо у томе моменту, тупи смо. Али ви, родитељи, који рођену децу своју остављате и дајете од себе, ви сте више тупи но што вам се сме рећи.

Ако вам ја сад испричам да је велики енглески писац Рускин одступио драговољно своју вољену жену, и још половину свога имања, своме пријатељу, ви ћете се дивити његовој жртви, том феномену који подсећа на причу из живота богова или светаца. А како ћете се тек задивити кад вам кажем да сваки родитељ, доведавши своје мајушно детенце од 6—7 година у школу, и предавши га учитељу на четири дуге и тешке године, после којих ће детенце остарити до разумног створа; или кад кажем да родитељ, доведавши нежну девојчицу своју у гимназију на пусто дугих осам година, после којих ће му се вратити девојка која је сазрела, довршила се у души и у уму, проживела најбољу и најлепшу трећину живота, предурала за то време доста криза, и криза летења и криза живљења — кад вам кажем да сваки родитељ, учинивши то, чини више него Рускин. Јер дели оно што му је рођеније од жене и дели с оним који му је непознат туђинац.

Дете мора поћи и мора се дати, јер живот тако заповеда. Али ко је та наставница, и колико јој је висока и слободна и јака личност да велики дар прими, и да првим и најскупљим пријатељем постане? Кад тако говорим, шта мислите, да ли сам проблем напипала, да ли сам истину осетила, да ли сам неправедно потегла кад сам тежиште наставничине помоћи из министра и директора у родитеље пребацила?

А како родитељи траже и рекламују ту личност наставнице? Како је храбре и негују, и за дете своје задобијају?

Кад удајете девојку, ви се узбуђујете, плачете, записујете датуме, с кумом се везујете дугом светијим од свих дугова. Цените све оне

којима дете своје кроз удадбу дајете, блиским рођацима сматрате те људе од тога часа па до смрти. А да ли вам је кадгод пало на ум да увођење девојчице у школу значи акт један у коме има исто толико потреса и садржине, можда и више. Јер зету и његовој породици дајете готову жену, зрелу, себе свесну, одређену, довољно стару и очврслу и у костима и у мозгу. А нама доводите и дајете нежно, осетљиво, савитљиво, недорађено, недоваспитано, као мехурић празно створењце, према којем једна готова личност и снага наставничка стоји као оракул пред верујућим, као чудо пред немоћним.

Дете трепти, доживљује, памти утиске од школе и јаке утиске од наставника за цео живот, боље их памти од свих својих авантура. А родитељи? Трепте ли они? Долазе ли у школу док не запамте сваку стварчицу с којом дете живи? Долазе ли наставници у школу и у кућу док јој се у душу не упишу? Помишљају ли кадгод да се на тој и тој дрвеној клупи боље и дубље исплакала њихова девојчица него на мајчином крилу? Помишљају ли да исповести дечје наставница дели са мајком? Да наставница присваја и усваја дете с којим годинама живи? Помишљају ли да је наставница ближи род од кума и од старог свата? Јер се она тако рећи крвно везује за своју ученицу. Њена логика, њен стил, њени манири, њен поглед на свет, све до њених покрета и мана и узречица меша се с младим животима детета, и делови од ње остају у живчаном и крвном свету бивше ученице до гроба...

А к нама, понекад само, дође родитељ који не зна у којем одељењу му је дете, не зна шта која наставница предаје, не познаје наставнице, не састаје се с њима, не исповеда им ништа, не пита их ништа. Тим путем се онда упуте и деца. Неосетљива прођу кроз најлепшу фазу свога живота. Није им необично кад за осам година дана ниједном наставнику не успеју у душу лећи, ниједнога од њих за друга, за сенку живота свога не изаберу.

Шта раде ти родитељи? Сахрањују личност наставничину страшније од целог школског система, који, кад би наставници и родитељи постали удружење, морао би спасти на административну машину, на оно што је и заслужио. А удружење, не само наставница, него и родитеља средњих школа, то би био најприроднији и најлепши синдикат целог људског друштва.

ИСИДОРА СЕКУЛИЋ

ЛЕГИСЛАТИВНА И ЕГЗЕКУТИВНА ПЕДАГОГИЈА

Организација је васпитања, као целине, двојака. Организовање се васпитнога рада изводи да би се један социјални организам довео до правилнога функционовања и одржао у њему; и организовање се васпитнога рада врши да би се постигло јединство у карактеру, у духу, најопштије речено у животу онога или оних што се васпитавају. Васпитни рад, који је саставни део једнога друштвенога организма (породице, племена, народа, општине, цркве, државе или које било корпорације), постаје тим и сам организам.

У развоју васпитнога рада ова су се организовања поклапала, одвајала, узимала различите облике и улазила у разнолике односаје. И данас још друго организовање може изводити и појединац када сам, или у друштву, с планом управља васпитањем једнога или више васпитаника. Некада су ти покушаји били од највеће вредности и постајали јак подстицај за унапређење васпитнога рада. Сада су они све ређи и од све мањега значења. „Модерно школство, вели Вилмон, отворило је васпитању широке друмове и с тим уштедело тежњи за образовањем да тражи своје путове, али уједно и отежало да се удара тим путовима. Раније је домаћа настава била цветна грана образовања; од Лока и Херберта првенствено се на њој заснива педагогијска дидактичка рефлексија, која је с тим додуше сузила свој видик, али је зато удубла разумевање индивидуалне стране васпитнога и образовног рада и колективној настави могла дати подстицаје од драгоцене вредности. Данас је домаћа настава без значења; једва подобна да достигне високе циљеве школскога образовања, мора се увек држати близине јавне наставе, и оригинални су јој покушаји ускраћени.“ [1]) У садашњем, развијеном друштву, оба су организовања одвојена, али су у јакој вези; прво организовање одређује у већој или мањој мери васпитни рад и управља њиме, друго у главном извршује одредбе и изводи васпитање; оно је организовање задатак једнога друштвеног склопа *(легислативна педагогија)*, ово позваних стручних људи или васпитача у опште *(егзекутивна педагогија)*.

Јесу ли легислативна и егзекутивна педагогија саставни делови науке о васпитању? Да ли оне обухватају сву педагогију, или остављају науци о васпитању и друга питања, о којим се мора засебно расправљати?

Када говоримо о деоби педагогије, најбоље ће бити држати се оне што је заједничка готово свим наукама и уметностима. Свака наука има или може имати и своју теорију и своју праксу, а како ни њезина теорија ни њезина пракса нису намах постале, него су

[1]) Из четвртога издања *Дидактике*, страна 287.

резултати краћега или дужег развоја, то свака наука има и своју историју. Према томе је најпростија деоба и науке о васпитању на *теоријску, практичну* и *историјску* педагогију. Разлика се између теоријске и практичке педагогије, као и теоријске и практичне науке уопште, дâ врло лако приказати с помоћу једне Аристотелове речи. Стагеиранин је једном рекао да је најбољи обућар онај који од коже што је пред њим уме начинити најбољу обућу. Ово је дакле питање праксе. Питање би теорије било: како се уопште дâ начинити најбоља обућа. Конт је изразио сличну мисао када је рекао да се код теорије „апстрахује множина услова". Пракса је дакле увек везана за извесне чињенице, за одређене услове. Примењено то на педагогију, теоријска нам педагогија казује како се уопште најбоље васпитава *(општа, научна, филозофијска* педагогија); практична, шта се у одређеним или датим приликама да постићи (и с тим постаје педагогија део *примењене психологије* или *психотехнике)*. За историјску би педагогију остало да нам прикаже развој и једне и друге, или уједно или оделито. *Систематска* би педагогија пак обухватила и педагогијску теорију и педагогијску праксу, приказане упоредо или и једна за другом (практична после теоријске), а потпуности ради могла би додати, или напред иставити, и историјски преглед.

На напред постављено питање можемо сада одговорити овако. Будући да теоријска и практична педагогија треба да обухвате сва питања васпитна, очито је да легислативна и егзекутивна педагогија не могу имати засебних области. То ће нам бити јасно на први поглед нарочито за егзекутивну (извршну) педагогију. Она треба да врши што јој легислативна (законодавна) пропише. А како треба *вршити* васпитни рад, то нам казује практична педагогија. Егзекутивна се педагогија дакле подудара с практичном педагогијом, и када би хтела да се прикаже засебно, она не би имала другу садржину; једино што би она, приказана засебно, могла истаћи утицај одређених закона на васпитни рад, и нарочито, могла утврдити односе између школскога уређења и школског рада (или васпитнога уређења и васпитног рада уопште).

Не може се пак рећи да се легислативна педагогија подудара са теоријском педагогијом, ако је овој и ближа но практичној, — она се мора ослањати и на једну и на другу. Законодавац доводи васпитање у везу с осталим гранама државнога живота (или кога другог друштвеног склопа). Теоријска нам педагогија казује шта треба постићи; практична, шта се може постићи; легислативна пак, шта се од онога што треба и што се може постићи, дâ остварити одмах или и током година у једном друштвеном организму.

Видно је да легислативни педагог мора познавати и теорију и праксу, педагогију и као науку и као вештину. Ако и има више обзира на ону, то је стога што он својим законима не уређује само садашњост, него хоће често да ову и измени и управља своје погледе на будућност, од

које све више и више ишчекује остварење теоријских захтева. Осим тога, легислативна је педагогија ближа теоријској и у том што и она узима општи и одређени облик, ако и допушта обично извесна одступања и ограничења.

Питања су легислативне педагогије дакле питања и педагогијске теорије и педагогијске праксе. Али будући да се та питања дају посматрати и са стајалишта како се васпитање доводи у везу с друштвеним потребама и с целокупним осталим друштвеним животом, то и легислативна педагогија може имати своје нарочите задатке. Гистав Ле Бон је истакао да за један народ није ништа жалосније но манија великих реформама, макар како се ове чиниле теоријски изврсне; само време има ту моћ да изводи радикалне преображаје; закони и институције имају незнатан утицај на масе, ако су они само теоријски оправдани.[1]) Потребно је удубљено познавање расне душе, као и познавање маса, па и појединих локалних прилика и других особености, да би се законима могло одговорити потребама једнога друштва и да би се могао ујамчити његов даљи развој и његово усавршавање. Из тога се види колико кобно може бити по једно друштво пуко копирање закона и установа са стране. Али се из тога не сме извести закључак као да закони и институције треба да одговарају само оним потребама које се у једном друштву заиста осећају. Не, они морају често изазивати потребе и стварати сложенији живот у смеру све даљега развоја. Осим тога, и за друштво, као и за појединца, вреди познато правило да се често, када се извесне потребе задовоље, осећа да су потребе биле заиста ту, и да је од користи било оно што је припремљено за њихово изазивање и подмиривање. — Са друге стране, васпитање је само један организам у друштвеноме организму, или, тачније речено, само један систем уз друге системе тога организма; и како су сви ти системи у непрекидном узајамном утицању, то легислативни педагог мора бити свестан о утицају што га на остале системе врши, и о утицајима које од ових прима. У томе смислу педагогија улази у састав науке о администрацији.[2])

Из свега овог излази да легислативна и егзекутивна педагогија нису оделити саставни делови науке о васпитању. Потпуна теоријска и практична педагогија мора обухватити сва васпитна питања, а ако се ово или оно питање васпитно (или скуп више питања) посматра и са другога стајалишта, то се тим стајалиштем оно још не мора издвојити из своје целине и чинити тим засебни део науке, осим ако се потреба таквога издвајања нарочито не докаже.

Однос је легислативне и егзекутивне педагогије према науци о васпитању сасвим сличан односу индивидуалне и социјалне педагогије

[1]) В. *Психологију маса,* passim.

[2]) С тога стајалишта приказао нам је васпитање Lorenz v. Stein (Verwaltungslehre. VI Teil, Die innere Verwaltung, 2. Hauptgebiet, Das Bildungswesen).

према овој. С једне се стране тврди да ми можемо васпитавати само појединца и појединце, те да с тога наука о васпитању мора бити индивидуална; с друге, да појединац (индивидуа, т. ј. оно што се не да делити) сам собом и не постоји, те да због тога индивидуално васпитање није ни могућно. „Сва се образовна радња изводи на тлима заједнице", вели највећи теоретичар међу представницима социјалне педагогије, Паул Наторп. „Изолована људска индивидуа је у опште само апстракција, као и атом физичарев; она у истини није ни човек без људске заједнице." Слично томе говори Вилман: „Гледишту које од појединога човека полази и конструира друштво, збирањем индивидуа, може се насупрот ставити реч: unus homo nullus homo; последњи елеменат социјалнога тела није појединац, него најмање друштво, породица".[1]) „Права педагогија, вели Наторп, мора бити исто тако и индивидуална и социјална",[2]) и будући да социјална педагогија обухвата и индивидуалну, то је права педагогија социјална педагогија: друге и нема, нити је може бити. С овом тврдњом Наторповом, шта мора бити *права* педагогија, можемо се сложити сви без разлике. Својим васпитним радом ми морамо одржати и подићи индивидуу, али не да је оставимо усамљену или без њезиних природних тала као какву биљку у стаклену врту, него да живи и да ради у друштву и за друштво; признајемо и то да без друштва нема ни одржавања ни подизања, дакле да је васпитавање „социјално уветовано"; али не губимо из вида ни то да је васпитавање и *индивидуално уветовано,* да без индивидуа нема ни друштва (дакле ни социјалнога васпитања), да се сви не дају за све васпитавати, да се у васпитању у великој мери морамо обазирати и на дарове и способности појединаца. Да ли васпитање треба увек и свагде да буде одређено искључиво потребама друштвеним? Да ли се јачим размахом у развоју појединаца не развија и само друштво и не јављају нове *друштвене* потребе? Социјалним наукама, као ни психологији, није још пошло за руком да објасне „личност", да особености личности сведу на опште законе; историја мора још непрестано да води рачуна о личностима и њиховим особеностима и да их узима као факторе, или бар као моменте у историјском процесу. Далеко више мора педагогија обраћати пажњу на личности, јер без тога нема њихова подизања ни за друштво. Џон Диви вели у свом чланку о етичким принципима у васпитању како свака етичка теорија има два вида, социјалан и психологијски; али ту се не ради о деоби него о разликовању; појединац и друштво нису у опреци, нити одлучени једно од другога; друштво је агрегат индивидуа, а индивидуе су функције друштва: они не постоје сами собом; индивидуа живи у друштву, за друштво и друштвом, а друштво постоји само у индивидуама и индиви-

[1]) *Дидактика као наука о образовању*, стр. 610—611.

[2]) Наводи из Наторпа: *Социјална педагогија* или *Општа педагогија,* passim.

дуама које га сачињавају.[1]) Права педагогија заиста мора бити и индивидуална и социјална, — она и не може бити друкчија, — и будући да не-права педагогија и није педагогија, само се собом разуме да је педагогија и индивидуална и социјална наука, и онда такво разликовање у имену наше науке није ни потребно.[2]) Напредак у васпитању неће бити уветован тим ако се буде непрекидно расправљало о том да ли је педагогија индивидуална или социјална наука, него ако се васпитни рад подеси тако да васпитање буде све више индивидуално и све више социјално. Међутим, ни ту се не може порећи право никому да из теоријске или практичне педагогије издвоји индивидуалне и социјалне моменте и оделито о њима расправља; још мање да нам покаже колико је током историјскога развоја васпитавање било више индивидуално, или више социјално, или у опште однос између индивидуоловања и социоловања у васпитању.

То исто вреди и за легислативну и егзекутивну педагогију, и у томе је сличност односа. Легислативна и егзекутивна педагогија нису дакле, управо као ни индивидуална и социјална, разни делови науке о васпитању (или бар за сада још нису). Али оне указују на стајалишта (а нарочито легислативна педагогија) с којих се може бацити нова светлост на још увек *једну* науку о васпитању и јаче расветлити поједине њезине области.

МИЛАН ШЕВИЋ

НОВА ШКОЛА

„Реформе данашње школе у појединостима не значе ништа ако се њима *свесно* не припрема велика револуција школе, која ће садашњи школски систем разорити да ни камен на камену не остане.“ —

„Школа будућности неће се остварити докле год државе буду *милитаризму* приносиле највеће жртве. Тек пошто он падне, бићемо толико развијени да увидимо: како је *најскупљи школски план најјевтинији*.“ —

Елен Кеј, „Дечје столеће“, стр. 275 и 301.

На прагу „дечјег столећа“, нова, индивидуална школа била је још само сан велике пријатељице дечје. За непуну деценију, тај је сан постао јава.

---

[1]) В. прве стране у *Ethical Principles underlying Education.*

[2]) За Наторпа, *социјални* услови *образованости* и *образовни* услови *социјалнога живота* чине строго јединствену тему социјалне педагогије; само индивидуално посматрање образовања је пука апстракција; потпуно је гледиште васпитања социјално, ово обухвата само собом и индивидуално и не приступа споља као неко друго гледиште. Наторп не признаје психологију као примарну основу педагогије, али тврди да су „општи образовни закони заједнице према великом схватању (Einsicht) Платонову нужно напокон идентични с образовним законима индивидуе“. В. opera citata.

Покрет за реформу данашње школе само је један специјални аспект у тежњи садашњице да досадашње форме живота доведе у склад са духом и потребама својим. Реформише се одело, обућа, намештај, станови, чак вароши (Gartenstädte); уметности траже нов стил, — све хоће преображаја, па и школа.

Деветнаести век створио је реалку и компромис са дотадашњом гимназијом, реалну гимназију. Двадесети век хоће да створи *своју* школу, из својих потреба, према своме схватању живота личног и друштвеног, према своме гледишту на цивилизацију и културу. Како под небом нема ствари нових осим у синтези, комбиновању, глачању, утанчавању, нијансирању онога „што је већ било“, то се може рећи да је и нова школа само остварење Песталоцијевог начела: „развитак свих страна човекове природе и сливање њихово у складну целину“.

Преживелост данашње школе осећамо, знамо и *трпимо* сви: деца, родитељи, наставници и држава. Материјализам и индустријализам 19. века у школском васпитању сасвим је занемарио *тело* и *здравље* омладине. Интелектуализам његове школе закржљао је дух и убио га. Резултат: цивилизација — образовање — потисло је културу. Питање школске реформе, дакле, питање је довођења у равнотежу цивилизације и културе.

Укратко формулисани захтеви корисне школске реформе били би ови:

1) Измена из основа наставног плана и програма, измена све организације и целокупног начина рада данашње школе, у смислу наведеног начела Песталоцијевог.

2) Коренита измена у спреми наставника. Спрема данашњих наставника је искључиво теоретска, „стручна“, академски-једнострана, непрактична. Будући наставници морају бити претежно добри педагози, а много мање стручњаци. А основни захтев јесте: да наставник има *дара*, т. ј. способности да живо, очигледно, самостално, индивидуалишући и сугестивно руководи ученике при раду. Дипломе, стручни испити, професорати, докторати, без тих способности не вреде ништа.

На тим захтевима створена је нова школа. Разлика између те *Индивидуалне Школе* и данашње, ова је:

1) Данашња школа (и основна, средња, и стручна) скроз је интелектуалистична. У њој се све *предаје*, наставља из књига, чак и ствари чија природа искључује могућност предавања, као уметност (песма), морал, религија! Све то добија дете већином *само у речима,* споља, саопштавањем и путем мисли. У школи се „учи“ (Lernschule), полажу испити, поправљају двојке, заводе се оцене, издају сведочанства. А какво је здравље и нервна снага, стварно знање и естетички укус, каква је уметност и оспособљење за овај стварни живот, каква култура тих данашњих школских генерација?

Нова Школа развија у првом реду *личност* васпитаника као социјалне јединице. У овој школи споредно је „учење“ у смислу данашње школе. Главно је у њој *лично доживљавање* и лепоте и морала и религије и природе и човека, т. ј. *живота, уметности* и *науке*. Место књишког саопштавања, овде наставник доводи ученика у прилику и могућност да „из себе“, из своје душе, доживи предмете, појаве и догађаје, и да дође до сазнања о њима — до објективног научног сазнања, до стварног, личним, својим путем стеченог знања. На супрот рецептивитету, пасивитету, учењу данашње школе, стоји Нова Школа као школа *рада* и *живота*.

2) Стара школа строго одређује наставни план, програм градива и распоред, одређује начине и средства; од основне школе до Универзитета исто: саопштава се, памти, понавља, пропитује и оцењује.

У Новој Школи, ученик у природи, лабораторији, библиотеци, уметничкој и занатлијској радионици мора *сам* да се довија, да тражи, испитује, упознаје и решава проблеме из света и живота, као што су радили научни испитивачи пре њега. Школа га у томе само подстиче, упућује. До сазнања долази ученик истраживањем, посматрањем, радом. Он је активан, сам испитивач. Школа је установа која му то омогућава. У њој нема ни трага од формализма и шематичности данашњих планова и програма школских. Т. зв. „методске јединице“ данашње школе тамо не постоје. Ради се путем каузалне и логичке везе предмета, односа проблема. Чак се ни поједини предмети не раде подвојено у смислу данашње школе, већ по групама, по вези сродности и узрочности.

У Новој Школи се не ради свака три четврти часа нешто друго, по четири-пет разних ствари за пола дана. Тај по здравље, мозак и нерве убитачни систем сваштарства замењен је природнијим. Читаво до подне ради се тамо једна или две ствари, најчешће после физике или хемије историја, после математике језици, и т. д.

3) Улога наставникова у Новој Школи далеко је скромнија но у данашњој. Ту није наставник — какав је да је — неки недоступни, неприкосновени ауторитет научнички, већ *вођа* ученика при посматрању, опажању, изражавању и раду. Он *ради* заједнички с ученицима и само *управља* радом, одабира рад целисходно.

4) Ученик је у Новој Школи у науци испитивач у маломе, у уметности *уметник* у маломе. У цртању, моделисању, рецитовању, игрању, ученик најпре доживи предмет или побуду, па се тек онда приступа остварењу замисли или изразу осећања. Техника је притом само средство, нешто секундарно. Не полази се од ње, већ од доживљаја.

5) *Писмени састави* раде се на сасвим другој основи. Данашња школа даје „тему“, а деца морају да је обраде, независно од тога да ли баш у томе тренутку могу и имају што да кажу о томе, или не. „Тема“ је или ужасно изненађење, или се унапред „припреми“, т. ј. шематски се

грађа распореди *једнако за све.* Главно је при том да се „остане при теми", т. ј. да се питање реши као што *наставник мисли и хоће.*

У Новој Школи, задаци се раде тако да је сваки задатак једна дечја психичка креација. Искључиво се пише о ономе што је ученик доиста доживео. „Тема" је резултат самога задатка, а не унапред постављена апстракција. А задаци се раде једино ради ученика и његова оспособљавања да писмено даје одређене, заокругљене изразе свога опажања, осећања, својих мисли. Овде су задаци радост, а не страх и трепет. Поправљају се заједно с групом ученика, да би на погрешкама и добрим странама једнога задатка доиста *сви* учасници групе што научили.

6) *Физичко васпитање* има у Новој Школи сасвим други значај но у данашњој. У данашњој нашој школи не постоји физичко васпитање. У осталом свету, и поред два, рецимо и три недељна часа гимнастике, оно је недовољно да одржи равнотежу интелектуализму, преоптеривању и свему здравственом злу данашњег школског система. Данашња школа оставља бригу о здрављу и телесном развитку кући — у другом свету „киријашкој касарни", у нас нездравој, тесној, често и влажној — и родитељима, заузетим позивом и зарађивањем, или политиком, добротворним друштвима, и т. д.

Нова Школа повратила је телу, његовом развитку, здрављу и лепоти, онај значај који су му придавали стари Јелини. Физичко-естетичко васпитање душа је нове школе. Простим, природним начином живота, свакодневним купањем или наизменичним трљањем врућом па хладном водом, гимнастиком иза тога, лаким, хигијенским оделом и обућом, сунчањем, правилним смењивањем рада, одмора и сна, рационалном исхраном, иде се на то да васпитаници доиста постану снажни, очврсли, и да се отресу свих трагова мекуштва, болешљивости и нервозе данашње школске омладине.

У Новој Школи, распоред је обично овакав: устаје се у шест сати лети, у седам зими (млађи за пола часа касније); тоалета, гимнастика, трчање траје три четврти часа; затим долази доручак и уређење соба: сваки ученик спрема своју постељу и сто, а собу спремају заједнички. Онда почиње школски рад, 3—4 часа, с паузом од пола часа. Инспекција и ручак у 12 и $^1/_2$. Иза ручка 1 час слободан, па два часа (од 2—4) рад у башти и занатској или уметничкој радионици. Од 4—6 играње, спорт, музика или рад, према способностима и наклоности. У 6 часова инспекција, па вечера; после ње лектира и учење 1 $^1/_2$ —2 часа. Млађи леже у 9, старији добију још воћа, млека или хлеба, па леже у 9$^1/_2$. Суботом по подне, гдегде и средом, слободно занимање, излети, екскурзије.

Таквим животом и радом као главним васпитним средством — радом и животом *једнаким* за све васпитанике, и сиромашније и богатије (јер у свакој од ових школа има и по који питомац који мање плаћа, или бесплатан) — таким начином живота приближује се Нова Школа животу

народа и простом схватању човека, природе и живота. Такво физичко васпитање садржи већ у себи и спрему за живот, окретност и умешност, — оно што се у Педагогици од хартије зове „техничким васпитањем".

Али у таквом животу и таквом телесном васпитању лежи и огромна *морална вредност* Нове Школе. Ствара се у васпитанику здраво осећање према своме и туђем људском телу и телесности уопште, и ученик се ослобођава од лажног стида (придерије) и од болесне чулности.

Једино такав начин живота, такав телесни развитак, рад, гимнастика, условљавају здраву чедност код омладине, нарочито у доба пубертета.

7) *Рад* је у Новој Школи главни облик васпитања, и главно наставно средство. Наука се овде усваја радом у лабораторији, библиотеци, — јер Нова Школа нема *учионица*, већ само *радионица* — радом у природи, на њиви, у пољу, у врту, живинарнику и у кући. У данашњој школи, рад одраслих саопштава се деци; овде се културни рад дечји поступно приближава раду одраслих, док сасвим не пређе у њега. Данашња школа гледа свој понос у томе ако у њеном народу не постоје аналфабети, — чисто цивилизаторска добит! Понос Нове Школе лежи у спремању чланова будућег друштва као *људи рада*, као људи који неће да изгледају друго него што су, људи праве културе, стечене свестраним развитком своје личности.

8) *Живот* је у Новој Школи породични. Али је та разграната породица од неколико стотина чланова већ друштво, општина, држава у маломе. Ту се васпитаник свесно навикава на неизоставне концесије које *личност* мора чинити *заједници*. Ту је основ *грађанског васпитања*. Разноврсност односа овога живота — привредних, саобраћајних, финансијских, административних — даје деци прилике да схвате друштвено-државни живот који их доцније чека. Свест о дужности појединца или група према целини развија се овде самим животом, а не предикама. Док су неке од Нових Школа чак мале републике у којима ђаци суделују и у управљању кућом, дотле су друге централистичког карактера, али су и једне и друге расадници социјалног васпитања.

То су у главном одлике Нових Школа.

Оне су поникле у Енглеској и Немачкој и одатле пресађене у Швајцарску. Сад их има у свих културних народа Европе и Америке. Већином су приватне, или установе извесних социјалних група. Све су *ван вароши* или на селу (Landerziehungsheim). Има их основних, средњих и стручних. Именоваћу најпре оне које сам лично познала:

1) *Школа Јелисавете Дункан,* основана 1907 у Груневалду, сад у Маријенхесу код Дармштата. То је средња школа у рангу више женске школе. У њој је, поред свестраног развитка, особито наглашено физичко-естетичко васпитање, у циљу оплемењавања расе преко будућих матера.

2) *Слободна школска општина Викелсдорф* (у Тирингији, основана 1907). Та школа — мала република — намењена младежи оба пола, у рангу

је средње школе. У њој се поклања велика пажња здрављу, уметничком укусу и оспособљењу за користан грађански живот.

3) *Школа Жака Далкроза* у Хенерау код Дрезде, основана 1910 г. То је музичка школа, дакле стручна школа, али заснована потпуно на принципима Нове Школе, и од свих школа ове врсте најсавршенија по хигијенским условима и естетицизму, спроведеном скроз у згради, училима, начину живота. Музика је центар рада, али се култивишу и све остале васпитне стране ученика.

4) Најстарија немачка Нова Школа јесте у Илзенбургу, у Харду, из 1905.

Осим поменутих, има још знатан број других школа, нарочито средњих. Од швајцарских ја сам познала: Нову Школу у Гларисегу код Боденског језера; школу у Оберкирхофу, код Уднаха; „Шатерењи", на Женевском језеру, и т. д.

Посета, хоспитовање и борављење у овим школама за мене су највећи, најсветлији доживљаји у ономе што сам од школе доживела.

Али друштво мора такве школе омогућити свима својим члановима, и оним са најнижим способностима, као и онима са највишим научничко-уметничким или државничким даром. Тек онда ће они чинити органску друштвену заједницу без данашњих заоштрених сталешких борби, а на основу поделе рада и улога једино према природним способностима друштвених чланова.

И ми, ако хоћемо да речи „препорођај народа" и „обнова земље" не остану „шупља фраза" којом ће политичке, државничке, привредничке, трговачке, чиновничке и друге шићарџије маскирати своја антисоцијална и антинационална дела, морамо свим силама радити на томе да се не крпи стара школа, већ да се заведе нова. Јер је само она у стању да нам одгаји ново поколење, здравије, лепше и боље од нас, — поколење способно да спроведе културни препорођај народа. На хероизам крви нашег поколења, из кога је никло колебљиво политичко уједињење, мора се истрајно и прегалачки надовезати хероизам срдаца и мозгова нових генерација, које ће довршити започето дело.

Ми смо, по некој фаталној навици, школска питања решавали или почињући с крова место из темеља, или преко колена. Кога од нас не тиште злокобни, брзометни матурски курсеви — тај злочин према народу и држави!

Реформа наше школе — реформа једино целисходна нашим потребама — мора почети коренитим преображајем *Основне Школе*. Она је у нас само по имену народна. Она му не даје чак ни писменост, ни цивилизацију, а камо ли да подиже културни ниво његовог живота. Далеко сам од помисли да за то кривим учитеље. Има у нас одличних елемената у учитељском свету. Али је систем крив, преживели интелектуализам основне школе у једној аграрној земљи као што је наша.

Г. Д-р В. Стојковић, у својој корисној књижици „Дечји пољопривредни клубови“, изврсно је истакао неподесност васпитања наше народне сеоске омладине. Непобитан су факт речи пишчеве: „Васпитање сеоске деце у пољској привреди, кроз пољску привреду, јесте несумњиво најважнији фактор у припреми сеоске омладине да изврши обнову ратом упропашћене земље“. Основна Нова Школа у ствари не би ни била ништа друго до проширени, модифицирани „пољопривредни клубови“ сеоске деце и омладине.

Али како Нова Школа мора имати и наставника спремних да раде у њој, то би наша реформа школе целисходно требала да почне установом нове учитељске школе у првом реду.

„Нема материјалних могућности, држава је у оскудици“. Све су то само фразе традиционалности, инерције и немар према добру народа. Узмите неколико секвестрираних имања по Славонији, Босни, Срему, Македонији, — само да је место здраво и лепо; наместите их из Дирекција плена, уз помоћ разних америчких добротворних мисија, н. пр.; снабдејте радионице и лабораторије оним милионима што се расипају узалудно на разна безразложна посланства по Токију, Лисабону и томе слично, и на неправедне, недостојне питомце, разне излишне комисије с баснословним дневницама, и т. д., — и држава ће тим средствима која расипа помажући нерад и корупцију *све учитељске школе преобразити у нове школе.*

Одаберите између ратничке сирочади оно што је интелектуално способно и здраво, и сместите у те учитељске школе, и за неколико година имаћете стотинама нових васпитача, способних да спроведу преображај школског васпитања у нас. Ту сирочад већ храни и издржава држава или друштво, у облику разних добротворних установа. Живот њихов у учитељској школи стаће незнатно више од живота њиховог иначе.

Па нека те школе и не буду првим кораком баш Хенерау, Гларисег, и т. д., само нека су на селу, на имању, с купатилом, игралиштем, гимнастиком, без учионица, и нека се у њима васпитава *радом* и *животом* Нове Школе, — биће добро. Нека се у њима одгаје здраве, веселе, радљиве и чиле девојке и младићи, навикли да живе на селу, у природи, и способни да буду први носиоци народног културног препорођаја.

У исто време у изгледу је и могућност за остварење прве Нове Средње Школе, У пројектованој колонији на Топчидерском Брду, предвиђена је и женска гимназија. То би била *прва* зграда зидана искључиво за девојачку средњу школу у Београду. Сам положај ван вароши, у близини Топчидерске Економије и имања која би се могла придати школи на обделавање и за домазлук, разлог су нашој жељи да се та зграда и сазида у новом духу: да хигијенски услови у њој (кубатура, башта, купатило, гимнастичке дворане, и т. д.) буду на савршеној висини. Довољно је да држава, или понајпре општина, буде увиђавна и прихвати ову

прилику за остварење Нове Средње Школе. И кад би се у њој прикупила сва деца из унутрашњости — разуме се одабрана и доиста способна за више гимназијско школовање — онда би то већ било довољно за почетак. А уз то би и деца топчидерске колоније могла бити екстерни васпитници те гимназије.

Зашто баш почети са Женском Учитељском и Новом Женском Средњом Школом? Зато што су од свих београдских, па можда и од свих средњих школа у Србији, београдске Женске Гимназије и Женска Учитељска Школа, поред преживелости школског система, од свих београдских школа и по ученице и по наставнице још здравствено *најубитачније.* У њима нема ни ваздуха, ни дворишта, ни игралишта, ни гимнастичке сале, ни просторија за неговање уметности, а ко још и да помене неопходна купатила. У њима се упропашћује здравље, нерви, лепота и дух и ученица и наставница. Зато је најпре почети од њих. Прилика се већ пружа, а средства се морају наћи, ако је држави доиста на срцу здравље будућих мајки, васпитачица и културних радница.

Основна је школа за цео народ. Она мора бити осморазредна, т. ј. обухватати дечји развитак од 6.—14. године. Виша средња школа само је за *даровите,* личности самом природом одређене да се баве наукама, уметностима, васпитањем, и осталим финијим улогама у друштву. То се једном мора увидети и средства ће за нову средњу школу одмах бити ту. Боље је дати упола мањем броју девојака вишу духовну културу, него стварати женском гимназијом масе полуцивилизованих, полуобразованих сведоџбашица. „Сведоџба, а без знања", то је болест нашег данашњег друштва, од које је једини лек: Нова Средња Школа и одабирање њених васпитаника цигло према природним даровима, и с обзиром на народне и државне интересе. Па нека Нових Средњих Школа буде упола мање од данашњих! Оне ће радом стварати здраве генерације интелигенције која воли рад, место масе интелектуалног пролетаријата који лиферује данашња гимназија и коме је девиза: што већа плата, што мањи рад, и што интенсивније нездраво уживање.

То је, истина, само груба скица могућности остварења Нове Школе у нас, али ипак довољна да сваког правог пријатеља омладине, школе и народа подстакне да мисли о Новој Школи, да ма и најпосредније поради на њеном остварењу.

МАГА МАГАЗИНОВИЋ

НАСТАВА ГЕОГРАФИЈЕ У ФРАНЦУСКИМ ГИМНАЗИЈАМА [1])

Географска настава је нарочити елеменат интелектуалне дисциплине. Њена важност је призната у француским лицејима. Али она не заузима место које јој припада. Дескриптивна и експликативна наука која нас упознаје са распрострањењем површинских појава наше земље и њихових локалних односа, захтева посебну наставу. Међутим, узимањем професора, утврђивањем и применом програма, ова је наука удружена у Француској са историјом. У извесним земљама она је удружена са геологијом, у другим, чак са живим језицима. Овде нас се не тиче која је веза најзгоднија. Географија је, без сумње, тесно везана у исти мах за физичке, природне и друштвене науке. Али она посматра факта са једног само њој својственог становишта. Због овога она захтева посебну наставу, коју потпуно сложно захтевају француски географи.

Узимање професора је осигурано годишњим конкурсом за професорски испит. Број отворених места одговара броју упражњених места. Сваке године се примају око петнаест њих са положеним испитом из историје и географије. Од кандидата се тражи да имају лисанс (дипломски испит) и диплому виших студија из историје и географије. Али теза за диплому виших студија могла је бити написана о предмету како из историје тако и географије. Тако је најчешће. Равнотежа између две групе наука још се мање васпоставља програмом конкурса. Четвртина писмених испита, а трећина усмених су посвећени географији. Комисију сачињавају пет чланова: један је само од њих географ. Претходни писмени задатак се састоји из четири дела: историја старог века, историја средњег века, историја новог века са савременом, и географија. Предмет ових задатака мења се сваке године. У октобру 1919 год. био је за географију: општа физичка географија и Француска; у јулу 1920: морфологија, хранљиве биљке, северна Африка, Чехо-Словачка. Други претходни задатак састоји се из два питања за први усмени испит: једно је педагошко излагање неког питања из историје, случајно извученог и припремљеног за три часа помоћу књига из библиотеке лицеја, друго је, по избору кандидата, једно предавање из историје или географије. Предмет је овога узет из материјала ван програма. Кандидат га студира шест часова. Ако кандидат затражи књиге, комисија му их добави из Географског Института или из библиотеке на Сорбони. Излагање траје три четврти часа. Међу питањима која су била третирана октобра 1919 да

[1]) На позив Уредништва, Г. Ив Шатењо, професор историје и географије, лектор француског језика на Универзитету у Београду, написао је за наш лист овај документовани, прегледни и занимљиви чланак.

поменемо: „Природне границе Канаде, физичка студија“, „Шкотска, физичка студија“, „Мадагаскар, физичка студија“. Последњи задатак за конкурс је такође излагање за три четврти часа једног питања припремљеног за шест сати, служећи се свим материјалом који кандидат затражи. Ово се питање извлачи из програма за испит, и то из историје ако је раније питање било из географије. У обрнутом случају, оно је из географије. Да споменемо међу питањима из географије која су била 1919 год.: „Севени“, „Пуату“, „Пинеплен и ерозиони циклус“, „Глацијални рељеф Пиренеја“, — све питања која су згодна да се провери знање будућих професора. Али је ипак истина да кандидати, да би се припремили за конкурс професорског испита, треба много више времена да употребе на студирање историје но географије.

Професор наилази при својој настави на несразмеру на коју се као студент жалио. У разредима првог циклуса[2]): VI, V, IV и III, он предаје један час недељно географију, а два часа историју. У литерарним разредима првог циклуса: II и I A и B, број часова из историје је четири. Сразмера се побољшава тек у два последња разреда другог циклуса: разреду филозофије и разреду математике, где се историја предаје два часа, а географија један и по час. На против, програми су подешени на задовољавајући начин, тако да поступно дају ученицима прецизна знања из географије. Једино недостаје времена да се они с коришћу примене. Ево какав је њихов распоред:

VI AB	један час	недељно	Општа географија, Америка, Аустралија
V AB	„	„ „	Азија, Малајска острва, Африка
IV AB	„	„ „	Европа
III AB	„	„ „	Француска
II ABCD	„	„ „	Општа географија
I ABCD	„	„ „	Француска и француске колоније
Елементарна математика и Филозофија	један и по час недељно		Главне светске силе

Као главне светске силе сматране су у програму од 1902 год.: Енглеска и њене колоније, Доминиони, Белгија, Холандија, Немачка, Русија, Аустро-Угарска, Швајцарска, Италија, Кина, Јапан, Сједињене Америчке Државе, Бразилија, Аргентинска република. После мира, посвећен је Пољској један од часова који су дотле били посвећени проучавању Русије. Чехо-Словачка, Југославија и Румунија су заузеле место Аустро-Угарске.

[2]) Циклус A садржи учење латинског и грчког, циклус B латинског и два жива језика, циклус C латинског и више развијених наука, D наука и два жива језика. У разреду филозофије 9 часова недељно посвећени су учењу психологије, логике, морала, естетике и метафизике; у разреду елементарне математике програм филозофије је сведен на учење логике, наука и морала. Пр.

Да би професор изложио овај програм својим ученицима, он располаже у сваком лицеју подједнаким материјалом: карте, библиотеке, ручне књиге. Зидне карте већином припадају колекцији Vidal La Blache-a, издање књижаре Armand Colin-a. Оне упрошћавају на згодан начин представу рељефа у вези са размером. Ова размера је учињена схватљивом, јер је јасним хипсометријским бојама обележена. Уз сваку физичку карту иде и економска карта. Карте из колекције Kaeplin-a, издате од књижаре Hatier, налазе се сада у свима лицејима. Оне лако означавају сивом бојом контуре великих хипсометријских зона, а појединим бојама разне геолошке терене. Париски басен је тако јасно рашчлањен на зоне тријаса, лијаса, јуре, међукреде, горње креде, терцијера и кватернера. Вароши су означене на дну. Означене су и главне земљорадничке и индустријске области. На тај начин професор има при руци, да би могао окарактерисати област коју предаје, три различите карте: Raeplin-ову карту са геолошком основом, хипсометријску и економску карту Vidal La Blache-a. Ако би хтео узети у помоћ и детаљну геолошку карту која означава разне зоне појављивања стена, он има на расположењу за студију Француске изванредну зидну карту израђену од г. професора Welsch-a. Професорска библиотека има геолошку карту Француске у размери 320.000, најчешће заједно са картом од 80.000. Ова друга сасвим срећно иде уз топографску карту истог размера. Професор може добити из читаонице лицеја разне бројеве „Annales de Géographie“, да би показао ученицима пресеке, профиле и фотографије. Поред тога, у сали специјално одређеној за географску наставу организована је библиотека. У њој су сва главна дела која прелазе обичне границе уџбеника: „Le traité de Géographie physique générale“ од г. de Martonne-a, Manuel de topographie“ од г. Berget-a, „Le traité de météorologie“ од г. Angot-a, „La Flore et la végétation de la France“ од г. Flahaut-a, La Géographie humaine“ од г. Jean Brunhes-a, „La Géographie économique“ од г. Dubois, „Le tableau de la Géographie de la France“ од г. Vidal de la Blache-a. Све докторске тезе које се односе на локалну географију увек су заступљене у разредним библиотекама: теза г. Passerat-a „les Plaines du Poitou“ у лицеју Poitiers-a, теза г. Demangeon-a „la Picardie“ у лицеју Amiens-a. Сва су ова дела пробрана да би пробудила географску љубопитљивост ученика. Разредна библиотека има такође и фотографије, дијапозитиве и карте у размери 1 : 80.000, које су потребне да илуструју предавања из опште географије. Инверсија рељефа се показује помоћу карата Buis-a, Privas-a или Die-a, пустињски предели помоћу карте од 200.000 Batna-e или Aïn Beïda. Ма да је то велики материјал, он је ипак недовољан. Нема апарата да се њима прате предавања из опште физичке географије: н. пр. апарат Bailey Willis-a, помоћу кога се подражава набирање Appalaches-a. У истом смислу треба конструисати и друге просте апарате.

Једна друга врста материјала потпомаже географску наставу: уџбеници и атласи који се дају ученицима. Уџбеници дају материјал за предавања предвиђена програмом од 1902 год. Они у главном имају толико одељака колико професор може одржати часова од једног сата у години. Испред сваког одељка налази се кратак преглед. У књизи има геолошких профила, фотографија и карата. Научник који је био неоспорни шеф француске географске школе дао је пример и управљао израдом серије уџбеника. Сада су највише у употреби две серије, издате од књижаре Delagrave, под руководством г. г. Fallex-a и Mairey-a, и књижаре Hachette, под руководством г. г. Gallouédec и Maurette. Прва се одликује обилном и у току држаном документацијом. Она развија професорово предавање и осигурава љубопитљивом ученику потпуна и прецизна обавештења. Према томе, она је згоднија за ученике првог но за ученике другога циклуса. Сваки одељак има библиографију, која је нарочито добродошла студентима. Уџбеници г. г. Gallouédec-a и Maurette-a су израђени у потпуно педагошком духу, који је примењен чак на топографски распоред текста. Они имају само најпотребније детаље, који се односе на најважнија питања. Уза сваку страну текста налази се и страна са фотографијама и картама. Ма које уџбенике употребљавали ученици, ти су уџбеници у исто време и професорово непосредно помоћно средство. Они допуњују његово предавање, развијају ствари које нису довољно развијене у разреду или репродукују скелет професоровог предавања. Поред ових уџбеника ученици имају и атласе, од којих су најглавнији из колекције Schrader-a, Vidal la Blache-a или Raeplin-a. Ови атласи су репродукција зидних карата помоћу којих се ради у разреду.

Овај се рад састоји из предавања и пропитивања. Методи се осетно разликују према томе да ли се питања која се претресају односе на општу географију или на регионалну географију. При свем том, педагошки принцип који важи у оба случаја јесте да професор пробуди љубопитљивост код ученика и да му дâ низ проблема за логичко решавање. Што је ученик млађи, у толико је гордији на своје размишљање. Треба, дакле, више апеловати на његово размишљање но на памћење. Час из регионалне географије на пр. о Алзасу треба да почне са ограничавањем области. Географија је наука локализације. Професор дефинише Алзас: део Рајнине долине од врхова Вогеза на Западу, Рајне на Истоку, Јуре на Југу, речице Лотера на Северу. Ограничавање је тачно одређено прецизним бројевима између две тачке, а не на општи начин: дужина од Ferette-a до Wissembourg-a сто тридесет километара, ширина од Neuf Brisach-a до превоја Schlucht-a четрдесет километара, — бројеви много згоднији но подаци о површини. Узимати за мерење прецизне тачке представља за професора корист што их може показати на зидној карти. Остаје да се постави проблем рељефа: треба ради тога показати ученицима у коме се смислу примећују хипсометријски контрасти. Сваки пресек повучен од

Ferette-a до Wissembourg-a представља готово праву линију на којој су средње висине две стотине метара. Профил од Neuf Brisach-a до Schlucht-a истиче главне разлике у рељефу. Овај профил се црта пред ученицима на табли, а не припрема пре часа. Највише ако се унапред може нацртати претходна потка за карте или пресеке. Но ни по коју цену не треба избегавати радњу: она подржава љубопитство слушалаца колико и реч, и више но реч. Тако нацртан профил је богат у контрастима. Рељеф Алзаса њиме је рашчлањен јасно на три главна дела на одстојању од Neuf Brisach-a до Schlucht-a с Истока на Запад: за првих петнаест километара висина је две стотине метара; за пет следећих километара она се диже од две стотине на шест стотина метара; на последњих петнаест километара рељеф варира полако око хиљаду метара. Проблем је јасан. Какав је однос између три дела рељефа? Запитани ученици откривају или наслућују решење: разне геолошке појаве терена, тектонски покрети, скорашња ерозија. Тада професор допуњава нацртани профил. Он показује доње терене. На шест стотина двадесет метара испод данашње долине Рајне, он означава везу између херцинског масива Вогеза и Шварцвалда. На тај начин профил означава формацију тектонског алзашкобаденског гребена и омогућава објашњење алзашког рељефа. Геолошке и хипсометријске карте, обешене поред табле, дају професору могућности да покаже распрострањење рељефних облика и геолошке грађе. Профил треба нацртати на табли у доста великој размери, да би се могло показати подмлађивање долина. Он треба да да јасну слику о секундарним и терцијерним покретима израженим у степеничастим раседима подвогеских брегова дуж осовине главног раседа. Улога профила није ограничена само на објашњење рељефа. Он увек допуњује рељеф карте. Ако скица на унапред спремљеној мрежи показује распрострањење количине средњих годишњих киша, профил показује на очигледан начин улогу баријере Вогеза за западне кишовите ветрове. Локализација врста живота се изражава исто тако добро и на профилима и у хоризонтали: шумски и пастирски живот Вогеза, виноградарски живот на подвогеским брежуљцима, земљораднички живот на алзаском лесу. Ова локализација се употребљује у студији великих долина. Она је погодна да ученици брзо схвате разноликост живота, груписање села и култура у долини Лоаре, у вези са облицима терена и појавама стена. Сам изглед терена изазива ученика да постави питање зашто. Он дакле олакшава примену директног метода, који препоручују сва министарска упутства.

Употреба профила остаје пре свега средство за изазивање љубопитства и размишљања. Географска наука изучава распрострањене појава. Помоћу карте може се схватити то распрострањење. Али једна сама карта је бескорисна. Треба ставити једну поред друге карте које могу да дају у исти мах све особине неког предела. Видећи упоредне промене физичких и друштвених појава, ученик тражи да их веже односом узроч-

ности. Он поставља проблем и решава га уз сарадњу професора. Ипак, и најбоља карта је и сувише теоријска представа рељефа. Њу срећно допуњују фотографије и пројекције, под условом да се ове ставе тачно уз њу. Свака фотографија коју ученик потпуно не стави на карту, ничем га не учи. Професор природних наука у лицеју ставља на расположење професору географије своје пројекционе апарате. Али број дијапозитива по лицејима је ограничен. Ову незгоду могуће је избећи позајмицом дијапозитива од Лиге Наставе у Паризу. Сада круже више серија дијапозитива од лицеја до лицеја. Ја сам могао организовати сваких петнаест дана својим ученицима по једно предавање са пројекцијама. Али ово предавање је ван часова географије. Међутим, да би било од користи, треба да је спојено с њима. Ради тога потребно је да је географска сала амфитеатрална или у најмању руку да су седишта степеничасто поређана. Треба да се у њој налазе покретне завесе помоћу којих се може одмах створити мрак. На тај начин пројекције могу допунити и теоријска излагања, нарочито у предавањима из опште физичке географије. Оне показују боље но профили, цртежи и блок-дијаграми разлике у рељефу од младости до зрелости и старости облика. Оне живо представљају глацијалне преиздубљености и еолску дефлацију. Ипак оне не могу заменити рад професора на табли и не могу да замене креду и цртање. Професор географије пише на табли исто толико колико и његов колега професор математике. Свако употребљено име показује се на карти и напише на табли. Свака казана цифра бележи се кредом. Ученик се не може тада извинити ако је погрешно записао неку цифру или неко име.

Рад професора не ограничава се само на интервенцију у разреду пред таблом и картама. Он треба да приређује екскурзије, неопходан додатак часовима из опште географије. Ја сам водио своје ученике II разреда на терен. Показао сам им поремећаје рељефа због раседа, пиратерије река, облике апалашког рељефа, облике литоралне ерозије. Ја налазим да је један час екскурзије кориснији но три часа предавања. Она је у толико кориснија у колико је припремљена у разреду на топографској карти за дотичан предео. Она треба да има за циљ да се провери неки географски закон, али ни за време екскурзије не треба бити лен у излагању.

То су различита средства за наставу која употребљују француски професори. Да ли остаје средстава за контролу? Да, у облику испитивања, домаћих задатака и писмених задатака. Од сваког часа који је одређен за географију, четврт часа је употребљено за пропитивање ученика. Ови ни у ком случају не смеју одговарати с места. Они показују на карти свако изговорено име и цртањем пропраћају свако излагање еволуције облика. Тежња је професора у току испитивања да осуди сваки рад голог памћења и да провери начине резоновања. Осим про-

питивања о предмету часа држаног прошле недеље, професор тражи с времена на време извештаје о прочитаним књигама и изводе из одељака главних дела. Домаћи задаци су у главном репродукција карата. Ови немају други циљ до да још више учврсте у ученикову духу локализацију појава и тачне изразе номенклатуре. Уз карту долазе пресеци и профили дуж река и врло кратко објашњење, да се изнесе еволуција рељефа. Ја сам тражио од својих ученика да шематизирају контуре. Осуђивао сам све картографске репродукције помоћу провидне хартије. Увек сам препоручивао да се најпре повуче мрежа меридијана и упоредника, да би се затим унеле главне линије рељефа и хидрографије. Остаје још последње средство да се контролише рад ученика: писмени тромесечни задаци. Ученици треба без помоћи икоје књиге да израде неко питање из географије које је обрађено у току тромесечја. Овај рад траје један час у присуству професора. Задаци омогућавају да се види да ли ученици имају јасне представе и прецизна знања о држаним предавањима.

Тако уређена, настава географије у лицејима не одговара потпуно потребама и не задовољава географе. Ови траже темељне реформе. Комисија којој је стављено у задатак да измени програм и преобрази наставу после рата дала им је за право. Изгледа да ће се установити искључиво професорски испит из географије. Број часова додељених географији требало би да се повећа на следећој основи:

VI A B два часа недељно;
V A B „ „ „
IV A B „ „ „
III A B „ „ „
II A B C D, два часа у разреду, једна екскурзија или практична вежбања од $^1/_2$ часа;
I A B C D, два часа недељно.

Разред филозофије и елементарне математике, два часа недељно.

Свега четрнаест часова недељно, управо толико колико износи и ограничен број часова који може бити додељен професорима провинцијских лицеја. Екскурзије и практична вежбања биће сматрани као допунски часови који ће се засебно хонорисати. Дакле, чак и у најмањим лицејима, настава географије биће довољна да ангажује једног професора. Час додат у разредима првог циклуса допустиће такође да се могу показати пројекције а да се не смањи програм. У II A B C D екскурзије ће се одмењивати са практичним вежбањима: прављење профила, скица, читање топографских и метереолошких карата. Да би ова настава боље функционисала, треба да је географска сала поред сале природних наука. Један заједнички помагач могао би бити употребљен за обе сале и материјал би се могао лако преносити из једне у другу.

Тако би настава географије била организована и имала плодних резултата. Ни једна настава више од географије не спрема дух на размишљање и не отвара интелигенцију за живот. Трговац, државник, писац, никада неће зажалити што су навикли да локализују ствари. Политичка моћ и кредит земаља често су били довођени у питање због људи који нису научили да читају атлас. Настава географије у Француској је општа брига. Велико место биће јој додељено приликом израде програма у новој епоси, коју отвара мир.

(Превео П. С. Ј.).

ИВ ШАТЕЊО

ПИСМЕНИ ЗАДАЦИ ИЗ СРПСКОГ ЈЕЗИКА

У ВИШИМ РАЗРЕДИМА СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

II

Изабрано је о чему ће се писати, и сада треба то саопштити ђацима. По *Извештајима* не може се видети на који начин то код нас бива, те ја овде морам да се послужим сећањем на своје школовање и оним што сам дознала од појединих наставника и ђака из разних гимназија. По свему томе изгледа ми да задавање у нашој средњој школи не стаје много труда, јер *задати тему* већином значи *кратко и јасно саопштити наслов.* — Други начин је да се на табли испише строго утврђен план, у коме свака назначена тачка изгледа опет као нека подврста насловне теме. — Најпосле има и нешто треће, што би се могло назвати методом накнадних објашњења: наставник не даје претходно никаква упутства, али пошто му се учини да обрада ђачка не одговара његовој замисли, он при враћању задатака предузме да развија параграф по параграф и готово реченицу по реченицу, показујући како би изгледало да је писмени састав био задан њему. Разуме се да од таквог упућивања нема велике користи, јер начин рада ваља показати пре но што писање почне, и треба удесити тако да га пажљиво прати и по могућности у њему учествује цео разред. Ја сам се толико пута уверила да сам наслов задатка не казује ђацима много, а чим се поведе разговор о њему, одмах се сва лица разведре и свима буде јасно.

Немогућно је створити ограничен број прецизних и сталних правила за то упућивање у рад, јер свака тема, према смислу и обиму своме, захтева другачију обраду. Главно и најопштије правило било би можда то да се у реду по коме наставник ставља питања осети известан план, а ђачки одговори да буду основни материјал за развијање. При томе више би се истицало *како* треба разрадити предмет него *шта* ће све о њему да се каже.

Не мислим да је стављање питања по извесном реду једина добра метода која се може употребити при задавању. Каткада довољно је сасвим кратким разговором створити потребно расположење; згодним питањем или прикладном реченицом заинтересовати за тему; навести можда и какву лепу сентенцију и предложити да се она у току рада пласира тамо где се коме учини најзгодније. Тако сам ја шестомесечном курсу задала *О тежњи за науком код Доситеја Обрадовића* и навела оне његове познате речи: „Старим учећи се. — Дневи се и године покрађују, тело изнеможе, а душа би још нешто хотела". Потом сам запитала има ли у аутобиографији Доситеја Обрадовића још неких сличних места из млађих дана. Ученице се тада сетиле оног момента када је Доситеј као дете силно зажелео да учи грчку школу, и затим када су га први пут очарале латинске речи *квис, квод, квомодо, уби, убивис, убикункве.* На то се одмах надовезао весео разговор о данашњим симпатијама и антипатијама ђачким према грчком и латинском, — и расположење за обраду теме било је створено.

Другом приликом, пети разред имао је да пише *О дружељубљу и пријатељству у нашој школи.* По саопштењу наслова забрује из клупа гласови негодовања, као што често бива. Тада ја ставим питање: зар ниједна од вас нема ни другарице ни пријатељице у овој гимназији? — Дакако да има, одговара се на то. — Даље споменем како се обично каже: Школски другови — вечни другови. После тога одмах се ствара друго мишљење о теми и многе се јављају да говоре. У разговору констатујемо да су све најбоље другарице из истог одељења или бар из истог разреда, и ја им предлажем да ми то лепо образложе у задатку на првом месту. Затим ће изложити у каквим су односима са старијим и млађим ученицама ове школе, како се међусобно понашају на одмору, која се одељења најбоље слажу. Свака би хтела понешто да каже о томе, и разговор би се отегао ко зна докле да га ја не прекидам питањем: Да ли другарица и пријатељица значе једно исто? Изјављује се да има разлике, и пошто свака обећа да ће укратко описати своју најбољу пријатељицу, утврђује се завршна тачка: Идеално пријатељство и идеални другарски односи у нашој школи. У ком смислу треба нешто мењати, поправљати, и на који начин?

Ово свакако није ни једини а ни најбољи план, и не саопштава се овде у намери да буде угледни пример. Сваки наставник, према схватању и расположењу ђака, удесиће вероватно и другачији разговор, — али главно је да га на неки начин удеси, уместо што би се ограничио на то да само саопшти наслов.

У два три маха ја сам покушавала да не стављам питања и не почињем разговор, него позовем ученице да саме предложе план рада. Но у данашњим нашим приликама то иде веома тешко и споро, и слабији ђаци обично не учествују нимало. Ишло би сигурно лакше да се

вежбе у композицији предузимају од првог разреда гимназије, и без њих не прође ниједан задатак. Тада извесно не би падале примедбе из клупа да је незгодно радити по плану који и при највећој обазривости наставничкој изгледа као наметнут са катедре, уместо да се спонтано створи у ђачкој средини.

Међутим, било да се упућивање у рад удеси овако или на који други начин, оно увек захтева од наставника много труда и сасвим искључује импровизовани избор предмета на два минута пре часа. Оно уштеђује и бескорисна накнадна објашњења, уклања из школе одвећ тешке и преопширне теме. Јер када наставник размисли о предмету и рашчлани га да би скицирао неки план, он одмах може осетити да ли је његов разред способан за тај задатак или није.

Довде ће — надам се — сви бити сложни са мном да тако треба да буде; али сумњам да ће ми се једнодушно повлађивати када изјавим да више пута и ђаци морају бити претходно обавештени о чему ће да пишу. Теме које бар по наслову указују на директно посматрање немогућно је израдити добро ако се не учини за њих штогод још пре часа. Захтевати, на пример, да се опише какав изгледа Београд у зиму а не наговестити раније да се мало пажљивије промотре београдске улице, живот и саобраћај у њима када је снег и поледица, било би готово исто што и задати опис бербе на основу тога што се некада у школи читао *Ђачки растанак,* а праву бербу видела можда свега три или четири ђака. Сасвим друкче ће изгледати ако наставник прво подстакне ученике да посматрају и бележе неко време утиске, да сваки скицира себи опис своје улице, свога краја, — Савамале, Теразија, Врачара, и т. д. — да се један заинтересује за јутро, други за подне или после подне, трећи за предвечерје, и тако редом. Све то још не значи да се тема отворено казује и да би се могло доћи са готовим, под туђим утицајем израђеним задатком, него само да се израније мисли о њој и да се зна у ком правцу треба оријентирати пажњу. На часу, пошто се прецизира наслов, прочитаће се нека забележена опажања и утврдити да ли су битна или споредна за слику специјално београдске зиме. Потом ће сваки да обрађује материјал који пред собом има, допуњујући га сећањем.

Исту методу покушала сам применити и тамо где није потребно директно посматрање видљивих и опипљивих предмета, и моје ученице увек су знале у ком смислу треба да се претходно спреме. Када сам намеравала задати о утицају лектире, особито романа, и хтела да ми пишу конкретно по личном искуству, а не да развијају баналне фразе и општа места о читању, ја сам препоручила да свака прочита поново, или бар да прелиста, књиге које се њој чине најлепше и по утиску најјаче. Резултат ове претходне спреме показао се у већој прецизности израза и јачој логици излагања, него да се најмање десет минута од часа

морало утрошити на то да свака обнови у сећању готово сву лектиру и једва изабере какво полузаборављено дело.

Нарочито је потребан овакав начин задавања и припремања када се предмет узима из историје књижевности. Ја се још сећам како су ми ученице дванаесто-месечног течаја лепо израдиле тему *„Родољупци" од Ј. Ст. Поповића и данашње наше схватање патриотизма* (у пролеће 1919), јер се цело дело прочитало и протумачило у школи, и знало се да ће послужити као материјал за један писмени задатак. Изненадило ме како су многе умеле оцртати наше србијанске Нанчике, Милчике, Лепршиће, Жутилове и друге за време последњег рата, и како је на свршетку изнето доста зрелих судова о истинском патриотизму.

Али све то претходно посматрање, освежавање раније лектире и проучавање дела, очевидно је против навика оних наставника који воле импровизације у задатку, и уживају да саопштење наслова удесе као да врше ноћни препад у рату. Тема за писмени задатак све до последњег момента остаје код њих тајна са седам печата, као да сваког месеца доживљујемо по једну писмену матуру. Но ја мислим да није ни потребно ни психолошки оправдано узрујавати ђаке на почетку иначе тако кратког часа — ма он трајао и сат и по — и одмах за тим захтевати интенсивну сабраност за рад. Наставници који уживају да саопштењем наслова запрепасте цео разред, по свој прилици заборављају да и нама старијим, ако ћемо писати јасно и документовано, увек треба опширних и свежих обавештења, и да сам позитивни дух данашњег времена свуда потискује неодређена уопштавања и недокументовану импровизацију. Сем тога, школски задатак није производ уметничке инспирације ни оригинално дело за стицање научничког ауторитета; није чак ни оно што је на крају свега школовања писмена матура, него обична и редовна месечна вежба за књижевно изражавање мисли и логично везивање параграфа у једну складну целину. Нашто онда увијати га тајанственошћу и правити од њега страшило?

Међутим, било да се ђаци обавесте и документују раније или да до последњег тренутка остану у недоумици, главно је не пропустити потребна упућивања на самоме часу. Ако се то уобичаји једанпут и код нас, онда би наставник могао с пуним правом захтевати више логике и стила у најстаријим разредима. Онда би наши ђаци заиста научили да састављају и да се књижевно изражавају, и не би доцније, пошто положе матуру, зазирали од писмених саопштавања, јер не знају ни како да почну ни шта да ставе на крају, ни чиме да испуне средину.

III

Трећи део мога предавања тиче се исправљања задатака. Од више уобичајених начина, ја ћу да изложим овде само два, за које се поуз-

дано верује да су добри, а мени се чини да би их ваљало заменити нечим бољим.

Први начин је да наставник прегледа код куће задатке, савесно исправи или само подвуче погрешке, и враћајући их изјави колико је од прилике задовољан или незадовољан општим успехом. Ђаци онда отворе вежбанке да виде како су оцењени и да чисто механички изброје поправљена места, јер свакоме се чини да остали имају и више погрешака и већу оцену него сам он.

Други начин је да наставник узима све један по један задатак и да на основу раније учињених исправака о свакоме понешто каже. У томе прође цео час, — управо и не стигне за све. Кад зазвони, на столу редовно преостаје трећина или половина вежбанака о којима наставник треба да говори идући пут, ако неће да их врати без икаквих напомена. Ђак о чијем задатку је реч запамти нешто од онога што му се говори, јер за то време стоји у клупи и мора да слуша; остали — како кад. Ово говорим из искуства, пошто сам дуже времена и ја исправљала на тај начин и постизала прилично слаб успех.

Кад сам већ почела да критикујем, саопштићу одмах и овај случај. Бива да се за целу школску годину изради само један задатак, и потом никада се и не спомиње у разреду; или се број повиси на три и четири, са израдом на одвојеним табацима, које наставник не чита нити их кадгод враћа, — и на тај начин решава проблем исправљања. Ја сам тих усамљених, непрегледаних и неповраћених задатака нашла међу старим хартијама у двема нашим средњим школама, а да сам зашла по свима гимназијама, извесно бих имала још обилнију жетву.

Но ја морам објаснити зашто сам отресала прашину са старих вежбанака и читала задатке које ни сами предметни наставници нису марили да прегледају. Разлог је што ме непријатно изненадила слаба писменост мојих ученица шестог и осмог разреда 1913—1914 школске године, па сам хтела да видим какви су морали изгледати њихови задаци из нижих разреда када су, примера и чуда ради, у шестом и осмом писале: *прочитајући, берећи цвеће, српски,* и т. д., и састављале овакве реченице:

> Поздравих се: са свима и ујох у колима. — А како би се тек осећала та жена кад бих видела данашњу слободу девојака које саме иду у позориште, хотелу, биоскоп (из задатка о Стеријином комаду *Београд некад и сад*).

Ови, и још многи други примери, очевидно показују да се благодати учења српске граматике, са четири недељна часа пре рата, нимало нису осећале на правопису и синтакси старијих ученица. Зато сам ја после те мале ревизије закључила да неписменост у вишим разредима потиче отуда што се ђаци у млађим годинама већином слабо вежбају и остављају готово без икаквих упућивања у писменост. На многе и многе ситнице не обраћа се пажња у право време, те се оне јав-

љају као сметња доцније, када су и по наставном програму и по узрасту ђачком на реду важније и теже ствари.

Интересантно је знати ко се показује код нас тако немаран спрам писмене наставе у нижим разредима. Да ли они којима је српски језик стручан предмет, или само наставници којима је силом наметнут ради допуњавања прописаног броја недељних часова? Ја о томе нисам распитивала, и радо ћу претпоставити да сви они рђави а непрегледани задаци међу старим хартијама тиште савест нестручњака који су примили српски језик што су морали, те настојали да избегну бар досадно и дангубно исправљање писмених састава.

Довде би, дакле, ишло све лепо. Ми стручњаци опрали бисмо руке као понтијски Пилат и сву кривицу бацили на нестручна лица, — другим речима, на старије и моћније од нас, који незгодним распоредом наставничког особља стварају рђаве предаваче српског језика од наставника иначе добрих и чак врло добрих у својој струци.

Међутим, не бива увек тако. Српски језик могу предавати и у нижим и у вишим разредима стручни наставници а да успеха у писменој настави ипак нема па нема. Зашто? Зато што је они не цене колико треба, него је деградирају на посао нижега ступња, сматрајући да ни избор теме ни задавање не заслужују велику пажњу, и да исправљање као нарочита метода рада са ђацима у опште и не постоји. Но баш ту, код исправљања, има готово највише тога што стално и много смета. Јер и да претпоставимо добар избор теме и план за рад, слабо ће то користити ако ученик у сваком реду прави граматичке и стилске грешке и сеје интерпункцију насумце, а нико му не каже да тако не ваља, нити га на конкретном примеру учи како треба да буде. Зато је неопходно утврдити једанпут на који начин би ваљало удесити исправљање задатака, да не бисмо увек, од првога па до осмог разреда, морали требити граматичке, и само граматичке грешке. Исправљање је сасвим друге природе него задавање, и ту би се могла створити извесна правила обавезна за све наставнике који предају српски језик. Та правила не мислим ја овде да диктирам, него ћу показати само како поступам са својим ученицама, уз напомену да сам ту још увек на путу тражења нечега бољег, што значи да не истичем никакав пример за углед.

Сваку правописну грешку у задатку ја одмах исправим, а неприкладне изразе и рђаве реченице само подвучем и захтевам да их ученице накнадно исправе саме. Не могу се похвалити да су те исправке увек добре, али су несумњиво корисне као вежба. Док прегледам текст, ја исписујем грешке о којима ћу да говорим у разреду, Избор зависи од тога какву лекцију из правописа и синтаксе морам ђацима да дам. Намерно кажем овде *морам*, јер сматрам то као знак ненормалног стања што се и у најстаријим разредима задржавамо толико на правопису и синтакси. Час одређен само за исправљање почиње читањем и критиком

једнога рђавог задатка. Ученице га аналишу прво као целину, затим у појединостима, које исправљамо на табли. Овоме ја додајем сличне погрешке исписане из осталих задатака, и обично то завршим једним примером рђаве интерпукције, која стално мора да буде на дневном реду.

После тога прочита се и претресе један од најбољих задатака и образложи се све чиме се нарочито одликује. Према времену додаје се још који пример, говори се о успеху целога разреда и о томе има ли каквога напретка или назатка од последњега писменог задатка.

Када би на неки начин било могућно да се у четири нижа разреда пречисти са правописом и донекле бар са интерпункцијом, онда бисмо од петота до осмога обраћали пажњу највише на садржину и стил у ужем смислу. Старијим ђацима чешће долазе у руке новине и рђаве књиге, те задрже у сећању извесне баналности и некњижевне фразе, што би наставник успешно могао да исправља. Он би захтевао да се води више рачуна о смислу речи и показивао би како се од коректне реченице може начинити стилски лепа реченица тим што ће се појачати неки израз, додати епитет или другачије распоредити речи. Даље би се научило шта значи развијати главну мисао а шта тапкати у месту, на који начин се улази у дигресије и како се то избегава. Све ово могло би се предузимати да није онога страховитог баласта неписмености из нижих разреда, који се мора трпети док год радикално не изменимо досадашњу методу и усмене и писмене наставе у нашој средњој школи. При извођењу тога мислим да би нам највише користиле две врло добре француске књиге од познатих писаца Жила Пајо-а и и Фердинанда Брино-а: *L'apprentissage de l'art d'écrire* (Jules Payot) и *L' Enseignement de la Langue Française* (F. Brunot). Оба дела вредело би или превести или опширно приказати и продискутовати на једноме од редовних скупова овога Друштва.

(Свршиће се.)

КАТАРИНА БОГДАНОВИЋ

РАД НА ЗАШТИТИ ДЕЦЕ

Покрет о заштити деце, који се јавио у нас у већем обиму пред свршетак овога рата, није нов. Ми смо га имали у појединачним случајевима и у разним облицима и пре последњих ратова. Он је у неколико био и реализован у Друштву за Сиротну и Напуштену Децу, у Дому Материнског Удружења, и другим установама. Али то су биле све само појединачне појаве, без органске везе, и с тога без плана, па и са мало успеха.

Ни балкански ратови нису имали велики утицај на побољшање оваког стања. Они су донели још једну нову установу: Дом Св. Јелене за рат-

ничку сирочад, и ништа више. Тек овај велики рат и његове страховите последице побудили су пријатеље наше младежи да на широј основи отпочну рад на заштити деце, првенствено ратничке, а затим и деце у опште. За пример су им служиле западне државе, у којима је још пре ових ратова постојало читаво законодавство дечје и основано мноштво најразличнијих институција, у циљу да узму у заштиту децу осталу без својих природних заштитника, и да узму у заштиту децу у опште од рђава утицаја околине. Тако је њих рат затекао са извесном предспремом да прихвате и да брзо и лакше реше питање о заштити ратничке сирочади, чији се број попео до невероватне висине у свима зарађеним земљама.

Нас је, на против, овај рат нашао потпуно неспремне за то, јер нисмо имали ни законе , ни установе, ни искуства за решење овога проблема. Уз све то дошао је и крах државе, који је уништио и онај ембријон, оне две-три установе које су требале да послуже за полазну тачку нашем раду. Ми смо, дакле, морали све испочетка. И не само то, но наш је почетак пао у најтежим приликама, на рушевинама наше ослобођене државе!

Први покретач и организатор заштите деце код нас на широкој основи јесте Др. Милош Ђ. Поповић. Још почетком 1916, далеко од отаџбине, у Марсељу, у Француској, разговарао је писац ових редова о томе питању са Др. Поповићем, који је већ онда имао у неколико формирано мишљење о решењу дечјег питања у нас. У току те године Др. Поповић је написао и један нацрт закона и покушао да заинтересује за њега меродавне факторе, али у томе није имао успеха. Међутим, кад је дошао на службу на солунски фронт, у Воден, дала му се прилика да своју замисао у пракси опроба.

У Водену је тада био велики број наших избеглица из Битоља и околине. С њима је био и велики број избегличке деце, која су лутала улицама и по логорима и просила, или чинила разне ситне услуге за остатке од јела и крпе од одела. Својом иницијативом и уз помоћ добрих људи, Др. Поповић је јуна 1917 г. ову децу луталице, на путу пропасти и физичке и моралне, скупио и основао за њих нарочити логор, обезбедио им исхрану, и дао им занимање. Отворена је одмах основна школа, приређиване су разне гимнастичке вежбе, а доцније створене радионице за мушку и женску децу. Један део одраслих смештен је затим у артиљеријску радионицу у Седесу, ради изучавања различних заната.

То је био почетак, који је дао повода да се 30 новембра 1917 године оснује у Водену, по замисли Др. Поповића, Друштво за Заштиту Деце.

Овај покрет у Водену изазвао је затим и сличан покрет у Солуну, где је 17 децембра 1917 г. иницијативом г. Хенрика Лилера, делегата Министарства Просвете, основано друштво Српска Школска Матица, које

је прихватило избегличку децу у Солуну, где је сем основне школе била и гимназија наша.

Оба ова друштва имала су своје домове, и њима су уз припомоћ многобројних прилога у новцу и помоћи од мисија, били обезбедили деци не само удобан живот, него и школовање и привредно образовање. У томе правцу, обе су установе биле развиле најживљи рад, бринући се за 4—500 деце и стекавши капитал у новцу и стварима: Друштво за Заштиту Деце око 300.000 динара, и друштво Српска Школска Матица око 80.000 динара.*)

У таквом раду и успеху затекла их је офансива наше војске.

Улазак српске војске на нашу територију и њен силни напредак схватило је Друштво за Заштиту Југословенске Деце као позив на нову и светију дужност. Оно је одмах кренуло из Водена за Битољ, а одатле даље, образујући одборе у свима важнијим местима и установљавајући збиралишта (склоништа) за сирочад затечену на улици. У таквом раду, Управа се нашла крајем новембра 1918 г. у Београду, где је одмах отпочела организовани рад на заштити деце на најширој основи.

Имајући тада преглед целокупног стања деце у Краљевини Србији и схватајући замашност овога питања с погледом на целокупно Краљевство С. Х. С., Управа Д. З. З. Ј. Д. увидела је одмах да су друштвена средства, и материјална и она у људској снази, врло малена да би могла одговорити потребама великог броја и ратничке сирочади, и деце сиромашне и оскудне у опште, која су тако дуго гладовала и гола и боса трајала дане. То сазнање учинило је те је Управа узела на себе нову дужност: обавестила је меродавне факторе о стању дечјег питања у нас и о потреби јаче организације и много већих средстава.

Краљевска влада прихватила је одмах ту представку и 5 фебруара 1919 г. установила је нарочито Државно Одељење за Заштиту Деце, коме је поставила за начелника Др. Поповића, као иницијатора и организатора заштите деце. Државно Одељење је доцније претворено у Одељење за Заштиту Деце и Младежи у Министарству за Социјалну Политику. Одмах по оснивању Државног Одељења, влада му је ставила на расположење милион динара, за организацију и прву хитну помоћ, а доцније, буџетом за 1919—1920 г., предвидела је 12.700.000 дин. на извођење заштите деце. Тако се од тада држава јавља као главни фактор у заштити деце у опште, а напосе ратничке сирочади.

Уредбом и Правилником, којима је прописана организација Државног Одељења и његових органа, подељено је Краљевство С. Х. С. на једанаест области, а области су задржале ниже административне јединице

*) Српска Школска Матица прешла је јуна 1919 г. у Београд, где је продужила рад као Средњешколска Матица. Она сад има интернат са 40 ђака.

какве су се у коме крају затекле. Свака од ових јединица има одбор од представника државних и самоуправних власти и добротворних друштава, са потребним бројем сталног чиновништва. Најновијим решењем г. Министра за Социјалну Политику од 1 маја т. г., Обласне Заштите у Загребу, Љубљани, Сарајеву и Сплиту престале су да постоје као самосталне установе, зависне од Одељења, и придате су Повереништвима за Социјалну Политику у тим местима

Организација, предвиђена Правилником и доцније детаљисана Пословником, у главном је спроведена, сем у једном мањем делу општина где то није учињено због оскудице у људима који треба ову организацију на овој основи да прихвате и спроведу. Али у колико није извршено образовање органа, узети су у помоћ општинске власти и месни одбори за помоћ невољнима, или школски одбори, те се преко њих спроводи питање о заштити деце.

Тако је државна заштита доспела и до најудаљенијег села.

Упоредо са извођењем организације, приступљено је одмах и попису деце којој је потребна државна заштита, а у исто време отпочето је и пружање прве, хитне помоћи.

Попис, који је требао да дâ базу за оријентацију и стварање плана за рад, није дао повољан резултат, јер је у највећем делу општина рђаво схваћен његов циљ. У спискове за попис уписивана су као ратна сирочад сва деца оскудна у оделу и обући, без обзира на породично и имовно стање. На тај начин појавили су се бројеви од 20—30.000 сирочади у једном округу. Сви покушаји да се изврши корекција и да се изнесе право стање остали су без успеха. Ипак, по вероватном прорачуну, у Краљевству има 60—70.000 сирочади и око 150.000 друге деце којој треба помоћи.

Помоћ која се пружа деци полази од најтежих случајева, на првом месту од ратне сирочади и деце болесних родитеља, а даје се на такав начин, за први мах, да се обезбеди живот и очува здравље. Сва су деца склоњена с улице и обезбеђена од потребе за прошњом. Обезбеђени су им стан, храна, и у неколико одело и обућа, једнима смештањем у домове, а другима смештањем код најближих рођака и добрих људи, уз пристојну месечну или повремену новчану помоћ, која иде у висину до 50 дин. месечно на једно дете. Досад је помогнуто у округлом броју око 100—120.000 деце, а у колико организовање напредује, број помогнуте деце бива све већи.

Сем тога, сем ове прве и најнужније помоћи, државни органи, уз помоћ добрих људи, хуманих друштава и страних мисија, пружали су и друге помоћи: предузимано је и амбулантно, болничко и климатско лечење великог броја оболеле деце, нарочито шкрофулозне и катаричне. За то су искоришћаване државне и приватне установе које су постојале, а створене су и нове, сталне или провизорне.

Затим је предузето смештање већ дорасле деце на привредне послове, највише на занате и у трговину. Тај посао вршила је Државна Заштита сама, а сад се настоји да се он врши уз помоћ „Привредника“ и „Радише“, врло јаких и добро организованих установа.

Помоћ у постављању старалаца, у добијању инвалидске потпоре, у давању на усиновљење, у проналажењу изгубљене деце и родитеља, такође је врло успешна.

У крајевима ван Краљевине Србије, где је много мање ратне сирочади и много мање упропашћених породица, јавила се још за време рата, 1917 г., друга потреба. Године 1917 јавила се код нашег народа у брдским крајевима Босне и Херцеговине, Далмације, Хрватске и Истре, као страховита неман, глад. С једне стране неродица, а с друге забрана да се у те крајеве уноси храна, учиниле су да је наступио био страховит помор деце од глади.

Тако стање побудило је хумане људе у Загребу те су образовали одборе и учинили апел на народ у Хрватској, Славонији и Војводини, и овај се врло лепо одазвао, примајући гладну, голу и босу нејач на „прехрану“. Уз помоћ добрих људи, организовано је било у другој половини 1917 г. прикупљање деце по тим оскудним крајевима, одакле су возовима на стотине довођена у ове питоме и богате крајеве, где су размештена код добрих и имућних људи. На овај начин збринуто је око 16.000 деце, од којих су 7.500 православна.

Овим покретом руководио је за католичку децу професор г. Шиловић, а за православну г-ђа Ћук, уз неоцењиву помоћ учитељице г-це Георгине Стојановићеве.

Ова су деца и данас највећа брига државних и приватних организација на тој страни, јер се многа немају где вратити, а многа желе да остану где су.

Уз ову децу Војводина је, по ослобођењу, примила и повећи број наше деце, која су највећим делом смештена по домовима, а једним делом и на привредним пословима. Један мали део наше деце узела је, из захвалности, и Босна; а Далмација нам се одужила примајући прошле године око 600 деце на опорављење у благој приморској клими.

У крајевима под Аустро-Угарском, било је установа за децу сирочад и напуштену и пре рата, па су оне добро послужиле, уз извесна проширења, и за време рата, прикупивши скоро сву сирочад у своје заклоње. Ове су установе биле државне, или конфесионалне, а неколико их је било и приватних, основаних од хуманих друштава. Оне и данас врше ту улогу, добивши у помоћ ново-отворене домове са државном помоћи.

У нашим крајевима, рат је пореметио и оне две-три установе које су постојале, а са државним сломом наступио је потпун крах и за те установе. Оне су напросто затворене, а деца растурена. Али кад се оку-

пациона власт осетила била на мало чвршћим ногама, отпочела је 1916 отварање домова за нашу ратну сирочад. Тако је поникло око десетак таквих домова, који су били више декоративне вредности, но што су могли да задовоље потребу. Сирочади је било много, а ових домова мало, само да илуструју хуманост и културност наших непријатеља. Но и овакви какви су, ови су домови учинили извесне услуге.

По нашем повратку у земљу, Д. З. З. Ј. Д. прихватило је ове домове, проширило их и основало нове, те је помоћу њих задовољена прва потреба, да деца не скапавају на улици.

Затим су и скоро све наше предратне установе отпочеле рад, а уз припомоћ страних мисија основане су и неке специјалне установе за децу, и тако данас имамо у Краљевству: 93 дечја дома са око 7000 деце, 8 дечјих болница, 11 амбуланата, 4 санаторијума, а уз то више опоравилишта и летњиковаца. Овде су урачунате и амбуланте и домови који постоје само за одојчад.

Потреба за оснивање ових установа свих врста врло је велика, али је оскудица у подесним зградама ограничила њихов број. Питање зграда је сад најважније у овој ствари. Нарочита се потреба јавља за домове за напуштену и морално посрнулу децу мушку и женску, за одојчад, и за домове са радионицама.

Добротворна друштва која се баве помагањем и васпитавањем сирочади и напуштене деце нарочито су добро дошла у овој прилици кад је требало брзо и са прегалаштвом притећи у помоћ незбринутој нејачи. Сва су таква друштва са пожртвовањем, у границама могућности извршила своју дужност, и врше је и сад; али од свих најактивније и са највише успеха ради Друштво за Заштиту Југословенске Деце.

Још за време окупације, наша је нејач осетила милостиву руку наших племенитих савезника. Преко Швајцарске за Србију, и преко Солуна за избегличку децу тамо, дотурена је добра помоћ деци у оделу, обући и намирницама, а то исто и деци избеглој у Француску. Али ту милостиву руку још је боље осетила наша нејач с нашим ослобођењем. Одмах и непосредно за нашом војском улазиле су у земљу стране мисије, носећи одело, обућу и намирнице. Оне су сву ту робу делиле кроз целу 1919 г., па једним делом и у овој 1920 г., свака мисија на свој начин. Њихова је помоћ нарочито била осетна тамо где је било дечјих домова.

Поједине дечје установе јесу плод рада ових мисија, док су друге добивале обилату помоћ њихову. Од установа које су мисије основале истичу се: дечја болница у Београду, санаторијум у Дубровнику, домови у Чачку, Нишу, Каменици, и т. д.

Вреди поменути да су мисије, за време нашег живота ван отаџбине, поред материјалне помоћи, указале знатну помоћ нашој деци одводећи их у савезничке земље на школовање.

Од страних мисија истичу се: Амерички Црвени Крст, Енглески Црвени Крст, Српски Потпорни Фонд у Енглеској, Српски Потпорни Фонд у Америци, Британска Мисија, Светско Братство, Америчка Администрација и Француска Мисија Goutte de lait.

Као важна новина у раду на дечјем питању истиче се и установа *дечјег дана.* То је дан кад се врше најсвечаније манифестације у корист деце и с децом, кад се изводи жива пропаганда у корист дечјег питања, и кад се прикупљају материјална средства за сврхе добротворних установа за децу.

На овај начин прикупљене су досад суме које се пењу на милион и више динара, а свакојако да је и морални успех врло велики.

Излажући довде шта је све у нас, у Краљевству, урађено на дечјем питању за ово кратко време од године и по дана, ми смемо рећи да је учињено довољно кад се узму у обзир прилике под којима се радило: оскудна средства, оскудица у људима спремним за тај посао и вољним да помогну тај рад, провизорно изведена државна организација, и т. д. Што се поред свих ових сметњи ипак успело, има се захвалити прегалаштву органа и помоћи друштава, мисија и појединих добрих људи, међу којима се нарочито истичу учитељи.

Али цео овај рад и успех само је претходни посао: прво и најнужније збрињавање деце. Сад тек долази нов рад, по плану и систему, да се од те деце којој су обезбеђени живот и здравље створе корисни чланови друштва.

На овоме послу, ако се жели потпун успех, морају се срести Министарство за Социјалну Политику, Министарство Просвете, Министарство Трговине и Индустрије и Министарство Пољопривреде. Министарство за Социјалну Политику има да дâ здрав и однегован дечји материјал, Министарство Просвете да пружи писменост и потпуну наставу, а Министарство Трговине и Пољопривреде да обезбеде извођење стручног образовања.

То би био први део програма.

Други део био би обезбеђење васпитања и стручног образовања напуштеној и морално посрнулој деци, где се јављају у кооперацији и Министарство Унутрашњих Дела и Министарство Правде.

И трећи део програма био би нега породиља и одојчади, а затим неговање и васпитање деце инвалида и болесне деце, где треба да се јави у кооперацији и Министарство Народног Здравља.

Круна свега било би дечје законодавство, какво већ постоји у западним културним државама, и рад на заштити деце у опште, како у погледу физичком и умном, тако и морално-правном.

ДИМ. Ј. СТОЈАНОВИЋ

СРЕДЊЕ ШКОЛЕ У СРБИЈИ И ЦРНОЈ ГОРИ

ПОСЛЕ РАТА

Како се овом последњом школском годином завршило са скраћеним школским годинама и матурским течајевима, и како се од јесени уводи нормално школовање као и пре рата, то сматрам да ће бити од интереса изнети ма и најкраћи преглед рада у средњим школама од ослобођења до данас.

1.) *Припреме за обнову школскога рада по повратку у Отаџбину.*

Још на Крфу, у 1917 и 1918 години, Министарство Просвете је припремало све оно што је потребно да се, по повратку у земљу, школски рад обнови у што краћем времену. У том циљу основано је у Министарству, у пролеће 1917 године, *Одељење за припремне радове*, са нарочитим шефом, коме су стављени у дужност ови послови:

а) да припрема и брине се о издавању уџбеника за све средње, стручне и основне школе, и о свима другим публикацијама Министарства Просвете;

б) да се брине о изради наставних планова и програма за средње, стручне и основне школе;

в) да припрема све што треба за извођење одредаба Закона о регулисању школског рада због рата и његових последица и извођење потребних реформама у средњим, стручним и основним школама.[1])

Кад је наша и савезничка војска на Солунском фронту у чувеној својој офансиви од 1 септембра 1918 год. пробила непријатељски фронт, сломила непријатеља и за непуних петнаест дана принудила га на капитулацију, и када се видело да је, после оваквог успеха, у изгледу и потпуно ослобођење наше Отаџбине, Министарство је позвало све наставнике средњих, стручних и основних школа који су се налазили у Француској да се одмах врате у Отаџбину на своје редовне дужности.

Осим тога, Министарство је отпочело припреме за свој што скорији повратак у Отаџбину, ради што брже организације и обнове школског рада. И заиста, већ крајем септембра упућен је један део Министарства са Крфа у Солун ради евакуације у Србију, а други се део кренуо око половине октобра 1918 год.

И покрај свих тешкоћа на путу због рђавог саобраћаја, ипак се успело да се 1 новембра стигне у Скопље. Бавећи се у Скопљу нешто

---

[1]) Опширније о раду Припремног Одељења може се наћи у XXVII свесци „Наставника", у чланку „Рад Министарства Просвете од 1915 год. до повратка у Отаџбину" од Д-р Влад. К. Петковића.

више од десет дана, Министарство је, поред осталих текућих послова, једним писмом умолило Господина Министра Војног за наређење да се ослободе војске и упуте на редовне дужности сви они наставници средњих, стручних и основних школа који војсци нису неопходно потребни.

Крајем новембра 1918 год., Министарство је стигло у Београд и одмах предузело све потребне мере да се што пре обнови рад у свима школама. Тако, на конференцијама директора београдских средњих школа, које су држане у Министарству Просвете у току месеца децембра, утврђене су норме за упис ученика и наставни план за скраћене школске године по одредбама чл. 1. и 3. Закона о регулисању школског рада због рата и његових последица. И тако је Министарство, после непуних месец дана по своме повратку у земљу, издало свој први распис, ПБр. 13692 од 28-XII-1918 год., којим је регулисан упис ученика, и у исто време наређено да се овај упис одмах и изврши у свима средњим школама у Србији и Црној Гори.

2.) *Наставни план и програм и почетак предавања.*

Да би се ученицима колико толико накнадило изгубљено време у школовању, које је прекинуто ратом 1914 год., а на основи Закона о регулисању школског рада због рата и његових последица, скраћена је нормална школска година на шест месеца, а поред тога за старије ученике одређени су и нарочити матурски течајеви од 3, 6, 12 и 18 месеца. Тако исто одобрено је и приватно полагање испита из једног или више разреда свима оним ученицима који за време рата нису могли учити.

За ове скраћене школске године и матурске течајеве израђен је привремени наставни план, а тако исто израђени су и скраћени програми из свих предмета предвиђених у наставном плану.

Главна разлика овог привременог наставног плана од предратног јесте у овоме: 1) нису у привремени план унети руски језик и филозофска пропедевтика; 2) место два жива језика узет је само један, и то по избору (француски или немачки), који почиње да се предаје од II разреда; 3) латински језик почиње од V у место од III разреда, и у матурским течајевима је факултативан; 4) националним предметима поклоњена је нарочита пажња, и с тога је овим предметима дат већи број недељних часова. Поред овога, и неким другим предметима, математици и др., повећан је број недељних часова, да би ученици из тих предмета и за овакво кратко време изнели неопходно потребно знање.

По скраћеном програму из појединих предмета, предавало се само оно што је главно и битно, не упуштајући се у детаље и ситнице.

И покрај свих сметњи за почетак школског рада (порушене и оштећене школске зграде, немање школског намештаја, учила и уџбеника, велика оскудица у наставницима, и т. д.), ипак је Министарство Просвете наредило да се рад отпочне што пре са оним што се има и

са онолико наставника колико их буде било у месту, те да се деца што пре склоне са улице, уведу под школски кров и ставе под власт и старање васпитача. Тако је рад отпочео почетком фебруара 1919 године, прво уписом ученика, а затим испитивањем оних ученика који су се пријавили да приватно полажу један или више разреда. Како је број ових ученика био доста велики, то су и ови приватни испити трајали дуже времена.

После извршених приватних испита, а у току марта 1919 год., отпочела су предавања у већини средњих школа. Због оскудице у наставницима и немања школског намештаја, у многим школама нису се могла отпочети једновремено предавања у свима разредима. У оваквим школама, по наређењу Министарства, рад је отпочет прво са матурским течајевима и IV разредом, а тек доцније са осталим разредима. Скоро у свима школама за ове три скраћене године радило се са полудневном наставом, зато што није било ни довољно локала за тако велики број ученика, ни довољно наставника.

3.) *Наставничко особље.*

И пре овога рата веома се оскудевало у наставничким снагама, па је та оскудица сада још и већа услед великих губитака у овоме рату и знатног повећања броја ученика. Рачуна се да је средња школа у овом рату изгубила преко 150 својих вредних и ваљаних радника.

Због овако велике оскудице у наставницима стајало се пред дилемом: или затворити већи број школа, или попуњавати мањак у наставницима на тај начин што ће се наставницима дати већи број недељних часова него што је то законом предвиђено. Како би затварање мањих школа тешко погодило баш оне крајеве који су у овоме рату најгоре прошли, то се прибегло овоме другом решењу: да се наставницима повећа број недељних часова и да се часови преко законског максимума хоноришу. Тако је донета уредба о хонорарним наставницима и хонорарним часовима, по којој је хонорар од часа повећан од 4 на 6 динара, а доцнијом изменом на 10 динара од одржанога часа.

Недостатак у наставничким снагама надокнађен је у неколико још и постављањем за хонорарне наставнике студената филозофије са пет семестара и увођењем у школу, као хонорарних наставника од часа, појединих чиновника других струка, као учитеља и учитељица основних школа, инжењера, судских чиновника, лекара, и т. д.

У овим скраћеним школским годинама и матурским течајевима радило је око 1000 наставника и наставница, од којих су преко 200 хонорарни наставници из других професија.

4.) *Бројни преглед ученика у средњим школама.*

Из бројног прегледа приложеног на крају ове свеске лако се да видети да је број ученика у овим скраћеним школским годинама био знатно већи од броја ученика из школске 1913/14 године. То се може објаснити тиме што

је, услед дугог прекида у школском раду због рата, велики број гимназијске деце остао без икакве школе, и што је, с друге стране, био знатан прираштај деце из основних школа које су, за време окупације, радиле у већини места окупираних од стране Аустрије и Бугарске.

Како је и у основним школама заведено скраћено школовање (течајеви), и како је крајем јуна и крајем септембра 1919 године велики број деце завршио основну школу, то је разумљиво зашто је број ученика у скраћеној 1919/20 (I полгође) знатно већи од броја ученика у скраћеној школској 1918/19 (II полгође) години.

Број ученика у трећој скраћеној години (1919/20 II полгође) нешто је мањи од броја ученика из претходне године, зато што у почетку ове треће године нису примљени нови ученици у I разред, јер је овај разред био нормалан, са пуном школском годином.

За ове три скраћене школске године свршило је средњу школу и положило испит зрелости око 3600 ученика и ученица.

Никако није обновљен рад у гимназији у Ресну, због малог броја ученика и оскудице у наставницима.

Због малог броја ученика и недовољно наставника затворене су гимназије у Кратову и Кривој Паланци, које су радиле само прве скраћене године. Тако исто обустављен је рад у гимназији у Дојрану, која је радила прве скраћене године у селу Фурки, пошто је Дојран потпуно порушен за време великих борби које су вођене код те вароши.

У прошлој и овој години отворене су нове непотпуне гимназије у овим местима: у Косовској Митровици, Кавадару и Гњилану, а приватне гимназије у Прокупљу, Свилајенцу и Књажевцу претворене су у државне гимназије. Осим тога отворене су женске гимназије у Крагујевцу и Нишу, а у Београду из II женске гимназије издвојен је известан број одељења у засебну гимназију под именом Треће женске гимназије.

Одмах по обнови школског рада у средњим и стручним школама, скоро у свима местима у којима је било ових школа, основане су ђачке трпезе, у којима су ученици имали добру и здраву храну. Поред ђачких трпеза, у многим местима су основани и ђачки домови, у којима су ученици имали бесплатан стан.

Надзор у трпезама и домовима вршили су директори школа преко својих наставника, и Министарство Просвете је ове установе снабдевало храном и осталим потребама.

Укупан број ученика који су се последње школске године хранили у ђачким трпезама износи око 7000. Од овога броја долази: 1) на гимназије у Србији и Маћедонији око 3500; 2) на гимназије у Црној Гори око 550; 3) на учитељске школе око 750; и 4) на ученике Универзитета око 3000.

Кад се има у виду под каквим је мучним приликама обновљен рад у средњим шхолама (није било довољно наставника, није било довољно

школских зграда и намештаја, није било довољно књига и учила, и т. д.), и са каквим се разноликим ђачким материјалом радило, мора се признати да је овај рад био тежак и претежак. Но, и покрај свих ових неприлика и немаштина, ипак су средњешколски наставници, схватајући правилно свој позив, прегли на посао, не обзирући се на своју изнуреност од рата и не тражећи ни дана одмора. Било је много наставника који су, без икакве новчане награде, држали више часова недељно него што су били обавезни држати.

Благодарећи овако марљивом и савесном раду наставника с једне, и огромном труду ученика с друге стране, могао се и постићи за овако кратко време, може се рећи, сасвим добар успех како у наукама тако и у владању ученика.

М. Ђ. К.

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

Branislav Petronievics, *Principien der Metaphysik.* Erster Band, zweite Abtheilung: *Die realen Kategorien und die letzten Principien.* Mit 43 Figuren im Text. Carl Winter's Universitätsbuchhandlung, Heidelberg, 1912. S. XXXVIII+570.

У овој другој свесци моје Метафизике, чија је прва свеска изашла 1904 г., износи се једно ново решење квалитативног проблема света и расправљају се тако званн хиперметафизички проблеми, док се прва свеска бавила квантитативним проблемом света и опште-онтолошким проблемима.[1])

Квалитативни проблем света, то је проблем материје и душе и њиховог узајамног односа. Јер квалитети који постоје у свету (разумевши под светом целокупност реалности), или се јављају као квалитети света, или као квалитативне форме на материјалним телима. Решење тога проблема које износи моја књига, садржи се у становишту *релативног консциенцијализма.* У чему је битност тога становишта, да се разумети само кад се оно упореди са три друга становишта, на име са *екстремним наивним реализмом, умереним наивним реализмом* и *апсолутним консциенцијализмом.*

Оно у чему се сва ова четири становишта слажу, то је тврђење да је садржај свести, одн. оно што је *непосредно дато,* апсолутно реалан, по себи онакав као што се представља да је (то је тзв. *принцип апсолутног реалитета свести*). Али, док екстремни наивни реализам држи да један део непосредно датога (чулни квалитети) припада у исто

---

[1]) О првој свесци мога дела види реферат Ж. Бисаловића у „Летопису Матице Српске" за 1905 год.

доба и спољнем свету, дотле остала три гледишта одвајају строго унутрашњи од спољнег света, и непосредно дато сматрају само за садржај свести једног индивидуалног Ја. Разлика између наивног реализма, у обе специјалне форме његове, с једне, и консциенцијализма (реализма свести), у обе специјалне форме његове, с друге стране пак, у томе је што, по наивном реализму, исти они квалитети који се налазе у непосредно датоме, налазе се и у спољнем свету, али као несвесни (по екстремном наивном реализму они су и *нумерички* исти са квалитетима непосредно датога), док се, по консциенцијализму, спољни свет да без остатка свести на индивидуалне свести, којих је он чиста сума. Разлика између апсолутног и релативног консциенцијализма пак у томе је што, по апсолутном консциенцијализму, постоје само *свесни* реални садржаји, док се, по релативноме, поред ових, и у непосредној вези са њима, налазе и *несвесни* реални садржаји, само што су квалитети ових последњих *битно* различни од квалитета оних првих.

Анализа свести, на име, показује нам да се сви реални садржаји њени дају по своме квалитету свести на два елементарна квалитета, на *осећај* (Empfindung) и *осећање* (Gefühl). Релативни консциенцијализам претпоставља да поред ова два елементарна квалитета свести, свака индивидуална свест садржи још два трансцендентна квалитета, *свесност* и *вољу:* прва два квалитета сачињавају *иманентне*, друга два *трансцендентне атрибуте* индивидуалне душе или *монаде.* Докази који се у мојој књизи износе за егзистенцију ова два трансцендентна атрибута душе, многобројни су: ти су докази или индиректне или директне природе. Индиректни аргументи су аргументи који произилазе из немогућности она прва три гледишта: ти су аргументи изложени у прве три главе књиге (стр. 1—65). Од четири директна аргумента која се у петој глави (стр. 117—140) износе за реалитет свесности, споменућу овде само један: *знање* за садржаје непосредно датога мора као *квалитет* припадати једном реалном садржају (реалној битности) с тога што је оно *унутрашњи* једноставни однос свих садржаја једне индивидуалне свести. Тај реални садржај, коме као квалитет припада знање за свесне садржаје, по себи је једна проста непросторна реална тачка која се додирује са свима простим реалним тачкама из којих се састоје реални садржаји свести. Други трансцендентни атрибут душе је воља: то је опет један реалан садржај, али не једна проста већ једна сложена тачка, на име једна тачка која садржи множину простих тачака у себи, тачка која је интензивна. Док проста тачка свесности зна за *све* садржаје свести, дотле свака појединa проста тачка у интензивној тачци трансцендентне воље *тежи* само за по једном сталном осећајном и по једном тачком осећања, одн. додирује се само са по једном тачком ове врсте.

Претпоставком трансцендентних атрибута душе добија се двоје: пре свега, потпуна одвојеност индивидуалних свести постаје разумљива,

:а затим и квалитативно-квантитативна структура свесних садржаја по-стаје разумљива. Индивидуалне душе не стоје и не могу ни у каквој директној вези стајати преко иманентних, већ само преко трансцендентних атрибута: све реалне тачке свесности, на име, чине један простор за себе, док све реалне тачке воље чине тако исто један простор за себе. (Како та два простора потпуно одговарају један другом, то се може рећи да се монаде налазе у једном једином објективном светском простору.) Простори осећајни у разним монадама пак не стоје ни у каквој просторној вези један са другим. На који начин, међутим, постају различни осећајни и емоционални квалитети, затим екстензитет и интензитет свесних садржаја, о томе опширно расправљају шеста, седма и осма глава (стр. 140—223), у којима су положени основи спекулативне Психологије: претпоставка интензивне вољне тачке као другог трансцендентног атрибута монаде омогућује објашњење свих тих загонетних страна нашег свесног бића.

Плодност новог становишта нарочито се огледа у примени његовој на проблем материје и проблем бесмртности душе. Док је наивни реализам приморан да поред несвесне материје (која је по њему састављена из садржаја идентичних са чулним квалитетима) претпостави дух као засебно, од материје битно различно биће (чији су специфични садржаји емоције и слике имагинације), а апсолутни консциенцијализам у најумеренијој форми својој истина у стању да сведе материју на дух, али неспособан да објасни самосталност индивидуалног духа, дотле је ново становиште у стању да објасни и егзистенцију несвесне материје и самосталност индивидуалног духа. По релативном консциенцијализму, на име, несвесна материја састоји се из монада чији је свесни садржај сведен на *минимум;* она није ништа друго до *комплекс релативно несвесних* монада (по Лајбницовом спиритуализму материја је комплекс *апсолутно несвесних* монада). Свака релативно несвесна монада материје способна је да појача и квалитативно и квантитативно свој свесни садржај, али она то појачање може извести само ако се налази у органском телу: значај органских бића у томе је што она омогућују појаву монаде са релативно високо развијеним свесним садржајем, одн. појаву индивидуалног свесног духа.

Да је индивидуална душа бесмртна, то следује непосредно из самих основних принципа релативног консциенцијализма. У глави једанаестој (стр. 297—336) расправља се опширно проблем индивидуалне бесмртности као и проблем односа душе према мозгу. Од три формално могуће претпоставке о бесмртности душе (бесмртност душе као несвесне супстанције, бесмртност душе као свесног садржајног ја и бесмртност душе као свесног формалног ја), на новом становишту могућа је само бесмртност душе као формалног свесног ја. Јер пошто супстанција душе (одн. трансценденти атрибути монаде) једном својом страном непосредно

опажа свесне садржаје, то нити је могућа бесмртност душе као апсолутно несвесне супстанције (таква бесмртност не би у осталом имала никакве практичне вредности), нити је могућа бесмртност душе као садржајног свесног ја, пошто у том случају слике сећања могу имати свој супстрат само у организму (одн. мозгу), никако не у самој души. Једина тешкоћа која лежи у претпоставци бесмртности формалног свесног ја, то је привидно потпуни прекид наше свести у моменту кад заспимо. Дубља рефлексија уверава нас међутим да тај прекид не мора у ствари бити потпун, да за време спавања без снова наш свесни живот својим садржајем пада на такав један минимум да је тиме искључена како времена самосвест (одн. сећање на прошлост и свест о будућности), тако и свест о спољашњем свету.

Однос душе према мозгу расправљен је детаљно, и ако збијено. Нарочито су показане несавладљиве тешкоће које леже у (материјалистичкој и идентитетно-филозофској) претпоставци буквалне локализације психичких садржаја у кори великог мозга, док је за тешкоће учења о простом седишту душе у мозгу показано да се све оне дају савладати на новом становишту.

С проблемом материје и проблемом бесмртности душе стоји у најтешњој вези проблем трајања (одн. вечности) света промена. На основу решења квантитативног проблема света изнетог у прошлој свесци, тај се проблем на новом становишту решава на тај начин што се за свет промене тврди да није вечан у колико је променљив, а да је вечан у колико садржи множину монада у себи. По новом становишту, према томе, свет множине (чији комплемент лежи у непроменљивој једној супстанцији као извору и утоци свих квалитативних промена у свету множине) има два стадијума, један статички (стадијум апсолутног мира), и други динамички (стадијум промене), од којих је статички првобитнији, јер је од вечности постојао, пре него што се јавио динамички. Садашњи динамички стадијум не мора трајати вечито, његовим уништењем може се опет васпоставити статички стадијум, који се поново може претворити у динамички. На тај начин, безбројно понављање динамичког стадијума у вечној бесконачној будућности није нимало искључено.

У глави дванаестој (стр. 337—393) расправља се проблем будућности и уништења динамичког стадијума, као и вредност живота у њему. Ту се показује да живот у свету промене не вреди, прво с тога што је *променљив,* и друго с тога што у њему има *више* бола него задовољства. Али песимистичко учење изнето у горњој књизи (т. зв. *мализам*) разликује се битно од песимистичког учења Шопенхауер—Хартмановог; у њему се нарочито удара гласом на променљивост живота, а затим се тврди да *индиферентна* емоционална стања (односно слабе емоције) испуњавају много већи део свесног живота од *јаких* изразитих емоционалних стања.*)

*) Овај одељак изашао је и на српском у „Делу" за 1912 (св. за фебруар и март) под насловом „О вредности живота".

Као доказ за тачност овог последњег тврђења, и у исто доба као консеквенција његова, наводи се будућност човечанства у културном развитку његовом: тај културни развитак доноси са собом смањивање како јаких емоција бола, тако и јаких емоција задовољства. У вези са овим разматрањем културног развитка човечанства покушао сам дати и опис последњег стадијума у развитку његовом, стадијума на коме ће се човечанство имати да посвети последњем задатку своме: смрти својој.

Са питања о будућности човечанства прелази се на питање будућности целокупне светске зграде. Ово последње питање је у вези са другим ставом Енергетике и Термодинамике. са т. зв. принципом ентропије, с тога је примени тога става на васиону посвећен један читав одељак дванаесте главе. Разултат испитивања у томе одељку је тврђење да ће се последњи стадијум васионе састојати у равнотежи разноликих енергија, а не у т. зв. топлотној смрти, и да ће с тога и у томе последњем стадијуму бити могући организми*). Само што ће ови последњи, за разлику од данашњих, бити исто тако стабилни и бесмртни као што је то и сам стадијум у коме се налазе. У исто доба, ти ће организми представљати и радикално средство Природе (одн. динамичког стадијума) за њено уништење. То уништење могли би истина извести и смртни организми чија би свест представљала максимум интелектуалног развитка (то би могли бити и људи), али већа је вероватност да ће тек бесмртни организми то уништење у дело привести. Изречно сам међутим у књизи нагласио хипотетичност свих тих претпостављака.

У тринаестој глави (стр. 393—424) расправља се вредност живота у статичком стадијуму. У овоме стадијуму монаде се налазе у М—1 димензионалном нераширеном простору (М означава број монада), т. ј. у једноме простору чије се тачке све додирују једна с другом. У томе стадијуму све монаде садрже максималан садржај свести, који је потпуно једнак и квантитативно и квалитативно у њима свима: осећај сачињава просторно опажање од М—2 димензије, а осећање је дато у облику задовољства максималног интензитета. Према томе, душе у томе стадијуму осећају вечито блаженство, које је тим непомућеније што у њима нема слика сећања помоћу којих би се могле сећати онога што су доживеле у евентуалном ранијем динамичком стадијуму, нити има апстрактних представа (појмова одн. мишљења) преко којих би знале за егзистенцију и могућност ствари у данашњем стадијуму. Овим учењем о статичком стадијуму света моја Метафизика садржи један религијски елемент у себи, и то најважнији елемент ове врсте: иманентни песимизам у односу на свет промене она допуњује једним трансцендентним оптимизмом, који до сада у филозофији у овом облику није имао представника.

*) Закључци изнесени у поменутом одељку идентични су закључцима изнетим у моме чланку „О Ентропији Васионе“ штампаном у „Српском Књижевном Гласнику“ за 1901. год.

Садржину осталих глава овде нећемо излагати. Напоменућемо само да се у четвртој глави (стр. 65—117) износи једна доста детаљна анализа непосредно датога, која чини емпиричку базу моје Метафизике, а у деветој (стр. 224—255) се чини покушај чисто логичке дедукције квантитативно-квалитативне структуре света. Остатак књиге (стр. 425—570), који чини трећи одсек целокупне прве и друге свеске (ове две свеске чине једну целину подељену на три одсека), садржи у себи елементе једне нове науке која у схватању и објашњењу света иде још један корак даље од Метафизике, која се бави последњим *појамним* елементима света, и коју сам ја за разлику од Метафизике назвао *Хипермегафизиком*. Како је садржина појединих глава у томе одсеку тако апстрактна да је једино потпуно стручним читаоцима разумљива, то преко њега овде морам да пређем ћутке.

При крају додајем неколико напомена о методској страни дела. Моја Метафизика почива на анализи чињеница у непосредном искуству. Први и најопштији резултат те анализе је тврђење да у искуству постоје две битно различне врсте чињеница, *просте* и *сложене* чињенице. У просте чињенице долазе и најпростије логичке аксиоме (нарочито став противречности). Решење метафизичког одн. квалитативног проблема света постаје с тога на два начина могуће: или ћемо поћи од основних логичких аксиома (чији праизвор лежи у *принципу супротности*), и дедуктивним путем извести структуру реалности; или ћемо поћи од самих чињеница непосредног искуства, и питати се како мора да се замисли структура реалности, па да ове чињенице буду разумљиве. У мојој књизи први пут је учињен покушај да се на оба ова начина реши светски проблем: у првих осам глава на основу анализе искуствених чињеница испитују се разне логичке претпоставке о структури света, при чему се противречне претпоставке или претпоставке које противрече већ утврђеним претпоставкама одбацују на основу раније признате вредности логичких аксиома. На тај начин емпирички пут за решење светског проблема (који се не сме идентификирати са индуктивном методом позитивних наука, јер индукција не зна за апсолутно просте непроменљиве чињенице искуства) је помешан са индиректно-логичним, док је дедуктивни пут, пут директне логичне дедукције. Оба пута међутим воде до апсолутно извесних ставова, тако да, и ако је база моје Метафизике емпирична, њени резултати имају карактер егзактних рационалних ставова, одн. претендују на карактер таких ставова.

Д-Р БРАНИСЛАВ ПЕТРОНИЈЕВИЋ

Једна француска књига о нашим ђацима[1])

Кад је отпочео рат са Аустро-Угарском, г. Хонора, посланик Ниских Алпи (Basses-Alpes) у француском Парламенту и велики пријатељ нашег на-

[1]) *L'Université française et la jeunesse serbe*, par Amédée Moulins. Ouvrage orné de 8 gravures hors texte. 8°, p. 122, prix 3 fr. Bruxelles et Paris, Librairie nationale d'Art et d'Histoire, G. Van Oest et C-ie, 1917.

рода, предложио је да се у француске школе прими известан број српских ђака, поглавито ратне сирочади. Наши су оберучке прихватили ову понуду, и на предлог г. Миливоја Симића, Управа Професорског Друштва обратила се нашој Влади да закључи са Француском уговор о школовању наших ђака. Док се то питање проучавало, дошли су страшни догађаји који су га убрзали и пресекли, — наш привремени слом, повлачење кроз Црну Гору и Албанију и реконституција војске на Крфу и у Бизерти. Уз војску се повлачило и неколико хиљада деце, о којој се морало старати и која су сва пала на терет Држави, да их она прихвати, спасе и изведе на пут. Више се није могло мислити о неком нарочитом избору и одабирању, ваљало је пошто пото спасти свако Српче и постарати се за његов опстанак. И у том претешком тренутку, Француска Влада излази нам великодушно на сусрет, као и увек, и тада њен Министар Просвете упућује веома топао, леп и дирљив апел свима старешинама школа у Француској, износећи наше заслуге, патње и потребу помоћи, и моли их да га известе колико који завод може примити српских ђака. Француска Држава узима све наше ђаке, без разлике, за своје питомце и стара се о њима за све време њиховог бављења у Француској. Преко 3500 ђака нашло је уточишта у француским школама, и о њима говори ова књига г. Мулена. Сви су се такмичили ко ће пре примити младе избеглице и старати се о њима, не само заводи већ и многобројни појединци, не тражећи за то никакве награде.

Г. Мулен, као начелник одељења за средњешколску наставу у француском Министарству Просвете, имао је прилике да добро упозна наше ђаке, и лично и из званичних извештаја старешина завода. Његова књига је веома документована и веома лепо написана, стилом елегантним и јасним, те се врло лако и пријатно чита, и ако је написана у виду извештаја; пуна је лепих места из којих избија дубока љубав и саучешће према нама и нашој деци, места из којих се осећа искрен и прави пријатељ нашега народа. Нарочито је веома топло описано наше повлачење кроз Црну Гору и Албанију.

Када су ђаци прикупљени у Сан Ђовани ди Медуа, у Драчу, на Виду, на Крфу и у Солуну, почеле су их постепено преносити француске лађе и истоваривати у Марсељу, Бриндизи, Бастији и Ајачиу. Транспорти су бројно варирали од 50—300 ђака, а стизали су од Божића 1915 па до марта 1916, када су већ сви ђаци били прикупљени и сконцентрисани. Први транспорти били су најмногобројнији, и не мали је био посао док су се распоредили из Екс-ле-Бена и Марсеља. Ваља имати на уму да смо стигли у најтежем тренутку, када је Француска издржавала и одбијала страховите ударце на Марни, Вердену, Ипру и у Шампањи, када су јој десет департмана били заузети, северни крајеви евакуисани, болнице препуне рањеника и болесника, и кад су и сами њихови управљајући кругови били озбиљно забринути. Ето у таквом једном

страшном тренутку долази у Француску преко 3500 наших ђака, на 5000 других избеглица и на 2000 болесних и рањених војника.

Али пустимо самога г. Мулена да излаже ствари. Чим су транспорти са ђацима почели пристизати, одмах су се почели и распоређивати, поглавито по југу, средини и западу Француске, далеко од бојне вреве и опасности. Г. Мулен нарочито истиче заслуге и ревност француског инспектора г. Хавар-а и нашег инспектора г. Обрадовића, чију скромност, вредноћу и енергичност особито хвали. Посао око распоређивања и упућивања у француске школе није био ни лак ни пријатан: требало је згруписати ђаке истог узраста и школовања, по могућству браћу и рођаке заједно, поставивши им погодног шефа група, снабдети их пасошима, исправама, храном, и упутити у место опредељења. Ђаци су били распоређени по лицејима, колежима и вишим основним школама. При доласку у поједина места дочекивале су их школске и остале локалне власти са великим бројем грађанства, музиком, поздравним говорима; примали су их свуда не као туђине, већ као несрећне рођаке који су дошли да са њима поделе зло и добро. Французи су осећали шта дугују својим недаћним гостима, а ови су опет умели оценити указано им гостопримство и поштовати га. Како је било мило нашим моћним и искреним пријатељима Французима кад су им наши ђаци при доласку, не знајући да се захвале на други начин, са пуно осећања певали дивну химну *Марсељезу* и стискали им пријатељски пружене руке. И ако далеко од несрећне поробљене отаџбине, наши ђаци се сада нису више осећали усамљени и у туђини. Њих су прихватиле родитељске, братинске и сестринске руке Француза и блажиле им тугу и бол за својима и Отаџбином.

Кад су ученици већ приспели у опредељена им места и одморили се од дугог и мучног пута, и пошто су се и физички поткрепили, смештени су, према своме ранијем школовању у Србији, у одговарајуће француске разреде. У многим местима били су образовани чисто српски разреди са француским професорима, док ђаци нису постигли успех да могу пратити предавања на француском језику. Испочетка је ишло доста тешко, јер је тек мали број знао читати и писати француски; други су се служили само номинативом и инфинитивом, испомагали рукама и мимиком, говорили т. зв. „црначки француски“, који је често пута доводио и до смешнога. Али умешношћу француских професора и ревношћу наших ђака (коју г. Мулен истиче), тешкоће су савладане, и наши ђаци могли су успешно слушати предавања, писати диктате, писма, задатке и саставе, па чак и своје доживљаје и песме, и на крају године бити изнети чак и на tableau d' honneur, често пута и испред својих француских другова, који су тако исто од своје стране много допринели да ђаци науче не само литерарни француски језик, већ и argot.

Ваљало је ђаке не само прихватити у школе и нахранити, већ и оденути. И сами заводи, и појединци, и разне хумане установе похитале

су да у томе помогну. Ђацима су дате лепе заводске униформе, обућа и рубље, и то све бесплатно; врло често и по 3—4 пара новога одела и обуће, осим старога одређеног за ношење сваки дан у школи, пошто су изласци из завода само недељом, четвртком и празницима. Али се није зауставило само на томе. Сви наши ученици били су примљени у француске породице у дане изласка, где су код својих великодушних correspondants-а имали обилнију храну и пријатно занимање, у породици добијали прилике да се увере у висок морал честите француске породице и да на лицу места увиде да Француска није онака какву су је замишљали наши младићи кључани нездравим и сумњивим романима писаца четвртог реда. Нежна француска душа умела је помоћи и задобити наше ђаке, који ће се вечито са захвалношћу сећати свога боравка у племенитој Француској. У једном своме говору, г. Љуба Давидовић, ондашњи Министар Просвете, при своме путовању и обилажењу српских ђака по француским школама 1917, рекао је: „Ми често кажемо: Француска је наша друга Отаџбина. Ако је то наше право, никад није било јаче; ако је дужност, — никад није била већа. Само у Отаџбини наша деца могу имати оно што имају у Француској". Заиста. Сви су притрчали да помогну, па чак и белгиски војници — који су били исте судбине као и ми — при пролазу кроз Перие скупише и дадоше за наше ђаке приличну суму новаца. Кад год су упућивани апели, никад нису били без обилног одзива; неколико десетина хиљада франака стављено је на расположење нашим сиромашним ђацима само на џепарац.

Преко лета ђаци су били или код својих домаћина, или у купалишту Mimizan (на обали Атланског Океана), или у дивној бањи Bagnères de Bigorre (у самим Пиренејима). Многи су код својих домаћина љубазно прионули и помогли да се среди жетва или берба, или помагали у домаћим пословима, што г. Мулен са особитим задовољством истиче.

После свршеног распуста, који се чини кратак и за којим сви ђаци жале, интелектуална машина захуктава се пуном паром почетком 1916 — 1917 школске године, да на крају ње да веома повољне резултате Старешине завода и професори имали су већ доста времена да упознају своје српске ђаке, што им је много олакшало посао у сваком погледу. Они ђаци који су напунили 18 година и по француским школским законима нису могли остати у интернату, упућивани су у српске школе које су образоване у Ворепу и Виривилу, затим у универзитетске батаљоне у Жозјеу и у Мон-Дофену — о којима г. Мулен врло похвално говори — ради спремања за матуру и одслужења свога рока у војсци. У исто доба долази и отварање Српске Гимназије у Ници.

Из целе књиге г. Муленове веје велика љубав према нама. Осим података црпљених из званичних извештаја наших и француских старешина, он је имао прилике да обиђе неколико десетина школа по разним крајевима Француске у којима су били наши ђаци, пратећи г. Љубу

Давидовића. тадашњег Министра Просвете, који је желео да и лично види српске ђаке у француским школама.

Као искрен пријатељ, г. Мулен је сматрао за потребно да изнесе и извесне слабе стране наших ђака, на чему му не смемо замерити; шта више, ја га због тога још више ценим. Не само ми, већ и сви, па и најкултурнији народи имају својих добрих и рђавих страна, више или мање, и оне се појављују у разним облицима. Све старешине завода у својим извештајима слажу се у изношењу скоро истих врлина, као и истих мана, наших ђака: то значи да су оне опште. Највећа тешкоћа била је у навикавању наших ђака на интернатски живот и дисциплину. Код нас ђаци живе једним веома слободним животом, и независно; свега у два завода у Србији, и то од скора, постоји интернатско уређење (Богословија Св. Саве у Београду и Учитељска Школа у Јагодини), и једина врста интерната код нас јесте касарна, са нарочитим уређењем и дисциплином. Од 1912, од кад су почели ратови, кад су родитељи и старији били у војсци, професори и учитељи тако исто, школе нередовно или никако радиле, деца, остављена готово увек слабој мајци и улици, живела су специјалним животом, радећи самостално, и развијајући се независно, тако да се код њих створио један нарочити менталитет, потенциран доцније страшним избегличким животом, где рђави примери ни најмање нису оскудевали. Затим долази живот у војсци која је у одступању и кад свако криви и чини одговорним свакога. Ето после таког живота, нередовног и распојасеног, за пуне четири године, долазе наши ђаци, са доста рђавих навика, у јединствено лепо уређене француске интернате, и покушавају да и у њима продуже ранији начин живота. Колике су и какве су тешкоће биле док се ђаци нису навикли на интернатски живот, то знају старешине француских завода и ми, српски професори, којима је судбина доделила да проживимо у зрело и старо доба животом француских сирвејана и репетитора . . . Французи налазе да наши ђаци уживају претерано велике слободе за њихово доба и узраст и да је наше опхођење са њима non plus ultra демократско. Г. Мулен наводи изостајање са часова учења, гласно разговарање у учионицама, пушење, нечување одела и обуће, прилично трошење новца, и т. д.; даље се жали како су се извесни ученици испочетка прилично туђили и издвајали, служећи се и сувише матерњим језиком, што је доцније отклоњено, тако да се у игри није могао разликовати Србин од Француза. Интересантно је да су се пријатељски односи брже развили између ученика него између ученица. Износећи мане, г. Мулен не престаје да износи и даље добре стране: наши ђаци су учтиви, пажљиви према старијим, према женама, помажу у домаћем и пољском раду код својих домаћина, поздрављају учтиво, одушевљавају се брзо, машта им је бујна, воле песму, игру, спортове, цркву, патриоте су, пишу приче, песме, критике, дефилују при раздавању ордења и диплома 14 јула, учествују при свим патриотским манифеста-

цијама, при добротворним концертима, и т. д. У једном месту, и старешина завода и његова породица и послуга пали су тешко болесни од грипа: наши ђаци узимају на себе да одрже ред у кући и осигурају снабдевање завода уз припомоћ једне Српкиње. Са задовољством констатујемо да су добре стране многобројне, рђаве малобројне. Најзад, tout comprendre, c' est tout pardonner... За време избегличког живота, створен је један специјални избеглички менталитет, коме су морали подлећи и ђаци, као и старији. Нама је мило што смо чули искрену оцену о нашој деци, у толико пре што она потиче од једног нашег одличног пријатеља.

Да бисмо и сами имали тачно оцењен успех наших ђака, наше просветне власти у Паризу молиле су француске просветне власти да се према нашим ђацима примени исто мерило оцењивања као и према француским ђацима. Г. Мулен истиче марљивост и лепо постигнут успех наших ђака: од 1845 ђака, колико их се 1917 налазило по мушким лицејима и колежима, само је 119 било неспособно да се користи средњешколском наставом; од 148 ученица има 29 неспособних. Као што се види, то је врло леп успех, и којим можемо бити задовољни. Да би признали тај леп успех наших ђака, старешине завода и домаћини приређују им лепе концерте, екскурзије, воде их у позоришта, биоскопе, шетњу, дају им разне врсте поклона и успомена, и т. д.

Затим г. Мулен додирује материјалну страну око издржавања наших ђака. Француска скупштина је једногласно вотирала кредит од 1,400.000 франака, који је трошен у дванаестинама, за издржавање наших ђака. И приватна друштва притекла су обилним прилозима у помоћ: Comité Franco-Serbe, Nation Serbe en France и Comité Universitaire, који су одели 1975 деце и дали им 16275 разних предмета. Даме из првих кућа трудиле су се и трчале да скупе што више прилога, а ученице француских лицеја и других школа шију рубље за наше ђаке. Једном речју, сви су похитали да помогну нашој деци.

Читајући пасаж у коме се говори о нашим ученицама врло неповољно (стр. 58), уверени смо да је то само један од усамљених случајева. Ту се каже како су наше ученице биле веома неприступачне, како су пљувале по поду, ушмркивале се прстима, како се много миришу и фракају, како се не држе чисто, и т. д., и како их у томе чак подржавају њихове мајке и наставнице (!). Морам устати овде у одбрану и наших ученица и наставница и рећи да је то сигурно неки веома усамљен случај, који се, уосталом, може наћи код ученица ма које народности. Нећу да кажем да тај случај није постојао, али га није требало баш онако изнети. Истина, г. Мулен наводи да је то било у почетку, кад је све ишло тешко, али да је доцније и то отклоњено, и ишло као што треба да је.

Са проницљивошћу, својственом у највећој мери једном Французу, г. Мулен истиче велики значај и вредност школовања наших ђака пуне

три године у Француској. Деца оних јунака који су проливали крв за општу, свету ствар, на Вердену и Битољу, Вардару и Марни, упознала су се, заволела и склопила трајно пријатељство, од кога ће имати велике користи и у будуће. Наши ђаци су имали прилике да увиде и познају у чему лежи величина, снага и драж Француске, упознали су француски живот, културу и литературу; имали су прилике да се упознају са демократским уређењем државе, са напредним идејама, да виде да је успех само у реду, раду и испуњавању закона, да своја слобода престаје онде где другога почиње. Поред све несреће која нас је задесила, сви смо ми имали у изгнанству једну корисну школу животног искуства и научили смо доста добрих ствари.

На крају књиге долази уговор закључен између Француске и наше државе о школовању наших ђака у француским школама, затим неколико таблица-прилога: распореда рада, личних података, статистике ученика по појединим заводима, оцењивање наших ђака, субвенције појединим заводима, распоред путовања, лични опис, програм једне свечаности у корист српских ђака, неколико интересантних ђачких писама. У књизи се налази још и осам врло лепо израђених слика ван текста, на којима се виде наши ђаци при своме доласку у Француску, а затим за време бављења у француским школама. Какав контраст! Бледа, испијена и тужна лица, дроњци од одела, а после дивна лицејска униформа, заокругљена и весела лица. И званична Француска и заводи, и correspondants и marraines, сви су прегли да наша деца не осете и сувише бол за поробљеном отаџбином и горчину изгнаничког живота. За живот у Француској, у осталом, не може се рећи да је био изгнанички; шта више, бар две трећине ђака живели су у њој боље и уредније но код својих кућа.

Када је г. Љуба Давидовић, као Министар Просвете, у скупштини на Крфу, изговорио 26 септембра 1916 сјајан говор о школовању наших ђака у Француској, и када су тај говор донели наши и француски листови, Г. Мулен каже: „Наша школа може се поносити због ових доказа захвалности и дивљења; она се тиме не размеће, јер она није могла а да не испуни дело због кога се похваљује, али јој је мило што је радила за Отаџбину и човечанство, и што је, верна традицијама своје славне прошлости, још једанпут оваплотисала француску душу".

Међу свима књигама које говоре о Србији, књига Г. Муленова се нарочито истиче и стаје на видно место својом искреношћу, објективношћу и значајем; она ће послужити као драгоцен документат за онога ко буде писао историју школовања наше омладине у Фрацуској. Ми можемо само бити захвални г. Мулену што нам је огромно помогао у најтежим данима нашег школског живота.

МИХ. Д. МИЛИНКОВИЋ

ДРУШТВА И УСТАНОВЕ

Професорско Друштво. — Професорско Друштво одржало је 5, 6 и 7 октобра прошле године свој XXV редовни збор. То је био почетак новога живота после нашег ослобођења и уједињења. На збору је владало, као што се то могло и очекивати, једно ретко и свечано расположење. Сваки сусрет и поздрав учесника представљао је једну дирљиву сцену. То је било сасвим разумљиво и природно после свега онога што је наша земља, цео наш народ и сваки од нас, преживео у току од три године изгнанства и тешких искушења.

На овоме збору присуствовали су и изасланици професорских друштава из Далмације, Босне и Херцеговине, Хрватске и Славоније, Црне Горе, Војводине и Словеније. Тиме је збор добио још свечанији изглед и карактер. Он се претворио у једну дивну манифестацију јединства средњешколских наставника наше целе земље. У име свих изасланика дао је Д-р Стева Марковић, представник босанско-херцеговачких наставника, ову изјаву: „Сви делегати појединих друштава и колегија споразумно, са највећим одушевљењем сложили су се и прокламују јединствено Професорско Друштво у читавоме Краљевству Срба, Хрвата и Словенаца. Престајемо да се титулирамо као представници из ове или оне покрајине, већ силазимо к вама.“ Ту је изјаву збор дочекао са највећим одушевљењем.

Питање о уједињењу средњешколских наставника из целе наше земље у једно Професорско Друштво представљало је једну од главних тачака дневнога реда на овоме збору. Ради тога питања изабран је и један нарочит одбор са задатком да изради основна начела на којима ће се уједињење спровести. У тај су одбор ушли: Д-р Петар Карлић, Иван Крипотић, Д-р Фран Илешић, Д-р Грбо Новак, Д-р Стева Марковић, Милан Будисављевић, Д-р Никола Шкеровић, Марко Илић, Д-р Светолик Стевановић, г-ђица Милева Петровићева и Миодраг Ристић. Исти је одбор донео начела, која су једногласно усвојена, и на основу којих је одмах проглашено јединство.[1])

После утврђивања начела за уједињење изабран је и нарочити одбор, предвиђен тачком другом, који ће привремено представљати јединство и израдити правила друштвена. У тај су одбор ушли: Д-р Светолик Стевановић, Миодраг Ристић и г-ђица Милева Петровићева (Београд); Бранко Живковић и Стјепан Павичић (Земун); Павао Пестотник (Љубљана) и Марко Вилић (Нови Сад). Као заменици изабрани су: Д-р Данило Катић, Драгутин Костић и Д-р Сима Марковић.

На тај је начин на XXV збору Професорског Друштва постављена основа уједињењу средњешколских наставника наше земље. То исто питање било је у току године предмет дискусије и на скупштинама средњешколских наставника Далмације и Хрватске и Славоније. На једној и другој усвојена су потпуно начела донета у Београду. На скупштини у Сплиту то је учињено једногласно и без примедбе, на скупштини у Загребу већином гласова.

[1]) Та су начела штампана у I свесци „Просветног Гласника“ за ову годину, у чланку г. Миодрага Ристића „Загребачка скупштина средњешколских наставника“.

Даље је на дневном реду XXV збора било и једно врло добро обрађено предавање Д-р Милана Шевића: „Пред новим путевима средњешколским“, поводом кога се развила врло жива дискусија. Сви су се учесници, почев од самога г. Шевића, изјаснили за потребу једне коренитије реформе у нашој средњешколској настави. Многи су истицали да у данашњем наставном програму има и сувишнога и излишнога и да се тога треба што пре ослободити. Исто тако наставу треба прилагодити што више практичним потребама наше друштвене средине. Г. Шевић је, опет, нарочито јако истакао мисао да наставу треба подешавати према индивидуалним подобностима ученика. Као принцип у настави истакао је компензације, т. ј. слободу ученика да у вишим разредима бирају предмете према својим подобностима и да у појединим предметима имају слободу кретања.

Посвећена је нарочита пажња и школи, ученицима, као и материјалном стању наставника. Наглашено је да су школе остале без средстава за рад и да треба дејствовати што енергичније да се та незгода отклони што пре. За ученике је наглашено да су осуђени у већини да живе и раде под најтежим материјалним околностима и да је с тога потребно да држава прибегне подизању ђачких домова и трпеза. Исто је тако пао и предлог да држава оснује један ђачки фонд. За материјално стање наставника средњих школа речено је да је постало не само тешко, већ управо несношљиво, и да треба тражити енергично од државе да га поправи што пре, јер је то интерес и саме школе. Наставници необезбеђени и неосигурани неће никада моћи вршити свој задатак како ваља.

Извођење свих напред поменутих предлога и одлука збор је поверио новој управи, чији се рад у току године кретао у следећим границама. Прво, обраћена је нарочито и првенствено пажња да се регулише положај наставника и наставница средњих школа који су ратом ометени у полагању државног испита. Ради тога је већ постојао и један законски предлог, али који није могао задовољити потпуно оправдане захтеве наставника средњих школа. С тога је управа у једном низу својих првих седница претресла темељито тај законски пројекат и учинила у њему знатне измене. Поред осталога она је стала на становиште да треба наставнике и наставнице истих квалификација потпуно изједначити. И у томе се потпуно успело. На тај начин, један спор и једно начелно питање, које се провлачило кроз деценије, најзад је, настојавањем управе Професорског Друштва и добром предусретљивошћу Министарскога Савета, решено како ваља. Уредбом која је донета 14 фебруара т. г., у средњим школама женска и мушка страна потпуно су готово изједначене. Чланом 21. исте Уредбе регулисано је и питање наставника и наставница који су служили у нашим школама Јужне Србије до њеног ослобођења 1912 године. Они су потпуно изједначени са својим друговима из старих граница, и све године проведене у наставничкој служби признате су им за личну пензију и повишице. Тиме је задовољена једна правда и искупљен један дуг према људима који су са толико пожртвовања под најтежим приликама служили предано животним интересима нашега народа.

У питању о испитима Министарство није хтело пристати да се наставници који су ратом ометени да на време положе професорски испит потпуно ослободе од истога. Али је обим тога испита сведен на врло

скромну меру. Он ће се састојати из општег испита (чл. 112, 113 и 114 Закона о средњим школама) и два практична предавања из главне и споредне групе (чл. 129. Закона о средњим школама). Испит има да се положи најдаље за четири године по свршеној демобилизацији. А дотле сви наставници добијају сва права и титуле које им припадају према годинама службе.

Даље је Управа, сходно одлукама XXV збора, обратила озбиљну пажњу питању о поправци материјалнога стања наставника средњих школа. Она је у више махова, усмено и писмено, чинила представке Господину Министру Просвете по томе питању, које још и данас стоји савршено нерешено и отворено. Све опште мере чињене досада од стране државе да се чиновницима поправи материјално стање, нису готово ни за длаку измениле савршено неиздржљиво стање наставника средњих школа. Сви наставници још и данас живе са једним огромним дефицитом од по неколико стотина динара месечно, који морају привремено да покривају на најразноврсније начине. И ако се то стање буде продужило још извесно време, наставници ће бити доведени у један безизлазан положај, услед чега ће силом околности бити принуђени да напуштају свој позив и да се одају пословима који ће им моћи боље да осигурају средства за живот. Управа је у току целе године добијала са свију страна представке које су говориле у томе смислу. С тога незбринутост наставника може да се претвори у најскоријем времену у једну од најозбиљнијих опасности по редован и успешан рад у средњим школама. Ми сматрамо за дужност да и на овоме месту обратимо пажњу г. Министра на ту околност. Треба благовремено мислити и радити; не треба допустити да се ствари развијају по сили околности, јер нити ће то бити у интересу школе ни државе.

Да напоменемо овде да нам је у вези са представкама које смо чинили за поправку материјалног стања наставника средњих школа, речено да ће се то питање решити ускоро доношењем једног општега закона о чиновницима. Ми смо се могли заиста уверити да је тај закон у току рада и да ће ускоро бити предат Министру за Конституанту. И по томе закону, чије је дефинитивно спровођење још питање можда веома дугога времена, професорима треба да се задржи тридесет година службе, као и право на највећу пенсију. Управа је преко свога изасланика код председника комисије за израду тога закона, г. Марка Ђуричића, истакла то као једну неопходну потребу за наставнике, што је г. Ђуричић примио сазвим благонаклоно. У погледу плата, тај би закон, у колико је Управа обавештена, могао задовољити наставнике средњих школа.

Даље је Управа у више махова дејствовала и код Господина Министра Просвете и код Господина Министра Исхране и Обнове да се наставницима, као и осталим чиновницима, притекне у помоћ на тај начин што би им се од робе којом располаже Министарство Исхране ставиле извесне количине, бар најнужније, на расположење, на отплату и по умереним ценама. И после многобројних представки и корака, изгледа да ће се једва ових дана доћи до извесних резултата. Наставници су нарочито постали немоћни у питању о набавци одеће и обуће. Цене тој роби достигле су поражавајуће висине. Нема наставника који би од своје плате могао да набави ни пар одела или обуће. Троше се и последње резерве, и кад оне буду утрошене, при садањим приликама наставници неће имати у чему ићи на рад. У овоме данас не може да се прави никаква разлика

између наставника из старих и оних из нових области. Једни и други су у подједнако тешком положају. Тако наши другови из Далмације чинили су нам најцрње представке и молили за интервенцију код централне владе да им се помогне.

У тешким данима зиме Управа је, уз припомоћ нарочитог економског одбора, прибегла набавци дрва за наставнике средњих школа у Београду. Та набавка (900 к. м.), уз извесну количину дрва коју је наставницима средњих школа у Београду ставило на расположење, по цени коштања, Министарство Просвете, представљала је за наставнике знатну помоћ. Дрва набављена на тај начин коштала су упола мање од пијачних цена.

Професорско се Друштво интересовало и животом и радом школа. Оно је чинило Г. Министру представке и по питању о огреву и по питању о наставним средствима и по питању о учионицама, у чему је имало делимичнога успеха.

Управа је учинила код Министра Просвете више представки и по другим питањима. Тако је учинила представку поводом убиства наставника беранске гимназије Милана Недића; па поводом мобилисања из политичких разлога наставника нишке гимназије Милана Недића, као и поводом неких других случајева где су се према наставницима средњих школа примењивале извесне казне због њиховог политичкога рада.

Исто је тако Управа преко својих представника узела учешћа и у изради закона за реформу средњешколске наставе и у томе погледу утицала да се та ствар упути правцем који је обележен од стране XXV збора Професорског Друштва. Комисија која ради на закону за реформу средњешколске наставе прикупила је са свих страна мишљења по томе питању и већ је на путу да дефинитивно да један пројекат. Тај пројекат треба да постане закон за целу земљу. Он предвиђа избацивање непотребних предмета, свођење на најмању меру предмета од ограничене вредности и стављање на прво место предмета који могу да послуже највише развијању наших продуктивних моћи, како духовних тако и материјалних.

Последњих дана Управа је имала да се занима и питањем о нацрту правила Професорског Друштва Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, који јој је поднео одбор изабран за то. Она је сматрала за потребно да предложи и неке знатније измене у нацрту који је предложио одбор. Та ће правила бити предмет идућега збора, који ће се одржати у јесен, и на коме треба да се реши дефинитивно питање о уједињењу. Тада ће Професорско Друштво имати да отпочне једну сасвим нову историју, која ипак неће бити, и не треба да буде, без везе са њеним радом у прошлости.

У току целе године Управа је имала да се занима и питањем о помоћи породицама за време рата изгинулих наставника, чланова Професорскога Друштва. При томе се она увек налазила у једном врло тешком положају, јер, немајући довољно материјалних средстава, није никада могла изаћи на сусрет молбама у оној мери у којој су то оне заслужиле.

На молбу многих својих чланова, а и по свом уверењу, Управа се обратила недавно Министру Саобраћаја за повластицу на државним железницама за наставнике средњих школа који би имали потребу да путују ради лечења по бањама. На жалост, садашњи Г. Министар Сао-

браћаја, и у томе питању, као и у неким другим, није сматрао за потребно да нам изађе на сусрет. Ми морамо поводом тога изразити своје дубоко жаљење и незадовољство, и то у толико више што је највећи део наставника којима је потребно бањско лечење био жртва својих војних обавеза у минулом крвавом рату. То су људи који су дан и ноћ држали главу на нишану непријатељском оружју и водили борбу за слободу и уједињење, које смо најзад и доживели. Људи чије је здравље пољуљано под таквим приликама, имају потпуно и непосредно право на те незнатне олакшице у подвозу и на олакшице у бањском лечењу. Та ствар мора и нехотично бити забележена врло немило у души свакога наставника и члана Професорскога Друштва.

Најзад да поменемо да су сви напори остали без успеха да се понова почне штампати лист „Наставник", који је кроз читаве године служио друштву на част и био му од неизмерне користи. У прво време није било за то материјалне могућности. Доцније је та тешкоћа отклоњена добротом Г. Министра Просвете, али је у том наступио штрајк типографских радника, те је онемогућено штампање. Али како је данас штрајк престао, то ће се свакако почети ускоро и са штампањем „Наставника", за који је прикупљен и сређен материјал.

Н. ДИВАЦ

Друштво за Српски Језик и Књижевност. — Друштво за Српски Језик и Књижевност основано је 10 новембра 1910 године и одмах се почело развијати, стичући све већи број чланова и добијајући све већи број радова. Извештаји о његовом раду за 1910—1911 и 1911—1912 годину објављени су у „Просветном Гласнику", а затим оштампани у засебним књижицама. 1912—1913 школске године Друштво је обуставило свој рад, јер је велики број чланова учествовао у балканским ратовима. У рату противу Бугара, 26 јуна 1913 године, погинуо је славно, на положају Ретке Букве, Радојко Деметровић, професор II Београдске Гимназије, резервни капетан и командир чете. Смрт пок. Деметровића била је први губитак Друштва. Чим су се прилике после ратова средиле, Друштво је наставило свој рад и показало лепе резултате.

На састанцима у току 1913—1914 године читали су се ови радови: Павле Поповић, Истраживања о Јоакиму Вујићу; — Д-р. Милан Ђурчин, О јамбском стиху; — Д-р Веселин Чајкановић, Тумачења народних пословица; — Д-р Тихомир Р. Ђорђевић, Симбол старешинства у народним песмама; — Павле Поповић, Трлајић и Геснер (Испитивање извора); — Паулина Лебл, Стеван Живковић-Телемак; — Д-р Миливоје Јовановић, О настави српског језика у нижим разредима гимназије; — Александар Арнаутовић, О Читанкама Милоша Ивковића и Војислава Јовановића.

Тада је Друштво претрпело још један велики губитак. 2 маја 1914 године умро је изненада Д-р Јован Скерлић, професор Универзитета, народни посланик, књижевни критичар, и један од оснивача Друштва и његових врло активних чланова. Друштво му је одало заслужену пошту, као и раније пок. Деметровићу, и биографије ће им бити објављене у нарочитој *Споменици,* као и биографије погинулих и умрлих чланова у току европског рата. Поводом Скерлићеве смрти Друштво је основало „Књижевни Фонд Д-р Јована Скерлића" и почело скупљати прилоге. Тај је посао обустављен за време европског рата. Имовином тога Фонда рукује нарочити Одбор, који ће наставити рад према постављеном циљу.

У почетку европског рата Друштво је морало опет обуставити свој рад. Многобројне жртве и материјалне штете нису штеделе никог, па ни ово Друштво, које је изгубило доста својих чланова, а приликом бомбардовања Универзитета пропала је и цела његова Архива, која се чувала у Библиотеци Српског Семинара. За то најтеже и најстрашније доба у историји човечанства, када је ратни пожар пустошио немилице и када су милиони падали на бојним пољима, а хиљаде умирале у позадини од рана, болести, мука и глади, наша земља је поднела највеће жртве. Рат је оставио свуда страховите трагове, проредио све редове, и није мимоишао ни ово Друштво. Од 86 чланова, Друштво је изгубило 12 виђених и вредних чланова: Милуна Ибровца, Момчила Иванића-Душана Рогића, Миливоја Поповића, Милорада Полића, Велимира Рајића, Уроша Петровића, Николу Антулу, Ружицу Вељовић, Војислава Станишића, Драгољуба Јовичића и Боривоја Петровића.

Од 1914 до јесени 1919 Друштво није могло наставити свој рад, јер је велики број чланова до тог доба био на војној дужности или ван земље. 10 новембра 1919 Друштво је одржало своју прву редовну седницу и на тај начин обновило рад, једно од првих међу нашим књижевним и културним удружењима.

Према ранијим годинама Друштво је покалало врло леп успех и напредак у целокупној својој делатности, а изгледи су да ће се и даље развијати и дати још веће резултате. У почетку ове школске године Друштво је имало 74 члана, доцније се уписало још 36, те их сада има укупно 110. Имало је и један губитак, јер је у току године умро Д-р Василије Марковић, професор II Београдске Гимназије. Сада Друштво има из Београда 72, а из других места 38 чланова.

1919—1920 године Друштво је одржало 7 редовних састанака и 1 свечани (годишњи) скуп; на тим састанцима су читани ови радови:

1) 10 расправа из науке: Д-р Веселин Чајкановић, Тумачење неколико народних пословица; — Д-р Тихомир Р. Ђорђевић, Тумачење пет народних пословица; — Павле Поповић, Доситеј Обрадовић у Енглеској; — Д-р Владимир Ћоровић, Мотив о смрти цара Уроша; — Урош Џонић, Српске народне песме код Словенаца; — Д-р Александар Белић, Слог као фонетска јединица; — Д-р Тихомир Р. Ђорђевић, О књижевним приликама у доба кнеза Милоша; — Светозар Матић, Шаблон у српским народним песмама; — Исидора Секулић-Стремницка, Београдски стил (Одломак); — Д-р Владимир Ћоровић, Нове уметничке песме босанских муслимана XVII века. — Овим расправама могу се додати и: Никола Антула (Живот и књижевни рад), од Миодрага Ибровца; — Биографије и књижевни рад погинулих и умрлих чланова, од Уроша Џонића.

2) 3 расправе из методике предмета: Катарина Богдановић, Писмени задаци у вишим разредима гимназије; — Урош Џонић, Учитељ књижевности (Поводом истоименог чланка Васе Стајића); — Зорка Каснар, Теорија књижевности као наставни предмет у гимназији.

3) 2 реферата: Милан Богдановић, Историја српско-хрватске књижевности од Д-р Д. Прохаске; — Милош Московљевић, Језик хрватских протестантских писаца XVI века од Фанцева.

4) 2 научна саопштења: Милош Ивковић, Име позоришне дружине Њарњаси; — Павле Поповић, Оронта из Ципра.

Друштво је имало 1135 динара прихода од чланских улога и расход 113.65 динара, тако да је у благајни остало на крају године 1021.35 дин.

Правила Друштва нешто су измењена и допуњена и у целини гласе:

1. чл. Наставници Универзитета, виших и средњих школа у Краљевини Срба Хрвата и Словенаца по струци српског језика и књижевности оснивају Друштво за Српски Језик и Књижевност.

2. чл. Друштву је циљ узајамно се обавештавати о научним питањима српског језика и књижевности и радити на усавршавању наставе тих предмета.

3. чл. Друштво држи састанке сваког 10. дана у месецу, изузев месеца у школском одмору.

4. чл. Члан Друштва може бити сваки наставник српског језика и књижевности, или блиских предмета.

5. чл. Чланови из Београда плаћају на име улога 20 динара годишње, чланови из унутрашњости по 10 динара.

6. чл. Уз председништво (председника и секретара) постоји Одбор, који се саветује са председништвом о свима важним питањима.

7. чл. Сваки ко жели постати члан Друштва треба да се обрати писмено Одбору Друштва за Српски Језик и Књижевност.

8. чл. Избору новога члана приступиће се онда када има два члана Одбора који ће га предложити.

9. чл. Чланови добротвори могу постати они који приложе Друштву најмање 500 динара и које Одбор прими.

10. чл. Друштво може изабрати за почасне чланове она истакнута лица која су, било својим радом, било својим услугама, помагала циљеве овога Друштва.

11. чл. Чланови помагачи могу постати они који приложе Друштву најмање 100 динара и које Одбор прими.

Почетком марта 1920 године основана је у Скопљу секција Друштва, и она је у сталној вези са Управом у Београду. На годишњем скупу, 24 маја ове године, изабрана је једногласно стара Управа: за председника г. Павле Поповић, професор Универзитета; за секретара г. Урош Џонић, професор III Београдске Гимназије; за чланове Одбора: г-це Станка Глишић, Катица Павловић, Олга Косановић, Катарина Богдановић и г. г. Д-р Тихомир Р. Ђорђевић, Д-р Веселин Чајкановић, Миливоје Башић, Светозар Павић, Бошко Бошковић, Павле Стевановић и Светислав Петровић. Годишњем скупу били су присутни г. Милан А. Костић, начелник Министарства Просвете, неколико чланова из унутрашњости и већи број гостију.

Програм Друштвеног рада је научни и педагошки, и у Друштву се радило у оба та правца. Поводом неких предавања вођене су дискусије, а неке од поменутих расправа већ су објављене. Друштво је у пуном свом развоју, стало је на чврсте ноге, и несумњиво је да ће постићи своје циљеве ради којих је постало. Желели бисмо да оно развије своју акцију по свима крајевима наше проширене земље и да својим радом подигне нашу младу науку и помогне настави матерњег језика и књижевности.

У. Ц.

Учитељско Удружење. — На првом конгресу удружених учитеља и учитељица Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца — о чијем ћемо раду ми донети опширан извештај — донесене су 18 јула о. г. у Београду ове три резолуције:

I

1) У Историји Јужних Словена отпочела је нова епоха.

Срби, Хрвати и Словенци, три огранка заједничког стабла, завршили су још у 7. веку своја насељавања у простране пределе од Алписких гора и Јадранскога мора до Балкана и Маћедонских равница.

Реке њихове, благо њихово, теку у три мора, квасећи росом, и натапајући њихове планине и равни, њихове дубраве, њиве и ливаде, као што их већ 1300 година кваси и натапа зној вредних ратара и крв јунака у борби за слободу.

2) Народ једнога порекла и једне душе, стављен у току Историје у богате и лепе пределе; изложен вечито притиску сила с Истока и Запада, Севера и Југа; угрожаван кроз све векове до наших дана империјама, државама и силама које су га сматрале за свој плен и сметњу својим плановима; изложен утицају разних култура, и борби за културно, верско, политичко, економско или какво друго потчињавање, издржао је дуготрајни и страшни испит у борби за опстанак, и после толиких векова и неизмерних жртава и патњи, створио своје народно уједињење.

3) Да бу угинуле све клице које су вековима радиле на духовном, политичком, економском и верском разједињавању и поробљавању, морају пасти све предрасуде и све прегради, вештачки стваране и створене да нас одроде, да нас раставе, да створе неповерење и да нас разједине.

4) У унутарњем државном животу мора бити изведено потпуно јединство управне и законодавне власти.

5) Следујући примеру великих радника на стварању јединства, све племените народне силе морају се упутити једноме циљу: стварању једне душе народне, и једног, јединственог, здравог, политичког, просветног, економског и социјалног организма, како би струјање новога живота унело снаге у све кутове Отаџбине и створило један снажан фронт: за слободу, правду и напредак унутра, и за обезбеђење скупоцених тековина народних и одбрану националног јединства од завојевачких тежња споља.

6) Оваквим радом, драгоцени делови нашега народа који су још под туђином неће пропасти, јер је ту жива и моћна мајка Отаџбина, докле паметни споразуми међу народима не створе нови поредак, у коме ће уједињени народи живети и радити једни поред других и једни с другима за високе идеале слободнога човечанства.

II

1) Удружено учитељство Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. свесно своје велике улоге у животу нашег уједињеног народа; свесно својих дужности и својих права; свесно својих класних интереса, ствара од свих досадашњих покрајинских организација *једну* организацију са централом у Београду, и позива све неорганизоване другове и другарице да му приступе.

2) Удружени на јединственој основи, са широким пољем рада у обласним учитељским друштвима; задахнути жељом за свестрани напредак свога народа и државе; задахнути љубављу према народној просвети и интересима свога сталежа, стварамо један солидаран фронт способан за борбу, живот и рад.

3) Нашој централи остављамо одрешене руке да, консултујући по потреби обласна учитељска друштва, предузима све потребне мере за

напредак новог удружења, народне просвете и учитељства, и решава споразумно сва питања непредвиђена правилима која потекну из стапања свих организација у једну.

4) Завршујући солидарисање у свима питањима учитељства српског, хрватског и словеначког, Конгрес изјављује да је централна управа организације у Београду представник свега учитељства у Краљевиии Срба, Хрвата и Словенаца, које је једно тело и једна душа, и тако хоће да остане.

III

Први Конгрес удружених учитеља и учитељица Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца захтева:

1) Увођење једног просветног законодавства за целу државу;

2) Стварање могућности да наставно особље, стално или привремено, може служити и ван ранијих покрајинских граница, како би се извршила духовна обнова и пуно јединство народне душе;

3) Државно старање о подизању и издржавању народних школа;

4) Изједначење учитеља и учитељица у целој Краљевини у правима с указним чиновницима, и увођење, приликом доношења уредбе о платама и додатцима, у онај ред чиновнички коме припадају по спреми и по важности посла који обављају;

5) Право да учитељ бира и да буде биран за посланика, без губитка службе и плате, јер се то право признаје и другима који се не интересују народним животом онолико колико се учитељ интересује, или га и не познаје;

6) Конгрес захтева да у свакој комисији која ради законодавне пројекте за основну школу и учитељство, или решава питања која се тичу народне школе и учитељства, буду представници организованих учитеља и учитељица;

7) Изједначење свих учитеља и учитељица наше Краљевине у беривима и додатцима, према беривима учитеља у старим границама Краљевине, са 1-XII-1919, од дана када је озакоњена измена закона о народним школама од године 1904.

БЕЛЕШКЕ

Почаст мртвима. — У једном лепом циркулару упућеном ректорима Академија, г. Андре Хонора, француски Министар Просвете, предлаже овај дирљив начин на који ће се у школама прославити успомена наставника палих за отаџбину:

„Господа Инспектори Академије ваше области већ су добили, или ће добити врло ускоро, медаље одређене да овековече у сваком заводу успомену на наставнике умрле за Француску. Предаја ових медаља вршила се, као што то доказују већина извештаја које сам примио, и вршиће се и даље, с оним великим узбуђеним пиететом који испуњава сва срца у школским свечаностима слављеним у част хероја.

„Али почаст у бронзи није довољна; њој треба додати нешто интимније, нешто у чему ће се успомена на наставника појавити непосред-

није: нека разред у коме је он најпосле предавао носи његово име, нека се ту намести његова слика с изводом његове службе, нека се изложи каква дирљива реликвија, и нека се ту осећа култ успомене у ономе што она има заистински приснога и породичнога.

„Биће довољно, ја сам сигуран, да ова идеја, без ичега што би наличило на какав службени пропис, буде наговештена старешинама разних редова наставе, па да је они још сада приведу у дело, ако већ сами нису узели за то иницијативу, у сагласности с окружним и општинским властима. Је ли ми потребно додати да ће се, у овој пошти указаној мртвима, обухватити и ученици и некадањи ученици, спомињући нарочито оне који су се истакли својим хероизмом?

„Ја вас молим, Господине Ректоре, да ова наговештења доставите до знања свима вашим сарадницима, чија осећања одговарају, сигурно, вашима као и мојима. Ја не сумњам, с друге стране, да породице наших покојника неће помоћи ову побожну мисао и да, захваљујући њиховом садејству, свака од наших кућа неће моћи имати ускоро по неку од оних реликвија које ће, заузимајући место поред бронзане споменице, говорити на тако дирљив начин срцу наставника и ученика."

Стогодишњица Ламартинова. — Марта месеца ове године прослављена је, у свима француским гимназијама, стогодишњица публикације „Првих поетских размишљања" Ламартинових. У циркулару којим је Министар Просвете наредио прославу великог француског песника и грађанина, каже се између осталога: „Почетак једне од најплоднијих и најславнијих периода наше књижевности и наше уметности, обнова јавне осетљивости, појава велике идеалистичке струје која ће проћи кроз цео век и хранити сталне напоре француског народа ка моралном и друштвеном напретку, таква су главна факта која година 1820 представља за нас. Славити тај датум, показати младим људима његову важност, зада у нарочито згодан час у овоме тренутку. После година силног узпуњења кроз које је прошла Француска, и у тешкој кризи обнове коју бам ваља савладати, ми не треба да пропустимо ништа да се млада поколења не окрену ка високим врховима живота душе и не нађу ту надахнућа за великодушност и жртву, потребнија сад него икад."

Утисци са соколског слета у Прагу. — Француски професор Х. Бежан, један од учасника на скорашњем соколском слету у Прагу, овако саопштава, у париском „Журналу учитеља и учитељица", своје утиске са те велике манифестације чешке физичке и националне снаге:

Ми смо видели у Чехо-Словачкој, приликом дивног низа светковина VII Савезног Слета, читав један народ који се причешћује у култу физичког васпитања као у каквој националној религији. Ми смо видели, за време вихора величанствених свечаности које су се продужавале без прекида недељама, огромне „стаде" чије су трибуне пуцале под тежином сто педесет или двеста хиљада гледалаца, док су се међутим, уз звуке музика, на „терену" развијале и кретале дубоке фаланге од десетина и десетина хиљада гимнастичара. Цео свет, овде, ради гимнастику. Секције сокола обухватају у својој густој мрежи сва доба и сва занимања оба пола, од дна до врха друштвених лествица. И „раденици" врве из свих делова света, јер је свака чешка колонија — она из Монреала, из Сан-Франциска као и из Мелбурна — хтела да буде представљена на „Олимпијадама" мајке отаџбине, којој је велики рат повратио њену

независност. И отуда значај таквих манифестација превазилази спортски кадар: то је читав један народ који долази не само да види своју младу и дисциплиновану снагу, већ и да прослави са заносом своје скорашње ослобођење. — И кад у храму, хоћу рећи у великој Сметаниној дворани, главни старешина Сокола, доктор Шајнер, поздравља своје верне дошле из свију кутова словенскога света да се групишу под крилима симболичнога сокола, кад његове речи, као ставове једног новог Евангеља, велике оргуље и дубоки хорови стану да прате у лирском коментару, — човек разуме тада како се кује душа једног народа заједничким учешћем у великим колективним емоцијама.

Ми смо видели један народ који *стварно* верује у врлину физичкога васпитања, до тог степена да му поверава судбину земље; ми смо видели праве Грке модернога света.

Плате француских професора Универзитета. — Од почетка ове године, одлукама Парламента, знатно су повећане плате професора Универзитета у Француској. Оне износе данас, без додатака:

а) *на Универзитету у Паризу*

Професори

Трећа класа	21.000	франака
Друга класа	23.000	„
Прва класа	25.000	„

Доценти и maîtres de conférences

Трећа класа	14.000	франака
Друга класа	16.000	„
Прва класа	18.000	„

Старешине Факултета

Додатак од 5000 фр. годишње.

б) *на Универзитетима у провинцији*

Професори

Четврта класа	16.000	франака
Трећа класа	18.000	„
Друга класа	20.000	„
Прва класа	22.000	„

Доценти и maîtres de conférences

Стажиери	9.000	франака
Трећа класа	12.000	„
Друга класа	14.000	„
Прва класа	16.000	„

Старешине Факултета

Додатак од 5000 франака годишње.

в) *у Collège de France*

Професори

Друга класа	21.000	франака
Прва класа	23.000	„

Рашне генерације. — У једноме писму „Тану“, познати француски историчар Ернест Лавис анализе и коментарише резултате последњега

конкурса за Вишу Нормалну Школу, резервисаног мобилисаним студентима. Утисци свију професора били су одлични; и, из свију предмета сем немачкога, белешке с ратног конкурса изгледа да су боље од бележака с конкурса за време мира. Ернест Лавис овако завршује свој чланак:

„Да поновимо: озбиљност, зрелост, једрина, мушкост, снага, ауторитет, прецизност, немање празноречивости, искреност, то су особине и врлине овога конкурса.

„Ово сведочанство је занимљиво само по себи, јер обећава француској Школи људе који су у стању да је подмладе и оживе; али духовно и душевно стање које оно констатује није, очигледно, привилегија једино ученика Више Нормалне Школе. Сведочанство вреди за сву школску младеж с наших универзитета и наших великих школа. Сви ови млади људи су *узрелили* ратом; он им је дао озбиљност, мушкост. Један велики број међу њима је командовао четом или водом; они су говорили: „моја чета, мој вод", они знају шта је то ауторитет, и по коју се цену стиче. Они су видели страшне реалности овога рата; они су дотакли истину, страшну истину. С друге стране, они су били презасићени до одвратности празноречивошћу толиких беседника и толиких новинара; они су презрели „набијаче лобања"...

Кинематограф у настави. — Из једног чланка о улози коју би кинематограф могао да игра у настави, публикованог у француском листу „Ева", ми вадимо следеће редове:

Кинематограф треба да уђе у школу с брижљиво проученим програмом, и да донесе своју помоћ свима разредима, од разреда сасвим мале деце до специалних курсева кандидата за наше велике школе.

Држава има дужност да дâ израдити, за децу и дечаке, специјалне филмове који се тичу, с једне стране, *наставе,* с друге стране, *васпитања.*

Јер кинематограф може да игра обадве улоге. Он је у стању тако исто да илуструје једну моралну као и научну тезу.

Он је у стању, нарочито, да дâ предавању *живот* и стварност којих је оно тако често лишено.

Немогућно је, у неколико редова, прегледати све примене кинематографа у школама, и овде ће се истаћи само неке.

Ја бих желео — наставља писац чланка — да се деци из забавишта покажу, искоришћујући, на пример, живе цртеже, моралне сцене доступне за њих, да се изнесу пред очи других велике стране из историје Француске, да се начини читава једна серија филмова о животу великих људи, који су част човечанства; да, у разреду географије, слушаоци могу да виде ток великих река, с кутовима сваке пређене области, да посете, на платну, главне градове у свету, да се упознаду с наравима народа, и т. д.

Уз те главне примене дошле би пројекције о наукама, о економским питањима, обухватајући шетње кроз индустријске градове, басене угља и петролеја, изгледе мајдана и фабрика, с прегледом напредака у справама, примере о практичном искоришћавању водопада, и друго: услуге кинематографа могу се умножити у бескрај. Најзад, доцније, за „велике", за оне који ће ући у живот, направили би се добро израђени филмови о великим социалним питањима. Буржоаским синовима могао би се показати живот сиротиње, патње простог народа, заслуге раденика; деци из народа показале би се дужности и одговорности оних који управљају

великим предузећима, вредност рада инжењера. Једни и други упознали би се са капиталом који представљају за народ дела великих уметника.

Тако би се могло допринети оном узајамном поштовању, оној великој братској заједници класа, тако потребној у данашње време.

Ново васпитање у Немачкој. — У једном од последњих бројева данског педагошког часописа „Vor Ungtom", Х. Новруп овако резимује идеје водиље новог васпитања у Немачкој: Јединствена школа треба да осигура сваком детету, дечаку или девојчици, пуно развиће свих његових способности; прва је, дакле, дужност школе да упозна свачије способности; захтевати од некога оно што му природа није пружила могућности да дâ, лудост је; основ наставе, према томе, треба да је психолошко посматрање детета од стране наставника; с друге стране, шкóла не треба да буде више просто пасивна, нити дете бачва која се пуни, већ школа треба да буде активна, и дете треба да размишља, да тражи и да налази само; ђаци треба, једним делом, да сами врше дисциплину над собом; школе треба да су положене усред поља и, у колико је год то могуће, да су у директном додиру са животом.

Добро држање школе и ученика. — Француски Министар Просвете затражио је, ту недавно, једним нарочитим расписом од генералних инспектора да обрате пажњу на добро држање и ученика и куће.

Што се тиче ученика, Министар истиче потребу да им се улију „навике учтивости и доброг понашања које одликују лепо васпитаног човека, осигуравају му стварну надмоћност у животу и допуштају му да представља, са свим жељеним престижом, нашу демократију пред иностранством".

Кућа и намештај треба да се сами препоручују поштовању ученика својом чистотом и пријатношћу. „Ми додиру̀јемо овде један велики принцип, принцип лакоће с којим се омладина подешава према средини у којој живи. Из тог принципа треба да извучемо корист, чврсто уверени да скромне материјалне реформе могу имати више дејства но дуги говори. Има присних односа између држања ученика и држања куће."

Мишљење америчких ученица гимназија о браку и материнству. — Г-ђа Катарина Фулер Гарулд, америчка списатељица, послала је од прилике 600 најстаријих ученица гимназије један списак питања, с намером да дозна њихово мишљење о извесним животним питањима, као што су брак, материнство, породични живот, итд. Г-ђа Гарулд питала их је, уз то, какав би приход сматрале за потребан да би се могле удати, какво би занимање изабрале кад би могле да слушају своју наклоност. Она је поставила и неколико детаљних питања, тражећи мишљење ученица о женама које пуше, итд.

Остављајући на страну ова последња питања, ми ћемо се зауставити само на главнима, као што су питања о браку, о материнству, о занимању.

Једно од постављених питања било је ово: „Кад бисте могли да слушате потпуно своју наклоност, које бисте занимање изабрали? Позориште, трговину, књижевност, новинарство, права, медецину, итд?"

Одговори су били следећи, у опадајућем реду: трговина, 130; књижевност, 74; медецина, 58; настава, 25; новинарство, 22; социална служба, 22.

Друго питање, не мање јасно, било је ово: „Колико деце желите?"

Ево одговора: Ниједно, 10; 1 дете, 4; 2 детета, 6; 3 детета 163; 4 детета, 179; 5 деце, 55; више од 5, 63.

Једно друго питање: „Ако бисте имали какво занимање или каријеру, да ли бисте били мишљења да се удајете и да имате деце кад бисте сусрели жељеног човека?“

Одговори: да, 235; не, 302. Бракови без деце, 26.

Најзад, ово питање: „Кад не бисте могли у исти мах да наставите своју кариеру и да се удате, шта бисте жртвовали?

Одговори: кариеру, 522; брак, 51; неодређене, 22.

Г-ђа Гарулд, коментаришући одговоре на своја питања, додаје да је тешко, цифрама, дати сва обавештења која се налазе у одговорима. Тако за питање постављено о броју жељене деце, многе ученице су одговориле: једно или два; али су често додавале: „Ја бих била срећна да их имам више кад би ми мој приход то допуштао“.

„Већина међу њима, каже она, очекујући могућу удадбу, имају намеру да предузму ма какав посао. Врло мало њих желе да живе као паразити на свом огњишту, ако то могу да избегну. Ипак, већина би их напустила свој посао, сматрајући да им факт бити супруга и мајка, ако је та дужност савесно испуњена, не оставља снаге ни довољно времена за друго.“

Један други значајан факт је да готово све постављају извесне услове за материнство. Оне не желе „што је могуће више деце“, већ онолико колико могу да их пристојно однегују.

Г-ђа Гарулд, у својим коментарима, примећује да је садашња гимназисткиња, у опште узев, мање противна браку и материнству но девојка од пре петнаест или двадесет година. Она тражи узроке томе у патриотској, економској и научној пропаганди која се водила код девојака, у напрецима медецине који су учинили материнство мање болним и мање опасним, у ширењу наставе која је направила од гимназисткиње, у место једнога усамљеног интелектуалног феномена, обичан тип девојке.

С друге стране, добре намере данашње девојке познају једну нову препреку у скупоћи живота и садашњим економским условима, који чине мучнијим него некад факт основати и подићи породицу.

Једна превара на испиту зрелости пред судовима. — Лањске године, осам младих Француза, кандидата за матуру, успели су да добију за 1200 франака, од једног чиновника Државне Штампарије у Паризу, текст разних писмених задатака који су требали да се дају тога испитнога рока, и затим су изашли на испит. Међутим, превара је била откривена, једна истрага наређена, и осам криваца предстали су ту скоро пред суд за децу, који је први пут имао да суди за сличну ствар.

Главни организатор преваре био је осуђен на шест месеци затвора и 3000 франака глобе; остали су били осуђени на казне које варирају од 1000 франака глобе до три месеца затвора и 2000 франака глобе.

У пркос преваре, петорица кандидата били су одбијени с испита; што се тиче остале тројице, разуме се да је њихов испит поништен.

Одговорни уредник,
С. ПЕТРОВИЋ
Душанова улица бр. 5., Београд.

Државна Штампарија
Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца,
Београд.

| | | |

БРОЈНИ ПРЕГЛЕД

Ученика и ученица у средњим школама у Србији и Црној Гори школске 1913/14 и у скраћеним школским годинама 1918/19

Редни број	МЕСТО И НАЗИВ СРЕДЊЕ ШКОЛЕ	I РАЗРЕД								II РАЗРЕД							
		школске 1913/14 г.		школске 1918/19 г. II полуђе		школске 1919/20 г. I полуђе		школске 1919/20 г. II полуђе		школске 1913/14 г.		школске 1918/19 г. II полуђе		школске 1919/20 г. I полуђе		школске 1919/20 г. II полуђе	
		Ученика	Ученица	Ученика	Ученица	Ученика	Ученица	Ученика	Ученица	Ученика	Ученица	Ученика	Ученица	Ученика	Ученица	Ученика	Ученица
1	*I мушка гимназија у Београду*	111	—	124	—	139	—	139	—	98	—	128	—	120	—	—	—
2	*II* „ „ „ „	—	—	—	—	279	—	323	—	277	—	—	—	57	—	54	—
3	*III* „ „ „ „	195	—	139	—	133	—	129	—	135	—	100	—	127	—	35	—
4	*IV* „ „ „ „	74	—	135	—	349	—	349	—	97	—	119	—	183	—	—	—
5	*I женска* „ „ „	—	453	—	226	—	335	—	335	—	102	—	173	—	202	—	—
6	*II* „ „ „ „	—	—	—	225	—	225	—	225	—	293	—	206	—	266	—	—
7	*III* „ „ „ „	—	—	—	—	—	—	—	364	—	—	—	—	—	—	—	75
8	*Реалка у Београду*	213	—	129	—	128	—	128	—	49	—	164	—	59	—	60	—
9	*Гимназија у Бишољу*	45	33	29	31	56	58	78	62	20	10	41	43	59	35	18	12
10	„ „ *Ваљеву*	87	45	84	44	169	110	169	110	87	47	73	45	87	51	17	7
11	„ „ *Зајечару*	67	27	49	39	141	86	141	86	55	33	63	54	46	44	—	—
12	*I мушка гимназија у Крагујевцу*	219	—	209	—	335	—	315	—	217	—	224	—	149	—	55	17
13	*Женска гимназија* „ „	—	48	—	129	—	261	—	244	—	126	—	179	—	134	—	—
14	*Гимназија у Крушевцу*	183	—	111	75	278	155	278	155	194	—	127	65	107	79	13	6
15	*Мушка гимназија у Нишу*	153	—	167	119	291	—	291	—	166	—	182	117	166	—	34	8
16	*Женска* „ „ „	—	—	—	—	—	184	—	170	—	—	—	—	—	116	—	—
17	*Гимназија у Пожаревцу*	—	—	82	49	163	98	163	98	—	—	98	71	94	54	17	4
18	„ „ *Подгорици*	—	—	261	20	188	25	155	23	—	—	215	10	225	10	139	9
19	„ „ *Скопљу*	85	36	132	74	165	87	200	90	64	39	119	62	103	54	55	6
20	„ „ *Ужицу*	102	51	86	65	127	75	127	75	120	41	77	44	97	75	19	11
21	„ „ *Цетињу*	47	1	106	42	58	10	74	21	105	9	76	18	58	18	71	13
22	„ „ *Шапцу*	32	29	64	56	165	130	165	130	56	55	98	84	67	63	12	18
23	„ „ *Чачку*	65	27	56	53	150	58	150	58	97	39	62	48	59	42	7	6
24	„ „ *Велесу*	42	11	19	32	64	53	37	40	12	11	53	47	17	27	19	24
25	„ „ *Врању*	67	28	122	76	130	56	89	45	79	25	105	61	118	64	30	22
26	„ „ *Куманову*	26	9	54	20	52	17	96	37	28	12	51	21	65	20	69	22
27	*Реалка у Лесковцу*	91	30	44	32	45	12	166	93	98	19	62	14	50	27	39	11
28	*Гимназија у Пироту*	99	23	40	40	136	69	136	69	75	16	80	52	57	26	—	—
29	„ „ *Беранама*	186	8	268	15	246	19	246	19	116	4	122	6	293	21	62	1
30	„ „ *Јагодини*	57	32	45	45	70	49	70	49	61	23	62	48	44	31	9	5
31	„ „ *Лозници*	38	21	32	25	120	74	120	71	22	16	21	15	32	21	14	1
32	„ „ *Негошину*	54	14	24	27	106	64	99	56	61	27	41	48	27	31	4	8
33	„ „ *Охриду*	—	—	38	37	80	54	48	27	—	—	24	13	28	34	17	3
34	„ „ *Прилепу*	59	34	41	11	73	48	37	15	40	27	33	24	43	13	48	28
35	„ „ *Приштини*	119	23	32	11	80	26	41	37	—	—	17	17	33	8	66	26
36	„ „ *Прокупљу*	59	17	41	26	64	29	64	29	53	—	36	32	27	21	—	—
37	„ „ *Смедереву*	67	36	44	23	68	56	70	57	66	24	47	30	51	24	14	9
38	„ „ *Сгрумици*	—	—	—	—	—	—	27	15	—	—	—	—	—	—	15	5
39	„ „ *Шапцу*	34	19	50	48	83	72	79	69	17	14	25	19	50	49	14	9
40	„ „ *Књажевцу*	—	—	—	—	—	—	53	16	—	—	—	—	—	—	29	17
41	„ „ *Свилајнцу*	47	17	30	15	58	20	58	20	49	11	31	16	31	14	—	—
42	„ *В. Градишту*	42	29	15	11	53	31	53	31	18	—	23	6	13	14	—	—
43	„ „ *Г. Милановцу*	58	18	32	12	75	49	75	49	61	21	33	33	28	14	—	—

Редни број	МЕСТО И НАЗИВ СРЕДЊЕ ШКОЛЕ	III РАЗРЕД								IV РАЗРЕД							
		школске 1913/14 г.		школске 1918/19 г. II полуђе		школске 1919/20 г. I полуђе		школске 1919/20 г. II полуђе		школске 1913/14 г.		школске 1918/19 г. II полуђе		школске 1919/20 г. I полуђе		школске 1919/20 г. II полуђе	
		Ученика	Ученица	Ученика	Ученица	Ученика	Ученица	Ученика	Ученица	Ученика	Ученица	Ученика	Ученица	Ученика	Ученица	Ученика	Ученица
1	*I мушка гимназија у Београду*	86	—	101	—	113	—	114	—	50	—	93	—	106	—	97	—
2	*II* „ „ „ „	108	—	—	—	58	—	61	—	161	—	—	—	46	—	40	—
3	*III* „ „ „ „	133	—	228	—	116	—	145	—	94	—	189	—	190	—	117	—
4	*IV* „ „ „ „	104	—	82	—	105	—	124	—	103	—	91	—	114	—	117	—
5	*I женска* „ „ „	—	113	—	176	—	163	—	192	—	141	—	120	—	160	—	149
6	*II* „ „ „ „	—	212	—	229	—	253	—	161	—	128	—	147	—	267	—	143
7	*III* „ „ „ „	—	—	—	—	—	—	—	145	—	—	—	—	—	—	—	96
8	*Реалка у Београду*	93	—	60	—	142	—	61	—	64	—	54	—	65	—	112	—
9	*Гимназија у Бишољу*	53	15	29	9	50	52	46	22	30	15	27	14	44	22	29	33
10	„ „ *Ваљеву*	66	25	81	63	88	55	94	62	58	27	47	48	84	53	56	51
11	„ „ *Зајечару*	46	17	66	37	63	45	47	36	37	18	66	41	48	35	61	50
12	*I мушка гимназија у Крагујевцу*	140	—	259	—	120	—	61	—	167	—	151	—	170	—	130	—
13	*Женска гимназија* „ „	—	95	—	170	—	200	—	171	—	85	—	115	—	121	—	157
14	*Гимназија у Крушевцу*	141	—	128	81	108	52	110	80	132	—	110	53	104	59	93	48
15	*Мушка гимназија у Нишу*	108	—	105	33	218	—	187	—	117	—	162	69	127	—	145	—
16	*Женска* „ „ „	—	—	—	—	—	120	—	122	—	—	—	—	—	46	—	90
17	*Гимназија у Пожаревцу*	—	—	84	48	98	66	79	58	—	—	73	45	74	36	75	50
18	„ „ *Подгорици*	—	—	151	6	175	12	95	12	—	—	101	2	145	6	126	6
19	„ „ *Скопљу*	96	18	83	45	110	61	97	52	71	15	66	27	85	49	89	50
20	„ „ *Ужицу*	69	24	68	43	72	46	80	60	86	28	59	28	69	32	68	37
21	„ „ *Цетињу*	76	2	45	11	53	9	47	23	55	—	28	2	32	11	43	8
22	„ „ *Шапцу*	45	40	52	54	95	85	70	51	31	36	46	38	63	52	80	75
23	„ „ *Чачку*	63	16	58	43	54	45	53	39	74	20	55	20	64	46	50	42
24	„ „ *Велесу*	14	8	23	31	42	43	32	37	16	3	20	28	32	24	27	16
25	„ „ *Врању*	35	17	47	20	82	42	106	57	33	9	54	8	48	13	57	27
26	„ „ *Куманову*	34	7	18	14	56	21	20	3	22	6	35	3	32	27	40	18
27	*Реалка у Лесковцу*	79	13	43	20	53	12	41	29	44	17	43	18	30	15	50	11
28	*Гимназија у Пироту*	54	13	41	35	70	28	57	28	47	9	33	30	49	18	63	22
29	„ „ *Беранама*	93	4	87	5	112	8	251	18	—	—	89	2	56	4	108	7
30	„ „ *Јагодини*	53	18	48	36	55	39	41	35	31	13	44	26	43	26	55	39
31	„ „ *Лозници*	—	—	15	13	17	11	25	22	—	—	9	13	15	11	12	9
32	„ „ *Негошину*	36	22	22	15	42	42	33	31	50	13	26	21	24	15	32	33
33	„ „ *Охриду*	—	—	17	14	19	16	22	25	—	—	20	9	10	15	11	9
34	„ „ *Прилепу*	23	12	19	20	26	17	21	7	17	7	18	11	17	15	20	14
35	„ „ *Приштини*	—	—	14	11	25	14	33	8	—	—	34	13	22	11	18	14
36	„ „ *Прокупљу*	21	10	28	8	35	19	27	16	20	7	22	7	21	7	28	13
37	„ „ *Смедереву*	58	20	30	17	57	27	44	18	35	9	36	15	25	16	32	22
38	„ „ *Сгрумици*	—	—	—	—	—	—	16	13	—	—	—	—	—	—	6	7
39	„ „ *Шапцу*	28	4	28	10	31	19	36	41	28	—	20	6	23	10	21	15
40	„ „ *Књажевцу*	—	—	—	—	—	—	30	13	—	—	—	—	—	—	20	7
41	„ „ *Свилајнцу*	29	15	23	10	29	16	29	13	17	17	14	8	16	10	25	11
42	„ *В. Градишту*	—	—	22	9	19	9	12	12	—	—	5	2	19	10	21	8
43	„ „ *Г. Милановцу*	—	—	33	18	38	28	28	14	—	—	28	19	30	16	36	31

Редни број	МЕСТО И НАЗИВ СРЕДЊЕ ШКОЛЕ	V РАЗРЕД								VI РАЗРЕД (18. мес. течај)							
		школске 1913/14 г.		школске 1918/19 г. II полуђе		школске 1919/20 г. I полуђе		школске 1919/20 г. II полуђе		школске 1913/14 г.		школске 1918/19 г. II полуђе		школске 1919/20 г. I полуђе		школске 1919/20 г. II полуђе	
		Ученика	Ученица	Ученика	Ученица	Ученика	Ученица	Ученика	Ученица	Ученика	Ученица	Ученика	Ученица	Ученика	Ученица	Ученика	Ученица
1	*I мушка гимназија у Београду*	75	—	91	—	98	—	93	—	33	—	—	—	89	—	82	—
2	*II* „ „ „ „	76	—	—	—	30	—	24	—	87	—	260	—	—	—	—	—
3	*III* „ „ „ „	117	—	155	—	179	—	172	—	37	—	—	—	133	—	128	—
4	*IV* „ „ „ „	53	—	84	—	93	—	115	—	48	—	—	—	87	—	83	—
5	*I женска* „ „ „	—	85	—	87	—	79	—	136	—	70	—	76	—	71	—	78
6	*II* „ „ „ „	—	8	—	97	—	161	—	100	—	67	—	114	—	78	—	55
7	*III* „ „ „ „	—	—	—	—	—	—	—	118	—	—	—	—	—	—	—	55
8	*Реалка у Београду*	41	—	75	—	77	—	83	—	43	—	88	—	71	—	71	—
9	*Гимназија у Бишољу*	52	9	21	9	57	24	30	9	27	5	29	5	43	16	37	—
10	„ „ *Ваљеву*	35	18	68	32	61	28	64	26	32	8	39	13	69	24	38	22
11	„ „ *Зајечару*	65	11	56	13	38	21	34	24	22	5	52	20	36	19	36	19
12	*I мушка гимназија у Крагујевцу*	148	—	101	—	194	—	109	26	143	—	101	—	91	—	27	7
13	*Женска гимназија* „ „	—	—	68	—	62	—	61	—	—	—	50	—	36	—	46	—
14	*Гимназија у Крушевцу*	78	42	66	33	95	51	60	—	61	38	62	23	57	22	58	—
15	*Мушка гимназија у Нишу*	80	39	128	—	113	—	51	—	79	29	79	25	69	—	41	8
16	*Женска* „ „ „	—	—	—	—	—	44	—	41	—	—	—	—	—	44	—	—
17	*Гимназија у Пожаревцу*	—	—	59	22	62	36	67	31	—	—	59	25	53	12	50	29
18	„ „ *Подгорици*	83	7	104	7	92	7	—	—	47	4	68	6	88	6	—	—
19	„ „ *Скопљу*	47	13	62	30	59	41	59	5	44	6	68	23	62	35	52	3
20	„ „ *Ужицу*	52	26	42	20	55	17	27	11	40	25	39	10	30	19	28	1
21	„ „ *Цетињу*	30	1	15	1	13	8	38	—	15	—	20	2	12	1	1	—
22	„ „ *Шапцу*	47	29	43	23	68	47	40	5	34	23	48	23	30	21	18	—
23	„ „ *Чачку*	35	22	54	8	42	39	22	8	27	12	27	13	49	7	—	—
24	„ „ *Велесу*	9	7	12	23	25	17	—	—	26	18	8	7	9	10	—	—
25	„ „ *Врању*	—	—	37	11	26	5	20	11	—	—	8	3	26	9	—	—
26	„ „ *Куманову*	26	6	40	10	11	30	—	—	33	5	23	3	25	5	—	—
27	*Реалка у Лесковцу*	30	9	31	9	28	6	25	2	18	5	22	3	24	6	—	—
28	*Гимназија у Пироту*	33	3	40	10	47	17	16	3	21	2	19	6	33	7	—	—
29	„ „ *Беранама*	—	—	13	—	56	3	38	2	—	—	10	—	—	30	—	—
30	„ „ *Јагодини*	23	10	22	13	29	12	31	7	15	9	12	6	18	10	—	—
31	„ „ *Лозници*	—	—	+	8	3	9	7	—	—	—	—	—	5	2	—	—
32	„ „ *Негошину*	—	—	15	5	25	6	14	9	—	—	—	—	—	—	—	—
33	„ „ *Охриду*	—	—	—	—	16	5	11	12	—	—	—	—	17	4	21	5
34	„ „ *Прилепу*	—	—	—	—	—	—	16	10	—	—	—	—	—	—	16	4
35	„ „ *Приштини*	—	—	—	—	35	8	30	4	—	—	—	—	—	—	—	—
36	„ „ *Прокупљу*	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	34	3	—	—
37	„ „ *Смедереву*	28	13	10	6	28	6	15	1	17	5	—	—	—	—	—	—
38	„ „ *Сгрумици*	32	22	24	5	6	9	26	13	22	13	22	11	—	—	11	3
39	„ „ *Шапцу*	6	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	10	16	8
40	„ „ *Књажевцу*	21	15	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
41	„ „ *Свилајнцу*	20	7	—	—	—	—	12	5	—	—	—	—	—	—	—	—
42	„ *В. Градишту*	25	11	16	4	8	4	18	4	15	8	7	1	—	—	5	6
43	„ „ *Г. Милановцу*	21	8	—	—	—	—	17	7	—	—	—	—	—	—	—	—

Редни број	МЕСТО И НАЗИВ СРЕДЊЕ ШКОЛЕ	VII РАЗРЕД (12. мес. течај)					
		школске 1913/14 г.		школске 1918/19 г. II полуђе		школске 1919/20 г. I полуђе	
		Ученика	Ученица	Ученика	Ученица	Ученика	Ученица
1	*I мушка гимназија у Београду*	38	—	—	—	—	—
2	*II* „ „ „ „	—	—	—	—	—	—
3	*III* „ „ „ „	41	—	278	—	298	—
4	*IV* „ „ „ „	38	—	—	—	—	—
5	*I женска* „ „ „	39	—	—	—	—	—
6	*II* „ „ „ „	—	—	48	—	52	—
7	*III* „ „ „ „	—	—	39	—	90	—
8	*Реалка у Београду*	—	—	—	—	—	—
9	*Гимназија у Бишољу*	—	—	—	—	63	—
10	„ „ *Ваљеву*	—	—	—	—	26	3
11	„ „ *Зајечару*	—	—	—	—	—	—
12	*I мушка гимназија у Крагујевцу*	112	—	108	—	108	—
13	*Женска гимназија* „ „	—	—	—	—	—	—
14	*Гимназија у Крушевцу*	—	—	—	—	56	—
15	*Мушка гимназија у Нишу*	59	—	—	—	—	—
16	*Женска* „ „ „	—	—	—	—	—	—
17	*Гимназија у Пожаревцу*	—	—	—	—	—	—
18	„ „ *Подгорици*	—	—	—	—	36	17
19	„ „ *Скопљу*	—	—	—	—	57	—
20	„ „ *Ужицу*	50	3	46	7	102	—
21	„ „ *Цетињу*	28	1	31	15	46	—
22	„ „ *Шапцу*	18	—	30	11	37	—
23	„ „ *Чачку*	18	—	30	21	49	7
24	„ „ *Велесу*	—	—	—	—	21	—
25	„ „ *Врању*	—	—	—	—	—	—
26	„ „ *Куманову*	—	—	—	—	—	—
27	*Реалка у Лесковцу*	—	—	—	—	—	—
28	*Гимназија у Пироту*	—	—	—	—	—	—
29	„ „ *Беранама*	—	—	—	—	—	—
30	„ „ *Јагодини*	—	—	—	—	—	—
31	„ „ *Лозници*	—	—	—	—	—	—
32	„ „ *Негошину*	—	—	—	—	—	—
33	„ „ *Охриду*	—	—	—	—	—	—
34	„ „ *Прилепу*	—	—	—	—	—	—
35	„ „ *Приштини*	—	—	—	—	—	—
36	„ „ *Прокупљу*	—	—	—	—	—	—
37	„ „ *Смедереву*	—	—	—	—	—	—
38	„ „ *Сгрумици*	—	—	—	—	—	—
39	„ „ *Шапцу*	—	—	—	—	—	—
40	„ „ *Књажевцу*	—	—	—	—	—	—
41	„ „ *Свилајнцу*	—	—	—	—	—	—
42	„ *В. Градишту*	—	—	—	—	—	—
43	„ „ *Г. Милановцу*	—	—	—	—	—	—

| | | |

БРОЈНИ ПРЕГЛЕД

школске 1913/14 и у скраћеним школским годинама 1918/19 (II полгође); 1919/20 (I полгође) и 1919/20 (II полгође)

IV РАЗРЕД						V РАЗРЕД						VI РАЗРЕД (18. мес. течај)						VII РАЗРЕД (12. мес. течај)						VIII РАЗРЕД (3. и 6. мес. течај)						С В Е Г А						У К У П Н О				
школске 1918/19 г. II полгође		школске 1919/20 г. I полгође		школске 1919/20 г. II полгође		школске 1913/14 г.		школске 1918/19 г. II полгође		школске 1919/20 г. I полгође		школске 1913/14 г.		школске 1918/19 г. II полгође		школске 1919/20 г. I полгође		школске 1913/14 г.		школске 1918/19 г. II полгође		школске 1919/20 г. I полгође		школске 1913/14 г.		школске 1918/19 г. II полгође		школске 1919/20 г. I полгође		школске 1913/14 г.		школске 1918/19 г. II полгође		школске 1919/20 г. I полгође		школске 1919/20 г. II полгође		
Ученика	Ученица	Ученика	Ученица	Ученика	Ученица	Ученика	Ученица	Ученика	Ученица	Ученика	Ученица	Ученика	Ученица	Ученика	Ученица	Ученика	Ученица	Ученика	Ученица	Ученика	Ученица	Ученика	Ученица	Ученика	Ученица	Ученика	Ученица	Ученика	Ученица	Ученика	Ученица	Ученика	Ученица	Ученика	Ученица	Ученика	Ученица	Ученика	Ученица	
93	—	106	—	97	—	75	—	91	—	98	—	93	—	33	—	—	—	89	—	82	—	38	—	—	—	—	—	94	—	40	—	—	—	—	—	—	531	—	537	—	665	—	619	—	531	537	665	619	1
—	—	46	—	40	—	76	—	—	—	30	—	24	—	87	—	260	—	—	—	—	—	41	—	278	—	298	—	20	9	54	—	236	—	278	—	267	—	804	—	774	—	1046	—	779	9	804	774	1046	788	2
89	—	190	—	117	—	117	—	155	—	179	—	172	—	37	—	—	—	133	—	138	—	38	—	—	—	—	—	125	—	36	—	—	—	—	—	—	785	—	811	—	878	—	861	—	785	811	878	861	3
91	—	114	—	117	—	53	—	84	—	93	—	115	—	48	—	—	—	87	—	83	—	39	—	—	—	—	—	82	—	34	—	—	—	—	—	—	552	—	511	—	931	—	870	—	552	511	931	870	4
—	120	—	160	—	149	—	83	—	87	—	79	—	136	—	70	—	76	—	71	—	78	—	48	—	52	—	85	—	53	—	70	—	123	—	55	—	67	—	1082	—	1033	—	1150	—	1073	1082	1033	1150	1073	5
—	147	—	267	—	143	—	83	—	97	—	161	—	100	—	67	—	114	—	78	—	55	—	39	—	90	—	127	—	48	—	27	—	39	—	95	—	116	—	850	—	1147	—	1472	—	848	850	1147	1472	848	6
—	—	—	—	—	96	—	—	—	—	—	—	—	118	—	—	—	—	—	—	—	55	—	—	—	—	—	—	—	51	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	904	—	—	—	—	904	7
54	—	65	—	112	—	41	—	75	—	77	—	83	—	43	—	88	—	71	—	71	—	—	—	63	—	90	—	50	—	13	—	38	—	59	—	84	—	516	—	671	—	691	—	649	—	516	671	691	649	8
27	14	44	22	29	33	52	9	21	9	37	24	30	9	27	5	29	5	43	16	37	—	—	—	26	3	46	7	35	5	—	—	29	1	34	5	33	6	227	87	231	115	389	219	306	149	314	346	608	455	9
47	48	84	53	56	51	35	18	68	32	61	28	64	26	32	8	39	13	69	24	38	22	19	7	34	17	12	36	56	17	21	4	39	23	34	15	38	12	405	181	465	285	604	372	532	305	586	750	976	837	10
66	41	48	35	61	50	65	11	56	13	38	21	34	24	22	5	32	20	36	19	36	19	20	6	31	8	38	6	43	6	17	—	24	13	36	13	33	14	329	117	401	225	446	269	395	235	446	626	715	630	11
51	—	170	—	130	—	140	38	148	—	101	—	194	—	109	26	143	—	101	—	91	—	27	7	112	—	108	—	95	—	39	5	76	16	104	—	81	—	1058	77	1322	16	1188	—	1022	17	1135	1338	1188	1039	12
—	115	—	121	—	157	—	—	—	68	—	62	—	61	—	—	—	50	—	36	—	46	—	—	—	56	—	43	—	35	—	—	—	39	—	46	—	42	—	354	—	806	—	903	—	756	354	806	903	756	13
10	53	104	59	93	48	92	—	78	42	66	33	95	51	60	—	61	38	62	23	57	22	58	—	54	27	59	31	55	18	45	—	35	33	44	20	43	20	905	—	704	414	828	452	744	400	905	1118	1280	1144	14
52	69	127	—	145	—	71	—	80	39	128	—	113	—	51	—	79	29	79	25	69	—	41	8	74	32	115	25	96	22	34	8	74	29	59	24	93	21	741	16	923	467	1183	74	1028	51	757	1390	1257	1079	15
—	—	—	46	—	90	—	—	—	—	—	44	—	41	—	—	—	—	—	—	—	44	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	510	—	467	—	—	510	467	16
73	45	74	36	75	50	—	—	59	22	62	36	67	31	—	—	59	25	53	12	50	29	—	—	36	17	50	27	59	13	—	—	22	19	28	17	41	19	—	—	513	296	622	346	551	302	—	809	968	853	17
01	2	145	6	126	6	—	—	83	7	104	7	92	7	—	—	47	4	68	6	88	6	—	—	57	—	40	3	29	6	—	—	70	—	55	—	34	3	—	—	975	49	1000	69	758	72	—	1034	1069	830	18
66	27	85	49	89	50	57	7	47	13	62	30	59	41	59	5	44	6	68	25	62	35	52	3	46	7	102	17	75	23	36	1	42	8	56	14	96	12	520	124	579	242	751	334	733	309	644	821	1085	1042	19
59	28	69	32	68	37	48	19	52	26	42	20	55	17	27	11	40	25	39	10	30	19	28	1	31	15	46	21	43	11	37	1	29	19	35	13	37	12	517	176	442	265	527	286	459	242	693	707	813	701	20
28	2	32	11	43	8	44	2	30	1	15	1	13	8	38	—	15	—	20	2	12	1	1	—	12	—	8	—	20	4	8	—	16	—	7	—	7	—	374	14	328	74	251	51	287	78	388	402	302	365	21
46	38	63	52	80	75	45	13	47	28	43	23	68	47	40	5	34	23	48	23	30	21	18	—	30	11	37	23	41	19	—	—	14	9	30	10	37	22	—	—	385	304	548	409	503	383	445	689	957	886	22
55	20	64	46	50	42	27	10	35	22	54	8	42	39	22	8	27	12	27	13	49	7	—	—	—	—	21	7	22	13	—	—	—	—	—	—	23	6	348	120	293	198	429	219	396	210	468	491	648	606	23
20	28	32	24	27	16	—	—	9	7	12	22	25	17	—	—	26	18	8	7	9	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	84	33	150	163	175	177	149	144	117	313	352	293	24
54	8	48	13	57	27	26	7	—	—	37	11	26	5	20	11	—	—	8	3	26	9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	269	97	328	165	423	189	334	165	357	493	612	499	25
35	3	32	27	40	18	—	—	26	6	40	10	11	30	—	—	33	5	23	3	25	5	—	—	—	—	—	—	19	3	—	—	—	—	—	—	—	—	110	34	217	69	268	104	280	118	144	286	372	398	
43	18	30	15	50	11	32	5	30	9	31	9	28	6	25	2	18	5	22	3	24	6	—	—	—	—	—	—	23	2	—	—	—	—	—	—	—	—	369	86	240	98	231	78	371	158	455	338	309	529	
33	30	49	18	63	22	36	6	33	9	40	10	47	17	16	3	21	2	19	6	33	7	—	—	—	—	—	—	19	6	—	—	—	—	—	—	—	—	327	70	248	168	371	157	355	149	397	416	528	504	
89	2	56	4	108	7	—	—	13	—	56	3	38	2	—	—	10	—	—	—	30	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	395	16	589	28	763	55	735	47	411	617	818	782	
44	26	43	26	55	39	41	7	23	10	22	13	29	12	31	7	15	9	12	6	18	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	274	100	237	174	246	164	222	150	374	411	410	372	
9	13	15	11	12	9	—	—	—	—	8	3	9	7	—	—	—	—	—	—	5	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	60	37	77	66	192	120	185	112	97	143	312	297	
26	21	24	15	32	33	—	—	15	5	25	6	14	9	—	—	—	—	17	4	24	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	201	76	128	116	241	162	206	142	277	244	403	348	
20	9	10	15	11	9	—	—	—	—	16	5	11	12	—	—	—	—	—	—	16	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	99	73	153	124	125	80	—	172	277	205	
18	11	17	15	20	14	—	—	—	—	—	—	16	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	139	80	111	66	159	93	142	74	219	177	252	216	
34	13	22	11	18	14	—	—	—	—	35	8	30	4	—	—	—	—	—	—	34	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	119	23	97	52	195	67	222	92	142	149	262	314	
22	7	21	7	28	13	10	6	28	6	15	1	17	5	—	—	—	—	11	3	14	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	163	40	155	79	173	80	150	65	203	224	253	215	
36	15	25	16	32	22	24	5	6	9	26	13	22	13	22	11	—	—	7	10	16	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	272	105	163	94	234	146	198	127	377	257	380	325	
—	—	—	—	6	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	64	40	—	—	—	104	
20	6	23	10	21	15	—	—	—	—	24	15	23	8	—	—	—	—	14	10	30	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	107	37	123	83	225	175	203	152	144	206	400	355	
—	—	—	—	20	7	—	—	—	—	—	—	12	5	—	—	—	—	—	—	10	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	154	59	—	—	—	213	
14	8	16	10	25	11	16	4	8	4	18	4	15	8	7	1	—	—	5	6	16	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	165	65	106	53	157	70	143	56	230	159	227	199	
5	2	19	10	21	8	—	—	—	—	—	—	17	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	60	29	65	28	104	64	103	58	89	93	168	161	
																																						119	30	196	82	171	107	158	100	158	208	278	258	

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ

БРОЈ 3 СЕПТЕМБАР 1920 ГОД. XXXVII

СЛУЖБЕНИ ДЕО

ОПШТЕ ОДЕЉЕЊЕ

УКАЗИ ЊЕГОВОГ КРАЉЕВСКОГ ВИСОЧАНСТВА ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИКА АЛЕКСАНДРА

ПОСТАВЉЕЊА

у Министарству Просвете:

за секретара II класе, Славко Миловановић, секретар III класе истог Министарства, — ПБр. 4646 од 17-VII-1920.

за писара I класе, Милан Јовановић, апсолвирани студент Филозофског Факултета, — ПБр. 4471 од 9-VII-1920.

за економа, са годишњом платом од 2500 динара, Војислав Миленковић, нижи војно-административни чиновник V класе у оставци, — ПБр. 4475 од 9-VII-1920.

у Државној Штампарији:

за магационара стоваришта књига, са годишњом платом од 4000 динара, Љубомир А. Вилотијевић, досадашњи магационер, — ПБр. 4476 од 9-VII-1920.

на Универзитету:

за писаре II класе, Станко Прља и Растко Драгић, званичници Универзитета, — ПБр. 4472 од 9-VII-1920.

за секретара IV класе на Техничком Факултету, Коста Араницки, писар I класе Министарства Просвете, — ПБр. 4468 од 9-VI-1920.

за секретара III класе на Правном Факултету, Радисав Радојевић, писар I класе на Универзитету, — ПБр. 4469 од 9-VII-1920.

за картографа у Географском Институту, са годишњом платом од 3500 динара, Антоније Лазић, писар I класе Министарства Просвете, — ПБр. 4470 од 9-VII-1920.

за писара II класе, на Филозофском Факултету, Љубица Бабићева, званичник Универзитета, — ПБр. 4471 од 9-VII-1920.

за контрактуалног редовног професора за Патрологију на Богословском Факултету, Александар Доброклонски, редовни професор Одеског Универзитета, — ПБр. 4477 од 9-VII-1920.

за редовног професора Историје Српске Цркве на Богословском Факултету, Стеван Димитријевић, ректор Призренске Богословско-учитељске школе, — ПБр. 4478 од 9-VII-1920.

за редовног професора за филозофско-педагошку групу на Богословском Факултету, Д-р Миливоје Јовановић, начелник одељења за Основну Наставу у Министарству Просвете, — ПБр. 4479 од 9-VII-1920.

За редовног професора за Свето Писмо Новога Завета на Богословском Факултету, Иларијон Заремски, викарни епископ Карловачке архиепископије, — ПБр. 4480 од 9-VII-1920.

у Народном Позоришту:

за капелника I класе, Станислав С. Бинички, референт за војне музике при Министарству Војном, — ПБр. 4846 од 25-VII-1920.

ОДЛУКЕ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

Одлуком ПБр. 2463 од 25-VI-1920 одобрено је да се г. Момчило Милошевић, суплент београдске реалке, упути на рад у Просветно Одељење у Паризу, на којој ће дужности остати до краја 1920-21 школске године.

Одлуком ПБр. 4223 од 3-VII-1920 одобрено је да се сарадницима „Просветног Гласника" исплаћује из буџета Државне Штампарије хонорар од 250—300 динара по табаку за оригиналне радове, и 150—200 динара по табаку за преводе.

Одлуком ПБр. 4384 од 11-VII-1920 наређено је да се „Јавна Библиотека у Крагујевцу" зове „Народна Библиотека".

Одлуком ПБр. 4423 од 13-VII-1920 одобрено је да се хонорар за приређивање новога издања латинско-српског речника од Јована Ђорђевића повиси на 250 динара од штампаног табака.

Одлуком ПБр. 4551 од 16-VII-1920 одобрено је да се из стоваришта Државне Штампарије поклони учитељима и учитељицама из Хрватске и Славоније 600 примерака 7. и 8. књиге „Вукових Дјела" и 300 примерака „Доситијевих Дела".

Одлуком ПБр. 4623 од 17-VII-1920 одобрено је да се даде бесплатно на употребу Новинарском Удружењу по 400 примерака књиге „Историјски преглед српске штампе" од Д-р Јована Скерлића и 400 примерака књиге „Југословенска Штампа — реферати и библиографија", а остатак да се продаје по 4 динара од комада у корист касе Државне Штампарије.

Одлуком ПБр. 5279 од 4-VIII-1920 одређен је за вршиоца дужности секретара на Филозофском Факултету у Скопљу г. Димитрије Фртунић, предметни учитељ приштевске гимназије.

ПРЕТПИСИ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

Господин Министар Просвете поставио је претписом:

на Универсишету:

за хонорарног наставника на Техничком Факултету за катедру примене бетона и армираног бетона у Хидротехници и за основе грађевинских конструкција и индустријских грађевина, г. Николаја Александровића-Живковића, пређашњег професора Николајевске инжењерске Академије у Петрограду, са месечним хонораром од 500 динара и правом на додатак на скупоћу, — ПБр. 4121 од 5-VII-1920.

за хонорарног наставника на Техничком Факултету за катедру грејања и проветравања г. Димитрија Сергијевића-Красенског, пређашњег професора Техничког Института и инжењерске војне академије у Петрограду, с месечним хонораром од 500 динара и правом на додатак на скупоћу, — ПБр. 4126 од 5-VII-1920.

за хонорарног професора Римскога Права на Правном Факултету у Суботици г. Д-р Иву Милића, управника среског суда у Суботици, с месечним хонораром од 400 динара без права на додатак на скупоћу, — ПБр. 4127 од 5-VII-1920.

за лектора за руски језик г. Александра-Лвовића-Погодина, пређашњег професора Харковског Универзитета, са годишњом платом од 4000 динара, — ПБр. 2893 од 14-V-1920.

за хонорарног наставника Археологије на Филозофском Факултету у Скопљу, г. Николаја Лвовића-Окулина, са месечним хонораром од 400 динара и правом на додатак на скупоћу, — ПБр. 3045 од 19-V-1920.

за хонорарног професора дескриптивне и топографске Анатомије на Медецинском Факултету г. Д-р Ника П. Миљанића, — ПБр. 5662 од 17-VIII-1920.

Господин Министар Просвете претписом својим потврдио је избор:

г. Д-р Чедомиља Митровића, редовног професора, за декана Правног Факултета за школску 1920-21 године, — ПБр. 4123 од 29-VI-1920.

г. Д-р Стевана Марковића, редовног професора, за декана Техничког Факултета за школску 1920-21 годину, — ПБр. 4124 од 29-VI-1920.

г. Д-р Милутина Миљковића, редовног професора, за декана Правног Факултета у Суботици за школску 1920-21 годину, — ПБр. 4137 од 30-VI-1920.

ПЕРИОДСКЕ ПОВИШИЦЕ

Господин Министар Просвете одредио је периодску повишицу плате:

другу, г. Драгомиру Јовановићу, ванредном професору Универзитета у Београду, — ПБр. 5347 од 16-VIII.1920.

СРЕДЊА НАСТАВА

УКАЗИ ЊЕГОВОГ КРАЉЕВСКОГ ВИСОЧАНСТВА ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИКА АЛЕКСАНДРА

ПОСТАВЉЕЊА

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра, од 9 јула 1920 год., на предлог Господина Министра Просвете, постављени су:

у I мушкој београдској гимназији: за суплente: г. Миливоје Д. Павловић, доктор филозофије и привремени предметни учитељ исте школе и г. Јован Томић, дипломирани студент филозофије и привремени предметни учитељ исте школе.

у гимназији у Беранама: за суплента: г. Батрић Марјановић, дипломирани студент филозофије.

у гимназији у Пљевљима: за суплента: г. Ђорђе Поповић, дипломирани студент филозофије и привремени предметни учитељ исте школе.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 17 јула 1920 год., на предлог Господина Министра Просвете, а на основи чл. 1 и 4 „Уредбе о регулисању положаја наставника ратом ометеним у полагању државног испита", постављени су:

у I београдској мушкој гимназији: за професоре: г. г. Милан Секулић и Сава Музикравић, с годишњом платом по 3600 динара; д-р Стеван Јаноле́к и Љубиша Глишић, с годишњом платом по 3000 динара, — суплenti исте школе;

у II београдској мушкој гимназији: за професора: Д-р Момчило Иванић, с годишњом платом од 3600 динара, — суплент исте школе;

у III београдској мушкој гимназији: за професоре: Душан Андријашевић, с годишњом платом од 3600 динара; д-р Марко Микијељ, Драгослав П. Ђорђевић, Драгомир Шишковић и д-р Драгомир Иконић, с годишњом платом од 3000 динара, — суплenti исте школе;

у IV београдској мушкој гимназији: за професора: Никола Завишић, с годишњом платом од 3600 динара, — суплент исте школе;

у I београдској женској гимназији: за професора: д-р Радован Казимировић, с годишњом платом од 3600 динара, — суплент исте школе;

у београдској реалци: за професоре: д-р Нико Жупанић и Милош Р. Димитријевић, с годишњом платом по 3600 динара; Велимир Живојиновић, Јован Петронић и Момчило Милошевић, с годишњом платом по 3000 динара, — суплenti исте школе;

у бишољској гимназији: за професоре: Петар Тодоровић, с годишњом платом од 3000 динара, и Милан Радојчић, с годишњом платом од 3600 динара, — суплenti исте школе;

у ваљевској гимназији: за професоре: Љубомир Видаковић, с годишњом платом од 3600 динара, и Ранко Р. Михаиловић, с годишњом платом од 3000 динара, — супленти исте школе;

у велешкој гимназији: за професора: Коста Дошен, суплент исте школе, с годишњом платом од 3000 дивара;

у врањској гимназији: за професора: Тихомир Погачаревић, с годишњом платом од 3000 динара, — суплент тетовске гимназије;

у ћевћелијској гимназији: за професоре: Делимир Лазаревић и д-р Венијамин Таушановић, супленти исте школе, с годишњом платом по 3000 динара;

у I крагујевачкој гимназији: за професоре: Глиша Годић, Сима Савић, Душан С. Тришковић и Драгољуб Зекавица, с годишњом платом по 3600 динара; Стеван Јаковљевић, Боривоје Дробњаковић, Милоје Павловић и д-р Милан Крестић, с годишњом платом по 3000 динара — супленти исте школе;

у II крагујевачкој гимназији: за професоре: Владимир Лазић, с годишњом платом од 3600 динара и Квинтилијан Томов, с годишњом платом од 3000 динара, — супленти исте школе;

у крушевачкој гимназији: за професоре: Никола Половина, предметни учитељ исте школе, с годишњом платом од 3600 динара; Витор Јелисијевић, с годишњом платом од 3600 динара; Мирко Дамњановић и Живојин Цветковић, с годишњом платом од 3000 динара, — супленти исте школе;

у лесковачкој реалци: за професоре: Урош Грбић, с годишњом платом од 3600 динара, предметни учитељ исте школе, и Радивоје Ненадовић, с годишњом платом од 3600 динара, суплент исте школе;

у кумановској гимназији: за професора: Михаило Градојевић, с годишњом платом од 3000 динара, суплент исте школе;

у лозничкој гимназији: за професора: Константин Ђ. Деда, с годишњом платом од 3000 динара, — суплент исте школе;

у неготинској гимназији: за професора: Душан Богосављевић, с годишњом платом од 3600 динара, суплент исте школе;

у никшићској гимназији: за професора: д-р Радован Т. Перовић, с годишњом платом од 3000 динара, суплент врањске гимназије, — по молби;

у нишкој мушкој гимназији: за професоре: Димитрије Ј. Аранђеловић, Милош Магазиновић, Божидар Ј. Николић, Немања Томић и Александар Донковић, с годишњом платом по 3000 динара, — супленти исте школе;

у прилепској гимназији: за професора Ламбра Тозијевић, с годишњом платом од 3600 динара, — суплент исте школе;

у скопској гимназији: за професора: Панта Јовановић, с годишњом платом од 3000 динара, — суплент исте школе;

у ужичкој гимназији: за професоре: Стеван Маленковић, с годишњом платом од 3600 динара; Јеврем Игумановић, Радоје Ускоковић и Остоја Василић, супленти исте школе, и Живојин Радуловачки, привремени предметни учитељ исте школе, с годишњом платом од 3000 динара;

у чачанској гимназији: за професоре: Драгољуб Милојевић и Ратко Пенезић, с годишњом платом по 3600 динара и Властимир Матић, с годишњом платом од 3000 динара, — супленти исте школе;

у шабачкој гимназији: за професоре: Михаило Милинковић и Милисав Марковић, с годишњом платом по 3600 динара, — супленти исте школе;

у шпиској гимназији: за професоре: Драгослав Илић и протосинђел Серафим, с годишњом платом по 3600 динара, — супленти исте школе;

у свилајначкој гимназији: за професоре: Никола Војиновић, наставник исте гимназије, с годишњом платом од 3600 динара и Светозар Стојановић, с годишњом платом од 3000 динара,

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 17 јула 1920 год., на предлог Господина Министра Просвете а на основу чл. 1 и 4 „Уредбе о регулисању положаја наставницима ратом ометеним у полагању државног испита", постављени су за професоре с годишњом платом по 3000 динара:

у београдској реалци: Боривоје Пујић, суплент исте школе;

у I београдској мушкој гимназији: Спасоје Прица, привремени предметни учитељ исте школе; и

у зајечарској гимназији: д-р Бранислав Крстић, суплент исте школе.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 17 јула 1920 год, на предлог Господина Министра Просвете и на основи чл. 2 и 4 „Уредбе о регулисању положаја наставницима средњих школа ратом ометеним у полагању државног испита" постављени су за професоре с годишњом платом по 3000 динара:

у нишкој мушкој гимназији: Тодор Видојковић, суплент исте школе;

у шабачкој гимназији: Драгутин Лапчевић, суплент исте школе;

у IV мушкој београдској гимназији: Бранислав Миљковић, суплент исте школе;

у I крагујевачкој гимназији: Илија Павловић, суплент исте школе.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 17 јула 1920 године, на предлог Господина Министра Просвете, постављен је за управитеља државне Задарске гимназије с италијанским наставним језиком, у VI чиновном разреду, Јурај Лушић, умировљени управитељ исте школе.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 17 јула 1920 године, на предлог Господина Министра Просвете, постављени су:

у гимназији у Горњем Милановцу: за професора: Хелиодор Храњец, испитани професорски кандитат и суплент исте школе;

у гимназији у Ваљеву: за суплента: Јован Бабић, дипломирани студент филозофије и привремени предметни учитељ исте школе.

ОТПУШТАЊА

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 17 јула 1920 године, на предлог Господина Министра Просвете а по саслушању Министарског Савета, отпуштен је из државне службе на основу § 76 закона о чиновницима грађанског реда д-р Вјекослав Јакушић, суплент битољске гимназије.

ПРЕТВАРАЊЕ ПРИВАТНИХ ГИМНАЗИЈА У ДРЖАВНЕ И ОТВАРАЊЕ НОВИХ СРЕДЊИХ ШКОЛА

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 18 јула 1920 године, на предлог Господина Министра Просвете, а по саслушању Министарског Савета и на основи чл. 4 „Закона о средњим школама" претворене су:

приватна гимназија у Параћину у државну четвороразредну средњу школу, — СНБр. 8779 од 26-VII-1920;

приватна гимназија у Куприји у државну шесторазредну средњу школу, — СНБр. 8778 од 26-VII-1920.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 3 августа 1920 године, на предлог Господина Министра Просвете, а по саслушању Министарског Савета и на основи чл. 4 „Закона о средњим школама", претворена је приватна гимназија у Алексинцу у државну шесторазредну средњу школу.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 17 јула 1920 године, на предлог Господина Министра Просвете, а по саслушању Министарског Савета, отворена је на Цетињу државна четвороразредна нижа женска гимназија.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 3 августа 1920 године, на предлог Господина Министра Просвете, а по саслушању Министарског Савета, и на основи чл. 4 „Закона о средњим школама", отворена је у Аранђеловцу државна четвороразредна средња школа.

ПРЕТПИСИ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

Претписом Господина Министра Просвете постављени су:

у прокупачкој гимназији:

за привременог предметног учитеља Михаило Љ. Вукић, привремени предметни учитељ јагодинске гимназије, по молби, — СНБр. 7843 од 7-VII-1920;

за привремену учитељицу вештина, с годишњом платом од 1200 динара, Љубица Динуловићка, свршена ученица стручне школе женског рада. — СНБр. 7749 од 28-VI-1920.

у III женској гимназији у Београду:

за школског лекара, д-р Надежда Станојевић, приватни лекар, с годишњим хонораром од 2500 динара, — СНБр. 8048 од 46-VII-1920.

у гимназији у Свилајнцу:

за привремене предметне учитеље: Милорад Типсаревић, Драгољуб М. Бранковић и Бранислав Д. Поповић, досадашњи наставници приватне гимназије у истом месту, — СНБр. 8434 од 16-VII-1920;

за хонорарну наставницу вештина (женског рада), Драгиња Седлачекова, хонорарна наставница Јагодинске гимназије, по службеној потреби, — СНБр. 8439 од 16-VII-1920.

за привременог предметног учитеља, Никола Митровић — Гуглета, наставник пређашње приватне гимназије у Свилајнцу, — СНБр. 8784 од 26-VII-1920;

за хонорарног наставника цртања и певања, с хонораром по пет динара од одржаног часа, Драгутин Новаковић, учитељ основне школе у Свилајнцу, — СНБр. 9585 од 13-VIII-1920;

за школског лекара, с годишњим хонораром од 1200 динара, д-р Радован Милутиновић, срески лекар, — СНБр. 9585 од 13-VII-1920.

у гимназији у Беранима:

за привременог предметног учитеља, Драго Јојић, привремени предметни учитељ нишке гимназије, — СНБр. 8440 од 22-VII-1920;

за наставнице: Радосава Вулићева и Стана Јојић, наставнице гимназије у Пећи, — СНБр. 8440 од 22-VII-1920;

за наставника, Велимир Јојић, наставник гимназије у Пећи, по потреби службе, — СНБр. 8440 од 18-VII-1920.

у гимназији у Подгорици:

за привременог предметног учитеља, Данијел Михневић, бивши наставник у Русији, — СНБр. 7434 од 24-VII-1920.

за хонорарног наставника, с годишњим хонораром од 1440 динара, Николај Акајемов, свршени студент филозофије, — СНБр. 5978 од 17-VII-1920.

у гимназији у Књажевцу:

за привременог предметног учитеља, Миодраг Милошевић, ансолвирани студент филозофије, — СНБр. 7894 од 29-VII-1920.

за привремене предметне учитеље: Сима Стојшић, Павле Аничић, Ловро Ратковић и Борислав Младеновић, пређашњи наставници приватне гимназије у Књажевцу; и за привременог учитеља вештина, Владимир Новак, пређашњи наставник приватне гимназије у Књажевцу, — СНБр. 9074 од 28-VII-1920.

у гимназији у Зајечару:

за помоћницу, Јелена Фрањевићева, дипломирани студент филозофије, — СНБр. 8148 од 13-VII-1920.

за привремену предметну учитељицу, Косара Јанковићева, хонорарна наставница Смедеревске гимназије, по молби, — СНБр. 9909 од 13-VIII-1920.

у гимназији у Прилепу:

за привременог предметног учитеља, Никола Ђорђевић, свештеник и прећашњи наставник исте школе, — СНБр. 8469 од 31-VII-1920.

у гимназији у Чачку:

за учитељицу вештина, Ленка Гавровић, привремена учитељица вештина, с годишњом платом од 1800 динара, — СНБр. 19236-1919 од 1-VIII-1920.

у женској гимназији у Крагујевцу:

за привремену предметну учитељицу, Драгиња Нешковић, дипломирани студент Лозанског Универзитета, — СНБр. 21344-1919 од 29-VII-1920.

у женској гимназији у Нишу:

за привремену учитељицу вештина, Ема Журкина, студент Одеског Универзитета, — СНБр. 8493 од 29-VII-1920.

у гимназији у Смедереву:

за помоћницу, Љубица Бакаловићева, дипломирани студент филозофије, — СНБр. 8325 од 29-VII-1920.

у гимназији у Јагодини:

за привремену предметну учитељицу, Вукосава Антићева, хонорарна наставница исте школе, — СНБр. 8101 од 29-VII-1920.

за привременог предметног учитеља, Милутин Антић, хонорарни наставник исте школе, — СНБр. 8102 од 29-VII-1920.

за привременог предметног учитеља, Сретен Гајић, апсолвирани филозоф, — СНБр. 9366 од 8-VIII-1920.

за привременог предметног учитеља, Радојко М. Јоцић, свршени студент филозофије, — СНБр. 9233 од 9-VIII-1920.

у гимнизији у Лозници:

за привременог предметног учитеља, Јован М. Миловановић, апсолвирани филозоф, — СНБр. 7464 од 29-VII-1920.

у реалци у Лесковцу:

за привременог учитеља вештина, Шимо Дујмовић, вајар, — СНБр. 8491 од 21-VII-1920.

у гимназији у Бишољу:

за привременог предметног учитеља, Стојан Димитријевић, апсолвирани студент филозофије, — СНБр. 8491 од 29-VII-1920.

у гимназији на Цетињу:

за наставника, Глигорије Радовић, наставник гимназије у Колашину, — СНБр. 7840 од 7-VII-1920.

за хонорарног наставника, с годишњим хонораром од 1440 динара, Борис Јархо, свршени студент Московског Универзитета, — СНБр. 9259 од 12-VIII-1920.

у гимназији у Никшићу:

за хонорарног наставника цртања, с годишњим хонораром од 1200 динара, Александар Никољски, бивши наставник цртања у Русији, — СНБр. 7436 од 21-VII-1920.

у гимназији у Шапцу:

за привременог предметног учитеља, Димитрије Ђорђевић, апсолвирани студент филозофије, — СНБр. 7427 од 21-VII-1920.

у гимназији у Крушевцу:

за привремену предметну учитељицу, Радунка Анђелковићева, апсолвирани студент филозофије, — СНБр. 7050 од 29-VII-1920.

у гимназији у Параћину:

за привременог предметног учитеља, Живојин Ј. Милосављевић, апсолвирани студент филозофије, — СНБр. 9369 од 8-VIII-1920.

у гимназији у Ћуприји:

за привременог предметног учитеља, Стојан Јевтић, апсолвирани студент филозофије, и за хонорарне наставнике, с хонораром по седам динара од одржатог часа: Александар Илић, свештеник, Раде Миловић и Милан Михаиловић, учитељи из Ћуприје, — СНБр. 9536 од 12-VIII-1920.

у I гимназији у Крагујевцу:

за учитеља гимнастике, Јосиф Прохаска, учитељ гимнастике гимназије у Битољу, — СНБр. 9748 од 14-VII-1920.

у гимназији у В. Градишту:

за хонорарног наставника гимнастике, с годишњим хонораром од 1200 динара, Владимир Ерохим, пређашњи инжењер, капетан руске војске, — СНБр. 9605 од 14-VIII-1920.

у гимназији у Ваљеву:

за привремену предметну учитељицу, Десанка Корач, апсолвирани студент филозофије, — СНБр. 7023 од 12-VIII-1920.

у гимназији у Аранђеловцу:

за хонорарну наставницу, с годишњим хонораром од 1440 динара, Јелена Виленчина, пређашња наставница гимназије у Русији, — СНБр. 8289 од 12-VIII-1920.

у II мушкој гимназији у Београду:

за учитеља цртања III класе по старом закону, с годишњом платом од 1800 динара, Коста Страјнић, пређашњи учитељ цртања у Лесковачкој реалци, — СНБр. 9345 од 18-VIII-1920.

у гимназији у Колашину:

за хонорарног наставника француског језика, с годишњим хонораром од 1440 динара, Александар Малиновски, свршени студент Петроградског Универзитета, — СНБр. 9855 од 17-VIII-1920.

у гимназији у Скопљу:

за хонорарног наставника, с годишњим хонораром од 1440 динара, Алексије Јелачић, пређашњи наставник гимназије у Кијеву, — СНБр. 10117 од 21-VIII-1920.

у гимназији у Косовској Митровици:

за хонорарног наставника, с годишњим хонораром од 1440 динара, Александар Лисов, пређашњи учитељ градског училишта у Кијеву, — СНБр. 10049 од 23-VIII-1920.

у гимназији у Новом Пазару:

за привремену учитељицу вештина, Софија Здравковићева, хонорарна наставница исте школе, — СНБр. 9358 од 15-VIII-1920.

у београдској реалци:

за школског лекара, с годишњим хонораром од 2400 динара, д-р Светозар Арсенијевић, санитетски пуковник, — СНБр. 9431 од 9-VIII-1920.

ПЕРИОДСКЕ ПОВИШИЦЕ

Господин Министар Просвете одредио је периодску повишицу плате:

шесту, Милану Милосављевићу, професору IV београдске гимназије, — СНБр. 5736 од 10-VI-1920.

другу, Видосави Стојковићевој, разредној учитељици гимназије у Шапцу, — СНБр. 6458 од 6-VI-1920.

трећу, Дамјану Божићу, предметном учитељу гимназије у Лозници, — СНБр. 6216 од 1-VI-1920.

четврту, Тодору Н. Грујићу, учитељу вештина гимназије у Прилепу, — СНБр. 7475 од 9-VII-1920.

трећу, Драгињи Димитријевићки, учитељици вештина II женске гимназије у Београду, — СНБр. 8259 од 14-VII-1920.

четврту, Драгињи В. Димитријевић, учитељици вештина II женске гимназије у Београду, — СНБр. 8887 од 27-VII-1920.

шесту, Марку Мурату, професору вештина II београдске гимназије, — СНБр. 8488 од 20-VII-1920.

четврту, Милици Јанковићевој, учитељици вештина II женске гимназије у Београду, — СНБр. 6180 од 15-VI-1920.

другу, Александру Арнаутовићу, професору III београдске гимназије, — СНБр. 8941 од 1-VIII-1920.

прву, Милану Луковићу, професору I београдске гимназије, — СНБр. 8261 од 16-VII-1920.

другу, Милану Луковићу, професору I београдске гимназије, — СНБр. 8534 од 28-VII-1920.

трећу, Кости Марићу, професору гимназије у Пожаревцу, — СНБр. 9410 од 9-VIII-1920.

трећу, Јосифу Јехлички, учитељу вештина гимназије у Ужицу, — СНБр. 5432 од 16-VIII-1920.

другу, Филину Вуковићу, учитељу вештина I београдске гимназије, — СНБр. 9254 од 20-VIII-1920.

четврту, Кости Марићу, професору гимназије у Пожаревцу, — СНБр. 10343 од 24-VIII-1920.

ОДЛУКЕ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

Одлуком СНБр. 8369 од 15-VII-1920 наређено је да се Јосип Вестер, директор реалне гимназије у Новом Месту, упути на рад у Министарство Просвете.

Одлуком СНБр. 8071 од 21-VII-1920 наређено је да се укине Просветни Одсек у Новом Саду и да се сви његови послови пренесу у Министарство Просвете.

Одлуком СНБр. 21333-1919 од 10-VI-1920 признато је Јовану Мирковићу, вишем учитељу I гимназије у Крагујевцу, у године указне службе за повишицу и пенсију без права на накнаду за протекло време, време од 1 јула 1898 до 30 априла 1899 године, које је провео као капелник у Народном Позоришту у Новом Саду.

Одлуком СНБр. 21032-1919 од 10-VI-1920 признато је Урошу Грбићу, супленту Лесковачке реалке, у године указне службе за повишицу и пенсију, без права на накнаду за протекло време, време од 14 септембра 1908 до августа 1909 године, које је провео као суплент у гимназији у Загребу.

Одлуком СНБр. 8758 од 24-VII-1920 одобрено је Владимиру Маринковићу, професору III београдске гимназије, да може основати картографски завод за израду карата, с тим да Министарство води надзор над овим радом.

Одлуком СНБр. 7053 од 20-VI-1920, а на основи чл. 7 „Закона о Средњим Школама", г. Богољубу Тирићу, директору и професору гимназије у Прокупљу, урачунато је у године указне професорске службе време од шест година и пет месеца, колико је као професор и директор провео у професорској и директорској служби у приватној гимназији у Прокупљу.

Одлуком СНБр. 9695 од 14-VIII-1920 упућен је на рад у Ботанички Завод на Универзитету г. Љубиша Глишић, професор I београдске гимназије.

Одлуком СНБр. 10160 од 21-VIII-1920 одобрен је избор Владимира Новака и Ловра Ратковића за наставнике приватне гимназије у Краљеву.

Одлуком СНБр. 6968 од 17-VI-1920, а на основу чл. 72 „Закона о Средњим Школама", одређен је додатак од 1000 динара на годину г. Љубомиру Павловићу, директору гимназије у Шапцу.

Одлуком СНБр. 12443 од 18-IX-1920 одобрено је да се у Лесковачкој реалци отвори привремено и VIII разред за школску 1920-21 годину.

Одлуком СНБр. 8461 од 17-VII-1920 одобрено је да се у гимназији у Пријепољу отвори привремено и V разред за школску 1920-21 годину.

Одлуком СНБр. 8592 од 21-VII-1920 одобрено је да се у гимназији у Јагодини отвори привремено VII и VIII разред за школску 1920-21 годину.

Одлуком СНБр. 8722 од 25-VII-1920 одобрено је да се у гимназији у Колашину отвори привремено и V разред за школску 1920-21 годину.

Одлуком СНБр. 8882 од 27-VII-1920 одобрено је да се у гимназији у Беранима отвори привремено и VII разред за школску 1920-21 годину.

Одлуком СНБр. 7907 од 29-VII-1920 одобрено је да се у гимназији у Пироту отвори привремено и VIII разред за школску 1920-21 годину.

Одлуком СНБр. 8600 од 28-VII-1920 одобрено је да се у гимназији у Смедереву отвори привремено VII и VIII разред за школску 1920-21 годину.

Одлуком СНБр. 8924 од 29-VII-1920 одобрено је да се у гимназији у Тетову отвори привремено и V разред за школску 1920-21 годину.

Одлуком СНБр. 6041 од 4-VIII-1920 одобрено је да се у гимназији у Никшићу отвори привремено и V разред за школску 1920-21 годину.

Одлуком СНБр. 9639 од 13-VIII-1920 одобрено је да се у гимназији у Плевљима отвори привремено V и VI разред за школску 1920-21 годину.

Одлуком СНБр. 9589 од 12-VIII-1920 одобрено је да се у гимназији у Неготину отвори привремено VII и VIII разред за школску 1920-21 годину.

Одлуком СНБр. 9218 од 12-VIII-1920 одобрено је да се у четвороразредној државној гимназији у Параћину отвори приватно V и VI разред, чије би издржавање пало на терет среза параћинског, с тим да та два разреда буду под управом државне гимназије.

Одлуком СНБр. 9430 од 12-VIII-1920 одобрено је да се у гимназији у Новом Пазару отвори привремено и VI разред за школску 1920-21 годину,

РАЗРЕШЕЊА

Господин Министар Просвете разрешио је од дужности:

Јована Ж. Јовановића, привременог предметног учитеља гимназије у Шапцу, — СНБр. 7297 од 22-VII-1920.

Франтишека Несладека, привременог учитеља вештина гимназије у Пожаревцу, — СНБр. 5841 од 19-V-1920.

Милоша Јеротића, свештеника и хонорарног вероучитеља у гимназији у Ваљеву, — СНБр. 7773 од 5-VII-1920.

Милицу Прерадовићеву, хонорарну наставницу вештина гимназије у Нишу, — СНБр. 8438 од 16-VII-1920.

Владимира Новака, привременог учитеља вештина у гимназији у Књажевцу, — СНБр. 10171 од 21-VIII-1920.

Стевана Ђурића, помоћног наставника женске гимназије у Новом Саду, — СНБр. 10171 од 21-VIII-1920.

ОСТАВКЕ

Господин Министар Просвете уважио је оставку на службу:

Николи Митревићу, наставнику приватне гимназије у Свилајнцу, — СНБр. 7577 од 1-VI-1920.

Ловру Ратковићу, наставнику гимназије у Књажевцу, — СНБр. 9470 од 10-VIII-1920.

РАСПИСИ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

Директорима Средњих Школа

На питање једнога директора гимназије: хоће ли се женски рад предавати и у мешовитим гимназијама, у веза са СНБр. 7432 од 26 јуна ове године

одлучујем:

да се женски рад предаје женској деци у нижим разредима средњих школа у којима се школују заједно женска и мушка деца.

СНБр. 8904
27 јула 1920 године
у Београду.

Министар Просвете
Св. Прибићевић, с. р.

Директорима Средњих школа

Како се од нове школске године заводи нормално стање у средњим школама, то у вези расписа СНБр. 5068 од 30 априла ове године

одлучујем:

да се при упису ученика у новој школској години, 1920-21, отпочне наплаћивати школарина у смислу чл. 24 и 26 Закона о средњим школама.

СНБр. 7302
22 јула 1920 године
у Београду.

Министар Просвете,
Св. Прибићевић, с. р.

Директорима Средњих Школа

Да би се у свима средњим школама подједнако поступало у бележењу ученичких оцена и да би се ученицима и ученичким родитељима и старатељима редовно и на време саопштавали резултати рада, успеха и владања ученичког, а сем тога да би се спречили случајеви нестанка каталога с оценама ученичким

наређујем:

1. да се од нове школске године поступа по распису ПБр. 12814 од 3 августа 1911 године, и да сваки наставник употребљава Бележницу, коју ће носити собом и у коју ће убележавати оцене ученичке и напомене о ученицима у току тромесечја, па из ње у разредним већима и седницама Професорскога Савета давати мишљење о успеху и владању ученика, Бележницу ће наставници марљиво водити и чувати и биће дужни стављати је на расположење ради разгледања разредним старешинама и директорима, а на крају тромесечја сводиће оцене у Бележници и подносити је директору на оверу.

Сваки ће наставник из своје Бележнице уносити тромесечне оцене у Преглед оцена, који се налази у Дневнику рада.

2. да пословођа или секретар школе уводи тромесечне оцене одмах, на крају свакога тромесечја, у Главну уписницу, која ће стајати код директора.

3. да разредне старешине, на крају свакога тромесечја, уносе ученичке оцене о успеху и владању у Бачке књижице, које ученици морају увек носити собом и давати својим родитељима или старатељима на потпис кадгод им њихов наставник или разредни старешина или директор нареди.

4. да разредне старешине, према чл. 27 Правила о разредним старешинама, у току тромесечја обавештавају родитеље оних ученика који имају слабе оцене.

Директори ће водити рачуна да Дневници рада стоје под кључем и да кључ чува нарочито лице које директор одреди.

Кад Бележнице и Бачке књижице буду готове, саопштиће се директорима да их набаве.

СНБр. 8305
24 јула 1920 године
у Београду.

Министар Просвете,
Св. Прибићевић, с. р.

ОСНОВНА НАСТАВА

УКАЗИ ЊЕГОВОГ КРАЉЕВСКОГ ВИСОЧАНСТВА ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИКА АЛЕКСАНДРА

ПОСТАВЉЕЊА

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 30 маја ове године, на предлог господина Министра Просвете, а на основи чл. 1. и 4. Уредбе о регулисању положаја наставницима ометеним ратом у полагању државног испита, постављени су за професоре:

у Крагујевачкој женској учитељској школи:

Д-р Марко Крстић, с годишњом платом од 3600 динара, — суплент исте школе;

у Јагодинској Учитељској Школи:

Бранко Ђорђевић, с годишњом платом од 3000 динара, — суплент исте школе;

у Алексиначкој Учитељској Школи:

Петар В. Поповић, с годишњом платом од 3600 динара, и Љубомир Јовановић, с годишњом платом од 3000 динара, — супленти исте школе;

у Неготинској Учитељској Школи:

Душан А. Јовановић, с годишњом платом од 3600 динара, и Војислав М. Нешић, с годишњом платом од 3000 динара, — супленти исте школе;

у Скопској Учитељској Школи:

Д-р Игњат Бокур, с годишњом платом од 3000 динара, — суплент исте школе;

у Богословско-Учитељској школи у Призрену:

Јован Ристић, с годишњом платом од 3600 динара, и Јован Спасић, с годишњом платом од 3000 динара, — супленти исте школе.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 9 јула ове године, на предлог Господина Министра Просвете, постављени су:

у Учитељској Школи на Даниловом Граду:

за контрактуалне професоре: са платом од 4000 динара годишње, Сергије Р. Минцлов, директор трговачке школе у Петрограду, и са платом од 3600 динара годишње, Михаило Георгијевски, директор политичких курсева у Ростову.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 14 августа ове године, на предлог Господина Министра Просвете, постављени су:

у Учитељској Школи на Даниловом Граду:

за професоре: Коста Костић, професор и управитељ учитељске Школе на Даниловом Граду, с годишњом платом од 4800 динара, и Михо Доманчић, контрактуални наставник учитељске школе на Даниловом Граду, с годишњом платом од 3600 динара.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 27 августа ове године, на предлог Господина Министра Просвете, постављени су:

у Учитељској Школи на Даниловом Граду:

за управитеља друге класе: Коста Костић, професор исте школе, и

за суплента: Д-р Живан Ивановић, суплент Јагодинске Учитељске Школе, по службеној потреби.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 27 августа ове године, на предлог Господина Министра Просвете, а по саслушању Министарског Савета, проглашене су државним учитељским школама:

Српска мушка православна Учитељска Школа у Сомбору, и
Српска женска православна Учитељска Школа у Сомбору.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 27 августа ове године, на предлог Господина Министра Просвете, постављени су:

у женској Учитељској Школи у Сомбору:

за управитеља прве класе: Милан Мандровић, управитељ исте школе;

у Министарству Просвете:

за секретаре прве класе у Одељењу за Основну Наставу: Д-р Јован Искруљев, инспектор за основну наставу у просветном одсеку за Банат, Бачку и Барању; Александар Јорговић, референт за основну наставу у Просветном Одсеку за Банат, Бачку и Барању; и Христифор Свирчевић, инспектор грађанских школа у Одсеку за Банат, Бачку и Барању.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 19 августа ове године, на предлог Господина Министра Просвете, постављени су:

за обласне инспекторе: Д-р Веселин Бисадовић, директор прве класе гимназије у Новом Саду, са седиштем у Новом Саду; Милан Мандровић, управитељ прве класе Женске Учитељске Школе у Сомбору, са седиштем у Великом Бечкереку; и Сретен М. Аџић, управитељ прве класе Мушке Учитељске Школе у Јагодини, са седиштем у Суботици, све по службеној потреби.

ПРЕТПИСИ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

Господин Министар Просвете претписом својим поставио је:

у Женској Учитељској Школи у Крагујевцу:

за привремену предметну учитељицу, с годишњом платом од 1200 динара, Јелисавету Цуверовић, свршену ученицу филозофског факултета, — ОНБр. 27154 од 23-VIII-1920.

у Педагошком Одељењу гимназије у Ужицу:

за хонорарног наставника за природне науке: Бориславa Тодоровића, хонорарног наставника Учитељске Школе у Скопљу, по молби, с хонораром од 10 динара од часа, — ОНБр. 25188 од 9-VIII 1920.

у Педагошком Одељењу гимназије у Ужицу:

за привременог предметног учитеља, с годишњом платом од 1500 динара, Миливоја Јоксимовића, кандидата филозофије, — ОНБр. 26850 од 21—VIII-1920.

Претписом Г. Министра Просвете постављени су:

за учитеља у селу Горанско, округ Никшићски, г. Дамњан Бенчић, — ОНБр. 21652 од 22 јула 1920 год.;

за учитеља у селу Ритошићу, округ Пријепољски, г. Радосав Ивановић, — ОНБр. 23620 од 7. августа 1920 год.;

за учитеља у селу Котражи, округ Крагујевачки, г. Божидар Домановић, — ОНБр. 22932 од 7 августа 1920 год;

за учитеља у селу Локвици, округ Призренски, г. Душан Шошевић, — ОНБр. 22718 од 7 августа 1920 год.;

за учитељицу у селу Мисутишту, округ Призренски, г-ца Надежда Рашићева, — ОНБр. 22719 од 7 августа 1920 год.;

за учитеља у селу Мирце, округ Цетински, г. Митар Ивановић, — ОНБр. 19285 од 7 августа 1920 год.;

за учитеља у Крупњу, округ Подрински, г. Михаило Арсеновић, — ОНБр. 22989 од 9 јула 1920 год.;

за учитеља у Крупњу, округ Подрински, г. Томе Поповић, — ОНБр. 22987 од 9 јула 1920 год.;

за учитеља у Ивањици, округ Чачански, г. Радул Перишић, — ОНБр. 22795 од 9 јула 1920 год.;

за учитеља у селу Криволаку, округ Тиквешки, г. Трифун Крстоношић, — ОНБр. 24160 од 10 јула 1920 год.;

за учитеља у селу Мировчи, округ Тиквешки, г. Милорад Станковић, — ОНБр. 23156 од 10 јула 1920 год.;

за учитеља у селу Кулини, округ Нишки, г. Душан Петровић, — ОНБр. 23034 од 10 јула 1920 год.;

за учитеља у селу Речици, округ Тетовски, г. Риста Антић, — ОНБр, 23153 од 10 јула 1920 год.;

за учитеља у селу Граду, округ Брегалнички, г. Драгоје Ангонић, — ОНБр. 23151 од 10 јула 1290 год.;

за учитеља у селу Црном Врху, округ Беранси, г. Љубомир Ђукић, — ОНБр. 23009 од 10 јула 1920 год.;

за учитеља у селу Топли До, округ Пиротски, г. Миливоје Јовановић, — ОНБр. 24497 од 26 августа 1920 год.;

за учитеља у селу Бегаљици, округ Београдски, г. Светозар Душић, — ОНБр. 25869 од 26 августа 1920 год.;

за учитеља у селу Г. Андровац, округ нишки, г. Слободан Стефановић, — ОНБр. 25936 од 26 августа 1920 год.;

за учитеља у селу Избеници, округ Моравски, г. Милутин Чабрић, — ОНБр. 25461 од 26 августа 1920 год.;

за учитеља у селу Жбевце, округ Кумановски, г. Ђорђе Поповић, — ОНБр. 25720 од 26 августа 1920 год.;

за учитеља у селу Орановцу, округ Битољски, г. Данило Трајковић, — ОНБр. 25051 од 26 августа 1920 год.;

за учитеља у селу Пепелишту, округ Тиквешки, г. Димитрије Брешић, — ООБр. 24157 од 2 септембра 1920 год.;

за учитеља у селу Виничани, округ Скопски, г. Милорад Узуновић, — ОНБр. 24158 од 2 септембра 1920 год.;

за учитеље у селу Шетоњи, округ Пожаревачки, г. Шилош Драговић и г-ђа Радмила Драговић, — ОНБр. 26242 од 2 септембра 1920 год.;

за учитеља у селу Тајлишту, округ Тетовски, г. Лазар Марјановић, — ОНБр. 24277 од 2 септембра 1920 год.;

за учитељицу у Дебру, округ Охридски, г-ца Ружица Маријева, — ОНБр. 26330 од 2 септембра 1920 год.;

за учитеља у селу Смедовцу, округ Крајински, г. Радоје Кулафић, — ОНБр. 24379 од 2 септембра 1920 год.;

за учитеља у селу Д. Студене, округ Нишки, г. Војислав Чешљар, — ОНБр. 26382 од 2 септембра 1920 год.;

за учитеља у селу Лабуништу, округ Охридски, г. Иван Димитријевић, — ОНБр. 26498 од 2 септетбра 1920 год.;

за учитеља у селу Пожарони, округ Тетовски, г. Драгутин Јовановић, — ОНБр, 24499 од 2 септембра 1920 год.;

за учитеља у селу Мариновцу, округ Тимочки, г. Никола Милојевић, — ОНБр. 26510 од 2 септембра 1920 год.

за учитеља у селу Шестигобар, округ Пиротски, г. Милија Вуковић, — ОНБр. 26014 од 2 септембра 1920 год.;

за учитеља у селу Осмаково, округ Пиротски, г. Захарије Ристић, — ОНБр. 25530 од 2 септембра 1920 год.;

за учитеља у селу Мечје, округ нишки, г. Бранислав Панајотовић, — ОНБр. 24536 од 2 септембра 1920 год.;

за учитељицу у селу Грбавчи, округ Пишки, г-ца Босиљка Нешићева, — ОНБр. 24536 од 2 септембра 1920 год.;

за учитеља у селу Рењанима, округ Кумановски, г. Чедомир Матић, — ОНБр. 24541 од 2 септембра 1920 год.

за учитељицу у селу Св. Петка, округ Кумановски, г. Вера Давидовић, — ОНБр. 26548 од 2 септембра 1920 год.;

за учитељицу у селу Пепелишту, округ Тиквешки, Драгица Метикиш, — ОНБр. 26549 од 2 септембра 1920 год.;

за учитељицу у селу Ратаји, округ Крушевачки, г-ђа Софија Радојичић-Ђорђевић, — ОНБр. 26559 од 2 септембра 1920 год.;

за учитеља у селу Дракчићи, округ Чачански, г. Стјепан Вукадина, — ОНБр. 26675 од 2 септембра 1920 год.;

за учитеља у селу Селце, округ Битољски, г. Михаило Живковић, — ОНБр. 25634 од 2 сецтембра 1920 год.;

за учитеље у селу Сиге, округ Пожаревачки, г. Стеван Славковић, — ОНБр. 26771 од 2 септембра 1920 год.;

за учитељицу у селу Марени, округ Тиквешки, г-ђа Марија Абрамовић, — ОНБр. 25800 од 2 септембра 1920 год.;

за учитеља у селу Голубовцима, округ Подгорички, г. Петар Павићевић, — ОНБр. 22927 од 4 септембра 1920 год.;

за учитеља у селу Глисници, округ Плевљански, г. Светозар Лабовић, — ОНБр. 22845 од 6 септембра 1920 год.

за учитеље у селу Бучумету, округ Врањски, г. Добросав Станковић, — ОНБр. 22318 од 6 септембра 1920 год.

за учитеља у селу Ковачу, округ Плевљански, г. Тодор Ненадић, — ОНБр. 22949 од 6 септембра 1920 год.;

за учитеља у селу Ограђеници, округ Плевљански, г. Лазар Вујовић, — ОНБр. 23710 од 6 септембра 1920 год.;

за учитеља у селу Слатини, округ Тетовски, г. Трпко Онуфријевић, — ОНБр. 23681 од 6 септембра 1920 год.

за учитеља у селу Радоње, округ Брегалнички, г. Ахмед Хафис-Ахмед, — ОНБр. 23469 од 6 септембра 1920 год.;

за учитеља у селу Међуречју, округ Кошанински, г. Ново Вујисић, — ОНБр. 23768 од 6 септембра 1920 год.;

за учитеља у селу Штитарици, округ Колашински, г. Новак Вуксановић, — ОНБр. 23760 од 6 септембра 1920 год.;

за учитељицу у Пећи, г-ђа Симка М. Доронтићка, — ОНБр. 23761 од 6 септембра 1920 год.;

за учитеља у селу Затријебач, округ Подгорички, г. Коста Радовић, — ОНБр. 23305 од 6 септембра 1920 год.;

за учитеља у селу Ковачевићу, округ Плевљански, г. Станко Мијушковић, — ОНБр. 23631 од 6 септембра 1920 год.

за учитеља у селу Голубовцима, округ Подгорички, г. Душан Ђурановић, — ОНБр. 23188 од 6 септембра 1920 год.;

за учитеља у селу Вета, округ Пиротски, г. Сретен Аранђеловић, — ОНБр. 23431 од 6 септембра 1920 год.;

за учитељицу у селу Каоник Ђунис, округ Крушевачки, Загорка Јовановић — ОНБр. 23067 од 6 септембра 1920 год.;

за учитеља у селу Јошаници, округ Рашки, г. Хранисав Краговић, — ОНБр. 23771 од 6. септембра 1920 год.;

за учитеља у селу Одри, округ Тетовски, г. Милутин Лалић, — ОНБр. 23963 од 6 септембра 1920 год.

за учитељицу у Кавадару, округ Тиквешки, Милица Пејић, — ОНБр. 23185 од 6 септембра 1920 год.;

за учитеља у селу Барешани, округ Битољски, г. Радомир Веселиновић, — ОНБр. 24542 од 6 септембра 1920 год.;

за учитеља у селу Бабову, округ Шлевљански, г. Јагош Шарановић, — ОНБр. 24081 од 6 септембра 1920 год.

за учитеља у Сувој Реци, округ Призренски, г. Страхиња Ђорђевић, — ОНБр. 24853 од 6 септембра 1920 год.;

за учитеља у Вучитрну, округ Звечански, г. Глигорије Студић, — ОНБр. 24113 од 6 септембра 1920 год;

за учитеља у селу Циволину, округ подгорички, г. Вукашин Драгић, — ОНБр. 24080 од 6 септембра 1920 год.;

за учитеља у селу Пелев Бријег, округ Подгорички, г. Комнен Милачић, — ОНБр. 24079 од 6 септембра 1920 год.;

за учитеља у селу Ехновац, округ Битољски, г-ђа Катарина Јосифовићка, — ОНБр. 24662 од 6 септембра 1920 год.;

за учитељицу у Гњилану, округ Пиротски, Ружа Леринац, — ОНБр. 25581 од 6 септембра 1920 год.;

за учитељицу у Скопљу, г-ђа Пандара Јаковљевићка, — ОНБр. 25030 од 6 септембра 1920 год.;

за учитеља у Марковом Граду, округ Битољски, г. Ђорђе М. Жикић, — ОНБр. 25491 од 6 септембра 1920 год.;

за учитеља у селу Небрегову, округ Битољски, г. Ђорђе Мирчевић, — ОНБр. 25400 од 6 септембра 1920 год.;

за учитеља у селу Црвене Јабуке, округ Пиротски, г. Илија Марковић, — ОНБр. 26025 од 6 септембра 1920 год.;

за учитеља у селу Соноту, округ Пиротски, г. Светислав Митић, — ОНБр. 26115 од 6 септембра 1920 год.

за учитеља у селу Оснићу, округ Тимочки, г. Сретен Савић. — ОНБр. 26023 од 6 септембра 1920 год.;

за учитељицу у селу Косин, округ Косовски, Вукосава Вишковић, — ОНБр. 26063 од 6 септембра 1920 год.;

за учитељицу у селу Доброчанима, округ Косовски, Ружица Зејколовић, — ОНБр. 26602 од 6 септембра 1920 год.

за учитеља у селу Рогачици, округ Косовски, г. Сали Канабовић, — ОНБр. 26602 од 6 септембра 1920 год.;

за учитеља у селу Слатини, округ Крајински, г. Марко Самарџија, — ОНБр. 26928 6 септембра 1920 год.;

за учитеље у селу Луке, округ Крајински г-ђа Миленија Глишићка и г. Велисав Глишић — ОНБр. 27700 од 6 септембра 1720 год.;

за учитеља у селу Падежу, округ Крушевачки, г. Милан Шкрњуга, — ОНБр. 27186 од 6 септембра 1920 год.;

за учитеља у селу Бољевцу, округ Чачански, г. Милорад Топановић, — ОНБр. 27490 од 6 септембра 1920 год.;

за учитеља у селу Д. Видово, округ Моравски, г. Јосиф Павловић, — ОНБр. 27483 од 6 септембра 1920 год.;

за учитеља у селу Казандолу, округ Тиквешки, г. Ибраим Али, — ОНБр. 26215 од 6 септембра 1920 год.;

за учитељицу у селу Водицама, округ Смедеревски, Ленка Ранковић, — ОНБр. 27839 од 6 септембра 1920 год.;

за учитељицу у селу Уговници, округ Подрински, Станка Стефановић, — ОНБр. 27480 од 6 септембра 1920 год.;

за учитељицу у селу Г. Буковици, округ Подрински, Роксанда Протићева, — ОНБр. 25401 од 6 септембра 1920 год.;

за учитеља у Кичеву, округ Битољски, Тодор Д. Димитријевић, — ОНБр. 27098 од 6 септембра 1920 год.;

за учитеља у селу Извору, округ Нишки, Танасије Ђорђевић, — ОНБр. 28008 од 6 септембра 1920 год.;

за учитеља у селу Г. Буковица, округ Ваљевски, Иван М. Протић, — ОНБр. 28051 од 6 септембра 1920. год.;

за учитеља у селу Познарани, округ Косовски, Сулејман Салиовић, — ОНБр. 26602 од 7 септембра 1920 год.;

за учитеља у селу Миратовцу, округ Кумановски, Игњат К. Натевић, — ОНБр. 26580 од 7 септембра 1920 год.;

за учитељицу у селу Породину, округ Пожаревачки, Вукосава П. Ђорђевићева, — ОНБр. 27348 од 8 септембра 1920 год.;

за учитеља у селу Породину, округ Пожаревачки, Лазар Таушановић, — ОНБр. 27349 од 8 септембра 1920 год.;

за учитеља у селу Крушевици, округ Врањски, Драгомир Тасић, — ОНБр. 20132 од 1 јула 1920 год.;

за учитеља у селу Дарковцу, округ Врањски, Драгољуб Стојковић, — ОНБр. 20133 од 1 јула 1920 год.;

за учитеља у селу Добровишту, округ Врањски, Добросав Радосављевић, — ОНБр. 20131 од 1 јула 1920 год.;

за учитеља у селу Избеници, округ Моравски, Милорад Ж. Пешић, — ОНБр. 20009 од 5 јула 1920 год.;

за учитеља у селу Броду, округ Битољски, Борисав Живадиновић, — ОНБр. 20152 од 5 јула 1920 год.;

за учитеља у селу Зрзе, округ Битољски, Савић Јовановић, — ОНБр. 19987 од 5 јула 1920 године;

за учитељицу у Варварину, округ Моравски, Катица Јоковић, — ОНБр. 19793 од 4 јула 1920 године;

за учитеља у селу М. Лаак, округ Пожаревачки, Радомир Ст. Стошић, — ОНБр. 20346 од 7 јула 1920 год.;

за учитеља у селу Жбевцу, округ Кумановски, Драгиња Младеновићева, — ОНБр. 20332 од 7 јула 1920 год.;

за учитеља у селу Јабучни, округ бјелопољски, Радоје Зечевић, — ОНБр. 22814 од 3 августа 1920 год.;

за учитеља у селу Ковачевићу, округ Пљеваљски, Глигорије Ракочевић, — ОНБр. 21931 од 3 августа 1920 год.

за учитеља у селу Ороману, округ Скопљански, Жарко Јерковић, — ОНБр. 22374 од 3 августа 1920 год.

за учитеља у селу Радовници, округ Кумановски, Богосав Пејић, — ОНБр. 22458 од 3 августа 1920 год.;

за учитеља у селу Неготину, округ Тиквешки, Димитрије Сотировић, — ОНБр. 22745 од 3 августа 1920 год.;

за учитеља у селу Лопиште, округ Рашки, Радосав Илић, — ОНБр. 22631 од 3 августа 1920 год.;

за учитеља у селу Алиновићу, округ Рашки, Бранислав Тодоровић, — ОНБр. 22632 од 3 августа 1920 год.;

за учитељицу у Неготину, округ Тиквешки, Зорка Сотировић, — ОНБр. 22745 од 3 августа 1920 год.;

за учитеља у селу Бистрици, округ Скопски, Милан Радојевић, — ОНБр. 23025 од 3 августа 1920 год.;

за учитеља у селу Сремчици, округ Београдски, Димитрије Станковић, — ОНБр. 23154 од 7 августа 1920 год.;

за учитељицу у Кочанима, округ Брегалнички, Зорка Неранџићева, — ОНБр. 32301 од 7 августа 1920 год.;

за учитеља у селу Присјону, округ Пиротски, Димитрије Панић, — ОНБр. 23393 од 7 августа 1920 год.;

за учитеља у селу Гатњи, округ Косовски, Бранислав Маринковић, — ОНБр. 22805 од 7 августа 1920 год.;

за учитељицу у селу Ботуњу, округ Охридски, Загорка Профировићева, — ОНБр. 21071 од 7 августа 1920. год.;

за учитеља у селу Крњачу, округ Пријепољски, Сима Спаић, — ОНБр. 23923 од 7 VIII — 1920 год.;

за учитеља у селу Бродареву, округ Пријепољски, Груја Митровић, — ОНБр. 21665 од 7 јула 1920 год.;

за учитеља у Велесу, Ђамил Муслим, — СНБр. 20300 од 22 јула 1920 год.;

за учитеља у селу Српско, округ Подгорички, Илија Ђурковић, — ОНБр. 21515 од 22 јула 1920 год.;

за учитеља у селу Сибници, округ Пожаревачки, Михаило Стоиловић, — ОНБр. 10802 од 27 јула 1920 год.;

за учитеља у Лебанима, округ Врањски, Душан Поповић, — ОНБр. 21054 од 19 јула 1920 године;

за учитеља у селу Волковији, округ Тетовски, Стојан Манић-Митић, — ОНБр. 21382 од 22 јула 1920 год.;

за учитеља у селу Св. Никити, округ Скопски, Душан Пинтеровић, — ОНБр. 21383 од 22 јула 1920 год.;

за учитеља у Струзи, округ Охридски, Иво Персовић, — ОНБр. 21325 од 22 јула 1920 год.;

за учитеља у селу Дорфулији, округ Брегалнички, Асан Алијевић, — ОНБр. 20966 од 22 јула 1920 год.;

за учитеља у селу Додеми, округ Тиквешки, Асан Хуселија, — ОНБр. 21332 од 22 јула 1920 год.;

за учитеља у селу Залоговцу, округ Моравски, Звонимир Савковић, — ОНБр. 21254 од 22 јула 1920 год.;

за учитеља у селу Мургашу, округ кумановски, Гвозден Станић, — ОНБ. 21337 од 22 јула 1920 год.;

за учитеља у селу Рзнићу, округ Метохијски, Велимир Шошкић, — ОНБр. 2414 од 22 јула 1920 год.;

за учитеља у селу Лозовику, округ Моравски, Спасоје Михајловић, — ОНБр. 20388 од 22 јула 1920 год.;

за учитеља у Казандолу, округ Тиквешки, Мула Демир Хаџи Алил, — ОНБр. 12245 оо 22 јула 1920 год.:

за учитеља у селу Горандевцу, округ Метохијски, Милован Шошкић, — ОНБр. 21118 од 22 јула 1920 год.;

за учитељицу у Кавадару, округ Тиквешки, Љубица Петковићева, — ОНБр. 20782 од 22 јула 1920 год.;

за учитеља у Струзи, округ Охридски, Иво Шухарић, — ОНБр. 21321 од 22 јула 1920 године.:

за учитеља у селу Петнику, округ Беранси, Радоје Ђиновић, — ОНБр. 21370 од 22 јула 1920 године;

за учитеља у селу Матаругама, округ Плевањски,, Љубомир Делетић. — ОНБр. 26509 од 22 јула 1920 год.;

за учитеља у селу Стреоцима, округ Метохијски, Бранко Лалевић, — ОНБр, 20891 од 22 јула 1920 год.;

за учитеља у селу Косаници, округ Плеваљски, Младен Пејовић, — ОНБр. 21462 од 22 јула 1920 год.;

за учитеља у селу Оћевини, округ Плеваљски, Вукман Шашкић, — ОНБр. 20981 од 22 јула 1920 год.;

за учитеља у селу Отиловићу, округ Плеваљски, Божин Зоговић, — ОНБр. 20508 од 22 јула 1920 год.;

за учитељицу у Белом Пољу, округ Метохијски, Стана Живановићева, — ОНБр. 20309 од 22 јула 1920 год.;

за учитеља у Будојевићу, округ Плеваљски, Милан Вешовић, — ОНБр. 21541 од 22 јула 1920 године;

за учитеља у селу Лукову, округ Никшићски, Радисав Ђуришић, — ОНБр. 21119 од 22 јула 1920 год.;

за учитеља у селу Речини, округ Колашински, Божин Булатовић, — ОНБр. 20845 од 22 јула 1920 год.;

за учитеља у селу Велика, округ Андријевачки, Павле Кнежевић, — ОНБр. 20452 од 22 јула 1920 год.;

за учитељицу у Београду, Вукосава Благојевић, — ОНБр. 23017 од 10 јула 1920 год.;

за учитеља у Орашју, округ Моравски, Радисав Поповић, — ОНБр. 23018 од 10 августа 1920 године;

за учитеља у селу Врбову, округ Пријепољски, Никола Марићевић, — ОНБр. 21846 од 26 јула 1920 год.;

за учитељицу у селу Бистрици, округ Пријепољски, Илија Милутиновић, — ОНБр. 21787 од 26 јула 1920 год.;

за учитељицу у Кавадару, округ Тиквешки, Милица Белош, — ОНБр. 21564 од 26 јула 1920 год.;

за учитељицу у селу Пирави, округ Тиквешки, Анђелија Симоновићева, — ОНБр. 21848 од 26 јула 1920 год.;

за учитељицу у Кавадару, Јулија Јовановићева, — ОНБр. 21666 од 26 јула 1920 год.;

за учитељицу у селу Стојнику, округ Крагујевачки, Зорка Николићева, — ОНБр. 22034 од 26 јула 1920 год.;

за учитељицу у Неготину, округ Тиквешки, Едита Центнер, — ОНБр. 21632 од 26 јула 1920 год.;

за учитеља у селу Брусници, округ Руднички, Владимир Смиљанић, — ОНБр. 21273 од 26 јула 1920 год.;

за учитеља у селу Броћанцу, округ Никшићски, Илија Кадовић, — ОНБр. 21844 од 26 јула 1920 год.;

за учитеља у селу Штиткову, округ Пријепољски, Риста Клајић, — ОНБр. 22102 од 26 јула 1920 год.

за учитеља у селу Међуречју, округ Колашински, Јова Бошковић, — ОНБр. 21540 од 26 јула 1920 год.;

за учитеља у селу Страњанима, округ Пријепољски, Обрен Ћирановић, — ОНБр. 22295 од 26 јула 1920 год.;

за учитељицу у Радовишту, округ Брегалнички, Добросава Вукосављевић, — ОНБр. 23152 од 26 јула 1920 год.;

за учитеља у селу Милешеву, округ Пријепољски, Радојица Рмандић, — ОНБр. 21849 од 26 јула 1920 год.;

за учитеља у селу Расову, округ Бјелопољски, Мираш Јочић, - ОНБр. 20982 од 22 јула 1920 год.;

за учитеља у Дебру, округ Охридски, Иво Новак, — ОНБр. 21324 од 22 јула 1920 год.;

за учитеља у Дебру, округ Охридски, Филип Равлић, — ОНВр. 21322 од 22 јула 1920 год.;

за учитеља у селу Јабуци, округ Пријепољски, Јоко Рајковић, — ОНБр. 21845 од 26 јула 1920 год.;

за учитеља у селу Мамучиларима, округ Скопски, Хусејин Хаџи Рецеповић, — ОНБр. 21290 од 26 јула 1920 год.;

за учитеља у селу Оџизарима, округ Скопски, Ђорђе Козодеровић, — ОНБр. 19205 од 26 јула 1920 год.;

за учитеља у селу Орахов До, округ Скопски, Петар Мачкић, — ОНБр. 22370 од 26 јула 1920 год.;

за учитеља у Битољу, Милан Вемић, — ОНБр. 20883 од 22 јула 1920 год.;

за учитеља у селу Драговаљићу, округ Никшићски, Гаврило Станишић, — ОНБр. 21653 од 22 јула 1920 год.;

за учитеља у селу Шекулару, округ Андријевачки, Богић Матовић, — ОНБр. 20645 од 22 јула 1920 год.;

за учитеља у селу Подобишћу, округ Колашински, Блажа Милошевић, — ОНБр. 20846 од 22 јула 1920 год.;

за учитеља у селу Шекулару, округ Андријевачки, Богдан Бошковић, — ОНБр. 20543 од 22 јула 1920 год.;

за учитеља у селу Прекобрђу, округ Колашински, Мираш Радовић, — ОНБр. 20847 од 22 јула 1920 год.;

за учитеља у селу Штитарици, округ Колашински, Вељa Радовић, — ОНБр. 20496 од 22 јула 1920 год.;

за учитеља у селу Бата, округ Цетињски, Марко Краљевић, — ОНБр. 20599 од 22 јула 1920 год.;

за учитеља у селу Крњој Јели, округ Колашинск, Вељa Радовић, — ОНБр. 22275 од 26 јула 1920 год.;

ПРЕМЕШТАЈИ

Претписом Г. Министра Просвете премештени су:

Ђорђе Димитријевић, учитељ, у село Каону, округ Подрински, — ОНБр. 20341 од 5-VII-1920 год.

Миливоје Мајаревић, учитељ, у село Рашце, округ Руднички, — ОНБр. 20272 од 5-VII-1920 год.

Лазар Матић, учитељ, у село Дренову, округ Тиквешки, — ОНБр. 19375 од 5-VII-1920 год.

Александар Јосиповић, учитељ, у село Табановце, округ Кумановски, — ОНБр. 19375 од 5-VII-1920 год.

Драгољуб Матејић, учитељ, у село Баћевац, округ Београдски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Г-ца Христина Ценићева, учитељица, у село Вранић, округ Београдски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Босиљка Милосављевић, учитељица, у село Пружатовац, округ Београдски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Василије Пенчић, учитељ, у село Раниловић, округ Београдски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Владимир Сретеновић, учитељ, у село Ринањ, округ Београдски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Живорад Јањић, учитељ, у село Прожатовац, округ Београдски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Смиља Јосимовићева, учитељица, у село Степојевац, округ Београдски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Вуковаа Губеревчева, учитељица, у сало Лукавицу, округ Београдски, — ОНБр. 19566 од 6-VII-1920 год.

Иванка Јанковићева, учитељица, у село Влашку, округ Београдски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Душан Ивановић - Шестан, учитељ, у село Младеновац, округ Београдски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Владета Олић, учитељ, у село Буриње, округ Београдски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Амброзије Кирелић, учитељ, у село Губеревац, округ Београдски, — ОНБр. 19576 од 6-VII 1920 год.;

Чедомир Милосављевић, учитељ, у село Дучину, округ Београдски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Љубица Милојевићева, учитељица, у село Неменикуће, округ Београдски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Сава Павићевић, учитељ, у село Парцане, округ Београдски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Олга Петровић - Косорац, учитељица, у село Вранић, округ Београдски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Даринка Д. Матејићка, учитељица, у село Бачевац, округ Београдски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Даринка Гавриловићка - Јездић, учитељица, у село Неменикуће, округ Београдски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Живојин С. Ђорђевић, учитељ, у село Болеч, округ Београдски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Љубивоје Симић, учитељ, у село Барич, округ Београдски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Даница Васикићева, учитељица, у село Рушањ, округ Београдски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Драга Кујунџићка, учитељица, у село Барошевац, округ Београдски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Никола Д. Марковић и г-ђа Јелена Н. Марковић, учитељи, у село Венчане, округ Београдски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Милица Живковићева, учитељица, у село Петку, округ Београдски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Исмет Драча, учитељ, у село Бабе, округ Београдски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Јосип Јурдан, учитељ, у село Медошевац, округ Београдски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Живко Смиљанић, учитељ, у село Чибутковац, округ Београдски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Душан Митровић, учитељ, у село Лукавицу, округ Београдски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Милета Живковић, учитељ, у село Петку, округ Београдски, — ОНБр. 19576 од 6-VI-1920 год.

Велимир Јовановић, учитељ, у село Јајинце, округ Београдски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Милка Јелача, учитељица, у село Бељан, округ Београдски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Драгутин М. Гајић, учитељ, у село Пожаревац, округ Београдски — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Жарко Јовановић, учитељ, у село Камендол, округ Београдски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Олга Д. Рајићка, учитељица, у село М. Пожаревац, округ Београдски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год,

Драгољуб Радивојевић, учитељ, у село Пударце, округ Београдски, — ОНБр. 19586 од 6-VII-1920 год.

Нико Николић, учитељ, у село Брајковац, округ Београдски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Даринка Р. Гојковић, учитељица, у село Ждрело, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Милојка Тодоровић, учитељица, у село Брајковац, округ Београдски, — ОНБр. 19576 од -VII-1920 год.

Јосип Маври, учитељ, у село Белу Реку, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Станко Лазаревић, учитељ, у село Дуваниште, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Зорка Ст. Поповић, учитељица, у село Линолист, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Милана Тодоровић, учитељица, у село Раниловић, округ Београдски, — ОНБр. 19576 6-VII-1920 год.

Славка Поповићка учитељица, у село Бели Поток, округ Београдски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.

Миросав Адамовић, учитељ, у село Вранић, округ Београдски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Груица Ивковић, учитељ, у село Шиљаковац, округ Београдски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Ангелина Каровићева учитељица, у Ропочево, округ Београдски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Благоје Јелисавчић, учитељ, у село Степојевац, округ Београдски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Бошко Катанић, учитељ, у село Дражевац, округ Београдски, — ОНБр. 19576 од 6-VII 1920 год.

Јелена Урошевићка, учитељица, у село Рипањ, округ Београдски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Василије Вукомановић, учитељ, у село В. Мокри Луг, округ Београдски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Катарина Т. Нешићка, учитељице, у село Рипањ, округ Београдски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Миодраг Поповић, учитељ, у село Бели Поток, округ Београдски, — ОНБр. 19676 од 6-VII-1920 год.

Зорка Јеремићка, учитељица, у село Каменово, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Михајло Станојевић, учитељ, у село Ливадицу, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Лепосава Милосављевић, учитељица, у село Затоње, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Душан Витровић, учитељ, у село Брзоход, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Ђорђе Јеремић, учитељ, у село Каменово, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Лепосава Здравковићева, учитељица, у село Барич, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Христина Вељковићева, учитељица, у село Шапину, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Борисав Радовановић, учитељ, у село Самаковац, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Даница Поповићева, учитељица, у сего Сиге, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

ОСТАВКЕ

Госиодин Министар Просвете, на основи чл. 47 Закона о Народним Школама, уважио је оставку на државну службу г-ђи Софији Микалачковој, учитељици у Осипаоници, у окоугу смедеревском, — ОНБр. 26703 од 20-VIII-1920.

ПЕНСИОНИСАЊА

Господин Министар Просвете, одлуком ОНБр. 20808 од 12 јула ове године, на основи чл. 33. Закона о народним школама и мишљења Главног Просветног Савета, пензиописао је Михаила Р. Викторовића, учитеља у Пироману — сада на раду у Министарству Просвете — с пенсијом која му припада по годинама сталне учитељске службе.

ОДЛУКЕ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

Одлуком ОНБр. 33186 од 30 јуна ове године, и на основу чл. 42. Закона о народним школама, одобрено је г. Михаилу Шапинцу, учитељу у Шапини, срез и округ пожаревачки, да може променити струку и прећи у другу државну службу.

Оплуком ОНБр. 20075 од 26 јула ове године, а на основи чл. 81. Закона о народним школама и мишљења Главног Просветног Савета, одобрено је Видосави М. Крстић, учитељици у пенсији, да се може реактивирати, пошто претходно годину дана одслужи као учитељска заступница и од надлежног школског надзорника буде за то време оцењена повољно.

Одлуком ОНБр. 20495 од 4 јула ове године, и на основи чл. 37. Закона о народним школама, одобрено је Ленки Марковић, учитељици основне школе у Ужицу, да остане и даље на раду у основној школи у Ужицу.

Одлуком ОНБр. 20821 од 4 јула ове године, а на основи чл. 42. Закона о народним школама, одобрено је Милосаву М. Петровићу, учитељу у Бунару, срез белички, округ моравски, да може учитељску службу променити и ступити у другу државну службу.

Одлуком ОНБр. 21221 од 6 јула ове године упућена је на рад у Министарство Просвете Зорка Чолићева, учитељица у Београду.

Одлуком ОНБр. 21361 од 11 јула ове године. а на основи чл. 12. Закона о народним школама, одобрено је да се села: Буковац, Голубац и Мартинић у срезу колубарском, округу ваљевском, могу издвојити од досадашње своје школе Крчмаричке и образовати нову школску општину под називом „школа општине Буковичке".

Одлуком ОНБр. 19904 од 1 јула ове године, а на основи чл. 5. Закона о народним школама, одобрено је да се у Кучајни, срез браничевски, округ пожаревачки, отвори и друго одељење основне школе за школску 1920/21 годину.

Одлуком ОНБр. 21271 од 14 јула ове године, а на основи чл. 5 и 22. Закона о народним школама, одобрено је да се у Гусињу отворе два а у Плаву (округа Андријевачког) једно ново одељење за школску 1920/21 годину.

Одлуком ОНБр. 21529 од 14 јула ове године а на основи чл. 5. и 12. Закона о народним школама, одобрено је да се у седу Деоници, срез белички, округ моравски, отвори и друго одељење основне школе за школску 1920/21 годину.

Одлуком ОНБр. 20740 од 16 јула ове године, на основи чл. 8. Закона о народним школама, а по саслушању Главног Просветног Савета, одобрено је да се у варошици Ивањици отвори Виша Основна Школа са занатлијско-трговачким правцем. Учење у овој школи трајаће две године, и предаваће се по наставном плану и програму за више основне школе.

Одлуком ОНБр. 26973 од 27 августа ове године одобрено је да се Петар Костић, наставник Призренске Богословско-Учитељске Школе, стави на расположење за ову годину Државном Одељењу за Заштиту Деце, као председник првог дечјег дома за заштиту деце у Призрену.

Одлуком ОНБр. 25155 од 8 августа ове године, на основи чл. 54. Закона о народним школама, одобрено је да Симка Доронтићка, учитељица у Пећи, ради у Раденичкој Школи Одбора Кола Српских Сестара у Пећи.

Одлуком ОНБр. 27003 од 23 августа ове године, а на основи ч.л. 51. Закона о народним школама и уверења Првостепног Суда, у Смедереву, одобрено је да се Душан Михаиловић, учитељ у Пожежену (округ пожаревачки) врати на своју редовну учитељску дужност.

Одлуком ОНБр. 25157 од 10 августа ове године наређено је да се одлука ОНБр. 18367 од 1 августа 1919 године задржи од извршења и да се Никола Јовановић врати у учитељску службу.

УМЕТНИЧКО ОДЕЉЕЊЕ

УКАЗИ ЊЕГОВОГ КРАЉЕВСКОГ ВИСОЧАНСТВА ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИКА АЛЕКСАНДРА

ОДЛИКОВАЊА

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 6 јула ове године, на предлог Господина Министра Просвете одликовани су:

орденом Белог Орла V степена:

Сава Тодоровић, председник Удружења Глумаца,
Брана Цветковић, председник Удружења Глумаца,
Раја Павловић, секретар и благајник Удружења Глумаца;

Орденом Св. Саве V реда:

Димитрије Спасић, члан Новосадског Позоришта,
Михаило Миловановић, члан Осечког Позоришта,
Риста Спиридоновић, члан Скопског Позоришта,
Пера Јовановић, члан повлашћеног позоришта „Трифковић",
Миливоје Барбарић, пенсионисани члан Загребачког Позоришта,
Светозар Филиповић, члан путничког позоришта,
Томка Савићка и Ариомто Грунт, чланови Загребачког Позоришта,
Поконица Јувенова и Рада Претарац, чланови Љубљанског Драмског Гледалишта.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 17 септембра ове године на предлог Господина Министра Просвете одликован је:

Орденом Св. Саве V степена:

Јован Аритоновић, члан позоришта „Удружених Глумаца" у Шапцу.

ОДЛУКЕ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

Одлуком УБр. 1274 од 13 јула ове године одређен је Бранислав Нушић, начелник Уметничког Одељења, за изасланика при реоткривању Змајевог споменика у Руми.

Одлуком УБр. 1376 од 1 августа ове године наређено је да се распише стечај за једну драму (10.000 динара награде); за један роман (3.000 динара); за једну оперу (10.000 дин.) за једну песму (1.000 дин.); и за једну малу композицију (1.000 дин. награде).

ПОЗОРИШТА У ЈУГОСЛАВИЈИ

О позоришним питањима у Краљевини говори се данас много: има их, шта више, који мисле да се говори несразмерно у односу на толика друга значајна културна питања. То је било чак мишљење неколиких народних посланика који су и у буџетским и другим расправама приговорили Министру Просвете да се о Позоришту води већа брига но о другим стварима. Очевидно је да многи који о овом питању нису размишљали и не познају га, не могу схватити замашај онога што се чини да се позоришна организација у Југославији изведе у савременом духу.

Позоришно питање постало је прешно нарочито из два разлога. Први је уједињење разних југословенских покрајина које до данас никад нису живеле под једним законодавством; други је општа тежња која је данас у свем свету иза великог рата, да се све национално-културне установе организују као јавне установе под што непосреднијом државном управом или надзором.

Сплет та два разлога био је нарочито неодољив у Југославији, у којој је досад, у погледу националном, уметничком и социјалном, позориште било доста заостало.

Један мали преглед стања пре рата даће јасну слику о томе.

У Краљевини Србији законом од 27 маја 1911 први пут признато је позоришту приличније место у јавном животу. У уметничком погледу Закон и Уредба определили су правац рада, којим би та установа у истини заслуживала име које носи и жртве које држава за њу чини. У материјалном погледу особље је добило повољније услове у награђивању, и тиме и основу за приличније место у друштву. Чланови Народног Позоришта стављени су у ред државних службеника, не изгубивши зато ипак своју уметничку слободу кретања. Тим законом први пут обезбеђена је једном делу најистакнутијих глумаца *државна пенсија*. Остале пенсије, из Позоришног Пенсионог Фонда, добиле су такође несумњиву гарантију у обавезном улагању државе у Позоришни Пенсиони Фонд. То је у осталом био први корак. За остала мања позоришта, градска и путничка, с врло скромном материјалном жртвом од стране државе, у моралном погледу учињено је врло много. Број њихов био

је ограничен, а рад подложан сталном надзору. То је онемогућило безбројне скитачке трупе у којима се дотле умножавао глумачки пролетаријат, и то елементима који су и данас највећа сметња уређењу позоришног питања. То је онемогућило несавесну конкуренцију, представљање скандалозног репертоара; то је донело уметничку дисциплину, бољи ред на тим малим позорницама; то је уздигло амбиције глумаца, и најзад свима овим чињеницама уздигло углед саме установе.

Рат је прекинуо даљи развој. Министар Просвете у пролеће 1914 проучавао је већ пројект о подизању сталних позорница у главним средишним местима. Пројект је био везан за једну ширу идеју — о подизању *Народних Домова* средствима три улагача: државе, округа и општина. Тако би дошле под свој кров све важније културно-националне установе које сад у свима местима просе милост паланачких механџија, и добијају просторије за јавне часове, предавања, концерте или друштвене седнице само под условом да се за то време попије сразмерна количина алкохола. Како се тај план данас понова истиче на дневни ред, о њему ћемо разговарати једном нарочито.

У покрајинама изван Србије неке систематске организације није било. У Загребу је постојало Хрватско Земаљско Казалиште с потпором града, покрајине и двора. Оно је наизменце било предузеће земаљско и предузеће приватно са земаљском потпором и контролом. Треће стално позориште (и ако не са сталном позорницом) било је Српско Народно Позориште у Новом Саду, под управом Друштва за Српско Народно Позориште. И ако старије од Загребачког и Београдског и с приличном глумачком трупом, Народно Позориште у Новом Саду није могло стајати у истом реду с њима, због скромних материјалних средстава, мале позорнице и сталног покрета. У Љубљани се наизменце дизало и пропадало Словеначко Дежелно Гледалиште, с великим напорима појединих родољуба. У Осеку је постојало Хрватско Казалиште са потпором града и округа као приватно предузеће свога интенданта или друштва казалишног. Сви остали озбиљнији покушаји — у Сарајеву, на Цетињу, у Вараждину, Трсту — обично су пропадали. Што се тиче путничких позоришта, њихов број био је неограничен, а њихова историја с две стране: једном светлом, другом тамном. Мањи број скромних али савесних позоришних предузећа има несумњивих заслуга у буђењу националне свести; много већи број чергарских трупа, напротив, својим пустоловинама натеривао је румен у образе родољубима у појединим крајевима. Власти у Аустро-Угарској ограничавале су и цензурисале само репертоар ових трупа. Што се тиче њихових карикатура уметности и њихових скитачких нарави, оне су у толико мање сметале циљевима хабсбуршке државне политике, у колико су, нарочито у Мађарској, служиле као бедан контраст добро организованим и опремљеним мађарским повлашћеним позоришним трупама. То је у овај мах објаш-

њавање тешкоћама да се у извесним пограничним крајевима подигну наша национална позоришта. На пример Банат и Бачка имали су сталне походе добрих мађарских трупа. Исти је случај био са добрим немачким позориштима у словеначким крајевима. Исто се тиче и Далмације: она је од увек била размажена честим гостовањем најславнијих италијанских уметника. Зато се данас мора обратити озбиљно пажња, при организацији позоришта на тим странама.

Интереси национални, уметнички и социјални захтевали су дакле да се ово хаотично стање рашчисти од првог дана слободне и уређене Југославије.

*

Одмах се помишљало на доношење једне законске Уредбе за сва позоришта у земљи. Срећом то није одмах извршено, јер би једна геометриски замишљена организација чак и у најсавременијем духу морала бити врло несавршена. Тек данас, иза дуже студије и са већим искуствима постигнутим приликом организовања појединих позоришта, томе питању може се прићи поуздано.

Према потребама које су већ посведочене постојањем појединих позоришта пре рата, и према потребама нових размера земље и нових националних граница, у току ове године рада утврђене су већ три категорије позоришта:

а) Три велика средишна Народна Позоришта у Београду, Загребу и Љубљани, као државне установе у потпуној државној финансијској администрацији.

б) Обласна (покрајинска) Народна Позоришта у великим градовима: Скопљу, Новом Саду, Осеку, Сарајеву, Сплиту, Марибору, на Цетињу и у Суботици, као аутономне установе с ограниченом државном помоћу, под надзором Министра Просвете.

в) Путничка и градска позоришта чије области кретања засад нису утврђене.

Од три данашња средишна државна позоришта, само је Београдско и пре рата било потпуно државна установа. Хрватско Земаљско Казалиште сматра се као потпуно подржављено тек од 1 јуна ове године, то јест од потпуног уласка свим својим приходима и расходима у државни буџет. Али је и оно у главном задржало свој особено стари тип администрације, који ће се реформисати тек с новим законом. Сличан је случај са Словеначким Народним Гледалиштем у Љубљани, које је две године радило као приватно предузеће Позоришне Консорције, састављене од родољубивих уписника — љубитеља позоришта. Последње године оно је уживало само државну помоћ, а од 1 јуна ове године и оно је постало потпуно државна установа.

У сва ова три велика позоришта постоји драма и опера. У Београду и Загребу драма и опера изводе се у једном дому, што је у

данашњим размерама рада за ова велика позоришта штетно и уметнички и финансијски. Једна од првих брига је подизање још једног позоришта — за драму — у Загребу, и још једног — за оперу — у Београду.

Од обласних државних позоришта одређен карактер имало је само Народно Позориште у Скопљу, које је већ пре рата било под управом постављеном од Министра Просвете. Оно је у главноме задржало раније тип Управе Народног Позоришта у Београду, то јест државне аутономне установе са ограниченом државном субвенцијом. Његов велики културно-национални задатак у Јужној Србији тражи да се ово позориште што пре и што боље уреди. Једна од најхитнијих потреба за Народно Позориште у Скопљу је подизање добре сталне зграде.

Од осталих обласних позоришта код којих слични разлози захтевају исту пажњу, похитало се нарочито са уређењем позоришта у Новом Саду, Марибору и Осеку.

У Новом Саду прешло је у државне руке пређашње Српско Народно Позориште. Очекује се још само да Друштво за Народно Позориште помогне рад реформисаног позоришта финансиском помоћу у два вида: за набавку опреме и за обезбеђење пенсија глумаца. Ово друго свакако је не само морални но и правни дуг према уметницима који су по тридесет и више година радили у овом позоришту. Држава чини своје и чиниће све више, али се све одједном не може очекивати ни од саме државе.

У Марибору је приватно Словеначко Градско Позориште под управом познатог уметника Хинка Нучића постало обласно. Покрајинској Управи у Љубљани остављено је да уреди унутарње питање финансирања и државног надзора до новог закона.

У Осеку је исто тако приватно Хрватско Казалиште, под управом г. Прејца, проглашено за обласно.

У Новом Саду и Марибору гаји се поглавито драма, а уводи се у скромним размерама и опера. У оба места ово последње налажу особене прилике ових градова. У Осеку гаји се поглавито опера, а драма у нешто скромнијим размерама. Сва три позоришта раде у сталним позоришним зградама, али су све три зграде приватна својина. У Новом Саду ради се већ на подизању новог градског позоришта.

Од октобра почиње рад обласног Народног Позоришта у Сарајеву, а ускоро извршиће се припремни радови за отварање обласног Народног Позоришта у Сплиту. Једно и друго пројектују се као драмска позоришта. Остаје — за наредну годину — да се изведе организовање обласних позоришта на Цетињу и у Суботици.

Сад тек, иза ових извршених радова, добија се јасна слика о средствима, о уметничким снагама које су на расположењу, и о томе колико остаје и шта остаје за организовање градских и путничких позоришта.

По броју остаје још велики број глумаца — преко 150 — нигде неупослених; по вредности једва да их се трећина може употребити у позоришном послу.

Уз ту трећину, биће још двадесетак савеснијих старих глумаца који заслужују да се о њима води, ако не уметничка брига, свакако социјална. Они се могу употребити на ситније административне послове при позориштима, или у опште у јавној служби. Они су сасвим природно намењени за службе контролора забава и спектакла у опште, баш при данашњим финансиским управама које наплаћују таксе, било у монополу биоскопа кад се он уведе — свакако што пре.

Никаква јавна брига не може бити питање о оном роду особља у данашњим путничким дружинама који представља глумачки звани „лумпен пролетеријат", то јест нерадни и неуредни елеменат који је у позориште дошао само с уверењем да је то једино место на коме се може живети без способности, без рада и без реда. Ројење ових позоришних паразита прилично је било спречено пре рата за кратко време рада у повлашћеним путничким дружинама. За последње две године они се поново почињу множити. Озбиљно уређење путничких позоришта смањиће их потпуно.

Из данашњег броја глумаца могу се склопити две, или, с највећом муком, три путничке дружине. Преостатак има да дефинитивно отпадне од позоришта. Али се та реформа у корист и уметности и уметника неће моћи извести радикално све дотле док сами глумци у својој глумачкој организацији не поведу предвидљивију и далековиднију политику будућности.

*

Рашчишћење затеченог стања потребно је колико ради здраве основе за нову општу позоришну организацију у земљи, толико и за обезбеђење самог глумачког кадра. Само у два досадања стална позоришта, у Београду и Загребу, постоје неки пенсиони фондови за уметничко особље, и то недовољни. Према пројекту који се спрема, најбоље — сталне чланове — државних (средишних и обласних) позоришта, држава ће примити на редовну чиновничку државну пенсију, како је већ сад случај са пенсијама сталних чланова београдског Народног Позоришта. Остали редовни чланови државних позоришта, као и сви чланови градских и путничких позоришта, добијаће пенсију из Позоришног Пенсионог Фонда. Тај фонд постаће из данашњих Фондова у Загребу и Београду, као и из суме коју на ово да Друштво за Народно Позориште у Новом Саду. Једну суму уложиће у почетку држава, као помоћ за основу улога нових чланова Фонда, то јест чланова досадањих не-државних позоришта. Даље Фонд ће расти улозима свих глумаца и свих позоришта.

Позоришни Пенсиони Фонд обезбедиће, осим пенсије редовних чланова, још и породичне пенсије свих чланова. У њему ће поред уметничког особља (глумци, певачи, оркестар, редитељи, сликари) бити и техничко особље, било у недељивој заједници, било у посебном одсеку, како то стручна комисија за осигурање прорачуна као целисходније.

Да се ова велика радња изведе, да се пред државу изиђе с новим захтевом материјалних жртава — потребно је имати рашчишћено стање и јасан преглед укупне позоришне радње у земљи. Зато, понављамо, данашњи хаос мора се рашчишћавати радикално.

*

Уметнички рад не може чекати на идеално решење свих ових материјалних питања, али је несумњиво да он не може бити ни у правим размерама ни у стилу док се та насушна питања не збрину.

Па ипак, у уметничкој радњи има доста ствари које се могу предузети свуд сад одмах, и пре решења о сталним зградама, савременој техници и богатој опреми.

То су:

а) чишћење и сређивање добро преведеног репертоара са мерилом: за нашу средину и нарави, за нашу књижевност и за наше глумце;

б) подизање националног репертоара најбрижљивијом обрадом глумачком — док техничка не стигне;

в) строга редакција текстова, што ће рећи дела у добрим преводима, на позорници правилан говор, чист вокал и акценат;

г) савремен начин глумачке обраде карактера и ситуација, с озбиљним психолошким схватањем, с творачким смислом за целину и за оно што је битно, и, једновремено, са што богатијим живописом појединости.

Та страна позоришног рада захтева на свима позорницама добре редитеље, а у великим центрима и добре глумачке школе.

Истоветне потребе истичу и у оперском раду што скорије организовање добрих музичких школа. Нешто од тога већ се има у Загребу, Љубљани и Београду. Али то је недовољно. Још је врло велики број певача који на страну одлази не на усавршавање код великих певачких педагога, но на дуге трогодишње и четворогодишње студије код осредњих професора музике. То је пре свега неекономно, затим уметнички нецелисходно. Наши певачи, исто као и наши глумци, морају имати на дому наставнике с добрим осећањем за чистоту вокала и правилност националног акцента.

Потпуна оскудица инструменталних уметника наглашава још више хитност доброг организовања наших музичких школа.

Док је од солиста певача тек сваки трећи домаћи син, а од чланова оркестра ни сваки шести, зазорно је чак називати наше опере

националним, а болесна грандоманија надодорити их помпезним именима репертоара — који премаша интерес средине и снагу извођача.

И ако смо заостали у свеколиком позоришном раду, у драми исто као и опери, ми морамо ићи не само брзим но и поузданим кораком. Само рационалан рад може у нашој малој средини и с нашим скромним средствима донети добре резултате.

МИЛАН ГРОЛ

МАТЕМАТИКА У ОСНОВНОЈ НАСТАВИ

Међу предметима, заступљеним у народним школама, математика је, поред писмености и народнога језика, вазда заузимала најугледније место. Тај положај задобила је она великом и општом применом у стварноме животу. Потребу познавања рачунских основних операција и геометриских облика осећа и радни и мисаони човек.

Други разлог са кога је математичка настава освојила своје угледно место и у основним и у средњим школама, јесте у њеној великој подобности за умни развитак ученички. С тога су педагози и поклањали велику пажњу на њену методичност, на лакше савлађивање њених апстракција, на прилагођивање основном принципу очигледности и елементарности, служећи се при том разним помоћним средствима.

У том погледу математичка се настава истиче изнад наставе свих других предмета. Њено лако кретање од познатога и простога ка непознатом и сложеном; њена могућност поступног и схватљивог добивања појмова о бројевима и облицима увођењем ученика од конкретнога ка апстрактноме; њено логично и систематско извођење закључака, правила и операција, из јасно добивених појмова о бројевима и облицима; њено непрестано ослањање на познате претходне појмове и њихово везивање у извођењу нових појмова и радња; њена несумњива одређеност и тачност која ни у колико не даје маха колебљивости и произвољности личнога расуђивања; — све то чини да је математичкој настави, више него икојој другој, призната надмоћна вредност у развијању ученичкога ума и моћи логичнога комбиновања.

Велика вредност математике у основној школи чинила је да јој се и у нашим народним школама поклони већа пажња. Може се рећи да су се поједини наставници и педагози старали да је олакшају, било методичким упутима и другим помоћним средствима, било израдом нарочитих уџбеника. Колико је то старање било довољно, видеће се јасно из доцнијег излагања.

Неће ми бити потребно да нарочито говорим о *методичности* рада у математичкој настави, јер сам уверен да су наставници у њој могли

изнети довољну спрему из школе у којој су припремани за свој позив. Ограничићу се о њој само на гдекоја опажања на која, мислим, да ми ваља скренути нарочиту пажњу. Но како је за математичку наставу присно везивано и питање о *уџбеницима* као помоћном средству њеном, потребно је учинити ма и летимичан преглед њихов.

Питање о уџбеницима уопште пролазило је у нас кроз разне мене. Насупрот старијем времену, када се сва настава оснивала само на *уџбенику* и када је са неразложне употребе његове дато маха штетном механизму и меморисању, настало је и у нас доба рационалније наставе, у којој је главна пажња поклоњена очигледности и разумевању предмета и појава, почињући вазда од најближе околине, приступније и схватљивије за ученике. Нова настава својим аналитичко-генетичким методом у диалошком облику полагала је највећу вредност на *усмени рад* и *живу реч* наставникову. Уџбеници су потиснути у позадину, а наставницима је остављена потпуна слобода кретања у настави.

Разумљива је и оправдана била борба против старога уџбеничког система који је ометао правилно схватање и спречавао интелектуални развитак ученички. Али се у томе каткад прелазило у другу крајност. Поред усменога рада често су у јачој мери занемаривана *писмена* вежбања, а *потреба уџбеника*, осим буквара и читанака, уопште је негирана, налазећи да сва настава треба да је сконцентрована у живој речи наставниковој. То је изазивало питање: да ли жива реч и помоћ од добро уређених читанака могу бити за све предмете довољни у настави?

Могло би се рећи да је одговор на то питање у нас само једним делом пречишћен. Признато је да уз усмени рад у настави мора упоредо ићи и писмени. Остао је још у колебању други део одговора — употреба уџбеника.

На путу који су ширимице прокрчивали примамљиви разлози поборника живе речи и читанака, испречавала се нарочито *математичка настава* с неумитним апстракцијама, вежбањима и задацима, са којих се вазда осећала потреба помоћне књиге, реметећи тиме лепо образложени систем наставе без уџбеника. Отуда је бивало у већем броју и заступника школских уџбеника који су их тражили за старије разреде, па не само за математичку наставу, већ и за друге предмете. Њихово заузимање добивало је све више маха. Уџбенике за основну наставу стали су писати и звани и незвани; а писали су их без обзира на разреде и без вођења рачуна о методском раду у настави. Рентабилна прођа њихова са великог броја ученика у основним школама намамљивала је и писце и издаваче, те отварала поље издавачким спекулацијама. То је водило реакцији и претило да уџбеницима даде превагу над живом речи.

Против такве појаве устало је и Министарство Просвете, које се, уз припомоћ Главног Просветног Савета, старало да је сузбије. Али ни

правила о уџбеницима, ни нови програми за поједине предмете, ни оштри министрови напади на спекулацију с приватним издањима[1]), не имадоше трајна успеха. Покушај државнога *монополисања* уџбеника за основну наставу изазва против себе и писце и издаваче; опозиција је придобивала све већи број наставника, тако да је на прошлој Учитељској Скупштини тражена потпуна слобода у употреби уџбеника *приватних* издања.

То би у најкраћим потезима била слика борбе за уџбенике и против њих у основној настави; а изнесох је једино с тога што је колебљивост, несрећеност и спекулација у тој борби захватала и уџбенике за математичку наставу, утичући на успех у њој у толикој мери да су се често могле чути оптужбе против лошега рада и недовољнога напретка.

Треба ли говорити о оправданости уџбеника за математичку наставу? Може се рећи да је потреба уџбеника за *Рачуницу* и *Геометријске Облике* у III и IV разреду изван спора; њу ће, без сумње, признати и најенергичнији поборници живе речи и читанака. Стога ћу говорити о њој само за наставу у прва два разреда.

Против апсолутнога негирања потребе уџбеника у *рачунској* настави за ниже разреде могу се наводити стварни разлози. Ослањање само на еминентну вредност живе речи повлачи за собом претпоставку о потпуној спреми, извежбаности и умешности наставниковој, о његову системски припремљеном и сређеном градиву, о раду у подељеним школама с умереним бројем ученика по разредима, а што је најглавније, о довољности живе речи и рачунаљке у тој настави. Али нам стварне прилике о томе износе друкчију слику.

У рачунској настави, као што је познато, не може бити довољно само познавање ученика с *појмовима* о бројевима и рачунским радњама, који се подесно и лако добивају усменим демонстровањем предмета из најближе околине и пребрајањем и распоређивањем куглица, припремљених дрвцета, црта на табли, и т. д. Апстракција њихова у преносу на бројне знаке, допуњивање живе речи рачунском писменошћу, примене апстрактних операција на примере и задатке из живота, — све то изискује одређену и довољну количину *вежбања* и у школи и код куће, упућујући при том ученике на *саморадњу*. То већ показује потребу *помоћне књиге* у којој би било системски сређено потребно градиво. Таква би књига била корисна не само за учитеље почетнике, већ би била велика олакшица и за извежбаније наставнике, јер се њоме пре свега добива у времену за наставу, а затим помаже да се не мора сваки наставник за се и на свој начин бринути о прикупљању и распоређивању потребнога градива, што доводи до веће разноликости у настави појединих школа, па дакле и до разноликог напретка.

Одређен и тачан системски рад у рачунској настави преовлађује

[1]) Види „Нови Учитељски Зборник“ од 1910, стр. 98.

много јаче него код других наука, са чега би произвољно кретање у њему, без помоћне књиге, могло често бити некорисно и штетно лутање и трајење времена. Наставни програм обележио је у најкрупнијим потезима само главне делове, не упуштајући се у њихово детаљисање. С тога се и дешава да је настава често оскудна и површна, те не даје очекиване резултате. Поједини наставници задовољавају се да у I разреду упознају ученике само с појимањем одређенога круга бројева, или још и с првим појмовима о радњама у том кругу, не упуштајући се у писмена вежбања, која би требала да иду упоредо с усменим радом, као што се то чини и код букварског упознавања писмена и читања. То можда долази и са погрешно схваћене напомене о томе у прописаном програму за I разред, о чему ће доцније бити речи. Разно схватање програма чини један разлог више за потребу помоћне књиге, која би наставнике упућивала на рад у тачно обележеном обиму појединих радња и вежбања. Помоћна књига треба да представља *разрађени програм* свега оног градива које у настави ваља употребити.

Ови разлози, који изискују помоћну књигу за Рачуницу, остају у главноме и за *Геометриске Облике*, који су програмом такође прописани и за ниже разреде. За њих пак постоји и један разлог више. Редак је наставник који је умео правилно схватити почетну наставу тога предмета; а многи се и не упуштају у рад на њему, готови да га прогласе као неуместан захтев. Могло би се управо рећи да се наставници плаше тога предмета, потискујући га све даље у старије разреде — у III, или и само у IV. Он чини најмучнију страну у основној настави, ма да су његови први појмови у прелазу од конкретнога ка апстрактноме лако изводљиви и схватљиви. „Недовољно разумевање и неумешност у геометриској настави чини да је општи успех у њој назадњији од свих других“, — како ми је то недавно потврдио и један од школских надзорника. Лек би томе био само у доброј помоћној књизи.

Но није овде питање само о потреби уџбеника као помоћне књиге за наставнике. Много је веће вредности питање: *треба ли уџбеник дати у руке самих ученика?*

И ако је потреба уџбеника за ниже разреде често негирана, постоји факт да је за рачунску наставу у II разреду написано за ученике повише уџбеника који се данас употребљавају, а један је штампан и за први разред већ у шестом издању. Та појава јасно казује да је велики број наставника који осећају *потребу* уџбеника као помоћне књиге и у тим разредима. Међу уџбеницима за II разред поменућу само и методички рад педагога и професора Ј. Миодраговића.

Налазим да од доброг уџбеника за ученике тих разреда не може бити штете већ само користи по наставу. Она се јасно види из разлога који су већ досад уопште изнесени у корист уџбеника. У таквом уџбе-

нику, који има да буде допуна усмене наставе у писменоме раду ученичком, у утврђивању стечених појмова о бројевима, бројним и рачунским знацима и радњама, мора бити обраћена нарочита пажња на методичку сређеност пробраних задатака из живота који имају да послуже ученичком вежбању у школи и код куће. Без тога би наставник морао губити много времена у исписивању свих вежбања и задатака на школској табли и у ученичком преписивању у свескама или на таблицама, што би нарочито у неподељеним школама са два или са сва четири разреда стварало велике тешкоће.

Знам да ће гдекоји наши методичари и наставници, који би и уважавали те разлоге за уџбеник у II разреду, бити против давања уџбеника у руке ученика I разреда. Но ја ћу ипак учинити о томе две-три напомене.

У почетној настави Буквар је први уџбеник у рукама ученичким. За њ су сви, и никоме и не пада на ум да тражи да се упознавање слова, њихова везивања, читање и писање, прелазе без помоћи његове, нити да доказује како се све то може постићи самом читанком, или писањем на табли, или и сликама на дувару. Зар не би и добро уређени уџбеник за почетну рачунску наставу могао бити тако исто корисно употребљен за прво упознавање бројних и рачунских знакова и радња? Доиста, за стварање првих појмова о бројевима и њиховој величини, користећи се при том стварима из најближе околине, рачуналком, тачкама и цртама на табли, превага живе речи наставникове несумњива је, као што је то и код стварања правих појмова о појединим радњама с бројевима. Али за утврђивање тих појмова, за прелаз ка апстракцији бројних знакова, ка читању, писању и везивању њиховом у рачунским радњама, за које је писмени рад у превази, подесан би уџбеник само олакшавао тај посао.

За поступни рад и олакшицу у почетној настави рачунској у I разреду других културних земаља, методичари су израдили и нарочите бројне *слике*, као и слике самих рачунских радња; па ипак је употреба уџбеника и за тај разред увелико одомаћена.

Учинићу неколико општих напомена о уџбеницима који се данас употребљавају у рачунској настави.

Досад је штампан велики број *Рачуница* за све разреде основне школе, а понајвише за II и III. Међу њима има и таквих које су достигле по 25 и више издања, што казује да су у великој мери употребљене као ученички уџбеници. Све су те Рачунице приватна издања, а писали су их, с малим изузетком, сами наставници основних школа. Неке је прегледао и одобрио Главни Просветни Савет, а многе су ушле у школу без прегледа и одобрења. О једној Рачуници за III и IV разред (М. Ђукановића и И. Ђукановића) Савет је донео одлуку да се *једино* она може употребљавати као стални уџбеник; па ипак, поред ње су у већој употреби и други уџбеници за исте разреде. Помињем нарочито да су све те Ра-

чунице писане тако да се могу употребити као ручне књиге самих ученика. Немамо ни једне која би била намењена самим наставницима и која би садржавала детаљне упуте за методичку наставу кроз све разреде. С погледом на разнолику спрему појединих наставника, нарочито почетника у школскоме раду, таква би књига, мислим, могла бити од велике користи по наставу[1]).

Не мислим упуштати се овде у преглед свих тих уџбеника; ограничићу се само на поједине особине које их карактеришу, а нарочито за I разред.

Велика важност *почетне* рачунске наставе, којом се даје основ за сав доцнији рад, изискује или детаљно обележен програм с нарочитим упутима о усменом и писменом раду, или методички обрађен уџбеник — какав је случај с Буквaром. Међутим, прописани програм за I разред толико је кратак и без икаквих упута, да га сваки наставник друкчије схвата и обрађује, понајвише недовољно, као што је о томе већ било помена. А поред тога, немање доброг уџбеника за тај разред чинило је да је рачунска настава у њему била уопште недовољна — није давала потребни успех.

Досад је за I разред, колико ми је познато, посебице штампан само један уџбеник. И ако је имао већ неколико издања, ипак је остао одвећ оскудан у градиву и непотпун. Сем тачака, црта, квадратића и цифара за поједине бројеве од 1 до 20, може се рећи да ту више ничега и нема — нема ни најпотребнијега градива за појимање и демонстровање рачунских радња у том кругу бројева, како је програмом прописано. Ређање тачака и кружића (управо нула!) на начин који би се могао у неколико употребити као претходни улаз у сабирање, то је све. А одмах затим долазе „Задаци“ у повећем броју *за све четири радње* без потребног системског груписања. Код ове књижице од 8 листова долази се у недоумицу за кога је писана, да ли као помоћна књига за наставнике или као уџбеник за ученике. У првом би случају била врло оскудна, а у другом одвећ непрактична и лоше срећена. Поређати велику множину непробраних и негруписаних задатака (115) за све радње, а без икаква претходног упута и без градива за вежбање у њима, не може бити оправдано, па имала ова књижица ма који од поменутих циљева. Колико је мало пажње поклоњено поступности и избору задатака, биће довољно навести само *прва* три:

1. Један човек потроши 1 *банку* и 6 *динара*. Колико је то динара?
2. Жена потроши 1 *динар* и 4 *гроша*. Колико је то гроша?
3. Баба купи једно *туце* и 5 *кашика*. Колико је то кашика?

Боље је срећено градиво у другом уџбенику (Д. Глигорића), који обухвата уједно наставу за I и II разред. У њему је обрађена пажња (ма

[1]) За хрватске учитеље такву је књигу израдио Anton Cuvaj: „Računstvena Obuka u nižoj pučkoj školi ili Rukovođ k Računicama za I do V razreda istih škola“, Zagreb.

да недовољна) на добивање појмова и о бројевима и о радњама, а задаци за ученичка вежбања прегледно су и методички распоређени у већем броју.

За остале разреде има повише рачунских уџбеника, разноврсних по градиву, распореду и обради. Али их у главном можемо поделити у две категорије. Једни су рађени без нарочита обзира на методски рад, старајући се више око дефинисања појмова, појединих одредаба и упута у рачунске радње. Но таквих је мањи број, рађених за старије разреде. Већина је рађена с нарочитим погледом на потребан методски рад, а специјално на рад с рачуналком; то је јаче заступљено нарочито код уџбеника намењених II разреду; а код неких у толикој мери да добивају тип помоћне књиге за наставнике. Сувишно парадирање с тачкама и кружићима без икаква упута не може бити подесно за ученички уџбеник, коме би требало да буде главни задатак: утврђивање појмова добивених усменом наставом и коришћење пробраним и систематски сређеним примерима и задацима из живота за усмено и писмено вежбање и саморадњу ученичку.

Може се уопште рећи да преглед већине уџбеника за Рачуницу у основној школи оставља доста неповољан утисак. У њима се чешће срета непрактичност и несређеност, а код неких и нетачност, па и аљкавост у обради и штампању — као да су рађени „на брзу руку", без потребне студије и пажљивости. Они нам показују како је тешко написати добар уџбеник и онда кад се добро познаје методика његова предмета и кад се има сопственога искуства у настави, и како није довољно само знати, него треба и умети.

Много је мањи број уџбеника за *Геометриске Облике*, а преглед њихов не оставља повољнији утисак.

За I разред не постоји *никакав* уџбеник тога предмета. А у колико ми је познато, већина га наставника и не уноси у наставу за тај разред, ма да и за њ постоји обавеза у прописаноме програму.

Прописани обим за геометријске облике поједини су писци узгред уносили у уџбеник за Рачуницу, и то искључиво за III и IV разред. Може се у опште рећи да геометриски део таквих уџбеника даје изглед нечега споредног, недовољно и невешто обрађеног, често неметодичног, а кадшто и погрешног.

Позната су ми свега два уџбеника писана специјално за геометриску наставу, почињући већ од II разреда. Код оба уџбеника поклоњена је већа пажња методичкоме раду. Но докле се један од њих креће у границама прописанога програма, дотле се у другоме налази доста ствари које не улазе у програм и које се не би могле препоручити за основну наставу.

У почетној геометриској настави (ма се она рачунала од II разреда) за прве појмове о облику и положају линија није потребно говорити ни

о географским *странама* светским, ни о *правцима* простирања тела и њихову *мерењу*, ни о *рогљевима* и разним *површинама* код тела (тим мање кад се о самим *телима* ништа не говори), ни о *равним* („испруженим"!), *испупченим* и *тупим* угловима и броју њихових *степена*, ни о *одсечку* и *исечку* код круга... као што је у неким уџбеницима и то обухваћено. У једном се уџбенику угао објашњава као „*место* где се састају два зида". У њему је прва реченица којом се отпочиње геометриска настава ова: „Линија постаје кад замислимо да се једна тачка креће и за собом оставља траг". Тако се не би смело почети ни у гимназиској настави. У другом једном уџбенику, у коме се ређа и број степена појединих углова (ма да у њему степен није објашњен угломером), казује се, па и сликом објашњава, како се помоћу *стола*, „на коме је разастрт комад хартије и у средини хартије уденута (?) једна игла усправно", одређује *угао у пољу* (посао из Геодезије!). Ту се говори чак и о *елипси*, њеним *жижама* и *конструисању* њеном у пољу и на хартији! Ако је и за III разред, много је.

СР. Ј. СТОЈКОВИЋ

(Свршиће се.)

О МУЗИКАЛНОМ ВАСПИТАВАЊУ

II

Јавни музички живот

У прошломе чланку изнео сам принципе наставе музике у школама и покушао сам доказати важност те наставе по музикално васпитање народа. Као присталица савременога начела: да уметност није у техници него у изразу, што ће рећи: да нас у првоме реду интересује оно што се даје — његов смисао, његов интуитивни садржај, — па тек у другоме реду техника облика у коме се такав садржај моделише, заступао сам гледиште да и настава музичке *уметности* у школама мора да буде извођена у томе смислу. Ваља будити осећање за уметнички лепо код ученика, систематским, рационалним и сталним изношењем те лепоте у свима њеним преливима и правцима. Не бити „математичар" у музичкој уметности, већ уметник најтананијих дрхтаја душе. Осећати *живу* музику и предавати је *живу* поколењима, то је дужност уметничких васпитача млађих нараштаја.

Али сав рад у томе правцу може остати без икаквога резултата, или, још боље речено, остаје без икаквога резултата, ако младе душе у којима је свесно пробуђена љубав ка чистој и правој и великој уметничкој лепоти музике, не добију прилике да се све јаче, све више, да се потпуно развију долазећи, као слободне индивидуе, у што чешћи, у

стални додир са све новијим, све комплекснијим примерима из области слободне и највише музичке уметности. Другим речима казано: осећање за високу лепоту музичке уметности добија своју последњу углађеност тек у јавном музичком животу.

Јавни музички живот је највиша и последња школа музичкога укуса.

Необично сложен, јавни музички живот зависи од врло великог броја чинилаца. Док музикално васпитање омладине у школама зависи од програма који израде два или три просвећена естетичарска духа, узимајући у обзир уметност an sich и опште културне и социјалне прилике средине у којој се изводи борба за такву уметност, дотле јавни музички живот постоји као самоникла културна појава зависна од најразноликијих утицаја, често потпуно супротних. И што је готово правило: јавни музички живот је у најмањој зависности од просвећених, високообдарених уметника - твораца. Јер су они несавитљиви. Један каприс каквог умешног човека, који врло ретко има праве везе са чистом уметношћу, какав трговачки интерес, по који пркосни гест ситних душа и завидљиваца, по нека жеља једног непосвећеног дела публике, сензација, мода, реклама, личне амбиције појединаца, све то у јавном музичком животу, сме се слободно рећи, игра већу улогу од свих чисто естетских и уметничких разлога. А то није добро.

Па и поред свега тога јавни музички живот је највиша школа музичкога укуса. Како то? Врло просто. Снажне уметничке индивидуалности *јесу* и *остају* саставни делови његови. У вртлогу јавног музичкога живота где се, као на вашару, чују бубњеви и таламбаси, где се оре узвици пред „шатрама“ и где „трговци“ ударају огромним маљицама о разлупане канте да би само свратили пажњу на себе и своју „робу“ масе која се тиска, уметници виших способности и тананијих естетских осећања корачају са осмехом на уснама. У тој галами њих нико не види, али они су ту. И треба само да проговоре свега једну реч, сва хука и сва бука престаје за трен пред величанством свесне снаге оних који не вичу (али су јаки), да се та хука у страху од агоније, у чудном грчу, настави још пакленија, у намери да наткрили, да прогута онога који, са поновним осмејком на уснама, остаје непоколебљив. И шта бива: реч великана је пала, њу су чули сви, али њу су разумели само бољи, узвишенији, моралнији и, један по један, кроз гомилу се пробијају они којима је *то* сунце идеал и који су *то* сунце опазили у тишми површне свакидашњице.

Ради таквих који су тога сунца жедни постоји највиша уметничка лепота. Нека их је свега два у почетку, године ће увећати њихов број.

Колико их је који су Бетховну, док је још био жив, тапшали, јер га беху разумели? А шта данас, после једног јединога века, значи име: Лудвиг фон Бетховен. Где је Пичини, славни ривал Глуков? Његова дела припадају историји, док је „Орфеј“ још увек наш. А Берлиоз? А Бизе?

Њима су, док су били живи, звиждали. Они су умрли не као представници и вође музичкога живота својега доба, него као творци дела „за поколења“, и тек данас цео свет зна ко су они били и њихова дела су тек данас на врхунцу.

Али они су данас победили с тога што је у тишми јавног музичког живота њиховога доба било неколико просвећенијих, моралом и осећањима виших духова у маси, који су њихово сунце понели у својим очима и својим свесним одушевљењем изнели га, после деценија, на зреник.

Број таквих одушевљених и свесних присталица највише уметничке лепоте може да буде велики. Он може да порасте до тога степена да надјача све спекулације и амбиције оних чији су интереси далеко од уметничких интереса. Он *треба* да буде тако велики, да би уметност могла да буде на достојној висини, да би прави уметници могли за живота да виде остварење својих уметничких идеала, и да би такви уметници могли постати вође укуса публике. Он може да буде тако велики, ако се са васпитавањем уметничким почне од детињства, на принципу који сам изнео у претходном чланку.

Јер тако васпитана публика умеће да тражи јавни музички живот од стила и више вредности, који одговара њеним тајним инстинктима, и репродуктивни представници јавног музичког живота мораће да рачунају са укусом публике којој се обраћају а не, како је то често случај, са неразумевањем те публике. И само на таквим основама јавни музички живот значи последњег, дефинитивног васпитача музичког укуса.

Јавни музички живот постоји у два правца: у репродуктивно-музичком и у уметничко-естетичком. И један и други су подједнако важни. Један без другога се не дају замислити, као што се ни један ни други не могу замислити без „материала“ који пружају композитори. С тога је продуктивна уметност изнад свега, и с тога њој треба да служи и естетичар и репродуктиван уметник: певач, инструменталиста или музички диригент. Они сви постоје ради оживљавања делâ уметника-творца, композитора, а не обратно. Кад је тако, онда излази да праве вође уметничког укуса на музичком пољу морају бити композитори и да је дужност првих васпитача музикалног укуса омладине — у школама — да у њој развију свесну оданост уметничким делима оних аутора који гледају у будућност. И затим: да је дужност практичних извођача јавног музичког живота да сав интерес посвете делима таквих аутора и да никако не скрену са пута поштене уметности, јер би тиме повели странпутицом и оне који од њих очекују последњу реч у погледу музикалног образовања.

А уметничка дела будућности су уметничка дела општечовечанске вредности. Према томе уметничка дела будућности не налазе се само у садашњости, у резултатима савременог високо-уметничког стварања,

него и у прошлости, па чак и у далекој прошлости. С тога, с обзиром на искључиво право које композиторима припада у погледу васпитања музичког укуса масе, бесмислица је тражити да се обрати пажња само на Цезара Франка и његову модерну школу, или само на школу модерних импресиониста, или на германску псеудо-класичну школу са Брамсом на челу, или на романтичарску школу присталица „слободног облика", него и на једну, и на другу, и на трећу и на четврту, и најзад и на оне школе из прошлости које су, по зрелости и висини уметничких вредности, биле извор ових уметничких школа садашњице. Бах, Хендл, Рамо, Купрен, Глук, Хајдн, Моцарт, Бетховен, Росини и његови сјајни претходници талијанске opera buffa и са њима у линији композитори француске opéra comique и немачкога Singspiel-a, не смеју да буду заборављени у јавном музичком животу нашега доба. Јер њихова дела су узори чистоте уметничког стила и уметничког поштења. Они морају да живе међу нама уз ауторе нашег доба. Јер нараштаји се музички образују, у потпуном смислу те речи, ако живе у сталном додиру са великим уметничким школама свију епоха историје музике.

Ко каже да не воли Хајдна, а тврди да се одушевљава делима Мориса Равела, немогућ је у друштву музикално васпитаног света. Јер тај нема способности да познаје ни једног ни другог, већ је сноб. Ко пориче вредност стила савремене уметности и признаје само и искључиво класичну уметност, исто је тако немогућ у друштву музикалног света. Јер се томе слободно сме добацити да му недостаје гипкост душе. Може се имати више осећања за једну или за другу уметничку школу; али мора се имати развијенога смисла за разумевање raison d'être-a свију високих уметничких школа прошлости и садашњости.

Да се до тога дође, ваља проћи кроз концертну салу и музичко позориште и ваља познати принципе музичке естетике. Ваља, другим речима, живети музичким животом, васпитавати се у том животу.

Јавни музички живот мора да буде организован на принципу уметности, а не ради трговине. У концертној дворани: певачи, инструменталисте и диригенти; у музичком позоришту: директор, шефови оркестара, солисте, вокални и инструментални ансамбли, директор бине и његово стручно особље, *сви скупа*, морају да осећају дах високе уметности, којој треба да служе интуитивно. Музички критичари, међутим, примају на себе највећу одговорност. Они треба да буду способни видети све и чути све. Да би могли то да постигну, од њих се тражи много више него што они сами мисле да је довољно. Од њих се тражи, не само љубав ка уметности, већ и уметничко васпитање и — способност, талент. Један музички критичар треба да има развијено осећање за музичке стилове разних епоха музичке историје, да познаје њихове принципе, да осећа додирне тачке које постоје између стилова разних епоха,

Његово историјско-естетско образовање мора да буде потпуно. Да би оно могло да буде потпуно, неопходно је да музички критичар има музикалног талента и да је солидно проучио целокупну науку „теорије музике“: науку о сазвучју, конкрапункт, затим науку о музичким облицима и принципе инструментације. Он треба да је уведен у основе технике певања и свирања. Он треба да је човек опште-културно образован. Није узалуд Херман Кречмар рекао: „Несумњиво је да се, надајмо се ускоро, мора доћи до тога уверења: да о суштини и законима музичке уметности међу филозофима смеју да говоре само они који су музикално образовани и међу музичарима само они који имају филозофског образовања.“

Такав критичар биће личност која ће указивати пут публици. Он ће бити и личност која ће опоминьати практичне уметнике ако, у свом јавном раду, сађу са правога пута.

Музичка уметност захтева такве музичке критичаре. Публика треба да слуша оне музичке критичаре који знају рећи, стручно и убедљиво, зашто је једно уметничко дело лепо или зашто оно није лепо. Прави критичар не тражи да му се верује на реч. Он понире до дна у дело које цени и проналази у њему све његове, и позитивне и негативне стране, његову суштину, његову вредност. И најзад, што је од неизмерне важности, прави музички критичар не сме да буде израз шаблона и укочених принципа „науке“, већ личност живог осећања, која уме да дрхти свом снагом под дојмом лепоте или се грчи у додиру са плитким, лажним, неукусним и непоштеним у уметничком изразу. Вара се онај који мисли да уметничком критичару сме да недостаје уметничка душа. Критичар мора да буде уметник, и сваки прави уметник треба да има у себи развијене способности критичког опажања, критичког расуђивања и критичког изражавања својих опазака. Није пука случајност што је Француска данас тако високо у музичкој уметности, и у погледу музичке продукције и у погледу поимања и разумевања те продукције. Из јединога разлога што су у Француској, још од Жан-Жака Русо почевши, музички критичари били уметници, са малим изузетком, уметници-творци, композитори. Дебиси, Пол Дика, Венсан д’ Енди, Флоран Шмит, Камил Сен-Санс, Брино, Берлиоз, водили су музичку критику поред естетичара Луја Лалоа, Ромена Ролана, Пјера Лало и њихових претходника, способни да имају осећања за високу уметност и одважни да дигну глас против спекулација са уметношћу, против опсењивања простоте, против „трика“.

Такви људи одгајили су публику која има слободног расуђивања о уметности и која је воли, за разлику од германске публике, која ће умети, можда, више да каже, да објашњава, да разлаже од француске публике, али ће мање осећати, разумети уметност од ње. Једино с тога што је музичка критика Немачке с малим али сјајним и часним изузетком, шаблонска, „научењачка“,

Музички критичар мора да буде уметник и естетичар. Његова дужност не састоји се само у томе да пропраћа живот у концертној сали или музичком позоришту, него и да чланцима, есејима, студијама и јавним конференцијама додирује, расправља и проучава питања музичке естетике, а све у циљу естетског, што ће рећи музикалног, образовања публике. Не говорити публици само о ономе што је изведено, него јој пробудити интерес и за дела која јој нису извођена, да би се њихово извођење, из естетских и васпитних разлога, изискивало, тражило, то је дужност уметничких естетичара. Ако таква веза постоји између концертне дворане или музичког позоришта с једне стране и публике и естетичара с друге стране, онда се тек сме рећи да је музички живот организован и да се могу очекивати позитивни резултати.

Али осим рада естетичара, било критикама, или есејима и конференцијама, и делања репродуктивних музичара у концертној дворани или музичком позоришту, још је потребан, ради, како бих рекао, административне организације јавног музичког живота, и музички подузетник, импресарио. То је Свето Тројство јавног музичког живота.

Јавни музички живот има своју пуну вредност онда када је интернационалног обележја и у погледу дела која се изводе и у погледу извођача. Само се у таком музичком животу музички укус публике може потпуно развити и домаћа музичка продукција у њему може да нађе подстрека и узора.

Створити такав музички живот може само човек организаторског духа, добар администратор, импресарио, који уз то треба да је од уметничког укуса и поштења. Његове су дужности огромне. Он треба да познаје прилике средине у којој ради. С обзиром на те прилике, он треба да зна кога би интернационалног уметника ваљало довести. Тога ради он треба да познаје интернационални музички живот и да је у сталном додиру са музичком критиком у земљи и свима домаћим слојевима публике. У договору са одговорним музичким чиниоцима, он треба да препоручује ангажованим уметницима програм који одговара средини у коју доводи уметника. Тај програм треба да одговара начелима уметности и уметничким приликама средине. Он треба да је инструктиван и уметнички у исти мах. Импресариова је дужност да води рачуна о одржавању концертних дворана, сграђених по савременим искуствима акустике, о подизању нових, и специјалних за поједине врсте музичких продукција: симфонијске, солистичке, из области камермузичког ансамбла, за хорске концерте. Он треба да буде вођа музичке рекламе, која не сме да буде вашарска, ни управљена на материјалистички интерес. Осим уметника за музичка извођења у концертној дворани, импресарио треба да буде посредник између драмских певача и стручног особља потребног музичким позориштима и управе тих позоришта. Он треба да зна и уме пронаћи уметнике у свету, било на захтев позоришних управа, било да

то особље сам предложи управама. Само се тим путем има избор потребних снага за извођење музичко-драмских дела.

Сва велика културна средишта имају своје музичке импресарије. Има га и Загреб. И чудна случајност, шеф музичке пословнице у Загребу је Србин из Србије: г. Марковић, који је огромне услуге учинио уметности и публици својим радом. Ми га немамо. Зар није могуће заинтересовати искуство г. Марковића и за нашу, београдску, средину? Ја сумњам да би он, Србијанац, могао остати равнодушан према Београду. А шта би за консолидовање нашег јавног музичког живота значило искуство таквог човека и његове интернационалне везе, није потребно ни наглашавати.

О постојању јавног музичког живота у културним средиштима једнога народа може се говорити онда ако у њима постоје установе које служе музичкој уметности: музичка позоришта, симфонијски оркестар, удружење за камерну музику, стручна музичка критика у вези са музички-естетским просвећивањем, певачка друштва чисто уметничког типа и јавно ступање уметника солиста свију врста. И то тек онда ако систем, метода рада и уметнички програм пропаганде за уметност свих тих установа или појединаца има обележје чисто уметничких намера. Јер није довољно музицирати, већ треба бити способан за музицирање и треба имати много укуса и уметничког такта, да би музицирање имало благотворног утицаја на душе ширих народних слојева.

Организација јавног музичког живота зависи од врло сложене администрације. Та администрација треба да буде у рукама стручног, окретног, разумног и за уметност одушевљеног администратора: импресарија.

Наш државни центар располаже само делимично — па и ту не увек довољно савршено — са поменутим средствима за одржавање и развијање јавног музичког живота на здравим и достојним основама. С тога се у нас не може говорити о томе да и ми имамо јавни музички живот, као што га имају културни народи и неки културни центри Југославије. Из тих разлога ми не смемо да кажемо да смо културан народ у савременом смислу те речи.

Известан интерес за вишу музику појавио се код наше публике. Дужност је заинтересованих да га прихвате, да се одупру покушајима „трговаца“ да тај интерес експлоатишу. Потребно је да се нађе начина и да се званично помогне евентуална акција у томе правцу и код нас. То захтевају сви морални интереси нашега народа, то захтева и наше културно достојанство.

МИЛОЈЕ МИЛОЈЕВИЋ

О НАСТАВИ ФРАНЦУСКОГА ЈЕЗИКА[1])

У тренутку када ће се, ступањем на снагу школске француско-српске конвенције која је ту скоро потписана, реорганисати настава француског језика у Србији на новим основима, хоће ли ми бити допуштено да саопштим мојим српским колегама неколико педагошких размишљања о једном предмету о коме држим да имам неког искуства?

Изгледа ми, доиста, неопходно потребно да се настава француског језика врши, не више према старој граматичкој методи која је била у јеку у Француској пре 1902, већ према једној методи гипчој, живљој, сигурнијој такође и плоднијој резултатима, хоћу рећи директној методи, или, тачније казано, индуктивној методи. О изврсности те методе ја бих желео да говорим својим српским колегама; они ће ме извинити ако буде изгледало да им ја дајем покаткад по неки савет; они ће изволети тада да се сете да сам ја, као што се каже, „завукао руку у тесто", јер сам имао велико задовољство да предајем свој матерњи језик три године младим српским ђацима који су били смештени у једном француском лицеју.

Нико, мислим, неће оспорити ову претходну тврдњу, да циљ наставе француског треба да буде стварно поседовање језика. Ван сваке је сумње да млади Срби уче француски да би га лако читали и говорили. Треба да они буду у стању да разумеју брзо питања која им се постављају и да одговарају на њих с лакоћом и сигурношћу; треба, једном речју, да њихови органи слуха и говора буду потпуно свикнути на све гласове француског. Муђутим, ја питам да ли је такав резултат могућ с методом у којој се, захваљујући дво-језичним речницима и уз велику припомоћ граматичких уџбеника, с муком успева да се састави неколико више или мање коректних фраза.

Овде се намеће једна напомена, и ја хоћу одмах да одбијем једну замерку која се често чинила директној методи. Не, идеал у стицању једнога језика није да човек може да наручи себи котлет у ресторану, или да уме да извади железничку карту, и они који држе да директна метода добија само тај резултат из основа се варају. Кад ја кажем да је циљ наставе једног страног језика стварно поседовање тога језика, ја хоћу да кажем да човек треба да буде у стању да изрази своју мисао с лакоћом о свима предметима текућега живота, да буде у стању да издржи конверсацију, да уђе у присан и директан саобраћај с народом

[1]) Један од наших француских пријатеља, Г. Е. Лавал, професор гимназије у Angers-у, био је добар послати нам за „Просветни Гласник" овај јасни, инструктивни и врло занимљиви чланак.

чији језик учи. „Текући језик“ не мора значити „баналан језик“; и ми желимо да од наших ученика начинимо друго што до келнере и тумаче вагона за спавање.

Али, тако исто не треба веровати да директна метода, макар како била противна чисто граматичкој методи, не води никакав рачун о граматици. Хтети учити један језик без помоћи граматике, то би значило хтети зидати кућу од камена, не спојивши га цементом или малтером. Лакоћа у руковању једним језиком није ништа ако нема корекције. Међутим, баш директна метода жели да буде метода строго граматична; она жели да дâ ученицима добре навике корекције и да их доведе мало по мало до тога да пишу и говоре поштујући граматику, у којој се једним делом кристалисао дух страног језика. Само, директна метода хоће да ради живу граматику, то јест да предаје граматичка правила лагано и поступно, у присној вези с текућим изразима који су као основ и полуга језика.

Али, после ових општих разматрања, треба сада ући у појединости методе; видеће се да у њој ништа није остављено случају, да је на против све разложно комбиновано и потанко промерено.

Васпитање органа. Од првога часа, професор говори француски и приморава своје ученике да одговарају на француском, реченицама врло простим, али потпуним. Уво се васпитава на тај начин и учи да схвата брзо све гласове. У исто време, и нарочито, наставник пази на изговор са суревњивом бригом, и не трпи никакву грешку, која би, без тога, убрзо постала навика од које ученик не би могао више никад да се одвикне. Свакога дана, шта више, и за дуго, наставник га натерује да прави вежбања вокализације с гласовима који су најтежи за изговор, служећи се за то већ наученим речима и изразима: ученик ће подражавати у томе пианисту који, пре но што почне да изводи музичку парчад, прави гаме да би размрдао прсте.

Речник. Речи које се уче у почетку су просте, и означавају најпре предмете које дете може видети око себе, или, ако то не, предмете које му професор показује на слици. Предмети у учионици, њихове боје, њихове димензије, њихови облици, поређење између тих предмета или њихових особина, затим положаји и покрети у разреду, ево каква ће бити тема лекција, за време дугих недеља, јер, овде нарочито, да би се ишло сигурно, треба ићи лагано. Затим долазе имена дана и месеци, најобичнији изрази о годишњим добима, температури, начину да се означи сât, и т. д. У кратко, на крају прве године, ђак већ располаже једним приличним багажем речи и израза, који ће му послужити доцније да стекне друге.

Граматика. Тешкоћа је, овде, умети промеравати, ићи од простога сложеноме, једном речју бити методичан. Од почетка треба знати предавати оно што образује скелет фразе, ма које фразе, то јест граматичке обрте који су увек потребни кад се говори један језик, и које

треба знати тако потпуно да њихова употреба не причињава више ни најмању тешкоћу.

а) *Граматички план.* Искуство доказује да су ти граматички обрти ови, по реду како их треба стицати:

Именица и члан, мушки и женски: *le, la, un, une.*

Глагол *être* у 3. лицу једнине индикатива презенса.

Координативне свезе: *et, ou, mais.*

Одречни прилози: *ne... pas; ne... ni... ni.*

Лична заменица 3. лице једнине: *il, elle.*

Женски род квалитативних придева.

Упитне заменице *quel, quelle;* показне: *ce (cet), cette.*

Множина именица и придева.

Множина показних и упитних заменица. — Бројеви.

Компаратив (једнакост, надмоћност, нижи ступањ); суперлатив.

Четири коњугације, презенс индикатива и императив.

Прилози за место (*où? — En avant, au fond, ici,* и т. д.

Предлози за место (сажимања: *du, des; au, aux).*

Одредни додатак *(du, de la, des).*

Присвојне и личне заменице (*à moi,* и т. д.)

Личне заменице (промена).

Релативне заменице *qui, dont, à qui, que* (доцније *lequel).*

Зависне свезе и индикатив (*que, quand, si, parce que).*

Pour и инфинитив; *pour que* и коњуктив.

Il faut que (коњуктив).

Прошло време; трпни придев са *avoir* и *être* (прва правила о слагању.)

Повратни глаголи (помоћни глагол *être)* у сложеним временима.

Футур. Имперфект и аорист (разлика).

Погодбени начин. *Si* и погодба.

Неправилни глаголи.

б) *Настава граматике.* Пошто је овај план обележен, треба га сад привести у дело. Допустиће ми се да се дуже задржим на томе, јер, понављам, директна метода жели да буде строго граматична, али не у смислу у коме се та реч некада разумевала. Доиста, док је стара метода учила граматику на теоријски начин, саопштавала правило и затим га примењивала у вежбањима, нова метода се труди да учи индукцијом, и жели да изведе правило из многобројних примера с којима се дете, тако рећи, играло. Хтети тврдоглаво учити граматику као што се то чинило пре двадесет година, то значи (нека ми се допусти поређење) хтети метнути рало пред волове: међутим, не изгледа да је то добар начин да се оре њива. Треба најпре да професор, непрекидним понављањем коректних одговора на своја питања, утврди у духу ученика главне граматичке форме које су костур језика; треба створити код њега навике корекције,

или, као што се то често рекло, „граматички инстинкт“. Али само то није доста. Не, није довољно оставити дете његовом инстинкту; заблуда је хтети очекивати од не знам какве милости озго да француска граматика, тако сложена и тако фина, уђе цела у детињу главу конверсацијом, ма с каквом пажњом она била регулисана. Доиста, треба оставити дете што дуже у додиру са страним гласовима и речима, и то би била груба педагошка грешка увести од првих часова граматичко објашњење. Али излази ли одатле да не треба никад чинити апел на интелигенцију детета, никад не вежбати његово резоновање, као што су погрешно држали извесни теоретичари директне методе у Француској? Ја то не мислим. Долази фатално један тренутак када је потребно обратити се резоновању ученика, рећи му граматичко правило које је он, и не слутећи, примењивао, у кратко привући његову пажњу на граматички механизам француског језика.

Али сад се поставља једно питање. Хоће ли та правила бити казана на матерњем или страном језику? Нема збора, није немогуће наћи, на страном језику, једну формулу довољно лаку да је и почетници могу разумети. Али ће се овде српски ученици наћи пред једном тешкоћом готово несавладљивом: граматичка номенклатура српскога нема, доиста, ничег интернационалног, и, на пример, реч *именица* не наличи ни у чем на њену одговарајућу латинску реч *супстантив*. Зар не би било велике дангубе хтети објаснити младим Србима француску граматику на француском? По моме мишљењу, требало би овде учинити извесна ублажења код директне методе, и, од своје стране, ја не видим никакве незгоде у томе да професор прекине час француског, да би дао на матерњем језику сва потребна објашњења. На тај ће се начин добити много времена, које ће се далеко корисније употребити натерујући дете да говори и вежбајући га да пише: најзад, и нарочито, неће се више моћи замерати директној методи, као што се то радило још недавно код нас, да је школа непрецизности. Ја додајем да не изражавам о овој ствари своје лично мишљење, које би било од мале важности; али је факт да сами наши генерални инспектори у Француској, далеко од тога да осуђују професоре који употребљавају матерњи језик да прецизирају граматичка правила, подстичу их на против да продуже тим путем.

Лектира. Објашњење. Овом спором, али сигурном методом, ученик се дакле мало по мало доводи дотле да чита текстове разне садржине. Први текстови служе нарочито као примена текућег речника; то су систематска парчад, постепено распоређена, да би се багаж учеников брзо увећао; неколико малих лаких анегдота и песме долазе с времена на време да прекину монотонију ових часова и служе као тема за занимљиве разговоре; оне треба све да буду проучене тако да је ученик у свако доба у стању да их преприча лако и коректно.

Доцније, кад ученик има солидну базу у речнику и граматици, про-

фесор приступа с њиме читању одломака мање систематских, разноврснијих, и, према томе, занимљивијих. Ти одломци не треба само да се читају, и професор не треба да се задовољава тиме да објашњава нове речи и непознате изразе; већ треба да у објашњењу буду примењене и речи и обрти које већ ученик има у глави. Шта значи објашњавати? „Метода која се најчешће употребљава састоји се у томе да се прочитају десетак редова и, пошто су се објасниле непознате речи, да ученик *преприча* одломак, то јест у ствари да га *резимује*. Таква метода има смисла на испиту зрелости, на пример; професор може тако, за неколико минута, да види да ли ученик разуме један текст средње тежине и да ли је у стању да се коректно изражава. Али у мањим разредима, где ми треба да вежбамо ученике, не само да проникну у један текст, већ и да лако говоре, важно је да се непрекидно понављају речи и обрти које они већ имају у глави. Отуда ми изгледа да нема корисније методе од оне која се састоји у томе да се *парафразира* један текст од неколико редова. Објашњавати, то не значи само дати смисао још непознатих речи, то значи *развијати*, размршавати оно што је збијено, што је писац који води рачуна о композицији морао конденсовати; то значи направити више малих фраза онде где је писац употребио само једну, повратити хотимично пропуштене детаље; то значи измишљати. На тај начин већ познате речи, али чија је успомена почињала да бледи, враћају се у памћење, прелазе у активно стање и бележе у мозгу дубљу бразду. Ученик, пред својом отвореном књигом, прати текст устопице, и труди се да каже исту ствар, али другим речима, с другим обртима: он рашчлањава фразе, прониче у све њихове делове, сећа се једног израза раније виђеног. Професор, у осталом, једном речју или једним кратким питањем, изводи га на добар пут, упућује га на једну реченичку форму где ће наћи примену каквог граматичког правила или прилику да употреби какав интересантан обрт... Ко не види велику корист коју ће ученик извући, правећи притисак на свој мозак, да изагна из њега речи и изразе? Искуство је доказало да нема сигурније методе да се напуни глава ученикâ и да се они навикну мало по мало да говоре и да пишу саставе[1])."

Читање, најзад, треба да се допуњује пажљивим и елегантним преводом, захваљујући коме професор ће моћи да контролише да ли је објашњено парче било добро схваћено у свима својим појединостима; то ће за њ бити прилика да исправи какву погрешку у тумачењу, да поправи какву непрецизност, и он ће сада бити сигуран да више ништа у тексту није остало у сенци.

Вежбања. Задаци. Једно врло широко место треба да буде остављено у настави француског задацима, у којима ученикова иницијатива

[1]) E. Laval, *L' Enseignement du français aux jeunes Serbes*, Revue Universitaire, avril 1920, p. 119.

и размишљање налазе прилике да се вежбају. Каква ће бити та вежбања? Најпре, то ће бити питања, на која ће ученик требати да одговори потпуним и коректним фразама, или фразе у којима ће ученик требати да нађе изостављене речи или да допуни извесне друге које представљају какву занимљиву граматичку особеност. Затим, тако исто зарана, и да би се ученик навикао да сам пита, даће му се одговор, и он ће имати да нађе одговарајућа питања. Дуго времена, та ће се вежбања давати искључиво на страном језику, да би се ученик одржавао у сталном додиру с језиком који учи, стварајући у исти мах код њега добре граматичне навике; главни је циљ, доиста, наставе једног страног језика довести ученика дотле да лако рукује тим језиком. Међутим, биће добро, мало доцније, да би се боље учврстила његова граматичка знања, изазвати поређење са његовим матерњим језиком, и, ради тога, дати му вежбања за превод, преводне задатке ради примене проучених граматичких правила и научених речи. Али, рећи ће се, то је једно крупно одступање од директне методе? Можда; али ће бар оно имати изгледа да задовољи присталице — њих има још — некадање граматичке методе. Превод ради примене, у осталом, био је увек препоручиван од школских власти: то је, доиста, изврстан начин за контролу, где размишљање ученика налази прилике да се вежба, и где, милом или силом, он треба да покаже да ли је асимиловао граматичке форме, обрте и изразе којима га је професор научио. Ваља приметити да је то вежбање добило ту скоро службено право грађанства у настави живих језика у Француској, јер ће се од јула 1921 матурски испит састојати једино из превода с немачког или енглеског и из једног задатка на тим језицима, написаног подражавајући тексту превода.

Али има један други род задатака који је важно не занемарити: то је слободан састав. У Француској, одлука која га укида на матури не избацује га из наше наставе; на против, она га формално препоручује. Доиста, то вежбање, методски вођено, даје изврсне резултате. Већ вежбање у објашњавању, онакво какво смо га горе дефинисали, навикава мало по мало ученика да се лако изражава о једном датом предмету; он је брзо у стању да преприча, измишљајући појединости, одломак који је прочитан; треба га затим довести дотле да сâм нађе развијање једнога предмета чија му је потка дата. Најпре, професор чита или прича задатак, онакав какав ће ученик требати да напише, и бележи на табли речи и изразе, као што се међу путокази да се распозна пут; доцније даје доста дугу потку око које ученик треба да измишља; најзад, у вишим разредима, он означује план, врло јасан, али мало развијен, и ученик саставља сâм свој задатак. Ако се професор побрине тада да га одмах подсети на занимљиве обрте или граматичке форме које жели да види у сваком задатку, ученик ће, махинално и готово и не мислећи на то, прошарати свој састав баш оним елегантним изразима или синтактичким

особеностима које се професор свакога дана труди да уреже у његово памћење.

Такви су до ситница разрађени и разноврсни поступци директне методе. Било је од важности истаћи их, у тренутку кад се организује настава француског језика у Србији. Ја желим да моје српске колеге нађу, у овим простим и непретенциозним размишљањима, по коју напомену која ће им бити од користи у њиховој настави. Ја бих желео бар да их она убеде у изврсност оне гипке директне методе која, кад уме човек да је мало ублажи, остаје на крају крајева једина жива метода, која доиста говори духу ученикâ и доводи их мало по мало до „стварног поседовања“ страног језика.

Ғ. ЛАВАЛ

ПИСМЕНИ ЗАДАЦИ ИЗ СРПСКОГ ЈЕЗИКА

У ВИШИМ РАЗРЕДИМА СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

IV

На послетку треба нешто казати и о домаћим задацима. Ревносни наставници захтевају сваког месеца по један домаћи и по један школски писмени рад, што одговара и наставном програму из српског језика за нормалне прилике, какве смо имали овде у Србији пре рата.

По два задатка месечно заиста није много, ако би у сваком одељењу било по тридесет и испод тридесет ђака; али данас њих има готово редовно педесет и преко педесет, а о скором смањивању тих великих бројева не може још ни да се мисли. Треба сада израчунати колико би се писмених задатака морало прегледати сваког месеца, и при томе имати на уму да су домаћи задаци у вишим разредима обично дужи него школски, па онда отворено признати да тај посао није ни лак ни особито пријатан за наставника. Ствар се још већма отежава ако изостану оцене, које утичу више на амбицију него на интелект, и у место њих се уобичаји стављање кратких напомена, речитијих и кориснијих за старије ђаке од оних немуштих бројева 2, 3, 4, 5. Према томе, настаје сада за нас важно питање: на који начин би се могао редуцирати број домаћих задатака у вишим разредима, да би се олакшало у првом реду наставнику, а и ђацима.

За време трајања шестомесечног и дванаестомесечног течаја, са шест часова недељно у сваком одељењу, решавала сам ја питање о домаћим задацима тим што сам их претварала у семинарске радове, а универзитетски Српски Семинар служио ми је при томе као угледни пример. Са одраслим, већ зрелим ученицама ишло је то веома добро. За сат и по, колико је увек трајао семинарски час, прочитала би се по два домаћа задатка, па би онда настала ванредно жива дискусија. И

никада интересовање за предмет није било јаче него на тим семинарским часовима, нити се кадгод могло више научити о писменим саставима но тада.

У млађим разредима, у петом и шестом, већ није било могућно постићи тако велики успех. Слабије се учествовало у дискусији и мање се интересовања показивало за тему. Онда сам ја морала захтевати да свака ученица ради сваки семинарски задатак, а да читају само оне које случајно прозовем на часу. Увек су међутим неке рачунале на срећу и долазиле у школу без ичега. Најзад морало се удесити тако да свака предаје опширније израђен план рада, а потпуне задатке, за читање и дискусију, само по две ученице које одредим унапред. Планови се уносе у вежбанке где су и школски задаци, те ја увек могу контролисати јесу ли рађени, без обавезе да сваки пажљиво читам и поправљам. Сваки домаћи задатак има свога нарочитог референта, који га раније прегледа и на часу започиње дискусију.

Ово је моје последње решење питања о домаћим задацима, и при томе ћу вероватно остати догод од кога не научим или сама не пронађем штогод корисније и боље.

*

На завршетку — јер сад је то на реду — свакако би ваљало мало подићи тон и јаче нагласити оно што се у току предавања, на разним местима, предлагало као савременије и боље од ранијих схватања и начина рада. Међутим ја сам свуда у излагању узимала виши и сигурнији тон само при осуђивању онога што сматрам за рђаво; све нове, а за мене лично дакако и боље методе рада казивала сам некако тише и непоузданије, и саопштавала их више као прве покушаје и привремена решења која у току дискусије могу и да се преиначе, него као тезе које ће одмах и интегрално добити пуну санкцију овога Друштва. Зато ми ни овде у завршном делу предавања не изгледа згодно да узмем тон саветодавца и да тачку по тачку набрајам шта ми морамо чинити да бисмо писменој настави обезбедили потпун и трајан успех. Таква дефинитивна решења и правила увек се доносе на основу слободне дискусије и заједничког споразума, јер оно што ће да буде за све нас обавезно треба сарадњом свих нас и да се створи.

Иначе, највише што сам ја лично могла да учиним и што ми ваљда нико неће спорити, то је да покажем како су наше теме биле прилично оскудне, по мало застареле и више пута неприкладне за старије ђаке; како задавање у смислу упућивања у рад није свуда ни постојало, и како се при исправљању често изостављало управо најважније: активно учешће целога разреда у послу коме би се посветио по читав један час. Остале, ситније констатације и замерке, изнете у току предавања, није потребно опет да понављам, али бих свакако желела да се о њима води рачуна, и да се једанпут сви, колико год нас има што предајемо

српски језик и књижевност, озбиљно замислимо о томе како би се морала удесити писмена настава да бисмо имали бољег и трајнијег успеха.

Сем нас који смо као стручњаци за тај предмет највише одговорни, ваљало би да се замисле мало и остали наставници, који додуше раде са нама упоредо, али не раде и заједнички, јер у нашој средњој школи слабо ко и води рачуна о потреби договарања и солидарисања у предавању и примени знања. Солидарност наша од прилике је таква да историчари и професори живих и класичних језика окривљују нас што им се ученици невешто усмено изражавају и дају рђаве преводе страног текста, а ми се опет бунимо против њих што су ђаци слабо обавештени о историји и страној литератури, те не смемо ни да им споменемо тему која излази из оквира српске књижевности и најобичнијега личног искуства. Све то очевидно показује да у програму и методама наше средњешколске наставе има пуно тога што треба да се мења, да реформу никако не би вредело ограничити само на старије разреде и један једини предмет.

Шта више, могло би се нарочито говорити и о неким разорним факторима изван школе, на које такође пада један део кривице што наши ђаци рђаво пишу и слабо мисле. Пошто сам већ при крају, то ја овде само узгред напомињем да се писменост учи не само из граматике и теорије књижевности него и гледањем, односно угледањем на текст који најчешће долази у руке. Ту сада наша омладина има свакојаких примера за углед, али више рђавих но добрих. Захваљујући многим нашим полуписменим новинама и књигама, нарочито понеким преводима, ђацима остану у визуелном памћењу сасвим погрешне слике, и ви их после с муком и често без успеха морате навикавати на правилност.

Но да се вратим на ствар и да завршим, јер о тим утицајима изван школе нема смисла говорити само узгред и напамет, него са више пажње и са конкретним доказима под пером, које свакако није тешко наћи. Главно је сада из ових последњих редова закључити то да су сва педагошка и школска питања, исто као и сва социјална, у тесној међусобној вези и под јаким утицајем средине у којој се живи; да она постају и развијају се истовремено, синхронистички, па се тако на сваки начин и решавају. Реформа средње школе, која је данас на дневном реду и код нас, ако се добро схвати и доследно изведе, мораће дакле и у писменој настави створити нешто боље; али већег и трајнијег успеха биће само ако у свима питањима о српском језику и књижевности главну и пресудну реч буде имало ово наше Друштво. Њему би се у томе свеопштем реформном покрету морало дати толико утицаја и ауторитета колико настава матерњег језика има важности за школу и живот.

КАТАРИНА БОГДАНОВИЋ

ГЕОГРАФИЈА У СРЕДЊИМ ШКОЛАМА [1])

У последње време све се више у јавности претреса питање о реформи наше средње школе, коју захтевају нове потребе нашег друштвеног живота у опште и националног посебице. Та реформа треба да буде сасвим коренита и добро смишљена. Коренита с тога што је крвави светски рат из основа пореметио друштвено уређење и материјалну културу већине европских земаља и држава; а смишљена зато што су врло многобројна питања која треба темељно проучити и разумно одлучити пре него што се пређе на дефинитивну редакцију „Пројекта Закона о преуређењу средњих школа“ у нашој уједињеној отаџбини.

Једну од најважнијих тачака те реформе чини питање о Наставном Плану средње школе, који је основица целокупног школског рада, који даје средњој школи њено специфично обележје, и од чијег решења зависи да ли ће средња школа одговарати намењеном јој циљу.

Несумњиво је да ново доба захтева и нове школске задатке. До сада је средња школа имала за циљ само да даје ученицима више опште образовање и васпитање, и да их спрема за слушање наука на Универзитету и другим вишим школама. Другим речима, средња је школа до сада припремала кандидате највећим делом за државне чиновнике, у место да их, поред тога, приуготовљава и за ступање у разне стручне школе, које поред теоријске дају и практичну спрему неопходно потребну за самосталан живот и користан рад у друштву.

После искуства које је свет доживео за време минулог страшног рата, задатак се средње школе мора свуда, па и код нас, сасвим изменити; она се мора ставити на сасвим нову основицу, која ће имати што је могуће више практично и национално обележје, и према којој ће се у Наставном Плану средње школе сваком предмету дати онакво место какво му припада према његовој важности за опште и практично образовање, као и за морално и национално васпитање ученика.

Поводом тога ја ћу овде изнети у најглавнијим потезима: значај Географије као наставног предмета, метод њеног излагања и место које данас има у средњој школи; а затим ћу изложити мишљење моје и мојих колега г. г. Емила Цветића, Владимира Маринковића и Боривоја Милојевића, стручних наставника Географије у Београду, о месту које овај предмет треба да заузме у новом Наставном Плану наше средње школе, с обзиром на нов задатак школе и на значај географске наставе за постигнуће школског циља.

Пре свега потребно је поменути и нагласити да је Географија по мишљењу педагога наставни предмет који најсвестраније образује и васпитава; и да међу средњешколским дисциплинама нема ниједне која се у том погледу може с њом поредити. И ако с нешто претеривања, Лавис је имао право кад је рекао да је Географија најфилозофскија наука, јер се она не бави само изношењем позитивних чињеница и природних

[1]) Предавање држано на седници Географског Друштва у Београду 27 фебруара 1920 године.

закона, већ и изналажењем везе и узрока свега онога што се налази, збива и живи на земљиној површини.

Научни је задатак Географије: да изложи особине Земље као небесног тела (облик, димензије и кретања); да нас упозна с методама за одређивање географских координата (латитуде, лонгитуде) и апсолутне висине разних тачака на Земљи; да нам покаже методе за представљање земљине површине на картама и рељефима; да проучи облике и појаве на Земљи изналазећи им узроке постанка; да изнесе особине и значај вода на Земљи; да испита климу на земљиној површини, излажући у узајамној вези све главне климске чиниоце (топлоту, влагу и барометарски притисак); да нам прикаже Земљу као станиште органског света (биља и животиња) и као позорницу производње, промета и потрошње робе; и најзад, да нас упозна с утицајем целокупне природе земљишта на човека, а нарочито на развитак његове материјалне и духовне културе.

У тим својим излагањима Географија не износи само чињенице и законе чијим се изналажењем и описивањем сама бави, већ излаже и ставља у контакт или у примену многа факта која су испитале друге науке, стављајући на своје место све облике и појаве физичког и органског света. Она сматра Земљу као организам чији су сви делови у међусобној узрочној вези и зависности, јер су облици рељефа земљине површине, појави који се на њој дешавају и живот који је на њој развијен, последица разноврсних утицаја спољашњих и унутрашњих сила, баш исто онако као што је случај код органских тела. Својим студијама односа између разних облика и појава, и живота на земљиној површини, Географија нам отвара нове и простране хоризонте и даје чињеницама њихов потпун значај и смисао; она нас упознаје с еволуцијом која је почела од искони и која ће трајати док траје наша планета. Отуд је она најзанимљивија од свију наука.

Задатак је Географије као наставног предмета: да утиче на развијање интелекта, на оживљавање маште, на оплемењавање душе, на васпитање воље и ојачање карактера. А у практичном школском погледу она треба да послужи за концентрацију целокупне средњешколске наставе, нарочито пак природних и друштвених наука; а и као помоћница Историје, Зоологије, Ботанике и Геологије, чије се изучавање не да ни замислити без претходних географских знања.

У интелектуалном погледу важност је географске наставе у томе што она изоштрава разум, ојачава моћ памћења, напреже снагу маште, развија посматрачки дар и веома много доприноси логичном мишљењу и исказивању мисли, јер је њен циљ не само да обогати дечји ум мноштвом чињеница помоћу памћења, већ да их научи да о свима њима размишљају и доносе свој суд.

На развиће ђачке маште утичу нарочито живи и занимљиви описи, лепе слике, пројекциони и биоскопски снимци. Помоћу њих наставник води ученике по нашој планети од места до места, преносећи их у мислима далеко ван уских граница учионице и родног места, далеко ван граница отаџбине — преко брда и планина, преко потока и река, преко мора и океана; одводећи их у друге пределе, под друга небеса — где расте друго биље, где живе друге животиње, где ни људи нису као у нашем завичају. Или још даље — узносећи их у недогледну васиону, на недостижне даљине небесних тела, на одстојања о којима човечји дух нема јасна појма, јер не може да их схвати.

За морално - етичко васпитање Географија има пуно елемената у своме антропогеографском делу, који се бави Земљом као стаништем људским, те говори о утицају природе на тело и дух човечји. Ту се ученицима износи однос између човека и природе, њихов међусобни утицај и способност човечја да природне силе ставља у своју службу, т. ј. да их потчињава својим циљевима. Ту се, дакле, износи занимљива и величанствена борба човека с природом, која је почела од појаве првих људи, а завршиће се с нестанком последњег човека. Та борба даје ученицима поучне примере за веровање у умну моћ човечју, за снажење њиховог самопоуздања, за сазнање да људи имају изузетан положај на Земљи према осталим створовима, те их све то гони на усавршавање, како би постали што кориснији чланови човечанства. Ово нарочито у случају кад наставник лепо предаје, те убеди ученике да Земља није мртва лопта, да су планине и реке, језера и мора, шуме и пустиње, живи географски објекти, на којима су и природа и човек развили своју делатност.

Посматрањем природних лепота у отаџбини, ван ње и у васиони, развијају се код ученика естетичка осећања; а цртањем карата, мерењем на њима и моделисањем рељефа, изазива се воља за рад, који је најбољи лекар од досаде и најпоузданији чувар од свију порока.

Осим чисто школског практичног значаја (за концентрацију наставе), Географија је од врло велике важности за практичан живот у друштву. Шта више може се рећи да је у том погледу од свију наука човеку најпотребнија. У данашње време, када се паром вози, светлошћу слика, а помоћу електрицитета пише, па чак и говори, земље и народи који некада нису ни чули једни за друге, толико су се међусобно приближили и упознали да су већ добри знанци. А необично развијен паробродски и железнички саобраћај учинио је те се читаве стотине научних испитивача жудних истине, читаве хиљаде окретних трговаца жељних зараде, читаве десетине хиљада радозналих путника жудних уживања у природним лепотама и културним знаменитостима, читаве стотине хиљада ратника које себични интереси појединих друштвених класа или народа у крв гоне — крећу по копну и мору, по целој земљиној површини, мал' те не као по својој сопственој отаџбини. И кад се томе дода да данас сваки писмен човек, због ванредно развијеног телеграфског, телефонског и новинарског саобраћаја, може седећи у својој соби пратити дан по дан догађаје не само из своје отаџбине него из свију земаља на свету, онда је тек појамно и јасно колико су географска знања неопходно потребна сваком иоле образованом човеку којег интересује свет и живот. Без тих знања не може бити: ни учитељ ни ученик, ни природњак ни историчар, ни новинар ни политичар, ни трговац ни морепловац, ни војсковођа ни војник.

Напослетку, важност Географије повећава се још и тиме што она, поред општег научног, практичног и васпитног значаја, има и свој специјални национално-васпитни циљ, који се постизава изучавањем домовине. У погледу националног васпитања ученика, које треба да буде тежиште целокупне средњешколске наставе, изучавање Географије отаџбине стоји напоредо с наставом народне историје, матерњег језика и књижевности на њему.

На основу свега изложеног сме се тврдити да је Географија, по разноврсности свога утицаја на развитак духа, воље и карактера уче-

ничког, најважнији средњешколски предмет, јер она поред вишег општег образовања развија код ученика национални дух, моралну вољу и ствара од њих мислене, радне и карактерне људе и добре патриоте. А нико не може порећи да су нам такви људи данас потребнији него икад раније. Ово преимућство над осталим наставним предметима дају Географији: садржина, разноврсност и обим градива које спада у предмет њених излагања, јер су у њој заступљене све природне и друштвене науке које се изучавају у средњим школама, па чак и Математика; а сем тога и многе друге дисциплине материјалне и духовне људске културе.

Па и поред свега тога, Географија је до скора била свуда у Европи најзанемаренији школски предмет, а код нас је још и данас пасторка средњешколске наставе, чији је првенац Математика, а мезимац Латински Језик, па чак и Веронаука. То потцењивање важности овог корисног и потребног наставног предмета одбило је многе младе и вредне људе од изучавања Географије на Универзитету, те је с тога географска настава у нашим средњим, па и стручним, школама још и данас у рукама нестручних наставника, који часове Географије примају по нужди, т. ј. само ради допуне броја својих часова до законског максимума. И како је по нашим досадашњим наставним плановима Географија била и остала поглавито предмет нижег течаја, у којем се, и с обзиром на умно развиће дечје и с обзиром на природу самог предмета, излаже највећим делом: речник имена разних географских објеката и појава, и збирка дефиниција и бројева који су с њима у вези — није чудновато што се Географија предаје најгоре од свију предмета у средњим школама, јер тај тежак материјал (дефиниције, имена, бројеви) не прати се обично никаквим напоменама, никаквим описима, никаквим објашњењима, никаквим наставним средствима, па чак ни картама, пошто за таква предавања нестручни наставници немају ни воље ни способности. Уз то, на жалост, наша централна просветна власт није налазила за корисно и потребно да за пуних 40 година нашег самосталног живота учини ишта за олакшање ове — из наведених разлога — тешке наставе. Да оставим на страну то што се ни у једној нашој средњој школи географска настава не прати биоскопским, па ни пројекционим сликама — јер за то досад није било не само материјалних него ни локалних могућности — ја морам нагласити да наше Министарство Просвете носи одговорност што ни данас немамо српских зидних карата и српских школских атласа, без којих се не да ни замислити предавање и изучавање Географије. С тога је она најдосаднији и најсувопарнији предмет, управо тортура за ученике, и ако је у њој све лепо и занимљиво, све стварно и очигледно; и ако је све у њој способно да изазове рад ученичке маште и разума, т. ј. да их занима, поучи и научи.

Изучавање Географије обухвата: номенклатуру, картографију, описивање и објашњавање.

Номенклатура не чини географску науку, али се Географија не може студирати без претходног знања потребне номенклатуре, која обухвата не само особна имена разних географских објеката и опште називе разних природних појава, него и дефиниције ових општих термина који означавају облике и промене на земљиној површини. То је несумњиво најсувопарнији и најтежи део географске наставе, јер је без икакве

занимљивости, а оснива се поглавито на моћи памћења. И ако се не узму у помоћ картографија и описивање, ђаци ће врло брзо заборавити све оно што су научили само снагом своје меморије, без учешћа маште и разума. На изучавање номенклатуре мора се обратити велика пажња, јер, ма да изгледа чудновато, ипак се може тврдити да номенклатура чини у неку руку скелет географске наставе и науке. Па како је ниж гимназијски течај доба дечјег узраста кад је најјача снага меморије и када мозак прима све чулне утиске као најосетљивија фотографска плоча утицај светлости, онда је најкорисније и најподесније да се баш у том течају дâ ученицима највећи део географске номенклатуре, пошто се са сваком даљом годином дечјег узраста све више мора оперисати са снагом њихова разума и схватања, а све мање с моћи њихове маште и меморије.

Картографија помаже и објашњава номенклатуру; она даје именима њихов прави смисао. Без ње номенклатура нема интереса ни практичног значаја. Јер чему би на пр. служило знање имена свију земаља и градова кад ученик не би знао њихов географски и међусобни положај, који му показују земљописне карте.

Разуме се по себи да и за номенклатуру и за картографију наставник треба да се придржава изабраног уџбеника, а уз то, као помоћно средство, да употреби атлас. Уџбеник се не сме одбацити, јер ако има наставног предмета где је он неопходан, онда је то Географија. А уџбеник и атлас толико се међусобно допуњују, да чине таква два дела једне целине који се не смеју раздвојити један од другога без штете по успех у настави овога предмета. — Зидне и ручне карте долазе на друго место. На првима наставник изводи своје предавање приликом излагања номенклатуре и помоћу њих упућује ученике да се умеју служити атласом; а друге треба да употребе ђаци за изучавање отаџбине и оних земаља о којима се у уџбенику износи више детаља него што их садрже карте у атласима.

Описивањем и објашњавањем наставник допуњава и оживљава уџбеник. Описивање треба да је лепо, живо и занимљиво, ако наставник жели да има успеха, т. ј. да подстакне ђачку машту и да изазове њихову радозналост и интересовање за ствар коју описује. Описивање се изводи: или лепим говором наставниковим, или читањем поучно-забавног штива, или показивањем лепих слика (фотографских, зидних, стереоскопских), или извођењем пројекционих и кинематографских снимака. Објашњавање мора бити јасно и деци схватљиво, јер њиме наставник уводи ђаке у праву науку, т. ј. износи им разлоге свега онога што постоји и што се дешава на земљиној површини и у животу човечанства, у колико то спада у предмет Географије.

Па како су разум и схватање код деце и дечака ограничени, потребно је, не наносећи штете научним истинама, излагати их ученицима постепено према ступњу њиховог интелектуалног развића и према способности њихова схватања. Отуд се у географској настави употребљавају две дијаметрално противне методе: синтетичка и аналитичка.

Синтетичка метода мора се, с обзиром на разум и схватање дечје, употребити у основној школи; а аналитичка тек онда кад ученици већ располажу најосновнијим општим и најпотребнијим посебним географским знањима, т. ј. по завршетку основне школе.

Синтеза полази од учионице и места у коме је школа, па постепено прелази на општину, срез, округ, отаџбину и суседне земље; а

завршава се давањем најосновнијих знања из Математичке Географије, до којих ученици могу лако доћи посматрањем у природи. Ова метода иде од познатог непознатом, од простијег сложенијем, од ближег даљем, од конкретног апстрактном, те се с тога она мора применити у основној школи, где се наставно градиво удешава према субјективној природи дечјој, а не према објективној природи науке.

Анализа полази од Сунчаног Система, па, пошто у грубим потезима и што је могуће приступачније дечјем схватању, изложи основе Математичке, Физичке и Антропогеографије, као и преглед најважнијих географских објеката на Земљи, прелази на физичко и антропогеографско изучавање континената и њихових земаља, а завршава се изучавањем сопствене отаџбине. И ако се при овој методи иде обрнутим редом, т. ј. од непознатог познатом, од сложеног простом, од даљег ближем, од апстрактног конкретном, ипак се она употребљава у средњим школама свију културних народа, јер то одговара научној подели и распореду грађе у Географији, а сем тога оснива се на знању добивеном у основној школи путем синтетичке методе. Кад је овај предмет у рукама стручног и искусног наставника, који уз то располаже и довољним наставним средствима, онда се може постићи врло велики успех, нарочито с тога што се општа географска знања излажу ученицима индуктивним путем, т. ј. тумачењем природних појава и главних облика земљине површине, које знатним делом зна сваки ученик, било из сопственог искуства, било с тога што је то научио у основној школи. То вреди за нижи гимназијски течај, т. ј. за прва четири разреда.

У вишем пак течају ученици имају јаче развијен интелекат и пространији хоризонат знања и погледа, т. ј. већу претходну спрему. Они су већ савладали основна знања опште и посебне Ботанике, Зоологије и Географије; упознали су се с елементарним стварима из Минералогије, неорганске и органске Хемије, Физике и Математике; и научили су историју нашега народа. На тим темељима, ако су они добро постављени, лако је наставити зидање зграде, т. ј. стварање образованог и васпитаног младића и девојке од полуобразованог и недовољно васпитаног дечка и девојчице. Ово се постизава, у средњим школама свију културних земаља, поновним учењем предмета нижега течаја у вишим разредима. Али не њиховим обичним понављањем, већ научним, т. ј. генетичким излагањем њихова градива. И како се код западних културних народа правилно схвата велики значај географске наставе за образовање и васпитање ученика, т. ј. за стварање интелигентних и радних, моралних и карактерних чланова људскога друштва, Географија је спроведена кроз све разреде њихових средњих школа, почевши од најнижег, па закључно са највишим. У нижем течају она се узима као дескриптивна дисциплина, а у вишем као права наука.

Као пример узећу најпре Француску, која нам је сада, после отаџбине, најпознатија земља. Због познатог француског консерватизма у питањима реформе постојећих организација и установа, Географија је у овој земљи имала да издржи дугу борбу с присталицама старе школе. Из те борбе она је изишла као победилац 1892 године, када је новим Наставним Планом уведена у све разреде мушких и женских лицеја. У мушким лицејима Географија је овако распоређена на поједине разреде:

у VI кл. (наш I р.) Општа Географија и Америка } нижи течај;
„ V „ „ II „ Азија, Африка и Аустралија }

у IV кл. (наш III р.) Европа
„ III „ „ IV „ Француска и њене колоније } нижи течај:
„ II „ „ V „ Општа Географија, Човек на Земљи, Економска Географија
„ I „ „ VI „ Француска } виши течај.
„ кл. Филозофије и Математике (наш VII р.): Главне светске силе

Као што се види, настава Географије подељена је на два течаја. И у једном и у другом изучавају се: Општа Географија и Француска. У нижим се сем тога прелазе сви континенти; а у вишем само оне њихове државе које су својом материјалном и духовном културом, или својом политичком моћи (војном снагом), извојевале себи место великих (привредних и политичких) сила на земљиној површини.

У немачким гимназијама, које имају 9 разреда, где Географија има по 2 недељна часа, распоред је градива овакав:

Sexta (I): Основи Опште Географије. Преглед држава по континентима.
Quinta (II): Читање карата, рељефа и глоба. Средња Европа, нарочито Немачка. } нижи течај;
Quarta (III): Европа (без Немачке).
Untertertia (IV): Ваневропски континенти. Немачке колоније.
Obertertia (V): Немачка. } средњи течај;
Untersekunda (VI): Европа (без Немачке). Основи Мат. Геогр. Саобрађ. Географија.
Obersekunda (VII): } Основи Опште Географије (научно). Саобраћајна Географија с нарочитим погледом на Немачку. } виши течај.
Unterprima (VIII):
Oberprima (IX):

И ако је гимназијска настава подељена на три течаја, Географија је у њима, према овом прегледу, расподељена у ствари на два: први од I—IV р. закључно, и други од V—IX разреда. На вишем се течају не изучавају ваневропски континенти.

Чак и у Русији, која је спадала у оне земље европске што су односиле рекорд у народној непросвећености, увидели су значај географске наставе. На конгресу средњешколских наставника Географије, одржаном у пролеће 1915 године у Москви, одлучено је да се захтева од Министарства Просвете увођење Географије у све гимназијске разреде, с тим да у свакоме има од 2—3 недељна часа.

Од великих европских сила најконсервативнија је била у питању географске наставе пређашња аустро-угарска монархија, у чијим је средњим школама Географија била дуго време самосталан наставни предмет само у I разреду, а тек доцније (1884 год.) уведена је у све разреде нижег течаја (од I—IV) са $8^1/_2$ недељних часова; и најзад, 1895 године добила је 1 недељни час у VIII разреду, „да се понови материјал који је пређен у нижим разредима“. Према томе у школама бивше монархије није се учила географска наука, већ поглавито географска номенклатура по овоме распореду:

3 с. у I р. Општа географска знања и кратак преглед континената по државама.
2 с. у II р. Азија, Африка и Европа (земље Ј. Европе и Британска Острва). } нижи
$1^1/_2$ с. у III р. Европа (остале земље), Америка и Аустралија. } течај
2 с. у IV р. Аустро-Угарска.
1 с. у VIII р. Понављање материјала пређеног од I—IV р. — виши течај.

(Свршиће се)

Т. РАДИВОЈЕВИЋ

НАРОДНО ПРОСВЕЋИВАЊЕ У ПРОШЛОЈ ГОДИНИ

— КРАТАК ПРЕГЛЕД РАДА У ОДЕЉЕЊУ ЗА ОСНОВНУ НАСТАВУ —

Тешке прилике које су задесиле нашу отаџбину пропашћу њеном 1915 године, оставиле су биле смртоносне ране на нашем просветном организму. Непријатељска најезда уништила је вандалски скоро целу нашу културу. Још у првом пролазу, непријатељска војска попалила је и порушила многе школске зграде, многе је знатно оштетила, а скоро све потпуно опљачкала. Школски намештај, учила, збирке, књижнице и остало, све је разнесено или уништено. Па чак су уништене и ограде око школских дворишта и исечено дрвеће из школских градина!...

Како је бивша Аустро-Угарска монархија свој поход на Србију и крстила као „казнену експедицију", то су, после окупације, њене власти у Србији узеле на око, у првом реду, просвету и просветне раднике који су остали у земљи, сматрајући их као моралне проузроковаче рата, и немилосрдно их гониле. То су исто радили према њима, још у грознијем облику, и Бугари. Многи су просветни радници тада главом платили, многи отерани у ропство, а скоро сви остали били су стално под надзором и присмотром полициских власти, јер се бојало њиховог утицаја на народ и некакве уображене буне. Систем аустријске државне политике уопште је био да скучава просвету у својој земљи, а у окупираним крајевима просвета јој је била трн у оку, и њу је гледала или сасвим да уништи, или да је употреби у корист својих државних циљева. Аустро-угарска окупациона власт плашила се и самих српских књига и азбуке, па је званично забрањивала све књиге штампане ћирилицом, а ћирилицу заменила латиницом*). Бугари су у доменима њихове окупације и *спаљивали* српске књиге и учила!

Доцније, да би се пред Европом оправдале, због уништења српске културе, окупаторске власти су, тобоже, отпочеле заводити и отварати у извесним местима и неке школе. Али у тим школама, у које су подоводили за учитеље једва писмене подофицире, и за учитељице проблематично и неквалификовано женскиње, аустријске власти су имале да намећу своју културу српскоме народу, и да спремају српску омладину у духу њихове просветне политике и однарођавања. Бугарске власти су пак ишле на то да потпуно „побугаре" српску омладину, што пре наметнувши званично по школама бугарски језик и бугарске књиге!

Школе које су окупаторске власти биле отвориле са напред изложеним тенденцијама, биле су доведене нешто у ред и снабдевене наставним средствима, махом из ратног плена. Али, приликом повлачења

*) Чак се толико далеко ишло доцније, кад су већ аустро-угарске власти почеле отварати школе, да су латиницом штампале и црквене молитве.

непријатељске војске из Србије, и оне су пострадале. Намештај, наставна средства, прозори, врата, ограде и друго, све је разнесено, тако да су и ове школе остале опет онакве какве су и биле кад је немачка и аустријска војска прошла први пут кроз Србију.

У таквом стању је затекло ослобођење Србије наше школе и просвету.

Министарство Просвете отпочело је рад крајем 1918, чим је први министар у ослобођеној Србији Г. Давидовић дошао у Београд. Отпочет је рад у потпуно празној кући. Није било ни намештаја, ни канцеларијског прибора, ни персонала, ни књига, ни закона и уредаба, ни архиве. Тек доцније, у току рада, стигло је нешто од архиве спасене после евакуације, и архива са Крфа.

Први послови Министарства кретали су се у правцу сређивања упропашћене администрације, прибирања и размештаја учитеља и професора, што бржег отварања и поправљања школа и њиховог снабдевања намештајем, прикупљања ученика, и др., што је све стало огромног труда. Јер је све требало радити с почетка, из основа. Министар Просвете желео је да се отпочне рад бар у београдским основним школама још у децембру 1918, и да се, ако је икако могуће, прослави Св. Сава уобичајеним начином у ослобођеној Србији што свечаније. И заиста, енергичним настојавањем београдских учитеља, неколико београдских основних школа су отпочеле рад још пре Божића 1918, и ако без најпотребнијег намештаја, без столова и столица, табли, рачунаљака. Деца су доносила сама од својих кућа клупице и столице на којима су седела у школи. И Свети Сава, патрон школски, прослављен је свечано и радосно.

Мало по мало почеле су ницати у целој земљи школе, једна за другом, и прикупљати око себе дечицу жељну науке и просвете у готово празним, хладним учионицама, загрејаним топлином љубави наставника и ђака.

Потребе нове државе и нове прилике, створене великим историским догађајима, неминовно су захтевале и нову организацију самога Министарства, које је сад преуређено на новој основи. Створена су одељења *за Вишу, Средњу, Основну Наставу* и *Уметност*. Одељење за Вишу Наставу названо је по Уредби о Уређењу Министарства Просвете *Опште одељење;* под њим су Рачуноводство, Статистика и Одељење за снабдевање школа и материјално обезбеђење ученика. Учитељске школе, које су пређе биле заједно са средњим школама, сада су потпале као стручне школе под Одељење за Основну Наставу.

Пред евакуацију у Србији је било 1448 школа, са 3438 учитеља и учитељица. Првог месеца по ослобођењу, било је отворених школа 1097, и учитеља и учитељица на дужности, — оних који су се вратили из емиграције и оних који су заостали у земљи — око 2500. Данас има 2129 отворених школа, са 4015 одељења, а учитеља и учитељица на дужности 3665, без забавиља и вероучитеља муслимана.

У овом кратком прегледу рада на подизању и обнављању основне наставе и народног просвећивања није могуће све исцрпно изнети шта се предузимало по свима одсецима Одељења за основну наставу и народно просвећивање, али ће се у главном споменути сви урађени важнији послови.

Расписом о скраћеном школовању ученика и ученица дата је могућност деци, ометеној ратом, да могу надокнадити време изгубљено у рату скраћеним школовањем по течајевима и продужити школовање у средњим школама, да не би престарела.

Прикупљени су подаци о данашњем стању свију школских зграда и о општинама које нису у стању својим средствима да поправе своје школе, пострадале у рату, и предузети су кораци да им се помогне.

Прикупљени су подаци о неисплаћеној учитељској станарини, и наређено да се сва дужна станарина унесе у окружне школске буџете.

Отворени су *течајеви за скраћено време школовања* ученика и ученица учитељских школа, да би се што пре дошло до што већег броја учитеља, и тако попунио колико толико мањак у учитељству, које је у рату знатно пострадало.

Створена је могућност ученицима и ученицама учитељских школа на тромесечном течају да као вршиоци учитељске дужности могу довршити своје школовање.

Отворена су нарочита *педагошка одељења* при III Београдској, I Крагујевачкој, Зајечарској, Ужичкој, Беранској и Шабачкој Гимназији, са трогодишњим течајевима учења, и установљене *нове учитељске школе* у Новом Саду, Суботици и В. Бечкереку за школовање србијанских ђака, те ће се на тај начин у кратком времену моћи добити око 2—3000 нових учитељских кандидата.

Од ослобођења постављено је 600 нових учитељских снага, а у учитељским школама има око 2000 ученика и ученица који ће у току ове и идуће школске године довршити своје школовање.

Да би се створила могућност за полагање испита учитељима и учитељицама који су, ометени ратом, били спречени да положе практичне испите и добијају повишице, образоване су комисије по свима учитељским школама и позвани су сви такви учитељи да положе испите.

Издати су расписи свима покрајинским владама о отварању што већег броја нових школа, о упуту деце друштву „Привредник“ ради одашиљања на занате по разним културним местима, о установи и прослављању *Дечјих Дана*, о народном просвећивању, о путујућим учитељима, полу-дневној настави, сузбијању неписмености, о прикупљању података за неписмене, о развијању четништва и соколства код омладине у основним школама, о одазивању учитеља у погледу помоћи организацијама друштава за заштиту деце, о уређењу дечјих игралишта, школовању муслиманске деце, и т. д.

Донесене су потребне одлуке о уџбеницима матерњег језика за цело Краљевство, о отварању школа за сеоске домаћице и разних установа за народно просвећивање, о спремању забавиља, о отварању течајева за учење српског језика у Љубљани и Новом Месту, о наградама учитеља који раде у школским станицама, помоћним школама, анафалбетским течајевима, с полудневном наставом, о вишим основним и продужним школама, о штампању Буквара за одрасле неписмене, и т. д.

Израђени су законски пројекти: 1) о изменама и допунама закона о народним школама, којим је знатно поправљено материјално стање учитељства у целом Краљевству и који је пројекат и усвојен у Народном Представништву 23 јула 1919 год.; 2) о установљењу Више Педагошке школе за више образовање учитеља и спремање наставника грађанских и учитељских школа и школских надзорника; 3) о наставницама за школе за сеоске домаћице, и 4) о наставницама женског ручног рада.

Израђени су наставни планови и програми за више основне школе, забавишта за муслиманску децу, школе за сеоске домаћице, и т. д. Израђени су, тако исто, и основи за састав новог наставног плана и програма.

Поред огромних послова у администрацији, који се могу замислити када се баци поглед на број 39585 нумера, колико је заведено аката у Деловодном протоколу за 1919 год., поред распореда више од 1000 учитеља и учитељица враћених из емиграције, поред привременог распоређивања наставника због нередовних прилика до успоставе саобраћаја и распоређених наставника по стечају, отварања школа и одељења, и т. д., Одељење за Основну Наставу имало је великих послова у финансијском одсеку око регулисања питања о непримљеним учитељским платама из предратних и ратних година, о дужним станаринама, и додацима школских надзорника на путовања, о споровима учитеља с општинама о станаринама из ранијих година, споровима између учитеља и појединих финансијских управа о дневницама на скупоћу, праву накнада путних и сеобних трошкова, отварањима разних кредита, доношењу решења о разним исплатама неиздатих периодских повишица, одређивању периодских повишица, превођењу плата, изради разних реферата за Министарски Савет о дневницама на скупоћу, састављању буџета, и т. д.

Но једна од најглавнијих брига Одељења за Основну Наставу и Народно Просвећивање била је упућена *организацији рада на народном просвећивању у маси.* Позната је ствар да је и пре ових ратова у нашем народу проценат неписмених био знатан и да се обавезно школовање нарочито по селима није могло изводити ни мало повољно, а познато је тако исто да се врло мало радило на стварању установа за народно просвећивање у ширим слојевима народа. Тога ради састављен је програм рада и смишљен читав систем мера за рационалну организацију народног просвећивања. Установљене су: школске станице, помоћне

школе, амбулантне школе, кућне школе, путујући учитељи и анафалбетски течајеви. Досад је отворено око 80 школских станица, 75 анафалбетских течајева, 7 школа за сеоске домаћице, 2 продужне школе, 8 виших основних школа, 1 трговачко-занатлиска школа, 12 амбулантних школа и 4 помоћне школе.

Како су народне књижнице и читаонице једна врло значајна установа за просвећивање народа и утврђивање и проширивање народне писмености, то је израђен план за уређење њихово и набављено је у току ове године око 70.000 популарних књига и часописа за књижнице и читаонице. Од тих књига је већ испослато око 6000 народним библиотекама у разним крајевима Србије, а остатак ће се резервисати за окружне, покретне, *путничке библиотеке*, које ће се по пројекту слати од општине до општине по појединим окрузима и из њих давати народу поучне књиге на читање.

Ради кооперације рада са приватним друштвима која имају задатак да раде на народном просвећивању, Начелник Одељења је одржао и једну конференцију свих представника таквих удружења, и на њој је утврђен програм и споразум за заједнички рад на просветном пољу, а Министарство је изјавило готовост за моралну и материјалну потпору свима овим друштвима. Потпором и акцијом Министарства су већ до сада основана 24 Културна одбора, који раде свима средствима на културном унапређењу народном.

Овај рад, ако се настави овако интенсивно, несумњиво ће дати повољних резултата за народну просвету, на срећу и корист наше миле отаџбине.

МИХ. М. СТАНОЈЕВИЋ

ДЕЦА „НОВИНАРИ“

Децу која продају новине по улицама зову у нас „новинарима“. Али то нису никакви радници, а најмање су новинари. То су управо млади инвалиди, који не постају то на бојним пољима, јер су зато и сувише млади, већ њих ствара позадина; инвалидима их стварамо ми, друштво, држава, па и то без јуначке борбе: да кажемо отворено, из наше неразмишљености.

Да изнесемо овде нешто против рђавог васпитања те деце, против тих „новинара“, или боље, да кажемо нешто у заштиту њихову.

Ако се не варамо, није давно откад је почело у нас продавање новина на број у већем обиму. Од Балканског рата 1912 г. појачано је интересовање за читање новина, па је и куповање новина увећано, а после, за време Српско-бугарског рата 1913 г., као да је то достигло свој врхунац.

И устајемо и радимо преко дана, и лежемо у постељу у вече, а у ушима нам одјекују имена појединих политичких листова. Мали продавци трче улицама, рекламирају своје листове и продају их. За грађанство је ово врло удобно, јер нам се доносе новине још док смо у постељи, те их можемо брзо разгледати и задовољити своју радозналост у срећним и у тешким временима за земљу и народ. Али једно време није тако мислила и полиција у Београду, која није била задовољна децом „новинарима", па је зато покушала извести реформу у начину продавања новина на број. Не сећамо се тачно у чему је све требала да буде та полицијска реформа, али знамо толико да је хтела ограничити претерано викање деце која су новине продавала, да се не би морали рано будити Београђани, који су можда и тражили од полиције да се изведе ова реформа. Но полиција није прошла добро. Понеки листови су устали против ове реформе, и онда је све опет пошло по старом, како се то и данас види и чује целога дана по свима већим местима. Интересантно је да смо се с овим сви сродили, и сад се више нико не буни. Изгледа као да сви мисле да тако треба, да тако мора бити. Па ипак ми се с тим не можемо измирити, и ако и сами имамо олакшицу у сазнавању новости откад су и деца „новинари". А не можемо с тим да се измиримо с тога што је то по нашем мишљењу једно велико зло, које сви помажемо, а које ће нам се доцније светити. Ми стварамо од деце „новинара" младе инвалиде, који неће бити способни као зрели људи за озбиљан рад којим би привређивали и себи и свем нашем друштву.

Ми дакле данашње мале, младе продавце и продавачице новина, које без разлога називају новинарима, сматрамо да су наши млади инвалиди и хтели бисмо да то не буду ни они ни њихови последници, то јест ни они који ће после њих трчати улицама, по кафанама, дерати се и продавати новине.

Можда је непопуларно о томе говорити и писати, а за то је доказ и покушај београдске полиције, која се није прославила кад је хтела увести једну реформу у продавању новина. Мисли се да је то против интереса штампе. Али ми ово не верујемо. Значај штампе и лепе услуге које она чини народним и човечанским интересима, нико не може порећи, као ни патриотизам новинара, који ће бесумње вазда радо жртвовати своје личне рачуне кад су у питању опште ствари. То су и досад они доказивали свуда и целом свету, па ће тако, нема сумње, и од сад. И онда, ко би их смео сумњичити да ће се они, за љубав дечурлије која сад продаје њихове новине, наћи увређени! На против, ми верујемо да је само случајност што они сами нису ово питање досад покренули и расправили.

Продавање новина на број лепа је ствар у принципу, јер се тиме врши услуга и листовима, који се тако можда више растурају због рекламе продаваца. Тиме се помаже и грађанству да што пре буде оба-

вештено о свима значајнијим, често и судбоносним државним питањима. Тиме се помаже и просвећивање народа, с претпоставком да се листови уређују како треба, да су сви такви да могу служити овом узвишеном циљу. Али ма како да је корисно ово продавање новина на број, ипак је врло штетно како је то данас уређено у нас. Новине продају дечаци, а у последње време и девојчице од 7, 8 до 12 и 14 година, а то су већином ученици и ученице основне школе и гимназије, а има их већ којима је то и стално занимање.

Продавање новина на број по улицама и кафанама само по себи није рад који треба нарочито изучити. За то не треба ни много труда ни веће умешности, ни особитог стрпљења ни особите окретности, а не треба ни велике снаге ни много памети. Зато и није то рад за омладину подесан, да му се одаје још из ране младости. Према томе време које дечаци и девојчице проведу у овом послу, може се рећи, пропало је. Пропуштени су златни дани кад су ти „новинари“ требали да се уче у школи, а ако то неће, не могу или више не требају, онда да се уче занатима или трговачким пословима, којима ће моћи зајемчити себи бољу будућност. Учењем заната и трговачких послова постају дечаци и девојчице достојни чланови друштва, јер ће само тако моћи за њ радити, привређујући и себи. Међутим продавањем новина они се навикавају на лак посао, да не улажу више снаге и труда нити пак више памети, и онда је опасност да од њих не постану људи и жене штетни по друштво. Да не развијамо ову мисао даље, уверени смо да ће се с нама у овоме сви сложити. Зато је врло потребно одузети продавање новина од ове деце „новинара“.

Може се наводити да је ово помоћ у невољи. Деца су сиротна, немају можда ни родитеља, и онда је добро да и она што зараде, особито у тешким данима, као за време ратовања, да би се могла исхранити. Али по нашем схватању ни са тога гледишта није то добро. За љубав физичког одржања не сме се одобрити морално пропадање. А ова деца, поред тога што се не навикавају на системски рад, страдају баш и због тога раног зарађивања. Она се навикавају на лак посао а релативно лепу зараду, па троше много, троше и на оно што није за њих. Кад им доцније треба више, а не могу зарадити, онда ће покушати да до тога дођу ма и на недостојан начин; само неће хтети да се више заморавају другим радом, јер за то се нису ни спремали.

При овоме не треба заборавити да ова деца, зарађујући сад, мање или више — свеједно је — кваре се и на тај начин што често без надзора троше своју зараду на коцкање, куповање дувана и др., што је за њих штетно. Зато је боље да ту децу и њихове породице, ако су сиротни и не могу сами да се издржавају, помаже у тешким данима општина, или округ и држава. Ако ли је помоћ недовољна да се та деца могу одржати, онда нека се она упућују на занате, или да служе у че-

ститим радњама и породицама. Није ли данас општа повика да у овим временима нема и не може да се добије добра послуга ни по врло велику цену, јер нико неће да служи?

И овај разлог је дакле против наших „новинара“ деце. Али да наведем још један.

Није лепо, па ако хоћете, врло је ружно слушати по улицама вику којом дечаци и девојчице рекламирају наше новине. Често боси, поцепани, трче они по улицама, не ретко с цигаретом у устима, и промуклим гласом буне и плаше радни свет, истичући понеку неистину као чисту истину, која узбуђује и душу нам потреса, било да нам је мила било да је непријатна. Ово не само да је ружно и одвратно, већ, ван сваке сумње, то понижава штампу, која мора вазда бити на достојној висини. То је нешто ориенталски, чега нема на западу, а ми смо и иначе још сувише ориенталци, и баш зато требало би да се отресемо свега што не ваља, што није лепо, па макар тога имало у других културних народа.

Ми морамо истински васпитавати свој народ и одстрањивати од њега све што није добро, што ће бити рђаво семе за бољу будућност. Тога ради не смемо занемарити ништа, па ни овај естетички моменат који говори против рђавог васпитања деце „новинара“, јер се морално упропашћује место да се подиже знатан број дечака и девојчица, а тиме и несвесно ради против боље будућности наше земље и народа.

Деци „новинарима“ требају дакле школа, занат, трговина, а новине им треба одмах истргнути из руку. Новине нека, на одређеним местима, без вике и рекламе, продају немоћни старији људи и жене, а на првом месту војни инвалиди, који су се у ратовима онеспособили за тежи рад. А шта може бити лепше него дати осведоченим јунацима на бојном пољу да остатак дана проведу растурањем новина, које су опет дивно оружје и у миру и у рату?

ЉУБ. М. ПРОТИЋ

ИНТЕЛЕКТУАЛНИ РАД И ВОЉА [1])

I

1) *Волети радити.*

Дубоки разлог због кога треба волети рад, то није страх од могућих казни, — школски затвор је срамота нашег система васпитања — нити је то потреба за такмичењем, која делује само на неколико ученика и лако се изрођава у глупаву гордост: то је пре свега радост од стваралачког рада, задовољство од интелектуалног открића, макар како

[1]) Извод из истоимене књиге Ж. Пајоа; в. „Оцене и Приказе“ у овоме броју „Просветног Гласника“.

оно било скромно. Тај рад нас не ослобођава само од спољне подјармљености, већ и од тираније тела. Једини, он нам даје праву унутарњу слободу, уводећи нас у исти мах у присан додир с великим духовима. На послетку, он има дубок смисао и најбогатију људску вредност с гледишта сарадње напора и напретка цивилизације.

2) *Прави рад.*

Чувајмо се ипак да не певамо, као Зола, химну Раду у опште. Толстој није без разлога истакао „опасне и нездраве облике људске активности". „За осуду је сваки рад који тежи да умањи у свету слободу, енергију и правду." Прави рад, то није празна ерудиција, ни ропско проучавање факата, — јер једино значајна факта имају вредности, — то није ни слепа послушност „преседанима" — жалосној навици наших администрација: прави рад је онај који нам допушта да видимо стварност онакву каква је, да суочавамо непрестано наша мишљења са стварима, — став који је, у осталом, немогућ ако није помогнут најсолиднијим моралним васпитањем.

Та је способност чинила величину француских класичних писаца, моћ великих политичара, вредност најбољих администратора, и може се рећи још и данас да је основна дужност једне владе баш у томе да разазна најбоље мозгове, оне који су најспособнији да виде и да разумеју стварност, док је ишчезавање интелигенција и изабраних карактера — природан плод прогоњења — био главни узрок опадању Рима и Атине, као што је сада гурнуо модерну Русију у најстрашнију анархију.

3) *Умети радити.*

Али није довољно хтети корисно радити, треба то и умети. Главно је при томе разумети битну вредност времена. „Сати, као златници, бране се доста добро и сами, али човек лако расипа петпарце, то ће рећи овде минуте." Пазимо дакле на минуте. Али нарочито не дајмо никад да се изгуби ни један једини од оних драгоцених тренутака кад интелигенција тече у својој срећној пуноћи. Треба знати искористити те свете часове, заслужити их мислећи унапред на оно што ће се радити и на то како ће се то радити, — затим, кад је човек за столом, „кренути снажно", радити само једну ствар у један мах, али је радити добро, презирући сугестије лености; наменити правоме раду врло мало сати: четири или пет за најотпорније, два или три за већину од нас, али под условом да ови сати буду потпуно посвећени стваралачком раду и да тисућу малих припремних послова буду отправљени у незахвалним тренуцима; употребити најзад остатак нашег времена да „узрелимо" мало по мало неколико основних идеја и да организујемо тако на пет шест путева „клопке" у које ће упасти знања која се могу груписати око тих идеја и која нас могу одвести до делâ што постоје само као могућност у нашем духу.

Тако су у осталом радили већина великих министара: де Вит и Колбер, филозофи као Декарт, Малбранш, Кант и Жуфруа, научари као Дарвин, уметници као Пусен, Иго, Зола, Карлајл. Ако их има који изгледа да су радили скоро без прекида као Литре, то је због тога што су они били упрегнути у један посао истраживања, редакције бележака и уређивања, сем ако нису хтели да нас преваре, као што изгледа да је радио Флобер.

II

Психолошки основи добре методе рада

Ови принципи који су изведени из саме природе рада потврђени су и ближе одређени ако размислимо о психолошким основама једне добре методе рада.

1) *Хотимична пажња* је ретка и делује на махове; отуда сав напор воље треба да тежи томе да је управи и одржи. Овде су од огромне помоћи добре навике дисања, довитљивост да се искористе „јака стања", моћ речи и бележака да се прекину бесмислене асоциације идеја, уклоне фиксне идеје, да се управи дух на идеју о којој треба дубоко размишљати.

2) Исто тако, број наших знања је од мале важности. Треба стећи не једно „памћење као у базару", већ један згодан и практичан инструменат где су сви појмови на свом месту, где су успомене груписане око главних идеја које варирају према нашим дубоким тенденцијама, и где се све разноврснији односи васпостављају између тих успомена. Треба одлучно заборавити некорисно и уверити себе да *памћење треба да буде хотимично стварање.*

3) У истом духу треба бирати наше *лектире* и управљати њима. Противно ономе што се понавља сувише често, треба „не читати много, већ читати мало, и то само писце од велике вредности".

а) То је готово очигледно кад је реч о нашој *професионалној формацији.* За ученика филозофије биће довољно ако је потпуно савладао десетак најславнијих дела свију времена, ако има одважности да резимује главне ствари, да их проникне, да се непрестано враћа на њих. б) Тек после тога и са пуно обазривости треба читати *критичаре*, и то под условом да човек сам критикује њихове коментаре. в) Још ређе и строже пробране и дубље асимиловане треба да су *лектире за моралну формацију*, оне „које се пуштају капља по капљу да се цеде у души". г) Што се тиче *лектира за разоноћење*, прибегавајмо само делима чија је репутација утврђена, не тражимо од њих какво вештачко раздражење, налик на оно које даје прича о неком злочину или смелој крађи, и будимо уверени да ћемо све мање осећати потребу за фриволним лектирама, ако волимо свој посао до те мере да направимо од њега центар нашег интелектуалног живота.

4) Г. Пајо не презире затим да уђе у сасвим техничке детаље о

вештини да се узимају белешке, да се разбистре и филтрирају те белешке захваљујући „басену за претакање", у коме спавају неколико недеља оне белешке чију апсолутну потребу и логично место човек не види одмах.

Књига се завршује једном главом о методи у разним дисциплинама: математици, историји, латинском преводу, филозофији, административном и трговачком раду, итд. И ту писац покушава да помогне младим људима својим богатим и разноврсним искуством, и под његово перо враћају се непрестано исти савети: не расипати нашу интелектуалну снагу, концентрисати је и организовати, — инсталисати се темељно у проучавању текстова, — проникнути стварност, — чинити апел на здрав разум и на размишљање, — суочавати непрестано наше идеје, наше савете и наша упутства са стварношћу и добивеним резултатима, — знати у сваком занимању сачувати себи неколико сати слободе за размишљање, — волети најзад, и изнад свега, *добро рађен рад,* и доћи мало по мало до тога да се у том раду нађе дубок и главни извор наше среће.

О РУЧНОМ РАДУ

Социјално питање интересује најшире друштвене кругове и у знаку тога питања стојимо непрестано од почетка прошлог столећа. Саставни део тога питања јесте *васпитно питање.* Има пуно мислилаца који ово питање по важности стављају на прво место и верују да ће се с правилним решењем његовим решити и социјално питање у његовом целом обиму. Шта више, извесни национални економи тврде да је последњи и најдубљи узрок све социјалне неједнакости међу људима не толико у разлици имовној, колико у *разлици у васпитању* друштвених редова.

Према томе потребно је да се у данашњем времену, када се јављају покрети за реформама у свима правцима друштвеног живота и када се износе разна мишљења о томе какве су нам школе потребне, чешће чује у штампи и мишљење људи којима је васпитање омладине специјални позив у животу.

Полако и неприметно извршује се пред нашим очима преображај васпитног идеала. Није овде место да се изнесу све мене кроз које је прошла ова идеја, али ради бољег ориентисања ми ћемо се задржати на најважнијим моментима из њене историје.

На варварском ступњу човечанства, једина занимања достојна човека била су *лов* и *рашовање.* Када је човек у култури напредовао, дошао је *умни рад* као треће занимање које приличи човеку. Школе Средњега Века су имале задатак да спремају за извесне позиве у животу. Оне су биле потребне само научним занимањима: теолозима, правницима и ле-

карима. Све што је онда рађено и писано вредело је само за та занимања, а не за масу народну, која с науком није имала ничега заједничкога. Народу у ширем значењу није било потребно никакво школовање и он је се васпитавао у породици и друштву. Он је текао сва знања у кући, на занату, у пољу, радећи и долазећи у непосредан додир с људима и природом, а то је донекле био бољи начин учења него онај којим се данас служи школа. Искуством стечено знање није било мртво, књишко знање, већ живо, које покреће на рад. У непосредном додиру са стварима и савлађујући тешкоће у раду, омладина је упућивана на практично мишљење. Потребе за живот су се морале отети од природе, и она је била учитељица човекова, а у исто време строг и непопустљив васпитач. Често скупо плаћеним искуством човек је текао знање о природним законима.

У том времену је имала велики утицај на духове и црква.

Овим простим и природним путем у васпитању није пошла данашња школа. Она се у неколико служи методом који је позајмљен од школа из Средњег Века. Прости и природни пут у васпитању је напуштен под утицајем рационалистичке психологије, која је имала главно тежиште у представама, памћењу и мишљењу, — то је класична школа Платона, Аристотела, и доцније Декарта. Исто тако имала је утицаја на васпитање и песничка и филозофска романтика на почетку прошлога века. Она је, са својим вишим смислом за душевним и идеалним, гледала непријатељски на грађански реализам и уско филистарство у коме се живот кретао.

Модерна психологија је ударила другим путем. Она вели: погодбе за човеков развитак леже у целокупној психо-физичкој природи његовој. Процесом храњења у телу се скупља енергија, која тражи да се испољи (испразни, ослободи) и налази израз у моторним нервним путевима. Кретање претходи чулним опажањима и у почетку се јавља независно од спољних надражаја. Првобитно, примарно, у свима организмима, па и у човеку, јесте активност, радљивост, тежња за делањем, и целокупан душевни развитак човеков полази од несвесног хотења ка свесном хотењу. Према томе је *воља* примарни облик свести, душевна енергија, снага која разноврсне елементе свести држи у заједници. Она је најтешње везана с нашом природом.

Дете осећа потребу за кретањем, да би употребило скупљену, нагомилану снагу у себи. Оно се креће спонтано, без спољних надражаја, подстицајем изнутра. Код деце је суфицит снаге, који треба корисно употребити, и васпитање треба да је продужење тога спонтаног, природног развитка; оно треба да буде организовање сила које се налазе у човеку, пошто се целокупан душевни живот, као што рекосмо, има сматрати као процес воље, од које зависе елементи свести. Главно је да се ученикова воља стави у покрет. Правилно васпитање се не постиже књигом и теоријом. Још Аристотело је рекао: „Човек постаје само онда добар ако

се упућује да *ради* добро.“ Човека треба вежбати из ране младости да *остварује* своја решења. Не говорити деци узалуд већ искористити сваку згодну прилику радом.

Пред данашњим огромним напретком науке и технике, код тако бескрајне области знања, поједином човеку је немогућно да се одликује научношћу, нарочито кад се зна да се за релативно кратко време од када су науке напредовале, људски мозак ни квалитативно ни квантитативно није ни мало изменио. Из тога разлога и школа треба да напусти укорењено мишљење да треба ученику дати што више систематског знања. Треба знати да су *речи* најнезнатнија реакција од свију реакција, и данашња школа се још није отресла старог *вербализма*, т. ј. учења речи, и *дидактичког материјализма*, оног површног педагошког погледа који сматра научено градиво, ма на који начин научено, за мерило интелектуалног и моралног образовања. На против, школа треба да очува свежину дечјег тела и духа и да спреми омладину да се саморадњом сама помаже. Она треба да избегава једнострану пасивност, каква се и нехотице ствара једностраним учењем из школских уџбеника, која од човека прави шему, која га унижава и смета му да се развије у потпуног човека. Прво хтети, радити и живети, па после читати. Ово последње треба да буде што и коментар уз текст.

У раније доба је у држави био на једној страни аутократа, неограничени господар, а на другој су били бесправни и послушни поданици. Данас је век демократије, где народ узима активно учешће у државним пословима. Према томе и школа треба да се прилагоди времену, и да спрема активне, слободне грађане.

Моћ мишљења и подобност за рад зависе од броја ћелија у мозгу, у колико су оне развијене за рад. Овај развитак је опет резултат рада чула и мишића, и тај се факат не сме превидети ако се хоће развитак мозга. Сам факт, опет, што је у човековом мозгу број ћелија које регулишу покрете руку много већи него број ћелија за остале делове тела, изузимајући за лице и ноге, може нас уверити о важности физичког. ручног рада.

У старо, класично доба и у Средњем Веку ручни рад је сматран за недостојан човека. У старом Риму само је ручни рад плаћан, и зато презиран. По ондашњем мишљењу, служба слободног човека састоји се не у физичком него у умном раду. Она се не врши за награду, већ из благовољења, бесплатно. Она је услужност, достојна слободног човека. Према естетичком схватању старих Грка и религијском идеализму Средњег Века, ручни рад је понижавао човека. Ово је мишљење владало и 1781 год. када је академија у Мадриду расписала награду ономе који докаже да користан рад руку нема у себи ничега што понижава! Тек у најновије доба појављује се веће признање материјалном, физичком раду, и то стоји у вези с мо-

дерним гледиштем узајамности и тесне везе између умног и физичког рада. Цењењу ове последње врсте рада доприноси и такозвано материјалистичко схватање живота: да је дух везан за материју, функције мозга.

Човек се одликује од животиње, поред осталога, и тиме што гради алатке. Рука је чуло слично оку и уву. Остала чула код човека не показују особита савршенства, али он има у руци необично важно средство за образовање. Рука саставља и раставља ствари и мења њихово стање, положај и облик. Већ мало дете експериментише рукама на стварима, окреће их, посматра, намешта, обара, ломи, — практична анализа и синтеза. Експериментисање научника, природњака, јесте продужење примитивног експериментисања дечје руке, и ко није дететом вежбао руке, неће умети да се њима служи како треба ни доцније, кад му је глава пуна књишке мудрости.

Од руке ка глави! Ваља почети са стварним искуствима. Џон Лок је рекао: „Ничега нема што није било у чулима“, — управо што није било у рукама, да се дохвати да би се схватило. Сам апстрактни значај речи *схватити* нешто има у виду улогу руке[1]).

Ако хоћемо да у школама нестане кратковидих, бледих и заморених животом створења, онда нека васпитање почне радом руку. Стару изреку: „ствар и реч у исто време“, Американци су усавршили, и она гласи: „рад и реч у исто време“. Ако се раднје мишљења и фантазије, као и осећања, не развијају једновремено с радљивошћу, онда умно образовање лако добија карактер нечега комотнога, некакву штетну угодност, подајући се сентименталном животу. Настава из појединих наставних предмета треба да се такође руководи истим принципом радљивости.

Не треба заборавити да је велика већина људства у служби чисто физичког рада и да ће то бити и у будућности, јер је овај много потребнији. Исто тако је и способност већине људи за физички, а мањине за умни рад. Како школа спрема за живот, то се мора у њој створити погодба за развитак способности за физички рад завођењем ручног рада као обавезног наставног предмета у школама. У свима напредним државама, нарочито у Америци, заведене су у школама радионице за ручни рад. Као почетни рад за малишане: исецање хартије, лепљење извесних облика од ње, при чему пазити да се згодно ређају боје, преплетање хартије и др.; радови у картону и моделисање (ни један други материјал не може се тако лако моделисати као восак, иловача и пластилин); моделисање плодова (крушке, јабуке и др.), лишћа, цветова, животиња, делова тела, простог посуђа и др. Тиме се вежба пластично гледање и просторно смишљање, а мерење, упоређивање и оцењивање вежбају очи и руке. Даље долази прерада дрвета и метала, и плетарство. За женску

---

[1]) Карактеристично је да нико није већи виртуоз у обради мисли од становника Индије, али и нико неспретнији кад је у питању да се животне прилике поправе.

децу још шивење, кување, неговање биљака (радови у врту), а за све експериментисање и цртање из природе.

Добре стране практичне наставе јесу: умешност и јачање нервне и мишићне снаге, стварање јасних и одређених представа, брзо и тачно извођење идеја; навикавање на тачност, пажњу, провођење времена у корисном раду, јачање карактера продуктивним стварањем и развијање смисла за лепим.

Кнез Крапоткин је противу једностране теоријске наставе а за практикно вежбање, и вели: „Срећа целог човечанства је у питању, док год постоји подела између ручног и умног рада. Она дели људе у две ропске половине: једну која пати од једностраног рада руку, и другу која пати од једностраног рада ума. И једна и друга су подједнако несрећне и неупотребљиве.“

Према томе занатлији је потребно да се уздигне и прошири свој умни хоризонат, а умном раднику је потребан ручни рад да би се освежио и спојио свој рад са свакодневним потребама, са животом. Алатка и књига треба да се узајамно допуњују.

Ко се стиди ручног рада, не стоји на висини културе.

Христос је лепо рекао: „Не постоје људи ради суботе, већ субота ради људи“, а сада се често говори: не учи се за школу, него за живот.

КРСТА ЈОНИЋ

ХРОНИКА

ЈУЛСКА СКУПШТИНА ХРВАТСКИХ СРЕДЊЕШКОЛСКИХ НАСТАВНИКА

У јулској свесци „Просветног Гласника“ потписани је изнео шта је било рађено, и урађено, на јануарској скупштини „Друштва Хрватских Средњешколских Професора“ у Загребу; данас је дужност изнети оно што је било на редовној Главној Скупштини, заказаној за 4 јули ове године.

Од јануара до јула ове године десило се било нешто веома важно у раду на стварању јединственог друштва средњешколских наставника. Одбор седморице, који је, стварно, стално функционисао као одбор петорице[1]), био је израдио елаборат Статута тога јединственог друштва —

[1]) Чланови: г. г. Д-р Св. П. Стевановић, Бранко Живковић, — који су сваки за себе били израдили нацрте Статута јединственог друштва — г-ђица Милева Петровићева, г. Стјепан Павичић, професор из Земуна, и потписани. Нацрти г. г. Д-р Стевановића и Живковића претресани су детаљно, члан по члан, у пленарним седницама свих пет чланова одбора, и из њих је израђен Нацрт Статута, који је, као што је више изнето, разаслат управама свих друштава. Тај нацрт представља, у главном, мишљење свих пет чланова одбора. Потписани је, ту у одбору, изнео нека своја размимоилажења, која оставља за Скупштину, као и за Конституанту.

по мандату добивеном на прошлогодишњој скупштини у Београду, — и разаслао га управама свих средњешколских друштава у целој Југославији, молећи их да га разгледају, измене, допуне, и изјаве евентуални пристанак на њега. Одбор седморице хитао је да, у колико се њега тиче, успе да се пред редовне годишње скупштине изнесе дефинитиван елаборат Статута, како би Скупштине могле дати било свој пристанак било одбијање, далимично или и потпуно. Што се тиче Загреба, одбор седморице успео је послати му нацрт који се могао сматрати, донекле, као први облик једног дефинитивног статута, јер је одбор успео послати за јулску Скупштину свој првобитни текст, измењен према примедбама управе „Друштва Хрватских Средњошколских Професора“ и Управе друштва средњешколских наставника за Босну и Херцеговину. Из Љубљане је био добијен — као одговор на послати елаборат Статута — један, нешто истина неодређен, начелни пристанак. Управа Српског Професорског Друштва није била стигла да достави одбору седморице своје мишљење и, у то време — између 10 и 20 јуна ове године — кад је слао у Загреб поновни, делимично измењен, текст Статута, одбор седморице није могао искористити напомене Управе Срп. Проф. Друштва, јер му оне нису биле познате.

Што се тиче Загреба, дакле, њему је, за јулску Скупштину, стигао текст нацрта Статута, са примљеним оним загребачким и сарајевским примедбама које је одбор седморице могао усвојити. Тај елаборат био је стављен на дневни ред Скупштине, као и текст Статута секција јединственог друштва, које су тим нацртом задржате са свеколиким својим дотадашњим, односно досадашњим радом. На тај начин, имали су учесници редовне главне годишње скупштине у Загребу на расположењу потпун материјал, који су могли узети на расматрање и оцену, или — како је речено напред — примити га или одбацити.

Тадашња друштвена управа, доследна своме гледишту које је изнела на јануарској Скупштини, ставила је, дакле, Нацрт Статута на дневни ред. Треба одмах рећи да је број учесника на овој, јулској Скупштини био много мањи но на јануарској. Управа се у своме извештају изразила да прима израђени Нацрт Статута, мотивишући своје гледиште тиме што се Нацртом, у исто време када се ствара јединствено друштво, остављају досадашња друштва са целокупном својом имовином и са свом својом активношћу, као покрајинске секције. Једном речи, све оно што је, на Скупштини у јануару, било изражено као жеља Управе и већине тада присутних чланова, све се сачувало у Нацрту Статута. Ако је Скупштина доследна сама себи, доследна ономе што је изразила као своја гледишта и своје жеље у јануару, она има, одмах, да даде свој начелни пристанак на израђене Нацрте једног и другог Статута (и оног секцијског, покрајинског), и да само прије појединачном претресу члан по члан. Скупштина, међутим, није тако урадила. Она је, не одбацила На-

црте, већ захтевала (један њен део) да се претрес Нацрта остави за Скупштинуод јесени. Тадашња Управа — која, изгледа, нити је очекивала такав захтев, нити је, што је велика њена погрешка, знала колико има на тој, тако малобројно посећеној Скупштини, присталица свога мишљења — тадашња Управа није хтела примити тај захтев, изнела га је на гласање и остала, као што је било предвидети, у мањини. Отуда и њена оставка и завршетак рада тога истог дана.

Предвиђајући такав завршетак, готово сигуран да та Скупштина мора да се заврши тако, потписани је, у својству редовног члана „Друштва Хрватских Средњошколских Професора", предлагао Управи да се прими захтев о одлагању претреса Нацрта Статута за Скупштину од јесени. Управа, која није знала, ни из близа, у каквој се ситуацији налази, није разумела то једино средство које јој је, у томе тренутку, стајало на расположењу, и није га усвојила. Таквом правцу и развоју те Скупштине није ништа допринео ни изванредно тачан, интелигентан и искрен говор г-ђице Милеве Петровићеве, члана Управе Српског Професорског Друштва и члана Одбора Седморице. Говор је, као говор, изванредно успео, али његов смисао: да се, још тада, створи јединствено друштво, пропао је, и то је тренутна штета.

Потписани ће се вратити на ово питање стварања јединственог друштва југословенских средњешколских наставника. За сада, може само да каже толико да, несумњиво, то што до овог тренутка није створено такво јединствено друштво, није много похвално за средњешколске наставнике Југославије. И учитељи народних школа и инжењери и лекари створили су своја јединствена професионална друштва; наставници средњих школа нису. Када им се каже тај факат — који постоји искључиво њиховом кривицом — и каже им се, као што се чини на овом месту, отворено и без бојазни демантиа од њихове стране, — они се, заиста, не могу нити наљутити нити тиме наћи увређени.

Није могуће завршити ове кратке и брзе редове о јулској загребачкој Скупштини, а не поменути једну ствар која је, за онога који пише ове редове, веома важна. На њој је Управа прочитала писмени захтев колегиума католичких бискупа, редигован у присуству папског нунција у Југославији, монсињора Г. Керубиниа, захтев управљен Министарству Просвете у Београду: да Министарство забрани учествовање средњешколске католичке омладине у Југославији у „Соколу". Министарство није само решавало ту ствар, већ ју је — по мишљењу потписанога, веома добро — упутило Управи „Друштва Хрватских Средњошколских Професора", да она даде своје мишљење по овом питању. Управа је одговорила једним дужим, веома разумним и коректним писмом, које је говорило да се, по њеном мишљењу, тај захтев господе бискупа не може примити, пошто „Соко" није, ни у ком погледу, штетан југословенској католичкој омладини. Како је, ускоро после тога, имала да буде и ова

јулска Скупштина, Министарство је вратило управи друштва исти предмет, молећи је да га изнесе и пред Скупштину, да се и она о њему изрази. И ова иста јулска Скупштина је, једногласно, прихватила гледиште Управе, давши јој, у томе питању, потпуно за право. Од учесника на Скупштини јавио се био за реч само г. Д-р Максимилијан Петањек, професор из Загреба, који је осудио мешање „црног плашта" (г. Петањекове речи) у школске ствари. На то је потписани — стекавши претходно сва права редовног члана Хрватског Професорског Друштва — затражио реч и казао ово што следује: Када би се господа југословенски бискупи, било појединачно било као колегиум свих католичких бискупа Југославије, јавили ма са каквим захтевом самостално, по својој иницијативи, онда би се са њима могло разговарати и усвојити оно што се прима, или одбацити оно о чему се има друкчије мишљење. „Ја говорим као Хрват, рекао је потписани, и као такав, као Хрват, ја правим разлику између ма каквог акта мога жупника, мога бискупа, мога надбискупа, Хрвата, који ми, о хрватским стварима, поступа по хрватској мисли, по хрватском осећању, по хрватским интересима и побудама. Али, као Хрват, ја не примам импозицију никакве стране власти, била она црквеног или световног карактера. Када се над Југославијом, када се над нама Хрватима врши импозиција од странаца, долазила она из Квиринала или из Ватикана, она остаје, за нас Југословене, импозиција, и ми је не само не примамо, ми је одбацујемо. С нашим бискупом ми ћемо разговарати, слагали се или се не слагали у мишљењу; импозицију странца одбијамо, категорички и апсолутно."

Ту дистинкцију потписани није могао да не учини, јер све оно што сачињава његово југословенско биће, буни се противу такве импозиције. Да је остао равнодушан, он би рђаво мислио о себи и сматрао би да се огрешио о мандат не само Управе Српског Професорског Друштва — коју је представљао и у оном тренутку кад је говорио као Хрват и члан Хрватског Професорског Друштва — већ и сваког члана Српског Професорског Друштва

Апсолутни присталица јавности, што значи и апсолутни присталица најревноснije и сталне контроле свачијег јавног рада, писац намерно износи, на овоме месту, ову своју делимичну активност, да му другови — ако их има таквих — које је он представљао и који се не би слагали са оваквом његовом акцијом, изразе своје неповерење.

Једна једина ствар, која је, несумњиво, најважнија, јесте ова: нека свако изнесе своје гледиште на оно што зовемо јединство нашега друштва, нека га изнесе одређено, потпуно, и онда ће се видети да ли Југославија има у нама представнике потпуног јединства или представнике једног јединства условљеног већим или мањим бројем подуслова.

МИОДРАГ РИСТИЋ

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

Jules Payot, *Le Travail intellectuel et la Volonté,* suite à l'Education de la Volonté. F. Alcan, Paris, 1920.

Ово је дело написао Жил Пајо, ректор Академије Екс-Марсељ, аутор многих ваљаних књига педагошких и филозофских. Најважније су му: „Васпитање воље", које је преведено на једанаест језика, па и на наш, где је дочекало 2. издање; „Веровање"; „Освајање среће"; „Морал у школи"; „Течај морала"; „Учитељима и учитељицама"; „Васпитање демократије"; „Учење вештине писања".

Као дугогодишњи просветни радник, Пајо је запазио да многи ђаци не умеју да раде свој посао, да упропасте много времена и снаге при раду, јер не познају методе рада, не знају законе умне радљивости. „На сто ђака нема ни један појма о томе какав метод рада највише одговора његовој енергији, природи његова памћења и стању његова здравља." И сам писац жали што није у своје време сазнао праве методе рада, засноване на психологији, услед чега је изгубио много времена. Сећајући се свога школовања, он вели: „Ниједан од мојих многобројних професора никад ми није давао савете како ваља да радим". Ово су побуде за постанак горње књиге, у којој се излажу, на основу психологије и хигијене, најбољи методи умнога рада, дакле и школскога. С тога ово дело заслужује пажњу наставника и ђака свију врста школа. Писац исказује наду да ће ускоро доћи време кад ниједна школа неће бити без свога директора рада, једног васпитача који ће врло добро знати психологију, и чији ће нарочити задатак бити: да практично изводи и примењује методе рада у школи. Он ће давати сваком детету, према његовим способностима, нарочите савете за рад. Он ће поучавати ђаке како треба да уче своје лекције, како да се служе речником, граматиком, како раде задатке из латинског и француског језика; како да праве изводе и како да их класификују.

Вредан је пажње пишчев савет да не треба расипати умну енергију на читање многих књига и новина, као што се то данас чини. Он препоручује да се чита мало, али ваљано, са размишљањем, и то најбоља дела, или — како их он назива — „краљевске књиге". У опште, Пајо разликује четири врсте лектире: 1) професионалну или стручну; 2) допунску, ради допуне студија; 3) лектиру ради моралног образовања која треба да припомогне образовању личности, карактера; 4) забавну, ради разоноде. По себи се намеће овде мисао о организацији свеколике лектире, како би се умна снага економисала и концентрисала. Пајо много полаже на концентрацију снаге, мисли, пажње, ради успешног умног

рада. Ако ђак не расипа духовну енергију на хиљаду занимања без вредности, на хиљаду лектира случаја, он ће имати обилату интелектуалну бербу. Пишчеви савети о искоришћавању времена, тренутака, заслужују да се прихвате, јер је време изаткано од тренутака. Човек може да изврши велика дела кад не расипа време. Дарвин никад није губио ни једног тренутка. Кратки живот једног Паскала, једнога Спинозе био је ипак врло богат.

Нарочиту пажњу заслужује поглед пишчев на умну замореност. Он га сматра лошом сугестијом. По њему, премор никад не долази од правога рада.

Замашај ове књиге за све васпитаче и васпитнике види се из овог овлашног прегледа њене садржине.

У првој књизи, која је преведена на српски (преводилац г. Јов. М. Јовановић, издање књижаре С. Цвијановића), писац говори о томе шта је то: волети рад и умети радити; о вредности времена; о правом и лажном раду. Занимљиви су подаци о раду великих научника, као Дарвина, Лајела, Спенсера, Канта, и великих књижевника, као Золе, Ига, Скота, Флобера и т. д.

У другој књизи, која још није угледала света на нашем језику, имају поглавља о пажњи и памћењу. Нарочито се препоручују поглавља о томе како се можемо користити књигама, о доброј и новој лектири, о опасностима читања. Пајо не препоручује начитаност, ерудицију, већ је више за самосталне напоре мишљења.

За студенте је нарочито важно четврто поглавље друге књиге. Ту излаже писац о методама у разним дисциплинама, на име: о изучавању математике, историје, латинскога; како ваља студирати права, медицину, филозофију; о трговинским методама; о административном раду. Ту је и важно поглавље о Херкулском избору позива после матуре. Корисна је напомена пишчева да студенти не треба да буду само „справе за хватање бележака професорских", јер то још не значи радити умно. Не учи се пасивним бележењем, већ активношћу, напором, размишљањем.

Ова значајна књига треба да буде на столу сваког студента, сваког умног радника, као средство за бољи и продуктивнији рад. Овом приликом намеће се питање: зар не би било врло корисно кад би се на нашим универзитетима основале нарочите катедре за проучавање и излагање метода умнога рада, како би се сви студенти оспособили за што продуктивнији будући рад?

п. м. и.

ДРУШТВА И УСТАНОВЕ

Учитељско Удружење после рата. — Једно од наших професионалних удружења које је давало најјаче знаке живота, и раније и сада, било је Учитељско Удружење.

Ми у овој прилици нећемо говорити о његовим предратним тековинама и успесима; намера нам је у овој прилици да укратко изложимо његове садање правце рада и струје које се у њему јављају.

Можда ни један сталеж није тако јасно био огледало свих струја и покрета у нашем друштву као што су то били учитељи, и њихове скупштине у свима моментима биле су верна слика тога. Ми не мислимо овде понављати фразе похвала учитељима и њиховом животу и раду. Сам предмет посла коме се посвећују, а нарочито правац у коме се они васпитавају, стварао је од њих један ред идеалиста и алтруиста који су се увек одушевљавали идеалима нације и човечанства, и загревали и поносили да буду апостоли сваке слободне мисли и свега што води прогресу и у просвети и у слободи и у материјалној култури.

Али, живећи у положају потиштених, они су вечно показивали велику осетљивост према социјалној неправди. И баш та осећања (далеко више него лични егоизам) нагонила су их те су у много прилика смело и одлучно дизали свој глас у корист поправке свог потиштеног положаја и свега што успорава напредак.

Та тенденција за социјалном правдом опажа се код њих још у јачој мери после рата. У животу њихове организације она се јавља као црвени конац, паралелно с оном великом струјом алтруизма и пожртвовања која, и поред свег суровог егоизма садашњице, није ишчилела из душа учитељских.

Затекавши, по повратку у отаџбину, збрисане све тековине свога удруженог рада, учитељи су се брзо прибрали, и новом снагом, а старим одушевљењем, почели ударати нове темеље својој организацији, за коју претходне генерације поднеше толике напоре.

Први рад њихов било је дело хуманости: *обезбеђење учитељске сирочади.* Својим личним радом и средствима самих учитеља брзо је створен један јак фонд, који је већ знатне помоћи учинио деци и породицама у рату палих учитеља.

Али упоредо с овим настаје један други велики и смишљени рад на стварању *учитељског јединства*, које је манифестовано 18 јула о. г. на Првом Конгресу Југословенског Учитељства.

Та реч *јединство* данас је у моди. Њу певају многа уста, која у ту песму не уносе ни трунку осећања; али се без претеривања може рећи да је овај рад на делу учитељског јединства прожет био једним чистим и светим одушевљењем срдаца и душа оних који су цео живот посветили том високом идеалу нашега народа.

Тај велики и силни осећај надјачао је све остале, и то је оно што мало час поменусмо: да је струја *за општим добром* код учитеља и у овој прилици превагнула над струјом за њиховим личним добром.

Покрет једног дела младих учитеља који у борбу учитељску унеше један нов савремен мотив и метод, а то је тежња *за синдикалном ор-*

ганизацијом Удружења, моментано је одложен да би се прво довршило дело уједињења — круна идеалистичког рада старијих генерација.

Тако моћну и јаку организацију имају сада млађе снаге учитељске временом да модификују и својим смишљеним радом приближе је оном идеалу за који мисле да најбоље одговара савременим потребама живота.

У осталом, учитељи у ствари и сад имају свој *синдикат*, о коме млађи учитељи толико пишу. Садања велика организација учитељска — у коју је прикупљена сва досада растурена снага учитељства — запојена солидарношћу, у ствари представља, поред осталог, и борбени фронт за одбрану материјалних интереса својих чланова.

М. Станковић

ЈАВНА ГОВОРНИЦА

Поводом чланка: „Загребачка Скупштина Средњешколских Наставника“

У „Просветном Гласнику“ за јули ове године, изашао је чланак г. Миодрага Ристића, професора: „Загребачка Скупштина Средњешколских Наставника“. Извесне нетачности у том чланку дају ми повода да напишем ово неколико речи, и да читаоце „Просветног Гласника“ обавестим о правом стању ствари о којој је реферисао г. Ристић.

По ослобођењу и уједињењу земаља на којима живе Срби, Хрвати и Словенци, очекивало се стапање, или бар везивање, сличних установа које су се затекле у тим земљама, па се то очекивало и од професорских друштава. Прву редовну Скупштину имало је Хрватско Професорско Друштво у Загребу. Српско Професорско Друштво у Београду добило је позив да пошље изасланике на ту Скупштину, као што је и пре рата рађено. Ни међу тачкама дневног реда, ни међу предлозима појединих чланова тога друштва, није било ни помена о каквоме уједињавању и спајању професорских друштава. Тај факт опоменуо је управу Српског Професорског Друштва да буде обазрива и да не хита са покретањем овог деликатног питања. Али кад је Управа Професорског Друштва у Сарајеву поднела овај предлог, Управа Професорског Друштва у Београду прихватила га је и ставила на дневни ред првог свога редовног збора после ослобођења, који је одржан 5, 6 и 7 октобра прошле године.

Позивајући на тај збор председнике друштава из појединих покрајина наше уједињене отаџбине, Управа је морала водити рачуна о осетљивости и традицијама покрајинских друштава, те је намеравала да се то јединство прокламује на самом збору. И заиста, представници професорских друштава у Сарајеву и Сплиту, као и представници професорских колегија из Црне Горе и Војводине, свечано су изјавили, уз

бурно одобравање збора, да ступају у заједничко друштво, које ће се звати: „Професорско друштво Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца“. Делегати Хрватског и Словеначког Професорског Друштва дали су сличне изјаве, али са резервом.

Тако је било, а ево како о томе пише г. Ристић: „Читаоци „Просветног Гласника“ — међу њима особено они који су, лане, учествовали на том незаборавимом скупу — сећају се резултата рада те скупштине. Они се сећају да су млађе генерације захтевале што скорије стварање једног јединог друштва југословенских средњешколских наставника. Млађим српским наставничким генерацијама изгледало је да су њихови старији другови — људи које су млађи веома ценили и као школске раднике и као јавне личности — криви, шта више, што та прошлогодишња скупштина није још тада била скупштина југословенских но само српских професора . . .“

Признајем да ме овако схватање целе ствари од г. Миодрага Ристића јако изненађује, јер је њему, као учеснику на томе збору, врло добро познато да је предлог о уједињењу свих професорских друштава у једно једино *једногласно* примљен од целог збора Српског Професорског Друштва. У томе питању није било „старијих и млађих“, како нас г. Ристић класификује.

Исто тако г. Ристићу је познато, што је у осталом изнео и у овоме чланку, да је његово „Југословенско Професорско Друштво“ рђаво прошло на прошлогодишњој скупштини у Загребу, јер је предлог да се образује заједничко друштво у коме ће досадашња друштва бити секције са својим правилима, имовином и делокругом рада — дакле потпуно самосталне — добио 80 гласова, а предлог за савез друштава 65. То је било онда, а кад је израђен нацрт заједничких правила са секцијама, онда је у Загребу дошло до расцепа у друштву. Победио ма ко, тамо ћемо имати два друштва.

Утисци г. Ристића изражени у редовима: „Онај који пише ове редове — један од тадашњих млађих — никад неће заборавити сву спонтаност, као и сву апсолутно неприпреману борбеност млађих, која је била више запрепашћење што то није унитарна скупштина, но што је била протест што је покрајинска“, или су последица самообмане г. Ристића, или су изнети „за опсенити простоту“. „Борбеност млађих“ нити је била „спонтана“ ни „неприпремана“, него на против смишљена и добро организована, само не да се образује „Југословенско Професорско Друштво“, него да се узме у своје руке Српско Професорско Друштво, и да се његов рад скрене са свога досадашњег правца. Та нова Управа ни до данас није успела да питање о уједињењу крене са тачке на којој га је затекла кад је примила управу у своје руке.

Д-Р С. П. СТЕВАНОВИЋ

БЕЛЕШКЕ

Бољшевистичке идеје о васпитању. — Као што је познато, бољшевици се хвале да су ванредни васпитачи, и највише су горди на педагошки рад совјета, који је, нарочито, дело г-ђе Ленин и народног комесара Луначарског. Г-ђа Ленин је права теоретичарка нове педагошке школе. У француском часопису „Le Correspondant", г. Жан Макс објављује тим поводом једну врло документовану и врло интересантну студију. Г-ђа Ленин држи да нова школа треба да има само један циљ: образовати „потпуне људе спремне у теорији и у пракси за сваковрстан физички и интелектуални рад, и кадре да створе један разуман, пун активности, леп и весео друштвени живот". Г-ђа Ленин разликује четири епохе у настави: до седме године, забавишта, дечји вртови, где ће „свако, слободно и хармонично, развити своја чула, под лаким и далеким надзором"; од седме до дванаесте године, основна школа, где је посао учитеља да „пробуди код деце радост за продуктивним радом у заједници"; од дванаесте до шеснаесте године, школа другога степена, у којој се „проучава друштвена средина и стиче схватање света"; најзад виша школа, која специалише позив и „развија осећање обавезе слободнога и кориснога рада, у сагласности с колективним потребама". Г-ђа Ленин је присталица дечјег self-government-a: ђаци се сами управљају и контролишу; свака школа треба да има свој специјални устав; ученици, удружени у одборе, држе опште састанке и раздељују између себе послове и дужности.

Шта је све то дало у пракси, напорима Луначарскога? На Јасној Пољани, Толстојевом добру, створено је „царство деце". Више стотина деце груписано је ту да обрађује поља и живи у „дечјој републици"; деца из вароши са севера и из центра концентрисана су на некадашњим аристократским имањима; има их 3000 у Зимској Палати и 2000 у Царском Селу; створено је 1021 дечјих вртова, 375 школа у слободном простору и две колоније са, укупно, више од 128000 деце. Циљ је ових педагошких покушаја совјетизма да се дође до потпуног преображаја породице. Комунистичко друштво треба да узме на себе искључиву бригу о старању деце, јер породица смета пролетерском напору ка слободи и слаби револуционарни дух. Како је социално васпитање камен темељац комунизма, дете треба да постане пошто пото „свесни комуниста". И, с друге стране, будући и жена има свој независан живот, „породица престаје да буде потреба за чланове који је сачињавају, као и за државу".

Сарадња наставника и ученика. — Често се упућује прекор професорима, нарочито универзитетским, да имају са својим ученицима само обавезног додира на часовима, да не врше на њихову интелектуалну и моралну формацију сав утицај који би, по своме ауторитету, могли да врше. Тај би прекор био без основа кад би се сви професори угледали на пример који даје г. Арно (Arnauld), професор на Факултету Књижевности Универзитета у Поатје-у, у Француској. Г. Арно је ту скоро учинио Француском Институту једно врло интересантно саопштење о предмету: „Један нов начин приближења између професора и студената", изложивши у том рапорту метод којим се служи сâм од пре двадесет

година и који му је увек успевао. Желећи да од својих ђака створи пријатеље, да стекне, не само њихово поштовање, већ и њихову симпатију и њихово поверење, да би тако боље могао да поправи њихове недостатке и допуни њихове добре особине, професор их прима код своје куће, једном недељно. Ту, на тим интимним састанцима, „заборављајући програме, професорску катедру, службене курсеве, и друго, разговара се, дискутује се о најразноврснијим предметима. Професор се користи свим приликама да отвори те младе мозгове општим идејама и да поправи оно што сувише књишко образовање може имати апсолутнога. У тај круг заиста породичан, нимало школски, г. Арно уводи, према случају прилика, све познате личности на које наиђе: специјалисте, путнике, и т. д., који доносе тим младим духовима искуство широке студије или виђене ствари."

За једну школску годину има до пет стотина посета на тим састанцима. Разуме се да су се, од пре двадесет година, ученици г. Арноа растурили на све стране света — има их и у Србији, — али их један повремени билтен везује за централну тачку и допушта професору да продужи вршити на њих, чак из далека, свој благотворни утицај.

Синдикализам и средња настава у Француској. — „Народна Федерација професора лицеја и наставница женских средњих школа у Француској" извршила је летос међу својим члановима референдум о питању синдикализације друштва. Од 4700 чланова Федерације узело је учешћа при гласању њих 3495. Захтевани кворум био је две трећине гласача, то јест 2330. Резултат референдума је овај. Одбијени су: преображај у синдикате (2177 гласова за, 1191 против, 477 уздржаних од гласања), приступање Федерацији чиновника који нису пришли „Општем Удружењу Рада" (1771 глас за, 1533 против, 191 уздржаних од гласања), приступање Федерацији чиновника који су пришли „Општем Удружењу Рада" (632 гласа за, 2700 против, 163 уздржаних од гласања), приступање Конфедерацији интелектуалних радника (1250 гласова за, 1876 против, 369 уздржаних од гласања). На против, Федерација професора лицеја примила је са 2468 гласова за, 892 гласа против и 135 уздржавања од гласања своје сједињење с другим групама средњешколске наставе, и с 2373 гласа за, 971 гласом против и 151 уздржавањем, своје стапање са свима другим групама јавне наставе.

Општи резултат је дакле: не синдикалисање већ покрет ка средњешколском јединству најпре, а затим, покрет ка јединству са разним родовима наставе.

Школски вртови у Америци. — Американци су не само сачували ове вртове које су створиле ратне тешкоће, него их и развијају. За њих је, доиста, градинарство бар толико исто корисно васпитачко средство колико и ма који други ручни рад. Уз то, само закључење мира није било довољно да произведе све врсте хране које оскудевају. Отуда, према америчком часопису *School-Life*, службеном органу Бироа за васпитање, амерички школски вртови (United States School Garden) бројили су априла месеца о. г. три милиона ученица и ученика, а за крај сезоне предвиђала се цифра од пет милиона учасника.

Учитељи на Универзитетима у Немачкој. — Одлуком пруског Министра за Науке, Уметности и Народну Наставу од 19 септембра 1919, Пруска је отворила свима својим учитељима своје универзитете. Та од-

лука остварује једну стару жељу пруског учитељства и чини, како пише *Allgemeine Deutsche Lehrerzeitung*, један од најзначајнијих датума у историји пруске школе. Главне одредбе те одлуке ове су: 1) Сви учитељи и учитељице могу, после најмање две године службе и по свом тражењу, бити уписани на Универзитете и све остале заводе више наставе у Пруској као редовни ученици и, после шест семестара потпуних педагошких студија, полагати испит из филозофије и педагогије, према уредби о професорима средњих школа. За те кандидате, сведоџба о свршеној учитељској школи замењује матурантску сведоџбу. 2) После завршених студија, учитељи и учитељице могу се пријавити за докторат и за државни испит средње наставе, под условом да, место матурске сведоџбе, поднесу сведоџбу о свршеној учитељској школи, и, уз то, диплому о допунским студијама. 3) Тај допунски испит полаже се пред провинцијским академским већем од кога зависи Универзитет на коме кандидат студира и обухвата следеће предмете: латински и грчки, за кандидате којима је главни предмет вера, немачки, модерни језици и историја; латински или модерни језик (енглески, француски), према избору кандидата, за оне који се спремају за наставнике математике и природних наука. 4) Учитељи и учитељице могу се уписати и на све друге факултете сем филозофског: на факултет теологије, медецине, права, и т. д. За тај случај предвиђа се један специалан испит који даје учитељима диплому о завршеној средњој школи; велика је новина што се, за ту врсту матуре, води рачун о учитељевим студијама у учитељској школи и што се он испитује само из извесних предмета. Тако, да би се добила матурантска сведоџба класичних гимназија, треба полагати испит из латинског и грчког; за сведоџбу полумодерних гимназија потребан је испит из два модерна језика која се нису учила у учитељској школи, и математике; за диплому реалке тражи се испит из модерног језика, математике и природних наука.

Практични дух у средњој школи. — Да ли је истина да је једна нова школа произишла из рата, школа чији ученици не живе више у „једном идеалном и лажном свету који почиње од Омира и не прелази XVIII век?“ Такво је мишљење једног француског професора, г. Гомбо-а, објављено у листу *La France*. „Време, каже г. Гомбо, кад је један јаз раздвајао школу од света феномена, не постоји више. Многи професори: филозофи, историчари, лингвисти, физичари, природњаци — и чак неколико професора књижевности — открили су живот и саопштили својим ученицима резултат свога искуства.

„Извесни, захваљујући каквој срећној иницијативи, путовали су. Други су правили политички пут око света. И једни и други изашли су из монашке ћелије у којој су њихови претходници били затворени.

„Мешајући се у живот других људи, они су престали да образују једну малу затворену групу. Њихови погледи су се проширили; не одричући се књига, они су разумели да писане стране или рукописи не садржавају сву мудрост. Та склоност ка директном посматрању и оригиналној мисли, далеко од тога да шкоди њиховој настави, осветљава је и оживљује.

„Они задржавају пажњу својих ученика којима говоре једним разумљивим језиком; они их не воде више у један свет створен нарочито за њих; они их узимају у друштво у коме се крећу и на светлост догађаја који се развијају и институција које постоје; они чине да ученици боље разумеју ишчезла друштва.

„Професори који су учествовали у рату имају у највећем степену ту реалистичку тенденцију која, срећом, не искључује култ чистих идеја. То су прави професори енергије."

Удружење професора у Њу-Јорку. — Ситуација професора и радног света толико је друкчија у Здруженим Државама од њихове ситуације у нашој земљи, да се ту не могу правити никаква поређења. Ми ипак доносимо, као занимљив документат, програм заједнице професора универзитетских колежа, која је ту скоро образована под контролом Америчке федерације рада.

Ми рачунамо нарочито, каже се у том програму, на моћ организације; њоме, ми ћемо бити у стању да убедимо оне који имају да се старају о васпитним заводима да радикалне промене треба да се изврше у настави. Ако не успемо, ми бисмо могли, поучавајући и побуњујући јавно мњење, да утичемо на наше законодавце, да их натерамо да изгласају нове законе који се тичу поправке државних школских институција. Ти закони треба да садрже минимум правила задахнутих демократским идеалом и потребом да се заједчи професорима сигурност службе и пристојна плата.

Заједница удружених професора истиче, према својим статутима, следеће циљеве:

1) Развити демократски дух у васпитним установама и одредити политичке мере за примену;

2) Увећати дејство васпитних установа осигуравајући наставницима што је могуће боље услове за вршење њихове професије;

3) Учврстити између наставника везе узајамне помоћи и сарадње;

4) Сарађивати с радничким организацијама, да би се добила поправка животних услова и развио демократски дух у индустријском, друштвеном и политичком животу заједнице.

О једнакости права. — Г. Ж. Лансон, директор Више Нормалне Школе у Паризу, познати књижевни историчар и један од најтрезвенијих и најтемељитијих духова модерне Француске, публиковао је недавно у *Аналима* серију чланака о женским средњим школама. Између осталога, Г. Лансон констатује неколико основних и неоспорних истина: прво, да женске имају права на културу, и на сву културу; друго, да оне треба да могу да се служе том културом, и треће, да правда захтева, између људи и жена, једнака права и једнаке изгледе на успех.

Али Г. Лансон извлачи одмах из те последње истине последице које изгледају неочекиване, јер ми нисмо навикнути да гледамо ту страну питања. Ако жене, каже он, треба, сасвим праведно, да имају иста права као људи, исто је тако праведно и да ствар буде обратна, и да се са људима поступа равноправно као и са женама. Међутим, има једна ствар у којој жене имају преимућство над људима и којом су људи страшно „хандикапирани": то је што жене немају војне обавезе; последица: узмицање над људима за годину, две или три. „Има само један начин, наставља Г. Лансон, да се уклони та замерка: то је да се наметне и женама које желе да добију дипломе резервисане досада људима и хоће да експлоатишу социјалне користи тих диплома у утакмици са људима, истовремена служба, не војна, већ цивилна... Док млади студенти служе у касарни, зашто младе студенткиње не би служиле исто време у болници, у диспансерима, у сеоским, грађанским и популарним „фоајеима",

у варошким и сеоским библиотекама, једном речју, у сваковрсним добротворним установама за помоћ, хигиену и васпитање које ће требати створити или развити?... Зашто, тако исто, жене не би олакшале посао људима узимајући на себе многе писарске и интендантске дужности у војсци?... Наше одважне девојке које су, за пет година рата, напустиле своје породице и отишле да живе у болницама или војничким одмориштима, показују пут којим треба ићи...“

БИБЛИОГРАФИЈА

Музикалије и књиге послате Уредништу:

Збирка одабраних песама у један, два, три и четири гласа за школску омладину (основних и средњих школа). Удесио Влад. Р. Ђорђевић. Друго издање. Цена 10 динара.

Школа за виолину за средње школе. Израдио Влад. Р. Ђорђевић. Пето, поправљено и попуњено издање. Препоручена за средње школе. Цена 10 динара.

Литургија. Забележио и удесио за два гласа за ученике основних и средњих школа Влад. Р. Ђорђевић. Друго издање. Цена 3 динара.

Trente-cinq chansons populaires serbes par. Vlad. R. Georgevitch. Deuxième édition. Prix 10 dinars.

Trente danses serbes arrangées pour piano par Vlad. R. Georgevitch. Deuxième édition. Prix 7 dinars.

Жил Пајо, *Интелектуални рад и воља.* Наставак „Васпитања воље“. С француског Јов. М. Јовановић. — Београд, издање С. Б. Цвијановића, 1920. С. 171, цена 6 дин.

Иво Андрић, *Ex ponto.* — Београд, издање С. Б. Цвијановића, 1920. С. 110, цена 6 дин.

М. М. Николић, *Соња.* — Београд, издање С. Б. Цвијановића, 1920. С. 100, цена 5 дин.

Модерне француске приповешке, превео Милан Богдановић. — Београд, издање С. Б. Цвијановића, 1920. С. 198, цена 7 дин. (Модерна Библиотека, 16).

Божидар Пурић, *Љубавне свечаности.* — Београд, издање С. Б Цвијановића, 1920. С. 60, цена 4 дин.

Милош Црњански, *Приче о мушком.* — Београд, издање С. Б. Цвијановића, 1920. С. 116, цена 7 дин. (Модерна Библиотека, 17).

Одговорни уредник
С. ПЕТРОВИЋ
Душанова улица бр. 5, Београд.

Државна Штампарија
Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца
Београд.

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ

БРОЈ 4 ОКТОБАР 1920 ГОД. XXXVII

СЛУЖБЕНИ ДЕО

ОПШТЕ ОДЕЉЕЊЕ

УКАЗИ ЊЕГОВОГ КРАЉЕВСКОГ ВИСОЧАНСТВА ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИКА АЛЕКСАНДРА

ПОСТАВЉЕЊА

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 27 августа ове године, на предлог Господина Министра Просвете, постављени су:

у Министарству Просвете:

за инспекторе средње школе за Банат, Бачку и Барању у рангу директора I класе, са додатком по чл. 21. Уредбе о Уређењу Министарства Просвете:

Радивоје Врховац, директор гимназије у Сремским Карловцима и Алекса Станојевић, просветни инспектор за Брегалничку област, обојица по службеној потреби.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 16 септембра ове године, на предлог Господина Министра Просвете, постављени су:

у Министарству Просвете:

за начелника I класе Општега Одељења, Лазар Р. Кнежевић, референт за Основну Наставу у пенсији;

за шефа Одсека за Снабдевање, Тодор Боровњак, професор Крагујевачке гимназије;

за секретара I класе, Никола С. Јањић, учитељ и свршени правник;

за секретара II класе у Одељењу за Средњу Наставу, Трифун Милитар, свршени студент филозофије и хонорарни наставник гимназије у Новом Саду;

за секретара III класе, Властимир Будимовић, секретар IV класе истог Министарства;

за писара I класе, Даница Ж. Дачићка, учитељица.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 27 августа ове године, на предлог Господина Министра Просвете, постављен је:

у Народној Библиотеци у Београду:

за помоћника библиотекара I класе, Војислав Илић, досадашњи секретар Министарства Правде.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 27 августа ове године, на предлог Господина Министра Просвете, постављени су:

у Министарству Просвете:

за референта у Одељењу за Средњу Наставу, с годишњом платом од 6000 динара, Јован Живојиновић, професор гимназије у Новом Саду;

за писаре I класе, Стојан Срећковић, Војислав Милошевић и Ружица Тодоровић, писари II класе истога Министарства; Светозар Стојаковић, учитељ; Владимир В. Јанковић, помоћник тајника при финансијској делегацији у Новом Саду; и Јелена Томићева, званичник Министарства Финансија и апсолвирани студент филозофије;

за писаре II класе, Даринка Божићка рођена Дујановић, свршена учитељица; Лепосава Димитријевић, учитељица у оставци; Даница Спасићка, Зорка Бугарчићка и Велимир Козлић, практиканти истог Министарства, и Вукосава Гавриловић и Милан Л. Рајић, студенти филозофије.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 27 августа ове године, на предлог Господина Министра Просвете, постављен је:

у Министарству Просвете:

за референта у Одељењу за Средњу Наставу, Милан Карић, професор II београдске гимназије, с годишњом платом коју је и досада имао и додатком по чл. 21. Уредбе о Уређењу Министарства Просвете.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 27 августа ове године, на предлог Господина Министра Просвете, постављени су:

у Државној Штампарији:

за техничког фактора, с годишњом платом од 4000 динара, Миша Грујић, садашњи технички фактор;

за писара II класе, Милорад Игњатовић, званичник исте Управе.

ОДЛУКЕ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

Одлуком Министарског Савета од 28 маја ове године ПБр. 3265 признато је Д-р Тихомиру Остојићу, редовном професору филозофског факултета у Скопљу, у године професорске службе за повишице и пенсију време од 7 октобра 1889 до 20 априла 1920 године, које је провео као предавач и професор у Новосадској гимназији и као секретар Матице Српске, а на основи чл. 24. Закона о Университету преведен је на плату од 9000 динара, рачунајући од 20 априла ове године.

Одлуком ПБр, 5665 од 16 августа ове године наређено је да се на међународни конгрес за стварање националног универзитета, који ће се држати у Бриелу, пошљу као изасланици Универзитета г. г. Д-р Рикард Зупчевић, професор Универзитета у Љубљани; Д-р Бранислав Петронијевић, професор Универзитета у Београду, и Д-р Фердо Шишић, професор Универзитета у Загребу.

Одлуком ПБр, 5708 од 18 августа ове године одређен је за представника Министарства Просвете у одељењу за извршивање међународних уговора г. Милан Карић, професор, референт за Средњу Наставу, на место г. Лазара Кнежевића, референта, који је стављен у пензију.

Одлуком ПБр. 6192 од 8 септембра ове године, а на основи чл. 24. Закона о Университету, одобрено је да се г. епископу Иларион Зеремском, редовном професору Универзитета, издаје плата од 9000 динара, рачунајући од 9 јула ове године, као дана када је указом постављен за професора, а имао је 28 година, 8 месеци и 25 дана проведених у служби као професор Богословије и викарни епископ, што му је овом одлуком урачунато у указну службу.

Одлуком ПБр 5924 од 26 августа ове године, постављен је за референта наставе у Просветном Одељењу у Паризу г. Момчило Милошевић, суплент реалке у Београду.

Одлуком ПБр. 5787 од 21 августа ове године, одобрено је да се за ову годину штампа календар са шематизмом.

Одлуком ПБр. 6205 од 2 септембра ове године наређено је да се г-ђица Јелена Лазаревићева и г-ђа Исидора Секулић-Стремницка, наставнице женске гимназије, упуте на рад у Министарство Просвете.

Одлуком ПБр. 6965 од 24 септембра ове године, наређено је да се Милан К. Петковић, професор гимназије у Ваљеву, упути привремено на рад у Музеј Српске Земље у Београду, с платом и редовним додацима на скупоћу, но без права на нарочити додатак за рад ван места сталне службе.

Одлуком ПБр. 7030 од 30 септембра ове године одобрено је да се откупи књига „Изучавање Српске Књижевности" од М. К. Драгутиновића, професора, по цени два динара од комада.

СРЕДЊА НАСТАВА

УКАЗИ ЊЕГОВОГ КРАЉЕВСКОГ ВИСОЧАНСТВА ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИКА АЛЕКСАНДРА

ПОСТАВЉЕЊА

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра, на предлог Господина Министра Просвете, утврђени су и постављени:

у Подгоричкој гимназији:

за директора III класе, с годишњом платом од 5000 динара, г. д-р Никола Шкеровић, директор и професор исте школе;

за професоре: г. г. Филип Ковачевић, с годишњом платом од 6000 динара; Оскар Марчић, Бранко Орловић, Евген Вафкен, Дано Дракулић, Милан Грбић и Радосав Вешовић, с годишњом платом од 3600 динара; Марко Кнежевић, Милан Кнежевић и Марко Шепаровић, с годишњом платом од 3500 динара, — све професори исте школе; Станко Перуновић, с годишњом платом од 3.600 динара, наставник исте школе;

у Цетињској гимназији:

за професоре: г. г. Лазар Ђ. Поповић, с годишњом платом од 6000 динара и Михаило Рајван, с годишњом платом од 4800 динара, професори исте школе;

за суплента: д-р Мато Николић, наставник исте школе;

за предметног учитеља с годишњом платом од 2550 динара, Глигорије Радовић, наставник исте школе;

за учитеља вештина с годишњом платом од 3000 динара, Алекса Ивановић, наставник исте школе;

у Пљеваљској гимназији:

за професоре: Владислав Нешковић, с годишњом платом од 4200 динара и Митар Обрадовић, с годишњом платом од 3600 динара, професори исте школе;

за предметног учитеља с годишњом платом од 2550, Камил Дрида, наставник исте школе;

у Никшићској гимназији:

за директора и професора с годишњом платом од 5400 динара, г. Милан Галогажа, директор и професор исте школе;

за професора с годишњом платом од 3.600 динара, Фрања Карош, професор исте школе;

за предметног учитеља с годишњом платом од 2550 динара, г. Петар Шобајић, наставник исте школе;

у Колашинској гимназији:

за директора и професора с годишњом платом од 4800 динара, г. Никола Кеслер, директор и професор исте школе;

за предметног учитеља с годишњом платом од 2550 динара, г. Новица Шћепановић, наставник исте школе;

у Беранској Гимназији:

за професора с годишњом платом од 3600 дин., г. Велимир Јојић, наставник исте школе;

за учитеља вештина с годишњом платом од 4800 динара, г. Мило Врбица, наставник, исте школе;

за предметне учитеље с годишњом платом по 2550 динара, Драгиша Боричић и Милутин Бабовић, наставници исте школе;

у Пећској гимназији:

за учитеља вештина с годишњом платом од 3000 динара, г. Владислав Новосел, наставник исте школе;

за директора и професора с годишњом платом од 4200 динара, г. Душан Д. Вуксан, пређашњи вршилац дужности управника те школе.

Указом Њ. К. В. Престолонаследника Александра, на предлог господина Министра Просвете, а на основи чл. 8 и 11 Уредбе о регулисању положаја наставницима ратом ометеним у полагању државног испита, постављени су:

за предметне учитеље с годишњом платом од 2550 динара:

у Беранској гимназији:

г. г. Сима Кастратовић, Љубомир Чукић и Милован Арсенијевић, наставници исте школе;

у Никшићској гимназији:

г. Митар Ковачевић. наставник исте школе;

у Цетињској гимназији:

г. г. Божидар Ђукић, Илија Зорић и Јоко Грујичић, наставници исте школе;

у Подгоричкој гимназији:

г. Раде Павићевић, наставник исте школе;

у Пећској гимназији:

г. Недељко Симоновић, наставник исте школе.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 14 августа 1920 год. на предлог господина Министра Просвете, постављени су:

у Ужичкој гимназији:

за суплента, Александар Н. Милићевић, дипломирани студент филозофије;

у Ћупријској гимназији:

за суплента, Никола Милатовић, дипломир. инжињер Хемије.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 27 августа ове године, на предлог господина Министра Просвете, постављени су:

у II мушкој београдској гимназији:

за суплента, Павле Соколовић, дипломирани студент филозофије;

у I гимназији у Крагујевцу:

за суплента, Димитрије В. Савовић, дипломирани студент филозофије;

у реалци у Лесковцу:

за суплента, Сима М. Милојевић, дипломирани студент филозофије;

у гимназији у Пироту:

за суплента, Ђорђе М. Ћирић, дипломирани студент филозофије и привремени предметни учитељ исте школе;

у гимназији у Тешову:

за суплента, Михаило Јонић, суплент гимназије у Пироту, по молби;

у гимназији у Чачку:

за супленте, Драгослав С. Митровић, дипломирани студент филозофије и Никола А. Станојковић, дипломирани студент филозофије и привремени предметни учитељ исте школе;

у гимназији у Зајечару:

за суплента под уговором, Николај Павловић-Мусатов, привремени предметни учитељ исте школе;

у гимназији у Подгорици:

за суплента, Душан Пејовић, суплент гимназије у Нишу, по службеној потреби а без права на путне и селидбене трошкове;

у гимназији у Велесу:

за професора, Стеван Симић, професор у пенсији;

у гимназији у Књажевцу:

за суплента, Ловро Ратковић, привремени предметни учитељ исте школе;

у гимназији у Јагодини:

за учитеља вештина, Милан Л. Чолић, учитељ гимнастике исте школе.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра, на предлог господина Министра Просвете, а по саслушању Министарског Савета и на основи члана 4. Закона о средњим школама, решено је да се реалка у Лесковцу и гимназије у Приштини и у Штипу подигну на степен потпуних осморазредних средњих школа.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра, а на предлог господина Министра Просвете, и на основи чл. 4. Закона о средњим школама, одобрено је да се у варошици Рачи, округа Крагујевачког, отвори четвороразредна приватна средња школа.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 17 септембра ове године, на предлог господина Министра Просвете постављени су:

у гимназији у Аранђеловцу:

за суплента, Милан Н. Милошевић, суплент I београдске мушке гимназије, по службеној потреби;

у I крагујевачкој гимназији:

за суплента, Александар Ђ. Лазић, дипломирани студент филозофије; и

за учитеља вештина, Јосиф Прохаска, учитељ вештина Битољске гимназије;

у Параћинској гимназији:

за суплента: Светозар Д. Спасојевић, дипломирани студент филозофије и наставник пређашње приватне гимназије у Параћину;

у Пожаревачкој гимназији:

за суплента, Радојко М. Јоцић, свршени студент филозофије и привремени предметни учитељ исте школе;

у Ужичкој гимназији:

за учитеља вештина, Милан Д. Драгосављевић, учитељ вештина Зајечарске гимназије, по молби.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 17 септембра ове године, на предлог Господина Министра Просвете, постављени су за професоре по чл. 1, 2 и 4 Уредбе о регулисању положаја наставницима ратом ометеним у полагању државног испита, с годишњом платом по 3000 динара:

у II београдској мушкој гимназији:

Властимир Стајић, суплент исте школе;

у Крушевачкој гимназији:

Прибислав Зарић, суплент исте школе, и

у Пожаревачкој гимназији:

Александар Б. Радојковић, суплент исте школе.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 17 септембра ове године, на предлог Господина Министра Просвете, постављени су:

у Аранђеловачкој гимназији:

за директора и професора, Михаило Милинковић, професор Шабачке гимназије;

у Алексиначкој гимназији:

за директора и професора, Владимир Стојадиновић, професор Алексиначке Учитељске Школе;

у гимназији у Белој Цркви:

за директора II класе, Душан Бабић, професор и привремени директор исте школе;

у Књажевачкој гимназији:

за директора и професора, Светолик Михајловић, директор и професор Неготинске гимназије, по молби;

у Лесковачкој реалци:

за директора I класе, Јеротије Новитовић, професор Чачанске гимназије;

у Нишкој женској гимназији:

за директора I класе, Михаило Марковић, директор и професор Лесковачке реалке;

у Новосадској мушкој гимназији:

за директора I класе, Марко Вилић, професор гимназије у Новом Саду;

у Новосадској женској гимназији:

за директора I класе, Стеван Милованов, професор гимназије у Новом Саду;

у Параћинској гимназији:

за директора и професора, Живко Петровић, професор у пенсији;

у Пришшевској гимназији:

за директора II класе: Живко Јоксимовић, директор и професор исте школе;

у Свилајначкој гимназији:

за директора и професора, Никола Војиновић, професор исте школе;

у Сомборској гимназији:

за директора I класе, д-р Петар Вукићевић, начелник Министарства Пошта и Телеграфа у пенсији;

у Србобранској гимназији:

за директора и професора, Јанко Гарић, професор и привремени директор исте школе

у Суботичкој гимназији:

за директора II класе, Иван Војнић Тунић, професор и привремени директор исте школе;

у Цетињској гимназији:

за директора I класе, Лазар Поповић, професор исте школе;

у Шапиској гимназији:

за директора I класе, Лазар Трипковић, директор и професор исте школе;

у Новосадској женској учитељској школи:

за управитеља I класе Павле Љотић, професор женске учитељске школе у Београду, и

у Суботичкој учитељској школи:

за управитеља I класе, Гргур Вујић, директор исте класе Нишке женске гимназије, по службеној потреби.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 17 септембра ове године, на предлог Господина Министра Просвете, а по саслушању Министарског Савета, решено је да се Филип Ковачевић, професор Подгоричке гимназије, на основи § 70 Закона о чиновницима грађанског реда, стави у стање мира с пенсијом која му припада према годинама службе.

Указом Њ. К. В. Престолонаследника Александра од 17 септембра ове године, на предлог Господина Министра Просвете решено је да се Остоји Василићу, професору Ужичке гимназије, уважи оставка коју је поднео на државну службу.

Указом Њ. К. В. Престолонаследника Александра, на предлог Господина Министра Просвете, уважена је оставка на државну службу Љубомиру Радовановићу, професору гимназије у Новом Пазару.

Указом Њ. К. В. Престолонаследника Александра од 27 августа ове године, на предлог Господина Министра Просвете, отпуштени су из државне службе на основи § 76 закона о чиновницима грађанског реда: Д-р Сима Марковић, професор III београдске гимназије, и Милош Требињац, суплент II београдске гимназије.

Указом Њ. К. В. Престолонаследника Александра од 27 августа ове године, на предлог Господина Министра Просвете, а по саслушању Министарског Савета и на основи чл. 4 Закона о средњим школама, отворена је четвороразредна средња школа у Сенти и Петровцу (Бачка).

Указом Њ. К. В. Престолонаследника Александра од 27 августа ове године, на предлог Господина Министра Просвете, а по саслушању Министарског Савета, и на основи чл. 4. Закона о средњим школама проглашене су за потпуне државне средње школе: Вероисповедна српска гимназија у Новом Саду и Градска гимназија у Суботици.

Указом Њ. К. В. Престолонаследника Александра од 30 септембра ове године, на предлог Господина Министра Просвете, постављени су:

у I Крагујевачкој гимназији:

за професора по чл. 1 и 4 Уредбе о регулисању положаја наставницима ратом ометеним у полагању државног испита, с годишњом платом од 3000 динара, Милорад Ванлић, суплент исте школе;

у Лесковачкој реалци

за учитеља вештина, Тодор Грујић, учитељ вештина Прилепске гимназије, по службеној потреби;

у Јагодинској гимназији:

за суплента, Божидар Бранковић, дипломирани студент филозофије;

у Нишкој женској гимназији:

за суплента, Константин Поп-Манић, привремени предметни учитељ исте школе.

Указом Њ. К. В. Престолонаследника од 30 септембра ове године, на предлог Господина Министра Просвете, решено је:

да се општинска гимназија у Жомбољи (Банат) претвори у државну четвороразредну нижу средњу школу.

Указом Њ. К. В. Престолонаследника од 7 октобра ове године, на предлог Господина Министра Просвете постављени су:

у I Београдској мушкој гимназији:

за професоре: Коста Јовановић, професор Зајечарске гимназије, по молби; Светозар Павић, професор Богословије Светога Саве, по молби;

за суплента, Михаило Симић. пређашњи суплент и асистент Универзитета;

за учитеља вештина, Јован Зорко, учитељ вештина Богословије Светога Саве, по молби;

у II Београдској мушкој гимназији:

за професоре: Јован Дравић, професор IV београдске мушке гимназије, по молби; Јован Поповић, професор Шабачке гимназије, по молби; Д-р Стеван Јантолек, професор I београдске мушке гимназије, по службеној потреби;

за суплента, Петар Јовановић, дипломирани суплент филозофије;

за професора, Милан Павловић, професор Богословије Светога Саве, по молби;

у III Београдској мушкој гимназији:

за професоре: Миливој Добросављевић, професор Крушевачке гимназије, по молби; Д-р Александар Стојићевић, професор Скопске гимназије, по молби;

за суплента, Драгољуб Мелентијевић, суплент I Крагујевачке гимназије, по молби;

у IV Београдској мушкој гимуазији:

за професоре: Сима Цветковић, професер I београдске мушке гимназије, по службеној потреби; Петар Косовић, професор београдске реалке, по службеној потреби; Александар Валента, професор музике у Шабачкој гимназији, по службеној потреби;

у Београдској реалци:

за професоре: Милан К. Петковић, професор Ваљевске гимназије, по службеној потреби; Коста Марић, професор Пожаревачке гимназије, по молби; Милорад Луковић, професор Скопске гимназије, по молби;

за суплента, Велибор Јонић, суплент Битољске гимназије, по молби;

у Врањској гимназији:

за професора, Александар Радојковић, професор Пожаревачке гимназије, по службеној потреби;

у Велико-Кикиндској гимназији:

за директора I класе, Д-р Душан Радић, директор гимназије у Новом Саду, по службеној потреби;

у Ћевћелиској гимназији:

за директора и професора, Делимир Лазаревић, професор исте школе;

у Јагодинској гимназији:

за професора, Урош Грбић, професор Лесковачке Реалке, по службеној потреби;

за учитеља вештина, Владимир Новосел, учитељ вештина гимназије у Пећи, по службеној потреби;

у Крушевачкој гимназији:

за професора, Светислав Раденковић, професор Ужичке гимназије, по службеној потреби;

у Лесковачкој реалци:

за професора, Милан Ђорђевић, директор и професор Гиљанске гимназије, по службеној потреби;

за професора, Ружица Ђорђевићка, професор Нишке женске гимазије, по службеној потреби;

у Неготинској гимназији:

за директора и професора, Душан Димић, професор Зајечарске гимназије, по службеној потреби;

у Нишкој мушкој гимназији:

за професора, Јозо Бабић, професор Пожаревачке гимназије, по службеној потреби;

у Пожаревачкој гимназији:

за професора, Драгомир Ђорђевић, професор Врањске гимназије, по службеној потреби;

у Приштевској гимназији:

за суплента, Радивој Карацић, суплент Скопске гимназије, по службеној потреби;

у Панчевачкој гимназији:

за професора, Михаило Ђорђевић, професор Битољске гимназије, по молби;

у Смедеревској гимназији:

за професора, Драгољуб Милојевић, професор Чачанске гимназије, по молби;

за суплента, Трифун Букић, суплент Приштевске гимназије, по молби;

у Ћуприској гимназији:

за директора и професора, Милан Мајзнер, директор и професор Велеске гимназије, по службеној потреби;

у Ужичкој гимназији:

за професора, Немања Томић, професор Нишке мушке гимназије, по службеној потреби;

у Шабачкој гимназији:

за професора по чл. 77 закона о средњим школама, Владимир Николајевић-Штирски, професор музике IV Београдске мушке гимназије, по службеној потреби;

у Сенћанској гимназији:

за директора и професора, Ђенад Вукићевић, професор мушке учитељске школе у Сомбору, по службеној потреби;

у Аранђеловачкој гимназији:

за професора, Милован Ристић, директор и професор Струмичке гимназије, по службеној потреби и Љубомир Видаковић, професор Ваљевске гимназије, по молби.

Указом Њ. К. В. Престолонаследника Александра од 7 октобра ове године, на предлог Господина Министра Просвете, постављени су:

за професоре по чл. 1, 4 и 6 Уредбе о регулисању положаја наставницима средњих школа ратом ометеним у полагању државног испита, с годишњом платом од 3600 дин.:

у III Београдској мушкој гимназији Стеван Јелача, привремени предметни учитељ исте школе;

у Лозничкој гимназији Дамњан Божић, предметни учитељ исте школе;

у Нишкој мушкој гимназији Славко Суботин, предметни учитељ исте школе, — по пристанку;

за професоре по чл. 20 Уредбе, с годишњом платом по 6000 динара:

у II Београдској гимназији Михаило Питовић, професор по чл. 77 закона о средњим школама Крагујевачке женске гимназије; и

у Зајечарској гимназији Петар Стаменковић, предметни учитељ исте школе.

Указом Њ. К. В. Престолонаследника Александра од 7 октобра ове године, на предлог Господина Министра Просвете, постављен је:

у IV Београдској мушкој гимназији:

за професора, Стеван Живковић, професор лесковачке реалке, по молби.

Указом Њ. К. В. Престолонаследника Александра од 7 октобра ове године на предлог Господина Министра Просвете, а на основи Уредбе о регулисању положаја наставницима средњих школа ратом ометеним у полагању државног испита, постављени су:

за професоре по чл. 17 Уредбе и чл. 59 Закона о средњим школама:

у I Београдској женској гимназији Круна Аћимовић, Леносава Петковић, Леносава Смодлака, Марија Геземан, Даринка Јаношевић и Милица Маруцић, редовне наставнице исте школе;

у III Београдској женској гимназији Јелица Јакшић и Леносава Жугић, редовне наставнице исте школе;

у Чачанској гимназији Касија Пенезић, редовна наставница исте школе.

За професоре по чл. 1, 4 и 6 Уредбе:

у I Београдској женској гимназији Даринка Милосављевић, с годишњом платом од 3600 динара, разредна учитељица исте школе; Ана Ђаковић и Мара Јуришић-Штурм, с годишњом платом по 3000 динара, помоћнице исте школе;

у II Београдској женској гимназији Милица Кнежевић, Вукосава Поповић, Зорка Божић, Даница Бајић и Милка Мићић, с годишњом платом по 3600 динара, разредне учитељице исте школе; Љубица Атанацковић и Паулина Албала, с годишњом платом по 3000 динара, помоћнице исте школе;

у III Београдској женској гимназији Косара Далековић, Милица Мишић, Милева Куртовић, Загорка Пахоруков, Љубица Радовановић и Милица Новичић, с годишњом платом

по 3600 динара, разредне учитељице исте школе; Марија Шокорац, Теодора Ринерова и Драга Вујић, с годишњом платом по 3000 динара, помоћнице исте школе;

у Ваљевској гимназији Марија Цветковићка, с годишњом платом од 3600 динара, разредна учитељица исте школе;

у Велеској гимназији Владислава Станојевић, с годишњом платом од 3000 динара, помоћница исте школе;

у Крушевачкој гимназији Анка Ракетић, с годишњом платом од 3600 динара, разредна учитељица исте школе;

у Кумановској гимназији Ружица Красићева, с годишњом платом од 3600 динара, и Ружица Стојановићева, с годишњом платом од 3000 динара, помоћнице исте школе;

у Неготинској гимназији Стака Богосављевић, с годишњом платом од 3000 динара, помоћница исте школе;

у Нишкој женској гимназији Даница Ковићка, с годишњом платом од 3000 динара, помоћница исте школе;

у Пожаревачкој гимназији Наталија Пантелићева, с годишњом платом од 3600 динара, разредна учитељица исте школе;

у Скопској гимназији Зорка Ковачевић, с годишњом платом од 3600 динара, разредна учитељица исте шкале; Драга Јовановићка, с годишњом платом од 3000 динара, обе помоћнице исте школе;

у Смедеревској гимназији Данка Митрановићева, с годишњом платом од 3600 динара, помоћница исте школе;

у Ужичкој Гимназији Зорка Јањушевић, с годишњом платом од 3600 динара, разредна учитељица исте школе и Јулија Василићка, с годишњом платом од 3000 динара, помоћница исте школе.

у Чачанској гимназији Зорка Д. Јанковић, с годишњом платом од 3600 динара, разредна учитељица исте школе:

у Шабачкој гимназији Божица Ј. Јовановићева и Лепосава П. Павловићка, с годишњом платом по 3600 динара, разредне учитељице исте школе;

за професоре по чл. 4, 6 и 19 Уредбе, са платом од 3600 динара годишње:

у I Београдској женској гимназији Олга Косановић, Јелена Бошковић и Надежда Стојићковић, разредне учитељице исте школе;

у II Београдској женској гимназији Катарина Богдановић и Лепосава Максимовић, разредне учитељице исте школе;

у III Београдској женској гимназији Јелисавета Ристић и Катарина Јовичић, разредне учитељице исте школе;

у Крагујевачкој женској гимназији Стојанка Рафајловић и Александра Љубичић, разредне учитељице исте школе;

у Пришшевској гимназији Катарина Јоксимовић, разредна учитељица исте школе;

у Тешовској гимназији Милева Петковић, разредна учитељица исте школе;

за супленте по чл. 13 Уредбе:

у III Београдској мушкој гимназији Младен Марковић, привремени предметни учитељ исте школе;

у I Београдској женској гимназији Даринка Стојановић, помоћница, и Љубица Симић, привремена предметна учитељица исте школе;

у III Београдској женској гимназији Зорка Тодоровић и Милева Петровић, привремене предметне учитељице исте школе;

у Велеској гимназији Драгомир Петронијевић и Милан Сашак, привремени предметни учитељи исте школе;

у Врањској гимназији Душан М. Поповић, привремени предметни учитељ исте школе и Милан Милетић, привремени предметни учитељ исте школе;

у гимназији у Великом Градишту Десанка Анђелковић и Душанка Витас, привремени предметни учитељи исте школе;

у гимназији у Горњем Милановцу Божидар Михаиловић, привремени предметни учитељ исте школе;

у Зајечарској гимназији Божидар Ђерић, Милан Цветичанин, Ђорђе Мијовић, Борисав Илић и Свето ар Миленовић, привремени предметни учитељи исте школе;

у Лесковачкој реалци Александар Стојковић, привремени предметни учитељ исте школе;

у Лозничкој гимназији Драгутин Ђ. Стефановић, привремени предметни учитељ исте школе;

у I Крагујевачкој гимназији Драгољуб Милентијевић, Светислав Стајић, Милутин Петковић и Сретен Петровић, привремени предметни учитељи исте школе;

у Крушевачкој гимназији Стојан Стојановић, привремени предметни учитељ исте школе;

у Кумановској гимназији Младен Николић и Душан Поповић, привремени предметни учитељи исте школе;

у Нишкој женској гимназији Милица Видојковић, привремена предметна учитељица исте школе;

у Новопазарској гимназији Драгомир Димитријевић, привремени предметни учитељ исте школе;

у Пиротској гимназији Фрања Дубравец, привремени предметни учитељ исте школе;

у Пожаревачкој гимназији Никола Ђурица, привремени предметни учитељ исте школе;

у Охридској гимназији Драгутин Кнежевић, привремени предметни учитељ исте школе;

у Свилајначкој гимназији Никола Митровић, Милорад Типсаревић, Драгољуб Бранковић и Бранислав Д. Поповић, привремени предметни учитељи исте школе;

у Прокупачкој гимназији Ђорђе Обрадовић и Јован Чемерикић, привремени предметни учитељи исте школе;

у Скопској гимназији Тодор Самарџић и Властимир Дробњак, привремени предметни учитељи исте школе;

у Ћупријској гимназији Стојан Јефтић, привремени предметни учитељ исте школе;

у Ужичкој гимназији Петко Краговић и Јован Топаловић, привремени предметни учитељи исте школе;

у Чачанској гимназији Коста Михаиловић и Драгутин Пурић, привремени предметни учитељи исте школе;

у Шапинској гимназији Никола Бошковић и Јелена Живковићева, привремени предметни учитељи исте школе;

за професоре по чл. 17 и 20 Уредбе:

у I Београдској женској гимназији Лепосава Бошковић, Јелена Лазаревић, Ангелина Стајић, Марија Ђурић, Наталија Обреновић, Надежда Вељковић и Надежда Гавриловић, редовне наставнице исте школе;

у II Београдској женској гимназији Милева Петровић, предметна учитељица исте школе;

у III Београдској женској гимназији Надежда Милић, редовна наставница I женске гимназије и Зорка Михаиловић, предметна учитељица исте школе;

у Крагујевачкој женској гимназији Јерина Нешић, предметна учитељица исте школе;

у Нишкој женској гимназији Лепосава Пејић, редовна наставница исте школе;

за предметне учитеље по чл. 17 Уредбе:

у II Београдској женској гимназији Јелисавета Марковић, Бранка Толмачева, Луја Јакшић, Јулка Јањић, Исидора Секулић, Александра Милетић и Даринка Станковић, све предметне учитељице исте школе;

у III Београдској женској гимназији Добросава Ђорђевић и Даница Срећковић, предметне учитељице исте школе;

у Скопској гимназији Јелисавета Д. Љотић, предметна учитељица исте школе;

за професоре по чл. 17 и 18 Уредбе:

у I Београдској женској гимназији Драга Ђурић и Зорка Станковић, редовне наставнице по чл. 77 закона о средњим школама, у истој школи;

у II Београдској женској гимназији Станка Глишић, Косара Цветковић и Христина Ристић, редовне наставнице по чл. 77 Закона о средњим школама, у истој школи;

за професоре по чл. 17 и 19 Уредбе:

у II Београдској женској гимназији Катарина Динић, предметна учитељица исте школе;

у Алексиначкој гимназији Стана Нешић, предметна учитељица исте школе;

у Крагујевачкој женској гимназији Даница Петровић и Милка Загорчић, предметне учитељице исте школе;

за супленте по чл. 17 Уредбе:

у II Београдској женској гимназији Драга Јефтић, Персида Илић и Зорка Каснар, помоћнице исте школе;

у III Београдској женској гимназији Матрена Чабрић, помоћница исте школе;

у Ваљевској гимназији Радмила Павловић и Ангелина Јовановић, помоћнице исте школе;

у Крагујевачкој женској гимназији Радмила Симић, помоћница исте школе;

у Скопској гимназији Десна Татићева, помоћница исте школе;

за предметне учитеље по чл. 18 Уредбе:

у II Београдској женској гимназији Иконија Симић, предметна учитељица исте школе;

у III Београдској женској гимназији Емилија Кениг и Миленија Ђедовић, предметне учитељице исте школе;

за предметне учитеље по чл. 8, 10 и 11 Уредбе:

у Ваљевској гимназији Милица Штиха, привремена предметна учитељица исте школе, с годишњом платом 2550 динара;

у Врањској гимназији Катарина Николић, привремена предметна учитељица исте школе, с годишњом платом 3000 динара;

у Зајечарској гимназији Милунка Раденковићева, с годишњом платом од 3000 динара и Косара Јанковић, с годишњом платом од 2550 динара, обе привремене предметне учитељице исте школе;

у Новопазарској гимназији Стана Милићевић, с годишњом платом од 3000 динара, привремена предметна учитељица исте школе;

за учитеље вештина по чл. 8, 10 и 11 Уредбе:

у I Београдској женској гимназији Ружица Атанасијевић, с годишњом платом од 3000 динара, привремена учитељица вештина исте школе;

у II Београдској женској гимназији Лепосава Стојићевић, с годишњом платом од 3000 динара, привремена учитељица вештина Скопске гимназије;

у Београдској реалци Милан Миодраговић, с годишњом платом од 2550 динара, привремени учитељ вештина исте школе;

у Велешкој гимназији Драгољуб Поповић и Јелица Цветковић, с годишњом платом по 2550 динара, привремени учитељи вештина исте школе;

у Врањској гимназији Видосава Кодић, с годишњом платом од 3000 динара, привремена учитељица вештина исте школе;

у Ђевђелијској гимназији Властимир Петровић, с годишњом платом од 2550 динара, привремени учитељ вештина исте школе; Иван Пијук и Косара Пијук, с годишњом платом по 2550 динара, привремени учитељи вештина исте школе;

у Јагодинској гимназији Зорка Докчевић, с годишњом платом од 3000 динара, привремена учитељица вештина исте школе;

у Пирошкој гимназији Мара Влашкалићева, с годишњом платом од 2550 динара, привремена учитељица вештина исте школе;

у Призренској гимназији: Никола Д. Михаиловић, с годишњом платом од 2550 динара, привремени учитељ вештина исте школе;

у Приштевској гимназији: Драгослав Васиљевић, с годишњом платом од 2550 динара, привремени учитељ вештина исте школе;

у Прокупачкој гимназији: Олга Дерок, с годишњом платом од 2550 динара, привремена учитељица вештина Нишке гимназије;

у Скопској гимназији: Десанка Косановић, с годишњом платом од 3000 динара, и Љубица Луковић, с годишњом платом од 2550 динара, обе привремене учитељице вештина исте школе; и

у Смедеревској гимназији: Фрања Баховец, с годишњом платом од 2550 динара, привремени учитељ вештина исте школе.

ПРЕТПИСИ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

Претписом Господина Министра Просвете постављени су:

у гимназији у Чачку:

за привремену учитељицу вештина, с годишњом платом од 1200 динара, Дивна Миладиновљева, учитељица женског рада, — СНБр. 9971 од 18-VIII-1920;

у реалци у Лесковцу:

за учитељицу вештина (женског рада), с годишњом платом од 1800 динара, Даница Савковићева, хонорарна наставница исте школе, — СНБр. 7844 од 5-VII-1920;

за хонорарну наставницу, Јелена Т. Томићка, хонорарна наставница Крагујевачке женске гимназије, по молби, — СНБр. 9303 од 31-VIII-1920;

у III београдској мушкој гимназији:

за привременог предметног учитеља, Александар Башмаков, привремени предметни учитељ гимназије у В. Кикинди, — СНБр. 10349 од 26-VIII-1920;

у гимназији у Аранђеловцу:

за хонорарну наставницу, Јелена Виленчац, с годишњом платом од 1440 динара, — СНБр. 10413 од 25-VIII-1920;

у гимназији у Смедереву:

за школског лекара, с годишњим хонораром од 2000 динара, Д-р Радивоје Раденковић, окружни физикус, — СНБр. 10357 од 26-VIII-1920;

у I београдској женској гимназији:

за школске лекаре, с годишњим хонораром по 2400 динара: Д-р Љубица Гођевац и Д-р Неда Јовановић, досадашњи школски лекари исте школе, — СНБр. 6797 од 27-VIII-1920;

у II београдској женској гимназији:

за школске лекаре, с годишњим хонораром по 2400 динара, Д-р Ана Бркић-Милијановић и Д-р Даринка Крстић, досадашњи лекари исте школе, — СНБр. 6797 од 27-VIII-1920;

у гимназији у Колашину:

за школског лекара, с годишњим хонораром од 1500 динара, Д-р Михаило Вукчевић, окружни физикус, — СНБр. 10548 од 28-VIII-1920;

у гимназији у Алексинцу:

за школског лекара, с годишњим хонораром од 1500 динара, Д-р Бошко Коњевић, лекар среза алексиначког, — СНБр. 10538 од 29-VIII-1920;

за хонорарног вероучитеља, с хонораром по 7 динара од одржаног часа, Димитрије Миленовић, свештеник из Алексинца, — СНБр. 10359 од 25-VIII-1920;

у гимназији у Ужицу:

за хонорарне наставнике, с хонораром по 7 динара од одржаног часа, Тодор Хајдуковић и Даница Вулетићка, учитељи основне школе, — СНБр. 10455 од 27-VIII-1920;

у гимназији на Цетињу:

за привременог предметног учитеља, с годишњом платом од 1500 динара, Борис Исаковић-Јерхо, хонорарни наставник исте школе, — СНБр. 10688 од 20-VIII-1920:

у гимназији у Битољу:

за хонорарну наставницу француског језика, с годишњом платом од 1200 динара, Василија Гроздановићева, — СНБр. 10567 од 29-VIII-1920;

у гимназији у Подгорици:

за привременог предметног учитеља, с годишњом платом од 1500 динара, Борис Војниловић, пређашњи наставник гимназије у Русији, — СНБр. 9685 од 28-VIII-1920;

у гимназији у Куманову:

за привременог предметног учитеља, с годишњом платом од 1500 динара, Милорад М. Јовановић, апсолвирани студент филозофије, — СНБр. 10103 од 31-VIII-1920;

у гимназији у Врању:

за привременог предметног учитеља, Добривоје Стојановић, апсолвирани студент филозофије, — СНБр. 9364 од 25-VIII-1920;

у I београдској мушкој гимназији:

за привременог предметног учитеља, с годишњом платом од 1500 динара, Алекса Браун, свршени студент Кембричког Универзитета, — СНБр. 9293 од 28-VIII-1920;

у гимназији у Параћину:

за привременог предметног учитеља, с годишњом платом од 1500 динара, Брапимир Вулић, апсолвирани филозоф, — СНБр. 10429 од 31-VIII-1920;

у женској гимназији у Нишу:

за хонорарног наставника, с хонораром по 10 динара од одржанога часа, Димитрије Марчић, професор у пенсији, — СНБр. 10679 од 31-VIII-1920;

у гимназији у Призрену:

за школског лекара, с годишњим хонораром од 1500 динара, Д-р Петар Леоникић, лекар среза Шар-планинског, — СНБр. 10767 од 1-IX-1920;

у гимназији у Ужицу:

за привременог предметног учитеља, Јован Топаловић, пређашњи наставник, — СНБр. 10202 од 31-VIII-1920;

у гимназији у Скопљу:

за хонорарног наставника, с годишњим хонораром од 1200 динара, Милоје Ст. Борић, студент филозофије, — СНБр. 10875 од 31-VIII-1920;

у женској гимназији у Крагујевцу:

за помоћницу, с годишњом платом од 1500 динара, Љубица Аранђеловић, дипломирани студент филозофије, — СНБр. 10694 од 31-VIII-1920;

у женској гимназији у Нишу:

за хонорарну наставницу, Јованка Гајићка, хонорарна наставница Пожаревачке гимназије, по службеној потреби, — СНБр. 12130 од 17-IX-1920;

у гимназији у Пожаревцу:

за привременог предметног учитеља, Радивоје Шејић, апсолвирани студент филозофије, — СНБр. 12171 од 18-IX-1920;

у мушкој гимназији у Нишу:

за привременог предметног учитеља, Клерик Лоран, с годишњом платом од 1500 динара, — СНБр. 12089, од 17-IX-1920;

у гимназији у Пећи:

за хонорарне наставнике, с годишњом платом по 1440 динара, Лав Акимов и Марија Акимова, пређашњи наставници руских гимназија, — СНБр. 12087 од 17-IX-1920;

у III београдској мушкој гимназији:

за привременог предметног учитеља, Александар Башмаков, привремени предметни учитељ гимназије у В. Кикинди, по молби, с тим да ради и у приватној гимназији у Београду, — СНБр. 10349 од 26-VIII-1920;

у гимназији у Пироту:

за хонорарног наставника с годишњом платом од 1440 динара, Милан М. Анђелић, студент филозофије, — СНБр. 11981 од 41-IX-1920;

у гимназији у Кавадару:

за хонорарну учитељицу вештина (женског рада), с годишњом платом од 1000 динара, Јованка Котлајићева, пређашња учитељица, — СНБр. 8023 од 13-IX-1920;

у гимназији у Прокупљу:

за привременог предметног учитеља, Милутин Д. Павловић, пређашњи наставник, — СНБр. 9079 од 31-VIII-1920;

у гимназији у Шапцу:

за хонорарну наставницу француског језика, с годишњим хонораром од 1200 динара, Ружица Николић, студент филозофије, — СНБр. 3592 од 3-IX-1920;

у гимназији у Тешову:

за разредну учитељицу, Милева Петковићка, разредна учитељица Чачанске гимназије, по службеној потреби, — СНБр. 10854 од 1-IX-1920;

у реалци у Лесковцу:

за привременог предметног учитеља, Ђорђе С. Тасић, апсолвирани студент филозофије и хонорарни наставник исте школе, — СНБр. 11013 од 3-IX-1920;

у гимназији у Вел. Градишту:

за хонорарног наставника, с годишњим хонораром од 1200 динара, Милутин Д. Поповић, студент филозофије, — СНБр. 10497 од 31-VIII-1920;

у гимназији у Алексинцу:

за предметну учитељицу, Стана Нешићева, предметна учитељица Крагујевачке женске гимназије, по службеној потреби, — СНБр. 10259 од 31-VIII-1920;

у женској гимназији у Крагујевцу:

за привремену предметну учитељицу, Десанка Павловићева, апсолвирани студент филозофије, — СНБр. 10351 од 26-VIII-1920;

у гимназији у Пожаревцу:

за привременог предметног учитеља, Радојко Јоцић, привремени предметни учитељ Јагодинске гимназије, по молби, — СНБр. 11275 од 6-IX-1920;

у гимназији у Тешову:

за хонорарну наставницу, с годишњим хонораром од 1200 динара, Даница Аћимовић, студент филозофије, — СНБр. 10448 од 31-VIII-1920;

у гимназији у Крушевцу:

за привременог предметног учитеља, Михаило Ј. Динић, свршени студент филозофије, — СНБр. 10855 од 31-VIII-1920;

у гимназији у Скопљу:

за хонорарну наставницу немачког језика, Маргарита Угрић, испитана учитељица, с годишњим хонораром од 1200 динара, — СНБр. 5700 од 20-IX-1920;

за привремену учитељицу вештина (женског рада), Анка Мићићева, привремена учитељица вештина Скопске Учитељске Школе, по молби, — СНБр. 9635 од 20-IX-1920;

за привременог предметног учитеља, Милоје Борић, хонорарни наставник исте школе, — СНБр. 12371 од 20-IX-1920;

у гимназији у Подгорици:

за хонорарног наставника с годишњом платом од 1800 динара, Мато Бацковић, пређашњи наставник исте школе, — СНБр. 12687 од 20-IX-1920;

за школског лекара, Д-р Никола Кешељевић, шеф амбуланте, с годишњим хонораром од 2400 динара, — СНБр. 12200 од 20-IX-1920;

у гимназији у Ђевђелији:

за школског лекара, с годишњим хонораром од 1200 динара, В. Каган, срески лекар, — СНБр. 11970 од 16-IX-1920;

у гимназији у Крушевцу:

за привремену учитељицу вештина (женског рада), Бисенија Паничева, привремена учитељице вештина у Косовској Митровици, по молби, — СНБр. 12885 од 13-IX-1920;

у гимназији у Косовској Митровици:

за привремену учитељицу вештина (женског рада), Драга Величковић, привремена учитељица вештине Крушевачке гимназије, по службеној потреби, — СНБр. 12885 од 13-IX-1920;

у гимназији у Параћину:

за привремену учитељицу вештина (женског рада) с годишњом платом од 1200 динара, Милица Буровић, свршена ученица раденичке школе, — СНБр. 12885 од 13-IX-1920;

у Вишој Трговачкој Школи у Суботици:

за привременог предметног учитеља, с годишњом платом од 1500 динара, Д-р Прерад Прерадовић, — СНБр. 10384 од 25-IX-1920;

у гимназији у Алексинцу:

за привремену предметну учитељицу, с годишњом платом од 1200 динара, Драгиња Михаиловић, апсолвирани студент филозофије, — СНБр. 11080 од 6-IX-1920;

у гимназији у Аранђеловцу:

за привремену учитељицу вештина (женског рада), с годишњом платом од 1200 динара, Софија Ветровићева, учитељица женског рада, — СНБр. 12108 од 24-IX-1920;

у гимназији у Битољу:

за хонорарног наставника математике, с годишњом платом од 1440 динара, Михаило В. Вемић, студент технике, — СНБр. 11782 од 14-IX-1920;

за школског лекара, с годишњим хонораром од 2500 динара, Д-р Петар Пајић, управник болнице, — СНБр. 12505 од 23-IX-1920;

за привременог учитеља вештина (гимнастике), Адолф Бартипан, — СНБр. 11605 од 10-IX-1920;

у гимназији у Ваљеву:

за професора француског језика под уговором, с годишњом платом од 3600 динара и сталним годишњим додатком од 900 динара (25% по конвенцији) као и редовним додатком на скупоћу живота, Амеде Друен, бивши француски професор у Русији, — СНБр. 13454 од 28-IX-1920;

у гимназији у В. Градишту:

за привремену предметну учитељицу, Десанка Анђелковићева, привремена предметна учитељица III београдске мушке гимназије, по службеној потреби, — СНБр. 10690 од 29-VIII-1920;

у гимназији у Врању:

за привременог предметног учитеља, Милан Милетић, привремени предметни учитељ Чачанске гимназије, — по службеној потреби, — СНБр. 12955 од 28-IX-1920;

у гимназији у Г. Милановцу:

за школског лекара, с годишњим хонораром од 1200 динара, Д-р Милан Д. Јовановић, лекар среза таковског, — СНБр. 12955 од 22-IX-1920;

за хонорарног наставника, с хонораром по 7 динара од одржаног часа, Добривоје Страњаковић, свештеник, — СНБр. 11545 од 9-IX-1920;

у гкмназији на Даниловом Граду:

за хонорарног наставника француског језика, с годишњим хонораром од 1440 динара, Александар Перен, свршени ученик вишег курса за језике у Петрограду, — СНБр. 5189 од 12-IX-1920;

у гимназији у Велесу:

за школског лекара, с годишњим хонораром од 1200 динара, Михаило Пјатњицки, лекар општине Велешке, — СНБр. 11921 од 15-IX-1920;

у гимназији у Гњилану:

за хонорарног наставника, с годишњим хонораром од 1440 динара, Александар Чирков, студент виших трговинских курсева у Русији, — СНБр. 12934 од 23-IX-1920;

за хонорарну наставницу, с годишњим хонораром од 1200 динара, Емилија Чирков, студент IV године медицинског факултета у Ростову у Русији, — СНБр. 12933 од 23-IX-1920;

у II београдској женској гимназији:

за учитељицу вештина (гимнастике), Милица Ивановићка, учитељица вештина Женске Учитељске Школе у Београду, — СНБр. 10747 од 10-IX-1920;

у женској учитељској школи у Београду:

за привремену учитељицу вештина (гимнастике), Милица Лазаревићева, привремена учитељица вештина II београдске женске гимназије, — СНБр. 10797 од 20-IX-1920;

у гимназији у Кавадару:

за хонорарну наставницу, с хонораром од 7 динара од одржаног часа за научне предмете и 5 динара за вештине, Љубица Крунићева, учитељица основне школе у Кавадару, — СНБр. 13008 од 30-IX-1920;

за привремену предметну учитељицу, с годишњом платом од 1200 динара, Милица Ст. Лапчевић, свршени студент књижевности, — СНБр. 12550 од 21-IX-1920;

у гимназији у Куманову:

за помоћницу, Ружица Стојановић, помоћница II женске гимназије у Београду, по молби, — СНБр. 11464 од 8-IX1920;

у гимназији у Скопљу:

за разредну учитељицу, Зорка Ковачевић, разредна учитељица II женске гимназије у Београду, по службеној потреби, — СНБр. 11464 од 8-IX-1920;

за привременог предметног учитеља, Душан Љотић, привремени предметни учитељ II београдске мушке гимназије по службеној потреби, — СНБр. 12180 од 16-IX-1920;

у гимназији у Колашину:

за привременог предметног учитеља, с годишњом платом од 1500 динара, Александар Малиновски, хонорарни наставник француског језика исте гимназије, — СНБр. 12530 од 14-IX-1920;

у женској гимназији у Крагујевцу:

за хонорарну наставницу, с годишњим хонораром од 1200 динара, Катарина Котелникова, свршена ученица Смолног Института у Петрограду, — СНБр. 11158 од 9-IX 1920;

за учитељицу француског језика, с годишњом платом од 5500 француских франака г-ђа Лаверњ, учитељица — СНБр. 13170 од 25-IX 1920;

у I крагујевачкој мушкој гимназији:

за учитеља француског језика и конверзације, с годишњом платом од 5700 француских франака, г. Лаверњ, учитељ, — СНБр. 13170 од 25-IX 1920;

у гимназији у Лозници:

за учитељицу вештина, с годишњом платом од 1800 динара, Љубица Д. Божићка, привремена учитељица вештина (женског рада) исте школе, — СНБр. 12857 од 22-IX-1920;

у реалци у Лесковцу:

за привременог предметног учитеља, Александар Стојковић, привремени предметни учитељ III београдске мушке гимназије, и за привремену предметну учитељицу, Далија Стој-

ковића, привремена предметна учитељица Пиротске гимназије, обоје по службеној потреби, — СНБр. 10391 од 31-VIII-1920;

за привремену учитељицу вештина, с годишњом платом од 1200 динара, Даринка Ковачевићева, хонорарна наставница исте школе, — СНБр. 13501 од 29-IX-1920;

за учитељицу вештина, с годишњом платом од 1800 динара, Зорка Х. Поповићева, привремена учитељица вештина исте школе, — СНБр. 12620 од 25-IX-1920;

у Плеваљској гимназији:

за хонорарног наставника, с годишњим хонораром од 1440 динара, Владимир К. Бурковски, бивши генерал-мајор руске војске, — СНБр. 6113 од 9-IX-1920.;

у гимназији у Новом Пазару:

за хонорарног наставника, с годишњом платом од 1440 динара, Димитрије Балтревић, свршени студент Московског Универзитета, — СНБр. 5026 од 9-IX 1920;

у гимназији у Никшићу:

за хонорарног наставника, с годишњом платом од 1440 динара, Борис Мартине, пређашњи наставник артиљеријске школе у Русији, — СНБр. 12935 од 23-IX-1920;

у гимназији у Негошину:

за хонорарног наставника, с годишњом платом, од 1440 динара, Иван Ивановић-Кутузов, бивши чиновник Министарства Просвете у Петрограду, — СНБр. 11311 од 9-IX-1920;

у мушкој гимназији у Нишу:

за хонорарног предметног учитеља, с годишњом платом од 1500 динара, Душан З. Милачић, свршени студент филозофије, — СНБр. 11463 од 10-IX-1920;

за хонорарног наставника француског језика, с хонораром од 7 динара од одржаног часа, Др. Бруно Ловрић, војни свештеник у команди места у Нишу, — СНБр. 11906 од 4-X-1920;

у женској гимназији у Нишу:

за привремену предметну учитељицу, Јованка М. Гајића, хонорарна наставница исте школе, — СНБр. 9476 од 22-IX-1920;

у гимназкји у Пријепољу:

за хонорарног наставника, с хонораром од 7 динара од одржаног часа, Јосип Јевђовић, школски надзорник, — СНБр. 12827 од 27-IX 1920;

за привремену предметну учитељицу, с годишњом платом од 1200 динара, Валентина Павкул Гарас, наставница гимназије у Одеси, — СНБр. 8876 од 4-X-1920;

у гимназији у Пирошу:

за хонорарног наставника веронауке, с хонораром од 7 динара, од одржаног часа, Милија А. Јончић, свештеник из Пирота, — СНБр. 13053 од 28-IX-1920;

у гимназији у Пожаревцу:

за професора француског језика под уговором, с годишњом платом од 3000 динара, сталним годишњим додатком од 750 динара и додатком на скупоћу живота, Жозеф Фонтани, пређашњи професор француског језика у Русији, — СНБр. 13358 од 30-IX-1920;

у гимназији у Подгорици:

за хонорарног наставника, с годишњом платом од 1440 динара, Никола Павловски, пређашњи наставник у Курску у Русији, — СНБр. 12937 од 23-IX-1920;

за хонорарног изставника, с годишњом платом од 1440 динара, Антоније Романовски, бивши чиновник Министарства Пољопривреде у Русији, — СНБр. 11601 од 9-IX-1920;

за хонорарног наставника, с годишњом платом од 1440 динара, Андреја Остриков, студент Московског Универзитета, — СНБр. 10324 од 9-XI-1920;

у гимназији у Призрену:

за хонорарног учитеља певања, с хонораром од 5 динара од одржаног часа, Василије Семјонович, учитељ певања у Богословско-Учитељској школи у Призрену, — СНБр. 11499 од 13-IX-1920;

у гимназији у Пећи:

за хонорарног наставника, с годишњом платом од 1440 динара, Никола Бернадски, пређашњи наставник у Русији, — СНБр. 11880 од 9-IX-1920;

у гимназији у Параћину:

за привременог предметног учитеља, с годишњом платом од 1500 динара, Михајло Р. Стевановић, апсолвирани студент филозофије, — СНБр. 12083 од 17-IX-1920;

за хонорарног вероучитеља, с хонораром од 7 динара од одржаног часа, Сава Милојковић, свештеник из Параћина, — СНБр. 10834 од 3-IX-1920;

у гимназији у Свилајнцу:

за хонорарне наставнике вештина, с хонораром по 5 динара од одржаног часа, Светозар Митовић и Милорад Катанић, учитељи основне школе, — СНБр. 11347 од 9-IX-1920;

за хонорарне вероучитеље, с хонораром по 7 динара од одржаног часа, Љубомир Ф. Поповић и Павле Лукић, свештеници из Свилајнца, — СНБр. 10780 од 9-IX-1920;

у гимназији у Смедереву:

за хонорарног наставника, с годишњом платом од 1440 динара, Димитрије Балтузевић, хонорарни наставник Новопазарске гимназије, по молби, — СНБр. 11827 од 14-IX-1920;

у гимназији у Ћуприји:

за хонорарног наставника гимнастике, с годишњим хонораром од 1200 динара, Илија Ст. Шпадијер, апсолвент гимнастичке школе у Прагу, — СНБр. 13733 од 5-X-1920;

у гимназији на Цетињу:

за хонорарну наставницу, с годишњом платом од 1200 динара, Олга Новикова, пређашња настаавница гимназије у Одеси, — СНБр. 11745 од 9-IX-1920;

за привременог предметног учитеља, с годишњом платом од 1500 динара, Никола Врежников, бивши наставник гимназије у Николајеву у Русији, — СНБр. 12936 од 23-IX-1920;

у гимназији у Чачку:

за привременог предметног учитеља, с годишњом платом од 1500 динара, Светомир Тадић, апсолвирани студент филозофије, — СНБр. 12750 од 22-IX-1920;

за привремену предметну учитељицу, с годишњом платом од 1200 динара, Братислава Николићева, апсолвирани студент филозофије, — СНБр. 12109 од 14-IX-1920;

у гимназији у Шапцу:

за привременог предметног учитеља француског језика, с годишњом платом од 1500 дин., Радиша Б. Митровић, апсолвирани студент филозофије, — СНБр. 12544 од 22-IX-1920;

за привремену предметну учитељицу, с годишњом платом од 1200 динара, Босиљка Ђурић-Стојковић, хонорарна наставница исте школе, — СНБр. 12329 од 23-IX-1920;

за привременог учитеља вештина (гимнастике), Едуард Хорк, привремени учитељ вештина Струмичке гимназије, по молби, — СНБр. 12179 од 15-IX-1920.

РАЗРЕШЕЊА

Господин Министар Просвете претписом својим разрешио је од наставничке дужности:

Душана Ђорђевића, хонорарног наставника III београдске мушке гимназије, — СНБр. 10691 од 28-VIII-1920;

Николу Ђорђевића, привременог предметног учитеља гимназије у Прилепу, — СНБр. 11694 од 13-IX-1920;

Александру Михаиловну—Кучеренко, хонорарну наставницу гимназије у Пријепољу, — СНБр. 12516 од 23-IX-1920;

Др. Радисава Катанића, школског лекара у гимназији у Г. Милановцу, — СНБр. 12331 од 22-IX-1920.

ОСТАВКЕ

Господин Министар Просвете уважио је оставку на државну службу:

Живани Томић-Филиповић, наставници гимназије у Никшићу, — СНБр. 10348 од 26-VIII-1920;

Нели Ристићевој, привременој учитељици вештина гимназије у Велесу, — СНБр. 10916 од 2-IX-1920;

Кости Маринковићу, привременом предметном учитељу гимназије у Пироту, — СНБр. 10918 од 2-IX-1920;

Михаилу Ђукићу, привременом предметном учитељу гимназије у Прокупљу, — СНБр. 11957 од 16-IX-1920;

Сими Дујмовићу, учитељу вештина реалке у Лесковцу, — СНБр. 12475 од 22-IX-1920;

Алојзу Соколовском, хонорарном наставнику гимназије у Ужицу, — СНБр. 12520 од 25-IX-1920;

Алфреду Бошару, хонорарном наставнику гимназије у Велесу, — СНБр. 13753 од 4-X-1920 год.;

Николи Кригану, привременом интерном хонорарном наставнику гимназије у Србобрану, — СНБр. 13890 од 4-X-1920;

Д-р Јанку Шпјачићу, школском лекару гимназије у Србобрану, — СНБр. 13886 од 4-X-1920 год.

ПЕРИОДСКЕ ПОВИШИЦЕ

Г. Министар Просвете одредио је периодску повишицу плате:

шрећу, Милоју Милојевићу, учитељу вештина III Београдске гимназије, — СНБр. 8042 од 19 јула 1920 год.;

шрећу, Анђелији Л. Лазаревић, учитељици вештина I женске гимназије у Београду, — СНБр. 10572 од 3-IX-1920;

шесшу, Ђорђу Нејановићу, професору гимназије у Врању, — СНБр. 18555 од 2-IX-1920;

шрећу, Богдану Коутеку, учитељу вештина мушке гимназије у Нишу, — СНБр. 5983 од 8-IX-1920;

шесшу, Милану Вијатовићу, учитељу вештина гимназије у Битољу, — СНБр. 9394 од 14--IX-1920;

шесшу, Живку Н. Стефановићу, професору II мушке београдске гимназије, — СНБр. 12092 од 23-IX-1920;

чешвршу, Светолику Михаиловићу, директору и професору гимназије у Неготину, — СНБр. 10314 од од 23-IX-1920;

чешвршу, Живану Мацаревићу, учитељу вештина гимназије у Прилепу, — СНБр. 11924 од 24-IX-1920;

УПРАЖЊЕНО МЕСТО

Господин Министар Просвете, претписом својим СНБр. 12911 од 27-IX-1920, а на основи § 16 Закона о чиновницима грађанског реда, упразнио је место Милану Арсићу, учитељу цртања гимназије у Н. Пазару.

ОДЛУКЕ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

Одлуком СНБр. 10654 од 28-VIII-1920 наређено је, да се Оскар Марчић, професор Подгоричке гимназије, упути на рад у гимназију у Ужицу, где ће вршити и дужност директора школе.

Одлуком СНБр. 12279 од 21-IX-1920 одобрено је да се у гимназији у Велесу отвори привремено и VII разред за школску 1920/21 годину.

Одлуком СНБр. 12648 од 20-IX-1920 одређена је на рад у алексиначкој гимназији Љубица Кадић-Стојковић, учитељица народних школа у Тетову.

Одлуком СНБр. 14025 од 3 IX-1920 стављен је на расположење Министарству Трговине и Индустрије Јован Ж. Јовановић, суплент гимназије у Скопљу.

Одлуком СНБр. 12617 од 24-IX-1920 одобрено је Ловру Ратковићу, суплентy Књажевачке гимназије, да ради у приватној гимназији у Краљеву за ову школску годину.

Одлуком СНБр. 13221 од 29-IX-1920 одобрено је да се одбору приватне гимназије у Паланци изда на име државне помоћи 6000 динара.

Одлуком СНБр. 13467 од 30-IX-1920 одобрено је да се у Куманову отвори привремено VII и VIII разред гимназије за школску 1920-21 годину.

Одлуком СНБр. 13902 од 4-X-1920 одобрено је да се у приватној женској гимназији у Београду отвори и V разред за школску 1920-21 годину.

Одлуком СНБр. 12196 од 16-19-1920 одобрено је да се могу привремено употребити за уџбенике I и II књига Историје Српске Књижевности од професора А. Јотића.

Одлуком СНБр. 12312 од 17-IX-1920 наређено је да се ученици IV течаја по градским школама могу уписати у I разред средњих школа по завршетку овога течаја 1 новембра, али с тим да то важи само за ученике који имају законски број година за гимназију (чл. 21. Закона о средњим школама).

Одлуком СНБр. 10266 од 27 августа ове године одобрено је да се у гимназији у Штипу отвори привремено VII и VIII разред за школску 1920-21 годину.

Одлуком СНБр. 10604 од 28-VIII 1920 наређено је да се упути на рад у Министарство Просвете Даница Савковићева, привремена учитељица вештина реалке у Лесковцу.

Одлуком СНБр. 7988 од 9 јула ове год. наређено је да се Павле Соколовић, суплент II мушке београдске гимназије, упути на рад на Универзитет као асистент у Географском Институту.

Одлуком СНБр. 10645 од 31 августа ове године одобрено је да се упути на рад у Уметничко-Занатску Школу Милан Миловановић, учитељ вештина београдске реалке.

Одлуком СНБр. 10651 од 31 августа ове године потврђен је избор Владимира Живковића за хонорарног наставника приватне гимназије у Паланци.

Одлуком СНБр. 10925 од 2 септембра 1920 наређено је да се Глигорије Радовић, наставник Цетињске гимназије, задржи на раду у гимназији у Колашину.

Одлуком СНБр. 11058 од 3 септембра ове године г-ђи Јелисавети Јотићки, предметној учитељици Скопске гимназије, урачунато је у сталне године службе за периодске повишице и пензију и време од 20 новембра 1898 до 14 септембра 1901 године, које је провела као учитељска приправница у Савамалској основној школи у Београду.

Одлуком СНБр. 11017 од 2 септембра ове године одобрено је да се у гимназији у Србобрану отвори привремено и V разред за школску 1920-21 годину.

ОСНОВНА НАСТАВА

УКАЗИ ЊЕГОВОГ КРАЉЕВСКОГ ВИСОЧАНСТВА ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИКА АЛЕКСАНДРА

ПОСТАВЉЕЊА

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 7 октобра ове године, на предлог Господина Министра Просвете, а на основи Уредбе о регулисању положаја наставницима и наставницама средњих школа ратом ометеним у полагању државног испита, постављени су:

у Београдској Женској Учитељској Школи:

за професоре по чл. 17 и 20 Уредбе: Настасија Глушчевићка, Анђелија Аћимовићка, Олга Гавриловићева, Зорка Секулићева, редовне наставнице и Малвина Гогићева, предметна наставница исте школе;

за професоре по чл. 17 и 19 Уредбе: Катарина Павловићева, Полексија Јоксимовићева, редовне наставнице по чл. 77 Закона о средњим школама;

за професора по чл. 1, 4, и 6, Уредбе с платом од 3600 динара Др. Љубица Јовичић, помоћница исте школе.

у Крагујевачкој Учитељској Школи:

за професоре по чл. 17 и 18 Уредбе: Миленија Ђорђевића, редовна наставница исте школе;

за предметног учитеља по чл. 17 и 19 Уредбе: Мирослава Димитријевића, предметна учитељица исте школе.

у Јагодинској Учитељској школи:

за учитеља вештина по чл. 8, 10 и 12 Уредбе са платом од 2550 дин. Миленко Пауновић и Милка Ј. Петронијевићева, привремени учитељи вештина исте школе.

у Ноготинској Учитељској Школи:

за суплента по чл. 13 Уредбе: Јеремија Марковић, привремени предметни учитељ исте школе.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 7 октобра ове године, на предлог Господина Министра Просвете постављен је:

у Богословској Учитељској Школи у Призрену:

за професора, протосинђел Серафим, професор гимназије у Штипу — по молби.

ПРЕТПИСИ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

Премештаји:

Претписом Господина Министра Просвете премештени су:

Зорка Виторовићка, учитељица, у село Брзоход, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Ива Станичић, учитељ, у село Гарево, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1921 год.

Никола Митић, учитељ, у село Батовац, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Наталија Илићева, учитељица, у село Ливадицу, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Владан Дачић, учитељ, у село Јошево, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 г.

Петар Милатовић, учитељ, у село Горње Бадње, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Лазар Мишић, учитељ, у село Тршић, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 г.

Миленко Марковић, учитељ, у село Јадранску Лешницу, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Видосава Видаковић, учитељица, у село Недељице, округ подрински, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Милица Марковићка, учитељица, у село Јад. Лешницу, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Станка Остојићка, учитељица, у село Салаш, округ подрински, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Сава Грачанин, учитељ, у село Поћај, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 г.

Милован Станивуковић, учитељ, у село Равањ, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Ива Семанић, учитељ, у село Врх. Поље, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Тихомир Ковачевић, учитељ, у село Гор. Буковицу, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Жарко Илић, учитељ, у село Царину, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 г.

Надежда Цапићка, учитељица, у село Расницу, округ Пиротски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Видосава Јовановићева, учитељица, у село Суково, округ Пиротски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.

Божидар Костић, учитељ, у село Добри Дол, округ Пиротски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.

Чедомир Милошевић, учитељ, у село Градашницу, округ Пиротски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.

Јован Живковић, учитељ, у село Доњ. Коритницу, округ Пиротски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.

Стеван Антић, учитељ, у село Клисуру, округ Пиротски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.

Драгутин Цанић, учитељ, у село Расницу, округ Пиротски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.

Светислав Илић, учитељ, у село Чиниглавце, округ Пиротски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.

Василије Кирић, учитељ, у село Бара Чифлук, округ Пиротски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.

Светислав Б. Бакић, учитељ, у село Црљенац, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.

Десанка Михајловић, учитељица, у село Мелнике, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.

Љубица Секулићева, учитељица, у село Раброво, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.

Димитрије Алексић, учитељ, у село Пожежену, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.

Добрила Пантићева, учитељица, у село Средњево, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.

Душан Цветковић, учитељ, у село Макце, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.

Марко Берић, учитељ, у село Царевац, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.

Живка Радовановићева, учитељица, у село Барич, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.

Риста Тасић, учитељ, у село Братинац, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.

Љубица Маринковићева учитељица, у село Драговац, округ Пожиревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.

Јелена Димитријевић, учитељица, у Костолац, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.

Радисав Јовановић, учитељ, у село Метковић, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.

Војислав Шавшић, учитељ, у село Засавицу, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.

Ранко Д. Павловић, учитељ, у село Бадовинце, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.

Милка Милићка, учитељица, у село Бискуље, округ Пожаревачки, — ОНБр, 19576 од 6-VII-1920.

Душан Арнаутовић, учитељ, у село Клење, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.

Милена Петровић, учитељица, у село Брасину, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.

Борко Арнаутовић, учитељ, у село Клење, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.

Данило Димитријевић, учитељ, у Костолац, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.

Војин Путниковић, учитељ, у село Драговац, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.

Катарина Станојевићка, учитељица, у село Ливадицу, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.

Даринка Ришлав, учитељица, у село Кисиљево, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.

Лука Рајковић, учитељ, у село Кличевац, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.

Драгољуб К. Вујић, учитељ, у село Кучајну, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.

Загорка Цукавац, учитељица, у село Мелнике, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.

Живка Николићева, учитељица, у село Макце, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.

Драгослав Алексић, учитељ, у село Затоње, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.

Станислав Ришлав, учитељ, у село Кисиљево, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.

Томанија Јовановићка, учитељица, у село В. Мокри Луг, округ Београдски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.

Бранко Велендарић, учитељ, у село М. Моштаницу, округ Београдски, — ОНБр. 19576 од 7-VII-1920.

Димитрије Бујуклијевић, учитељ у Струмицу, округ Тиквешки, — ОНБр. 20345 од 7-VII-1920.

Александар Паунковић, учитељ, у село Бањаницу, округ Ваљевски, — ОНБр. 19576 од 14-VII-1920.

Марко Николић, учитељ, у село Белу Цркву, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 14-VII-1920.

Софија Мишићка, учитељица, и Данило Мишић, учитељ, у село Скелу, округ Ваљевски, — ОНБр. 19576 од 14-VII-1920.

Добрица Петровић, учитељ, у село Стублине, округ Ваљевски, — ОНБр. 19576 од 14-VII-1920.

Радован Николић, учитељ, у село Котишце, округ Ваљевски, — ОНБр. 19576 од 14-VII-1920.

Никола Димитријевић, учитељ, у село Пироман, округ Ваљевски, — ОНБр. 19576 од 14-VII-1920.

Љубица Паунковић, учитељица, у село Бањане, округ Руднички, — ОНБр. 19576 од 14-VII-1920.

Марко А. Николић, учитељ, у село Прекопчелицу, округ Врањски, — ОНБр. 19576 од 10-VII-1920.

Видосава Миленковић, учитељица, у село Драгиње, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 13-VII-1920.

Лепосава Ђокићева, учитељица, у село Каменицу, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 13-VII-1920.

Бранимир Станковић, учитељ, у село Врело, округ Ваљевски, — ОНБр. 19576 од 13-VII-1920.

Видоје Јовановић, учитељ, у село Лајковац, округ Ваљевски, — ОНБр. 19576 од 13-VII-1920.

Душан Белмаш, учитељ, у село Јабучје, округ Ваљевски, — ОНБр. 19576 од 13-VII-1920.

Владимир Гавриловић, учитељ, у село Пољуву, округ Ваљевски, — ОНБр. 19576 од 13-VII-1920.

Вукосава Димитријевић, учитељица, у село Пећуту, округ Ваљевски, — ОНБр. 19576 од 13-VII-1920.

Драгомир Пантић, учитељ, у село Драгић, округ Ваљевски, — ОНБр. 19576 од 13-VII-1920.

Петар Шовљански, учитељ, у село Лопатањ, округ Ваљевски, — ОНБр. 19576 од 13-VII-1920.

Видоје Ђерић, учитељ, у Лозницу, округ Ваљевски, — ОНБр. 19576 од 13-VII-1920.

Живорад Димитријевић, учитељ, у село Пећуту, округ Ваљевски, — ОНБр. 19576 од 13-VII-1920.

Милева Цукавац, учитељица, у село Боговађу, округ Ваљевски, — ОНБр. 19576 од 13-VII-1920.

Наталија Ерићка, учитељица, у село Орид, округ подрински, — ОНБр. 19576 од 13-VII-1920.

Јован Црнчевић, учитељ, у село Метковић, округ подрински, — ОНБр. 19576 од 13-VII-1920.

Милева Шовљанска, учитељица, у село Лопатањ, округ Ваљевски, — ОНБр. 19576 од 13-VII-1920.

Будимир Благојевић, учитељ, у село Борач, округ Ваљевски, — ОНБр. 19576 од 13-VII-1920.

Дејан Дубарић, учитељ, у село Дрен, округ Ваљевски, — ОНБр. 19576 од 13-VII-1920.

Драгомир Максимовић, учитељ, у село Брежђе, округ Ваљевски, — ОНБр. 19576 од 13-VII-1920.

Ива Семенић, учитељ, у село Гор. Буковицу, округ Подрински, — ОНБр. 24408 од 13-VIII-1920.

Јован Комненовић, учитељ, у село Гор. Љубовнђу, округ Подрински, — ОНБр. 24212 од 13-VIII-1920.

Радоје Ћулафић, учитељ, у село Смедовац, округ Крајински, — ОНБр. 23379 од 13-VIII-1920.

Војин Вукадиновић, учитељ, у село Кожељ, округ Тимочки, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 год.

Димитрије Брешић, учитељ, у село Пепелиште, округ Тиквешки, — ОНБр. 24159 од 13-VIII-1920 год.

Милорад Узуновић, учитељ, у село Виничан, округ Скопски, — ОНБр. 24158 од 13-VIII-1920 год.

Ружа Брилова, учитељица, у Тетово, округ Тетовски, — ОНБр. 24151 од 13-VIII-1920 г.

Лазар Марјановић, учитељ, у село Тајмиште, округ Тетовски, — ОНБр. 24277 од 13-VIII-1920 год.

Драгутин Јовановић, учитељ, у село Пожаране, округ Тетовски, — ОНБр. 24499 од 13-VIII-1920 год.

Чедомир Матић, учитељ, у село Рељан, округ Кумановски, — ОНБр. 24541 од 13-VIII-1920 год.

Љубица Николајевић, учитељица, у Тетово, округ Тетовски, — ОНБр. 24151 од 13 VIII-1920 год.

Даринка Поповићева, учитељица, у Велес, округ Скопски, — ОНБр. 23411 од 18-VIII-1920 г.

Анка Мазаловићка, учитељица, у село Каменицу, округ Чачански, — ОНБр. 23895 од 18-VIII-1920 год.

Фанија Ристићева, учитељица, у Дебар, округ Охридски, — ОНБр. 23043 од 18-VIII-1920 г.

Паула Вајдић, учитељица, у село Котражу, округ Чачански, — ОНБр. 23141 од 18-VIII-1920 год.

Милена Шарац, учитељица, у село Белотић, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 26-VIII-1920 год.

Видосава Грбићева, учитељица у село Дебрц, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 26-VII-1920 год.

Богдан Магдић, учитељ, у село Маскаре, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920 год.

Душан Стојановић, учитељ, у село М. Дренову, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920 год.

Љубинка Даниловићева, учитељица, у село Бошњане, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920 год.

Благоје Нешић, учитељ, у село Д. Катун, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920 год.

Властимир Савковић, учитељ, у село Залоговац, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920 год.

Наталија Јанићијевић, учитељица, у село Г. Катун, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920 год.

Анка Видојковић, учитељица, у село Крчин, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920 год.

Милан Стојановић, учитељ, у село Сушку, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920 год.

Станимир Бокић, учитељ, у село Драгоцвет, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920. год.

Драгиња Анђелковић, учитељица, у село Лоћику, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920 год.

Љубица Стојчевићка, учитељица, у село Ланиште, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920 год.

Милева Кузмановићка, учитељица, у село Јовац, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920 год.

Драгомир Кузмановић, учитељ, у село Јовац, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920 год.

Војислав Ђорђевић, учитељ, у село Деоницу, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920 год.

Зорка Новаковићева, учитељица, у село Медвеђу, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 год.

Косара Нешићка, учитељица, у село Д. Катун, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 год.

Миодраг Васић, учитељ, у село Грабовницу, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 год.

Никола Костић, учитељ, у Скопље, округ Скопљански, — ОНБр. 23409 од 13-VIII-1920 г.

Василија Митрашиновић, учитељица, у Тетово, округ Тетовски, — ОНБр. 24151 од 13-VIII-1920 год.

Најдан Тошић, учитељ, у село Гамзиград, округ Тимочки, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 г.

Јелена Н. Тошићка, учитељица, у село Гамзиград, округ Тимочки, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 год.

Јелена Лазићка и Душан Лазић учитељи, у село Васиље, округ Тимочки, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 год.

Босиљка Павловићева, учитељица, у село Подгорац, округ Тимочки, — ОНБр. 19576 13-VIII-1920 год.

Вукосав Жуњић, учитељ, у село Течић, округ, Моравски, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 г.

Светислав Дугалић, учитељ, у село Ратковић, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 год.

Душан Петровић, учитељ, у село Пчелицу, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 год.

Душан Адамовић, учитељ, у село Лукавицу, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 год.

Љуба Павловићка, учитељица, у село Тропоњу, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 год.

Милун Симоничић, учитељ, у село Праћину, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 год.

Драгојло Тодоровић, учитељ, у село Табановић, округ Ужички, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 год.

Милија Бешлић, учитељ, у село Мокру Гору, округ Ужички, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 год.

Озрен Јовановић, учитељ, у село Каленић, округ Ужички, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 г.

Станислав Грујић, учитељ, у село Медвеђу, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 год.

Константин Васић, учитељ, у село Извор, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 год.

Мара Петровић, учитељица, у село Дубље, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 год.

Ангелина Вукићевић, учитељица, у село Опарић, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 год.

Зорка Глишићева, учитељица, у село Крвавце, округ Ужички, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 год.

Јелисавета Захарић, учитељица, у село Кремну, округ Ужички, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 год.

Драгиња Бошковићка, учитељица, у село Ратаре, округ Смедеревски, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 год.

Риста Ракочевић, учитељ, у село М. Плану, округ Смедеревски, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 год.

Јелена Пуркаревић, учитељица, у село Селовац, округ Смедеревски, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 год.

Коста Мајсторовић, учитељ, у село Селевац, округ Смедеревски, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 год,

Божидар Ђорђевић, учитељ, у село Буковчу, округ Крајински, — ОНБр. 19576 од 25-VII-1920 год.

Милош Лукић, учитељ, у село Кобишницу, округ Крајински, — ОНБр. 19576 од 25-VII-1920 год.

Марија Стефановић, учитељица, у село Видровац, округ Крајински, — ОНБр. 19576 од 25-VII-1920 год.

Драгомир Петровић, учитељ, у село Прахово, округ Крајински, — ОНБр. 19576 од 25-VII-1920 год.

Станислав Стефановић, учитељ, у село Видровац, округ Крајински, — ОНБр. 19576 од 25-VII-1920 год.

Ђорђе Поповић, учитељ, у село Мокрању, округ Крајински, — ОНБр. 19576 од 25-VII-1920 год.

Босиљка Сантнерова учитељица, у село Прахово, округ Крајински, — ОНБр. 19576 од 25-VII-1920 год.

Радмила Сантнерова, учитељица, у село Кобишницу, округ Крајински, — ОНБр. 19576 од 25-VII-1920 год.

Добрила Маринковић, учитељица, у село Видровац, округ Крајински, — ОНБр. 19576 од 25-VII-1920 год.

Висенија Илићева, учитељица, у село Прахово, округ Крајински, — ОНБр. 19576 од 25-VII-1920 год.

Лазар Бојовић, учитељ, у село Ртково, округ Крајински, — ОНБр. 19576 од 25-VII-1920 г.

Љубица Обрадовић, учитељица, у село Дупљане, округ Крајински, — ОНБр. 19576 од 25-VII-1920 год.

Бранислав Стевановић, учитељ, у село Јасеницу, округ Крајински, — ОНБр. 19576 25-VII-1920 год.

Сава Поповић, учитељ, у село Вратну, округ Крајински, — ОНБр. 19576 од 25-VII-1920 г.

Предраг Станковић, учитељ, у село Шљивовицу, округ Ужички, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 год.

Константин Мазаловић, учитељ, у село Мрсаћ, округ Чачански, — ОНБр. 19576 од 9-VIII-1920 год.

Драгомир Милановић, учитељ, у село Сирчу, округ Чачански, — ОНБр. 19576 од 9-VIII-1920 год.

Персида Глигоријевић, учитељица, у село Заблаће, округ Чачански, — ОНБр. 19576 од 9-VIII-1920 год.

Милан Грујић, учитељ, у село Дракчиће, округ Чачански, — ОНБр. 19576 од 9-VIII-1920 год.

Цвета Поповићева, учитељица, у село Јежевицу, округ Чачански, — ОНБр. 19576 од 9-VIII-1920 год.

Радојка Цвијановић, учитељица, у село Јездин, округ Чачански, — ОНБр. 19576 од 9-VIII-1920 год.

Олга Цветковић, учитељица, у село Гукоше, округ Руднички, — ОНБр. 19576 од 9-VIII-1920 год.

Симеун Ивковић, учитељ, у село Диће, округ Руднички, — ОНБр. 19576 од 9-VIII-1920 г.

Миладин Цвијовић и Катарина Цвијовић, учитељи, у село Десић, округ Подрински, — ОНБр. 20567 од 9-VIII-1920. год.

Драгомир Тасић, учитељ, у село Гаре, округ Врањски, — ОНБр. 20573 од 26-VII-1920 г.

Десанка Обрадовић, учитељица, у село Бољковце, округ Руднички, — ОНБр. 22325 од 26-VII-1920 год.

Мира Смрекар, учитељица, у Љубовију, округ Подрински, — ОНБр. 24159 од 20-VIII-1920 год.

Костадинка Мојсиловић, учитељица, у село Дреновац, округ Подрински, — ОНБр. 24410 од 20-VIII-1920 год.

Зорка Станимировић, учитељица, у село Причиновић, округ Подрински, — ОНБр. 23691 од 20-VIII-1920 год.

Драгомир Ценић, учитељ, у село Келијану, округ Нишки, — ОНБр. 25566 од 20-VIII-1920 год.

Наталија Ивљанин, учитељица, у село Блаце, округ Топлички, — ОНБр. 24902 од 20-VIII-1920 год.

Михаило Недељковић, учитељ, у село Миљковац, округ Нишки, — ОНБр. 24065 од 20-VIII-1920 год.

Вера Симићева, учитељица, у село Моштаницу, округ Врањски, — ОНБр. 22873 од 20-VIII-1920 год.

Видојка Златановић, учитељица, у село Миљковац, округ Нишки, — ОНБр. 24065 од 20-VIII-1920 год.

Сава Пауновић, учитељ, у село Баново Поље, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 26-VII-1920 год.

Стојан Росић, учитељ, у село Јевремовац, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 26-VII-1920 год.

Станко Јовановић, учитељ, у село Ставе, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 26-VII-1920 год.

Драгољуб Славковић, учитељ, у село Црњево, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 26-VII-1920 год.

Десанка Јовановићева, учитељица, у село Гложане, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920 год.

Љубица Милојевићева, учитељица, у село Коцељево, округ Подрински, — ОНБр. 23439 од 20-VIII-1920 год.

Зорка Хаџи-Поповић, учитељица, у Митровицу, округ Звечански, — ОНБр. 24368 од 20-VIII-1920 год.

Душан Белијаш, учитељ, у село Осладић, округ Ваљевски, — ОНБр. 24553 од 20-VIII-1920 г.

Наталија Станићка, учитељица, у Уб, округ Ваљевски, — ОНБр. 24570 од 20-VIII-1920 г.

Марија Мандићева, учитељица, у село Памбуковицу, округ Ваљевски, — ОНБр. 23545 од 20-VIII-1920 год.

Арсеније Ковачевић, учитељ, у село Св. Никиту, округ Скопски, — ОНБр. 24594 од 20-VIII-1920 год.

Радојица Стојнић, учитељ, у село Бањане, округ Руднички, — ОНБр. 21991 од 20-VIII-1920 год.

Миладин Зарић, учитељ, у Косјерић, округ Ужички, — ОНБр. 23075 од 20-VIII-1920 год.

Сретен Петровић, учитељ, у Рашку, округ Чачански, — ОНБр. 24390 од 20-VIII-1920 год.

Христина Поповићева, учитељица, у Неготин, округ Тиквешки, — ОНБр. 24225 од 20-VIII-1920 год.

Милан Марковић, учитељ, у село Н. Ацибеговац, округ Смедеревски, — ОНБр. 19576 од 20-VIII-1920 год.

Хранислав Гвозденовић, учитељ, у село Обреж, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920 год.

Марко Видојковић, учитељ, у село Крчин, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920 год.

Живка Трајковић, учитељица, у село Секурич, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920 год.

Милица Милошевић, учитељица, у село Витежево, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920 год.

Милан Шапинац и Персида Шапинац, учитељи, у село Сараорце, округ Смедеревски, — ОНБр. 22442 од 18-VIII-1920 год.

Параскева Гордићка, учитељица, у село Бојник, округ Врањски, — ОНБр. 23419 од 18-VIII-1920 год.

Милан Иконић, учитељ, у село Бању, округ Крагујевачки, — ОНБр. 22137 од 18-VIII-1920 год.

Љубомир Милосављевић, учитељ, у село Јаковац, округ Тимочки, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920 год.

Јован Кривокапић, учитељ, у село Николичево, округ Тимочки, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920 год.

Никола Симоновић, учитељ, у село Илине, округ Тимочки, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920 год.

Милева Поповићка, учитељица, у село Бучје, округ Тимочки, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920 год.

Душанка Тодоровићева, учитељица, у село Д. Каменицу, округ Тимочки, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920 год.

Војислав Јонић, учитељ, у село Жуковац, округ Тимочки, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920.

Јелица Савићева, учитељица, у село Вражогрнац, округ Тимочки, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920.

Зорка Спиридоновић, учитељица, у село Врбовац, округ Тимочки, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920.

Тиосав Јевтић, учитељ, у село Савинац, округ Руднички, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920.

Јован Станковић, учитељ, у село Љутовницу, округ Руднички, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920.

Александар Шеговић, учитељ, у село Трнавац, округ Тимочки, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920.

Бранислав Митић, учитељ, у село Дебељицу, округ Тимочки, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920.

Милорад Павловић, учитељ, у село Селачку, округ Тимочки, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920.

Младен Милошевић, учитељ, у село Лесковац, округ Тимочки, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920.

Симеон Симић, учитељ, у село Метовницу, округ Тимочки, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920.

Косара Аранђеловић, учитељица, у село В. Поток, округ Тимочки, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920.

Љубомир Радојевић, учитељ, у село Г. Горијевницу, округ Руднички, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920.

Олга Равасова, учитељица, у село Г. Горијевницу, округ Руднички, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920.

Даница Стефановић, учитељица, у село Миоковце, округ Руднички, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920.

Срећко Ђурић, учитељ, у село Трепчу, округ Руднички, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920.

Станица Милетић, учитељица, у село Бело Поље, округ Руднички, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920.

Драга Илићева, учитељица, у село Брезну, округ Руднички, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920.

Љубиша Пурић, учитељ, у село Прислоницу, округ Руднички, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920.

Роксандра Станићева, учитељица, у село Враћевшницу, округ Руднички, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920.

Славка Станковићка, учитељица, у село Савинац, округ Руднички, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920.

Богдан Раковић, учитељ, у село Лађевце, округ Руднички, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920.

Стевка Недељковић, учитељица, у село Мрчајевце, округ Руднички, — ОНБр. 19576 од 23-VIII-1920.

Јелисавета Петровић, учитељица, у село Враћевшницу, округ Руднички, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920.

Бисенија Николић, учитељица, у село Мијатовац, округ Моравски, — ОНБр. 24152 од 13-VIII-1920.

Матеја Димитријевић, учитељ, у село Кривокоштане, округ Битољски, — ОНБр. 24531 од 13-VIII-1920.

Даринка Јевђеновићка, учитељица, у Битољ, округ Битољски, — ОНБр. 24713 од 13-VIII-1920.

Милић Раковић и Даница Раковић, учитељи, у Љубовију, округ Подрински, — ОНБр. 23110 од 13-VIII-1920.

Чедомир Јовановић, учитељ, у село Бачину, округ моравски, — ОНБр. 23011 од 13-VIII-1920.

Винка Поповићева, учитељица, у Краљево Село, округ Тимочки, — ОНБр. 23853 од 20-VIII-1920.

Рахила Михајловићка, учитељица, у село М. Извор, округ Тимочки, — ОНБр. 23872 од 20-VIII-1920.

Марко Јевђеновић, учитељ, у Битољ, округ Битољски, — ОНБр. 24713 од 20-VIII-1920.

Јелисавета Божиновић и Ђорђе Божиновић, учитељи, у село Добрње, округ Пожаревачки, — ОНБр. 25382 од 20-VIII-1920.

Милош Јанковић и Милица Јанковић, учитељи, у село Мајиловац, округ Пожаревачки, — ОНБр. 22312 од 20-VIII-1920.

Катарина Гвозденовићка, учитељица, у село Обреж, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 1-IX-1920.

Видосава Чавдаревићева, учитељица, у село Прву Кутину, округ Нишки, — ОНБр. 23464 од 1-IX-1920.

Милан Поповић и Милица Поповићка, учитељи, у село Жупањевац, округ Моравски, — ОНБр. 23922 од 1-IX-1920.

Радмила Трифунац, учитељица, у село Жировницу, округ Крагујевачки, — ОНБр. 23192 од 1-IX-1920.

Десанка Стојадиновићева, учитељица, у село Трњане, округ Нишки, — ОНБр. 23399 од 1-IX-1920.

Даница Кадићева, учитељица, у село Добру, округ Пожаревачки, — ОНБр. 23047 од 1-IX-1920.

Душан М. Стојановић, учитељ, у село Маклиште, округ Пиротски, — ОНБр. 23875 од 1-IX-1920.

Славка Ристићева, учитељица, у Дебар, округ Охридски, — ОНБр. 23041 од 1-IX-1920.

Марија Ристићева, учитељица, у Дебар, округ Охридски, — ОНБр. 23042 од 1-IX-1920.

Вићентије Станић, учитељ, у Уб, округ Ваљевски, — ОНБр. 24570 од 1-IX-1920.

Часлав С. Спасић, учитељ, у село Кладурово, округ Пожаревачки, — ОНБр. 24572 од 1-IX-1920.

Живота Станојевић, учитељ, у село Стамницу, округ Пожаревачки, — ОНБр. 24865 од 1-IX-1920.

Александар Арсић, учитељ, у Тетово, округ Тетовски, — ОНБр. 24388 од 1-IX-1920.

Миодраг Топаловић, учитељ, у село Ладовицу, округ Врањски, — ОНБр. 24535 од 1-IX-1920.

Драгиша Ђорђевић, учитељ, у село Мачковац, округ Крушевачки, — ОНБр. 24589 од 1-IX-1920.

Стојан Петковић, учитељ, у Кнез Село, округ Нишки, — ОНБр. 25937 од 1-IX-1920.

Радмила Стевановићева, учитељица, у село Малче, округ Нишки, — ОНБр. 25901 од 1-IX-1920.

Мара Михаиловић, учитељица, у село Свилеуву, округ Подрински, — ОНБр. 25950 од 1-IX-1920.

Милорад Кр. Гојковић, учитељ, у село Рабровац, округ Ваљевски, — ОНБр. 25702 од 1-IX-1920.

Димитрије Спирић, учитељ, у Лапље Село, округ Косовски, — ОНБр. 25059од 1-IX-1920.

Јелена Петканић, учитељица, у Прилеп, округ Битољски, — ОНБр. 25761 од 1-IX-1920.

Станко Росић, учитељ, у село Блаце, округ Скопски, — ОНБр. 25737 од 1-IX-1920.

Драга Цукавац, учитељица, у село Блаце, округ Скопски, — ОНБр. 25737 од 1-IX-1920.

Данило Ђ. Поповић, учитељ, у село Козји До, округ Кумановски, — ОНБр. 25399 од 1-IX-1920.

Бранислава С. Маринковић, учитељица, у село Јелашницу, округ Врањски, — ОНБр. 25932 од 1-IX-1920.

Радмила Кр. Димитријевић, учитељица, у село Јелашницу, округ Врањски, — ОНБр. 25932 од 1-IX-1920.

Светолик Ђорђевић, учитељ, у село Суви До, округ Пиротски, — ОНБр. 24568 од 1-IX-1920.

Надежда Антић, учитељица, у село Црнаклиште, округ Пиротски, — ОНБр. 24568 од 1-IX-192.

Љубица Михалачкова, учитељица, у село Мајдан, округ Руднички, — ОНБр. 24568 од 1-IX-1920.

Лепосава Стевановићка, учитељица, у село Заграће, округ Тимочки, — ОНБр. 24568 од 1-IX-1920.

Петар Лојаница, учитељ, у село Павлицу, округ Чачански, — ОНБр. 24568 од 1-IX-1920.

Јевросима Петровић, учитељица, у село Котражу, округ Чачански, — ОНБр. 24568 од 1-IX-1920.

Вукосава Стековић, учитељица, у село Бољковце, округ Руднички, — ОНБр. 24568 од 1-IX-1920.

ДРУШТВЕНИ ЗАДАТАК УМЕТНОСТИ

Il faut toujours insister sur les bonnes idées. Plus on y tape dessus, plus elles s'enfoncent dans les esprits.
Helvetius.

I

Има људи којима ће сама ова реченица — друштвени задатак уметности — измамити на уста подсмех презрења. Уметност са задатком! Каква бесмислица! Потребно је управо једно ћифтанско и, свакојако, несавремено схватање ствари, па да се уметност доводи у везу са неким практичним, неуметничким задатком! Та може ли уметничко дело имати другог задатка него да својом лепотом угађа свету? Уметност нема другог смера до своје савршености.

Ово је, укратко, теорија уметности која је сама себи сврха, т. зв. теорија „l'art pour l'art". Ми држимо да је та теорија у себи лажна, а са друштвеног гледишта и јалова и штетна; јер не само наука о души (психологија), но и цела историја цивилизације доказује непобитно како је ташто и неосновано оно схватање које уметности одриче сваку другу функцију, сем да води бригу о својој лепоти.

Нема сумње да се у делима уметности испољава више или мање субјективна делатност, којом уметник тежи да задовољи неки унутрашњи, лични нагон; психолошки подстицај сваког уметничког стварања треба, према томе, тражити у нарочитој осећајности појединих индивидуа. Код велике масе људи та осећајност испољава се у обичном облику узбуђености или смеха: кад су се у весељу исмејали, или у раздражености искалили у крупним речима, они се редовно смире. Њихова је емоција нашла одушка, и они могу да наставе, у обичном колосеку, свој душевни живот. Али тај несложени, схематични случај испољавања људских емоција, који, у својој несвесној форми, може да служи као подстицај и за уметничко стварање, тај се случај емоције јавља само у прозорју човечанства, кад људи раде више по инстинкту но по свесној вољи и накани. Уметност која је сама себи сврха, уметност која иде за тим да разгали и задовољи самог уметника, то је уметност изворног

човека, човека из кватернарског доба, који је живео у пећинама. Уметник који је по стенама своје пећине сликао мамутову силуету, или у слоновој кости резао животињске прилике, такав уметник није, вероватно, радио за друштво.

Да бисмо у наше доба наишли на сличне уметнике, ред нам је обратити пажњу на децу. У детету се, атавистички, поново јавља првобитни артист. Само што сада пећинску стену замењује таблица од љускара, школска клупа, а врло често и сам уџбеник. Дете, у својим цртачким вежбама, не води сигурно бригу о томе да ли ће се допасти другима; оно своја шарања ради понајвише на осами и, по могућности, кришом; оно се напросто труди да видно прикаже оно што је на њега јаче деловало, и то у неколико значајних, па ма колико неспретних, потеза. Млађани уметник тај, као год и његов предак из пећине, иде просто за нагоном. Његови цртежи потичу из његовог узбуђеног осећаја.

Но, чим преотме мах извесна просвета, тај се однос убрзо предругојачи. Уметник примети скоро разлику између себе и осталих — средње руке људи; он се скоро увери да су његови осећаји дубљи, а њихово испољавање оштрије, изразитије. Свест о његовој супериорности расте тако из дана у дан. Свет који га окружује почиње да у његовим творевинама налази естетичког уживања и да га соколи својим ласкавим повлађивањем. То има за последицу да у суштини, као и у поводима и смеровима његовог рада, настаје коренита промена. Што је пре била тек једна органска потреба, постаје одјако свестан позив. Нагонско одушевљење сада замењује вештачка рутина, дотерани занат. Уметник је задржао све обреде једног инстинктивног творца, али су ти обреди постали свесни. У теорији је он увек богодани импровизатор, у пракси је то радник по позиву, који опрема посао што га је себи задао, хладним разбором. У томе он, заправо, тражи још увек лично уживање, али је то уживање друкчије но у примитивног уметника, или у детета. Потајни смер његовог напора није просто и просто да дâ одушка својој емотивној напрегнутости; он почиње да осећа понос, понекада чак и неку уметничку сујету. Он већ помишља на публику. Мисао да ће код својих вршњака наићи на похвалу и одобравање, та кичељива мисао ступа, у његовој глави, на место дојакошњег јурења за простим задовољавањем једне психичке фантазије.

То је укратко генеза и поступна еволуција сваке уметности. Испрва је она, у неку руку, доиста сама себи циљ: просто задовољавање једне органске потребе уметникове. Но дође једно време кад се уметник не ограничава на то да егоистички тражи „да му одлакне у грудим'; он настоји да би се допао и другима. Радећи свој посао, он има пред очима своје сапуде. У најтоплијем заносу стварања, кроз његову машту круже и севају мисли о успеху и о публици, а то значи о друштву у ком се уметник креће. Друштво са своје стране, убрзо примети које

место оно само заузима у уметникову мишљењу, и колико је овоме стало до његова уважења. Од тога часа оно постаје с њим солидарно, и од њега захтева да не ради за се, но за читаву задругу. Уметник је по томе дужан да свој рад удеси према општем плану друштвене уредбе, којега је и сâм део, и на тај начин из једне појаве која је у почетку имала чисто субјективан смер, рађа се с временом једна еминентно друштвена функција.

Уметност, коју је створило индивидуално осећање и друштвена солидарност преобразила, дели ту судбину са многим другим социјалним функцијама, те би неозбиљно било тврдити да се она, ступајући у службу задруге, понижује и од свога циља одступа. Напротив, особина је сваког друштва да лична напрезања употребљава као покретну снагу за своје културне циљеве. Напредак целог друштва, као и појединих чланова у њему, зависи о примени тога принципа. Једном речју, сав је културни рад у томе да се личне емоције и личне енергије одврате од њихова егоистичког циља, и да се вешто употребе у корист заједнице. Друштво, држава, то су прости механизми који се крећу по импулсу појединачних напора. Прохте ли се коме да, према томе, уметност која служи национално-државним циљевима, обеди *утилитарством*, то њени представници имају право да слегну раменима. Утилитарство? Па нека буде. Међусобна солидарност, то је изворно правило, исконски закон сваке људске задруге. Ко двоуми о томе да је уметност, од вајкада, вршила улогу точка — и то врло важног точка — у друштвеној машинерији, има само да баци један поглед на историју лепих вештина.

И, на првом месту, нек прочита песничка дела из старине. Затим нек се обазре на вајарство и сликарство Египћана, Асираца и Јелина. Свугде ће видети како уметници стоје у служби друштва и државе. Њихова дела славе редовно богове, краљеве, националну заједницу. Они подижу углед вери, државним установама, отаџбини. Омир приказује богове и јунаке јелинског племена у крвавој апотеози њихових великих подвига. Есхило, Софокле и Еврипид износе на позорницу мите и скаске из грчке историје. На Акрополу и Партенону блистају се у мрамору богови отаџбине, заштитници општине, истесани мајсторском руком уметника-родољуба Фидије. Незнани музичари из старине, чија се имена и дела изгубише у тминама историје, стварали су вероватно и сами своје хармоније да би њима величали религиозну службу у почаст богова.

Зађемо ли из паганске древности у хришћански средњи век и хуманистичку Ренесансу, свуда у току векова наилазимо на исту појаву: уметност стоји увек у служби великих друштвених установа: вере, народности, државе.

II

Међутим време не мирује. Друштво напредује и, напредујући, оно се и само преображује. Појавом модерне демократије, јављају се нови

правци, нове погодбе друштвеног живота, чијем утицају не може да се отме ни сама уметност. Она том утицају подлеже у двојаком правцу: у правцу духовном и економском. Освитом нових времена уметност мења и своје судије и своје муштерије. Пре је довољно било да се уметник допадне малом броју људи, или чак једном самом човеку, ако овај располагаше влашћу. Данас уметност тражи своју клијентелу у широкој маси, која јој даје своје Меценате и своје уметничке критичаре. Уметност, са своје стране, не само што гомили даје естетичког уживања, него јој нуди и поуздано средство за сузбијање беде од које свет данас највише пати, а то је специјализовање рада у свима областима људске делатности.

Строга подела разних позива и заната, то је заиста једна од најкрупнијих појава модерног живота. Свако данас обрађује своју особиту њиву, или боље, обрће своје нарочито коло. То се може да каже за умног радника, али још већма за простог занатлију. Нема готово више посленика који би позван био да својом руком изради све саставне делове једне столице. Неко без престанка дељe ножице, неко плете трстику, а неко удешава осталу дрвенарију. Шиваћа игла прође ваљда кроз десетак руку док се савршено не изради. Није без узрока речено да је у новије доба радник претворен у машину која вечито понавља исте покрете. У том једноличном послу човек је принуђен да се морално атрофизује. Његова душа страда. Све остале његове способности, сем оне једине коју непрестано вежба, морају да обамру, да се укоче.

Каква разлика између тог аутоматског посленика и пунокрвног човека талијанске Ренесансе, којему се толико диве културни историчари! Ништа људско оним дивним људима не беше туђе. Научници, као Пико дела Мирандола и Леон Батиста Алберти, беху нека врста покретних енциклопедија. Микеланђело слика, теше мрамор, зида Петрово Кубе, пева узвишене песме. Бенвенуто Челини, скулптор и кујунџија, влада по вољи и пером и мачем. Леонардо да Винчи — „свезнајући Леонардо“ — претвара у дело што год му кроз главу сине, од *Тајне Вечере* до справе за летење. Модерни човек, прикован уз своју монотону задаћу, може тим људима само да завиди; изједначити се с њима неће никада. У њега једна једина способност може да се развије чак до хипертрофије; све остале његове способности, у колико их има, морају да се атрофизују, да угину. И томе стању, на жалост, нема и не може да буде лека. Подела рада сувише је корисна заједници, а да би је се појединци могли да отресу. Она је, у осталом, један од услова модерне индустрије, те према томе услов неминован.

Но како човек не живи о самом хлебу, то у људском животу има тренутака у којима мисаони створ, осећајући отужност своје аутоматске улоге, зажели да постане опет део широке моралне заједнице у којој се креће. Дође, наиме, час кад осећај затражи оброк чистог, непомућеног

уживања. Стога људи који, у новије време, проучавају сложени механизам модерног живота, узеше преда се да пронађу начин како да се човеку опет поврати оно што му одузе развитак индустријализма и строга подела рада. Они себи поставише питање: како да од укоченог специјалисте опет направимо једно равнотежно, хармонично биће? И људи дођоше до закључка да то спасоносно средство може да буде једино уметност. Чак и људи ниже образованости, без особитог великог напора, могу да у некој мери однегују своје уметничко чуство. За то је, у већини случајева, довољно имати очију и слуха, имати топло срце у грудима. После извесне рутине, постојаном праксом коју човек стиче посматрањем и слушањем делâ лепе уметности, готово сваки од нас може дотерати дотле да, ма и не разбирао све техничке и естетичке лепоте једног уметничког дела, осети његову драж и у њему примерно ужива. Уметност је дакле она која модерном људству може да дâ оно чега му највише недостаје, средство, наиме, којим да опет постигне душевну равнотежу и пуноћу живота. У томе је, како неки сȍциолози мисле, велики, узвишени задатак уметности у данашњем демократском друштву, које се оснива на култури обележеној строгом поделом и специјализацијом рада.

Уметност подиже човека из сухог и прозаичног аргатлука, те га уводи у вишу сферу живота. У тој ведрој атмосфери, зачмали дух добија опет своју еластичност; угнуте груди поново се шире; крњ човек постаје потпун. Роб машине, или нарочите струке, постаје опет слободан и свестан човек, — човек који ужива у свима лепотама неба и земље, и који са својим саљудима узима учешћа у свима питањима моралног живота. Укратко, задатак уметности у данашњем друштву је у томе да човека, који је потчињен сувише специјалном послу, ослободи посла и да божјем створу, стегнутом под јарам машинског и аутоматског рада, поврати изгубљену радост и достојанство живота.

Међутим уметност, којој је та висока и благотворна улога намењена, не може да буде она недисциплинована и анархистичка уметност која је, у очи рата, своје оргије славила, и која је своје апологисте налазила чак и међу нама, Јужним Словенима. Та уметност, која се оснивала на разузданом индивидуализму, бејаше претежно порекла немачког. Главна јој тежња беше да се ослобађа наслеђених правила и да слепо јури за новинама. Манија да се литерарна дела котирају према томе колико је у њима „новога“, донесе нам једну настрану жетву, колико у уметности, толико у литератури. Разуздани индивидуализам као да беше себи поставио у задатак да прогласи банкротство старих угледника и старих принципа. Но, бунећи свет против старе дисциплине, бунтовници поткопаше најзад сваку дисциплину. Обожавање „новине“, уочене као обележје талента, донесе собом збрку појмова, журњаву, хиперпродукцију, зазирање од солиднијих дела, опадање укуса и нај-

безочнију рекламу. Но како индивидуализам без чврстог основа води хаосу и анархији, тако се и тај уметнички анархизам, уочи светског потреса, налазио већ у потпуном расулу. Последњи представници тог уметничког правца, или тачније рекавши, тог уметничког лутања, изгледаху нам као генерали једне растројене војске, — војске која се распала на вежбалишту, не доспевши ни да се честито извежба у оружју.

III

Крајње је међутим време да се уметност врати својој културној мисији, која се састоји у томе да уметници, својим свесним радом, учествују у изграђивању националног живота. Они немају право да, у крилу народа, претендују на аутономију него само у толико у колико им та аутономија даје право да слободно бирају средства за изражавање своје уметности. Један велики пример о томе како појединац човек треба свесно и вољно да се подлаже интересима заједнице, дао нам је српски војник у последњим ратовима: грехота би била кад се наши уметници не би окористили том узвишеном лекцијом!

Са своје стране, народна држава мораће да нарочиту пажњу обрати овој грани националне културе, за коју је досле, по невољи прилика, врло мало учињено. Било стога што у народних вођа не бејаше, у овом погледу, довољно разумевања, или што се неговање лепих вештина сматрало као један непотребан луксуз, тек нема сумње да се уметности поклањала посве слаба пажња. Владе су је махом пренебригавале, или је сасвим мачејски неговале. Поучавање у цртању, музици и литератури било је код нас веома оскудно. Нарочито је према својој посестрими уметности много грешила књижевност, која је увек ишла својим одвојеним путем, не дајући јој никакве помоћи, остављајући је управо на милост и немилост новинарских репортера, који за уметничке ствари немаху ни осећања, ни разумевања.

Па ипак Јужни Словени, основавши своју народну државу, не могу се одрећи амбиције да једним племенитим напором загладе тај недостатак, употпунивши своје културно васпитање и на пољу уметности. И, пре свега, желети би било да држава обрати кудикамо већу пажњу техничкој поуци у школама. Позната је ствар како су Енглези Рескин и Морис, приватном иницијативом, оснивали уметничко-обртничке школе у којима се одгајао енглески подмладак. Ове школе, као и чувени Кензингтонски Музеј, највише су придонеле ширењу уметничког укуса и препороду енглеског уметничког обрта. На тај начин је Енглеска, у мало година, тако напредовала да је својим уметничким обртом престигла све своје супарнике на Континенту, за којима раније заостајаше. Отуда осетише велику корист не само економске прилике у земљи, но и национални укус у опште. Уметничка литература поче да се негује интенсивније; сликарство и архитектура добише новог импулса и живљег

маха. Али што овде треба нарочито истакнути, то је прилика да је готово сва та акција поведена и сав тај успех постигнут трошком државне власти. Управни кругови увериће се, статистиком при руци, како ширење уметничке културе иде у прилог индустрији и у велике придоноси јачању националне свести. Они увидеће да је неговање уметности држави двоструко корисно, јер је оно с једне стране скопчано с домаћим обртом, а с друге стране у тесном односу с националном литературом, с којом га везују заједнички циљеви.

Сваком је, крај тога, познато колико је под трећим Наполеоном француска влада трошила за уметност, што ли је доцније француска република у ту сврху радила, па и данас ради. Уосталом, француске вароши, још од времена Луја XIV, сматрају свестрано неговање уметности као ствар националне части, и томе управо и треба захвалити што је уметничка индустрија у Француза — на коју тако срећно утиче њихова уметност — заузела данас прво место у светској утакмици.

Биће, до душе, света који ће сумњати да ли се уметници могу да одгајају школама. Но наш циљ и не мора бити да одгајамо уметнике, већ да одгајамо публику. Уосталом, кад кажемо уметничко васпитање, ми немамо у виду тек учење цртања, т. ј. поступно васпитање дечјег ока и дечје руке (што, међутим, треба пропагирати највише), него и интенсивније учење литературе и поезије, шире неговање музике и гимнастике. Нама мора бити највећма до тога да у нараштајима који придолазе развијамо способност да у уметности уживају рецептивно. Где се затеку клице уметничког талента, те ће се клице развити по себи. Свакојако, држава мора бити свесна да је њена дужност настојати да се те клице однегују и доведу до потпунога развитка. У то име неће бити сувишно никакво средство, да се успешно надокнади оскудица приватне иницијативе. Ту долази на прво место уметничка настава на универзитету и у средњим школама, затим потпоре студентима, јавна предавања, изложбе, откупљивање уметничких радова, и т. д. Но, пре и изнад свега осталог, требало би да се у новој држави Срба, Хрвата и Словенаца, под ауспицијама новог одељења за уметност у министарству просвете, оснује једна висока школа (академија) за фигуративне уметности и покрене што живља акција за неговање уметничке индустрије у националном духу. На тој школи (академији) требало би, покрај сликарства и вајарства, посветити нарочиту пажњу архитектури и примењеним уметностима (уметнички обрт). Напоредо с тим, ваљало би настојати да се кудикамо унапреди наша позоришна декоративна уметност, и да се у ту сврху однегују вешти сликари-сценографи. О томе колико је позориште — као књижевни род и као призор за очи — важна ствар за ширење просвете и укуса у народу, не треба много речи трошити, као што није потребито суптилним аргументима доказивати важност уметности уопште за обнову и развитак националне културе.

Један од најспремнијих наших људи у овом предмету, г. Богдан Поповић, казао је извесном приликом да је уметност једна од најважнијих грана људске просвете, и да би њу требало неговати равноправно са осталим гранама националне културе, с народним образовањем, с примењеном науком и чистом науком[1]). Имајући на уму и ту изјаву, човек се и нехотице пита: зашто се у буџету нашег министарства просвете не би одредила кудикамо већа свота за неговање уметности?

Међутим, кад би воље и могућности било да се у том правцу нешто уради, једну овећу своту требало би, у први мах, потрошити да се подигне пристојна зграда за галерију сликарских копија и одлива из гипса вајарских радова из прошлости и новијег времена. Тој галерији могла би се, евентуално, прикључити помешћа за редовну годишњу уметничку изложбу. Остали трошкови, у границама годишњег буџета, делили би се према нарочитом програму што би га имали да саставе позвани стручни људи, министрови повереници, или можда неки савет *ad hoc* у одељењу за уметност.

Кад би се тако образовао један централан орган за лепе вештине у држави, и тиме испоставило да је државна власт свесна огромне важности ове гране јавног рада за општу просвету, убрзо би се и међу нама појавила и развила она уметничка критика, које данас готово и нема; уметничка књижевност процветала би и међу нама, као што цвета свуда где се о естетичким питањима озбиљна брига води. За уметност се до сада, треба признати, код нас мало урадило, а што се радило, то се некако радило. Сад је дошло време да се пропуштено надокнади, и свако ново оклевање било би грешно.

Знатан број старијих уметника, скупа са уметничким подмлатком, стоје нам на услузи. Ако људи на управи јавне ствари увиде свој позив и своју дужност, прилика је да ће их у томе подупирати и сам народ, негујући јаче уметнички обрт који је у нас, може се казати, још у колевци. Главно је, међутим, да се свему томе увиди потреба и да се одважно ступи на посао. Прегаоцу — вели стара реч — Бог махове даје, а што је добро започето, то је напола свршено.

Буде ли се у нас, Јужних Словена, задатак уметности тако схватио, и пође ли нам за руком да за уметнички рад и уметничке манифестације заинтересујемо наш свет и у њему створимо једну добро расположену публику аматера и штедрих муштерија, прилика је да ће и наша уметничка продукција кроз кратко време коракнути. Отуда ће и наша т. зв. отменија публика — која зацело не болује од хиперкултуре — извући много користи. Треба само да сви ми који се за ову ствар интересујемо стресемо са себе грешну апатију којом смо заражени. Нарочито људи

---

[1]) Испор.: Богдан Поповић, *Огледи из књижевности и уметности*. Београд, 1914, стр. 233.

на управи јавне ствари треба да се прекале у вери да је за славу и величину једног народа исто тако потребит суверени укус и лепота као што је потребито економско благостање и безбедност националних граница.

МАРКО ЦАР

О ВАСПИТАЊУ У ЕНГЛЕСКОЈ [1])

Светски рат је, више него икад, изнео на видик многе недостатке метода рада и васпитања по школама. Сви народи, а нарочито велики народи, осећају потребу да ревидирају своје школске програме, програме који се тичу васпитања омладине, поколења која ће прихватити вођење народних послова од оних који их данас воде. Француска и Енглеска се баве о реформама које треба унети у основне, средње и велике школе.

И ако је рат показао да су наше школе дале добро национално васпитање, и ако је седмогодишњи рат утврдио да у нашем народу има јаких и физичких и душевних особина: издржљивости и истрајности, ипак се не може, и не треба задовољити том констатацијом. Не треба рећи: доста је за нас то. Није доста и не може бити доста, с обзиром на задатак и улогу који су намењени нашем народу у будућности. Сигурно је да ће се и у васпитању наше омладине, и у методама рада, нарочито по средњим и вишим школама, морати увести реформе. Њих сигурно треба; ми смо то осетили на себи, и видимо и код наше деце. Има, чини се, у досадањем програму рада по тим школама извесна тежња да се од ђака створе енциклопедисти, ученјаци; тежња да се ђацима улије у главу што више туђега, не само готовога знања, него и наметнутога без критике, као неоспорна туђа мишљења. Деца од иницијативе, радознала да нађу узрок свему, у школи бивају запостављена, а „добра деца“, која добро уче на памет, која „знају задатке“, бивају истицана. То иде очигледно на штету самосталности мишљења ђака, а то има утицаја и на цео живот његов, па и на развитак целога народа.

Мени није намера да се плетем у расправљање тога проблема; ја желим само да саопштим нека опажања која се односе на васпитање омладине у Енглеској, па и целога народа.

Цела филозофија живота и проблем живљења су за Енглезе одавно пречишћена ствар. Они су врло прости.

Човек долази на овај свет без своје кривице. Живот је борба; од првога дана, тако рећи од дана кад се човек роди, он добија свој крст на плећа. И зато га треба учити од самога почетка да га носи са што мање муке, са што мање роптања; да у животу нађе, место бола и те-

---

[1]) Из „Бележака о Енглеској“.

жине, што више задовољства; да га проведе у што бољем, ако не у стално добром расположењу. Како се то постизава? Лако. Ако је човек физички здрав и душевно ведар; ако су његова физичка и душевна снага што дуже у равнотежи; ако су дух и снага телесна увек у складу. Тај склад је у физичкоме и душевном здрављу; здравље није вечито ни свакоме дато, зато га треба прибавити; створити здрав народ; стварати све јача и здравија поколења.

И тако сви Енглези гледају на живот бистро, без икакве претеране осећајности. Навикнути из малена на, могло би се рећи, јуначке игре (лоптање, клизање, јахање, веслање, пливање, песничање, трчање, итд.), које *сви редови друштвени*, на свакоме времену и кроз цео живот, до смрти изводе, — они постепено организују јаку живу снагу и јаке нерве. Према тој снази формира се душевна јачина и умна стабилност. Цео систем васпитања у кући, у школи, у друштву, у држави, и цео дневни живот су прожети култом здравља и снаге.

И отуда у Великој Британији обраћа пажњу на себе не онај који изазива сажаљење, него онај који изазива дивљење. Ономе који се вечито жали, кука, плаче, у Британији се подсмевају, презиру га без милости. Тамо не воле слабе и мекушне, него јаке и чврсте. Диве се памети и осећајности, али воле у човеку мушкост, јачину, издржљивост, смелост. Тамо се обожавају људи који савлађују и обарају са дрскошћу тешкоће и препоне; што су ове веће, то је дивљење веће.

Основа целоме васпитању у Великој Британији, може се рећи, јесте одабирање. Одабирање јаких, очвршћивање бољих, снажних. Непрекидно одабирање непрестано појачава отпорне снаге целога народа. Једном речи, хоће се да се стварају од Британаца јачи, издржљивији људи од осталих људи, ако не и најјачи људи на свету. Снага даје мирноћу, смелост, владу над собом, ону неустрашивост за дрска предузећа каква су данас доиста само Енглези у стању да изврше. Ниједан народ нема толико смелих путника, колонизатора, ловаца, авијатичара, издржљивих спортиста, колико британски. Чврста, силна, непрекидна енергија не зна за смрт, нити се ње боји. Она даје смисао животу, задовољство живети.

Ради тога се у Великој Британији све чини да се народ ојача, да издржи и зиму и врућину, и воду и лед, и умор и напоре. Многи на томе пропадну, али многи од њих, већина остане; бољи остану, а од бољих бољи остају. Статистика, истина, утврђује да по енглеским васпитним заводима много дечака сваке године пострада од јуначких игара, нарочито од лоптања (foot-ball), али оно што остане здраво и читаво, то је прекаљено, то живи пуним животом и даје пуну меру породици и држави.

Цело социјално законодавство је у том духу.

Закони о народном здрављу су у томе типичан пример. Ево једног. Чим се јави сумњив случај какве заразне болести и лекар га конста-

тује, власт постаје господар над болесником, а породица без моћи. Болесника однесу из куће у болницу за заразне болести; ако умре, породица га не види, а ако оздрави видеће га тек дуго после оздрављења. Законодавца енглеског се не тичу осећања и вапаји породице; њега се тиче народно здравље; због једнога слабога не треба да пропадну, не сви други јаки и здрави, него ни пола здрава и јака члана друштва; болесноме треба дати сву најбољу негу, али болесника треба да негују стручни људи а не разнежени сродници у кругу читаве породице. Здраве треба спасавати, по сваку цену чувати их даље од болесних; здрави и јаки треба пред собом да имају што мање примера слабости и ништавила људскога.

Радећи овако, Енглези нису ни мало заостали у осећањима милосрђа, пре би се рекло да је оно код њих развијеније, дискретније, деликатније, паметније, но код других народа на континенту. Они нису од милосрђа створили култ људских патњи, као Французи, нити од болница храмове болести као Немци и Швајцарци — него куће у којима се заборавља колико је могуће више на болове и људске патње.

Радећи овако, Енглези нису занемарили умно васпитање, као што се многима на континенту чини. И ту се одабирање помаже и врши доследно. Даровити, јаки умно Англо-Саксонци у Британији се могу до воље развити; умној елити се у томе иде свима средствима на руку. Данашња умна елита енглеска се може мерити са најумнијим људима других раса. Енглеска школа можда даје мању суму знања него друге школе, али свакојако даје више солидних глава него друге школе.

Овај начин подизања, одгајивања англо-саксонске расе, коме је основа у овоме: снажите се, јаки; јачајте вашу снагу, здрави; горе главе, сви! дао је најбоље резултате. Отклањајући слабе, помажући здраве и јаке, Англо-саксонци су створили од себе најјаче људе на свету.

ЈОВ. М. ЈОВАНОВИЋ

МАТЕМАТИКА У ОСНОВНОЈ НАСТАВИ

Нема сумње да је и за математику и за остале предмете од највеће вредности оно градиво које је намењено *почетној* настави. Ту се добивају први појмови и основи њихови, ту се удара камен темељац за свеколику наставу у основној школи. Појамно је да та основа треба да је довољно поуздана и солидна. А да се она постигне, стоји пре свега до марљива и методичка рада наставникова, а затим до доброга уџбеника, било као помоћне књиге за наставнике, било као ручне књиге за

ученике. И једно и друго требало би да је потпомогнуто детаљнијим *програмима* с потребним упутима за поједине предмете основне наставе.

Прописани наставни програми за поједине предмете датирају се још из 1899 год.[1]) У програму за Рачуницу и Геометриске Облике обележени су само главни делови њихови у најкрупнијим потезима, без икаква упута за рад. Примера ради навешћу да је за Геометриске Облике у I и II разреду *уједно* обележено само оволико: *„Уз вежбање у посматрању, мишљењу и говору: основни појмови о линијама, угловима, троуглима, четвороуглима и т. д.“*, и ништа више. Краће се није могло рећи ни у Лаконији, а оно „и т. д.“ прави је куриозитет!

Од таквих програма не може бити никакве помоћи ни за наставнике ни за уџбенике. Њихова краткоћа даје маха разном схватању и произвољном кретању у обиму рада, те је и настава разнолика, понајвише недовољна. Такви програми не могу бити оправдани ни за предмете средњих школа.

Већ сам раније свраћао пажњу на важност *писменога* рада у почетној настави, знајући да га гдекоји наставници занемарују. Главни узрок томе занемаривању, мислим, биће у самом програму за Рачуницу, у коме се за I разред налази ова напомена: *„Писмено рачунање (с цифрама) из овога разреда се изоставља“*. Та напомена, која тражи да се све четири рачунске радње у I разреду обрађују само усмено, учинила је да су многи наставници избегавали не само писмено означавање појединих радња, већ и само вежбање у писању цифара и рачунских знакова.

У место говора о неразложности такве напомене, скренућу пажњу само на њену контрадикцију са захтевом који се налази у министровом „спроводном писму уз програме“[2]), а који гласи: „Ја бих желео да се и у нас ускоро оствари признато начело и захтев рационалне наставе: да се *свако предавање* врши очигледно и усмено, живом речи, а завршује *писменим радом*, тако *да се сваки час сваке наставе завршује писменим радом*“... Поменућу само да се у том писму допуштају и „згодни уџбеници“, који би потпомогли наставникова предавања, а напада се на множину приватних уџбеника с којима је „настала права спекулација“.

О потреби писменога рада у почетној рачунској настави неће, мислим, бити потребно тражити потврде у страних методичара; поред горе поменутог захтева биће довољно ако о томе наведем речи нашег уваженога педагога и професора г. д-р В. Бакића:[3])

„Покаже се *нови број* или *нови низ бројева* на рачунаљци и другим предметима, и пореди се тај број с мањим бројевима ради бољега појимања, после се решавају задаци у обиму тога броја најпре *усмено*... Затим долази показивање *цифре* за нови број, па онда *писмено* рачунање

[1]) Види напред поменути *Зборник*.

[2]) Поменути *Зборник*, ст. 96.

[3]) *Посебна Педагогика*, Београд, 1901, стр. 55.

на табли и на таблицама или на хартији.“ А затим, говорећи о времену усменога и писменога рада, г. Бакић вели: „Правилније је да то иде *упоредо и заједно,* чим ученици упознају цифре“.

Пледирајући за подесне уџбенике за Рачуницу и Геометриске Облике у I разреду основних школа, била би ми дужност да изнесем своје мишљење о начину њихове обраде. То ћу и учинити у циљу да, колико могу и умем, помогнем унапређењу математичке наставе у нашим народним школама.

Општи принципи о почетној настави, усменој и писменој, којих сам се дотицао у досадањем излагању, нису ни нови ни оригинални. Њих су већ одавно педагози и методичари истакли као главне захтеве на којима треба да је заснована настава свакога предмета, па и математичка. На њих се мора обраћати пажња и у писању математичких уџбеника за почетну наставу.

У рачунској почетној настави могу се према тим принципима обележити ови моменти: поступно увођење ученика од конкретнога ка апстрактноме — од појимања бројева и њихове величине на стварима из најближе околине до схватања и писања чистих апстрактних бројева и њихових знакова; при том вазда кретање од познатога и простога ка непознатом и сложеном; затим пажљиво увођење у разумевање рачунских радња, полазећи при том послу од појмова о величини бројева и разумљивих примера из дечјега живота; скреће се нарочита пажња на брижљиву обраду бројева прве десетице као главне основе бројнога система и наставе; и, за сваку рачунску радњу посебице, марљиво одабирање примера и задатака из свагдашњих животних односа, схватљивих за ученике.

Употреба уџбеника као ручне књиге ученичке може доћи тек после створених појмова о бројевима и радњама усменом наставом, а циљ му је утврђивање тих појмова и писменог вежбања у примени рачунских радња на задатке из живота.

Важно је питање о начину којим ће се рачунска настава кретати од појмова добивених за бројеве ка појмовима за радње. Колебајући се о томе у први мах између два позната метода којима су представници чувени методичари Хенчел и Грубе, убрзо сам се одлучио за *Хенчелов метод.* Налазим да је за почетну наставу много поузданије и схватљивије познати ученике најпре с одређеним кругом бројева и њиховом величином по броју јединица, па тек онда приступити рачунању у томе кругу; него што је монографски метод Грубеов, по коме сваки број за себе представља методску јединицу која се одмах после познања обрађује у све четири врсте рачунања. Главне мане које су методичари запазили у раду с Грубеовим методом, биле би: што духовни развитак детињи није још довољан за појимање толиких операција једне за другом;

што јако замара ученике; и што лако прелази у механизам који омета правилно и логично мишљење.

По Дитесовом предлогу требало би Хенчелов метод употребити с том разликом што би се као *први круг бројева* (уместо од 1 до 10) узео мањи круг од 1 до 5; па тек после свестраног познавања тих бројева и рачуњања с њима (и то само сабирања и одузимања) прећи на исти начин на шири круг од 1 до 10 (где би се упознало и с новим радњама: множењем и дељењем); а затим би дошао и трећи круг од 1 до 20. Концентрични метод рада при прелазу од првог на други и од другог на трећи круг бројева ваљало би марљиво одржавати.

Према ономе што је раније речено о једином засебном уџбенику за I разред у нас, не може ни бити говора о методу који је у њему употребљен. У Глигорићевом уџбенику употребљен је за I разред Хенчелов метод по Дитесовом предлогу. Од страних уџбеника које имам при руци вредно је обратити пажњу на ова три:

По Хенчеловом методу израђен је уџбеник за I разред немачких школа: Rechenbuch von W. Steuer, Königl. Seminar-Oberlehrer, Heft I, 177. Auflage, Leipzig, 1912. Израђен је по Штајеровој „Methodik des Rechenunterichts“, за коју „Pädagog. Zeitung“ веле: „Штајерова Методика остаће вазда знатно обележје у историји рачунске наставе“.

По истом методу пажљиво је рађен и хрватски уџбеник: Računica za I godište nižih pučkih škola, prigotovio Anton Cuvaj, 21. izdanje, Zagreb, 1913. У наклади земаљске владе ова се рачуница као једини уџбеник употребљава у Хрватској, Славонији и Далмацији.

По Грубеовом методу пак рађен је уџбеник који је у Угарској „проглашен“ за основне школе, а има га и у српском четвртом издању: Рачуница за народне школе, I, у Панчеву, накладом књижаре Браће Јовановића.

Уџбеник за почетну рачунску наставу има да садржи само пробрано и систематски сређено *градиво*, које ће једним делом послужити наставницима у методској обради првих појмова, а другим делом користити ученицима за утврђивање тих појмова и за рачунска вежбања. Сам распоред градива обележава и правац рада у настави. Излишно је наводити питања којима би се наставник (методички спреман) служио у настави дијалошког облика, како је то чињено у неким нашим уџбеницима за II разред. А питања која би могла корисно послужити ради понављања и утврђивања онога што се наставом прешло, могу стајати на крају појединих одељака.

Поред досадањих општих напомена изложићу и детаљнији преглед саме наставе, према којој мора бити тачно распоређено и потребно јој градиво у уџбенику.

1. Почетна настава за *први круг бројева* (од 1 до 5) усмена је и без помоћи уџбеника, ма то било и у неподељеним школама. Појмови

о бројевима теку се најпоузданије бројењем *ствари* из најближе околине, а затим и куглицама на *рачуналъци*. Нарочита се пажња поклања тачном ученичком схватању величине бројева по *множини јединица* и *поређењем* сваког новог броја с претходним.

2. Прво писмено вежбање има да буде представа бројева *тачкама, цртама, крстићима...* као прелазним средством к бројним знацима, при чему ученици на својим таблицама или у свескама пишу што и наставник на табли. Затим долази показивање и самих *бројних знакова* (цифара) и вежбање у читању и писању тих знакова. При томе се нарочито пази да ученици добро схвате разлику између саме ствари и бројнога знака.

3. Код броја 2 ученици треба да науче шта је *пар,* а код броја 4 *два пара*. Бројењем ствари и куглица на рачуналъци могу лако познати и *редне* бројеве: први, други... пети. Затим је потребно познавање ових разликовања и поређења: *десно* и *лево*, с погледом на ред којим се чита, пише и броји; *велико* и *мало* (веће и мање), с појимањем и поређењем бројева по множини јединица; *неједнако* и *једнако* — са појмом и знаком једнакости.

4. Пошто је добро утврђено разликовање бројева по множини јединица, прелази се на рачунске радње: *сабирање, растављање* и *одузимање*. За први круг бројева те се радње имају обрађивати посебице. Вежбањем у растављању броја на јединице и сабирке јаче се утврђује појимање самога сабирања и олакшава се боље схватање одузимања које затим долази. Код сваке од тих радња треба да претходи усмени рад с примерима из дечјег живота, после чега долази рад на рачуналъци (или и с дрвцима), па најпосле писмено означавање радње пртама и бројним знацима. За писмени рад, којим се допуњује и утврђује знање стечено усменом наставом, треба уза сваку радњу имати потребно градиво за *вежбање*. У уџбенику ваља нарочито крупнијим цифрама обележити оне радње које сами наставници имају претходно да обрађују с ученицима најпре на рачуналъци, а затим и помоћу цифара на табли; док радње, намењене ученичком вежбању, могу бити означене ситнијим цифрама. Уза сваку радњу треба имати и по који од простијих и лако схватљивих *задатака из живота;* али они имају да послуже у главноме усменом вежбању.

5. Пошто је рачунање у првом кругу бројева постало поузданa својина свих ученика, може доћи *употреба уџбеника*, која ће бити оправданија у неподељеним школама и с већим бројем ученика. Као што је већ раније поменуто, његовом се помоћи јаче утврђује знање стечено усменим и писменим радом, добива се више у времену за рад и уклања се неугодност од исписивања и преписивања појединих вежбања. Но његова употреба вазда има да дође тек после довољнога усменог и писменог рада.

6. При прелазу на *други круг бројева* (од 1 до 10) ваља имати на уму да све што је речено о усменом и писменом раду код првога круга,

вреди неминовно и овде. Утврђујући појмове о бројевима у том кругу по множини јединица у њима, неће бити тешко (уз помоћ рачуналъке) бројити у њима и парове јединица, те дати појам о *парним* и *непарним* бројевима до 10.

7. Поређењем предмета из околине добива се прелаз ка познавању главних јединица за мерење. Тако: *дугачко* и *кратко* (дуже и краће) води појимању дужине и мерењу *метром;* затим *тешко* и *лако* води појимању тежине и мерењу *килограмом;* поређењем ствари и судова у запремању више или мање места добива се појам о запремини и мерењу течности *литром;* најпосле *скупо* и *јевтино* воде појму вредности и употреби *новца* (динар и 10 пара). Све те јединице, као и мерење помоћу њих, треба очигледно показати.

8. *Сабирање* и *одузимање* у овом кругу бројева требало би вршити *упоредо*, колико ради јаснијега схватања ове друге радње, толико и ради истицања хармониског односа између њих.

9. Утврђујући појмове о *једанпут, двапут, трипут...* примерима из дечјега живота, прелази се на *множење* (као сабирање једнаких сабирака), а потом и на *дељење* у потребној вези с множењем. Код све четири радње ваља нарочиту пажњу поклањати броју 10 као основици декадног система, а код вежбања и задатака користити се и показаним мерама. Код множења ће бити врло корисно вежбање у *растављању* броја на чиниталье, јер се тиме утврђује појимање саме те радње и помаже бољем схватању дељења. Код дељења се уводе ученици у појам о *деловима*, при чему се на стварима показују половине, трећине, четвртине и петине.

10. У *трећем кругу бројева* (од 1 до 20) само се проширују досадањи појмови у познавању нових бројева и рачунању с њима. Код дељења се прелазе и шестине, седмине, осмине, деветине и десетине; ту ученици упознају и десете делове мера: десиметар и десилитар. Вежбања у рачунању и примени на задатке из живота могу овде бити обилнија.

Напомињући да у рачунским радњама треба избегавати сваки поступак који води *механизму* и *меморисању*, навешћу о томе речи г. Д-р В. Бакића: „У свакој врсти рачунања развија се *мишљење* у ученика; зато се овде ништа не учи механички на памет, па ни таблице множења и дељења, него се ове уче поступно логичним путем, застајући дуже код оних бројева који се растављају на чиниталье... За практичан је живот важно и *брзо* рачунање, али су за наставу важније *правилност* и *поузданост* у мишљењу.“

Потребно је казати мишљење и о *геометриској* настави и уџбенику за I разред.

Већ је било помена о краткоћи програма за Геометриске Облике, о немању никаквих упута ни уџбеника за почетну наставу, као и о из-

бегавању самих наставника да је обрађују у I разреду. То избегавање не може имати оправдања. Пут којим се може доћи до апстрактних појмова о линијама, угловима и геометриским сликама, колико се прописаним програмом тражи, није ниуколико тежи од онога за увођење ученика у апстракције бројева и рачунских радња, кад се и на њих примени сличан метод посматрања предмета из околине.

Несумњиво је да се у распореду геометрискога градива за поједине разреде, као и у начину увођења у појмове о геометриским облицима, мора пажљиво избегавати све што би надмашало моћ ученичкога схватања. С тога се и овде настава по разредима има кретати у концентричним круговима који се у старијим разредима допуњују и проширују. А градиво, потребно за почетну наставу овога предмета, може се унети у уџбеник за почетну рачунску наставу, пошто му множина не запрема велики обим.

Програм за почетну наставу могао би бити овако обухваћен и распоређен:

1. Да би се добио појам о *правим* и *кривим линијама*, ваља поћи од ученичког појимања шта је *право* и *криво*, користећи се стварима из најближе околине (писаљка, прав и савијен прут, затегнут и олабављен конац, и т. д.). Затим се прелази на посматрање и разликовање правих, кривих и кружних *ивица* на стварима (на столу, табли, савијеном листу хартије, чаши, тањиру, обручу...) Казујући да се ивице зову и *линије*, долази се до разних облика које линије могу имати.

2. За појимање и разликовање положаја правих линија — *усправних, положених* и *косих* — полази се опет од ствари за које се и у обичном животу вели да су усправне, положене и косо нагнуте; а затим се прелази опет на ивице и показивање таквих ивица (линија) на предметима из околине.

3. За овим долази *цртање линија* почињући с повлачењем правих и кривих црта на табли слободном руком и упућујући ученике да и они то чине на својим таблицама или у свескама; затим се прелази и на цртање усправних, положених и косих линија. Ученицима се потом покаже и како се праве линије могу нацртати тачније помоћу ивице на лењиру. За цртање кривих и кружних линија узимају се у помоћ такође ивице на стварима (на новцу, чаши, колуту...), но без помоћи шестара с којим се ученици могу упознати у старијим разредима.

4. Посматрањем правих ивица (на стварима) које се или састају или не, долази се до појимања *углова* између ивица и до *паралелних* линија; затим се прелази и на цртање њихово слободном руком. Разликовање углова по величини оставити за III разред.

5. После тога лако се долази до појма о *троуглу* и *четвороуглу*. На листу хартије, на горњој површини стола, клупе, табле... ученици се упознају најпре с четвороуглом бројењем углова између ивица. Кад се лист хартије савије или пресече косо (дијагонално), добива се слика са

три угла — троугао. Ученици се вежбају у проналажењу троуглова и четвороуглова на стварима. Ивице (линије) које их склапају називају се *стране*. Цртање троуглова и четвороуглова повлачењем њихових страна слободном руком. Врсте троуглова и четвороуглова по странама и угловима треба оставити за II разред.

Толико и тако, мислим, може и треба да уђе у наставу за I разред.

Кад се геометриска настава правилно схвата и кад се она обрађује по захтевима методике, полазећи вазда од конкретнога к апстрактноме и уклањајући што је излишно и непојамно за ступањ ученичкога развитка, онда упознавање ученика с геометриским облицима у почетној настави неће бити ни тешко ни некорисно.

СР. Ј. СТОЈКОВИЋ

О НАСТАВИ ПРИРОДНИХ НАУКА У СРЕДЊИМ ШКОЛАМА

– ИЗВЕШТАЈ ПОДНЕТ Г. МИНИСТРУ ПРОСВЕТЕ –

Част ми је поднети Вам, Господине Министре, извештај о стању наставе природних наука у нашим средњим школама за последњу скраћену школску годину (фебруар-јуни 1920 год.) и о своме раду као инспектора.

Дужност инспектора наставе природних наука у средњим школама почео сам вршити месеца јануара ове године. Пошто сам, као Ваш изасланик на испиту зрелости у Другој Београдској Гимназији, свршио рад (21—31 јануара), одржао сам две конференције (7 и 11 фебруара) са наставницима природних наука у београдским средњим школама, и настојао сам те се Друга Београдска Гимназија снабдела свима потребним училима за физику, поглавито из ратнога плена. Тиме је, у овим тешким приликама наставним, када је највећи број школа остао без икаквих учила, створена могућност да наставници осталих београдских школа могу, у специјалној учионици поменуте гимназије, држати својим ученицима предавања са експериментима.

Затим сам приступио посећивању часова наставника природних наука у овдашњим средњим школама. — Одређен за Вашега изасланика на испиту зрелости у Нишкој гимназији и за преглед рада у средњим школама у Врању, Лесковцу и Нишу, био сам и на часовима наставника природних наука у поменутим местима (5—23 јуна 1920). — Прегледао сам извештаје које су директори средњих школа, по свршеној школској години, поднели Министарству Просвете. — И на основу свега тога могу рећи ово што иде.

Настава природних наука у највећем броју школа није се могла успешно изводити, и то из више разлога:

1. *Врло велики број ученика у појединим разредима.* У многим школама било је у појединим разредима и разредним одељењима много више ученика него што је Законом о средњим школама одређено. Максимални број ученика баш се зато и одређује што се успешно не може радити кад се пређе тај број. А он је далеко и далеко прелажен. Да наведем само неколико примера:

У III Београдској женској гимназији било је у II разр. 75 (на крају године 70), III раз. 2. од. 74 (70), VI разр. 55 (54), VII разр. 51 (49).

У II Београдској гимназији: V разр. 2. од. 63 (59), VI разр. 55 (50), VII разр. 52 (47).

У Битољској гимназији: V разр. 81 (59), VI разр. 59 (46), VII разр. 53 (47).

У Ваљевској гимназији: II разр. 1. од. 79 (76), III разр. 2. од. 77 (74).

У Крушевачкој гимназији: I разр. 6. од. 85 (76).

У Нишкој мушкој гимназији: VI разр. 73 (69), VII разр. 2. од. 54 (50).

У Скопској гимназији: III разр. 1. и 2. од. 78 и 79 (70 и 75), VII разр. 1. од. 55 (51), VIII разр. 1. и 2. од. 55 и 58 (52 и 55).

2. *Полудневна настава.* Она се, по невољи, морала изводити у школама у којима је било више разреда и разредних одељења него што има учионица. Нарочито зими извођење полудневне наставе и тешко је и штетно.

3. *Оскудица у наставницима.* Због оскудице у наставницима:

а) *Поједине природне науке нису никако ни предаване у:*

1. Битољској гимназији — ботаника (V р.), зоологија (VI р.) и геологија (VII р.).

2. Пиротској гимназији — ботаника (V р.), зоологија (VI р.), геологија (VII р.) и хемија (IV р.). У овој гимназији природне науке нису предаване ни претпрошле школске године.

3. Пожаревачкој гимназији — зоологија и ботаника у I и II разр., ботаника (V р.), зоологија (VI р.) и геологија (VII р.).

4. Прокупачкој гимназији — зоологија и ботаника (I и II р.), ботаника (V р.), зоологија (VI р.), физика (III р.) и хемија (IV р.).

5. Струмичкој гимназији — физика (III р.) и хемија (IV р.).

Од приватних гимназија: у Параћинској гимназији није предавана физика (III р.) и хемија (IV р.).

б) *Природне науке предавали су нестручни наставници* у многим средњим школама. Тако су предавали у:

1. Врањској гимназији — јестаственицу у I, II и VI разр. и физику у III разр. две учитељице основне школе, а у V разр. наставник географије.

2. Ћевђелијској гимназији — јестаственицу у I и II разр., физику (III р.) и хемију (IV р.) две учитељице вештине.

3. Јагодинској гимназији — јестаственицу у I и II разр. учитељ основне школе; физику (III р.) и хемију (IV р.) агроном.

4. Косовској Митровици — јестаственицу у I и II разр. привремени учитељ цртања; физику (III р.) судски писар.

5. Лозничкој гимназији — јестаственицу у I разр. учитељица основне школе; физику (III р.) и хемију (IV р.) учитељ вештине.

6. Нишкој гимназији — јестаственицу у I разр. 1 и 4 одељ. два учитеља основне школе.

7. Ново-Пазарској гимназији — јестаственицу у I и II р. нестручан наставник; хемију (IV р.) и ботанику (V р.) апотекар.

8. Охридској гимназији — јестаственицу у I разр. учитељ основне школе; јестаственицу у II, V (ботанику), VI (зоологију) и физику (III р.) окружни шумар; хемију (IV р.) апотекар.

9. Пиротској гимназији — јестаственицу у I разреду учитељ основне школе.

10. Плевљанској гимназији — јестаственицу у I разр. наставник веронауке, у II разр. наставник српског језика; хемију (IV р.) књиговођа С. Ф. Управе.

11. Пожаревачкој гимназији — физику (III р.) наставник немачког језика.

12. Призренској гимназији — јестаственицу у I разр. учитељ вештине; физику (III р.) и хемију (IV р.) хонорарни наставник, бивши учитељ.

13. Приштинској гимназији — јестаственицу у I и II р. и физику (III р.) хонорарни наставници.

14. Штипској гимназији — јестаственицу у I разр. учитељица женског рада.

15. Струмичкој гимназији — јестаственицу у I разр. учитељица женског рада.

16. Приватној Алексиначкој гимназији — јестаственицу у I разреду учитељ основне школе.

17. Приватној Ћупријској гимназији — јестаственицу у I, II, V (ботанику) и VI (зоологију) и физику (III р.) учитељ основне школе.

18. Приватној Параћинској гимназији — јестаственицу у I, II, V (ботанику) и VI (зоологију) наставник српског језика.

в) *Смањен је број часова за поједине природне науке.* Тако је предавана:

1. Јестаственица: у I разреду са 2 часа недељно (Битољ, Горњи Милановац, Крушевац, Куманово, Неготин, Ниш, Струмица и Штип), — у V разр. са 1 часом (Пећ), — у VI разр. са 2 часа (Београд — I мушка, Беране, Велес, Јогодина, Пећ, Чачак и Штип).

2. Физика: у III разреду са 2 часа недељно (Крагујевац — женска гимназија, Куманово, Пећ), — у VII разр. са 3 часа (Београд — I женска

и II мушка, Куманово, Пожаревац), — у VIII разр. са 2 часа (Ниш — мушка гимназија).

3. Хемија у IV разреду са 1 часом (Охрид) и са 2 часа (Пећ).

г.) *Поједини наставници били су преоптерећени часовима.* Законом о средњим школама допуштено је да наставници научних предмета могу држати 6 хонорарних часова, а наставници вештина 8 хонорарних часова недељно преко одређеног максимума, дакле 24, односно 28 часова. Пре рата је мали број наставника имао овако повећан број часова. Али сада је, услед велике оскудице у наставницима, повећи број наставника научних предмета морао узети 19—24 часа недељно. Али и то није било довољно. И овај други максимални број недељних часова прелажен је, па се пео до невероватног броја 36: у Кумановској гимназији један наставник предавао је: јестаственицу у I, II, V и VI разр., хемију у IV разр., земљопис у I разр., француски језик у V и VI разр. и гимнастику. У приватним средњим школама ишло се и даље. У Параћинској гимназији директор, који је вршио дужност и разредног старешине у два разреда (I и II р.), имао је 33 часа недељно, предајући српски језик (I, III и IV р.), француски језик (II р.) и јестаственицу (I, II, V и VI р.). У Ћупријској гимназији један наставник предавао је математику у I—VI разр., хемију у IV р., француски језик у V и VI р. и стенографију у VI р., и имао је 38 часова недељно.

4. *Оскудица у училима.* Без учила нема успешне наставе. Највећи број наших средњих школа имао је, пре рата, учила за поједине предмете у довољној количини, а понеке школе имале су школске збирке које нису уступале збиркама учила у најкултурнијих народа. За време рата упропашћене су готово све школске збирке. И највећи број школа остао је без икаквих учила. Тако:

30 средњих школа нема никаквих учила за физику.
34 „ „ „ „ „ „ хемију.
36 „ „ „ „ „ „ ботанику.
23 „ „ „ „ „ „ зоологију.
37 „ „ „ „ „ „ минералогију и геологију.

Тако исто рђаво стоји и са училима за друге предмете. Немају учила: 16 средњих школа за географију, 38 — за историју, 27 — за математику, 33 — за цртање.

5. *Делимична оскудица у уџбеницима.* У понеким местима нису ученици имали довољан број уџбеника. Највећа оскудица свуда била је у уџбенику за зоологију у VI разреду, јер Зоологија Љуб. Давидовића, која је поодавно штампана као државно издање, није прештампавана, па је понестало. За антрополошки део употребљавала се Антропологија Милана Томића. Међутим уџбеника за остале предмете било је, јер су

сви, осим Зоологије за ниже разреде од Николе Ранојевића, приватна издања, па су се писци и издавачи постарали за прештампавање.

Услед наведених узрока у неким средњим школама *није могло бити пређено градиво из појединих природних наука.* Тако у:

1. Врањској гимназији: а) из ботанике у V разр. пређена је само општа ботаника, и то чисто морфолошки, а ботаника у II разр. није ни прелажена; — б) из зоологије пређен је само антрополошки део; — в) из физике само један део механике, све друго остало је непређено.

2. У Лесковачкој реалци: из физике у III разр. пређена је само механика тела.

3. У Нишкој мушкој гимназији: а) из ботанике у V разр. остале су непређене Gymnospermae и Cryptogamae; — б) из зоологије у VI разр. нису пређена кола: Arthropoda и Vertebrata; — в) из физике у III разр. остале су непређене партије: електрицитет и магнетизам, а исте партије нису пређене ни у VIII разр.

4. У Нишкој женској гимназији: а) из физике у III разр. пређен је само механички део; — б) из хемије није предавано о металима и органској хемији.

5. У Беранској гимназији: „није пређен програм из физике и хемије".

Врло је вероватно да још у понеким школама нису пређене поједине партије из природних наука, јер највећи део директорских годишњих извештаја и не говори о непређеном и пређеном градиву.

У овој скраћеној школској години *екскурзије* су вршене само у мањем броју државних средњих школа.

1. Неготинска гимназија извршила је тродневну екскурзију (30-V до 1-VI) до манастира Вратне, са ученицима III—VI разр.

2. Нишка мушка гимназија извршила је дводневну геолошку екскурзију у Преконошку пећину, са ученицима VII разреда.

3. IV Београдска гимназија — више јестаственичких екскурзија. „Наставници су изводили, на пола дана или цео дан, ученике у околину града, зарад упознавања и прибирања биљака. У том циљу одвођени су ученици и у Ботаничку башту. Наставник геологије водио је ученике у Топчидерске и Раковичке мајдане."

4. III Београдска женска гимназија — „Чињене су и неколике (јестаственичке екскурзије и јачало оно што се на часу предавало."

5. II Београдска женска гимназија — извршена је геолошка екскурзија у Рипањ и друга у Каменицу, са ученицама VII р., и 3 ботаничке екскурзије у околини Београда.

6. Ваљевска гимназија — 3 ботаничке екскурзије са ученицима I и II разреда, у околину, и 2 геолошке екскурзије: једна једнодневна до Петнице, а друга полудневна у ближу околину.

7. Велико-Градишка гимназија — „Наставници природних наука чинили су са ученицима краће екскурзије у околини вароши".

8. Врањска гимназија — „Излет до Собине, сви ученици и сви наставници, на цео дан, у циљу географско-јестаственичког проучавања".

9. Пријепољска гимназија — „Вршене су само ботаничке екскурзије у непосредној околини Пријепоља и до манастира Милешева".

10. Прилепска гимназија — ботаничка екскурзија у манастир Трескавац.

11. Смедеревска гимназија — „Вршене су у најближу околину ботаничке екскурзије".

У понеким средњим школама *јестаственица у I и II разреду* није предавана по наставном плану, већ у I разреду, који је трајао годину дана, предавана је зоологија, а ботаника остављена за II разред идуће школске године. То је нарочито случај где су нестручни наставници предавали јестаственицу, а за њих је предавање ботанике много теже. Овоме је у неколико узрок и то што данашњи привремени уџбеник за ботанику у нижим разредима није израђен према наставном плану, већ је израђен за предавање ботанике само у једном разреду целе школске године. Међутим ботаника се има предавати у летњим течајима I и II разреда, што је сасвим оправдано, јер се настава ботанике има изводити на самим живим биљкама.

Како да се уклоне узроци који ометају успешно извођење наставе, и шта да се уради за унапређење наставе природних наука у нашим средњим школама?

1) *Прекомеран број ученика* по појединим разредима и полудневна настава избећи ће се повећаним бројем наставника с једне стране и *подизањем нових школских зграда.* Нове школске зграде морају испунити све хигијенске услове. Поред других потребних локала у њима мора бити специјалних учионица за предавање природних наука, у потпуним средњим школама 3 такве учионице: једна за физику, једна за хемију и једна за јестаственицу; уз ове специјалне учионице треба да су собе за рад наставника и смештај школских збирака; треба да буде и нарочитих радионица за практичне радове самих ученика. Данас само мали број наших средњих школа има специјалну коју учионицу, и у таквим школама настава природних наука веома је олакшана.

Уз средње школе, нарочито у унутрашњости, треба засновати *школски ботанички врт*, који би давао жив материјал за учење, а у коме би било важнијих биљака којих нема у околини, а и неколико страних биљака. То није новина у нас. Такве су вртове имале поједине средње школе, и они су необично корисно послужили темељној настави

ботанике. — Београдске средње школе послужиле би се Ботаничком баштом.

2) *Оскудица у наставницима* постојала је и пре рата. То је и био повод да се 1912 год. изменама у Закону о средњим школама уведе нов ред наставника — привремени предметни учитељи. Да би се добило што више добрих наставничких кандидата за научне предмете, Министарство Просвете прописало је 1912 год. „Правила о издавању помоћи студентима филозофског факултета на универзитету у Београду“ (ПБр. 1491 од 23 јануара 1912 год.). Наступили су ратови. И иначе недовољан број наставника смањио се, јер је велики, врло велики број средњешколских наставника положио своје животе за одбрану, славу и величину отаџбине или је пак подлегао за време рата. Како се сада број државних средњих школа повећао, а многе ниже средње школе претворене у више, то Министарство Просвете мора учинити све да се дође до довољног броја ваљаних стручних наставника. Понеки наставници средњих школа почели су одилазити у друге струке, где су боље плаћени. Данас супленат, који је, после свршене потпуне средње школе и положеног испита зрелости, студирао најмање четири године на универзитету и положио дипломски испит, има плату 1800 динара годишње, а учитељ или учитељица, који су свршили само нижу гимназију и учитељску школу, имају годишњу плату 2.400 динара, а уз то и станарину. Наставници средњих школа морају бити боље награђени.

Настави природних наука у нашим средњим школама треба поклонити нарочиту пажњу. А за извођење успешне наставе треба имати ваљане, спремне наставнике. Главни задатак нашег филозофског факултета мора да буде *спремање таквих наставника*. Поред стручног знања, наставнички кандидати за физику и хемију морају знати да изводе све потребне експерименте према прописаном наставном програму; наставнички кандидати за јестаственицу морају знати да изводе све потребне анатомске и физиолошке радове, да справљају збирке, одређују природна тела и изводе екскурзије. Настава природних наука треба да буде очигледна. Да она буде и темељнија, ученици треба да врше сами извесне практичне радове.

Настава природних наука треба да се појача. Неким предметима, због њихове особите важности, треба дати више места; у данашњем наставном плану морају се учинити измене. Да би се пак настава природних наука олакшала и уједначила, потребно је да се пропишу детаљни програми и методска упутства за предавање природних наука.

Где и како да наставнички кандидати добију и практичну спрему за извођење успешне наставе природних наука? Најприродније је и најлакше да то буде на самом универзитету. Обуку не мора вршити сам универзитетски професор; то би могао радити и његов помоћник, а

под његовим надзором. То би могао радити и какав подобан наставник средње школе, добар методичар, а то би било и боље, јер би он уносио и методску обуку. Ствар је споразума с универзитетом када би се вршила ова техничка и методска обука наставничких кандидата, да ли у „природњачком семинару", дакле за време студија, или пак после свршених студија у нарочитом курсу. Али без уверења о спремности за извођење свих потребних практичких радова из појединих природних наука не треба ниједан кандидат да уђе у школу као наставник. У садашњем груписању предмета на нашем Универзитету треба учинити измене. Министарство Просвете треба да пропише шта оно тражи од једног кандидата. Биће потребна измена група стручног професорског испита (чл. 116. Закона о средњим школама). Групе предмета које наставнички кандидат изабере за своје студије на универзитету морају бити такве да он у средњој школи може имати довољан број недељних часова.

Они садашњи наставници природних наука којима недостаје довољно извежбаности за извођење свију потребних практичних радова, имали би доћи на *феријалан курс*, који би се одржао у Београду за време великог школског одмора. На овом курсу одржала би се и предавања из методике природних наука, као и о новинама школским и научним. Том би се приликом обишле универзитетске збирке, институти и музеји, и београдске средње школе; а осим тога учинио би се излет у какву модерну и добро снабдевену школу ван Београда, и каква краћа или дужа екскурзија ради интересантнијих природних објеката, пољопривредних установа, прегледа важнијих фабрика. — Феријални курсеви држали би се и даље с времена на време. — Дотичним наставницима морале би се учинити све олакшице. Корист би била велика и за школу и за похађаче таквих курсева.

Наставницима природних наука треба давати *једногодишње одсуство ради одласка на страну*. Тамо би дотични наставници радили по програму који им даде Министарство Просвете, а они би били дужни да, по повратку, поднесу Министарству исцрпан извештај о своме раду за време бављења на страни. Давање одсуства вршило би се по извесном реду; првенствено право имали би агилнији наставници.

Ради унапређења наставе природних наука, Министарство Просвете требало би да с времена на време шаље и нарочита лица ради проучавања наставе у других културних народа.

3) *Наше средње школе треба што пре снабдети училима.* Нешто је учила добивено из ратнога плена и раздато појединим школама; нешто учила ставиће нам на расположење неколико школа у Босни и Хрватској. Сада само Друга Београдска гимназија и Битољска гимназија имају довољно учила за све предмете. За средње школе које немају никаквих

учила, треба још за школску 1920/1921 годину набавити најпотребнија учила, а збирке оних школа које имају понешто, допунити опет само најпотребнијим училима. Израђени су спискови најпотребнијих учила за све предмете који се имају набавити на страни, и ја сам Вам о томе поднео извештај, ставио суму потребну за то и предложио начин како да се та учила набаве. — Остала учила набављала би се постепено.

Музеј Српске Земље послао је ово дана нешто објеката којима располаже Зајечарској и Неготинској гимназији; он ће то, по могућности, и даље радити. — Г. Д-р Живојин Ђорђевић, редован професор универзитета, обећао је уступити за средње школе један део универзитетске зоолошке збирке. — Умољено је Министарство Шума и Руда да препоручи управама свију рудника да за средње школе пошаљу: типске примерке руда дотичних рудника, друге геолошке и минералошке објекте из самог рудника и његове околине и мале примерке прерађене руде, ако се руда ту прерађује.

У Београду, где има 8 потпуних средњих школа, у недостатку учила за физику за све овдашње школе, помогло се на тај начин што је Друга Београдска гимназија снабдевена свима потребним училима за физику, те су се тиме користиле и остале београдске школе. Успело се да се последњих дана и Трећа Београдска гимназија, која такође има специјалну учионицу, снабде потребним училима за физику, те ће идуће школске године наставници оближњих гимназија моћи тамо држати предавања са експериментима. — Како у београдским средњим школама нема сада ниједног микроскопа, то је г. Д-р Недељко Кошанин, професор универзитета и управник ботаничке баште, ставио на расположење свима овдашњим средњим школама своје микроскопе и потребан материјал, и већ су при крају прошле школске године неки наставници водили своје ученике ради микроскопских демонстрација у Ботаничку Башту. — Наређено је: а) Битољској гимназији да нешто учила (означених поименце) уступи Охридској и Прилепској гимназији; б) Нишкој мушкој гимназији, да нешто учила (означених поименце) уступи Прокупачкој гимназији, и да се њеним училима служи и Нишка женска гимназија; в) Првој Крагујевачкој мушкој гимназији, да своја учила, у колико их има, стави на расположење и осталим тамошњим школама.

Расписом од 21 фебруара ове године СНБр. 2358 скренута је наставницима пажња на учила која могу сами или са ученицима прикупити, односно начинити. Постараћу се да се састави списак свих таквих објеката и уз то потребна упутства за извођење очигледне наставе баш са објектима које наставник може лако наћи, односно начинити.

Од средњих школа прибављени су извештаји о стању збирака учила, и сада се у Министарству има евиденција. Из тих извештаја види се да у понекој школи има нешто учила која су искварена. Један део од њих моћи ће се оправити и довести у исправно стање. У колико то не

могу учинити сами наставници, треба за такве оправке образовати радионицу и поверити је каквом добро у том послу версираном наставнику физике. Ту би се оправљали и апарати који се у току рада искваре. Оправке би могао вршити и механичар физичког института на овдашњем универзитету.

Списак учила за поједине предмете у средњим школама био је утврђен још 1884 године. Тај списак у неколико је застарео, а остао је и непотпун. Потребно је било да се израде нови спискови учила. Они су израђени и поднети Вам на одобрење, а уз то поднесен Вам је и списак лица која су их радила. Ви сте те спискове одобрили и они ће се ово дана отштампати и послати свима средњим школама са потребним упутством. — Према томе упутству неће се куповати учила која сами наставници и са ученицима могу прикупити или израдити; неће се са стране набављати учила која се у нас могу израдити. У оваква учила долазе на прво место пуњене животиње и обични шпиритусни препарати из наше фауне, па и скелети кичмењака. 27 априла поднео сам предлог да снабдевање средњих школа овим објектима узме на себе Музеј Српске Земље, где би се те ствари и израђивале, а за то се Музеју да стручан препаратор и потребан материјал. Ви сте усвојили овај предлог и наредили да се у буџет унесе предложена сума за рачунску 1920/21 годину. Истим актом скренуо сам пажњу Министарству да би се ови објекти могли израђивати и у Инвалидској Школи, у коју би се послао стручан препаратор, те поједине за то подобне инвалиде обучио овоме послу, а тиме би се помогло и школи и дотичним инвалидима, а новац остао у земљи. По овој ствари упућен је акт (СНБр. 5092 од 1 маја) Министарству за Социјалну Политику, које је предлог прихватило. Умољен је у исто време и г. д-р Живојин Ђорђевић, редован професор Универзитета и управник зоолошког института, да уступи за то свога препаратора и помогне у овоме раду.

4.) Уџбеници за природне науке не треба да буду државног издања. Треба оставити слободу за писање тих уџбеника. Треба само прописати нацрт по коме се имају израдити уџбеници, а извођење оставити писцу, и сваки, по оцени Главног Просветног Савета, добро израђени уџбеник, пустити у школу. Слободном утакмицом добиће се најбољи уџбеници.

5.) Министарство Просвете издало је већ наређење да се предмети који прошле школске године нису никако предавани, а не уче се по наставном плану у наредном разреду, имају предавати идуће школске године и градиво прећи у најкраћем обиму. У многим пак школама, и ако су предаване поједине природне науке, из њих нису прећене

повеће партије, негде ни $^1/_2$, па и $^3/_4$ градива, а ти се предмети неће предавати у наредним разредима (физика и хемија у нижим, а ботаника, зоологија и геологија у вишим разредима). За те случајеве није расписом поменутим ништа предвиђено. Мислим да у свима таквим школама непређено градиво из дотичних природних наука треба прећи, ма и у најкраћем обиму, идуће школске године, не дајући из тога никакве оцене ученицима. Ово треба учинити тим пре што ће идућа школска година трајати годину дана. Како се може н. пр. оставити непређена органска хемија кад је за наставу ботанике у V разреду неопходно потребно знање извесних органских једињења?

6.) Екскурзијама се мора поклонити велика пажња. Нарочита комисија (г. г. Жив. Јуришић, Миленко Вукићевић, Никола Ранојевић, Емило Цветић, Вука Поповићева, Олга Гавриловићева и Душан Андрејевић, наставници београдских средњих школа) израдила је „Правила о екскурзијама у средњим и стручним школама“ и она ће Вам бити поднесена на одобрење. Извођење екскурзија биће наставницима олакшано према овим Правилима. — Настава природних наука има да се појача похађањем музеја и фабрика у местима где ових има.

На крају овога извештаја да напоменем да сам 31 јануара ове год. учинио предлог да инспектору наставе природних наука треба да стоји на расположењу књижница у којој би се налазили:

а) Сви уџбеници за природне науке који се сада употребљавају у Србији и осталим областима нашега Краљевства.

б) Најбољи уџбеници за природне науке на словенским и другим страним језицима културних народа.

в) Методска дела за поједине природне науке.

г) Научни и популарни часописи за природне науке.

Ова би књижница стајала на расположењу и наставницима средњих школа. — Засада од већег броја предложених часописа и књига добивени су само први бројеви три часописа и мали број књига.

У овоме извештају није говорено о средњим школама у Црној Гори, пошто је тамо био засебан инспекторат за средње школе.

21 августа 1920 год.,
у Београду.

Инспектор Министарства Просвете,
МИЛИВОЈЕ СИМИЋ

ГЕОГРАФИЈА У СРЕДЊИМ ШКОЛАМА

А како ми стојимо у погледу географске наставе по средњим школама? Пре него што пређем на анализу најновијег Наставног Плана од 2 јануара ове године, који је објављен у „Службеним Новинама“ 3 фебруара, показаћу какво је место имала Географија у свима досадашњим наставним плановима почевши од 1873 године.

У Наставном Плану од 1873 год., по којем је било 188 недељних часова из научних предмета у свих 7 разреда гимназије, Географија је имала 12, и то по 3 часа у 4 нижа разреда. У прва три разреда предаван је Политички, а у четвртом Математички и Физички Земљопис.

У Наставном Плану од 1881 године Географија је у свему била заступљена као 1873 године, и ако су за остале предмете учињене измене. Од 190 недељних часова у 7 разреда на њу је долазило 12.

У Наставном Плану од 1888 године Географија је од 218 добила 13 недељних часова; у оном од 1898 године имала је 10 од 218 недељних часова осморазредне гимназије.

У свима тим наставним плановима Географија је била предмет нижег течаја. И тек у Наставном Плану од 1900 године, који је важио пуних 20 година, тако рећи до данас, Географија је, под притиском првих ђака г. Цвијићеве школе, уведена и у виши течај. У томе плану она је од 203 имала 11 недељних часова овако распоређених на поједине разреде:

У I р., 3 с. нед.: Основи Опште Географије и Кратак преглед свих делова света по државама.

У II р., 2 с. нед.: Орографија, хидрографија и политички опис Србије, Српских Земаља и Балканског Полуострва.

У III р., 2 с. нед.: Орографија, хидрографија и политички опис европских држава (без Балканског Полуострва).

У IV р., 2 с. нед.: Орографија, хидрографија и политички опис Азије, Африке, Америке и Аустралије; и понављање Политичког Земљописа Србије и Српских Земаља.

У V р., 1 с. нед.: Понављање Физичког Земљописа Србије, Српских Земаља и Балканског Полуострва и „Основи Физичке Географије“.

У VI р., 1 с. нед.: Понављање Физичког и Политичког Земљописа Европе и „Основи Математичке Географије“.

Остали су предмети имали овај број недељних часова: Математика 32, Српски Језик (са Старословенским, Теорија Књижевности) и Историја Српске Књижевности 30, Немачки Језик 26, Латински Језик 26, Грчки (или Француски — по избору) Језик 18, Општа и Српска Историја 18, Јестаственица 13, Веронаука 12 и Физика 10; најзад, Руски Језик 4 и Филозофска Проподевтика 3. — Национални предмети били су, дакле, заступљени са 32 часа, и то: Српски Језик и Књижевност са 26, Српска Историја са 4, и Географија наших земаља само са 2 недељна часа за свих осам година гимназијског школовања.

Овакав распоред часова на поједине предмете јасно сведочи да је овај Наставни План рађен без икакве озбиљне студије и без потребног консултовања мишљења стручних школских радника; да његови творци нису умели правилно схватити задатак средње школе и важност појединих наставних предмета за образовање и васпитање ученика; и да им је у великој мери оскудевала педагошка спрема, па чак и наставничко искуство.

Отуда је наша средња школа, сасвим супротно захтевима и потребама времена, била пуних 20 година у знаку класичних језика и Математике; отуда су Географија и Јестаственица сведене на најмању могућу меру, у место да с матерњим језиком, националном књижевношћу и историјом, као и с модерним језицима, чине језгро средњешколске наставе; отуда је испред Географије стављена чак и Веронаука, којој — по моме мишљењу — није место међу обавезним предметима у гимназији; отуда је национална група врло слабо заступљена, јер на све њене предмете долази равно онолико часова колико на саму Математику и колико, без мало, има Латински Језик; отуда је изучавању наше народне Историје и националне Географије дато у целој гимназији свега 6 недељних часова, и ако се знало да наш народ има своју историјску прошлост од 12 векова, да он броји око 13 милиона душа и насељава земљиште од 300.000 км.²; отуда изложени Наставни План, у колико се односи на Географију, показује и научне и педагошке апсурдности. По њему се у IV разреду наређује понављање *Политичког,* а у V понављање *Физичког* Земљописа Србије и Српских Земаља, што доказује да онај који је то написао није имао појма о природи предмета и реду његових излагања. јер поред тога што је учинио недопуштену педагошку грешку раздвојивши на две године учења оно што је нераздвојно и с научног и с практичног гледишта, он је још поставио и наопак ред излагања. — По овоме се плану, даље, три године узастопце тражи од наставника да с ученицима постигне оно што је, с обзиром на број недељних часова из Географије, као и на број ученика у разреду или разредном одељењу, неизводљиво и непостижно. Од наставника се тражи да у IV разреду, који просечно има 50—60 ученика у једном одељењу, пређе са два часа недељно: орографски, хидрографски и политички опис свију ваневропских континената; а уз то да понови Политички Земљопис Србије и Српских Земаља, који су ученици у II разреду гимназије учили и сасвим заборавили. У V пак и VI разреду од наставника се тражи оно што је апсурдно и замислити, на име у V разреду: да понови Физички Земљопис Србије и Српских Земаља и Балканског Полуострва, а уз то да пређе „Основе Физичке Географије"; у VI разреду: да понови орографски, хидрографски и политички Земљопис Европе, а уз то да пређе „Основе Математичке Географије". Апсурдност овога захтева није потребно нарочито доказивати; она је очигледна кад се зна: да V, односно VI разред имају просечно по 50 ученика у једном разредном одељењу; да настава Географије има у њима по 1 час недељно или највише 35—36 часова годишње (пошто је толики број радних недеља у једној школској години); и да наставник за то време треба не само да пређе одређено градиво, него и да испита и правилно оцени све ученике.

Овај један недељни час из Географије представља наставни апсурд. Он — како је лепо рекао 1900 године професор (доцније Министар Просвете) г. Љубомир Давидовић — убија углед нашој средњој школи, јер странци судећи по успеху у томе предмету могу створити неповољан суд о нашој средњој школи уопште.

Дакле, изложени Наставни План, у колико се односи на Географију, није одговарао ни савременом задатку школе, ни наставној важности Географије, ни њеном национално-васпитном значају.

Ово последње наглашавам с тога што се код свију културних народа, чак и код оних који су потпуно извршили своје народно уједињење, обраћа

највећа пажња на изучавање сопствене домовине, па се чак до најмањих детаља излажу и колонијални поседи с обзиром на њихову економску и стратегијску важност. У свима средњим школама културне Европе Географија сопствене отаџбине изучава се и у нижем и у вишем течају. Само се код нас у Србији то увек сматра за непотребно и поред увиђања неопходне потребе да се настави у средњој школи да што је могуће више практично и национално обележје. Само се код нас у Србији то сваке године тражи на професорским зборовима, а стално се не извршава баш од самих професора који управљају нашом просветном политиком и граде наставне планове и програме. Само се код нас у Србији никако не сматра за потребно да се будући грађани, и то најинтелигентнији, чијем ће руковођењу временом бити поверена судбина наше отаџбине, упознају с физичком природом наших земаља, као и с материјалном и духовном културом нашег народа, јер оно што се у II разреду учи о домовини није довољно и брзо ишчезава из дечје меморије, пошто се за даљих 6 година гимназијског школовања никад више не понавља и не проширује. Само је код нас у Србији могуће да човек сврши све школе и добије највише положаје у друштву и држави, ма да бриљира непознавањем природних и привредних односа не само свију земаља нашег троименог народа, него, на још већу жалост, чак и наше уже отаџбине Србије. А и како ће имати потребних знања кад су наши просветни политичари дали већи број часова (3 недељно) изучавању Краснописа него Географији отаџбине, која је од 203 недељна часа добила само два, и, понављам, само два недељна часа у једноме (II) разреду за свих осам година школовања у гимназији. Јер је захтев да се Политички Земљопис наших земаља понови у IV, а Физички у V разреду, илузоран из напред поменутих разлога.

Али на страну све што је било, па да видимо како је данас; јер оно што је било рђаво досада није смело бити разлог да рђаво остане и одсада. Међутим, на жалост, баш је такав случај. У „Службеним Новинама“ од 3 фебруара 1920 године Министарство Просвете објавило је нов привремен Наставни План за средње школе за ученике који уче сваки разред пуну школску годину дана. Да прекине штетан провизоријум у настави, Министарство је продужило још и штетнији провизоријум у Наставном Плану. И како се у нас провизорна стања обично дуже одржавају него редовна, настаје бојазан да ново-објављени Наставни План не постане сталан, или бар да не истраје док се не изврши унификација средњешколске наставе у целој Краљевини, јер је он срозао Географију тако ниско као никад до данас, те је ученици с правом могу сматрати не само као најспороднији, већ шта више као непотребан предмет.

Од интереса је упознати овај нови Наставни План (ја увек узимам план реалних гимназија), који јасно показују да је моја предња констатација тачна. Ево тог плана:

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	СВЕГА
Српски Језик	5	5	4	4	4	4	4	4	34
Математика.....	5	5	4	4	4	4	3	3	32
Француски Језик..	—	4	4	4	4	4	3	3	26
Историја Општа и Народна.....	—	—	3	3	3	3	3	3	18
Јестаственица	3	2	—	3	2	3	2	—	15
II живи језик	—	—	—	—	3	3	4	4	14
Латински Језик...	—	—	—	—	3	3	3	3	12
Веронаука	2	2	2	2	2	—	—	—	10
Физика.....	—	—	3	—	—	—	3	3	9
Географија	3	2	2	2	—	—	—	—	9
Осн. Држ. Уређења	—	—	—	—	—	—	—	2	2
Хигијена.....	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Цртање.....	2	2	2	2	—	—	—	—	8
Писање.....	2	1	—	—	—	—	—	—	3
Певање.....	2	2	—	—	—	—	—	—	4
Гимнастика	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Свега....	26	27	26	26	27	26	28	27	213

Ако не узмем у обзир два ново-уведена предмета (које у осталом није имало смисла уводити као засебне катедре, јер се Хигијена даје изврсно предавати уз Антропологију у VI р., а Основи Државног Уређења уз Географију Отаџбине), онда изложени Наставни План јасно показује да је Географији дато последње место међу досадашњим обавезним наставним предметима, чему је узрок без сумње нехотично несхватање важности географске науке и наставе за образовање и васпитање средњешколске омладине. Да је, по овоме плану, Географија последњи предмет, не показује само број часова — јер их толико исто има и Физика — већ и њихов распоред на разреде. Јер док је Физика била и остала предмет једног нижег (III) и двају највиших (VII и VIII) разреда; док је Веронаука не само и даље задржана као обавезан наставни предмет, него и спроведена кроз сва 4 разреда нижег и први (V) разред вишег течаја, дотле је Географија избачена и из она два виша (V и VI) разреда у којима је била како тако заступљена. По овоме Наставном Плану — који не може и не сме да остане — Географија се једина од 12 наведених гимназијских предмета предаје само у нижем гимназијском течају, док су сви остали заступљени или само у вишем или и у нижем и у вишем, као: Зоологија у I и V, Ботаника у II и VI, Физика у III, VII и VIII, Минералогија (с Хемијом) у IV и (с Геологијом) у VII разреду, и т. д.

Овим планом избачена је, дакле, из наших средњих школа Географија као наука, а остављен је у нижем течају само њен дескриптиван део, управо географска номенклатура. Избачена је наука која спада у најзанимљивије и најкорисније; наука без чијих се знања не да замислити ниједан образован човек. Оваквим Наставним Планом стварају се наставни парадокси, јер на основу њега, а у вези с наставним програмима, свршени гимназисти треба да знају на пр. све могуће црквене

књиге и свештеничке одежде, склоп старо-словенске граматике и латинске синтаксе, састав и множење биљних ћелијица, број зуба у свију сисара, валенцију хемијских елемената, интерференцију светлости, биномно правило за позитивне целе експоненте, једначине кружних пресека у поларним координатама и т. д. — а не треба да разумеју и знају да протумаче најобичније ствари из научне Географије као: постанак и различну дужину дана и ноћи, постанак годишњих времена, мене месечеве, одређивање положаја места на земљиној површини, распоред климе, улогу воде на Земљи, рад организама на њој, утицај природе на човека, дејство човечје на природу, и т. д. Овакав Наставни План лиферoваће, дакле, из гимназија младиће који неће имати ни најпотребнијих знања о Земљи, предметима и појавама, бићима и животу на њој; младиће који ће личити на богате домаћине што немају ни појма о реду, раду и животу у својим сопственим кућама.

За жаљење је што се овај најновији Наставни План, који је иначе знатно бољи од свију претходних, толико огрешио о Географију, баш као да су му за углед служиле аустријске и мађарске гимназије, у којима је Географија имала $8^1/_2$ недељних часова у 4 нижа разреда! Но како овај план ступа у важност у ствари тек од почетка нове школске године, т. ј. од месеца септембра, има и времена и могућности да се поправи неправда учињена географској науци, као и грешка учињена у распореду предмета на разреде и часове према њиховом наставном и васпитном значају.

Могућност за поправку даје већи број часова Српског и Француског Језика и Математике него што то захтева потреба успешне наставе из тих предмета; затим, новоуведени предмети Хигијена и Основи Државног Уређења, којима, по мом мишљењу, није место као засебним наставним дисциплинама; и најзад, Веронаука.

Откако постоје гимназије у Србији, Српски Језик није имао више од 30 недељних часова, па се ниједан наставник није тужио на недовољност броја часова, нити је то сматрао као узрок неуспеха, где га је било. Вратимо Српски Језик на досадашњи максимум часова, па ћемо на њему добити 2 сата недељно. Сведимо Француски Језик од 26 на 22, Математику од 32 на 28 часова, јер је то сасвим довољан број часова за савлађивање француске конверсације, па чак и кореспонденције, као и за прелазак свега градива неопходно потребног за студирање математичких наука на Универзитету — па ћемо на тим предметима добити 8 недељних часова. Ако би се Хигијена изучавала уз Антропологију, а Основи Државног Уређења у Географији, онда бисмо и ту имали уштеду од 3 сата недељно. И најзад, ако је Веронаука још и у данашње време — када то нема више raison d'être — неприкосновена у нижем течају, уклонимо је бар из V разреда. На тај начин смањио би се укупан број школских часова за 15 недељно. И ако од њих национална Географија добије 3 (један у нижем течају и 2 у VIII разреду), а научна 4 (по 2 у V и VI разреду), ипак би ученичком одмору и здрављу остао у сваком разреду по 1 недељни час школског и бар три пут толико кућевног рада, и наше би средње школе боље одговориле своме правом (научном и васпитном) задатку.

Потребно је и интересантно да на овом месту учиним једну напомену и констатацију, а то је да се у свима нашим трговачким школама вредност Географије боље схвата и више цени него у средњим. Почевши

од најнижих (шегртских) и средњих (дво-тро- и четворо-разредних), па до највиших (Трговачки Течај за свршене средњешколске матуранте), Географија је спроведена кроза све њихове разреде и, сразмерно броју часова у гимназији, двапут је јаче заступљена и боље распоређена. И још нешто. Представници наше трговинске просвете, увиђајући да професорски кандидати који су пре факултета свршили средњу школу, немају потребних географско-економских знања о нашој отаџбини, без којих не сме бити ниједан факултетски образован човек, унели су у програм општег дела професорског испита и Географију земаља нашег троименог народа. —

Знајући све то, господа: Цветић, Маринковић, Милојевић и ја, налазимо да је потребно да наше Географско Друштво, као најпозваније за питања географске науке и наставе, учини са своје стране све што је могуће да се Географији — не само у новом, сталном, него и у садашњем, привременом Наставном Плану средњих школа — дâ оно место које јој из наведених разлога припада, и које има код других народа старије културе него што је наша. Ми смо на својим састанцима претресли сва изложена питања; сем тога питање о наставним програмима из Географије за сваки разред и одсек посебице; и најзад, питање о томе шта треба урадити па да се географска настава у свима школама наше Краљевине изводи једнообразно и методски.

Оставивши за сад на страну питање о наставним програмима, чији састав захтева много пажње и времена, ми смо, у погледу питања о месту Географије у Наставном Плану средњих школа, као и о методској и једнообразној настави, дошли у сагласности до ових закључака:

1.) Да, у интересу вишег општег образовања, моралног и националног васпитања омладине, Географију треба спровести као наставни предмет кроз све разреде средњих школа без обзира на њихову бифуркацију, пошто она има у себи довољно елемената и за хуманистично и за реално образовање. Разуме се да у разним одсецима мора бити диференцирања у наставним програмима, које ваља удесити да буду у сагласности са циљем наставе дотичног одсека.

2.) Да наставу Географије у гимназији треба поделити на два концентрична круга и изучавати је у два течаја: у нижем од I—IV, и у вишем од V—VIII разреда. У нижем треба пређи преглед општих географских знања и кратак географско-привредни опис свију континената по појединим државама и земљама; а у вишим, научно изложити општу (Математичку, Физичку и Антропо-)Географију и посебна географско-економска знања о појединим континентима и земљама, с објашњењима узрочних веза и односа међу физичким облицима и појавама; као и међу њима с једне, а привредним и културним стањем земаља и народа с друге стране.

3.) Да се изучавање отаџбине и земаља насељених нашим троименим народом ван граница уједињене нам Краљевине стави и у нижи и у виши течај.

4.) Да се, као наставни апсурд, избаци настава од 1 недељног часа.

5.) Да се настави Географије дâ онолико часова колико је неопходно потребно за савлађивање њенога градива, тако да оно постане умна тековина ученика, т. ј. да јој се дâ онолико часова колико је дато Општој и Народној Историји, чији је значај у погледу општег образовања и националнога васпитања једнак са географским, али чија је важност за практичан циљ школе и живота знатно мања од географске. У

осталом, нема тога који може тврдити да је важније и корисније знати историјску прошлост народа и држава него садашњост Земље и живота на њој.

6.) Да се ради успеха у настави катедра Географије у средњим школама даје само стручно спремним наставницима. Ако оваквих нема, онда онима који су уз свој предмет полагали Географију на професорском испиту или је бар студирали на Универзитету. Само у крајњем случају дати је нестручним наставницима, али ни тада не делити је међу више њих, него је поверити једноме или највише двојици (ако је виша гимназија).

7.) Да се ради олакшања наставе све средње школе снабду потребним географским наставним средствима и да Министарство Просвете учини одмах све што је потребно да наше школе добију у најкраћем времену зидне карте и атласе на нашем језику.

8.) Да се ради извођења једнообразне географске наставе у свима средњим школама установи нарочити, стручан и чисто инструктиван, надзор од стране Министарства Просвете, но с тим да тај надзор врше стручни географи, а не они инспектори којима је Географија споредан предмет или који се у опште не баве и нису бавили Географијом. Ово с тога што ниједан наставник који је стручан у своме предмету не може бити стручњак и у Географији, пошто су све науке данас обилно развијене и разрађене.

9.) Да се из чисто националних разлога, који данас морају имати прву реч у нашем целокупном животу, избаце одмах из свију школа географски уџбеници у којима је још задржана стара политичка подела Европе. Пре свију они у којима се о нашим новим областима говори као о саставним деловима пропале аустро-угарске монархије. Јер је боље привремено оставити школе и ученике без икаква уџбеника о отаџбини него досадашњим уџбеницима продужавати живот мртвом непријатељу и доводити омладину у недоумицу: да ли живи у ослобођеној домовини или је још роб аустријски и мађарски.

10.) Из истих разлога, да се привремено уведе Географија земаља нашег троименог народа са 2 недељна часа у IV и VIII р. почевши од месеца септембра о. г. (1920), како ниједан ђак не би изишао из ниже, нити свршио вишу гимназију, без најпотребнијих географско - економских знања о нашој отаџбини.

11.) Да се у нов привремени Наставни План од 3 фебруара 1920 унесу одмах измене у корист Географије, и то: да се у II разреду 1 недељни час дода настави изучавања отаџбине; да се у V разреду оба часа Веронауке, а у VI један сат Француског Језика и 1 Математике даду изучавању научне (Математичке, Физичке и Антропо-)Географије; и најзад, да се у VIII разреду оба часа Основа Државног Уређења уступе Географији земаља нашег троименог народа, с тим да то буде засебан предмет и на испиту зрелости, и да се у њему обрати нарочита пажња на уређење државе.

12.) Да се наставно градиво из Географије у новом, сталном Наставном Плану овако распореди на разреде и часове:

у I р.: Општа Географија и кратак физички и политички преглед континената и земаља нашег (српско-хрватско-словеначког) народа..... са 3 нед. часа
II р.: Физичка, економска и политичка Географија ваневропских континената..... „ 2 „ „

III р.: Физичка, економска и политичка Географија Европе (без наших земаља)	са	2	нед.	часа
IV р.: Физичка, економска и политичка Географија земаља Срба, Хрвата и Словенаца претежно дескриптивно, с истицањем природних лепота, историјских и културних знаменитости	„	3	„	„
V р.: / VI „ \ Општа (Математичка, Физичка и Антропо-) Географија	„	2	„	„
	„	2	„	„
VII р.: Главне привредне светске силе	„	2	„	„
VIII р.: Земље Срба, Хрвата и Словенаца и суседне им државе, с нарочитим обзиром на привредно и културно стање, и државно уређење	„	2	„	„

Свега 18 нед. час.

13.) Да у комисију за израду елабората за нов законски предлог о средњим школама, а специјално за израду Наставног Плана и наставних програма, уђе и један стручан географ као представник средњешколских наставника Географије и Географског Друштва. Нов Наставни План и нови програми треба да даду новог живота нашој средњој школи, те је с тога потребно да их граде не изабраници Министарства Просвете, него представници свију предмета који се предају у гимназији.

14.) Да се сразмеран број места (чланова редовних и ванредних) у Главном Просветном Савету, који постоји као саветодавно тело при Министарству Просвете, дâ стручним географима - професорима од оних које кандидује Географско Друштво.

15.) Да испитивачи Географије (чланови и заменици у комисији за полагање професорског испита) буду стручни географи, које ће Министарству Просвете кандидовати Географско Друштво. Тако исто *да се у предмете општег дела професорског испита поред народне историје уврсти и Географија земаља нашег троименог народа.*

16.) Да се подејствује код Професорског Друштва, које представља удружење културних, а не политичких радника, да у његовој управи буду заступљени представници свију наука које се уче у разним школама, па и Географије.

17.) Да се у нашем Географском Друштву установи „Секција за географску наставу“, чији би задатак био: да прати развитак и стање географске наставе по разним школама у свима културним земљама; да предузима потребне мере да наше школе не изостану у том погледу иза школа осталих просвећених народа; и да чини потребне представке и ставља на расположење потребан материјал о нашем народу и отаџбини писцима географских уџбеника у европским и ваневропским земљама, како би стран свет путем школе добио тачна обавештења о нама, а не да потребна знања — као досада — добива из списа према нама непријатељски расположених аутора.

У смислу тих закључака, ми подносимо представку Географском Друштву, с молбом да по свима њима донесе свој суд. Потом, да оно што усвоји упути као свој предлог Министарству Просвете и Професорском Друштву, и настоји да се то, као корисно за школу и наставу, као и за наше националне интересе, у свему усвоји. О последњој пак тачки, да само Друштво донесе потребну одлуку.

Саслушавши ово предавање, Географско Друштво је потпуно усвојило све наведене закључке и још на истој седници установило „Секцију за географску наставу“.

Нарочити изасланици предали су лично Господину Министру Просвете друштвену представку у смислу предњих закључака. Господин Министар им је том приликом обећао да ће са своје стране учинити да Географија у Наставном Плану средњих школа добије оно место које јој припада по важности за опште образовање и морално-национално васпитање средњешколске омладине. Нарочито пак истакао је потребу да се изучавање Географије земаља Срба, Хрвата и Словенаца уведе и у VIII разред гимназија и реалака.

Међутим Одељење Министарства Просвете за Средњу Наставу, коме је овај предмет дат у рад — пошто је једино оно надлежно за доношење одлука по наведеним закључцима Географског Друштва — упутило је одмах друштвену представку Комисији за израду законског елабората о средњим школама у нашој отаџбини. Тиме је одложено на неодређено време решење важних и хитних питања која се тичу не само школског рада и успеха у настави, него и целокупног тона васпитања гимназијске омладине.

Последњих дана, т. ј. пред сам почетак ове (1920/21) школске године, Одељење за Средњу Наставу учинило је ипак нешто за географску наставу у гимназијама, а на име: додало је један час недељно Географији Отаџбине у II и увело је Општу Географију са 2 часа недељно у V разред.

Т. РАДИВОЈЕВИЋ

ХРОНИКА

ПРОФЕСОРСКА СКУПШТИНА

Од 5 до 8 октобра ове године држате су седнице XXVI Збора Професорског Друштва. Професорски скуп од ове године имао је изузетну важност. Он је био последњи Збор Српског Професорског Друштва, и у исто време, уз суделовање делегата професорских друштава из осталих крајева наше земље, проглашен је за први конгрес уједињеног Југословенског Професорског Друштва. И доиста, најважнији и најзначајнији посао који је ове године извршен био је прокламовање јединства свих Професорских Друштава у Југославији. Према томе, Југословенско Професорско Друштво представљено је својом Централном Управом у Београду, која спроводи општу акцију Професорског Друштва, и заступа опште наставничке интересе. Остала професорска друштва остају и даље да функционишу као друштвене секције. Таквих секција има у Љубљани, Загребу, Сарајеву, Сплиту, Београду, и т. д. Један део хрватских професора моментано су се уздржали да приступе у уједињену организацију. Ми нарочито наглашујемо да повод њиховој тренутној резервисаности никако није неодобравање самога принципа јединства. У томе погледу се у југословенским професорским редовима не би могао наћи ниједан пример који би био против јединствене акције. У случају неких загре-

бачких колега више се ради о питању форме у којој се то јединство имало спровести. Међу њима је била једна струја која је заступала гледиште да покрајинским друштвима која већ постоје треба да се обезбеди већа аутономија него што је то било предвиђено пројектованим статутом. Њихово гледиште је подложно дискусији, али ми нарочито хоћемо да истакнемо да се њихово становиште ни у коме случају не сме национално сумњичити. Шта више, ми смо уверени да идући професорски конгрес, који ће се одржати у Загребу, неће затећи ниједног југословенског професора изван наше организације.

Али осим тога што је ове године најзад приведено у дело уједињење професорских друштава — питање које се пуну годину повлачило у „Одбору за израду пројекта Статута“, и што је свакако највећим делом плод отвореног и радикалног југословенства последње Управе Српског Професорског Друштва — поред тога најзначајнијег догађаја, овогодишња професорска скупштина представљала је импозантну манифестацију многоструких опште социјалних, и затим и чисто школских погледа. Као и прошле године, тако је и ове године била јасно обележена граница између две струје: млађе и старије, напредније и консервативније. И као и прошле године, диференција погледа је нарочито била велика у питању материјалног стања наставника, и у питању наставничког социјалног положаја уопште. И као и прошле године, тако је и ове године млађа група била несумњиво јаче, енергичније и идејније заступана. Као и прошле године, тако су се и ове године млађи сасвим спонтано нашли, не тражећи се, и сасвим спонтано груписали, не организујући се. И као и прошле године, тако је и ове године пуна морална победа била на њиховој страни. Један низ резолуција којима се предвиђају мере за поправку наставничког друштвеног положаја у сваком погледу, и које су све биле поднесене делом од старе управе, „управе напредних“, делом од учесника самога Збора, свих из групе млађих — изгласане су великом већином. Новој, Централној Управи, обележен је пут којим ће ићи. Тај пут свакако много више скреће на лево него што би било по вољи теоретичарима консервативне групе. По нашем уверењу, то је велика добит за Професорско Друштво.

МИЛАН В. БОГДАНОВИЋ

КЊИЖЕВНИ ПРИЛОЗИ

ЈЕДАН ЧЛАНАК О ДОСИТЕЈУ ОБРАДОВИЋУ
ИЗ 1819 ГОДИНЕ

„Новине Србске“, число 86, за 1819 годину, имају у своме „Додатку“, под насловом „Смесице животописне“, чланак о Доситеју Обрадовићу,

који је преведен из „Gemeinnütziger und erheitender Hauskalender für das Oesterreichische Kaisertum“, за 1820 годину. На каже се ко је писац чланка; али је чланак интересантан и као појава и по својој садржини.

Као појава, он је интересантан по томе што Доситеја, за живота, а нарочито после доласка у Карађорђеву Србију, Аустрија није волела. У актима бечких архива он се сматра за врло сумњива и опасна човека и назива се погрдним именима. Кад је 1809 године Јоаким Вујић био допао затвора у Земуну, јер је био оптужен код Високославне Генерал-Команде да „потајна собеседованија илити корешподенције“ води са „отечества и императора непријатељима [то јест са Србијом]“, испитивали су га, између осталога, и о томе: да ли познаје „неког Доситеја Обрадовича“, и кад га је познао и где.[1]) Чланак пак о Доситеју, у горе поменутоме Календару за 1820 годину, врло је топао и пун симпатија за Доситеја.

По садржини је интересантан, јер садржи некоје податке о Доситеју који су, и ако их треба проверити, врло важни. На име, ту се тврди да је Доситеј „седамдесет и једну годину живио“, што би значило да је рођен 1739 или 1740 године. Познато је, међутим, да се не зна тачно година рођења Доситејева, већ се узима да је рођен 1742 или 1743 године. Исто је тако овде забележено да је Доситеј умро „9. априла (или 28 марта по старом)“. Међутим код нас се за смрт његову вели да је била „крајем марта, 26 или 28“.[2]) Даље, у чланку се казује како је „у књижевним јенајским [ваљда јенским (од *Јена*)] новинама писато за грчког неког философа Доситеја да је у првој десетини 19. века, у Београду, училишта по немачком начину, устројио; то нико други није но наш славенски филозоф Димитриј Обрадовић...“ Требало би потражити те „Књижевне јенајске новине“ и видети да у њима нема каквих непознатих података о Доситеју. И тако даље.

Чланак из „Додатка“ у „Новинама Србским“, о коме је реч, гласи:

ДОСИТЕЈ (ДИМИТРИЈ) ОВРАДОВИЋ

У Вијени у Штраусовој печатњи изишао је за 1820. годину календар под именом Gemeinnütziger und erheitender Hauskalender für das Oesterreichische Kaisertum (Општеполезни и развеселителни домашњи календар за австријско царство). Садржаније његово подробно овде ставити не допушта нам простор листа нашег. Но то можемо уверити да је садржаније његово многозанимателно, и да ће се слабо календара наћи, у ком су толике ствари списане, као у овом домашњем календару. Између осталих струка посвећено је више листова и описанију живота паметодостојних мужева аустријскога царства. Тако је између владетеља Максимилијан Први, између војника кнез де Лин, од учених државника Зоненфеле, од бранитеља отечества Марцелин Ортнер, од свирача Терезија Парадиска, а од учених мужева наш Доситеј Обрадовић описан. Ево како речи тог описанија самог гласе:

[1]) Ј. Вујић, Животописаније, Карлштадт, 1833, стр. 360.
[2]) Ј. Скерлић, Дела Доситеја Обрадовића, Београд, 1911, стр. XIX.

Учени.

Обрадовић, васпитатељ синова[1]) Црног Георгија.

Чудно је подобије, које критическо око испитатеља повести између судба паметодостојног овог Србљина и судбина, које су некад славног оног Митског мудраца Анахарсиса, најискренијег пријатеља Солоновог, постигле. Готово из истих причина, из којих је и Анахарсис ишао, подигао се Обрадовић из крила земљака својих и прошао је свет у накрст, да би разне обичаје и завичаје, који између смртних на земљи царствују, познао. И тиме је име другог, српског Анахарсиса праведно заслужио. Обрадовић је прошао разне земље: Грчку, Албанију, Италију, Немачку, Француску и Енглеску и научио је језик сваке земље, кроз коју је пролазио; а читао је и класическе списатеље сваког народа, код кога је пребивао и после двадесетогодишњег путовања вратио се, као Анахарсис, благом сабрана искуства красно снабдевен, к добрим својим, но још на ниском степену образованија стајавшим, земљацима и трудио се неограниченим усиловањем и њих усавршити и срећнима учинити образованијем. Велика је циљ била, коју је пред очима имао, и једини благородни, духом најчистије љубави к отечеству одушевљени, труд, да је савршено докучи.

Обрадовић је безпрекословно врло славан и у књижевном свету врло почитаем муж. У књижевним Јенајским новинама писато за грчкога неког философа Доситеја, да је у првој десетини 19. века у Београду училишта по немачком начину устројио; то нико други није но наш славенски философ Димитриј Обрадовић, који је књижевницима, под именом манастирским Доситеја, више познат, и у последњем месту свога пребивања добрим духом у своју стихију постављен, да уређењем разних училишних заведенија о просвећенију свог народа ради. — Но и јесу велике заслуге биле, које је Обрадовић као списатељ у образованију рода свога заслужио. Он стоји на врху првих народних списатеља у Србаља, ни један није њему ни у слави ни у заслуги раван. Он је писао српским наречијем, које је славенскоме ближе од русијског, и то за то, да би га, као што сам каже, сви синови и кћери од Црне Горе до Смедерева и Баната разумели[2]).

Свом описанију живота предпослао је Обрадовић врло важно, и шаљивим уметцима гди гди искићено, писмо које је пријатељу свом и земљаку Харалампију из Липска писао и које наш високи образ о славноме томе мудрољубцу поставља. Из њега дознајемо са свим и ред, за који је писао, и причине и обрану његовог новосрбског писања, а при том и чудне његове судбине, како се у времена, кад је цар Јосиф II скиптар владенија у австријским држављама држао, од магле тамног калуђеризма ослободио и к светлости славе своје попео, која му је, као најпросвећенијем мужу, у среди рода пристојала.

Многа су затрудњенија, многе тегобе и многе бриге Обрадовићу у путовању његовом на путу биле и опет је он дејателни свој живот врло далеко дотерао. Седамдесет и једну годину живио је, и отишао је с благородном савешћу да је стазу земног свог живота добро прошао

---

[1]) Преводилац овде прави напомену: „Сина, а не синова".

[2]) Ово су речи из Доситејева писма Харалампију од 13 априла 1783 год. и текстуално гласе: „Моја ће књига *(Совјети здраваго разума)* написана бити чисто српски, како год и ово писмо, *да је могу разумети сви српски синови и кћери од Црне Горе до Смедерева и до Баната*" (Дела Доситеја Обрадовића, Београд, 1911, стр. 4).

9 априла (или 28 марта по старом) с овог света. Славни архимандрит шишатовачки у Срему, Мушицки, саставио је смрти његовој оду српским језиком, са свим по духу старих и по старој алкајској мери, под именом: „Сени Доситеја Обрадовића". — О да би сваки од добрих његових земљака, на гробу његовом, оне речи рекао, које је у реченом оном писму желео да му земљаци његови на гробу његовом рекну: „Како ћу красно за сав труд мој бит' награђен кад ми некад земљак који, на мом зеленилом покривеном гробу рекне: Овде његове српске кости леже, Он је род свој љубио. Спомен његов трајаће на веки!"[1]) Да на веки ће Обрадовић у памети добрих својих земљака живити.

Тако гласе речи календара оног.

ТИХ. Р. ЂОРЂЕВИЋ

НАУЧНИ ПРЕГЛЕД

НАЈНОВИЈИ РАДОВИ Ј. ЦВИЈИЋА
О
АНТРОПОГЕОГРАФИЈИ БАЛКАНСКОГ ПОЛУОСТРВА И ПСИХИЧКИМ ОСОБИНАМА ЈУЖНИХ СЛОВЕНА.[2])

По позиву пок. Пола Видала дела Блаша, учитеља данашњих француских географа, и Луја Лиара, подректора Париске Академије, Г. Цвијић је скоро четири семестра, од јануара 1917 до јула 1918, излагао на париском Универзитету резултате својих студија о Антропогеографији Балканског Полуострва. Дело наведено у примедби представља скуп тих предавања. Поједине главе његове биле су раније објављене у француским, италијанским и америчким часописима. На основу факата, закључака и погледа које поменуто дело садржи, овде ће се покушати да се изнесе опште схватање Г. Цвијића о Антропогеографији и да се саопште најглавнији резултати.

Прва књига ове Антропогеографије Балканског Полуострва носи наслов „Географска средина и човек" (страна 9—260).

Г. Цвијић уводи у Антропогеографију излагањем оних геоморфолошких особина које су од утицаја на саобраћајне везе балканских зе-

[1]) И ове су речи из Доситејева писма Харалампију и гласе: „Мени ће преко мере плаћено бити кад когод од мога рода рекне, кад надамном зелена трава нарасти: „„Овде леже његове српске кости! Он је љубио свој род! Вечна му памет!"" (Ibidem, 6.).

[2]) Jovan Cvijić, professeur à l'Université de Belgrade, Agréé à l'Université de Paris: La Péninsule Balkanique. Géographie Humaine. Librairie Armand Colin, 103, B-d S-t Michel, Paris, 8°, VIII + 532. Prix 17 frs.

— —: Mouvements métanastasiques dans la Péninsule Balkanique. Le Monde Slave, Juin 1917, Paris.

— —: Zones de civilisation dans la Péninsule Balkanique. Le Monde Slave, Juin 1918.

— —: L'unité ethnique et nationale des Yougoslaves. Scientia 1918, Milano.

—: Geographical distribution of the Balkan Peoples. Geographical Review, may 1918, New York.

— —: Zones of civilisation of the Balkan Peninsula. Geographical Review, june 1918.

маља са околним крајевима. Ту прво долазе евроазиске особине полуострвске. Преко Белог Мора Балканско Полуострво везано је за предњу Азију и Египат, и преко поменутог мора примило је оно цивилизације ових области. Под овим источним утицајима на острвима и обалама беломорским развиле су се преисториске цивилизације (јегејска и микенска), класична (јелинска) и средње-вековна (византијска). Али је Балканско Полуострво и на осталој периферији отворено спољашњим утицајима. Тако је северни део полуострвски (онај који лежи источно од карпатско-балканског лука) изложен утицајима из јужне Русије, а северни део полуострвски на Западу од поменутог лука у везама је са средишном и западном Европом. Најзад, преко Јадранског и Јонског Мора Балканско Полуострво саобраћа са свима средоземним областима.

Другим геоморфолошким особинама олакшане су саобраћајне везе између појединих крајева балканских. Ове се везе држе уздужних удолина, превоја и долина. Најважније су уздужне удолине којима воде путеви: моравско-марички, моравско-вардарски, босански и епирски. Између маричког басена и Дунава путеви иду балканским превојима, између динарског приморја и унутрашњости динарским превојима, а између арбанског приморја и унутрашњости речним долинама. Али, с друге стране, Балканско Полуострво има и таквих особина које отежавају саобраћај између појединих његових крајева. Тако динарски венци одвајају Јадранско, а пиндски Јонско море од унутрашњости; велику препреку чини родопски масив, који дели источни део полуострвски од моравско-вардарске удолине. Ови планински крајеви имали су у прошлости значајну етнографску улогу: у њих се испред инвазија повлачило староседелачко становништво и у њима очувало своје одлике. Даље се Балканско Полуострво карактерише „жупама“, тектонским или речним басенима, у којима се становништво у неколико различно развијало.

После излагања о распрострањењу климатских појасева, распрострањењу растреситог материјала (који лежи на површини земље) и о распрострањењу вегетацијских зона, прелази се на други део, где се изближе одређују „географске области“ Балканског Полуострва. При овом одређивању климатске и вегетацијске особине мање су значајне од морфолошких. Један део полуострва означава се као јегејски, и у њему се издвајају јелинска област и трачко-македонско приморје, везано за труп полуострва. Остали део полуострвски представља копнени труп. Источни део овог трупа јесте балканска област, која се састоји из доњо-дунавске висоравни и маричког басена. Средишни део полуострвског трупа поклапа се са моравско-вардарском облашћу, коју чине Шумадија, Рашка и Македонија. Западни део трупа обухвата динарску и пиндску област; прва се дели на Планину, Загору и Приморје.

Док су у ова два дела изнесене оне географске особине које су од утицаја на антропогеографске и етнографске појаве, у трећем делу

излажу се извесне друштвене појаве које су претрпеле утицаје горњих географских прилика, и које су, са своје стране, јако утицале на антропогеографске и етнографске прилике. Те су друштвене појаве: ток историјских догађаја, распоред цивилизација и кретање народа.

Најглавнији историјски догађаји на Балканском Полуострву особито зависе, најпре, од оних географских особина којима су одређене везе полуострва са околним земљама, и затим од оних особина којима су одређене везе између појединих области самог полуострва. Тако, Римљани су дошли са динарског приморја попречним путевима, Словени и Бугари продрли су са Севера, а Турци преко Мореуза; сви ови народи раширили су се преко полуострва уздужним путевима. Као при овим најважнијим етничким променама, географски утицаји виде се исто тако и при најважнијим политичким догађајима. Бугарска држава образовала се на доњо-дунавској висоравни, ширила се преко балканских превоја у марички басен и тежила ка Цариграду. Рашка, која се образовала у источним динарским крајевима, тежила је да заузме моравско-вардарску долину. Културни развитак Срба и Бугара јавио се из додира са византијском цивилизацијом, а код Срба и из додира са западноевропском цивилизацијом. Овај је развитак био прекинут поменутом турском инвазијом, која је у времену од 15 до 19 века дала Балканском Полуострву више азијски изглед. Кад је Турска почела опадати, Аустрију је привлачила моравско-вардарска долина и Солун, а Русију Мореузи и Цариград. У 19. веку између балканских држава избила је распра око моравско-вардарске долине, која је од животног значаја за Србију, док је економски живот Бугарске упућен другим путем. По своме положају Србија је спречавала продирање средишне Европе ка Солуну и Цариграду.

Оне географске особине којима су одређене везе полуострва са околним земљама одредиле су и распростирање културних појасева на Балканском Полуострву. А ови су појаси, после историјских догађаја, други социални фактор значајан за антропогеографске и етнографске прилике. По материјалним и духовним одликама на Балканском Полуострву се издвајају: византијски културни појас, појас западне културе и област патријархалног режима. Овоме се још морају додати турско-источњачки утицаји. У западној култури разликују се утицаји средоземних цивилизација, који се шире са обала у унутрашњост, и утицаји средње-европске цивилизације, који продиру са Севера уздужним путевима.

Трећи социални фактор, значајан антропогеографски и етнографски, јесу метанастазичка кретања. Тим су термином назване миграције балканског становништва, које су се вршиле за све време турске управе, и које су обухватале или неколико породица или хиљадама исељеника.

У динарским и средишним областима имају три главне метанастазичке струје. Динарска струја носила је исељенике из Херцеговине и

Црне Горе у Србију, у Босну (и даље преко Саве у Славонију и Хрватску) и у Далмацију. Косовска струја полазила је из области између Скадра и Копаоника и ишла у моравску Србију. Вардарска струја кретала се из Македоније на Север дуж вардарско-моравског пута. Ове две струје, косовска и вардарска, на Северу су прелазиле Дунав и допирале у Банат и Бачку.

У источном делу полуострва балкански становници („Балканџије“) силазе на једној страни на доњо-дунавску висораван, а на другој страни у басен Марице.

Арбанско-епирски крајеви имају четири миграционе струје: малисорску, дукађинску, шкумбијску и тосканску.

Јегејска област одликује се миграцијама Грка трговаца, који се разилазе по свем средоземном приморју, и миграцијама мухаџира, који долазе са Севера, из балканских земаља ослобођених турске власти.

У динарским и средишним областима најглавнији узроци миграција јесу историјски: има миграција изазваних великом турском инвазијом са Југа, има миграција услед установе јаничарства, услед свирепог угушивања побуна, услед аустро-турских ратова, услед насиља крџалијских хорди и услед српских ратова за независност. Незнатније су миграције изазване разним економским узроцима. Ту долазе: слажење планинаца у равницу, миграције услед рђавих жетви и гладних година, услед чифчијског система и услед печалбе и аргатовања.

Пошто су овако изложени фактори који утичу на антропогеографске и етнографске појаве — и то у прва два одељка географски а у трећем социални — у четвртом одељку под насловом „Главна етнографска и социолошка факта“ проучавају се сâме антропогеографске и етнографске појаве. Ту се најпре разматрају распрострањење и границе појединих балканских народа. У другом одељку говори се о разним облицима у својини земљишта и о преображајима тих облика. У истом одељку проучавају се кретања свих балканских сточара, која се издвајају у десцедентна и асцедетна. Међу „начинима живота“ разликују се два: приморски и копнени начин. Услед географске средине и услед утицаја разних цивилизација и вера, ова два начина показују значајне разлике у погледу занимања и исхране. Следећи одељци посвећени су студији насеља. Положаји градова одређени су оним географским особинама од којих зависе везе полуострва са околним земљама и везе између појединих области самог полуострва. Овим се објашњава положај градова на обалама морским, на уздужним и попречним путевима и на великим рекама (Сави и Дунаву). Мањи градови представљају локалне економске центре, станице караванског саобраћаја или центре вашара. На типовима градова виде се, међутим, утицаји социалног реда, утицаји разних цивилизација. Тако постоји средоземни тип градова (са варијететима: далматинским, арбанским и грчким), турско-византијски (или прави бал-

кански) тип, и у патријархалној зони тип градова у којима се опажају утицаји западне културе.

Села, напротив, у своме положају зависе једино од морфолошких прилика: извесне групе села локализоване су за извесне морфолошке објекте. Код типова села виде се не само утицаји географски, већ и утицаји појединих цивилизација и утицаји облика у својини земљишта. На Балканском Полуострву постоје разбијена села са старовлашким типом, са шумадијским и мачванским типом (који су се развили из старовлашког), са карсним типом (који је такође у почетку био разбијен) и са ибарским типом. Међу збијеним селима издвајају се: тимочки тип, читлучки тип, грчко-средоземни и турско-источњачки. Исто тако је и кућа са својим типовима зависна не само од географске средине већ и од разних цивилизација. На Балканском Полуострву постоје: динарска (дрвена) кућа, модерна кућа (у северној Босни и моравској Србији), карсно-средоземна (камена) кућа, моравско-вардарска (земљана) кућа, грчко-средоземна кућа, турско-источњачка кућа, кула и чифчијска кућа.

Са одељком о социалном и психичком диференцовању којим се завршује прва књига, прелази се предметима друге књиге. У овом завршном одељку испитује се балканско друштво за време турске управе, нова друштва међу балканским исељеницима ван полуострва, пословењавање градова на полуострву и образовање демократских друштава у ослобођеним балканским државама.

*

Друга књига носи наслов „Духовне особине Јужних Словена“ (страна 261—520).

Истичући како географска средина утиче посредно или непосредно на духовне особине људи, Г. Цвијић сматра као важан задатак Антропогеографије да утврди духовне особине становништва у различним областима, и да покаже на првом месту географске, а затим историјске, етничке и социалне узроке тих особина.

При испитивању духовних особина Г. Цвијић се служи непосредним посматрањем, нарочито методом „етно-психичких профила“, т. ј. посматрањем становништва дуж одређеног правца. Друга врста непосредног посматрања јесте посматрање становништва у „области-матици“ и становништва истог порекла које је из ове „области-матице“ одсељено у другу област. Духовне особине могу се извести и посредним посматрањем, т. ј. на основу народних умотворина и на основу историјског проучавања умних и уметничких творевина и политичких и верских установа.

Расматрање о духовним особинама Јужних Словена Г. Цвијић почиње констатовањем етничког јединства између Србо-Хрвата, Словенаца и Бугара. Ово се јединство огледа прво у говорима, а затим у обичајима и народним схватањима. Али се по својим основним духовним особинама

Србо-Хрвати са Словенцима издвајају од Бугара. Прелаз између прве (или западне) и друге (или источне) јужно-словенске групе врши се преко пространих области. Искер и развође између Искра и Марице одваја источну јужно-словенску групу (која има друкчије психичке и антрополошке особине) од западне јужно-словенске групе.

Међу Јужним Словенима разликују се четири психичка типа: динарски, средишни, балкански и панонски.

Динарски психички тип распростр је у динарској области и у околне земље раширио се миграцијама. Динарци су на првом месту живог духа. Они се поводе за својом маштом, за својим одушевљењем или срцбом, и у своме раду руководе се поглавито моралним обзирима. Поред овог идеализма, друга црта њиховог карактера јесте традиционализам. Остале опште особине динарског психичког типа јесу ове: узајамна наклоност, оданост прецима, свесност (у националном смислу), јунаштво, емоционалност и значајне умне способности. На неким од ових особина јасно се виде утицаји географске средине и утицаји друштвеног и економског уређења.

У пространој области динарског психичког типа Г. Цвијић издваја неколико психичких варијетета.

Први такав варијетет јесте шумадијски. Он се одликује великом активношћу, извесном уздржљивошћу и смислом за стварност. Друге су особине шумадијске: друштвеност, озбиљност, демократизам, вера у будућност и оданост народном идеалу, и широка и објективна интелигенција. Током 19. века у Шумадији се географска средина знатно изменила. Услед овога се становништво изједначило и друштвена средина преобразила. А ови социјални појави утицали су на стварање поменутих особина.

Други варијетет динарског типа јесте ерски, у коме се издвајају неколике психичке групе. Прва група, Старовласи, одликује се спорошћу у речима и покретима, живим духом, и извесним лукавством у коме је некад дубоке мудрости. Код друге групе, код динарских племена, после излагања о њиховом развићу и уређењу, износе се њихове нарочите особине: цењење народног идеала и јуначког имена. У трећој групи, међу Личанима, за време турске епохе развиле су се особине хајдука. Аустријска војна управа у њих је успела развити династичку душу, док је новије развиће донело собом свестан национализам.

Трећи варијетет динарског типа, босански, одликује се тиме што се врло чврсто држи онога што сматра праведним.

Код четвртог, исламског варијетета, поред преисламских трагова виде се и утицаји исламства. Код поисламљеног племства динарска осетљивост и понос развили су се у гордост и жестину. Код поисламљених сељака динарска племенитост понекад је безгранична. Сем ових динарских особина, код исламског варијетета виде се и трагови турско-источ-

њачке цивилизације и известан губитак духовне равнотеже. Ново развиће исламског варијетета иде у смислу национализма.

Пети психички варијетет динарског типа, јадрански, дели се у две групе. Прва, загорска група, одликује се јужном живошћу духа и ерским хумором. Пошто је Загора била област хајдука и ускока, то се у овој групи ценила физичка снага и храброст. Од загорске групе у неколико се издвајају Бокељи, код којих су се најбоље одржали динарски обичаји. Друга група јадранског варијетета, приморска, има нарочите особине живости и гипкости. У овој групи код Дубровчана су се развиле неке од најбољих динарских врлина.

Други психички тип јужно-словенски јесте средишни. Он обухвата становништво на простору од Косова до развођа између Искра и Марице и од Ниша до Солуна. Овај се тип одликује старим словенским и старим балканским особинама. Сем тога, под утицајем насилне турске управе овде су се најјаче развиле особине раје: тежња чифчија да свој рад подесе према жељама својих господара и подражавање самим господарима. Средишни тип још се одликује реализмом, уздржљивошћу и способношћу за прилагођавање и усавршавање.

Услед стапања Словена и Аромуна, у средишном типу јавиле су се нарочите емотивне и моралне особине. Овде има људи слободних, духовитих и предузимљивих, а градско становништво показује извесну мешавину од уздржљивости и чулности. Сем ових стапања, и занимања и промене занимања утицали су на психичке особине. Даље, словенска маса овог типа за време дуге турске владавине изгубила је народну свест; као трагови ове свести заостала су српска средње-вековна предања. Најновије развиће македонских Словена изазвато је спољашњим утицајима.

Као у динарском, и у средишном типу могу се издвојити неколико психичких варијетета. Косовско-метохијски варијетет има обичаје оног становништва из Шумадије и Подриња које је у овим областима живело пре досељавања Динараца. Западно-македонски варијетет одликује се старим словенским обичајима. Моравско-вардарски варијетет показује црте старе српске цивилизације. Шопски (торлачки) варијетет има особине раје, а често духовне живости и склоности за шалу. Последњи, јужно-македонски варијетет, са старом словенском основом, био је под утицајем разних цивилизација: византијске, турско-источњачке и грчко-левантинске.

У западно-македонском варијетету проучене су до појединости неке психичке групе. Тако је проучена битољско-прилепска група и улога Прилепа, као отаџбине Маркове. Другу групу чине Мавровци, који су предузимљиви, отворени, гостољубиви, побожни и одани своме родном крају. Трећу групу представљају Мијаци, који се поносе својим именом, који су по изгледу мирни и од којих су многи показали активности и интелигенције. Од моравско-вардарског варијетета проучена је група

Мораваца, који имају национална осећања као Косовци, а поред тога и реалистичке црте у карактеру.

Трећи психички тип код јужних Словена јесте балкански. Он обухвата становништво доњо-дунавске висоравни, маричког басена и оних долина у Родопима и Пирину које су отворене према Белом Мору. Од осталих јужно-словенских типова овај се тип издваја тиме што показује велики број монголоидних индивидуа и што нема задруга ни слава. У прошлости, са Словенима балканског типа стапале су се разне туранске групе: прво Бугари, затим Пачењези и Кумани, и најзад Турци.

Балкански психички тип показује четири варијетета. Први је доњодунавски. Средње-горски варијетет по неким својим особинама приближује се динарском типу. Код румелијско-трачког варијетета јасни су грчки утицаји. Последњи је варијетет помачки или варијетет поисламљених Бугара.

Кад се посматра развиће психичких особина овог типа у току историје, онда се види да су се пре турске инвазије код Бугара јављале личности јаке воље, док је маса остајала инертна. За време турске владавине име „Бугари“ било је изгубило свој ниционални смисао и њиме су се означавале чифчије свуда у областима чифчијског економског система. Основна црта у бугарском карактеру јесте егоизам, који понекад иде до грамзивости и који има као последице завист и мржњу. Сем тога Бугари цене само снагу и не воле шалу; за њих је она „српска работа“. Новије духовне покрете код Бугара изазвали су борба против грчке цркве, отпочета 1870 год., и руски пројекат о сан-стефанској Бугарској, који је бугарска држава узела за свој програм.

Четврти психички тип код јужних Словена, панонски, обухвата становништво панонске равнице и једног дела Источних Алпа.

Опште особине овог типа у многоме су јасне из историјских догађаја. Тако панонски Срби имају основе балканске цивилизације, и били су под утицајем идеја из средишне и западне Европе. Становништво у Славонији и даље на Западу има такође патријархалних балканских особина. За духовне особине овог становништва од значаја је то што оно скоро није ни било под турском управом, већ се развијало без прекида у цивилизацији. И средњевековни дух аустријске државе утицао је на њихове особине.

Панонски психички тип показује три варијетета: славонски, сремско-банатски и словеначки. Становништво славонског варијетета изашло је из патријархалног режима, али се још није потпуно прилагодило модерном животу. Становништво сремско-банатског варијетета одликује се страсним карактером и жарким родољубљем. Словеначки варијетет има две групе: хрватско-словеначку групу око Загреба и у Загорју и чисто словеначку групу. Племство прве, загорске групе имало је скоро динарске особине осетљивости и одушевљења, а сељаци исте групе имају неке шумадијске психичке црте; али су ови сељаци и искључиви, често

неповерљиви, послушни и јако одани вери. У словеначкој групи, услед француске окупације, услед хрватског буђења и услед економског напредовања особито се развила народна свест. Идеја о југословенском јединству продрла је чак и у сељачку масу словеначку. Услед суседства са Немцима код Словенаца су се развили вредноћа, истрајност и смисао за организацију.

БОРИВОЈЕ Ж. МИЛОЈЕВИЋ

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

Das höhere Schulwesen Frankreichs von *D-r Georg Gloege*, Oberlehrer an der königlichen Elisabethschule zu Berlin. Berlin, Weidmannsche Buchhandlung, 1913.

Већа осмина, стр. VII и 113. Цена 3 марке.

Глеге је био немачки лектор на једном провинцијском универзитету француском осам месеца; осим тога је више пута био у Француској. Што износи у својој књизи, вели да се оснива на личном искуству, које је задобио дружећи се с учитељима велике и средње школе, походећи лицеј града у коме је живео и непрекидно методски посматрајући наставу тога лицеја.

Приказујући наставу француску, он воли да је пореди с немачком и да истакне немачке предности. Није слеп за напредак француски, али кроз читаву књигу избија уверење да је Немачка напредија. У својој завршној речи вели да из француског средњег школства Немци, одн. Пруси, *уопште* мало могу научити, *у појединостима* много. То треба ваљада да значи да су Немци у принципима савладали потпуно, или бар боље од Француза, педагогију средњошколску, и да се могу послужити само појединим искуствима до којих су Французи дошли у раду на средњој школи. Вреди ли онај исказ само за данас? У прошлости знамо да су Немци и у теорији много научили од Француза, али и у садашњости имају Французи доста одличних педагога, које и највећи немачки педагози с признањем спомињу и обраћају пажњу своје публике на њих. Нарочито је у последње доба размах педагогијски у Француској врло велики. Међутим Глеге као да га не познаје, и дела која наводи готово су сва практична и нешто ранијега датума.

Сасвим је природно да је оно истакнуто уверење које унеколико прати и омаловажавање француског рада, изазвало отпор у Француза. Одлични професор немачкога језика у париском лицеју Бифон, Рудил, ватрени присталица директнога метода (он заиста са својим уче-

ницима чита Вилхелма Тела и објашњава га без и једне француске речи), написао је опору оцену на ово Глегеово дело. Он пориче Глегеу компетенцију да пише о француским средњим школама, тврди да он не познаје толико француске школе да би о њима могао свој суд изрећи, да не познаје чак ни француски језик колико је потребно. Да су овакви прекори оправдани, не бисмо могли рећи, јер добар познавалац ствари и добар посматрач може се и малим искуством користити, а Глеге је имао заиста доста времена на расположењу. Али се чини да се Глеге ограничавао само на оно што је непосредно видео, да је више Schulmeister него педагог и социолог, да средњу школу француску није посматрао са свом оном позадином која је потребна да би се о једној сложеној социјалној појави могао изрећи тачан суд. Али ако је *уопште* његов суд о француској средњој школи и промашен, *у појединостима* заиста има опазака које су тачне. То у осталом није ни било тешко приметити, јер француски средњошколски учитељи с великом стручном спремом спајају обично веома малу методску. Традиције су у њих врло јаке, и што су у настави живих језика напредни (може се слободно рећи да се с директним методом и претерује), то је може бити и с тога што за ту наставу немају традиција. Методска несувременост у настави (и то не само средњошколској) види се у њих и на многим уџбеницима. Сувремени напредак у француској педагошкој науци још није дошао и до школе, до праксе. Као доказ за то могу нам послужити и јучерашње речи Жила Пајо-а. Он вели у својој књизи „Интелектуални рад и воља“ (в. стр. 149—150 српскога превода): „Сваки пут кад уђем у један разред и чујем како учитељ, објашњавајући неку латинску реченицу, тражи и нађе прави израз и потврди правило неко, ја сам љут, јер ученици треба да нађу правила, да траже по граматици, да нађу реч која тачно изражава мисао. Наставник који притиче у помоћ пре него је потребно, задаје државни удар, и намеће републици младих умова свој неплодан деспотизам“. *М. Ш.*

КРОЗ СТРАНЕ ЛИСТОВЕ

Порука учитељима

У I свесци „Општег (при)ручника основне наставе“ (Manuel général de l' instruction primaire) за ову школску годину, Р. Поенкаре, доскорашњи Председник Француске Републике, пошто је одао признање учитељима на њиховом патриотском држању за време рата, упућује им овакву поруку за њихов рад у новом времену:

„Ево их сада где су се вратили, с истом простотом, своме мирољубивом занимању и где им је стављено у дужност да бдију, у победо-

носној Француској, над душама будућих поколења. Они су се уздигли сами собом на висину ове величанствене одговорности. Ми можемо бити сигурни да ће они бити бодри руковаоци наше очевине националних врлина и да ће, под њиховим надзором, деца која држе у својим малим рукама судбину земље постати достојни наших великих покојника. Ја нећу да истражујем, у овоме тренутку, какви треба да буду сутра основни принципи нове наставе. Можда је чак и сувише рано да се са сигурношћу издвоје лекције које ће, у јавној настави, без сумње изићи из страшних догађаја чији смо били гледаоци. Али је већ сада очигледно да ће у земљи која је својим хероизмом уливала дивљење свету и која је, у очима свих народа, била заставник људског права, васпитање сачувати одблесак истина које су сви грађани познали при бојној светлости. [Није могуће, на пример, да она света слога, чију је потребу Француска осетила пред непријатељем, не остави неког трага у настави. Деца ће научити довољно брзо сама собом шта ће их моћи раздвојити у животу. Докле год буду седела, једно поред другог, на школским клупама, учитељ ће им уливати, пре свега, осећања сагласности и братства. Он ће им показати, мање теоријским правилима но успоменом на скорашње догађаје, да је национална солидарност једна жива стварност. Он неће више имати да тражи, у далеким историјама, слике моралне величине или дела оданости заједници. Он ће имати само да испитује свој властити живот и да пусти своје сећање да говори. У ономе што је видео, у ономе што је чуо, у ономе што је сам урадио, он ће наћи грађе за лепше приче него ли у свима легендама старог доба.

„Та патриотска слога која се испољила, у часовима опасности, у толико узвишених подвига, учитељ зна боље него ико како се она доводи у сагласност с љубављу спрам човечанства. Он је констатовао својим личним искуством да је најбољи начин, за свакога од нас, да служимо своје ближње, служити најпре Француској, и да све оно што ојачава Француску користи цивилизацији. Нису само интереси Француске били у питању у последњем рату. Да смо ми били побеђени, правда би била побеђена с нама. Да смо ми били покорени, слобода би била угушена и људски дух би потпао у ропство...

Немачка школа

Анри Пирен, професор на Универзитету у Гану, у Белгији, заробљен за време рата, сакупио је, у једној малој немачкој вароши у којој је дуго боравио, занимљиве опаске о духу којим је прожета основна настава у Немачкој. Ми резимујемо овде један велики одломак његових бележака, објављених недавно у парискоj „Смотри два света“ (Revue des Deux-Mondes), под насловом „Успомене из ропства у Немачкој“.

Модерну Немачку карактерише чудна оскудица јавног духа. То се објашњава делом дугим вековима апсолутизма кроз које је она прошла;

али то је такође, и нарочито, *резултат педагошког рада*. Ако је настава раширена у овој земљи више но у ма којој другој, ако је похођење школе већ одавно ушло у нарави, ако су у разредима дисциплина и хигиена изврсне, та педагогија којом се Немачка толико поноси води рачуна о детету само да би му се наметнула, не остављајући му никакву спонтаност, „обележавајући га својом методом као што машина за ковање новца обележава новце својим жигом".

Идеал немачког учитеља није да образује своје ученике за њих саме, већ за државу: зато се он не ограничава да култивише њихову интелигенцију; он жели да је се докопа. „Од свог уласка у школу, немачко дете дознаје да је његова земља прва у свету, његова влада најбоља влада, његова историја најславнија међу свима историјама." После тога не треба се чудити држању немачких социалиста. Оно се објашњава сасвим природно систематским извитоперивањем духа које је школа наметала целоме народу. И ако су протестовали противу ауторитативнога духа наставе, они су му били потчињени као и остали. И довољно је карактеристично да је једна од првих мера револуционарне владе, новембра 1918, била повлачење свих историјских уџбеника који су се употребљавали у основној настави, будући су они уливали мржњу спрам других народа и љубав за рат.

Та настава има у осталом и један други недостатак: она обучава само дисциплини и не образује карактер. Највећа врлина је послушност. Али нека дође каква криза као рат, и онда се види мало по мало како опада дисциплина и поштовање уредаба. Снисходљивост спрам власти се губи, стега која се тако дуго подносила постаје тешка, и људи је се ослобођавају. У јесен 1918 видело се добро да је лепи ред којим је Немачка била тако горда био пре наредба које је се дуго придржавало но морална обавеза драговољно примљена.

Нови задаци школе

Из једног, богатог идејама чланка швајцарског педагога Пјера Бове-а, публикованог у женевском часопису „Посредник између васпитача" (L' Intermédiaire des éducateurs):

Идеја која се издваја из многобројних реформи предложених од почетка овога века, јесте констатација да дете није једино *рецептивно*, већ да је такође и нарочито *активно*, и да се његово васпитање састоји не само у томе да се напуни његов дух корисним знањима, већ и да се дâ његовој активности правац и моћ које треба желети.

Лекција се не састоји више у томе да се изнесе једна мисао тако да утисак који прими дечји дух буде што је могуће трајнији. Она има за циљ да подстакне активност, активности дечје, да би се, вежбањем, оне усавршиле. Свака лекција треба да буде одговор на једно питање, и *треба одмах да наведе дете да само себи постави проблем*,

То ново схватање наставе примораће нас да усвојимо многобројне реформе.

Школски намештај, чувена научна школска клупа, симболише, материалише дух једне школе „у којој дете треба да је што је могуће више непомично, да би боље прибележило у свом памћењу или у својим свескама што пада са наставникове катедре". Разред активне школе изгледаће као радионица, као лабораторија.

Школска књига је данас требник који садржава квинтесенцију знања које треба апсорбовати. Сасвим друкчија ће бити књига сутрашњице: у радионици која представља разред, она ће бити једно од великих оруђа за рад. Пре него изводи које треба свако да учи, то ће бити консултативна дела у којима ће се налазити документи, извори, упути. Очевидно, то је један род који треба тек створити.

Програми школе у којој се предаје садрже све што није допуштено детету да не зна. Што се тиче активне школе, ту се ради мање на томе да се ученик научи, него на томе да се *научи да учи, да се научи да ради,* и према томе наставници се неће устручавати да проберу историјска, географска или научна знања која ће покренути активност духа, да проучавају само једну књигу једног писца, једну земљу у једном континенту, и т. д.

Из свега тога проистиче потреба да се схвати и оствари друкчије *спремање наставника.* Сутрашња учитељска школа требаће најпре да упозна учитеља са дечјом психологијом; она ће требати уз то да подстакне и самог њега на спонтану радљивост руку и духа, да га одржи живог и окретног усред проблема које треба решити, уместо да га укочи у већ створеним наукама.

Замор и злоставa духа

„Школа чуварица" (L' Ecole gardienne), белгијски часопис за наставу по Фребеловој методи, доноси под горњим насловом један занимљив чланак с овим идејама.

Замор проузрокује прерана култура, која тежи да створи мала „чуда" од деце, било пренагленошћу у настави, било претоваривањем програма.

Шта бива од жира кад га поверимо земљи? Из њега најпре изађе једна танана и нежна стабљика која се развија полако и уздиже се мало по мало до раста „краља шумâ". Ако покушамо да негујемо жир у стакленој башти, стабљика остаје танушна, ижућгља и изјалови се. Ето какво је дејство преране културе.

Зар лептир, „пре но што се заодене својом сјајном хаљином", није био једно за другим јаје, гусеница и чаура? Зар ружа, пре но што се расцвета, није била пупољак? Разбите чауру, инсект угине; размакните круничне листиће пре зрелости, ружа увене. Пренагљеност у свима областима је злокобна: *помажимо, али не присиљавајмо природу.*

Прерана, пренагљена, интенсивна култура угушује интелигенцију, сасушује срце, поткопава тело. „Она ствара „чуда“ од седам година и глупаке од двадесет година.“

Злостава је тако исто честа и бар толико исто опасна као и замор. Њена најобичнија форма састоји се у *неумесној култури памћења,* каткад такође и у навици да се дете пушта да резонује о свему, да говори о свему, без икаквога разбора.

Код детета, памћење се развија далеко пре но резоновање. Отуда оно осећа праву милину да се служи том способношћу која му прибавља лаке успехе и не изискује трајну пажњу. Опасност је што се оно учи да се задовољава речима које понавља по реду и *које не разуме.* Туђи производи од којих оно ствара своје једино богатство не скривају сиротињу неплоднога земљишта које претрпавају.

То је једна велика опасност коју треба избећи. *Ако је памћење драгоцено помоћно средство за интелигенцију, треба се чувати да се човек не ослони једино на њ.*

Три рђава поступка у васпитању

Из „Фрибуршког педагошког билтена“ (Bulletin pédagogique de Fribourg):

1) *Лажна обећања,* обећања која родитељи чине детету, и која се никад не извршују.

Колико сте пута чули какву мајку где каже детету: „Ајд', не плачи, па ћу ти купити једну лепу хаљину... Дај то твоме малом брату, ја ћу теби дати после нешто много лепше... Иди брзо изврши ту поруку; кад се вратиш ићи ћемо у шетњу...“

И хиљаду других сличних обећања.

Дете, не видећи никад да иза тих обећања долази штогод, губи веру, и сасвим природно каже себи да лаж, варање, дволичност, нису грешке, пошто се и његова мајка служи њима свакога часа у обећањима која не одржава.

Додајте томе да ће овај, нимало отмен поступак, далеко од тога да наведе дете на послушност, бити убрзо извор живих одговарања на која човек неће имати ништа да одговори.

2) *Понижења* која се злоупотребљују с малим кривцима.

Је ли дете учинило неку грешку? То се казује његовим малим друговима, његовој браћи и сестрама; свраћа се пажња на њ.

Ако плаче, додаје се: „Гле'те како је леп... Слушајте какав леп глас има... Окрени се овамо, да те боље видимо...“ И кад је дете лепо на видику, наставља се: „Де сад, плачи јаче, и т. д. и т. д.“

Па се после људи чуде што имају децу осветљиву и мрзовољасту! Чија је то грешка, ако не родитељска?

Других пута, рећи ће се детету да је будала, глупак, блесавко; по-

редиће га можда с неким лудаком из суседства; сваким поводом истицаће се његова неумешност.

А доцније, кад дете одрасте, жалићемо се кад видимо да нема достојанства!

3) *Ласкања.* — Ко није чуо, врло често, какву мајку где каже поводом свога детета, и у његову присуству: „И сувише је зрео за своје године. Никад нисам видела бистрије дете... Не знам само одакле му дође у главу све што каже... Није због тога што је моје дете, али је то доиста право чудо.“

И тисућу других ствари истог рода!

Каква је последица тих слатких речи, које се понављају сваком ко год хоће да их чује? Последица је та што ће дете постати доцније ташто, уображено, несносно за друге.

Економска независност жене

На „Америкаском Конгресу за децу“ (Буенос-Ајрес, 1916), г-ђа Лујза Лујзи поднела је, поводом економске независности жене, један извештај који је сад штампан у аргентинском часопису „Анали основне наставе“ (Anales de Instruccion Primaria) и који, у данашње прелазно доба, пружа велики интерес.

Писац најпре устаје против бојазни с којом се даје женама право уласка у професије резервисане досада људима. Жена, тврди он, није једнака, већ еквивалентна с човеком. Било би смешно тврдити да су њена природа, њена спољашност, њена осетљивост и њене способности исте као и у човека; њена занимања не могу дакле бити иста као човекова. Има послова које ће жена изабрати тек изузетно и као корелатив; такви су: опасна истраживачка предузећа, освојење и цивилизација још дивљих предела, војничка кариера, велике индустријске иницијативе, обрађивање земље, грађење мостова, путева и великих грађевина, чување јавног реда, трговина на великој скали, и т. д., и т. д.

На против, има занимања која треба да буду искључиво женска, између осталих васпитање и настава деце, медецина жена и деце, неговање болесника, књиговодство, фине индустрије као јувелирство, часовничарство, грађење оптичких и прецизних инструмената, израда драгог камења, службе у канцеларијама и трговачким кућама.

Остаје још једна серија заната и занимања која не спадају у искључиву област ни једнога пола. Ту ће се само створити утакмица која улива толики страх и која ће бити тако сведена на своје праве сразмере. Такви су послови адвокатура, архитектура, професура на вишим школама, научна истраживања, књижевност и уметности у опште, новинарство, и т. д.

Извештај се завршава следећим предлозима:

1) Свака жена има дужност према самој себи, према синовима које ће моћи имати једног дана и према друштву, да изабере какво зани-

мање или занат још у добу шипарства и да се усаврши у њима док не постане економски независна.

2) Треба да се установе професионалне женске школе уз основне школе.

3) Све либералне кариере треба да буду отворене жени с истим правом као и човеку.

4) Иста слобода за избор кариере треба да постоји за човека и за жену.

Спремање учитеља

У Француској је на дневном реду реформа учитељских школа. Тим поводом, угледни париски политички лист „Време“ (Le Temps) доноси један супстанциелан чланак из кога ми вадимо следећи одломак:

Пред Врховни Савет за јавну наставу изнет је пројект о реформи учитељских школа, да би се допустило тим заводима да избацују годишње *шест хиљада* учитеља и учитељица, у место *три хиљаде*, као досада. Сад је дакле прилика да се запитамо да ли не треба изнети извесне жеље поводом спремања наших будућих учитеља.

У погледу знања, напредак који су учиниле учитељске школе није споран.

Али да ли не постоји код тих младих људи гомилање знања до презасићености? Да ли се не рачуна више на „знање но на свест“? Бојати се да се сувише не рашири обим знања, а да се не култивише исто тако, непрекидном моралном акцијом, и позив. Сад се и сувише фабрикују сведоџбе са уџбеницима и васпитачи с готовим рецептима. Отуда, код младих учитеља, „рђаво асимилована знања, заношење садржајима књига, и доцније, једна велика неустрашивост мишљења“.

Ако се досада више бринуло о томе да се *спреме наставничке интелигенције но душе,* разумеће се да је у будуће преко потребно да се измире оба циља или, боље рећи, да се један потчини другом. Земљи треба добрих учитеља, снабдевених солидним знањима, али чије је знање, добро прилагођено послу, „без амбициозних смерова, свеопштих појмова, некорисних теорија и сувишне учености“; треба јој добрих учитеља, у пуном смислу речи, учитеља *који воле свој занат*, који му посвећују своју интелигенцију, међу у њ све своје срце, дају му цео свој живот. *Треба јој нарочито учитеља који су добри грађани.* Земља то хоће по сваку цену. Грађанске врлине уздижу ауторитет учитеља и осветшавају његове професионалне врлине. Али једне као и друге производ су дуготрајног моралног васпитања. Отуда, *од правца који ће се дати учитељским школама, од моралног утицаја који ће се тамо развити још више но од интелектуалнога, зависи дêлом будућност земље.*

О подизању Народних Домова

У „Општем ручнику за основну наставу“ (Manuel général de l'instruction primaire), Ж. Росињол, школски инспектор, пледира на речит

начин за подизање „Народних Домова“, схваћених на једној врло широкој основи.

Ми се надамо, каже се између осталог у том чланку, да ће школа научити Французе и да се забављају, — да, да се забављају на здрав начин. То је један дар који модерни људи немају: кад имају слободног времена — а осмочасовни рад и „енглеска недеља“ им га дају — многи међу њима имају само једну мисао: ићи у крчму и пити. Они не умеју да се забављају друкчије до с чашом у руци. Кад имају двапута више доколице, они ће пити двапута више, будући је страшна реч Метерлинкова данас истинитија него икад: „У великим варошима, три дана беспослице напуне болнице опасније болесним жртвама но три месеца рада“.

Што је потребно, то је створити у свакој од 38.000 француских општина, и нарочито у најмногољуднијим, „опште куће“, огромна „грађанска огњишта“. Наши преци умели су да посвете милионе новца и небројене дане рада да подигну џиновске катедрале у које је могао да стане силан народ. А ми, ми треба да саградимо и организујемо огњишта интелигентног и здравог живота, места за спортску, литерарну и уметничку разоноду, у која ће радници из градова и села долазити да у њима на здрав начин проведу своје слободно време, да образују певачка, музичка, гимнастичка, стрељачка, скаутичка, излетничка друштва, и друштва за сваковрсне игре, као што се то нарочито ради у Швајцарској где, недељом, човек не зна на коју ће страну пре да оде међу разним друштвима која му нуде врло примамљиве програме.

Не устежући се, жртвујући милионе, јер се ради о томе да се опет створи душа толиким Французима и јер ће толики милиони постати слободни престанком непотребних и штетних пијанки, створимо популарне клубове које тражи Министар Просвете у свом циркулару од 3 октобра 1919, клубове у којима ће људи имати „новина, часописа и књига“, у којима ће присуствовати „читањима, конференцијама, музичким и кинематографским седницама“.

После страха од хиљадите године и хекатомби крсташких ратова, свет је опет стао весело да живи, и Европа се заогрнула „белом црквеном хаљином“. Данас, после ужаса Великога Рата, Француска треба да се опет врати у живот и да организује за разборити и образовану демократију огромне „Народне Домове“, окружене теренима за игру и спортове, у којима ће се налазити свечане дворане за конференције, кинематографе, представе, коректне игранке на које ће долазити оцеви и мајке; читаонице, зборнице за многобројна спортска, излетничка, музичка, певачка и друга друштва, међу која ће се делити омладина, а и зрели људи; басени за пливање, купатила с душевима, одакле ће се чистота и хигиена ширити свуда; а такође и каване у којима ће се служити само хигиенска пића.

У те „опште куће“, које неће имати ничег одбијајућег, које треба

да буду лепе, гостопримне, веселе, у та „Грађанска огњишта“ и та „Сеоска огњишта“, праве клубове разумних и трезвених радника, и буржои и интелектуалци волеће да долазе; братски, све друштвене класе мешаће се и удруживати у њима. Цела породица наћи ће се ту — велика и драгоцена новина — и присуство мајки и деце доприносиће добром моралном држању свију. Француз ће научити тако да воли здрава разоноћења, поштене забаве, игре које одмарају и окрепљују, радости једног вишег реда које вреде бескрајно више но остале, јер не остављају ни нелагодност, ни слабост, ни грижу савести.

Досада је крчма била једини „салон сиромахов“. Популарни клуб — о чијој ће организацији учитељ, нарочито на селу, водити прву реч — замениће не може бити боље тај жалосни салон који је причинио толико суза. То у осталом неће бити „салон сиромахов“, јер неће бити много сиромаха, онога дана кад не буде више алкохоличара. То ће бити „општи салон“, салон свих добрих Француза удружених у истом презирању забави које понижавају и истој љубави за здрава задовољства.

С. П.

ДРУШТВА И УСТАНОВЕ

Друштво за просвећивање жене и заштиту њених права. — Ово друштво основано је 1919 године као манифестација оног великог преокрета који је морао настати у унутарњем животу наше жене после свега што је доживела и преживела у току ратних година.

Друштво је и својим програмом и својим саставом имало пре свега да утврди један одређени правац којим се у решавању нашег женског питања мора поћи, а затим да истакне потребу за женином активним учешћем у народном просвећивању. Од велике је потребе да се гро нашег женства, такозвани средњи грађански сталеж, увуче у социјални рад и васпита за њега. Јер док су на хуманом раду заступљене већином жене најимућнијег сталежа, дотле на политичком раду видимо само један мали број материјално необезбеђених жена, које немају ни могућности да се партијски опредељују, јер су већ предестиниране за социјалистичко-бољшевичку организацију. Међутим, да би жена својим уласком у наш друштвени и политички живот успела доиста да унесе нечег новог, свежег, да би успела да прозре у главне мане нашег партијског живота, како би могла да их се чува, она се за политички живот не сме васпитавати и припремати у данашњим партијама, него ван њих, имајући пред собом преглед нашег целокупног политичког живота. Исто тако жена не сме свој социјални рад ограничити само на хумане послове, на ублажавање беде, него се мора мало више запослити на културно-економском пољу, како би се научила отклањати узроке беди. Из тих разлога и на тој замисли је *Друштво за Просвећивање Жене и Заштиту Њених Права* основано и окупља око себе у великом броју жене средњег сталежа без професија, а затим жене физичке и интелектуалне раднице из свих струка.

Као свој најужи програм Друштво је истакло пре свега:

Рад у свим правцима за изједначење женског друштвеног положаја са човеком; а затим:

Просвећивање наше сељанке развијањем писмености и популарним списима и предавањима.

Отварање курсева који би обухватили најелементарнију наставу и пружили духовне хране целокупном женском подмлатку коме то прилике нису допустиле да учини путем школе.

Упознавање са модерним васпитним методама путем јавних предавања и штампе.

Подизање моралног и културног значаја породици.

Претресање актуелних социјалних и политичких питања.

Покретање часописа, издавање популарних списа и оснивање читаонице.

Неговање народне уметности у ширим слојевима.

У прошлој години Друштво је пре свега у многобројним представкама посредовало код владе да се убрза женино изједначење са човеком у приватном и јавном праву. Затим је према предвиђеном програму одржало више јавних конференција и покренуло наш први феминистички лист, *Женски Покрет*.

За ову годину чини припреме да се одржи један низ течајева за социјално-политичко васпитање жене и женске омладине и да се приређује читање одабраних књижевних дела са тумачењем, ради неговања и оплемењавања књижевног укуса код ширих слојева нашег женског подмлатка. Најзад ће настојати да се одржи и један низ предавања о хигијени жене и детета. *З. К.*

БЕЛЕШКЕ

Сарадња професора и ученика. — „Сарадња“ између управљача и управљаних је у овом тренутку лозинка свију чиновничких удружења у Француској. Апел на ту „сарадњу“ је нарочито ватрен у основној настави; међутим, ту скоро, Г. Фердинанд Брино, нови старешина Факултета Књижевности у Паризу, говорећи приликом отварања Универзитета, наговестио је једну сасвим скору „сарадњу“ и између универзитетских професора и студената. „Сутрашњи Универзитет, рекао је Г. Брино, треба да буде за младе људе који кроза њ пролазе прави дом младости, трудољубив, ван сумње, али и гостоприман и примамљив. За њ треба уредаба; али, под овим или оним видом, ви ћете бити позвани да их израдите са нама. Не само да ми нећемо ништа да радимо противу вас, већ ми нећемо ништа ни да радимо без вас. Факултет образује једно једито тело, које је састављено од својих студената као и од својих професора. Први су чак, право рећи, главни разлог постојања других.“

Нове плате учитеља у Белгији. — Плате белгијских учитеља поправљене су ту скоро на следећи начин:

Учитељи и учитељице: основна плата биће 3000 и 2600 франака,

Забавиље (у материнским школама): основна плата 2000 фр. Додатак на становање: 200, 300, 400 и 500 фр.

Додатак на становање: од 200 фр. у најмањим до 500 фр. у највећим местима.

Тај додатак је удвојен за : а) ожењене и удовце и удовице с децом; б) за управитеље школе.

Додатак на породицу: 100 фр. од сваког малолетног детета.

Повишице: десет годишњих, затим десет двогодишњих повишица.

	Повишице	
	Годишње	Двогодишње
Учитељи	100 фр.	150 фр.
Учитељице	80 „	120 „
Забавиље	80 „	120 „

Додатак на управу школе, за све школе: 100 фр. од разреда, минимум 200 фр., максимум 600 фр.

Време за које су учитељи били војници, заробљеници, депортирани или избеглице, убраја се у рачун за повишице. Године проведене на фронту и године интернирања и ропства, чак и за грађанске учитеље, рачунају се двогубо.

Плате верског особља су знатно ниже од плата световног особља: од прилике три петине од горњих цифара.

Нове плате учитеља у Шпанији. — У јесен прошле године, шпанско Министарство Просвете извршило је опште рекласирање учитеља, поделивши их на десет класа, с платама од 1500 до 7500 франака годишње. Прва класа (7.500 франака) обухватала је, истина, само два наставника (једног учитеља и једну учитељицу); друга, само шест. Највећи број учитеља — 17.866 на 28.202, то ће рећи од прилике три петине — био је стављен у последњу класу, с платом од 1500 франака.

Владин пројект био је убрзо затим измењен, и закон који је изнет пред кортесе повећао је број учитеља у последњим класама. Подела је сада оваква, од прве до десете класе: 16 учитеља, 30, 70, 150, 250, 712, 1.700, 5.000, 10.000, 11.284.

Шпански учитељи, како каже њихов „Школски билтен“ (Boletin escolar), врло су незадовољни овом поделом, налазећи да је утврђивање максимума илузорно, будући се врло мален број учитеља користи великом платом.

Нове плате учитеља у Енглеској. — Од пре годину дана опажала се жива агитација међу енглеским учитељима, који су тражили повишице својих плата. У неколико махова, било је претња штрајком, док је врло често долазило до сукоба између учитеља и месних провинцијских власти.

Брига о одређивању нових плата поверена је била једној мешовитој комисији под председништвом лорда Бурнхама. Та је комисија недавно поднела свој извештај, и, на основу њега, васпитна комисија Лондонскога графства одредила је 10 јуна ове године нове плате према следећој стопи:

Дипломирани учитељи: минимум, 5000 франака; годишња повишица, 312·50 фр.; максимум, 10.625 фр. (Досада је прва годишња плата била 4.500 франака, последња 8.500 фр.; годишње повишице износиле су по 250 франака).

Дипломиране учитељице: минимум, 4.687·50 франака; годишња повишица, 312·50 фр.; максимум, 8.500 фр. (По старој стопи ишло се од 4.125 фр. до 6.625 фр., годишњим повишицама од 250 фр.).

Управитељи школа: прва плата, за 625 фр. већа од редовне учитељске плате; максимум, у пет класа, од 11.675 до 16.250 франака (Стара плата: од 9.000 до 14.750 франака).

Управитељице: почетна повишица, 500 франака; максимум, у пет класа, од 9.350 до 13.000 фр. (Стара плата: од 7.200 до 11.250 фр.).

Заменици: на дан, од 23 до 49·95 франака (раније, 21 франак).

Заменице: на дан, од 21·55 фр. до 39·15 фр. (раније, 19·25 фр.).

Учитељи без сведоџби, који су пет година служили у Лондону: људи, 6.250 фр. (у место 4.750); жене, 5.000 фр. (у место 4.262·50).

Специалне плате предвиђене су за техничку наставу и за друге посебне службе.

Као што се види, почетне плате повишене су просечно са 500 фр. за људе и са 562·50 фр. за жене, док су завршне плате подигнуте са 2.125 фр. за људе и са 1.875 фр. за жене. Ове одлуке изгледа да су изазвале незадовољство у Националном удружењу учитељица, које су тражиле изједначење плата.

Ове нове плате утврђене су за периоду од три године.

Нове плате учитеља у Француској. — Француски Министар Просвете израдио је пројект за нове учитељске плате. Ево главних тачака тога пројекта.

Плата. Плата учитељских приправника биће повишена на 3.800 франака, минимум који је Парламент усвојио за све чиновнике.

Додатак на живљење. Учитељи би добивали додатак на живљење, под истим условима као и остали чиновници, и престали би, разуме се, добивати додатак на живљење који им је досад давала општина.

Станарина. Поред своје плате и додатка на живљење, учитељи би задржали оно што им даје општина: стан, или накнаду за стан, сразмерно садањој цени кирије. Тај додатак варирао би, не више као сада, према функцији, већ према чиновниковој породици. Овај систем допустио би учитељима великих вароши, нарочито ако имају породице, да достигну цифру од 9000 франака.

Додатак на управу школе. Управитељи школа добивају сада додатак на живљење двапут већи од учитељског и додатак на стан за петину већи од њиховога. По новом пројекту, они би изгубили та преимућства, али би, у накнаду зато, добили додатак на управу школе који би износио, према броју разреда, од 300 до 2000 франака.

Бугарски учитељи. — Бугарске школе — како читамо у француском Journal des Débats — настоје да што више привежу родитеље за школски живот. Уз сваку основну школу постојала су и досад родитељска већа, чије је мишљење било обавезно у извесним случајевима. Сад се отишло и даље. Један закон који ће бити примењен ове године, први пут одлучује да ће родитељи имати да гласају о учитељском задржавању у служби и биће позивани да се изјасне сваке четири године. Један од разлога који су, изгледа, учинили да се усвоји ова реформа, тај је што је известан број учитеља пришао комунистичким теоријама. Те идеје нису по вољи бугарским сељацима, као што се видело и приликом последњих

штрајкова. Зато сад влада, да би одржала учитеље у поштовању државе, вере, својине и народних традиција, чини апел на родитеље.

Дечји речник. — Г-ђица Декедр истраживала је и објавила у женевском „Посреднику између васпитача“ број речи којима располаже једно осредње мало дете. Посматрања су чињена над три детета од 3, 5 и 7 година. Реч је о активном речнику, то јест о речима које не само деца разумеју, већ употребљују. Целокупан број речи добијених дугим и стрпљивим посматрањем износи 656, 1945 и 2882. У том збиру, пропорција имена је стална, ма какве биле године (61 на 100); глаголи варирају око 20 од 100; придеви се удвајају у колико дете расте, и прелазе од од 5 на 8, а затим на 9.5 од 100. Из овог посматрања могло би се можда извући следеће привремено правило, које би упростило познија истраживања: код малог детета, целокупан речник једнак је броју употребљених глагола умноженом са 5.

Антиалкохолизам у Америци и школе. — Као што је познато, од 18 јануара 1920 Здружене Државе су *dry*, потпуно „суве“, то јест сва алкохолизирана пића тамо су строго забрањена. The School Review, лист из Чикага, мисли да је то резултат јавног васпитања. Поколење које је сад на власти је поколење које је било у школама после 1880, у време кад је постојала само једна заједничка идеја, борба противу алкохола. Индивидуално, сваки ученик је био мало дирнут том пропагандом. Али је дејство на „масе“ било огромно. Примање од свију овога закона, који међутим ремети опште навике, јесте, дакле, феномен колективне психологије. У томе је снага, и опасност, јавне наставе у модерним државама.

Амерички учитељи и синдикализам. — Амерички учитељи, како каже њу-јоршки The Dial, били су до скора расути у професионална удружења: у самоме Њу-Јорку било је таквих удружења 50. Нови, федеративни покрет најпре је почео у Чикагу. Захваљујући двадесетогодишњем напору, једна група учитељица (као што је познато, у Америци има минималан број учитеља) поправила је материални и морални положај учитељства, сузбила злоупотребе општинске администрације и извојевала за жене право гласа. По примеру на Чикаго, основана су, у току неколико последњих година, слична удружења и у другим америчким градовима. 1916, образована је „Учитељска Америчка Федерација“, која је одмах приступила Општој Федерацији Рада. Чикаго, као центар покрета, имао је да трпи због нове борбе која се заподела: јуна 1916, 36 чланова Федерације били су отпуштени. У Њу-Јорку, априла 1919, Васпитно Веће забранило је састанке Федерације у школским зградама и отпочело истрагу о „животу, лоајалности и разноликој активности“ свију њених чланова.

Али покрет изгледа и сувише јак да би се могао зауставити. Од септембра 1918 до јуна 1919, број чланова је порастао од 3.000 на 10.000.

Две реформне француске гимназије. — Октобра 1919, основане су у Мајнцу, у окупираној Немачкој, мушка и женска француска гимназија, које представљају један врло интересантан педагошки покушај. Не зависећи ни од какве друге школске власти из Француске, сем од директора средње наставе, ове две школе могле су да заведу смеле реформе. Пре свега, књишки, затворени часови, с таблама и свескама, држе се у

њима само у јутру. Од осам до дванаест, четири часа од по четрдесет минута су вешто растављени све дужим одморима; последњи одмор је посвећен физичком васпитању, час напољу, час у пространим гимнастичким дворанама. Све што ученик треба да научи за испите концентрисано је на пре подне. Та метода, која је дошла из Енглеске, опробана је; она задовољава тело и олакшава дух. Успеси на крају године показали су њено добро дејство. Да забележимо једну особеност ових школа која би требала да буде правило: за стране језике, ученици су подељени међу професоре према својој снази, а не према својим годинама за поједине разреде, и сви уче два језика.

После подне је одмор, светлост, живот, пракса; принципи који су се учили у јутру добијају тада своју примену и свој смисао. Правила стране синтаксе налазе примене у конверсацији; лекције из историје оживљују се посетама многобројним старим споменицима; лекције из земљописа, излетима ка рекама, планинама, манифестацијама социалног и економског живота; задаци из наука, огледима, манипулацијама, посетама фабрика. А како и тело има својих права, која су на првом месту, једно или два после подне недељно намењени су спортовима на једном пространом игралишту које је — како каже париска „Солидарност“ по којој ову белешку доносимо — можда јединствено у аналима француских лицеја. Морално васпитање се врши само собом, присуством професора усред њихових ученика ван вештачкога оквира учионице.

Овај се програм, каже „Солидарност“, јако допада и ученицима и њиховим родитељима. Мора се признати, у осталом, да је он рационалан, здрав и модеран.

БИБЛИОГРАФИЈА

Д-р М. Ђ. Поповић, *Умно радништво и његов положај у данашњој држави и друштву*. Извештај поднесен I конференцији умних радника 9 маја 1920 у Београду. — Београд, издање С. Б. Цвијановића, 1920. С. 36, цена 1·50 дин.

Хеј, Словени!..., драмска епизода из српско-аустријског рата. Написао Р. Ј. Одавић. Друго издање. — Београд, издање С. Б. Цвијановића, 1920. С. 32, цена 1·50 дин.

Горски Вијенац, владике црногорскога Петра Петровића Његоша. Седмо издање с коментаром Милана Решетара. — Београд, издање С. Б. Цвијановића, 1920. С. LVIII + 172, цена 10 дин.

Анри Бергзон, *О души и телу*. Превео и предговор написао Д-р Никола М. Поповић. — Београд, издање С. Б. Цвијановића, 1920. С. 62, цена 3 дин.

Ст. Винавер, *Пантологија новије српске пелегирике*. — Београд, издање књижаре „Напредак“, 1920. С. 78, цена 3·50 дин.

Емил Фаге, *Увођење у филозофију*. Превео Драгомир Л. Стевановић. — Београд, издање књижаре „Напредак“, 1920. С. 167, цена 9 дин.

Матилда Серао, *Сентименталне новеле.* Превео са италијанског Ђорђе Т. Стефановић. — Београд, издање књижаре „Напредак“, 1920. С. 129, цена 6 дин.

Матилда Серао, *Три љубави*, новела. Превео са италијанскога Ђ. Т. Стефановић. — Београд, издање књижаре „Напредак“, 1920. С. 88, цена 4 дин.

М. Ј. Љермонтов, *Демон,* источна повест. С руског превео Јован Максимовић. — Београд, издање књижаре „Напредак“, 1920. С. 35 цена 2 дин.

Ст. Станојевић, *Историја Срба, Хрвата и Словенаца.* Друго издање. — Београд, издање књижаре „Напредак“, 1920. С. 127, цена 10 дин.

Стеван П. Бешевић, *На Голготу.* — Београд, издање књижаре „Напредак“, 1920. С. 112, цена 5 дин.

Пера С. Талетов, *Нови људи*, роман. — Београд, издање књижаре „Напредак“, 1920. С. 332, цена 16 дин.

Сима Пандуровић, *Огледи из естетике.* I. Интегрална поезија. — Београд, издање књижаре „Напредак“, 1920. С. 111, цена 6 дин.

Ђура Јакшић, *Изабране песме.* — Београд, издање књижаре „Напредак“, 1920. С. 68, цена 3 дин. (Бела Библиотека, 1).

Марко. Илустроване народне песме. *Урош и Мрњавчевићи.* Илустрације од М. С. Плавшића. — Београд, издање књижаре „Напредак“, 1920. С. 16, цена 5 дин.

Стаменко, *Мајка Анђелија*, епска поема. — Београд, 1919. С. 109, цена ?

Каменко Суботић, *Богови без васељене*, драма. — Нови Сад, издање „Дунава“, 1920. С. 103, цена 5 дин.

Српска Краљевска Гимназија у Шапцу, *Извештај за школску 1919-20 год.* LXXXII година. — Шабац, 1920. С. 79.

Мисао, књижевно-политички часопис. Уредници: В. Живојиновић и С. Пандуровић, власник М. Ст. Јанковић. Излази 1. и 16. сваког месеца. Годишња цена 90 дин., број 5 дин. Администрација: Београд, Ресавска, 4.

Српски Књижевни Гласник, уредници: Богдан Поповић и Слободан Јовановић. Нова серија. Излази 1. и 16. сваког месеца. Цена на пола године 60 дин., број 5 дин. Администрација: Београд, Скопљанска, 9.

Нова Европа, уредник Милан Ћурчин. Излази у Загребу. (Уредништво Preradovićev trg, 9) сваког четвртка, у два идентична издања, ћирилицом и латиницом. Претплата до краја године 20 дин., број 2·50 дин.

Одговорни уредник
С. ПЕТРОВИЋ
Душанова улица бр. 5, Београд.

Државна Штампарија
Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца,
Београд.

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ

БРОЈ 5 НОВЕМБАР 1920 ГОД. XXXVII

СЛУЖБЕНИ ДЕО

ОПШТЕ ОДЕЉЕЊЕ

УКАЗИ ЊЕГОВОГ КРАЉЕВСКОГ ВИСОЧАНСТВА ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИКА АЛЕКСАНДРА

ПОСТАВЉЕЊА

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 7 новембра ове године, на предлог Господина Министра Просвете постављен је:

на правном факултету у Суботици:

за доцента за Економске и Финансијске Науке, Д-р Мирко Косић.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 12 октобра ове године, на предлог Господина Министра Просвете решено је:

да се указ од 16 септембра 1920 године, којим је у Министарству Просвете постављен за секретара II класе Трифун Милитар, а у колико се односи на њега, стави ван снаге.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 12 октобра ове године, на предлог Господина Министра Просвете, постављен је:

на правном факултету у Суботици:

за доцента за Јавно Право Д-р Ђорђе Тасић, асистент Правног Факултета у Београду.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 23 октобра ове године, на предлог Господина Министра Просвете, постављена је:

у Министарству Просвете:

за писара II класе Милица Константиновићева, студент права.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 6 новембра ове године, на предлог Господина Министра Просвете, постављени су:

у Министарству Просвете:

за писаре I класе: Лепосава Димитријевић, Даница Спасићка, Вукосава Гавриловићева, Даница Божић — Дујановић и Милан Л. Рајић, досадашњи писари II класе истог Министарства;

за писаре II класе: Босиљка Михаиловићева, Милица Војиновићева и Милица Радовановићева, практиканти истог Министарства;

у Државној Штампарији на Цетињу:

за управника са годишњом платом од 5000 динара Ђока Јовановић, досадашњи управник исте штампарије;

у Министарству Просвете:

за референта за Вишу Наставу, са годишњом платом од 6.000 динара, Борисав Станковић, досадашњи референт овога Министарства;

за референта у Уметничком Одељењу са годишњом платом од 5000 динара, Вељко Петровић, књижевник;

за писара II класе, Вукосава Гератовићева, студент филозофије;

на правном факултету Универзитета у Београду:

за редовног професора Кривичног Права и Кривичног Судског Поступка, Д-р Тома Живановић, досадашњи ванредни професор истог факултета.

ОДЛИКОВАЊА

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 6 новембра ове године, на предлог Господина Министра Просвете, одликовани су:

Орденом Св. Саве III степена:

Келз Кинг, индустријалац из Аустралије;

Орденом Св. Саве V степена:

Вартоломеј Крамаровић, слово-слагач Државне Штампарије.

ОДЛУКЕ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

Одлуком ОБр. 7616 од 13 октобра 1920 год. решено је да се досадашњи начелник за Средњу Наставу, Милан Костић, разреши од дужности и упути на дужност у Војну Академију. Његову ће дужност вршити инспектор Живојин Видановић.

Одлуком IIБр. 7649 од 14-X-1920 год. одређен је за секретара Комисије за Професорски Испит Војислав Петровић, секретар Министарства.

Одлуком IIБр. 7209 од 8 октобра ове године одобрено је на име помоћи Д-р Јовану Радоњићу, професору Универзитета, 10.000 динара за штампање Јиречекове Културне Историје Српскога Народа.

СРЕДЊА НАСТАВА

УКАЗИ ЊЕГОВОГ КРАЉЕВСКОГ ВИСОЧАНСТВА ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИКА АЛЕКСАНДРА

ПОСТАВЉЕЊА

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 30 септембра ове године, на предлог Господина Министра Просвете, постављен је:

у Нишкој женској гимназији:

за суплента, Костантин Поп-Манић, привремени предметни учитељ исте школе.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 7 октобра ове године, на предлог Господина Министра Просвете, постављени су:

за професоре по чл. 1, 4 и 6 Уредбе о регулисању положаја наставницима средњих школа ратом ометеним у полагању државног испита:

у III Београдској мушкој гимназији:

Стеван Јелача, привремени предметни учитељ исте школе;

у Лозничкој гимназији:

Дамњан Божић, предметни учитељ исте школе; и

у Нишкој мушкој гимназији:

Славко Суботин, предметни учитељ исте школе, — по пристанку, сву тројицу с годишњом платом по 3600 динара;

за професоре по чл. 20 Уредбе, с годишњом платом по 6000 динара;

у II Београдској женској гимназији:

Михаило Питовић, професор по чл. 77 закона о средњим школама Крагујевачке женске гимназије; и

у Зајечарској гимназији:

Нетар Стаменковић, предметни учитељ исте школе.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника од 12 октобра ове године, на предлог Господина Министра Просвете постављени су:

у I Београдској мушкој Гимназији:

за професора по чл. 1, 4, и 6 Уредбе о регулисању положаја наставницима средњих школа ратом ометеним у полагању државног испита, — с годишњом платом од 3600 динара: Михаило Симић, суплент исте школе;

у III Београдској женској гимназији:

за суплента: Љубица Атанасијевићева, дипломирани студент филозофије;

у Београдској реалци:

за суплента: Емилијан Пиперковић, доктор теологије и привремени предметни учитељ исте школе;

у Крагујевачкој женској гимназији:

за суплента: Десанка Николићева, дипломирани студент филозофије;

у Новопазарскај гимназији:

за професора: Стеван Ђивоја, професор гимназије у Великој Кикинди;

у Ужичкој гимназији:

за суплента, по чл. 13 Уредбе о регулисању положаја наставника средњих школа, ратом ометеним у полагању државног испита: Велимир Трифуновић, привремени предметни учитељ исте школе; и

у Шабачкој гимназији:

за професора: Михаило Д. Милинковић, директор и професор Аранђеловачке Гимназије, по молби.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 6 новембра ове године, на предлог Господина Министра Просвете, постављен је:

у Министарству Просвете:

за инспектора средње наставе с годишњом платом од 7000 динара Михаило Стојанчевић, просветни инспектор у Црној Гори, по службеној потреби.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 6 новембра ове године, на предлог Господина Министра Просвете, решено је:

да се Десанки Анђелковић, супленту гимназије у Великом Градишту, и Милораду Н. Ђерићу, супленту Ваљевске Гимназије, уваже оставке које су поднели на државну службу.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 6 новембра ове године, на предлог Господина Министра Просвете постављен је:

у Министарству Просвете:

за инспектора средње наставе, с годишњом платом од 7000 динара: Живојин Видановић, досадашњи инспектор с годишњом платом од 6000 динара.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 6 новембра ове године, на предлог Господина Министра Просвете постављен је:

у Пожаревачкој гимназији:

за учитеља вештина под уговором, с годишњом платом од 3900 динара, Максимилијан Фрелих, учитељ гимнастике из Прага.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 6 новембра ове године, на предлог Господина Министра Просвете, а по саслушању Министарског Савета и на основи чл. 4 закона о Средњим Школама, решено је:

да се отворе државне ниже четвороразредне средње школе у Петровцу, округа пожаревачког, и у Бару (Црна Гора).

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 6 новембра ове године, на предлог Господина Министра Просвете, постављени су:

у I Београдској мушкој гимназији:

за професора: Михаило Градојевић, професор Кумановске Гимназије, по молби; и за суплента: Драгомир Ж. Стошић, дипломирани студент филозофије;

у II Београдској мушкој гимназији:

за суплента: Никола Банашевић, дипломирани студент филозофије;

у III Београдској мушкој гимназији:

за суплента: Милева Михаиловић, дипломирани студент филозофије;

у IV Београдској мушкој гимназији:

за суплента: Љубица Јанковић, дипломирани студент филозофије;

у Београдској Реалци:

за учитеља вештина: Милан Вијатовић, учитељ вештина Битољске Гимназије, по молби; за суплента: Тома Ј. Бурковић, свештеник, кандидат богословља;

у I Београдској женској гимназији:

за суплente: Зорка Нешковићева, дипломирани студент филозофије и привремена предметна учитељица исте школе;

у II Београдској женској гимназији:

за суплente: Зора В. Вуловић, дипломирани студент филозофије и привремена предметна учитељица исте школе, и Зорка Ђорђевић, дипломирани студент филозофије;

у Ваљевској гимназији:

за суплента: Данило Вуловић, дипломирани студент филозофије;

у Врањској гимназији:

за суплента: Драгомир Симић, дипломирани студент филозофије и привремени предметни учитељ Пожаревачке Гимназије;

у гимназији у Великом Градишту:

за суплента: Никола Ј. Николић, дипломирани студент филозофије;

у Вршачкој реалци:

за суплента: Мираш Кићовић, дипломирани студент филозофије;

у Ћевћелијској гимназији:

за директора и професора: Делимир Лазаревић, професор исте школе;

у Зајечарској гимназији:

за суплente: Јован Шушулић, дипломирани студент филозофије и Душан М. Радосављевић, лисансије филозофије Лионског Универзитета;

у I Крагујевачкој гимназији:

за суплента: Благоје Тупоња, дипломирани студент филозофије и привремени предметни учитељ исте школе;

у Крагујевачкој женској гимназији:

за суплента: Десанка Павловић, дипломирани студент филозофије и привремена предметна учитељица исте школе;

у Нишкој мушкој гимназији:

за професора: Драгомир Ђорђевић, професор Пожаревачке Гимназије, по службеној потреби; за суплента: Миодраг Ризнић, дипломирани студент филозофије и привремени предметни учитељ исте школе;

у Параћинској Гимназији:

за суплента: Живојин Јов. Милосављевић, дипломирани студент филозофије и привремени предметни учитељ исте школе;

у Пиротској гимназији:

за суплента: Драгољуб Ст. Петровић, дипломирани студент филозофије;

у Пожаревачкој Гимназији:

за професоре: Лозо Бабић, професор Нишке мушке гимназије, и Александар Б. Радојковић, професор Врањске гимназије, оба по молби;

у Суботичкој гимназији:

за професора, с годишњом платом од 4200 динара: Иван Ћурић, професор Тузланске Гимназије;

у Тешовској гимназији:

за суплента: Миодраг Ђ. Драгутиновић, дипломирани студент филозофије;

у Ћупријској гимназији:

за суплента: Димитрије В. Мишић, дипломирани студент филозофије;

у Чачанској гимназији:

за супленте: Бранислав Ј. Вуковић и Братислава Ив. Николић, дипломирани студенти филозофије и привремени предметни учитељи исте школе; и

у Шабачкој гимназији:

за суплента: Жана А. Илићка, лисансије филозофије Универзитета у Тулузи.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 6 новембра ове године, на предлог Господина Министра Просвете, а на основи Уредбе о регулисању положаја наставницима средњих школа ратом ометеним у полагању државног испита, постављени су:

у IV Београдској мушкој гимназији:

за учитеља вештина по чл. 8 и 10 Уредбе, с годишњом платом од 2550 динара: Живојин Николић, привремени предметни учитељ вештина исте школе;

у Ваљевској гимназији:

за професора по чл. 1, 4 и 6 Уредбе, с годишњом платом од 3600 динара: Иван Пап суплент исте школе;

у Кумановској гимназији:

за учитеља вештина по чл. 8, 10 и 11 Уредбе, с годишњом платом по 2550 динара: Драгослав Феликс, Марко Чанковић, Милица Поповићка, привремени учитељи вештина исте школе;

у Лесковачкој реалци:

за суплента по чл. 13 Уредбе, с годишњом платом од 1800 динара: Живојин М. Поповић, привремени предметни учитељ вештина исте школе;

у Нишкој женској гимназији:

за учитељицу вештина по чл. 8, 10 и 11 Уредбе, Косара М. Блашковићева, привремена учитељица исте школе;

у Пљеваљској гимназији:

за предметног учитеља по чл. 8, 10 и 11 Уредбе, с годишњом платом од 2550 динара: Стана Нешковићка, привремена предметна учитељица исте школе;

у Лозничкој гимназији:

за учитеља вештина по чл. 8, 10 и 11 Уредбе, с годишњом платом од 2550 динара: Стеван Пијук, привремени учитељ вештина исте школе;

у Скопској гимназији:

за суплента по чл. 13 Уредбе, с годишњом платом од 3000 динара: Винко Заниновић, привремени предметни учитељ исте школе; за учитељицу вештина по чл. 8, 10 и 11 Уредбе Јелена Чакаревић, привремена учитељица вештина исте школе;

у Улцињској гимназији:

за суплента по чл. 13 Уредбе, с годишњом платом од 1800 динара: Светозар Петровић, привремени учитељ Неготинске Гимназије;

у Чачанској гимназији:

за учитеља вештина по чл. 8, 10 и 11 Уредбе, с годишњом платом од 2550 динара: Славољуб Сековапић, привремени учитељ вештина исте школе.

ПРЕТПИСИ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

Господин Министар Просвете претписом својим постављо је:

у гимназији у Књажевцу:

за сталног хонорарног наставника Петра Сухотина, студента филозофско-математичког факултета Универзитета Св. Владимира у Кијеву, — СНБр. 15115 од 13-X-1920 године.

за хонорарног наставника, Драгутина Марића, студента технике, — СНБр. 14635 од 9-X-1920 год.

за сталног хонорарног наставника, Федора Објектова, ранијег наставника трговачке гимназије у Козлову у Русији, — СНБр. 15114 од 13-X-1920 год.

у гимназији у Врању:

за привременог предметног учитеља Владимира Аранђеловића, апсолвираног студента филозофије, — СНБр. 14636 од 9-X-1920 год.

за привременог предметног учитеља Добривоја Стојановића, апсолвираног студента филозофије, — СНБр. 9364 од 7-VIII-1920 год.

за привременог предметног учитеља Драгољуба Ђ. Николића, апсолвираног студента филозофије, — СНБр. 15564 од 19-X-1920 год.

за хонорарног наставника, Михајла Пуришкијевића, — СНБр. 13186 од 25-IX-1920 г.

у гимназији у Куманову:

за хонорарног наставника, Павла Шавикила, студента Новоросијског Универзитета, — СНБр. 13651 од 1-X-1920 год.

за привремену предметну учитељицу Јелену Томићеву, наставницу гимназије у Ћевћелији, — СНБр. 14696 од 11-X-1920 год.

за школског лекара, Д-р Јована Панајотовића, окружног физикуса у Куманову, — СНБр. 14744 од 11-X-1920 год.

за учитељицу женског рада, Драгу Пандуровићку, — СНБр. 14519 од 8-X-1920 год.

у гимназији у Никшићу:

за сталног хонорарног наставника Михајла Гаврилова — Јухачинског, свршеног студента Духовне Академије у Казану у Русији, — СНБр. 13945 од 3-X-1920 год.

за привременог предметног учитеља, Николу В. Ковачевића, ранијег наставника гимгимназије у Инсару у Русији, — СНБр. 14509 од 8-X-1920 год.

у гимназији у Параћину:

за привремену предметну учитељицу, Босиљку Јовановићеву, досадашњу наставницу приватне гимназије у истом месту, — СНБр. 10453 од 26-VIII-1920 год.

за привременог предметног учитеља, Бранимира Вулића, апсолвираног филозофа, — СНБр. 10429 од 26-VIII 1920 год.

у гимназији у Скопљу:

за привремену предметну учитељицу, Видосаву Чубровићку, — СНБр. 14994 од 12-X-1920 год.

за учитељицу вештина — женског рада, Јелену Чакаревићеву, — СНБр. 8625 од 22-VII-1920 год.

у гимназији у Ваљеву:

за школског лекара, Др. Јована Мијушковића, лекара среза ваљевског, — СНБр. 14738 од 11-X-1920 год.

за хонорарног наставника веронауке, Богољуба Милошевића, протојереја ваљевског, — СНБр. 15236 од 15-X-1920 год.

у гимназији у Приштини:

за привременог предметног учитеља Димитрија Шпилета, раније г наставника кронштатске гимназије, — СНБр. 15843 од 23-X-1920 год.

у гимназији у Алексинцу:

за хонорарног наставника хигијене Др. Марка Радмана, среског лекара, са 10 динара од одржаног часа, — СНБр. 15442 од 2-XI-1920.

у I Београдској мушкој гимназији:

за привременог предметног учитеља с годишњом платом од 1500 динара, Синишу Кордића, апсолвираног студента филозофије, — СНБр. 16198 од 24-X-1920.

у II Београдској мушкој гимназији:

за привременог учитеља вештина, Косту Манојловића, привременог учитеља вештина Богословије Св. Саве, — СНБр. 13439 од 30-X-1920.

у IV Београдској гимназији:

за школског лекара са годишњим хонораром од 2500 динара Др. Драгутина Радишића, лекара из Београда, — СНБр. 15952 од 26-X-1920.

у I Београдској женској гимназији:

за привремену предметну учитељицу Јелену Ћоровић. бившу наставницу, — СНБр. 16823 од 4-XI-1920.

у II Београдској женској гимназији:

за привремену предметну учитељицу Зорку Ил. Жугића, наставницу велике гимнавије у Сарајеву, по молби, — СНБр. 9571 од 3-XI-1920.

у Београдској реалци:

за школског лекара са годишњим хонораром од 2500 динара, Др. Добривоја Г. Поповића, лекара, — СНБр. 16747 од 6-XI-1920.

у гимназији у Бишољу:

за хонорарну наставницу француског језика, с годишњом платом од 1200 динара, Василију Гроздановићеву, — СНБр. 10567 од 29-VIII-1920, и

за привременог учитеља вештина, с годишњом платом од 1500 динара, Станислава Воларића, бившег учитеља музике, — СНБр. 11250 од 26-X-1920.

у гимназији у Беранима:

за хонорарног вероучитеља мухамеданских ученика с месечним хонораром од 100 динара оцу Ибрахима Зејнеловића из Берана, — СНБр. 4172 од 6-VIII-1920.

за хонорарног наставника с хонораром по 7 динара од часа Милутина Дабетића, учитеља, — СНБр. 16238 од 2-XI-1920.

у гимназији у Врању:

за хонорарну наставницу са годишњим хонораром од 1440 динара, Марију М. Понсет, — СНБр. 15681 од 28-X-1920.

у гимназији у Велесу:

за привременог предметног учитеља, Миодрага М. Ристића, привременог предметног учитеља Охридске гимназије, по молби, — СНБр. 16822 од 1-XI-1920.

у гимназији у Гњилану:

за хонорарног вероучитеља са хонораром по 7 динара од одржаног часа, Трајка Ковачевића, свештеника, — СНБр. 15893 од 26-X-1920.

у гимназији у Зајечару:

за хонорарног наставника са хонораром по 7 динара од одржаног часа Петра Алексијевића — Чаврилова, протојереја, — СНБр. 15685 од 3-XI-1920.

за хонорарног вероучитеља са хонораром по 7 динара од одржаног часа, Николу А. Јосића, секретара Духовног Суда, — СНБр. 15908 од 26-X-1920.

у гимназији у Јагодини:

за привремену предметну учитељицу, Милену У. Грбић, хонорарну наставницу Лесковачке реалке, — СНБр. 15242 од 5-XI-1920.

у гимназији у Колашину:

за хонорарног наставника са годишњим хонораром од 1200 динара, Ристу Ковијанића, студента филозофије, — СНБр. 15569 од 28-X-1920.

у гимназији у Крушевцу:

за привременог учитеља вештина, Пика Миљића, привременог учитеља вештина Тетовске гимназије, по молби, — СНБр. 16335 од 31-X-1920.

у женској гимназији у Крагујевцу:

за привремену предметну учитељицу, Зорку Димитријевићеву, привремену предметну учитељицу Струмичке гимназије, по молби, — СНБр. 16105 од 1-XI-1920.

у I гимназији у Крагујевцу:

за привременог предметног учитеља, Благоја Тупоњу, дипломираног студента филозофије, — СНБр. 15801 од 22-X-1920.

у гимназији у Никшићу:

за хенорарног наставника са хонораром по 7 динара од одржаног часа, Павла Шобајића, Николу Мијушковића и Николаја Симоновић — Јуковског и за хонорарног наставника са хонораром по 10 динара од часа Др. Владимира Шобајева, лекара, — СНБр. 15769 од 22-X-1920.

за привременог предметног учитеља, Николу Латковића, привременог предметног учитеља Подгоричке гимназије, по молби, — СНБр. 15847 од 23-X-1920.

у гимназији у Неготину:

за школског лекара са годишњим хонораром од 1920 динара, Др. Милана Стојковића, лекара, — СНБр. 15896 од 26-X-1920.

у Гимназији у Новом Пазару:

за школског лекара са годишњим хонораром од 1200 динара, Др. Стевана Баровића, среског лекара, — СНБр. 16718 од 6-XI-1920.

у женској гимназији у Нишу:

за привремену учитељицу вештина, Милицу Р. Агатоновићеву, — СНБр. 16401 од 2-XI-1920.

за привремену учитељицу вештина (женског рада), Косару М. Блашковићеву, привремену учитељицу вештина Скопске гимназије, по молби, — СНБр. 15996 од 1-XI-1920.

у мушкој гимназији у Нишу:

за хонорарног вероучитеља са хонораром по 7 динара од одржаног часа, Димитрија Пејовића, члана нишког духовног суда, — СНБр. 15860 од 2-XI-1920.

за привременог предметног учитеља, Милована М. Ђорђевића, апсолвираног студента технике, — СНБр. 16250 од 30-X-1920.

у гимназији у Пироту:

за привремену предметну учитељицу, Десанку Петровић — Чавдаревић, апсолвираног студента филозофије, — СНБр. 15722 од 28-X-1920.

за хонорарног наставника јестаственице са хонораром по 7 динара од одржаног часа, Ђорђа Ристића, учитеља из Пирота, — СНБр. 16028 од 28-X-1920.

у гимназији у Подгорици:

за хонорарне наставнике са хонораром по 7 динара од часа, Јована Допчевића, Василију Дракића, Алексу Кликовца, Стојана Ђуришића, Вукицу Поповићеву, учитеље, и са хонораром по 10 динара од часа Др. Николу Кешељевића, лекара, — СНБр. 15260 од 2-XI-1920.

у гимназији у Пљевљима:

за хонорарне наставнике са хонораром по 10 динара од часа, Василија Неслера, инжењера, и са хонораром по 7 динара од часа, Гавру Пејатовића, шефа среске финансијске управе; Љубомира Зечевића, и Божина Ђолевића, учитеље основне школе, — СНБр. 16427 од 2-XI-1920.

у гимназији у Струмици:

за хонорарног наставника хемије и физике са хонораром по 10 динара од часа, Др. Стојана Гргурова, среског лекара, — СНБр. 16586 од 6-XI-1920.

у гимназији у Скопљу:

за привремену учитељицу вештина (женског рада) Милицу Ј. Драгићевићеву, свршену ученицу женске радничке школе, — СНБр. 8538 од 22-X-1920.

у гимназији у Смедереву:

за хонорарне наставнике са хонораром по 7 динара од часа, Милорада Вујанца и Ружицу Матејићеву, учитеље из Смедерева, — СНБр. 15523 од 2-XI-1920.

у Гимназији у Шапцу:

за привременог предметног учитеља, Душана И. Павловића, апсолвираног студента филозофије, — СНБр. 15138 од 15-X-1920.

у гимназији у Шапцу:

за хонорарну наставницу са хонораром по 7 динара од часа, Милеву Д. Илић, учитељицу из Охрида, — СНБр. 16462 од 3-XI-1920.

у гимназији у Ужицу:

за привременог предметног учитеља, Милана В. Константиновића, апсолвираног студента технике, — СНБр. 15300 од 28-X-1920.

за хонорарног наставника са хонораром по 10 динара од часа, Остоју Василића, пређашњег наставника исте школе, — СНБр. 15864 од 2-XI-1920.

у гимназији у Чачку:

за привременог предметног учитеља, Богдана Симића, апсолвираног студента филозофије, — СНБр. 15845 од 28-X-1920.

у гимназији у Ћуприји:

за хонорарног наставника с годишњом платом од 1440 динара, Николу Крошку, студента технике у Кијеву, — СНБр. 16143 од 26-X-1920.

у гимназији у Приштини:

за хонорарног наставника, Лазара Ћибарића, — СНБр. од 1-X-1920.

у гимназији у Битољу:

за хонорарне наставнике са хонораром по 7 динара од часа, Драгутина Михајловића, школског надзорника, Димитрија Поповића, и Божидара Поповића, учитеље из Битоља, — СНБр. 15155 од 17-X-1920.

за хонорарног вероучитеља са хонораром од 7 динара од часа, Михајла Јаковљевића, окружног протојереја, — СНБр. 15153 од 14-X-1920.

у женској гимназији у Нишу:

за привремену учитељицу вештина (цртања), Надежду Букановићеву, свршену ученицу Уметничко-Занатске Школе, — СНБр. 10102 од 21-VIII-1920.

у мушкој гимназији у Нишу:

за професора француског језика под уговором, Клерка Лорана, привременог предметног учитеља исте школе, — СНБр. 13541 од 30-IX-1920.

у I београдској женској гимназији:

за привремену предметну учитељицу, Зорку Нешковићеву, апсолвираног студента филозофије, — СНБр. 8100 од 11-VIII-1920

у II београдској женској гимназији:

за привремену предметну учитељицу, Зорку Б. Вуловићеву, апсолвираног студента филозофије, — СНБр. 11738 од 10-IX-1920.

у гимназији у Неготину:

за хонорарног наставника са хонораром по 10 динара од часа, Владислава Сантнера, директора у пенсији, — СНБр. 14076 од 4-X-1920.

у гимназији у Лозници:

за хонорарног наставника, с годишњим хонораром од 1200 динара, Живорада Поповића, студента филозофије, — СНБр. 15766 од 22-X-1920.

у гимназији у Пријепољу:

за хонорарног наставника, с годишњим хонораром од 1200 динара, Сергија Бељајева, — СНБр. 15113 од 13-X-1920.

у гимназији у Струмици:

за привремену учитељицу вештина (женског рада), Зорку Цанићеву, учитељица женског рада, — СНБр. 14300 од 6-X-1920.

у I гимназији у Крагујевцу:

за привременог учитеља вештина, Кармена Штамбука, апсолвираног студента Уметничке Школе у Прагу, — СНБр. 15440 од 17-X-1920.

у гимназији у Прокупљу:

за хонорарну наставницу с годишњим хонораром од 1200 динара, Татјану Чернову, пређашњу предавачицу женске гимназије у Одеском округу, — СНБр. 15468 од 18-X-1920,

у гимназији у Беранима;

за хонорарног наставника цртања, с годишњим хонораром од 1200 динара, Александра Крижановског, пређашњег наставника у Русији, — СНБр. 4545 од 11-VIII-1920.

у реалци у Лесковцу:

за хонорарну наставницу француског језика, Милицу Грујићку, хонорарну наставницу Прилепске гимназије, — СНБр. 12726 од 22-X-1920.

у Охридској гимназији.

за школског лекара, Др. Ђорђа Мартиновића, окружног физикуса, — СНБр. 14361 од 7-X-1920.

у гимназији у Косовској Митровици:

за привремену учитељицу вештина, Софију Ветровићеву, привремену учитељицу вештина гимназије у Аранђеловцу, по потреби службе, — СНБр. 15251 од 11-X-1920.

у гимназији у Аранђеловцу:

за учитељицу вештина, Персиду Ристић, учитељицу вештина Струмичке гимназије, — СНБр. 15251 од 11-X-1920.

у гимназији у Ћуприји;

за привремену учитељицу вештина, Бисенију Цанићеву, привремену учитељицу вештина гимназије у Косовској Митровици, — СНБр. 15251 од 11-X-1920.

у гимназији у Алексинцу:

за хонорарне наставнике од часа Љубу Јовановића, професора, Љубишу Стојановића, суплента, Боривоја Стефановића, суплента, Младена Кнез-Милојковића, сталног хонорарног наставника; Марка Марковића, Михајла Поповића, Проку Милошевића, Драгољуба Марковића и Станка Симића, учитеље основне школе; Антонија Новаковића, сталног хонорарног наставника и Јована Травња, учитеља, — СНБр. 14571 од 19-X-1920.

у гимназији у Колашину;

за привременог предметног учитеља, Алексија Махајева, апсолвираног филозофа Московског Универзитета, — СНБр. 13652 од 1-X-1920.

у гимназији у Штипу;

за хонорарног наставника с годишњим хонораром од 1200 динара, Добрилу Јовановићеву, студента филозофије, — СНБр. 9184 од 8-X-1920.

у гимназији у Велесу:

за хонорарног наставника с годишњим хонораром од 12 динара, Петра Ђаковића, — СНБр. 15651 од 20-X-1920.

РАЗРЕШЕЊА

Господин Министар Просвете претписом својим разрешио је од дужности:

Др. Душана М. Поповића, школског лекара III мушке гимназије у Београду, — СНБр. 13704 од 1-10-1920.

Димитрија Јевтовића — Полимца, хонорарног наставника гимназије у Д. Граду, — СНБр. 15589 од 19-X-1920.

Јосифа Питру, привременог учитеља вештина књажевачке гимназије, — СНБр. 16362 од 4-XI-1920.

Велу Стевановићеву, хонорарну наставницу гимназије у Смедереву, — СНБр. 15524 од 3-XI-1920.

Ратка Жуњића, хонорарног наставника Битољске гимназије, — СНБр. 16667 од 30-X-1920.

Светозара Недића, привременог предметног учитеља Беранске гимназије, — СНБр. 15966 од 2-XI-1920.

ОСТАВКЕ

Господин Министар Просвете претписом својим уважио је оставку на државну службу:

Николи Павловском, наставнику Подгоричке гимназије, — СНБр. 15390 од 16-X-1920. год.

Максиму Васиљевићу, привременом предметном учитељу Шабачке гимназије, — СНБр. 15865 од 23-X-1920.

Даринки Филиповићевој, привременој предметној учитељици гимназије у Куманову, — СНБр. 14694 од 11-X-1920.

Видосави Стојковић, наставници Шабачке гимназије, — СНБр. 14580 од 9-X-1920.

Мирослави Татићки, наставници Женске Гимназије у Крагујевцу, — СНБр. 15628 од 20-X-1920.

Др. Светозару М. Арсенијевићу, лекару Београдске реалке, — СНБр. 15498 од 18-X-1920 год.

Александру Никољском, хонорарном наставнику гимназије у Никшићу, — СНБр. 16056 од 26-X-1920.

Борисаву Младеновићу, наставнику Књажевачке гимназије, — СНБр. 14391 од 7-X-1920.

Милутину Д. Поповићу, хонорарном наставнику гимназије у Вел. Градишту, — СНБр. 17047 од 10-XI-1920.

ПЕРИОДСКЕ ПОВИШИЦЕ

Господин Министар Просвете одобрио је периодску повишицу плате:

шрећу, Димитрију С. Лазовићу, професору гимназије у Ужицу, — СНБр. 12323 од 14-X-1920;

трећу, Кости Урошевићу, професору II београдске мушке гимназије, — СНБр. 12786 од 15-X-1920.

другу, Немањи Томићу, професору Ужичке гимназије, — СНБр. 14095 од 5-X-1920.

другу, Квинтилијану Томову, професору II Крагујевачке гимназије, — СНБр. 12582 од 20-IX-1920.

пету, Михаилу Ђ. Миладиновићу, директору и професору гимназије у В. Градишту, — СНБр. 14492 од 18-X-1920.

трећу, Косари Петровићевој, учитељици вештина I женске гимназије у Београду, — СНБр. 11142 од 24-X-1920.

трећу, Христифору Црниловићу, учитељу вештина гимназије у Скопљу, — СНБр. 14124 од 29-X-1920.

четврту, Косари Јоксићевој, учитељица вештина I женске гимназије у Београду, — СНБр. 17231 од 11-XI-1920.

прву, Зорки Х. Поповићевој, учитељици вештина реалке у Лесковцу, — СНБр. 17057 од 9-XI-1920.

трећу, Михајлу — Милану — Грбићу, професору гимназије у Подгорици, — СНБр. 16300 од 24-X-1920.

прву, Станислави Богдановићевој, учитељици вештина II крагујевачке гимназије, — СНБр. 16018 од 5-XI-1920.

шесту, Милану Ст. Павловићу, професору II мушке београдске гимназије, — СНБр. 15350 од 4-XI-1920.

четврту, Ђорђу М. Цветковићу, професору гимназије у Ваљеву, — СНБр. 16225 од 10-XI-1920.

пету, Душану Р. Димићу, професору гимназије у Зајечару, — СНБр. 12848 од 28-X-1920.

ОДЛУКЕ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ.

Одлуком СНБр. 14414 од 7-X-1920 године, решено је да Милица Маруцић, наставница I женске гимназије, буде на раду у II женској гимназији.

Одлуком СНБр. 12499 од 12 септембра 1920. године одређена је на рад у Јеврејском Женском Друштву Леносава Стојићевић, учитељица вештина II женске гимназије у Београду.

Одлуком СНБр. 14660 од 10-X-1920 год. решено је да се Јеремија Живановић, професор II Београдске гимназије, упути на рад у Академију Наука.

Одлуком СНБр. 14683 од 11-X-1920 год. одређен је на рад у Параћинској гимназији Јанићије С. Поповић, професор у пензији.

Одлуком СНБр. 14766 од 11-X-1920 год. решено је да директорску дужност у Велеској гимназији врши Стеван Симић, професор исте гимназије.

Одлуком СНБр. 14824 од 12-X-1920 год. решено је да се привремено у Никшићу отвори VI, VII и VIII разред гимназије.

Одлуком СНБр. 15921 од 24-X-1920 год. решено је да се Катарина Котемишкова, хонорарна наставница женске крагујевачке гимназије, упути на рад у женску Учитељску школу.

Одлуком СНБр. 15134 од 13-X-1920 год. решено је да супленти за прве две године службе имају по 18 часова недељно, од којих ће им се 6 часова хонорисати по Уредби о хонорарима.

Одлуком СНБр. 14117 од 5-X-1920 год. решено је да у Приватној Паланачкој гимназији раде као хонорарни наставници: Милан Павловић, свештеник, Анта Обреновић, учитељ и Храниславе Лазаревић, учитељ.

Одлуком СНБр. 14424 од 15-X-1920 год. упражњено је место Чедомиру Богдановићу, хонорарном наставнику Врањске гимназије.

Одлуком СНБр. 15974 од 3-XI-1920 одобрено је да се у Пожези, округа Ужичког, привремено за ову школску годину отвори дворазредна нижа гимназија, док зграда према комисијском извештају не буде потпуно припремљена за отварање ниже државне гимназије.

Одлуком СНБр. 16466 од 31-X-1920 одобрено је да се у Дервенти (Босна) отвори II и III разред гимназије.

Одлуком СНБр. 13703 од 6-XI-1920 наређено је да Дамњанка Глишић, учитељица, на раду у Министарству Просвете, прими дужност пословође у III мушкој београдској гимназији.

Одлуком СНБр. 7988 од 29-VIII-1920 наређено је да се Павле Соколовић, суплент II мушке београдске гимназије, упути на рад на Универзитет за асистента у Географском Институту.

Одлуком СНБр. 14491 од 7-X-1920 одобрено је да се у гимназији у Охриду привремено отвори и VII разред за ову школску годину.

Одлуком СНБр. 14434 од 8-X-1920 одобрено је да гимназија руских избеглица може привремено радити у III мушкој београдској гимназији свако после подне, ако учионице буду незаузете.

Одлуком СНБр. 17252 од 12-XI-1920 одобрено је да се у гимназији у Пећи отвори привремено за ову школску годину и VII разред.

Одлуком СНБр. 17289 од 15-XI-1920 одобрен је избор наставника за приватну гимназију у Рачи и то: Драгутина Марковића, за суплента; Даринку Цветковићеву и Милицу Стевановићеву за привремене предметне учитељице; Андрију Јелића, Воју Маринковића и Фрању Рајмана за хонорарне наставнике.

Одлуком СНБр. 15886 од 26-X-1920 а на основи чл. 72. закона о средњим школама, одобрено је да се Богољубу Тирићу, директору Прокупачке гимназије, издаје стални годишњи додатак од 1000 динара.

Одлуком СНБр. 17110 од 10-XI-1920 одобрено је да Павле Аршинов, професор I мушке београдске гимназије, ради у „Привреднику“ (Загреб), али без икаквих нарочитих додатака за рад ван места службовања.

РАСПИСИ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

Директорима свију Средњих Школа и
Управитељима Учитељских Школа.

Пошто се приближава зимско доба, а већина наших школа нема дворане за телесно вежбање нити потребне за то справе, часови телесног вежбања обично се одржавају у пољу само у случају угодног времена, — или се у опште не одржавају.

Да се не би губило време у овој веома важној настави за школску омладину, то у вези наређења СНБр. 374 од 19 јануара ове године, наређујем:

1. Сви наставници телесног вежбања свих школа, а нарочито оних које немају дворане за телесна вежбања, обавезни су да се за зимско време припреме тако да и овде могу користити што више својим предавањима, то јест да пробуде више љубави, разумевања и воље за телесно вежбање код школске омладине.

2. Часови телесног вежбања зими ће се вршити више у школским учионицама. Према томе сваки наставник телесног вежбања обавезан је саставити градиво и распоред за ова предавања.

3. Пошто само практично вежбање ученика у учионицама не може бити темељ успешног предавања и користити за ученике, јер се може изводити само ограничено, морају се у зимски распоред телесног вежбања узети и други сродни предмети који су у вези са телесним васпитањем.

4. Овај зимски распоред предавања има да садржи ово градиво:

а. Практично вежбање соколског система у учионици и у пољу по нарочитом распореду.

б. Теорија: систем, методику, естетику и терминологију.

в. Историју телесног вежбања, општу и соколску.

г. Значај соколства у физичком и духовном правцу за здраву, јаку будућност народа и за све Словене.

д. Организацију соколства; техничку, просветну и административну.

ђ. Значај соколске дисциплине за ред, пожртвовање м примерно владање ученика у школи, у друштву и у јавном животу.

е. Хигијену, анатомију, физиологију, прву помоћ — у основним цртама у колико је за ученике потребно и у погледу на везу са соколском гимнастиком.

5. Практично вежбање у учионицама изводиће се у колико то дозвољава простор и прилике у самој школи. Дизање прашине увек избегавати.

6. У школама које имају засебне дворане за телесно вежбање врши се настава и зими редовно.

7. Ако је зими угодно, суво време (снег не смета), треба ученике за час телесног вежбања извести у поље, ради вежби на свежем ваздуху што се по зимском времену могу изводити као: ходање — стројеве вежбе — просте вежбе — различност — скокови — игре — санкање — клизање, и друге погодне за зиму гране телесног вежбања.

Ово вежбање мора се изводити у највећем реду и дисциплини и под строгим управљањем и надзором наставника телесног вежбања.

8. Настава и сам распоред теоријског и практичног предавања мора бити на основи соколског система, како у правцу физичком тако и просветном.

9. Ова наредба важи за све школе мушке и женске у Краљевини. Директори и наставници телесног вежбања нека приме ово знању, ради даљег управљања и одговорности.

10. Наставници телесног вежбања учитељских школа мушких и женских нарочито нека приме к знању да су у зимско доба обавезни искористити време што више и спремати ученике своје за будуће добре и способне наставнике телесног вежбања по основним и грађанским школама.

11. Уједно се упозоравају директори и наставници свих школа на расиис Министарства Просвете СНБр. 374 од 19 јануара 1920 (изашао првог фебруара 1920 у „Службеним Новинама“) да по њему и даље поступају.

Министар Просвете,
Св. Прибићевић, с. р.

Директорима Средњих Школа.

У вези са мојим расписом СНБр. 5068 од 30 априла ове године:

одлучујем:

1) Да се у средњим школама не ради у ове празничне дане: Недељом, на Нову Годину, на Богојављење, на Св. Саву, на Благовести, на Ђурђев дан, на Спасов дан, на дан Св. Кирила и Методија, прва два дана Духова, на Видов дан, на Петров дан, на Преображење, на Велику Госпођу, на Малу Госпођу, на Дмитров дан, на Аранђелов дан, 1 децембра, на Св. Николу и о данима причешћа.

Школски одмор за Божић и Ускрс биће по чл. 18 Закона о Средњим Школама.

2) Да се у VI, VII и VIII разреду часови другог живог језика, који се у овим разредима неће предавати по распису СНБр. 5680 а унет је у наставни план СНБр. 10769, расподеле на остале предмете, из којих у прошлој години није пређен прописани програм, и првенствено на српски језик, математику и живи језик који се сада предаје у овим разредима.

3) Школска година се дели на три тромесечја, која ће трајати: прво тромесечје до Божићњег одмора, друго тромесечје до Ускршњег одмора и треће тромесечје до краја школске године (до престанка предавања).

СНБр. 16801
3 новембра 1920 год.
у Београду.

Министар Просвете,
Св. Прибићевић, с. р.

ОСНОВНА НАСТАВА

УКАЗИ ЊЕГОВОГ КРАЉЕВСКОГ ВИСОЧАНСТВА ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИКА АЛЕКСАНДРА

ПОСТАВЉЕЊА

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 6 новембра ове године, на предлог Господина Министра Просвете, постављени су:

у Министарству Просвете:

за секретара I класе у одељењу за Основну Наставу по чл. 19. Уредбе о Уређењу Министарства Просвете, Душан Милутиновић, учитељ.

у Учитељској Школи у Даниловом Граду:

за учитеља вештина, Михаило Врбица, учитељ вештина Беранске гимназије, — по молби.

у Учитељској Школи у Скопљу:

за суплента, Душан П. Ивановић, дипломирани филозоф и привремени предметни учитељ исте школе.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 10 новембра ове године, на предлог Господина Министра Просвете, постављен је:

у Министарству Просвете:

за секретара I класе у одељењу за Основну Наставу по чл. 19. Уредбе о Министарству Просвете, Владимир Торђански, учитељ у пензији.

ПРЕТПИСИ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

Претписом Господина Министра Просвете, а на основи чл. 29. закона о народним школама постављени су:

за сталног учитеља у Врелу, округа никшићевог, Радуле Радуловић, свршени ученик учитељске школе, — ОНБр. 32479 од 23-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Засавици, среза мачванског округа подринског, Александар Плавшић, свршени ученик учитељске школе, — СНБр. 35274 од 6-X-1920 год.

за сталног учитеља у Боану, округ никшићски, Ђуро Радоман, свршени ученик учитељске школе, — ОНБр. 32501 од 23-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Велимљу, округ никшићски, Димитрије Вујачић, свршени ученик учитељске школе, — ОНБр. 32500 од 23-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Пељев-Бријегу, округ подгорички, Јаков Радоњић, свршени ученик учитељске школе, — ОНБр. 32502 од 23-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Гусињу, округ андријевачки, Милован Пејовић, свршени ученик учитељске школе, — ОНБр. 32504 од 23-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Бистрици, округ колашински, Зако Вучковић, свршени ученик учитељске школе, — ОНБр. 32505 од 23-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Трепчи, округ никшићски, Ђуро Мијушковић, свршени ученик учитељске школе, — ОНБр. 32506 од 23-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Рашков—Лугу, округ колашински, Мило Машановић, свршени ученик учитељске школе, — ОНБр. 32507 од 23-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Голији, округ никшићски, Лука Велимировић, свршени ученик учитељске школе, — ОНБр. 32508 од 23-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Вражештици округ андријевачки, Љубомир Б. Делетић, свршени ђак учитељске школе, — ОНБр. 32509 од 23-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Трепчи, округ андријевачки, Шћепан Вулевић, свршени ученик учитељске школе, — ОНБр. 32510 од 23-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Равну, округ никшићски, Спасоје П. Разић, свршени ученик учитељске школе, — ОНБр. 32478 од 23-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Липову, округ колашински, Вукман Шашкић, свршени ученик Педагошког одељења Учитељске Школе, — ОНБр. 32476 од 24-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Гор. Рудинама, округ никшићски, Милутин Мартиновић, свршени ученик учитељске школе, — ОНБр. 32475 од 23-XI-1920 год.

за сталног учитеља у Слатини, округ андријевачки, Љубомир Вулевић, свршени ученик учитељске школе, — ОНБр. 32519 од 1-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Хан-Горачићу, округ андријевачки, Велимир Лекић, свршени ученик учитељске школе, — ОНБр. 32518 од 23-IX-1920 год.

за сталну учитељицу у Влаховити, округ колашински, Наста Лекићка, свршена ученица Педагошког Одељења учитељске школе, — ОНБр. 32517 од 1-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Гусињу, округ андријевички, Светозар Лабовић, свршени ученик Учитељске Школе, — ОНБр. 32512 од 23-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Матешеву, округ андријевачки, Милан Вешовић, свршени ученик Педагошког Одељења Учитељске Школе, — ОНБр. 32513 од 23-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Ријеци Марсенића, округ андријевачки, Радоје Зечевић, свршени ученик Педагошког Одељења Учитељске Школе, — ОНБр. 32514 од 1-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Требојеву, округ колашински, Милић Поповић, свршени ученик Учитељске школе, — ОНБр. 32516 од 24-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Сеоцу, округ андријевачки, Радисав Ђуришић, свршени ученик Учитељске школе, — ОНБр. 32511 од 23-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Лепчинцу, срез пчински округ врањски, Драгомир Димић, свршени ученик Учитељске Школе, — ОНБр. 32615 од 23-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Горњем Пољу, округ никшићски, Радоје Ђуровић, свршени ученик Учитељске Школе, — ОНБр. 32520 од 23-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Орахову, округ подгорички, Станоје Поповић, свршени ученик Учитељске Школе, — ОНБр. 32488 од 23-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Ливарима, округ барски Андрија Дракић, свршени ученик Учитељске Школе, — ОНБр. 32487 од 23-IV-1920 год.

за сталног учитеља у Салчу, округ барски, Радован Божовић, свршени ученик Учитељске Школе, — ОНБр. 32486 од 23-IX-1920.

за сталног учитеља у Брвској Гори, округ барски, Петко Вукотић, свршени ученик Учитељске Школе, — ОНБр. 32485 од 23-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Брестици, округ никшићски, Лука Ковачевић, свршени ученик Учитељске Школе, — ОНБр. 32483 од 23-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Рињанима, округ никшићски, Божа Војводић, свршени ученик Учитељске Школе, — ОНБр. 32481 од 23-IX-1X-1920 год.

за сталног учитеља у Никшићској Жупи, округ никшићски, Василије Зечевић, свршени ученик Учитељске Школе, — ОНБр. 32480 од 23-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Даниловом Граду, Ђорђе Поповић, свршени ученик Учитељске Школе, — ОНБр. 32094 од 22-IX-1920 год

за сталног учитеља у Подбишћу, округ колашински, Блажо Божовић, свршени ученик Учитељске Школе, — ОНБр. 24906 од 7-VIII-1920 год.

за сталног учитеља у Кривој Феји, срез пчински, округ врањски, Велимир Костић, свршени ученик Учитељске Школе, — 31708 од 20-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Станичењу, среза нишавског округа пиротског, Милорад Л. Рашић, свршени ученик Учитељске Школе, — ОНБр. 31725 од 18-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Шаховићима, округ бијелопољски, Машан Радовић свршени ученик педагошког Одељења у Беранима, — ОНБр. 28528 од 31-VIII-1920 год.

за сталног учитеља у Заостру, округ беранси, Милош Ралевић, свршени ученик Учитељске Школе, — ОНБр. 29438 од 6-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Манастиру Ждребанику, округа подгоричког, Зарија Брајовић, свршени ученик Учитељске Школе, — ОНБр. 32918 од 26-IX- 1920 год.

за сталног учитеља у Манастиру Острогу, округ подгорички, Јован Јовановић, свршени ученик Учитељске Школе, — ОНБр. 33240 од 25-IX-1920 год.

за сталну учитељицу у Глободеру, срез расински округ крушевачки, Надежда Ст. Радојичићева, свршена ученица Учитељске Школе, — ОНБр. 33247 од 25-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Брезни, округ никшићски, Марко Страхињић, свршени ученик Учитељске Школе, — ОНБр. 33266 од 27-IX-1920 год.

за сталну учитељицу у Малој Дренови, срез левачки округ моравски, Милица Купрешанинова, свршена ученица Учитељске Школе, — ОНБр. 34051 од 30-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Прекобрђу, округ колашински, Лазар Брајовић, свршени ученик Учитељске Школе, — ОНБр. 34403 од 30-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Мелници, среза велешког, округа скопског, Перица Јеремић, свршени ученик Учитељске Школе, — ОНБр. 33985 од 30-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Шаранцима, округ никшићски, Лука Милачић, свршени ученик Учитељске Школе, — ОНБр. 32-499 од 23-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Црквицама, округ никшићски, Гаврило Бојанић, свршени ученик Учитељске Школе, — ОНБр. 32498 од 23-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Кути, округ андријевачки, Вуксан Пејовић, свршени ученик Учитељске Школе, — ОНБр. 32497 од 23-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Пожњи, округ колашински, Мика Вујачић, свршени ученик Учитељске Школе, — ОНБр. 32496 од 23 IX-1920 год.

за сталног учитеља у Трешњеву, округ цетињски, Глигорије Ракочевић, свршени ученик Учитељске Школе, ОНБр. 32498 од 23-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Бојићу, округ колашински, Радоња Ивановић, свршени ученик Учитељске Школе, — ОНБр. 32494 од 23-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Орахову, округ подгорички, Мирко Вујовић, свршени ученик Учитељске Школе, — ОНБр. 32493 од 23-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Остросу, округ барски, Лазар Вујовић, свршени ученик Учитељске Школе, — ОНБр. 32492 од 24-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Бистрици, округ колашински, Радомир Вујисић, свршени ученик Учитељске Школе, — ОНБр. 32491 од 23-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Салчу, барски округ, Илија Михаљевић, свршени ученик Учитељске Школе, — ОНБр. 32490 од 23-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Гостињу, округ подгорички, Ника Стефановић, свршени ученик Учитељске Школе, — ОНБр. 32489 од 27-IX-1920 год.

за привремену учитељицу у Радмиловићу, округ крагујевачки, Софија Манушевић, кандидаткиња учитељског курса у Крагујевцу, — ОНБр. 34709 од 3-X-1920 год.

за вршиоца учитељске дужности вероучитеља у Добрешту, срез доњополошки округ тетовски, Ахмет Асановић, оца из истог места, — ОНБр. 34456 од 1-X-1920 год.

за привременог учитеља у Латвицу, округ ужички, Рако Митровић, свршени ученик гимназије са испитом зрелости, — ОНБр. 33922 од 29-IX-1920 год.

за привременог учитеља у Облачини, срез Добрички, округ топлички, Марко Ераковић, свршени ученик гимназије са испитом зрелости, — ОНБр. 34868 од 4-X-1920 год.

за вршиоца учитељске дужности, у срез струшки, округ охридски, Ксенофон Поповић, свршени ученик гимназије без испита зрелости, — ОНБр. 34589 од 2-X-1920 год.

за привременог учитеља у Осмићу, срез бољевачки округ тимочки, Будимир Илић, пређашњи привремени учитељ, — ОНБр. 34866 од 4-X-1920 год.

за вршиоца учитељске дужности — вероучитеља муслиманске деце — у Митровици, Хафуз Рустеловић, — ОНБр. 34206 од 4-X-1920 год.

за привременог учитеља у Породину, округ пожаревачки, Тома Кочковић, пређашњи учитељ, — ОНБр. 34050 од 2-X-1920 год.

за привремену учитељицу у Великој, округ андријевачки, Јелена Поповић, привремена учитељица, — ОНБр. 32304 од 6-X-1920 год.

за привременог учитеља у Глухи-До, округ барски, Стеван Бокан, привремени учитељ, — ОНБр. 32304 од 6-X-1920 год.

за привремену учитељицу у Коњухе, округ андријевички, Живка Бабовић, привремена учитељица, — ОНБр, 32304 од 6-X-1920 год.

за привременог учитеља у Доње Бјелице. округ цетињски, Блажо Буришић, привремени учитељ, — ОНБр. 32304 од 4-X-1920 год.

за привременог учитеља у Шестану округ барски, Петар Лековић, привремени учитељ, — ОНБр. 32304 од 6-X-1920 год.

за вршиоца учитељске дужности у Бару, округ барски, Марко Аштић, парох из истог места, — ОНБр. 32096 од 1-IX-1920 год.

за привременог учитеља у Крчину, срез темнићки округ моравски, Иван Јунаковић, свршени ученик гимназије са испитом зрелости, — ОНБр. 32207 од 27-IX-1920 год.

за привремену учитељицу у Крчину, срез темнићки округ моравски, Антица Јунаковић, свршена ученица гимназије с испитом зрелости, — ОНБр. 32208 од 27-IX-1920 год.

за привременог учитеља у Завидинцима, срез лужички округ пиротски, Бранко Луковић, свршени ученик реалке с испитом зрелости, — ОНБр. 32209 од 27-IX-1920 год.

за привременог учитеља у Јањи, округ пиротски, Фрања Рубели, свршени ученик гимназије с испитом зрелости, — ОНБр. 32210 од 27-IX-1920 год.

за привременог учитеља у Балтабериловицу, срез никшићски округ пиротски, Жарко Велцер, свршени ученик гимназије с испитом зрелости, — ОНБр. 32211 од 27-IX-1920 год.

за привременог учитеља у Раковом Долу, срез лужички округ пиротски, Оскар Поли, студент технике, — ОНБр. 32212 од 27-IX-1920 год.

за вршиоца учитељске дужности у Плаву, округ андријевички, Божин Зоговић. пређашњи учитељски заступник, — ОНБр. 32515 од 23-IX-1920 год.

за учитељског заступника у Комарници, округ никшићски, Милован Шарановић, пређашњи учитељски заступник, — ОНБр. 32833 од 23-IX-1920 год.

за учитељског заступника у Мекцима, округ никшићски, Милан Обрадовић, учитељски заступник, — ОНБр. 32831 од 23-IX-1920 год.

за учитељског заступника у Равну, округ никшићски, Обрад М. Пјешчић, пређашњи учитељски заступник, — ОНБр. 32829 од 23-IX-1920 год.

за учитељског заступника у Дуги, округ никшићски, Мило Вукичевић, пређашњи учитељски заступник, — ОНБр. 32830 од 23-IX-1920 год.

за учитељског заступника у Братињу, округ никшићски, Милутин Радоњић, пређашњи учитељски заступник, — ОНБр. 32828 од 13-IX-1920 год.

за вршиоца учитељске дужности у Враћеновици, округ никшићски, Илија Батрићевић, пређашњи вршилац учитељске дужности, — ОНБр. 32827 од 1-IX-1920 год.

за учитељског заступника у Црној Гори, округ никшићски, Тома Недић, досадањи учитељски заступник, — ОНБр. 32826 од 1-IX-1920 год.

за учитељског заступника у Петровићима, округ никшићски, Гаврило Мркајић, учитељски заступник, — ОНБр. 32825 од 1-IX-1920 год.

за учитељског заступника у Пашиној Води, округ никшићски, Видоје Вуковић, учитељски заступник, — ОНБр. 32824 од 23-IX-1920 год.

за учитељског заступника у Руданцима, округ никшићски, Гавра Остојић, учитељски заступник, — ОНБр. 32823 од 23-IX-1920 год.

за учитељског заступника у Дужи, округ никшићски, Арсеније Дубљевић, учитељски заступник, — ОНБр. 32826 од 1-IX-1920 год.

за учитељског заступника у Бијели, округ никшићски, Јован Врачар, учитељски заступник, — ОНБр. 32821 од 1-IX-1920 год.

за вршиоца дужности учитеља у Пећи, округ метохијски, Мула Зећо-Селимовић, вршилац учитељске дужности, — ОНБр. 32753 од 25-IX-1920 год.

за вршиоца учитељске дужности у Личју срез, и округ нишки, Драгослав Вељковић, свршени ученик гимназије без испита зрелости, — ОНБр. 32635 од 28-IX-1920 год.

за учитељску заступницу у Грахову, округ никшићски, Љубица Хајдуковићева, — ОНБр. 32834 од 1-IX-1920 год.

за учитељског заступника у Подгори, округ никшићски, Павле Бадњар, учитељски заступник у истом месту, — ОНБр. 32836 од 23-IX-1920 год.

за учитељског заступника у Крњој Јели, округ колашински, Милутин Ташковић, учитељски заступник, — ОНБр. 32837 од 1-IX-1920 год.

за привременог учитеља у Опутној Рудини, округ никшићски, Крсто Радуловић, свршени ученик гимназије с испитом зрелости, — ОНБр. 32839 од 1-IX-1920 год.

за привременог учитеља у Пишчу, округ никшићски, Ђорђе Вуксановић, свршени ученик Учитељске Школе, — ОНБр. 32840 од 1-IX-1920 год.

за привременог учитеља у Жупи, округ никшићски, Велимир Лазовић, свршени ученик IV год. Учитељске Школе, — ОНБр. 32841 од 1-IX-1920 год.

за привременог учитеља у Стрелцу, срез лужички округ пиротски, Ђорђе К. Манчић, свршени ученик Богословске Учитељске Школе у Призрену, — ОНБр. 32065 од 28-IX-1920 год.

за вршиоца учитељске дужности у Големом Селу, срез пчињски округ врањски, Милан Стојковић, свршени ученик III разреда Учитељске Школе, — ОНБр. 33123 од 28-IX-1920 год.

за привременог учитеља у Бараклији, срез дојрански округ тиквешки, Ђорђе Јанковић, свршени ученик гимназије с испитом зрелости и редовни ученик правног факултета, — ОНБр. 33142 од 30-IX-1920 год.

за привременог учитеља у Горњој Трешњевици, округ подрински, Сава Недић, студент права, — ОНБр. 33147 од 29-IX-1920 год.

за вршиоца учитељске дужности у Ђаковици, округ метохијски, Нуе Ворфи, — ОНБр. 32230 од 1-IX-1920 год.

за вршиоца учитељске дужности у Истоку, округ метохијски, Марија Маријановић, пређашња учитељска заступница, — ОНБр. 32267 од 1-IX-1920 год.

за учитељског заступника у Недајну, округ никшићски, Вељко М. Поповић, пређашњи учитељски заступник, — ОНБр. 33307 од 1-IX-1920 год.

за вршиоца учитељске дужности вероучитеља муслиманске деце у Плави, округ андријевички, Мула Асан-Бег-Реџеповић, — ОНБр. 33313 од 30-IX-1920 год.

за вршиоца учитељске дужности у Плешини, округ косовски, Марко З. Бучић, ученик VIII разреда гимназије, — ОНБр. 33406 од 28-IX-1920 год.

за вршиоца учитељске дужности у Бојнику, срез јабланички округ врањски, Благоје Марчић, свршени ћак III разр. Учитељске Школе, — ОНБр. 33446 од 30-IX-1920 год.

за вршиоца учитељске дужности у Добром Пољу, срез власотиначки округ врањски, Костадин Цветковић, ученик III разр. Учитељске Школе, — ОНБр. 33447, од 30-IX-1920 год.

за привременог учитеља у Дучавцу, срез лужички округ пиротски, Божа Пешајић, свршени ученик гимназије са испитом зрелости, — ОНБр. 33574 од 27-IX-1920 год.

за привременог учитеља у Горчинцу, срез лужички округ пиротски, Шинче Рогуља, студент теологије, — ОНБр. 33575 од 27-IX-1920 год.

за привременог школског надзорника среза грочанског округа београдског, Срдан Новаковић, учитељ из Београда и пређашњи школски надзорник, — ОНБр. 34508 од 30-IX-1920 г.

за привременог учитеља у Брекову, срез ариљски округ ужички, Јанко М. Поповић, свршени богослов, — ОНБр. 34369 од 3-X-1920 год.

за привременог учитеља у Жагубици, срез хомољски округ пожаревачки, Глигор Слепчевић, свршени ученик гимназије са испитом зрелости, — ОНБр. 34214 од 2-X-1920 год.

за привременог учитеља у Лазници, срез хомољски округ пожаревачки, Благоје Ковачевић, свршени ученик гимназије са испитом зрелости, — ОНБр. 34213 од 2-X-1920 год,

за привременог учитеља у Течићу, срез левачки, округ моравски, Миленко Алабанда, свршени ученик гимназије са испитом зрелости, — ОНБр. 33994 од 30-IX-1920 год.

за привременог учитеља у Каменову, срез млавски, округ пожаревачки, Лука Рамовић, студент права, — ОНБр. 33937 од 29-IX-1920 год.

за привременог учитеља у Таменици, округ пиротски, Јурета Антун, свршени ученик гимназије са испитом зрелости, — ОНБр. 33577 од 30-IX-1920 год.

за привременог учитеља у Великом Бољинцу, срез лужички, округ пиротски, Никола Бабац, свршени ученик гимназије са испитом зрелости, — ОНБр. 33596 од 27-IX-1920 год.

за привременог учитеља у Срећковцу, срез лужички, округ пиротски, Ника Јустинијановић, студент филозофије, — ОНБр. 33578 од 27-IX-1920 год.

за привременог учитеља државно-грађанске школе у Тополи (Бачка), Војислав Матковић, привремени професор, — ОНБр. 29213 од 2-X-1920 год.

за привременог учитеља у Белановцу, срез лесковачки, округ врањски, Видак Петровић, свршени ученик гимназије са испитом зрелости, — ОНБр. 32750 од 23-IX-1920 год.

за вршиоца учитељске дужности — вероучитеља муслиманске деце у Тетову, Хафуз Абдиламит-Џеладин, — ОНБр. 32536 од 23--X-1920 год.

за привременог учитеља у Међуани, срез прокупачки, округ топлички, Јосип Кинда, студент теологије, — ОНБр. 32781 од 23-IX-1920 год,

за вршиоца учитељске дужности у Ранковцу, округ кумановски, Кумијана Поповићка, пређашња егзарх. учитељица, — ОНБр. 32747 од 23-IX-1920 год.

за вршиоца учитељске дужности у Остри, округ руднички, Јован Апостоловић, свршени ученик гимназије, — ОНБр. 32526 од 24-IX-1920 год.

за привременог учитеља у Горње Бањане, округ руднички, Милан Арсенијевић, свршени ученик гимназије са испитом зрелости, — ОНБр. 32752 од 23-IX-1920 год.

за вршиоца учитељске дужности у Котражи, срез драгачевски, округ чачански, Драгомир Ф. Мијатовић, свештеник из истог места, — ОНБр. 32760 од 23-IX-1920 год.

за вршиоца учитељске дужности у Прањанима, срез таковски, округ руднички, Јованка Алексићева, ученица IV разр. Учитељске Школе, — ОНБр. 28505 од 23-IX-1920 год.

за вршиоца учитељске дужности у Богојевцу, срез лесковачки, округ врањски, Живорад М. Поповић, пређашњи вршилац учитељске дужности, — ОНБр. 31663 од 23-IX-1920 год.

за вршиоца учитељске дужности у Ђоновцу, округ тетовски, Шукри Алијевић, да предаје науку Мухамедове вере, — ОНБр. 32749 од 23-IX-1920 год.

за вршиоца учитељске дужности с тим да предаје веронауку муслиманској деци у Доброшту, округ тетовски, Бесим Седаировић, отац, — ОНБр. 32525 од 24-IX-1920 год.

за вршиоца учитељске дужности у Примицу, округ чачански, Даринка Николић, свршена ученица III разреда Учитељске Школе, — ОНБр. 32017 од 23-IX-1920 год.

за вршиоца учитељске дужности у Ранковцу, округ кумановски, Димитрије Н. Поповић, пређашњи егзарх. учитељ, — ОНБр. 32748 од 23-IX-1920 год.

за вршиоца учитељске дужности у Жегри, срез гиљански, округ косовски, Миодраг Јовић, ученик трговачке академије, — ОНБр. 32026 од 20-IX-1920 год.

за привремене учитеље у Ресну, срез преспански, округ битољски, Милутин Тодоровић и Милош Јаковљевић, студенти права, — ОНБр. 30481 од 18-IX-1920 год.

за привременог учитеља у Рођевцу, срез ресавски, округ моравски, Драгољуб Васиљевић, свршени ученик гимназије са испитом зрелости, — ОНБр. 31785 од 23-IX-1920 год.

за привременог учитеља у Врановцу, срез белички, округ моравски, Светислав Ј. Борић, апсолвирани филозоф, — ОНБр. 31545 од 23-IX-1920 год.

за вршиоца учитељске дужности у Субјелу, округ ужички, Видосава Дивац, свршена ученица Учитељске Школе, — ОНБр. 31632 од 23-IX-1920 год.

за вршиоца учитељске дужности у Прилепу, Стојан Стевановић, свештеник из истог места, — ОНБр. 31989 од 22-IX-1920 год.

за вршиоца учитељске дужности у Богданцима, округ тиквешки, Константин Борђевић, свршени ученик гимназије без испита зрелости, — ОНБр. 31766 од 23-IX-1920 год.

за вршиоца учитељске дужности у Конатларце, срез прилепски округ битољски, Димитрије Антић, свршени ученик гимназије без испита зрелости, — ОНБр. 31623 од 18-IX-1920 г.

за вршиоца учитељске дужности у Октиси, округ охридски, Ксенофон Поповић, свршени ученик гимназије без испита зрелости, — ОНБр. 31389 од 18-IX-1920 год.

за вршиоца учитељске дужности у Мировчи, срез ћевћелијски округ тиквешки, Бранимир С. Поповић, свршени ученик гимназије, — ОНБр. 31647 од 23-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Давидовцу, округ нишки, Тодор П. Раденковић, пређашњи учитељ, — ОНБр. 33411 од 29-IX1920 год.

за сталну учитељицу у Брестовцу — Коњушеву, округ крагујевачки, Милена Обрадовић учитељица, — ОНБр. 34072 од 29-IX-1920 год.

за сталну учитељицу у Новом Пазару, Милева М. Поповићка, пређашња стална учитељица, — ОНБр. 33933 од 26 IX-1920 год.

за сталну учитељицу у Горњој Бјелици, округ цетињски, Милена Ташковић, учитељица из Босне, — ОНБр. 32092 од 1-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Лапотници, округ врањски, Обрад А. Живковић, пређашњи учитељ, — ОНБр. 32285 од 23-IX-1920 год.

за сталну учитељицу у Бијелој Реци, округ ужички, Зорка Тешићка, привремена учитељица из истог места, — ОНБр. 32250 од 23-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Доњем Коњувцу, срез јабланички округ врањски, Димитрије Ст. Николић, привремени учитељ из истог места, — ОНБр. 31784 од 23-IX-4920 год.

за сталног учитеља у Доњем Граду, округ подгорички, Блажо Беговић, учитељ из истог места, — ОНБр. 17807 од 14-V-1920 год.

за сталног учитеља у Владимирову, срез малешки округ брегалнички, Драгомир Рајковић, пређашњи учитељ, — ОНБр. 31590 од 23-IX-1920 г д.

за сталну учитељицу у Великој Хочи, округ призренски, Драга Филиповићева, привремена учитељица из истог места, — ОНБр. 34132 од 2-X-1920 год.

за сталну учитељицу у Бачевцима, срез рачански округ ужички, Милева Новаковићка, привремена учитељица из истог места, — ОНБр. 34011 од 1-X-1920 год.

за сталног учитеља у Слатини, срез митровички округ звечански, Антоније Вуксановић, привремени учитељ из истог места, — ОНБр. 34204 од 8-X-1920 год.

за сталног учитеља у Сопоћанима, срез дежевски округ рашки, Обрен Кањић, пређашњи учитељ, — ОНБр. 32379 од 1-X-1920 год.

за сталног учитеља у Каменову, срез млавски округ пожаревачки, Франо Жиц, пређашњи учитељ, — ОНБр. 34670 од 2-X-1920 год.

за сталног учитеља у Сјеници, округ рашки, Јаничије Константиновић, пређашњи учитељ, — ОНБр. 34822 од 3-X-1920 год.

за сталног учитеља у Комарну, округ барски, Јован Костић, — ОНБр. 32304 од 6-X 1920 год.

за сталног учитеља у Брекуту, округ подгорички, Милентије Симовић, учитељ из истог места, — ОНБр. 32304 од 5-X-1920 год.

за сталног учитеља у Добрском Селу, округ цетињски, Никола Филиповић, учитељ из Пећи, — ОНБр. 32304 од 4-X-1920 год.

за сталног учитеља у Вилусе округ никшићски, Филип Марковић, учитељ, — ОНБр. 32304 од 6-X-1920 год.

за сталног учитеља у Грацу, округ цетињски, Крсто Ђуришић, учитељ, — ОНБр. 32304 од 4-X-1920 год.

за сталног учитеља у Бољевићима, округ барски, Лазо Лековић, учитељ, — ОНБр. 32304 од 6-X-1920 год.

за сталног учитеља у Комани, округ цетињски, Ђуро Пејовић, — ОНБр. 32304 од 4-X 1920 год.

за сталног учитеља у Релези, округ цетињски, Филип Пејовић, учитељ из истог места, — ОНБр. 32304 од 4-X-1920 год.

за сталну учитељицу у Ријеци, округ цетињски, Јованка Томовићка, учитељица из Цетиња, — ОНБр. 32304 од 4-X-1920 год.

за сталног учитеља у Трепчу, округ андријевички, Гавро Поповић, учитељ, — ОНБр. 32304 од 7-X-1920 год.

за сталног учитеља у Сатаниће, округ барски, Никола Поповић, учитељ, — ОНБр. 32304 од 6-X-1920 год.

за сталног учитеља у Улцињу, округ барски, Филип Шпадијер, — ОНБр. 32304 од 6-X-1920 год.

за сталног учитеља у Улцињу, округ барски, Анђе Милуновић, — ОНБр. 32304 од 6-X-1920 год.

за сталног учитеља у Горњој Загари, округ цетињски, Петар Секулић, учитељ, — ОНБр. 32304 ед 4-X-1920 год.

за сталног учитеља у Дражевини, округ цетињски, Радоје Ђуришић, — ОНБр. 32304 од 4-X-1920 год.

за сталног учитеља у Горњој Цеклини, округ цетински, Машан Букић, — ОНБр. 32304 од 4-X-1920 год.

за сталног учитеља у Брезовику, округ никшићски, Драгиша Шарановић, — ОНБр. 32304 од 6-X-1920 год.

за секретара у одељењу за основну наставу у Министарству Просвете г. г. Јована Милојевића, Живојина Радосављевића и Вујицу Петковића, учитеље из Београда и г-ђицу Косару Јанковићеву, учитељицу из Трстеника, — ОНБр. 34915 од 4-X-1920 год.

за сталног учитеља у Борковићима, округ никшићски, Андрија Марковић, — ОНБр. 32304 од 6-X-1920 год.

за сталног учитеља у Доњем Цеклину, округ цетински, Милош Вукчевић, — ОНБр. 32304 од 4-X-1920 год.

за сталног учитеља у Косијери, округ цетињски, Филип Рајковић, — ОНБр. 32304 од 4-IX-1920 год.

за сталну учитељицу у Прешеву, округ кумановски, Стана Вукелић, привремена учитељица из истог места, — ОНБр. 33539 од 29-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Љуботињу, округ цетињски, Васо Вукмировић, — ОНБр. 32304 од 4-X-1920 год.

за сталног учитеља у Његушима, округ цетињски, Мићо Љесар, — ОНБр. 32304 од 4-X-1920 год.

за сталног учитеља у Љуботињу, округ цетињски, Марко Машановић, — ОНБр. 32304 од 4-X-1920 год.

за сталног учитеља у Чеву, округ цетињски, Лазар Вукотић, — ОНБр. 32304 од 4-X-1920 год.

за сталног учитеља у Птичу, округ андријевички, Радуле Радуловић, — ОНБр. 32304 од 6-X-1920 год.

за сталног учитеља у Сврake, округ колашински, Павле Жижић, — ОНБр. 32304 од 6-X-1920 год.

за сталног учитеља у Краљи, округ адријевички, Урош Лекић, — ОНБр. 32304 од 6-X-1920 год.

за сталног учитеља у Мартиниће, округ подгорички, Ново Стојковић, — ОНБр. 32304 од 5-X-1920 год.

за сталну учитељицу у Улцињу, округ барски, Зорка Врбица, — ОНБр. 32304 од 6-X-1920 год.

за сталног учитеља у Медуну, округ подгорички, Јово Лаковић, — ОНБр. 32304 од 5-X-1920 год.

за сталну учитељицу у Медуну, округ подгорички, Иконија Зековићева, — ОНБр. 32304 од 5-X-1920 год.

за сталног учитеља у Спужу, округ подгорички, Саво Јововић, — ОНБр. 32304 од 5-X-1920 год.

за сталног учитеља у Поље, округ колашински, Милован Анђелић, — ОНБр. 32304 од 6-X-1920 год.

за сталну учитељицу у Подгорици, Вукосава Поновићева, — ОНБр. 32304 од 5-X--1920 г.

за сталног учитеља у Речини, округ колашински, Блажо Вујисвћ, — ОНБр. 32304 од 6-X-1920 год.

за сталног учитеља у Вир Пазару, округ барски, Душан Шпадијер, — ОНБр. 32304 од 6-X-1920 год.

за сталног учитеља у Вир Пазару, округ барски, Андрија Арменко, — ОНБр. 32304 од 6-X-1920 год.

за сталног учитеља у Брчели, округ барски, Мило Поповић, — ОНБр. 32304 од 6-X-1920 год.

за сталну учитељицу у Ријеци, округ цетински, Јане Рашовићка, — ОНБр. 32304 од 4-X-1920 год.

за сталног учитеља у Крњице, округ барски, Милован Пејовић, — ОНБр. 32304 од 6-X-1920 год.

за сталног учитеља у Павковићима, округ подгорички, Милош Брајовић, — ОНБр. 32304 од 5-X-1920 год.

за сталног учитеља у Андријевици, округ андријевички, Насто Бошковић, — ОНБр. 32304 од 6-X-1920 год.

за сталну учитељицу у Андријевици, округ андријевички, Полексија Чукић. — ОНБр. 32304 од 7-X-1920 год.

за сталног учитеља у Подгорици, Марко Јовићевић, — ОНБр. 32304 од 5-X-1920 год.

ва сталног учитеља у Новом Селу, округ подгорички, Јакша Брајовић, — ОНБр. 32304 од 5-X-1920 год.

за сталног учитеља у Манастиру Морачи, округ колашински, Никола Булатовић, — ОНБр. 32304 од 6-X-1920 год.

за сталног учитеља у манастиру Морачи, округ колашински, Новак Трипковић, учитељ из истог места, — ОНБр. 32304 од 6-X-1920 год.

за сталног учитеља у Ман. Ћелији, округ подгорички, Блажо Пулевић, учитељ из истог места, — ОНБр. 32304 од 5-X-1920 год.

за сталног учитеља у Богетићу, округ никшићски, Сава Мијушковић, учитељ из истог места, — ОНБр. 32304 од 6-X-1910 год.

за сталног учитеља у Богетићу, округ никшићски, Томо Драговић, — ОНБр. 32304 од 6-X-1920 год.

за сталног учитеља у Мркијевићима, округ барски, Стеван Кнежевић, — ОНБр. 32304 од 6-X-1920 год.

за сталцог учитеља у Баре Краљске, округ андријевички, Милош Кастретовић, учитељ из истог места, — ОНБр. 32304 од 6-X-1920 год.

за сталног учитеља у Баре Шумановића, округ подгорички, Миладин Вујадиновић, — ОНБр. 32304 од 5-X-1920 год.

за сталног учитеља у Доњи Загорач, округ цетињски, Јован Велимировић, — ОНБр. 32304 од 4-X-1920 год.

за сталног учитеља у Баре Шумановића, округ подгорички, Блажо Радоњић, учитељ из истог места, — ОНБр. 32304 од 5-X-1920 год.

за сталног учитеља у Дрезт, округ подгорички, Крсто Баљевић, учитељ из истог места, — ОНБр. 32304 од 5-X-1920 год.

за сталног учитеља у Дољанима, округ подгорички, Божидар Радовић, учитељ из истог места, — ОНБр. 32304 од 5-X-1920 год.

за сталног учитеља у Љешко Поље, округ подгорички, Илија Перовић, учитељ из истог места, — ОНБр. 32304 од 5-X-1920 год.

за сталног учитеља у Стравље, округ подгорička, Блажо Лазовић, учитељ из истог места, — ОНБр. 32304 од 5-X-1920 год.

за сталног учитеља у Хрутоку, округ подгорички, Живко Ђуровић, — ОНБр. 32304 од 6-X-1920 год.

за сталног учитеља у Горње Поље, округ никшићски, Станоје Михајловић, — ОНБр. 32304 од 6-X-1920 год.

за сталну учитељицу у Белом Пољу, округ метохијски, Стана Живановићева, учитељица из истог места, — ОНБр. 32753 од 25-IX-1920 год.

за управитеља женске основне школе на Савинцу у Београду, г-ђицу Јулијану Гмизовићеву, учитељицу из Београда; а мушке школе на Савинцу г. Анту Младеновића, учитеља из Београда, и за управитеља основне школе код Саборне Цркве у Београду, г. Михаила П. Милошевића, учитеља из Београда, — ОНБр. 32755 од 23-IX-1920 год.

за привремене школске надзорнике ове учитеље:

за округ подгорички г. Миња Вукчевић,

за округ никшићски г. Милан Шарић,

за округ берански г. Милан Цемовић,

за округ метохијски г. Рада Лалевић,

за округ барски г. Андрија Јовановић, — ОНБр. од 1-X-1920 год.

за привременог школског надзорника за женске основне школе за град Београд, г-ђица Савка Радичевићева, учитељица из Београда, — ОНБр. 34106 од 1-X-1920 год.

за учитеља (васпитача) у Дому за васпитање малолетника у Београду, Драгутин Јовић, учитељ, — ОНБр. 31401 од 20-IX-1920 год.

за сталног хонорарног наставника Црквеног Певања у јагодинској учитељској школи, Младен Вукићевић, свештеник, — ОНБр. 30714 од 14-IX-1920 год.

за привремену учитељицу у Каменици, срез посаво-тамнавскм округ подрински, Видосава Павловићева, свршена ученица гимназије са испитом зрелости, — ОНБр. 36991 од 16-X-1920 год.

за вршиоца учитељске дужности у Корману, округ нишки, Драгутин Попић, свршени ученик VIII разреда гимназије без испита зрелости, — ОНБр. 36249 од 16-X-1920 год.

за привременог учитеља у Павлици, срез студенички округ чачански, Момчило Дестанић, свршени ученик VIII разреда гимназије са испитом зрелости, — ОНБр. 36901 од 16-X-1920 г.

за привременог учитеља у Смоларе, срез струмички округ гиквешки, Ђорђе Цветановић, студент технике, — ОНБр. 36973 од 16-X-1920 год.

за вршиоца учитељске дужности у Ставама, срез рађевски округ подрински, Бранко Ракић, свршени ученик VIII разр. гимназије без испита зрелости, — ОНБр. 35511 од 16-X-1920 г.

за вршиоца учитељске дужности у Лахцу, округ битољски, Василија Архимандритовићева, пређашња учитељица, — ОНБр. 35749 од 16-X-1920 год.

за вршиоца учитељске дужности у Коцацику, округ охридски, Петар Алексић, пређашњи врш. учитељске дужности, — ОНБр. 36900 од 16-X-1920 год.

за вршиоца учитељске дужности у Орашју, срез темнићски округ моравски, Ђорђе Јосифовић, пређашњи учитељ, — ОНБр. 36990 од 16-X-1920 год.

за вршиоца учитељске дужности у Тработивишту, срез царевоселски округ брегалнички, Димитрије Ј. Кушевић, бивши ученик Учитељске Школе, — ОНБр. 36896 од 16-X-1920 год.

за вршиоца учитељске дужности — вероучитеља за муслиманску децу у Бараклици, срез дојрански округ тиквешки — Усеин Али-Крцалијевић, — ОНБр. 36305 од 16-X-1920 год.

за привременог учитеља у Шилопају, округ рудnички, Петар Ђ. Марковић, свршени ученик VIII разреда гимназије са испитом зрелости, — ОНБр. 36160 од 16-X-1920 год.

за вршиоца учитељске дужности у Лери, округ битољски, Глигорије Д. Митровић, свршени ученик VII разреда гиммазије, — ОНБр. 31988 од 16-X-1920 год.

за привременог учитеља у Градању, срез пчињски, округ врањски, Тихомор Н. Петровић, свршени ученик VIII разреда гимназије са испитом зрелости, — ОНБр. 36177 од 16-X-1920 год

ШКОЛСКЕ ПРИЛИКЕ У СРБИЈИ

ЗА ВРЕМЕ ПРВЕ ВЛАДЕ КНЕЗА МИЛОША ОБРЕНОВИЋА

(1815—1839)[1]

Стање пре устанка: Учење по манастирима и у попова. Школе, учитељи и наставa Самоучка писменост. — Школе за време првог устанка. — Школе под Кнезом Милошем: бројно стање, школовање ван школе, учитељи, школске зграде, број ученика, ученице, наставa, учила, надзор, више школе, уџбеници, школовање на страни, грчке, турске, јеврејске и немачке школе.

За турске владавине школе су у Србији биле врло ретке. „Ни у сто села нема свуда једне школе“, вели Вук С. Караџић. Због тога је писменост у Србији била готово угашена. Први устанак затекао ју је у погледу писмености у страшном стању. Сем свештених лица, која такође нису била врло писмена, нико скоро није знао ни читати ни писати. Све грађанске и војне власти биле су неписмене.[2]) Од дванаесторице советника у Правителствујушчем Совету 1807 године једва су четворица били писмени, али и од њих су двојица само „знали којекако записати своја имена“, један је „знао мало боље од њих“, а један једини „знао је писати и читати боље од свију попова и калуђера и многијех старешинскијех писара по Србији“.[3])

Пре устанка, они који су желели бити попови или калуђери учили су по манастирима код калуђера или код попова по селима.[4]) За више какве науке није се ни знало. Вук Караџић је тек у Карловцима 1806 сазнао „да има на свијету још више наука осим нашега Псалтира и Часловца“.[5])

---

[1]) Једна глава из већег дела о приликама у Србији под Кнезом Милошем Обреновићем.

[2]) Д-р Б. Куниберт, Српски Устанак, 28. — Незнање за време првога устанка, говорио је 1834 г. Боа-ле-Конту, један од Карађорђевих другова, било је тако велико да је између 25.000 људи, колико је било у нашој војсци, само један знао писати, али му то знање није било ни од какве користи, јер није било никога ко би могао прочитати што он напише (Споменик XXIV, 23).

[3]) Вук С. Караџић, Историјски и етнографски списи, I, 65.

[4]) Вук С. Караџић, Српски Рјечник, Школа; Прота Матија, Мемоари, 24; Ј. Рајић, Историја Катихизма, 15; Н. Радојичић, Автобиографија Петра Рућанина, Срем. Карловци, 1914, стр. 2.

[5]) Вук С. Караџић, С. Н. Пјесме, I, стр. III.

Манастирске су школе биле раније праве школе, у којима су поједини калуђери били у пуној улози учитеља и називали се даскалима.[1]) Но многи су се учили писмености по манастирима и појединце, сваки код свог духовника.[2]) Слично је било, само са много мање правилности, и у Србији пред устанак. У сваком је манастиру било по неколико ђака, који су се желели научити књизи, али су они више личили на манастирску послугу него на ђаке. Мањи су лети чували козе, овце, јариће, свиње, садили и плели лук, ишли уз плуг, купили сено и шљиве, и тако даље, а већи су ишли с калуђерима по писанији. Зими пак, пошто би сви у јутру донели дрва, потом већи напојили калуђерске коње, а мањи почистили собе, скупили би се у какву собу, те би им какав калуђер или ђакон показивао да уче читати или би сваки учио код свога духовника. Многи су преко лета заборављали што би зими научили, и тако су понеки учили по четири или пет година, па још нису знали читати.[3]) Овако су се у манастирима учили многи познати људи у Србији с краја XVIII и почетка XIX века.[4]) Манастирски ђаци нису били деца, него већ одрасли младићи.[5]) Има примера да се учило и путујући уз калуђере просјаке.[6])

---

[1]) 1760 „јеромонах даскал Јеврем“ (Љ. Стојановић, Стари српски записи и натписи, III, бр. 4989); 1707 год. „јеромонах, даскал Дамаскин“ (Љ. Стојановић, II, 2171); 1715 год. „даскал протосинђел Никанор“ (Љ. Стојановић, II, 2278); 1718 год. „Стефан даскал, јеромонах раванички“ (Љ. Стојановић, III, 5302, 5307); код њега су учили књигу многи свештеници: параћински Петар Јовановић и Стефан Марковић (Споменик XLII, 106, Гласник Српског Ученог Друштва, 56,124), грабовачки (Срез Ресавски; Споменик XLII, 112, Гласник 56, 150), поречки Димитрије Поповић (Гласник 56, 135), пожаревачки ђакон Василије (Гласник 56, 159), и тако даље. У манастир Жупу дошао је Никола Радовић из села Кута и ту је остао „до свога постriга четири године“ (Љ. Стојановић, бр. 2388).

[2]) Тако су се учили: омољски свештеник Јанко у Раваници „код духовника Василија“ (Споменик XLII, 104), други омољски свештеник Димитрије у Манасији у „духовника Арсенија“ (Ibid., 105) и тако даље (види Споменик XLII, 144—146, 172—196. Гласник 56, 141, 142, 148, 149, 230, 236, 255, 274).

[3]) Вук С. Караџић, Српски Рјечник, *Школа*.

[4]) У манастиру Студеници учио је око 1770 год. „читати, писати и црквено правило“ Самуило Јаковљевић (М. Ђ. Милићевић, Поменик, 189). У исто време од прилике, учио је у манастиру Троноши Стеван Јовановић (Ib., 211); око 1780 год. учио је у Никољу под Кабларом Хаџи Атанасије Радовановић (Ib., 751); око 1786 год. учио је у Врањевшници Мелентије Павловић (Ib., 491); око 1788 год. учио је „читати и писати“ у Горњаку Стеван Добрњац (Ib., 142); око 1790 у Студеници Мелентије Никшић (Ib., 439); око 1796 у Троноши Вук Караџић. У исто време учио је у Светој Тројици и Никољу Нићифор Максимовић (Ib., 317). У манастиру су учили пред први устанак Тома Вучић Перишић (Ib., 78), Милош Стојићевић војвода поцерски (Вук С. Караџић, Даница за 1827, стр. 27) и многи други.

[5]) Хаџи Рувим се као млад момчић обуче од ђаволства у девојачке хаљине, па са женама и девојкама отидне некаквој Туркињи на прело. Кад се то прочује „Турци га стану тражити да обесе, он побегне од куће и по манастирима кријући се стане учити књигу“ (Вук С. Караџић, Историски и етнографски списи, I, 244).

[6]) Тако је бранковински свештеник Мата учио крајем XVIII века „код светогораца путујући“ (Прота Матија, Мемоари, 29).

Многи су се учили и код попова. И попови су имали по једног или два ђака, који су такође чували попову стоку, радили све домаће послове и са њим носили водицу по селима.[1])

И ако је и у манастирима и код попова било врло мучно издржати тешке послове који су ђацима падали у дужност, „опет је сваки радо сносио, који је желео што научити и попа бити, за чим је онда сваки тежио, јербо у Србији онда није било другога господства кроме бити кнез, поп или калуђер".[2])

Ако је где у којој нахији била која школа, њу су издржавали ђачки родитељи из места. У њу су доводили своју децу и људи из околине и плаћали месечно учитељу или мађистару, како га зове Вук, да их учи. Овакве се школе помињу у варошима: Београду око 1800 г.[2a]), Карановцу[3]), Лозници[4]), Пожаревцу[4a]) и Неготину[4б]), а од села у Рипњу.[5]) — Учитељи су у њима били или из прека, или из Старе Србије, или и писмени сељаци из Србије. У Рипњу су из турског времена запамћена два учитеља: Леонтије, родом из „Немачке", и Нестор, родом из Старе Србије.[6]) Код Крњевачке Цркве (Округ Смедеревски) био је учитељ Јован Ранчић, родом из Брестова у Ресави.[7]) Учитељи су били мало стални; остављали су школу и одлазили у друго место кад год су хтели, а исто су тако лако и отпуштани, кад год нису били у вољи онима који су их наимали. — У школи су деца седела и учила од јутра до мрака, само што су ишла те ручала.[8]) Настава је била врло слаба. Сем читања учило се по мало, у колико је учитељ знао, и писати. И у манастирима и

[1]) Вук С. Караџић, Српски Рјечник, *Школа*. — Тако је у првој половини XVIII века учио градишки свештеник Николај „у попа Милића" (Споменик XLII, 109), неменикућски Станко у Гроцкој „у попа Стевана" (Ib., 144). Види даље учење код попова Споменик XLII, 146, 172, 175, 178, 185; Гласник 56. 236, 265; Љ. Стојановић, II, бр. 2941, и тако даље. У другој половини XVIII века свештеник неменикућски Јован „научио је приватно у своме дому Николаја Херина", свога сељака, па га после запопио и учинио својим капеланом (М. Видаковић, Автобиографија, Гласник 30, 107), Петар Некић из Трбушнице био је ђак попа Ранка из Рудоваца († 1815. М. Ђ. Милићевић, Кнежевина Србија, 105). 1775 год. учио је неки Андрија Јовановић код попа Петра Младог (Љ. Стојановић, II, бр. 3444), око 1785 г. учио је „још као врло малеп" прота Матија Ненадовић у Бранковини код свог свештеника Стевана (Мемоари, 23).

[2]) Прота Матија, Мемоари, 24.

[2a]) М. Ђ. Милићевић, Поменик, 576.

[3]) У Карановцу је био око 1780 г. учитељ неки Тодор Рапа (М. Ђ. Милићевић, Поменик, 273).

[4]) У Лозници је учио школу 1795 г. Вук Караџић (Ib., 234).

[4a]) Око 1790 и 1800 г. (Ib., 849, 576).

[4б]) Око 1778 г. (Ib., 524).

[5]) М. Ђ. Милићевеђ, Јован Ђак, 7 и 73; Годишњица Н. Чупића XIV, 71.

[6]) М. Ђ. Милићевић, Јован Ђак, 7.

[7]) Ранчић је учио школу у Паланци у Банату (М. Ђ. Милићевић, Кнежевина Србија, 145—146).

[8]) Вук С. Караџић, Српски Рјечник, *Школа*.

код попова и у школама, деца су почињала учити из рукописа, јер Буквара није било. Учитељ напише ђаку шта ће данас учити, па кад то научи, он му напише друго. Или се употребљавао некакав „врлетни“ московски Буквар, који је са ужасним тешкоћама савлађиван,[1]) или је чак после дугих мука без икаква успеха напуштен.[2]) Кад би ђаци учили или читали, морали су сваки своју задаћу тако викати да се у школи ништа није могло разабрати. Кад који ђак из рукописа или из Буквара научи бекавицу (срицање), онда узме Часловац, па кад и њега изучи и прочита неколико пута, онда узме Псалтир. Ко и њега изучи и прочита неколико пута, тај је већ изучио „сву књигу“ и „могао је бити, ако је хтео, поп, калуђер, мађистар, прота, архимандрит, а ако је имао новаца, и владика“.[3]) — Поступање са ђацима било је сурово; нарочито се немилосрдно тукло. „Твоја кожа моје кости“ или „Твоје месо моје кости“,[4]) говорили су родитељи учитељу доводећи дете у школу. Кад је Вук Караџић био ђак у Лозници 1796 г., био је обичај ђаке у суботу после подне тући без икакве кривице, само зато што је субота; ако је који ђак онај исти дан, макар и после подне, био бијен за лекцију или за друго што, то му се није примало у рачун, него је морао и по други пут, обичаја ради, бити бијен.[5])

Неки младићи нису ни ишли у школу, већ су учили код својих кућа, код родитеља или иначе писмених укућана.[6])

Неки су, изучивши у школи или код кућа, ишли у манастире да се усаврше.[7])

Многи су младићи ишли преко Саве и Дунава, те су се тамо у српским школама учили или настављали започето учење у Србији.[8])

---

[1]) Прота Матија, Мемоари, 23—24.

[2]) Вукова Преписка, III, 93; Даница за 1827, стр. 2.

[3]) Вук С. Караџић, Српски Рјечник, *Школа.*

[4]) То јест: Удри колико ти драго, само му немој кости пребити (Вук С. Караџић, Пословице).

[5]) Вук С. Караџић, Српски Рјечник, *бубоша;* „Субота ђачка бубота“ (Српске народне Пословице, бр. 5919).

[6]) Маријански, свештеник из 1734 г., „учио је књигу у свога оца у Маријану“ (Спом. XLII, 111. За друге свештенике из истог доба види стране: 145, 180, 185, 188, 194; Гласник 56, 277). Буковички прота Атанасије учио је књигу код своје куће од стрица попа Јефтимија (М. Ђ. Милићевић, Поменик, 17). Јеврем Ненадовић учио је око 1800 г. „у очиној кући од свога братучеда проте Матије“ (Ibid., 407).

[7]) Сава, архимандрит манастира Светога Романа, најпре је учио у селу Кићевцу, па после у Светом Роману (М. Ђ. Милићевић, Поменик, 634). Аврам Петровић учио је око 1794 г. код стрица у селу Рожанцима, а после у Боговађи (Ibid., 521).

[8]) Последњи пећски Патријарх Василије Бркић вели изриком 1770 г. да „од наших [људи] шаље [децу] ко може у Цесарску Земљу [на науке]“ (Споменик X, 61). Сем тога зна се да је свештеника прховског из прве половине XVIII века, Јована Милошевића родом из Табановића (Окр. Подринског), слала мати „у Шид Марку мешчеру“ (Споменик XLII, 180); неменикућски свештеник око половине XVIII века је „у своје младо време у Карловци у Срему учио“ (М. Видаковић, Гласник 30, 107); Јевтимије Поповић, свештеник пожаревачки

У Срба се често, још од старине, нарочито у народним песмама, помиње и самоучка писменост, која се учила без икакве школе и учитеља.[1]) Примера самоучне писмености има и из времена пре првог устанка. Јован Петровић, ковач, рођен око 1760 године у селу Својнову, у округу Моравском, „у школу није ишао никад, али је самоучки научио читати и писати".[2]) Кнез Васа Поповић, рођен 1777 г. у Бершићу у Нахији Рудничкој, „научио је писати и читати самоучки, идући за стоком и пишући по оним белим печуркама, што ничу по кладама".[3])

Осим злих прилика, школовање је отежавала и оскудица у средствима за учење. Књиге су биле врло ретке, те је било тешко доћи до њих. Исто је тако било и са другим материјалним потребама за учење. Познато је како се Вук Караџић, као дете, крајем XVIII века, идући за стоком трудио да не заборави оно што је био научио, па „не имајући мастила за писање утукао би барута, размутио би га у

пред Кочину Крајину и доцнији емигрант, школовао се негде у Аустрији на семинарији (Драг. М. Павловић, Србија за време последњег аустриско-турског рата, 216); биће да је у Аустрији школован и Стојко Поповић, прота београдски пред Кочину Крајину, јер је био један од ретких свештеника за оно доба: знао је немачки и латински (Ibid., 216); Јован Ранчић, први учитељ смедеревски, побегао је пред Кочину Крајину из свога села у Ресави у Паланку у Банату, и ту је служећи у школи учио (М. Ђ. Милићевић, Кнежевина Србија, 145); отац Милована Видаковића имао је намеру да Милована преда неменикућском свештенику Јовану „на науку, будући да у селу школе имали нисмо. Даћу га, вељаше отац, попи, нека се што поучи, па кад мало ојача пребацићу га на ону страну или стрицу му Диши у Земун, или другому, Момиру, у Ириг" (М. Видаковић, Гласник 30, 109); прота Матија Ненадовић „изучивши све" у Бранковини учио је у Купинову и Ашањи у Срему (Мемоари, 25—27); Лука Лазаревић „слан је у Срем, те је онамо учио књигу три и по године" (М. Ђ. Милићевић, Поменик 287); Јеврем Ненадовић почео је најпре учити код проте Матије, па је затим послат у Купиново, а најпосле је свршио два разреда гимназије у Карловцима (Ibid., 407); Симу Ненадовића слао је стриц Јаков у Купиново и Карловце, где је свршио два разреда гимназије, а затим војну школу у Винковцима (Ibid., 412; Прота Матија, Мемоари, 6); Лазар Теодоровић, рођен у Каони у Нахији Шабачкој око 1781 г., имао је имућна оца, који га у договору са братом калуђером у Фрушкој Гори пошље у Карловце, где сврши гимназију, а после у Сегедин, где је две године слушао Филозофију (М. Ђ. Милићевић, Поменик, 715); 1790 г. одвео је духовник Ананије једног младића из Карановца у Срем и дао у школу (Љ. Стојановић, бр. 3997); Вук Караџић је 1806 г. био „са још неколико Србијанаца у благодејанију муза сербских [у Карловцима]" (Мала простонародна славено сербска песнарица, Беч, 1814, стр. 11; Љ. Стојановић, Каталог рукописа и старих штампаних књига, стр. 218, бр. 176; Гласник 22, стр. 136 и даље).

[1]) *Самоук* = der Selbstlernende, autodidactus; *ђаче самоуче* = ein Kind das ohne Meister von selbst lernt, puer autodidactus (Вук С. Караџић, Српски Рјечник, под *самоук;* Примјери српско-славенског језика, Беч, 1857, стр. 33). Вук Врчевић је познавао пре четрдесет и више година многе самоуке људе „који нијесу нигђе ни код кога ма ни један дан учили на опет доста прилично знаду и читати и писати". Они су, „по питању у беспослене уре час једнога, а час другога: које је ово слово? — и ово? — а како се сричу? и тако даље", научили што су знали (Летопис Матице Српске 269, 10).

[2]) М. Ђ. Милићевић, Поменик 259.

[3]) Ibidem 554.

води и тиме би записивао што је желео забележити".[1]) За Васу Поповића из истога времена видели смо да је писао по печуркама.[2])

У ослобођеној Србији под Карађорђем школе су се умножиле, и било их је у свима варошима;[3]) нарочито их је умножено у Београду ради учења покрштене Туради.[3a]) У Београду је отворена и позната Велика Школа „какове Срби пре нигда нигде нису имали."[4]) Но и поред тога није се престајало ни са начином учења какав је био под Турцима. Има примера да су за време првог устанка појединци доводили учитеље у своју кућу да им децу уче. Тако је око 1806 или 1807 год. Никола Луњевица био довео у кућу ради своје деце некаквог учитеља из Аустрије, па је он учио и Јеврема Обреновића.[5]) Велику сметњу школовању, нарочито у местима ван Београда, причињавала је и сада оскудица у књигама и другим школским потребама. 25 јула 1811 пише из Брзе Паланке Стефан Живковић Телемак Вуку Караџићу у Кладово и благодари му што му је послао „једно тесте хартије и стакленце мастила... Краљево далеко а Београд далеко, пак је свашта трудно добити".[6])

У почетку владе Кнеза Милоша школе су биле врло ретке. Оно што је за време првог устанка било створено, пропало је 1813 године. 1815 г. помињу се само школе у Београду, Јагодини и Оструженици.[7]) После тога почеле су се множити и по варошима и по селима, али не у оноликој мери колико је било потребно и колико се могло. Кнез Милош и његова околина нису довољно разумевали значај школе и нису јој обраћали пажњу која јој је приличила. Узалуд је Димитрије Давидовић још 3 августа 1821 год. упутио један врло патриотски апел на „Совет Народни" у погледу школа и народног просвећивања, стављаа-

[1]) М. Ђ. Милићевић, Поменик, 234.

[2]) У то време није било ништа боље ни у другим српским крајевима јужно од Саве и Дунава. Герасим Зелић учио је писати на липовој дашчици, па што би данас написао, то би морао сутра отрти, да би могао поново писати. (Г. Зелић, Житије I, 21, 22; II, 110); Јаничије Памучина је „из почетка писао по јасеновим корама и по каменим плочицама" (М. Ђ. Милићевић, Поменик, 495). У Лесковцу се све до пред ослобођења у школи учило писати по песку на *песочу*. Песоч се називала прва школска клупа, која је била хоризонтална и са стране оперважена. По њој се посипао песак и летвицом заравњивао, па се по њему кажипрстом писало (Г. Костић, Ча Митина Школа. Београд, 1898, стр. 29, 53, 62). И у Куманову се исто тако учило писати (Ј. Х. Васиљевић, Јужна Стара Србија I, стр. 493).

[3]) Из тога времена очувала су се имена неколико учитеља: 1813 г. пребегао је у Ке, сарију и Никола Илић, учитељ, и постао „учитељ јуносни" у Витојевцу (Љ. Стојановић II, бр. 3944); 1807 г. био је учитељ у Шапцу Јован Манојловић (Ibid., бр. 3844); 1813 г. био је учитељ у Неготину Сима Милутиновић (Вукова Преписка I, 51); у Ваљеву је био Јован Русмир, родом из Сремских Карловаца (С. Милутиновић, Историја Србије, 272).

[3a]) Вук С. Караџић, Историјски и етнографски списи I, 118, 206.

[4]) Вук С. Караџић, С. Рјечник, *Школа;* исти, Историјски и етнографски списи I, 118, 203, 269—272.; М. Петровић, Финансије и установе I, 77.

[5]) М, Ђ. Милићевић, Поменик, 460.

[6]) Вукова Преписка I, 49.

[7]) М. Петровић I, 760.

јући у томе послу на расположење себе и своју фамилију уз награду најмањег учитеља.[1]) Исто су тако мало користи донела и настојавања Вука Караџића код Кнеза Милоша о отварању што више школа. Значај се школе и даље не само није схватао[2]), већ су се чак оне и осуђивале[3]). Због тога бројно напредовање школа није било велико, и због тога су биле „науке и благоображеније до тако ниског степена дошле, да не само у толиком народу нашем [у Србији] човека с науком способна за какав мирски или духовни чин наћи не може, но ни онаковог који би што год мало написати могао да му се разуме".[4]) Чак 1836 г. при првом прегледу („посешченију") школа, Петар Радовановић, тадашњи директор свих школа у целој Србији, није нашао више од 60 школа са 69 учитеља.[5]) У Србији се још за дуго остаје на старинском школовању по манастирима,[6]) који у том погледу чак праве прогрес,[7]) на школовању у кући код рођака[8]), па чак и на самоучкој писмености[9]), која се гдешто још за дуго и после владе Кнеза Милоша задржава[10]). Због тога су родитељи морали водити децу коју су хтели школовати често пута у врло удаљена села у школу, јер их ближе није било[11]).

[1]) М. Гавриловић, Милош Обреновић II, 649—651.

[2]) Вукова Преписка II, 637 и 653.

[3]) „Будући да је Милоје Ђак, који је у почетку 1825 г. с Нахијом Смедеревском био устао на Милоша, знао по мало читати и писати; за то се онда у двору Милошеву говорило (а може бити и сад [1832] да се мисли), *да школе не требају никако, јер учени људи буне подижу прошив свога правишељсшва.* Милосав пак Липовац предлагао је јавно у то време, *да се побију сви који знаду чишаши и писаши;* а кад му је неко рекао: „Па шта ћемо онда без писара? Како ћемо купити порезу и јављати један другоме којешта?" Он је одговорио: „Порезу ћемо резати у рабош, а кад имам што коме да јавим, ја ћу му по момку послати јабуку — и поручити му оно што имам да му јавим" (Вукова Преписка II, стр. 654).

[4]) В. и Н. Петровићи, Грађа за Историју Краљевине Србије II, 416.

[5]) Државна Архива, Школе.

[6]) Око 1820 г. учио је у манастиру Криваји Раја Дамњановић (М. Ђ. Милићевић, Поменик, 125); око 1830 г. учио је у Врањевшници Вићентије Красојевић (Ibid,, 277).

[7]) 1826 г. била је у Врањевшници лепо уређена „манастирска школа", коју је „својим иждивенијем и трудом" основао архимандрит Мелентије Павловић и у којој је било дванаест ђака и један учитељ, по имену Симеон Зорић, родом из Аустрије, кога је плаћао архимандрит (Ј. Вујић, Путешествије по Србији II, 142).

[8]) Јаничије Нешковић учио је код свог оца све до 1820 г., а после тога је отишао у манастир Каленић (М. Ђ. Милићевић, Поменик, 419).

[9]) Пирху је 1829 г. био придодат на службу у београдском конаку неки млади надзорник конака, који је био син неког сељака из околине Београда. Он је на неколико година пре тога „дошао као слуга у конак и сам се потрудио да научи читати, писати и рачунати, тако да су му већ поверили вођење неких рачуна и надзор над једним делом кућења". Он је показивао и врло жив интерес за књигу (Пирх, Путовање по Србији, 184—185).

[10]) Самоучка је писменост била до пре 40—50 година у животу, нарочито у крајевима планинским, где су школе биле ретке. Особито је много самоука, чак и код „жена и девојака" „по селима старе кнежине Рујна" (М. Ђ. Милићевић, Кнежевина Србија, 590).

[11]) Отац Милана Ђ. Милићевића водио је Миланова старијег брата из Рипња чак у Шалеж „учишељу Димишрију Ђурђаковићу, јер ближе није нигде било школе" (М. Ђ. Милићевић, Кнежевина Србија, 128).

Школе су биле или приватне, у којима су учитељи добијали плату од ђачких родитеља, или општинске (обштествене), у којима су учитељи добијали плату — у варошима од варошких општина, а у селима од среског и нахијског прireза. У Шапцу и Брусници плаћали су учитеље Јеврем и Јован Обреновић.[1]) Неки истакнути и имућни људи били су ктитори школа у својим местима. Тако је Антоније Протић био ктитор школе смедеревске.[2]) Државне (правителствене) школе основане су тек 1835 г.; у њима су учитељи плаћани из државне благајне.[3])

Учитељи су у почетку били највећим делом родом из Аустрије,[4]) по изузетку био је по који Србијанац.[5]) Доцније има Србијанаца нешто више, али пречани и даље чине знатну већину. У децембру 1835 било је у 20 места: 20 државних учитеља родом из Аустрије, 2 из других места ван Србије и 6 из Србије.[6]) 1836 г. у 60 школа, колико их је свега било у Србији, било је 69 учитеља, од којих је 46 било из Аустрије а 23 из Србије.[7])

Приватни и општински учитељи нису били стални, одилазили су кад су хтели, обично тамо где им се боље плати; исто су тако лако и

---

[1]) Ј. Вујић II, 98, 142; М. Петровић I, 765—766. — У Београду су до 1824 г. учитељи добијали плату из црквеног таса који је био намењен школи. Те пак године наредио је Кнез Милош да се приход од школског таса употребљава искључиво на поправљање школске зграде, на куповање школских потреба „и на учење са свим сиромашне деце, која се само она разумеју која немају својих родитеља, а плату учитељима да плаћа општество, коју ће разрезивати или само на оне родитеље, који имају децу у школи или на цело општество, што је општеству било остављено на вољу“ (М. Гавриловић II, 691—693),

[2]) Љ. Стојановић, Записи, бр. 4046.

[3]) М. Петровић I, 766.

[4]) У Рипњу је после 1815 г. био учитељ Михаило Борисављевић или Берисављевић, родом из села Дивоша у Срему (М. Ђ. Милићевић, Јован Ђак, 73. Види о њему М. Гавриловић II, 619); после њега био је неки Димитрије Ђурђаковић опет из прека (Ibid., 75); у Београду је 1819 г. био Михаило Николић-Ресничанин, родом из Аустрије (М. Петровић I, 760), у Каменцу код Честина у Гружи био је 1826 г. Георгије Михаљевић из Аустрије (Ј. Вујић I, 177); у Крагујевцу су 1826 и 1827 г. оба учитеља Мојсеј Јанковић и Прокопије Видаковић „Сремци и негдашњи ученици карловачких заведења“ (Ј. Вујић I, 172; Ђ. Магарашевић, 42); 1826 г. у Београду је учитељ Лазар Павловић, родом из Аустрије (Ј. Вујић I, 22); исте су године у Београду учитељи већ поменути Михаило Берисављевић и Петар Радосављевић, родом из Паланке у Бачкој (М. Гавриловић II, 623); Сретен Л. П. констатује да су у Београду „учитељи који су нас: аз, буки и вједи учили били из прека“ (Срета Л. П., Путовање по Новој Србији, 106); у Бранковини 1831 г. Илија Јаковљевић из Сурчина у Срему (Љ. Стојановић, III, 598.).

[5]) У Остружници је 1815 г. био учитељ Николај Николајевић, родом из Честина у Гружи (М. Ђ. Милићевић, Поменик 423). Из Србије је био родом Јован Рапчић, смедеревски и доцније београдски учитељ (М. Ђ. Милићевић, Кнежевина Србија, 145—147) и још неки (Сретен Л. П., 106; Ј. Вујић I, 124).

[6]) М. Петровић I, 767.

[7]) Државна Архива, Школе.

отпуштани. Због тога су помени о сељакању учитеља врло чести.[1]) Државни су учитељи постављани и били су сталнији. — Плате приватних учитеља биле су 1—5 гроша на месец од ђака.[2]) Општинских учитеља су биле различите, обично од 1000—2000 гроша годишње[3]); али су гдешто биле и врло мале. 1829 г. имао је учитељ у Поречу свега 60 гроша на пола године.[4]) Државни учитељи имали су 100—150 талира годишње.[5]) Сем тога учитељи су били ослобођени од пореза и кулука.[6])

Учитељи нису били ни из далека оквалификовани за свој позив. Георгиј Михаљевић, учитељ на Каменцу у Гружи 1826 г., био је раније „собиратељ писмена (Setzer) у славној будимској типографији“[7]); Петар Радосављић, учитељ београдски 1826 г., држао је пре тога месарницу у Београду[8]); Михаило Ресничанин, учитељ београдски 1832 г., „не зна у правом смислу ни читати ни писати“.[9]) Радосав Петровић, учитељ „обштествене школе у Параћину“ 1836 године, био је „руфетом терзија“. Стефан Поповић, учитељ у Кисиљеву (Срез Рамски) исте године „није ни учио ништа друго него само азбуку у истом селу и од оца пароха месног“.[9а]) Они нису имали ни моралних квалификација за учитеље. Учитељ Андрија, пријатељ Кнеза Милоша из првих година његове владе, родом из Сремских Карловаца, био је у Србији још од 1807 г. где је живео „час од крађе час од поштене службе“. За владе Кнеза Милоша због силне дрскости падне у немилост, пропије се и добије јехтику од које и умре око 1820 г.[10]). 1823 г. ћупријски је учитељ био

[1]) Михаило Берисављевић отишао је из Рипња у Београд „јер му Београђани дадоше већу плату“ (М. Ђ. Милићевић, Јован Бак, 74); Димитрије Ђурђаковић отишао је око 1830 г. из Рипња у Палеж „јер је чуо да Палежани више плаћају него Рипањци“ (Ibid., 75); 16 септембра 1823 г. пише Живко Шокорац Кнезу Милошу о некаквом Павлу Тодоровићу, који је био учитељ у Великој Дренови, па се преселио у Крушевац, па му се не свиди од Турака, те би желео опет бити учитељ у Дренови (Државна Архива, Кнежевска Канцеларија, Нахија Јагодинска, 1823). Неки Стефан Милосављевић „наставник славено-сербске јуности“ био је 1829 г. чак у Приштини (Држ. Арх., Кнеж. Канцеларија, Нахија Крагујевачка, 1829).

[2]) М. Петровић I, 765; Гласник IX, 166.

[3]) М. Петровић I, 766; Гласник IX, 166.

[4]) М. Петровић I, 765.

[5]) Гласник IX, 166.

[6]) Вук С. Караџић, Историјски и етнографски списи I, 197. 17 фебруара 1822 г. пише Кнез Милош Живку Шокорцу у Левач да заповеди сељанима Велике Дренове да на ондашњег учитеља не ударају порезе „јербо њему не принадлежи плаћати такове, будући да не има куће ни баштине своје“ (Државна Архива, Кнежевска Канцеларија, Деловодни Протокол 1822, № 273); 6 јануара 1824 г. даје Кнез Милош „ослобођеније“ Стојану Поповићу, учитељу јагодинском „да не плаћа порезу, нити пак какав кулук чини“ (Државна Архива, Кнежевска Канцеларија, Деловодни Протокол 1824, № 27).

[7]) Ј. Вујић I, 177; Исти, Живописаніе, Карлштадт, 1833, стр. 352.

[8]) Купиберт 181.

[9]) Вукова Преписка II, 651.

[9а]) Државна Архива, К. К., Школе 1836.

[10]) М. Гавриловић II, 445.

украо коња.[1]) Београдски учитељи 1832 г.: Коста Зака, родом Цинцарин, био је „пропалица и скитница светска, који у свом веку нигда није мислио бити учитељ“, а Тома Солар, родом Грк „не само што је пропалица и није нигда мислио бити учитељ, него је за злочинство своје био на робији“.[2]) Коста Игњатијевић, звани Немања, учитељ млађе правителствене класе у Ћуприји, 1836 г., био је варалица и лажов, о чијим би се авантурама имало врло много рећи. О њему има у нашим, бечким, париским и руским архивама гдешто читавих свежњева аката[3]). О њему је 1836 године Петар Радовановић „директор свију школа у Сербији“ написао овакву оцену: „Као непрестано пијан не може ни способан бити, нити се добро владати, за које је јавно и дужностно пред Славним Исправничеством изобличен“.[4]) Из аката у Државној Архиви у Београду види се да су многи учитељи били рђави људи и небрижљиви и неуредни наставници: непрестано их грађани отерују или сами напуштају места, траже веће плате и промене звања, туже се са општинама, непокорни су старешинама, не слажу са светом, грађани их туже за нерад, неморал и пијанство, и тако даље. Петар Радовановић, приликом прве посете школа 1836 год. морао је многе „покарати и на боље прилежаније поострити“ или „јавно изобличити и на поправленије опоменути“ или „остреjше покарати и на поправленије посоветовати“.[5])

Па ни са таквом спремом ни са тако рђавим особинама није их било довољно да попуне оно мало школа што их је било, већ је на више места било школа без учитеља.[6]) Број се учитеља смањивао и тиме што су се често рукополагали за свештенике, само ако су имали спреме за то и ако нису имали других каквих незгода[7]).

Школске зграде нису биле прављене нарочито за школе, већ су биле обичне куће узете за школску потребу. По варошима су школе обично биле по црквеним кућама и одговарале су како тако својој намени, ма да их је било и врло рђавих и неугодних. У Ћуприји на пример 1826 г. била је „једна мала школа спојена са једном механом“[8]). По селима су биле мале и ниске, „сиромашне“ и „оскудне“, како их назива један савременик[9]). После 1830 г. наредио је Кнез Милош те су се по-

[1]) Држ. Арх., К. К., Дел. Прот., № 1053 и 1054; В. и П. Петровић II, 413.

[2]) Вукова Преписка II, 651.

[3]) М. Г[авриловић], Срп. Књиж. Гласник, св. за 1 мај 1907, стр. 106—109.

[4]) Држ. Арх., К. К., Школе 1836.

[5]) Ibidem.

[6]) Ј. Вујић I, 66, 193.

[7]) 10 јуна 1823 г. пише Кнез Милош Живку Михаиловићу у Умчаре да пошље Јована учитеља у Крагујевац „да се проба је ли способан за свештеника, пак ако буде рукоположиће се“ (Држ. Арх., К. К., Дел. Прот. 1823, № 1065). 12 јуна 1822 г. јавља Кнез Милош Васи Поповићу у Чачак да не налази „за добро да се запопи учитељ Мојсило због своје луде жене, због које би био народу на подсмеј“ (Држ. Арх., К. К., Дел. Прот. 1822, № 1822).

[8]) Ј. Вујић I, 124.

[9]) Ibid. I, 177; II, 82.

ред цркава подизале зграде намењене искључиво школама[1]). У школским зградама су обично становали и учитељи[2]).

Школе су по варошима имале приличан број ђака. 1826 г. било је у Шапцу 125 ученика (на 2 учитеља), у Јагодини 96 (на 2 учитеља), Смедереву 80, Пожаревцу 60, Ужицу 35, Карановцу 30, Чачку 30, Градишту 30, Брусници 26, Гроцкој 22, Убу 15, Палежу 15.[3]) — У Крагујевцу је било 1827 г. 140 ученика (на 2 учитеља)[4]), а 1833/4 г. 127 (на 2 учитеља).[5]) — У Ваљеву је било 1827 г. 50 ученика.[6]) — У Београду је било 1832 г. 227 ученика, међу њима и 16 ученица (на 3 учитеља), 1833 г. 267[7]), а 1834 г. 300[8]). 1826 г. имала је школа у Ћуприји само 5 ученика, али је то било због тога што је у њој било становништво више муслиманско но српско.[9]) По селима је било много мање ученика. 1826 г. било их је у Оструженици 12, код Честина у Гружи 8, у Буковици (Окр. Подрински) 8, у Совљаку (Окр. Подрински) 7.[10]) Школске 1835/6 године било је у целој Србији 72 школе са 2514 ученика, или просечно на сваку школу по 35 ученика.[11]) 21 септембра 1839 године било је у целој Србији 28 правителствених (државних) школа са 28 правителствених учитеља и 56 обштествених (општинских) школа са 56 обштествених учитеља. И у једнима и другима било је свега 2916 ученика, или просечно опет по 35 ученика на једну школу.[12])

У школу су у почетку ишли само мушкарци. Били су различитог узраста, али ретко, и то само по варошима, врло млади. По селима су ђаци били одрасли младићи. Чак их је било који су из војске бежали у школу. У таквим случајевима власти их нису враћале у војску. За школовање женске деце није се осећала потреба. Отуда је и по варошима ретко која жена знала читати и писати[13]), по селима ниједна. У већ поменутом патриотском апелу од 3 августа 1821 г. наглашава Д. Давидовић и потребу за „школе за женски пол“ и предлаже да такву школу оснује у своме дому, где би се учили женски послови: кување, шивење, вез, плетење и друго, чему би женску децу учила његова жена, а читању и писању његове свастике „и то без сваке плаће и награде,

[1]) Куниберт, 355, Споменик XXIV, 22.

[2]) У Крагујевцу се школа састојала „из две велике собе за ученике и две мање собе са кујнама за учитеље (Ј. Вујић 1, 172).

[3]) Ј. Вујић II, 98; I, 128, 45, 51; II, 21; I, 180, 200, 67; II, 149; I, 43; II, 60, 62.

[4]) Ђ. Магарашевић, Путовање по Србији, 42.

[5]) М. Петровић I, 765.

[6]) Ђ. Магарашевић, 65.

[7]) М. Петровић I, 763.

[8]) Споменик XXIV, 22.

[9]) Ј. Вујић I, 124.

[10]) Ј. Вујић II, 105; I, 177; II, 31, 82.

[11]) Гласник IX, 166.

[12]) Држ. Арх., Државни Савет 1839, 471—660.

[13]) Сретен Л. П., 186.

но само из чистога срца и привржености к роду своме".[1]) Но од тога није било ништа. Чак се, изгледа, и зазирало од женске писмености. Кад је Пирх 1829 г. питао о школовању женске деце у Србији одговорено му је: „Трговину неће водити никад, а ни звања добијати, зашто ће им онда вештина читања и писања, осим да се разберу у љубавним писмима и да могу на њих одговарати".[2]) Ако се гдешто баш и школовало које женско дете, ишло је у школу заједно са мушкарцима. Овако је остало за све време владе Кнеза Милоша.[3])

(свршиће се)

ТИХ. Р. ЂОРЂЕВИЋ

ЋИРИЛИЦА ИЛИ ЛАТИНИЦА?

За уређење и напредак наше нове државе и културе јужнословенске, несумњиво, потребно је радити на стварању националне свести, на објашњавању политичких и економских интереса који су нам заједнички; несумњиво, потребно је стварати основицу тој држави и давати маха тој култури у ономе што је суштина, што је битно; несумњиво, треба веровати да националном стапању и културном уједначавању неће и не могу допринети ништа празна решавања формалних питања. Па ипак, исто тако несумњиво, поглед чак и културних људи, и оних који управљају, заустављa се много лакше на решавању формалности, често безначајних, док остају на страни питања принципска, од главне важности, која се не додирују или с тога што се не виде или, чешће, што се не желе покретати.

Једно од формалних питања истакнуто пре других, битних, јесте питање коју азбуку треба усвојити за целу нашу државу, ћирилицу или латиницу. То питање многима изгледа важније и од питања културног развоја и од питања заједничког и уједначеног књижевног језика...

Ово питање покренуто је, и о њему је било већ неколико чланака. Али, дискутовање о њему, далеко од тога да користи културном уједначавању нашега народа, иде директно на то да пред широке масе изнесе један елеменат, ма како безначајан у ствари, око кога ће се наћи људи у два табора, не према објективном схватању, већ према навици и тра-

---

[1]) М. Гавриловић II, 649—651.

[2]) Ото Дубислав Пирх, Путовање по Србији у години 1829, 144.

[3]) 1843 г. написао је Ј. С. Поповић чланак „Полза и потреба девојачких школа" у коме констатује да није довољно што се женска деца шаљу у школу са мушком, већ да треба створити чисто женске школе са специјалном наставом која одговара женским потребама (Подунавка 1843, 186—187). Но тек у октобру 1845 г. отворила је прву женску основну школу у Србији Општина Параћинска (Новине Српске 1845, 322).

дицији. С једне стране, Хрвати су за латиницу; с друге стране, сви православни који су писали о овоме питању траже ћирилицу. И док они који су за латиницу не пишу о овом питању, и задовољавајући се традицијом, не виде довољно јасно једини али главни аргуменат за своју тезу, дотле у неким чланцима из Београда траже се аргументи који би имали бити културно-словенског и политичког карактера.

Потребно је дакле ту дискусију ставити, макако без научног апарата, на научну основу, и у те аргументе унети изгубљену равнотежу.

Да је између Србије предратне и Словена католика некадашње Аустрије остао исти однос, онда би се лако могао разумети главни аргуменат политичке природе. Да су Хрвати и даље остали под културним утицајем Немаца, да су Аустријанци и Мађари и данас господари у Босни, да има некога који и данас прогони ћирилицу зато што је она писмо (не: „слово“) православних Словена, то би све било разлог — као што је некада и било у Аустрији — да се ова азбука схвати као једна национална одлика. Али данас нема утицаја немачког, нема господарства Аустријанаца и Мађара, нема прозелитизма, и логично је да, ако се и даље асоцира етнички карактер за азбуку то ће бити нова сметња поверењу. Црнац је учинио своје. Азбука ћирилиска никад више не сме се потрзати као разлог политичког карактера.

Ово питање, дакле, једино се сме решавати са културног и филолошког гледишта.

У томе правцу можда разлози за ћирилицу нису довољно наглашени. Словенска азбука, која се код Морављана није задржала и коју су Руси доцније примили, била је, у ствари, јужно-словенско писмо. Заједно са словенском службом и црквеним словенским језиком, она се ширила од десетог века из Охрида по Балканском Полуострву и из Паноније ка Приморју. У Приморју се служила словенска служба и преписивале се, а доцније штампале глагољицом словенске књиге; у Босни је босанчица, преправљена ћирилица, била локално писмо, и то код католика; а православни, у свим крајевима, служили су се црквено-словенском азбуком. — Али, да ли су тачни закључци који су се изводили из ових факата? Да ли је оправдано, и у колико, сматрати ћирилицу словенском ознаком? Да ли је ћирилица заиста била у служби идеја Словенства и да ли је заиста било више национално верске отпорности у оних који се њоме служише?

Врло је погрешно узимати формалне ознаке као карактеристику етничких особина; те особине огледају се у изражавању афеката, у менталитету, у навикама и обичајима, у веровању, у народној традицији, у начину мишљења, па чак и у начину изражавања — у језику, у колико је језик психичка појава. Али никад азбука није могла бити довољна да зближи и окарактерише једном етнографском бојом народе који нису имали генетичке сродности, нити су пак племена једног народа сматрана

засебним народима ако су се служила двема азбукама. С једне стране, као што се зна, била је грчка азбука заједничка скоро свима становницима басена средоземног мора; латиницом се служе германски и романски народи; ћирилицом се служили Румуни; грађанском ћирилицом служе се и многа несловенска монголско-татарска племена.

Поред овога, и још више него ово, потребно је нагласити једну ствар која се зна али која се заборавља: све европске азбуке везане су међу собом генетички, оне су само прилагођавања, варијанте једне исте почетне фонетске системе. Остављајући на страну постанак грчке азбуке, ја хоћу да подсетим на то да су из ње директно или индиректно постале три главне европске азбуке. Није ни у колико палеографски проблем објашњење развитка латинских првобитних, великих писмена из грчког натписног писма. И док се из латинице, од почетка средњега века, развијало цифрано писмо Каролиншког доба, готица, у употреби и код Француза и код других западних народа, — дотле се, и то још деветога века, грчка азбука, брзописна и унцијална, увела у употребу код Словена. Не треба цитирати богату литературу о овоме питању, ни резултате поређења Тајлорових; довољно је отворити ма коју грчку збирку палеографску из IX века и у њој распознати брзопис као основу ћирилице. И ми видимо да при позајмицама језичним позајмљени елеменат остаје као петрефакт у новој средини, изгубивши континуитет у изменама, и представља нам прави архаизам. Тако латиница представља једно доба грчких слова натписних; глагољица и ћирилица представљају друго, много млађе, доба грчке азбуке, брзописне и уставне. Ни једна ни друга није нарочито прављена за Словене, ни једна ни друга дакле, у томе смислу, није словенско писмо; то су две сестре, ако хоћемо фигуративно представљање, али ни старија ни млађа нису словенског порекла. Асоцирање појединих азбука за националност врло је релативна ствар, и не представља никакав аргуменат у дискусији.

Други разлог национално-политичког значаја много је важнији за оне који траже увођење ћирилице. Док се латиници придаје карактер искључивања према некатоличким религијама, дотле се ћирилица означава као писмо народно, без верског обележја. За пример наводи се Босна, где се њоме служили сви Срби без разлике вероисповести. Али, управо кад је реч о Босни и о употреби босанчице код босанских католика, мора се рећи да су се њоме, као и народним језиком, служили доминиканци ради утврђивања католичанства, а у борби против бујице протестантизма; то је била једна концесија у форми, да би се наметнула суштина. Та мудра политика католичког свештенства треба да буде јасан пример, и с обзиром на мотив и с обзиром на резултате. Нису дакле сви крајеви који су задржали ћирилицу у употреби остали национално најотпорнији. Чак, супротно томе, може се рећи да су и Дивковић, и Посиловић, били узорити католици, и ако су се служили „словенским“

писмом. А Чеси су били најсвеснији и најотпорнији словенски елеменат, и ако су се служили латиницом. — Да ли после ових разлога може остати тврђење да је ћирилица „сталан пратилац борбе за потпуну слободу, непомирљивост и еманципацију словенскога од несловенскога?“ — Ћирилица је једно средство које се употребило за ширење православља, једно средство које нас је везивало за суву, стерилну и формалистичку културу средњевековне Византије, али које нас не би спречило поћи за европским ренесансом да наша држава није подлегла у неравној борби са турском најездом.

Латиница и ћирилица постале су случајним оруђима двеју култура, и ми немамо права љутити се ни на једну ни на другу због наше националне поцепаности. Не две азбуке, већ две културе, сукобљавајући се, делиле су наш народ, и, да западна култура није кроз цели средњи век била идентификована са римском вероисповести и тежњом да се светом влада из Рима, ја бих отворено смео зажалити што благотворни утицај Запада није потпуно обухватио и преобразио цео наш народ, ма да се процес инфилтрације осетио и пре пропасти наше државне самосталности, — у књижевности, у орнаментици, у архитектури.

Последњи разлог је практичне природе. Не може се одржати тврђење да је ћирилица простија од латинице, јер у обема има подједнако слова сложених, при којима се перо задржава: док у латиници имамо *č, š, ž, ć, dj, lj, ń,* дотле у ћирилици имамо слова над којима се мање цртица, као *г, и, ш,* или слова која се прецртавају као *ћ, ђ, ж, н, њ,* или испод којих долази неки дијакритични знак као *ш* и *џ*. Дијакритични знаци или црте (што је за оног који пише свеједно) су неизбежни елементи у свакој азбуци, а нарочито у азбукама фонетским. И у сваком случају то је много мања тешкоћа него оне са којима се сусрећемо у француском или енглеском језику. У осталом та „тешкоћа“ налази се у чешком језику, а ипак нико не мисли на тај случај, и нико се на то не позива мерећи на теразијама латиницу и ћирилицу у употреби код Словена. И сасвим противно тврђењу да је латиница незгодна, ја истичем да је она са чисто фонетског гледишта много логичнија и доследнија, јер обично истим знаком бележи сродне гласове (*s* и *š*, *z* и *ž* и т. д)., а истим дијакритичним знацима споредне фонетске варијанте (*š* и *ž*), док је у ћирилици та доследност много мања. А сем тога, латиница је згоднија и као средство науке, јер је она основа свима лингвистичким транскрипцијама.

Дакле, остављајући на страну оне који из прозелистичких традиција желе латиницу, и који ће се убрзо изгубити, млађе генерације јужнословенске хоће латиницу не као нешто ново, своје, не као средство за лакше следовање европској култури, већ као модерније европско писмо. Не треба клеветати те најмлађе јужнословенске генерације, оне које су највише учиниле, било на бојном пољу било у културном правцу, за зи-

дање нове државе, и које су тек предодређене да спроведу до краја мисао о југословенском националном јединству.

*

Питање о азбуци није акутно и није од оних која се решавају октроисањем. Употреба двеју азбука није никад сметала Немцима; у нашим се школама увек учила латиница поред ћирилице, и употреба две азбуке неће бити за нас тешкоћа, онако исто као што у двојезичним областима није никаква тешкоћа употреба два језика (у Швајцарској): и у једном и у другом случају формирање једног механизма у свести не омета формирање другога. У место овог безначајног питања које се тиче форме, много би корисније било учинити све што се може да се дође до заједничког, општег књижевног језика и до националног формираног стила. Питање о суштини важније је од питања о форми.

А ако једном књижевном језику треба једна азбука, ако се жели економисати са ученичком енергијом (која се обично расипа и никад не штеди), треба бити убеђен да ће се то моћи решити једино употребом. Не треба понављати стерилну борбу Вуковог доба; „Биће боља која не потоне!“ Употреба је један од најважнијих чинилаца у језику уопште, па и у овом питању.

Али ако се жели ово питање свесно упутити у једноме правцу, онда не треба заборавити да је ћирилица словенско писмо само у толико у колико јој ми дајемо ту вредност, да је то форма која не значи ништа у културном развоју народа, да се не може одржати ни један разлог оних који траже ћирилицу из „културно-националних“ обзира, и да је, на против, латиница доследнија фонетски и згоднија ради употребе у науци.

МИЛИВОЈ ПАВЛОВИЋ

ШКОЛА БУДУЋНОСТИ

Јован К. Баролин, Словенац, трговац је у Бечу, али се одавно већ бави о педагошким и филантропским питањима, и своје је замисли о њима 1909 приказао у више књига на страним језицима, од којих једна, на немачком језику, носи натпис: „Школска Држава. Предлози за помирење народа и за увођење сталнога мира школом“ (Беч и Лајпциг, Вилхелм Браумилер, 1909). Баролин је мишљења, као што је то у предговору те своје књиге изнео, да је главна кривица што школа не корача упоредо с духом времена, у надмоћности конзервативних идеја, у одржавању застарелих шаблона. Један је пак део кривице и у том што је пропуштено да се практичарима допусти утицај на уређење школа, а последица је тога било прецењивање теоријскога образовања.

Књига Баролинова изазвала је жив одзив на многим странама и 1917 преведена је на чешки (Školní Stát, као 175 свеска Библиотеке Коменски, Праг).

Као одушевљени Јужни Словенин, Баролин је одмах после ослобођења и уједињења нашега народа похитао у Београд, да наше управне кругове упозна са својим замислима, и да их покрене на њихово остваривање. На позив тадашњега министра просвете, г. Љуб. М. Давидовића, саставио је, према свом поменутом делу, „*Предлог о Школској Држави*“, у коме је у главним потезима изнео своју реформу школа, и „школу будућности“, како је он замишља.

Из тога предлога упознајемо се у неколико с обликом Школске Државе, с њезиним мотивима и с ближим и даљим циљевима њезиним.

Омладину од 4. до 24. године, у колико не би могла добити у родитељској кући потпуно васпитање, треба сабрати у велике пољске васпитне домове. Овде би она добила поред стана, рационалне хране и одела, добро васпитање и наставу.

Пошто ова Школска Држава не би била пољски васпитни дом (Landerziehungsheim) у досада познатом смислу, него би располагала великим њивама, пољима, шумама, вртовима, то би младе снаге васпитаника могле бити употребљене и корисно примењене не само у интересу њихова властита напредовања, него и одржања тих институција.

Држава би требала да уступи за организацију Школске Државе велика подесна земљишта, да би их Школска Држава могла обрађивати и искоришћавати. На тим земљиштима би се морали подићи потребни станови, зграде за наставу, за рад и за пољску привреду, и то за једну војску од две до десет хиљада васпитника свакога узраста.

Ту би морали наћи место сви вртарски, пољски и столарски послови, сви важнији занати и индустрије, у колико су ови потребни за израђивање оруђа у раду, затим ради одржања живота, ради наставе, ради науке и ради пољске привреде.

Вршење свих заната у властитој режији имало би ту велику вредност што би васпитаници упознали занате не по имену него властитим опажањем. Сваки би појединн васпитник могао, у колико то наставни план допушта, радити сваки од наведених заната кроз четири до шест недеља.

Како би овај рад пао у време од 12. до 14. године, то би с тим било постигнуто да сваки васпитник лакше но иначе, — када нема прилике да огледа своје снаге и способности — изабере прави позив за себе, јер управо су заблуде у неупознавању властитих снага узрок што многе егзистенције не ударају својим правим животним путом.

Наставно градиво, зрело одмерено најважније знање за живот, било би распоређено на четири наставна одсека, од којих би сваки

трајао четири године, од 4. до 20. године, јер се мора као принцип уважити да теоријска научна спрема не сме прелазити 20. годину, да би у практичан рад могли ступити еластични, за утиске примљиви појединци.

Са становишта рационалнога економисања с духовним и телесним снагама и способностима не може се, у редовним приликама, допустити да млади људи до 24. или до 26. године падају на терет својим родитељима, односно друштву, и после се тога истом, када већ може бити нису довољно способни за асимилацију, примају продуктивна рада.

Ако је у појединим струкама наставно градиво веома опсежно, то би се у тим научним гранама градиво могло бифуркацијом последњих година разделити у одговарајуће специјалне гране.

За зреле васпитнике од 20. до 24. године предвиђен је практичан рад већ у Школској Држави. Ови би могли радити као инструктори, учитељи, главни мајстори или управници, лекари и т. д., па добрим делом вршити и организациону службу. Тако би они могли својим радом Школској Држави, односно држави, враћати трошкове око издржавања и васпитања.

Ако се Школском Државом добро управља, ако су јој на расположењу ваљане васпитне, наставне и управничке економске снаге, то мора она напредовати, и када буде једном у свом пуном раду, моћи ће и сама себе издржавати.

Пошто би сви учитељи имали стан, храну и одело бесплатно, то би и издаци у новцу за државу били сасвим незнатни.

Код свих послова, у врту, у пољу, или у радионици, морала би се чути реч педагогова, и педагог би морао, увек према узрасту васпитника, објашњавати им метод рада, оруђа, помоћна средства, упознавати их са сировим и израђеним продуктима, и при том расветљавати њихово постање, историјски развој, прераду и примену. Настава је с радом плоднија: кад се нешто учи и уједно и ради, лакше се памти, и успех је неупоредиво већи.

За цео дневни распоред морају часови показивати богату наизменичност између духовнога и ручног рада, а рад мора бити прекидан игром и спортом.

Сва наређења морају показивати љубав, пријатељство и старање за омладину.

Војна обавеза би била испуњена у самој Школској Држави без нарочитих издатака за државу. Вежбање би за то било изведено кроз две године, и то са спортом и игром, тако рећи аутоматски.

Школска Држава са својом пространом организацијом имала би за задатак и да све у народу дремајуће таленте за времена открије и развије, а генијалну децу да доведе до највишега савршенства. Ово би последње развиће могло бити најуспешније постигнуто у једном, рецимо

тако, *Народном Великом Дому,* у ком би најспремнији у народу, као учитељи и саветници, подстицали геније.

Задобије ли овај предлог пријатеља, нарочито у новим националним државама, за које је сада status nascendi, то би се могла тада завести и *измена ученика у великом*, што би од толике важности било за заједнички рад без препрека. Она би омогућила узајамно упознавање, створила пријатељства, којима би се настале несугласице могле лако изгладити; ослабила би трења између народа и проширила би хоризонат и знање ученика који би у том имали удела.

Претходни је услов за Школску Државу да се у свима државама у којима се ова измена ученика заведе, установи потпуно иста читава наставна организација, дакле исти наставни одсеци, наставни ток и наставни предмети. Тако би могли ученици који се измењују, без икаквог губитка у времену, продужити своје студије, пошто би за њих само наставни језик био други.

Захтев је времена да се све снаге једнога народа, и духовне и телесне, рационално економски употребе.

Мудра социјална политика тражи да се повећањем индивидуалне вредности накнаде тешки губици у рату.

И назадак у наталитету, који је пре рата опажен, ишчезао би делимично када би се домовима с много деце олакшало на тај начин што би им понека деца била примљена у велике пољске васпитне домове.

У оквиру Школске Државе могао би доћи ближе до остварења и у Америци истакнути принцип, по ком и академски образовани људи узгред уче и један занат, као што се ради у вишим занатским школама. То би свет ослободило од т. зв. духовнога пролетаријата, јер тада би и сваки академски образовани човек, ако не нађе места у својој струци, могао свој рад пренети у радионицу. Тако би лако могао издржати и доба криза. Поред тога што би проширио круг свога умења, говори за то и то што би тада и академичар исто тако лако као и занатлија могао променити свој стан и настанити се у свакој страној области, где би се могао одржати ослоњен на своју занатску умешност. Читаво би се радништво тада издигло на виши интелигентни ниво, пошто би примило утицај образованих људи. Ако се академичар буде уживео у стран начин живота, и научио језик, то ће се моћи послужити првом згодном приликом да отпочне свој специјални научни рад, за који је спремљен.

Новопостале или проширене народне државе (Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, Чехо-Словачка, Пољска, Украјина) морају се приближити једна другој и на наставним и духовним пољима, и с тога испитати овај предлог и довести га ближе до остварења. Осим тих држава могу се узети у обзир и Бугарска, Грчка, Румунија, Мађарска и Немачка Аустрија. Када буде пример дат, и када се успе, следоваће и велики народи.

Да би се дошло до резултата, могло би може бити југословенско Министарство Просвете одредити једну комисију са задатком да оно што је за живот најпотребније од овога, у овом оквиру наведеног, среди, и да изради потпун организациони статут о уређењу, раду, управи и настави.

Остаје отворено питање да ли да се покушај начини с једним оваквим великим пољским васпитним домом, или да се одмах установе и у свим југословенским областима, нарочито онде где постоје универзитети, или где их треба подићи, у њиховој близини, оваке школско-државне организације (у Крањској, у Хрватској, у Банату, у Србији и у Маћедонији).

Први би корак био затим да се позову остале националне државе да подигну исте институције, и да ради договора о овом питању пошаљу делегате у једну велику комисију.

Оригиналност је Баролинових предлога у проширењу реформама које су последњих деценија с успехом изведене у Европи и у Америци (школски градови, школске општине). Landerziehungsheim је, на који се он позива, створен, као што је познато, по угледу на школу D-r Cecil Reddie-a у Abbotsholme-у (The New School), а знани су и велики успеси „радних школа“ у Америци и у Европи, — којих су зачетници John Dewey и Georg Kerschensteiner, — у којима се, могли бисмо рећи, учећи ради и радећи учи.[1]) Али у овако сажетом облику веома је тешко изнети сву домашајну снагу овако великих реформама и довољно их образложити, с тога се надамо да ће нас наш сународник ускоро и на нашем језику потанко упознати са својим замислима, које сада, после ових ратних искустава, добивају и нов вид и ново значење, као што нам то Баролин на крају свога предлога и напомиње.

На питање како треба решити васпитни и наставни проблем, Баролин одговара: „На место старога мора ступити нов систем, који води рачуна о садашњим разноликим облицима духовнога живота и друштвенога уређења, и који мора бити у непосредном дотицају с праксом живота. Као што се наш друштвени и економски живот разликује од онога у 13. и 14. веку, тако се исто и школство од данас мора одвојити од онога од пре пет векова. Школа мора теоријски припремати за све животне одношаје и следовати до крајности завијеном сплету друштвенога живота у свим његовим деловима и покретима.“

[1]) „Нових школа“ има данас (или их је било пре рата) не само у Енглеској и Немачкој, него и у Француској, Швајцарској, Аустрији, Русији, Пољској и др. „Чисту демократију“, где ученици потпуно слободно управљају, с успехом су завели у „Слободној школској општини“ (по америчком узору) P. Scheeb и S. Wyneken у Wickersdorf-у код Saalfeld-a у Тирингији. У овим школама влада, као што је рекла једна њујоршка учитељица за своју школу, „јавно мнење“.

Овај је одговор тачан. И зато што је тачан, остаје отворено питање да ли ће се једним уређењем моћи решити тај тако завијени и сплетени проблем, и да ли ће једно уређење које толико много обухвата, заиста моћи да задовољи све захтеве, и да постигне чак и велике циљеве који премашају непосредне задатке школине, а којих остварење, сред оваквих прилика, заиста не можемо ишчекивати.

Али ако су сред ових прилика Баролинове замисли још и неостварљиве, дужност је свих нас да их ипак прихватимо и да порадимо не бисмо ли се бар приближили њихову остварењу. Најмање пак смемо из разлога што нам се један или други захтев чини неоправдан, недовољно образложен или и супротан понеким утврђеним (или замишљено утврђеним) принципима, устајати против целине, и због појединог средства одбацивати и циљ. Ако педагози може бити и не могну довести човечанство до тога циља, они свакојако треба да се нађу на путу до њега.

м. ш.

БИОЛОШКА НАСТАВА У СРЕДЊИМ ШКОЛАМА

I

Ми се налазимо у једном времену кад цео наш живот покушава да уђе у један нов колосек. То вреди и за школу, а нарочито средњу. Са свих страна траже се што коренитије реформе. Те реформе треба да доведу цео систем средњешколске наставе што више у склад са новим материјалним и духовним потребама нашега целокупнога народнога живота. Извесне предмете који су се већ потпуно преживели, треба сасвим избацити из наставног плана за средње школе; друге, који су изгубили много од свога некадашњега значаја, треба свести на знатно мању меру; и трећима, чији је значај нарочито сад порастао, треба посветити знатно већу пажњу него што је то до сада било. Најзад, код свих мора се начин наставе и обраде битно изменити и прилагодити више практичним и духовним потребама живота.

Али мене овога пута интересује само питање биолошке наставе у средњим школама. Ту спадају Зоологија и Ботаника. Морам одмах рећи да су то предмети чији значај данас не само да није опао, него је чак шта више изванредно порастао. Тешко је рећи да ли је значај тих предмета данас већи у материјалном или у духовном погледу.

Зоологија и Ботаника су две гране науке које нам пружају кључ за објашњење свих појава живота, које су исто толико од практичне колико и од научне вредности. То нису више предмети који се баве

само описивањем животиња и биљака, као што је то у главном некада било, већ су то предмети који улазе дубоко у испитивање општих и основних закона живота, онако исто као што чине Физика и Хемија са испитивањем општих и основних физичких и хемијских закона. С тога задатак биолошке наставе у средњим школама мора бити у првом реду тај, да ђаке упозна са општим појавама живота и њиховим законима, како код животиња тако и код биљака. У вези са тим мора се истаћи посредна или непосредна практична вредност за човека појединих животних појава и живих бића. Али да би се све то постигло, биолошка настава у средњим школама мора бити нарочито организована. И мени се чини да она овако како је данас организована, не само да није без примедбе, већ, на против, могле би јој се учинити и неке врло озбиљне примедбе. То готово подједнако важи за биолошку наставу у нижем (I и II разред) као и у вишем (V и VI разред) течају.

С тога ћу ја овде покушати да изложим неке своје мисли о томе како би биолошка настава требала да буде организована и на шта би у њој требало првенствено обратити пажњу. Тако, пре свега, у настави Зоологије морала би се у будуће обратити знатно већа пажња науци о човеку. То важи нарочито за виши течај. За нижи течај могло би се рећи да је доста оно што се већ налази у уџбеницима Љубомира Миљковића и Николе Ранојевића, који су данас у употреби. Наука о човеку требала би да обухвати све елементарније ствари из Анатомије и Физиологије. При проучавању појединих органа требало би увек показати и њихову основну хистолошку грађу. Без тога је веома тешко, готово немогуће, разумети суштину физиолошких радњи. Како ће се моћи створити правилна представа о току апсорпције у танком цреву, ако се пре тога не зна његова хистолошка грађа? Још теже је разумети суштину осећања звучних таласа, ако се не зна хистолошка грађа Кортијевог апарата. Савршено је немогуће како ваља објаснити и схватити свесне и рефлексне радње, пре него што је објашњена хистолошка грађа мозга и кичмене мождине. А све су то појаве са којима ђаци вишега течаја треба безусловно да буду упознати. Јер највећи део од тих знања, колико имају чисто научну вредност, пошто објашњавају суштину појединих животних појава, и на тај начин проширују хоризонат сазнања, исто толико имају и практичне вредности, јер олакшавају разумевање многих појава са којима човек свакога часа има посла.

Једно солидније, а при том ипак опште познавање хистолошке и анатомске грађе човечјега тела, постаје неопходна потреба свакога човека. То постаје човеку једини кључ за разумевање свога властитога бића, како физичкога тако и духовнога. У општем средњешколском образовању познавање човека: његове анатомије, хистологије и физиологије мора заузети једно од првих места. На тај предмет не сме се више гледати као на нешто сасвим споредно, као што се то у врло великој

мери досада дешавало. Практични, научни и васпитни значај тога предмета мора се што јаче нагласити. Сваки човек има највише посла свакога часа са самим собом. Он треба себе што боље да познаје. А то се не може постићи ако се не располаже бар са елементарним знањем из анатомије, хистологије и физиологије. Само са те основе може се уживети како ваља у суштину људскога бића. Не зна се која је физиолошка функција у човечјем телу од које важнија. Познавање физиологије исхране исто је толико важно колико и познавање физиологије дисања, лучења жлезда, крвотока, и т. д. А шта да се каже тек за рад чула као што су око и уво? Тешко је ваљда наћи ствари које би могле бити интересантније него што су грађа тих органа и њихове физиолошке радње. Зар се још може то допустити да неко сврши средњу школу, а да нити познаје тако значајну грађу ока нити физиологију вида. То нису више ствари које су потребне само за даље стручно образовање, већ су то ствари које мора да зна сваки образован човек. То постаје потреба готово свакидањега кућевнога живота.

Због непознавања свога властитога бића, човек, на жалост школован као и нешколован, трпи посведневно многобројне непријатности. Колико би се несрећних случајева избегло кад би човек био обавештен само о рудиментованом црвуљку на слепоме цреву. Толико смртних случајева наступи само зато што се нема појма и да постоји тај мали и за живот тако безначајни органчић, који је ту, изгледа, само ради тога да човеку причини зло. Све то један школован човек треба да зна. То су практичне потребе његовога свакидањега живота. Али школован човек треба да зна то не само ради себе, већ и ради своје, можда, још непросвећене околине, ради народа у чијој средини проводи свој живот. Школован човек има према народу многоструке обавезе, па и ту да му у много случајева да о извесним стварима прва објашњења која би се тицала његовога физичкога бића. А да би то могао да учини, он сам треба да је школован у томе.

Шта тек да се каже за нервни систем и његову улогу! Како се може допустити да кроз средњу школу прође неко лице, а да не познаје ни најбитније анатомске и хистолошке особине органа који су извор и утока свих наших душевних моћи! Без тога се не може појмити суштина душевнога живота; без тога нема правога и солиднога образовања. Никаква настава из психологије не може се више данас похвалити успехом, ако се пре тога није упознало са природом нервнога система.

При овоме се истиче и сав велики значај науке о локализацији чула и душевних моћи, тј. искуством и огледима утврђени факат да свако чуло стоји у вези само са једном одређеном партијом мозга и да, кад та партија буде повређена или оболи, онда и одговарајуће чуло изгуби своју способност. Тако на пример, ако буде повређен или ако оболи део велико-мождане коре на обе мождане полутке у потиљној

области, онда се губи вид, а ако буде повређен или оболи део у два прва слепоочна набора, онда се губи слух. Исто тако човек ће изгубити способност да покреће ноге ако буде повређен или оболео део велико-мождане коре на темену, у области где се сустичу Роландове бразде леве и десне полутке. И тако, свако чуло и свака моћ везана је за физиолошки рад неког одређеног дела мождане коре. Само знајући то, моћи ће се разумети многе појаве душевних поремећаја и недостатака са којима се у животу срећемо тако често. А све су то ствари које треба безусловно да уђу у оквир општега образовања. И те ствари нису само од формалне, већ и од највеће практичне и научне вредности.

Али да би се могла разумети солидно анатомија, хистологија и физиологија човечјега тела, мора се претходно упознати са основном животном јединицом, са ћелицом. С тога наука о животињској ћелици мора, у најкраћим потезима, доћи на уводном месту науке о човеку. Поред хемиског састава ћелице, и поред приказа њених битних делова, протоплазме и једра, треба у кратко показати и разнолике облике и врсте ћелица, као: епителијалне (све главније облике, и где се који најобичније налази), мишићне, рскавичаве и коштане, нервне, масне, и т. д. Ту се мора показати и посредна (лимпотичка) деоба ћелице, јер без тога је немогуће објаснити растење човечјега организма, као и животињског у опште. После тога је лако објаснити суштину ткива као органску заједницу већега броја историдних ћелица које врше махом истоветне физиолошке радње.

Даље, по моме мишљењу, свему томе треба још додати, у кратко, и прве ступњеве ембриоиалног развића. Треба показати потпуно браздање јајета, стварање моруле, бластуле и гаструле. Тај мали додатак из ембриологије, коме би могао бити посвећен само један час, веома би много олакшао разумевање анатомске и хистолошке грађе човечјега тела. То би допринело да се на суштину људскога бића гледа сасвим друкчије него што то махом бива. Зар има нешто интересантније него кад се дође до сазнања да тако важни органи, као што су нервни систем — мозак и кичмена мождина — и чула (око, уво и нос), постају из једног ембрионовог дела (зачедак), који није ништа друго него кожа. А све то опет може само допринети да сазнање о природи људскога организма и о законима његовога развића и његовога живота постане дубље и шире. А на то треба да иде биолошко образовање у средњој школи. То образовање не сме бити описно, оно мора бити научно. У место учења свакога факта посебице, мора се обратити више пажња на опште основе на којима живот почива. А једна од битних особина живота јесте и развиће. Стога сваки образовани човек треба да буде познат барем са најглавнијим цртама његовим. Према томе, по моме мишљењу, неопходно је потребно да се тиме допуни биолошка настава у вишем течају.

Због тога што ми засада немамо ни једног уџбеника за науку о човеку који би могао задовољити све захтеве једнога доброга уџбеника, сматрам да може бити од користи наставницима и то ако бих овде изложио у општим потезима у којим границама та настава треба привремено да се креће. Пре свега, у приступу се мора објаснити о чему се баве Анатомија и Физиологија. То мора бити кратко, у неколико речи. По том треба објаснити шта су органи, а шта прибори. Остала грађа била би распоређена овако: Ћелица, њен састав и деоба. Ткива: епителијално (све врсте), везивно, коштано, мишићно и нервно (ћелица и влакна). Оплођено јаје и његово браздање. Развиће до гаструле. Показати који се органи развијају из сваког од три прва зачеткова листа. Цео овај општи део изложити у три до четири лекције.

— *Органи за кретање:* костур и мишићи. Опште напомене о тим органима. Кости главе и њихове међусобне везе. Кости трупа и како су међу собом повезане. Хистолошка грађа костију: а) уздужни пресек једне дугачке (цевасте) кости, б) попречан пресек једне дугачке и једне пљоснате кости. Показати развиће једне дугачке кости. Хемиски састав костију. Показати како се потапањем једне кости у киселину (н.пр. ћезап или сону киселину) може ослободити осеин (органски део) од минералних соли. Све ово изложити у четири лекције.

— *Мишићи.* Облик мишића: вретенаст (мишићи удова), лепезаст (слепоочни), кружни (околоусни и очних капака) и сфинктери (затварачи на почетку танкога и на завршетку дебелога црева). Глатка и попречно пругаста мишићна влакна, који се мишићи састоје из глатких а који из попречно пругастих влакана. На попречном пресеку једног вретенастог мишића показати његову хистолошку грађу. Побројати главне мишиће. Показати рад једног мишића. Главне особине мишића: еластичност, електромоторност и контрактилност. Исхрана мишића. Све то поделити у две лекције.

— *Живчани прибор.* Нервна ћелица и нервна влакна. Анатомија у крупним потезима. Анатомски и хистолошки састав великог мозга и његове радње. Мождани живци (12 пари). Локализација чула и душевних моћију. Мали мозак и здужена мождина: облик, анатомија и хистологија. Радње. Кичмена мождина. Њена хистолошка грађа. Нерви (31 пар). Симпатични нерви и њихова улога. Попречни пресек кичмене мождине. Покретни (моторни) и осећајни (сензитивни) нерви. Постанак рефлексног покрета. Све то изложити у четири лекције.

— *Чула.* Очи, уши, нос, језик и кожа. Око. Његова анатомскохистолошка грађа. Физичко и физиолошко објашњење виђења. Главне аномалије вида. Уво. Спољашњи, средњи и унутрашњи део ува. Физиошка улога појединих делова с нарочитим обзиром на Кортијев апарат. Полукружни канали као органи за осећање равнотеже. Нос, језик и кожа;

њихова анатомска и хистолошка грађа. Физиолошка улога. Све то распоредити у три до четири лекције.

— *Прибор за варење.* Анатомски састав у општим потезима. Зуби, њихов број и распоред. Хистологија зуба. Пљувачне жлезде. Хемиски састав пљувачке и њено дејство на скроб. Једњак, желудац, танко и дебело црево. Њихова морфологија и хистологија. Њихова механичка и хемиска улога при варењу хране. Јетра, њена хистолошка грађа и улога у варењу хране. Панкреас, његов положај, облик и улога у варењу хране. Апсорпција хране. Све ово распоредити у три лекције.

— *Органи за крвоток.* Врсте крвних судова и њихов распоред. Срце, његов положај, облик и рад. Артерски и венски крвни судови, њихов распоред и улога. Хистолошка грађа крвних судова. Разлика између вена и артерија. Залисци у крвним судовима, њихов положај и улога. Мали и велики крвоток. Лимфни судови, њихов распоред и улога. Крв, њен састав и улога. Значај белих крвних зрнаца (фагоцита) у одбрани организма од болести. Све то распоредити највише у три лекције.

— *Органи за дисање.* Плућа и њихова грађа. Физиологија дисања. Говор.

— *Бубрези.* Положај, облик, хистолошка грађа и физиолошка улога.

— *Људске расе* и њихов географски распоред.

У идућем напису биће речи о томе каква треба да буде настава из Зоологије и Ботанике, како у нижем тако и у вишем течају.

Н. ДИВАЦ

О СПРЕМАЊУ ЗА НАСТАВНИЧКИ ПОЗИВ НА УНИВЕРСИТЕТУ

Како треба да је филозофија заступљена на нашем Универзитету? У нашем чланку „Виша педагошка школа“ у „Новоме животу“ од 9 октобра ов. г., ми смо обећали наш одговор на ово питање. Тачан одговор на ово питање претпоставља тачну одредбу функција које врши Филозофски Факултет као један од најважнијих органа у нашем националном организму. Као такав, Филозофски Факултет обавља две функције: он пре свега гаји науку, дајући слушаоцима наставом која се на њему изводи стручну спрему из појединих научних група, и друго, он лиферује наставнике за целокупну средњешколску и стручну наставу. Која је од ових функција важнија, то нас питање овде не интересује; главно је да су те две функције битно различне. Као такве, оне се несумњиво допуњују и узајамно условљавају: очевидно је да нико не може бити наставник ако претходно није стекао стручну спрему из наука којима се жели посветити. У овоме тврђењу слажу се сви. Али многи мисле,

или бар, што је још горе, раде као да тако мисле, да је довољно стећи стручну спрему из једне групе наука и тим самим већ бити способан за практични наставнички позив. Међутим, то је једна илузија: бити стручно спреман не значи бити способан за наставника за дотичну струку. Стручну спрему из ма које групе наука може да стекне сваки интелектуално нормалан човек; међутим, не само сваки интелектуално нормалан човек, већ и по неки генијалан човек може бити потпуно неспособан за наставника. Наставнички посао оснива се на једној нарочитој способности; и та способност може бити дата у већој или мањој мери, може се пети до врхунца, до генијалности. Геније те врсте био је Сократ; њега нико није научио методама наставе којима ће да учи људе истини: он је своје методе сам изобразио под утицајем своје страсти — а у тој се страсти показивао његов наставнички геније — на име под утицајем своје страсти да своје савременике просвећује. Да наведемо још један интересантан пример. Марија Суливан, васпитачица чувене глуво-неме-слепе Хелене Келер, изобразила је самостално, без икакве претходне педагошке спреме, свој наставни метод којим је васпитавала своју чудну васпитаницу. Па како је то могуће? Очевидно на основу једне специјалне способности која се не налази ни код сваког генија, а још мање код сваког просечног човека. Интересантно би било подврћи психолошкој анализи ту специјалну способност наставничку; али она је за нас овом приликом споредна. Главно је увидети из горњих примера да постоји *специјална способност за наставнички посао и да се та способност као природни дар може јављати у разним степенима.*

После овога, морамо се питати како ствар о којој је овде реч стоји на нашем Филозофском Факултету, па ћемо после лако одговорити како треба да стоји, ако то већ није случај. Ми смо у почетку констатовали да наш Филозофски Факултет лиферује наставнике за сву средњешколску и стручну наставу. Пошто је то тако, онда се разуме само по себи да би Филозофски Факултет морао да гаји оне специјалне способности без којих није могуће вршити наставнички позив, и да право на наставнички положај даје онима који су за наставнички позив способни. Међутим, то није случај. Уредба о Филозофском Факултету предвиђа само да сваки слушалац на Филозофском Факултету, да би стекао право на полагање дипломског испита, мора да има у индексу записано да је слушао два семестра коју филозофску дисциплину. И то је све. Тиме је кандидат, ако положи дипломски стручни испит, већ доказао да је способан да врши наставнички позив. Дакле, диплома коју Филозофски Факултет издаје кандидату о положеном дипломском испиту садржи само и једино квалификације о стручној спреми из групе наука којима се посветио. Та диплома не садржи никакве квалификације о наставничким способностима дотичнога кандидата, па ипак та диплома даје кандидату право да врши наставнички позив! Очевидно чудна ствар! Као

да се претпоставља да је сваки интелектуално просечан кандидат способан да буде наставник. То је заблуда. Ми смо горе утврдили, што ћемо овде поновити: није ни сваки високо интелигентан човек, а још мање сваки просечан човек способан за наставника; наставничка способност јесте способност sui generis: као што је понеки њом високо обдарен, тако исто је понеки те способности потпуно лишен. Свака пак просечна способност, па дакле и ова, мора да се нарочито култивише. Филозофски Факултет, који лиферује наставнике, или мора да нарочито култивише наставничке способности оних кандидата који се мисле посветити наставничкоме позиву, па само онима које квалификује као способне за наставнички позив издавати право на положај наставника, или мора ту функцију да напусти и уступи је једној новој установи. Можда ће се рећи: сваки дипломирани слушалац Филозофског Факултета стоји пред професорским испитом, и он ће том приликом показати своје наставничке способности и своју наставничку спрему из филозофских наука. Али овај одговор, пажљивије посматран, одвео би анулирању сваке вредности универзитетске наставе. Јер заиста, ако се претпостави да ће један супленат моћи сам да уђе у теориско познавање филозофских наука и да се тако исто сам извежба у практичној употреби наставних метода, онда се то исто мора претпоставити и за све остале науке. Зашто на пример неко може сам да савлада, и то поред практичног рада у школи, и педагогију и психологију, логику и методику, у току од две године колико му стоји на расположењу до професорског испита, а међутим сам није у стању да без универзитетске наставе савлада коју природну науку? Дакле, очевидно је апсурдно тражити од кандидата да на професорскоме испиту докаже спрему за коју се претходно није спремао, и способност за коју се није оспособио, наиме спрему из филозофских дисциплина које није слушао и способност у употреби наставних метода у којој употреби претходно није ни од кога упућен.

Дакле, на Филозофском Факултету наша ствар стоји овако: слушаоци се обавезују да стекну стручну спрему из једне групе наука, али се не обавезују да се оспособе за наставнички позив. Од две функције Филозофскога Факултета које смо у почетку констатовали, ова друга, практички важнија, наиме спремање наставничког подмлатка за наставнички позив, јесте потпуно занемарена.

Тако, међутим, не треба да остане. Спремање кандидата за наставнички позив или ће се изводити на самоме Филозофском Факултету или се мора пренети на коју другу установу. У случају да се та функција и даље остави Филозофском Факултету, онда се мора филозофским наукама дати изузетан положај у програму универзитетске наставе. У супротном случају пак треба независно од Универзитета основати не Вишу Педагошку Школу за учитеље, већ Велику Педагошку Школу, која ће бити обавезна за све свршене слушаоце Филозофског Факултета који се

желе одати наставничкоме позиву. У овоме случају диплома о положеном дипломском испиту на Филозофском Факултету не би давала право кандидату да заузме наставнички положај, већ само да ступи на Велику Педагошку Школу.

Наше је мишљење да функцију спремања наставничког подмлатка не треба преносити на неку нову установу, независну од универзитета, већ је треба и даље оставити Филозофском Факултету. Али у томе случају треба извести ове реформе на Филозофском Факултету: 1) да кандидати после шест семестара полажу стручни испит, али да им тај положени испит још не даје право на положај наставника; 2) да после положеног стручног испита сваки кандидат који се жели одати наставничкоме позиву слуша још два семестра искључиво оне филозофске дисциплине које се полажу на професорском испиту, походећи обавезно педагошки и филозофски семинар; 3) да се у педагошком семинару слушаоци упућују у практични наставнички рад, као што то чине учитељски матуранти; 4) да после та два семестра полажу општи испнт из филозофских дисциплина и практичног рада; 5) да тек тако положеним испитом кандитат стекне право на вршење наставничке дужности.

Све док се ове реформе не буду извеле неће се, по нашем мишљењу излечити зла од којих наша настава пати, и на која се сви тужимо.

Д-Р НИКОЛА М. ПОПОВИЋ

О РЕФОРМИ ВЕРСКЕ НАСТАВЕ У СРЕДЊОЈ ШКОЛИ

Као и у другим питањима, тако се код нас лута и у питању религијске наставе. Једни траже да се та настава из гимназијскога програма избаци; други да се сведе на најмању меру; трећи пак да се из основа реформише.

По нашем мишљењу, наука о вери се по нашим средњим школама *мора* предавати, и то не као Religionsgeschichte, као нека врста додатка уз општу историју, већ као нарочити школски предмет, као *наука о вери*, Religionslehre. Тако се ради у Немачкој, Енглеској и Америци, које нам својим школама предњаче. У Француској се, до душе, ради друкчије, али нам она у овом погледу не мора служити као пример.

Наши државни и школски интереси у проширеној краљевини захтевају да се запостављеној религијској настави обрати кудикамо већа пажња. Па ипак, бранити ову наставу једино из разлога државног опортунитета, мени изгледа слаба одбрана. Јер ако се брани извесна настава једино разлозима државног опортунитета, значи да би та настава сама по себи била од слабе важности, па би је требало подупрети спољним, државним ауторитетом.

С тога ћу овде покушати да корисност и умесност науке о вери у нашим средњим школама подупрем прво научним, затим педагошким, па тек онда и државним разлозима.

I

Религија је проблем који се са научно-филозофског гледишта пре може примити него ли одбацити. Зашто би онда одбацили наставу религије?

Ако разгледамо признате уџбенике универзитетских професора филозофије Вунта [1]), Паулсена [2]), Килпе-а [3]), Рила [4]), Челпанова [5]), Бранислава Петронијевића, Корнелиуса, Струве-а, ми ћемо, после излагања гносеолошких, онтолошких, космолошких и етичких проблема, најзад доћи и до излагања религијских. Колико је мени познато, ни један од филозофа, — ни Кант, ни Фихте, ни Шелинг, ни Хегл, — овај проблем a limine не одбацују. Кант је, истина, у својој чувеној „Критици Чистога Разума“ (Die Kritik der reinen Vernunft) одбацио појам о Богу, јер се не може доказати категоријама пространства и времена, али је вери ипак дао маха у својој „Критици Практичног Разума“ („Die Kritik der praktischen Vernunft“). Озвездано небо и морални закон навели су га на дубоку мисао о Богу...

Да је у науци потписана смртна пресуда религији, ми је не бисмо бранили, нити бисмо је, наравно, могли одбранити. Али религијски проблем се и данас на свима универзитетима у области филозофије свестрано испитује, што доказује да га наука није одбацила.

Напротив, ми знамо да је културна историја човечанства богата генијалним мислиоцима који су били религиозни. Коперник, Кеплер, Њутон, Галилеј, Линеј, Алтер, Фаредеј и многи други били су религиозни. Данас пак многи велики умови човечанства бране религиозну идеју и научним разлозима све више поткрепљују идеју о Богу. У Америци видимо као заступника религије Емерсона; Русија је пак дала човечанству религиозне духове Толстоја, Достојевскога и Владимира Соловјова.

Заштитницима религије се данас обично добацује да је наука, тобоже, победила и религију и метафизику. Но то се односи само на начин нашег мишљења и објашњавања природних феномена. Тако се, нпр., грмљавина испрва објашњавала директним утицајем религијских, ванприродних сила, („Св. Илија колима по небу се вози“); али доцније, кад се видело да се овим ништа не објашњава, наша је мисао дошла

[1]) Wundt, System der Philosophie, Berlin 1897.
[2]) Paulsen, Einleitung in die Philosophie, 1907.
[3]) Килпе, Введеніе въ философію. Русскій переводъ. СПБ. 1901
[4]) Riehl, Zur Einführung in die Philosophie der Gegenwart. 1903,
[5]) Челпановъ, Введеніе въ философію, Кіевъ 1907,

до чисто научног објашњења природних појава. Наука је стала на чврсту ногу, па се тако и данас развија. Нико јој на пут неће, нити може стати. Она је материјалистичког, емпиричког и позитивистичког карактера. Она оперише са фактима, и једино са фактима. Она је у домену материје, епрувете, инструмента, лабораторије и индукције. Али, ако пође даље, она ће заћи путем који осветљава филозофија. Пође ли још даље, она ће заћи путем који води религијској вери...

Наука је уска, укалупљена и упарафаљена материјалистичким и позитивистичким законима. Међутим, чисто материјалистичким путем се све не може објаснити, па ма какве идеје ми конструисали том концепцијом мисли...

Ако пак религију одбацимо због њене научне недоказаности, онда ваља бити правичан па признати да и извесне науке почивају на хипотезама које још ничим нису доказане. Али ми нисмо уверени да је религиозна хипотеза лажна. Ми ништа не губимо ако би она била лажна, али врло много губимо ако би била основана на истини. „С тога је, — вели А. И. Веденски, професор петроградског универзитета, — кудикамо боље примити, но одбацити ту хипотезу.“ [1])

Религијска настава се затим одриче због њене ненаучности, метафизичности и мистериозности. „Религијска настава — вели се понајчешће, — није научног карактера“. На овај се приговор има одговорити да се тачним, научним карактером не одликује ни хемија, која је до пре кратког времена постулирала закон да се једно тело не може истовремено јављати у два агрегатна стања, док није пронађен радиум, који тај закон из основа мења. Тај „мистички“ елеменат, радиум, учинио је читава чуда у науци и показао да се са апсолутном тачношћу ништа ни у њој не може тврдити...

Ми у науци оперишемо са категоријама *пространства* и *времена*, а међутим, ни *бескрајност* ни *вечност* не можемо да схватимо. Зашто? Зато што смо ограничени. Наша су чула несавршена. Данас се телескопи могу конструисати тако да нам небеска тела учине знатно виднијим и ближим; међутим је моћ нашег вида у даљини тачно детерминисана. Исто је тако и са осталим нашим чулима. Ми смо, дакле, немоћни да све схватимо. Вео тајанствености се не може скинути са свих појава.

Религија је, дакле, проблем који се не може одбацити. Кад би ствар другојаче стајала, одбацили би је прво Немци и Енглези, који не трпе ништа што је застарело. Но о томе би се још дуго могло говорити. Овде ваља само напоменути да има људи који су за религију *неспособни*, као што има религијских генија и видовитих људи који далеко предвиђају и уопште осећају да овим светом влада нека виша сила, која ни по што није од овога света... Када ко осећа религијски, значи да у њему

[1]) А. И. Введенскій, Философскіе очерки. СПБ, 1901, стр. 78.

постоји неки унутрашњи, емоционални опит. Ако пак неко тако не осећа, он нема права да то одрекне ономе коме је тако звано шесто чуло развијеније.

Сетимо се овде Шекспировог Хамлета, који каже да међ небом и земљом имаде много што наша школска мудрост не разуме...

Према томе, сфере науке, филозофије и религије су одређене, и морају бити у сталној вези.[1])

Што је човек образованији, и појам о Богу је апстрактнији, али да тај појам потпуно ишчезне из духа човековог, немогућно је. То би било противно природи људској, која тежи да једним појмом одржава у целини колико своје знање и да њиме објасни све проблеме и попуни све празнине из области с оне стране човековог искуства.[2])

Сви људи верују. И атеисте *верују*. Но они верују да Бог не постоји. Па ипак и они верују, јер своје неверовање ничим не доказују...

II

Са *педагошког* гледишта, важност је религијске наставе неизмерна. Ова је настава првенствено позвана да све ученике загреје за више идеале хришћанства и учини их моралнијим, благороднијим. После страшних и незапамћених дана светскога рата, настаће новији дани у свима правцима културног живота. Али, сада је наш живот још препун јада и моралне кварежи. Да су срца свију људи била облагорођена хришћанском религијом, можда се до страшних дана европскога крвопролића не би ни дошло...

Наука се силно развија из дана у дан. Она је успела да сагради топ од 42 см. калибра, и далекометни топ који бије на 120 км., али она, на жалост, не може успети да спречи страшну моралну раслабљеност која се из дана у дан све више шири. Потребно је, зато, не само образовати човеков ум, већ и оплеменити срце и вољу. Питање је да ли се то без вере може постићи.

Ми мислимо да је душевна облагорођеност без вере немогућа. Вера је од највеће користи по васпитање. С тога је потребно развити побожност у ученика. То осећање има да унесе у хладне творевине ученичке топлину и живот... Религијско образовање је само по себи недовољно ако се одатле и с тиме не развије и не скопча осећање побожности[3]).

Морални човек је идеал васпитања. Христово учење се, с тога, мора систематски изучити, јер је оно ненадмашно међу свима религи-

---

[1]) *Д-р Свѣтловъ*, Источники ходячаго мнѣнія о вѣрѣ, какъ противоположности разума. СПБ. 1896, стр. 128.

[2]) *Д-р Сшеван Окановић*, Религијска свест. Штампано у „Извештају Женске учитељске школе" за 1908-9 год., стр. 8.

[3]) Окановић, op. cit., стр. 13.

јама, јер оно пружа бескрајни етички морал. Оно нам пружа бескрајну љубав, љубав од које веће нема („Љубите и непријатеље ваше“), и идеал бескрајног усавршавања („Будите савршени као што је и отац ваш небесни савршен“). Отуда нико не може рећи да је хришћанска наука несавремена.

Вера је урођена свакоме човеку. Њоме душа живи. Религијска настава силно утиче на ђачку душу. А хришћански морал, који се предаје у хришћанској Етици, кудикамо је узвишенији од морала данашње материјалистичке културе и цивилизације.[1])

Ако наставу морала поверимо филозофској етици, онда ћемо имати ђака циничара, епикурејаца, и следбеника свих могућих система. Каже се, истина, да и религија има безброј. И то је тачно, али нам све напредне религије откривају истину о једноме Богу. Филозофски морал нам пак често ту истину одриче. Погледајте Ничеа. Он је не само атеиста, већ и аморалиста. Његов Übermensch је једини прави човек који заслужује свеопште признање, док је све остало наказа од човека. А тај Übermensch нема никаквог милосрђа, а некмоли вере... С тога и данас са школске катедре треба причати оне просте, али јединствено узвишене приче којима је Христос желео да исправи покварени људски род.

Христова религија је врста поезије, али поезије која нас зове на моралан рад. А од таквог рада ми можемо имати само користи, а никако штете.

(свршиће се)

Д-Р РАДОВАН КАЗИМИРОВИЋ

О НАСТАВИ ЖИВИХ ЈЕЗИКА*)

Циљ овог нашег чланка биће да дамо извод из једне врло добре и практичне књиге енглеског професора за германистику на Кембрицском Универзитету, *Кирла Бројела,* која се зове: *„Настава живих језика и спремање за наставнике“* (Karl Breul, „The Teaching of Modern Foreign Languages and the Training of Teachers“; third Edution, Cambridge at the University Press, 1906.).

Услед Бројеловог великог разумевања самог предмета који обра-

---

[1]) Драгољуб Поповић, Предавање науке хришћанске у средњим школама, Наставник за 1895 год., стр. 445.

*) Уредништво „Просветног Гласника“ је присталица и поборник умерене директне методе у настави живих језика. Али, док се та реформа, која захтева времена, не изведе, могле би бити од велике користи и мудре полу-мере које се предлажу у овом чланку Г. Бројела. Примедба Уредништва.

ђује у својој књизи, а нарочито услед његовог великог и стварног искуства, ова је књига наишла у Енглеској на одушевљени пријем. Водећи стално рачуна о практици и примени, он није нарочити присталица једне од постојећих метода, што му омогућава да на сва питања гледа објективно, и да искористи разне познате светске ауторитете. Истина, он је један од поборника и покретача покрета који је ставио себи у дужност да обори стару, граматичарску методу у настави живих језика у Енглеској; и у томе је имао успеха.

Бројелова књига о којој је реч подељена је у три одељка. Први, и најобимнији, има наслов: „Настава живих језика у нашим средњим школама"; други: „Настава немачког језика у нашим средњим школама"; и трећи: „Спремање за наставнике живих језика". На крају има додатак: „Преглед књига потребних за наставника немачког језика".

Ми ћемо се овом приликом задржати само на првом одељку Бројелове књиге.

У почетку свога чланка „Настава живих језика у нашим средњим школама", Бројел наглашује потребу за реформу наставе живих језика, и на питање како да се стање побољша, предлаже:

1.) Да се у школи посвети *више времена* изучавању живих језика.

2.) Да се ово време употреби са много више система, са нарочитим обзиром на васпитне потребе ученика, а не поглавито на захтеве извесних испита. Да се са модерним језицима не поступа као са класичним, мртвим језицима.

3.) Да број ученика у разредима у којима се предају модерни језици, не буде велики, највише 20 до 25. Настава се има обављати у нарочитим учионицама, у којима би декорације биле, у колико је могућно више, карактеристичне по страну земљу. У свакој већој школи треба да буде *најмање по једна учионица за немачки и једна за француски језик*, које би имале: велике зидне карте стране земље, фотографије, слике, разне дописне карте са сликама, портрете или бисте којих великих класичних писаца, збирке новца, застава, један фонограф, итд., као и добро снабдевену књижницу изабраних страних књига и часописа.

4.) Настава се има поверавати, у самом почетку, само потпуно спремним наставницима. При томе се мора водити нарочито рачуна о томе да се образовање једног наставника живог језика *не свршава* са његовим положеним дипломским испитом.

5.) Мора да буде више једнообразности у основним принципима методе која има да буде усвојена, као и у књигама које ће се читати у школи.

Говорећи затим о методама наставе живих језика, Бројел констатује да досада ни у Енглеској, ни у другим земљама, није још пронађена једна „савршена метода".

При избору методе он саветује наставнику да има у виду:

1.) Да не буде и *сувише* поверљив према извесним новим методама, нарочито да не поверује и сувише брзо онима које обећавају да се изврсни успеси могу постићи за врло кратко време. Њихова је главна мана што једну добру идеју спроводе и сувише далеко, тако да занемаре све остало. Ове су методе мање или више механичке, али од мале научне, књижевне или васпитне вредности. Оне обично имају за циљ да науче ученика да употребљује известан број општих фраза обичне свакодневне конверсације. Настава модерних језика у вишим школама не сме да има за главни циљ да ученицима да онакво знање језика какво имају обично келнери, чичерони и тумачи, ма да и оно може да буде каткада од користи.

2.) Сем тога сама метода, па макар била и најбоља, и ма колико да је она од значаја, није све. Великим делом успех у настави зависиће од природних дарова, претходне спреме, енергије и искуства самог наставника. Наставник мора сам да влада потпуно страним језиком; сем тога, он има да буде уметник у своме послу и да уме да пробуди у својим ученицима вољу за учење страног језика, за проучавање живота и менталитета страног народа, и да их оспособи не само да *говоре,* већ и да *мисле* на страном језику. За ово Бројел наводи речи које је Д-р Минх, немачки професор, изговорио на конгресу наставника модерног немачког језика, у Хамбургу 1896: „Наставник треба да има извесну способност урођене речитости, брзину схватања, и разумевање страног карактера, као и интересовање за све што се односи на модерни живот".

И ако до данас није пронађена једна „савршена метода", ипак постоји извесно слагање експерта у главним тачкама наставе живих језика. То су:

1.) Сам наставник живог језика мора да добије бољу спрему, која ће дуже трајати. У колико се побољшају наставници, у толико ће боље напредовати и деца која им се поверавају. Недељни број часова наставника треба да буде сведен на 18, а никада да не пређе 20.

2.) Модерни језици не смеју се предавати као стари језици. Не сме се задовољити само са превођењем, учењем граматичких правила, памћењем изузетака и прелиставањем речника, већ и упознавање карактера стране нације јесте од велике важности. Код правог наставника за децу треба да буду часови језика најпријатнији часови.

3.) Настава језика треба да буде у вези са историјом и географијом дотичног народа.

Да би показао у чему се састоји разлика у настави живих језика од мртвих, Бројел даје следећа упутства.

Изговор се има предавати од самог почетка врло пажљиво, и то од стране стручних наставника. Нико не сме учити ђаке изговору, нарочито почетнике, ко сам није претходно имао вежбање и студирање фонетике. Али наставник не сме при настави да утроши скупоцено време предајући саму фонетику својим ученицима. Он треба у самом почетку што више да говори и чита својим ученицима, како би они навикли своје уво на

карактеристичне гласове и нагласак страног језика. Изговор самог наставника мора да буде брижљив и јасан, али природан и без афектације. Пошто се већ деца буду навикла на гласове, речи и реченице страног језика, наставник ће тражити од ученика да што више пута понављају реченице које им је он изговорио, исправљајући при том одмах и брижљиво сваку значајнију погрешку. Чешће ће терати цео разред да у хору изговори коју реченицу, како би стидљиве и заостале ученике натерао да говоре и да свој погрешан изговор поправе према изговору осталих. На овај начин наставник ће одмах пронаћи погрешан изговор појединог ученика. Главне тешкоће у изговору наставник ће прибележити, и затим класифицирати. Фиеторове „Гласовне таблице“ *(Vietor's Lauttafeln)* треба да буду окачене на зиду и употребљаване при овом раду. Деци треба рећи и показати да се изговорене речи састоје из гласова а не из слова. Сем тога треба им скренути пажњу да једно исто слово у разним језицима представља разне гласове.

Како је реч по правилу само део једне реченице, то ће се одмах почети и са читањем целих реченица. О интонацији и акценту реченице водиће се брижљиво рачуна још у самом почетку. Наставник француског језика захтеваће од својих ученика читање и рецитовање француских реченичких периода, баш на онај ритмични и разговетни начин који је тако карактеристичан за француску дикцију.

Наставник не сме да дозволи ученицима да при читању испресецано одвајају реч од речи, већ ће савесно настојати да буду изговорене у групама по предаху, стварајући један стални ток до краја реченице или дела једне дуже реченице, ма како био спор у почетку изговор целе групе речи. Ово је често занемаривано у школској настави, пошто се наставник обично задовољава са приближно тачним изговором појединих речи. Рецитовање ће бити стално и брижљиво практиковано од самога почетка; и овде, као и при учењу изговора појединих речи, добар фонограф или грамофон може бити од велике користи. Механичка једноставност инструмента помаже ученицима да науче какве стихове на памет или да певају песму, много брже него ако им то рецитује или пева сам наставник који, ма колико био добар, извесно мења изговор и изражавање при сваком понављању, и на тај начин збуњује и расејава дечју пажњу. Добри овакви инструменти могу се сада добити не по скупе новце, и сигурно ће у скорој будућности ови инструменти бити још савршенији. Диктандо је такође од великог значаја за вежбање ува да прими брзо стране гласове и да их верно репродукује, међутим оно се и сувише занемарује у већини школа.

О употреби интернационалне фонетичке азбуке, коју тако енергично проповедају присталице „Новијег правца“ („Neure Richtuug“), Бројел каже да нема личног искуства, и да питање да ли деца треба у почетку само по њој и да читају, још није дефинитивно решено. Он пристаје да

се у школи служи и овом азбуком, али само за поједине речи које би биле нарочито тешке за изговор.

Што се тиче наставе *правописа,* Бројел мисли да ће деца која науче добар изговор самим тим имати и добар правопис. И овде је диктандо од велике користи, само се оно мора почети још од најнижих разреда, како се не би дозволило да се дечје рђаве навике при писању развију и даље, јер је доцније врло тешко поправити их.

Пре но што говори о настави *граматике* живих језика, Бројел расправља питање да ли деца треба да уче из граматика писаних на страном језику, или из оних које су написане на њиховом матерњем језику. Он се одлучно изјашњава за ове друге, нарочито у нижим разредима. Он оставља могућност да би можда оне граматике биле од велике користи које би сами странци писали за друге народе.

Пошто констатује са задовољством да је данас опште примљено да се граматика не сме предавати и учити у школи ради саме ње, Бројел каже да се граматика треба да предаје у толико у колико је потребно да се разумеју тежа места при читању, и да се систематизирају и боље схвате извесни важни језиковни феномени. Учење граматике и брижљиво анализирање реченица су несумњиво најбоља вежбања мозга, ма да је погрешно рећи, као што се то често чује, да је проучавање граматике истовремено проучавање логике, пошто граматика често *није логична.* Специално и минуциозно проучавање граматике није за средњу школу, већ универзитет. Ђак треба да зна главне ствари обичне граматике страног језика. Наравно да наставник мора да има потпуно и темељно знање из граматике, и да увек може да дâ тражено објашњење. Он треба да зна историјске или фонетичке разлоге главних граматичких феномена; али би била велика погрешка ако би он у своја предавања уносио много од овог специалног знања. Класични писци треба да буду читани у школи са задовољством — што данас није увек случај — а не да буду претворени у земљиште за ловљење граматичких куриозитета.

Из свега овога излази ово главно правило за наставника страног језика: не преоптерећујте памћење својих ученика великим бројем правила, нити набрајањем речи тако званих изузетака. Оно што треба предавати деци и што треба пouздано унети у дечје памћење, јесте број оних факата који се непрестано понављају, дакле правила, и њих треба кратко и јасно објаснити, и колико је год могућно више пустити децу да их сама изведу из текстова. Овоме би се додало само неколико најважнијих изузетака које је вредно запамтити. Сем тога врло је важно да учењу ових правила треба да *претходе* извесне добро изабране реченице, помоћу којих ће ученици уз припомоћ наставника лако и са интересовањем сами извести правила. Ово је природан процес мишљења — из поређења сличних факата открива се закон који се иза њих крије. Сва правила којима наставник хоће да научи своје ученике, он ће колико

је год могућно пустити их да их они сами пронађу. Овај процес може да буде у почетку мало спор, али зато дечја пажња неће бити расејана, и најзад ће правила бити много боље научена, пошто ће бити запамћена у њиховој примени, а не само по себи. Ништа не треба да буде задато за лекцију што није претходно брижљиво објашњено у разреду. Граматика може да не буде сувопарна и одвратна деци, и све зависи од начина на који наставник децу упознаје са њом.

Пре свега, наставник не сме наједаред да даје и сувише много граматике, већ по могућству поглавито у вези са прочитаним одељком. Он ће дакле дати деци извесне идеје као стварно значење „правила" и „изузетака", а одржаваће правила, т. ј. велике групе факата, стално пред њима, тако да постепено развије њихово „осећање за језик" (Sprachgefühl), које је несвесно а сигурно мерило за оно што је идиоматично а шта правилно. Развијање тога „осећања за језик" треба да буде један од највиших циљева наставникових.

Изучавање језиковних идиома не треба почињати у почетним разредима, али треба увек давати и објашњење постанка главних идиома, што утиче на дечју машту, те их деца тако лакше и запамте.

Што се тиче учења *речи*, наставник треба да обогаћује систематски речник својих ученика, поред оног броја речи које ће ученици стећи читањем страних писаца. Он ће то постићи на тај начин што ће редовно дискутовати о малим групама речи које су у међусобној вези било по значењу, било по облику, и пошто их буде објаснио захтеваће од ученика да их науче. Наставник ће правити краће реченице од ових речи, да би показао њихову обичну употребу, или, у нижим разредима, служиће се сликама израђеним за ову сврху (нпр. Хелцелове добро познате „*Зидне слике за очигледну језиковну наставу*" — „Wandbilder für den Anschaungs- und Sprachunterricht", 14 Bilder, Wien, Hölzel; или веома корисне „Tableaux auxiliares Delmas", 16 tableaux avec livret explicatif par E. Rochelle, chez Delmas, Hachette et C°). Наставник би добро учинио кад би израдио потребне речи и реченице у интересантне дијалоге, или у приче које ће он на страном језику причати више пута деци и тражити од њих да их понове, да их по диктанду напишу, и науче на памет. Неправилни глаголи биће избегавани у почетку колико је то могућно.

Још један начин на који се може проширити речник ученика, али који ће се примењивати само у највишим разредима, јесте метод етимолошких поређења.

Али при употреби свих ових начина за обогаћивање речника ученика, наставник ће обратити пажњу да његови ученици постепено и систематски науче *све* најважније речи страног језика — али не друге већ ове.

О *конверсацији* Бројел вели да је од највеће важности да наставник *говори своме разреду на страном језику* што је могућно раније.

Он ће почети са објашњавањем слика и објеката који ће бити пред ученицима. У почетку, да би био схваћен, он ће према потреби давати које кратко објашњење на матерњем језику, и неће за све време говорити на страном језику. Постепено ће потребна објашњења на матерњем језику бити све ређа, а разговор на страном језику биће све дужи. Наставник мора од самога почетка водити рачуна да сва деца узму активног учешћа у разговору, и услед тога разреди у којима се предају модерни језици не смеју никада бити многобројни.

Ученици морају бити заинтересовани, заголицани да изговоре оно што наставник каже, и да изразе на страном језику оно што виде да он ради. Упркос свих његових покушаја да их све уведе у разговор, много ће се деце у почетку показивати као одлучни неучествовачи. Али наставник мора бити тако исто одлучан да не попусти. Он ће најпре вежбати њихово уво и њихову способност да схвате особеност страних гласова и интонације, а затим и њихову моћ говора.

Он мора да их натера да одговарају у целим реченицама — све, а не само неколико напредних ученика, — он мора на сваки начин да истраје у савлађивању њихове стидљивости и њихове ненаклоности да се служе страним језиком. Већином деца нису вољна да покушају да говоре ма који други језик сем матерњег, — тако, мисле да је афектирање изговорити правилно какав француски носни глас, — и зато су потребни и умешност и такт наставника, у кога она верују, да им одреше језик. Он ће наравно у почетку тражити од њих да говоре искључиво о стварима које виде, или које су посматрала или експериментисала, о штиву које им је добро познато, и чије су речи савладала. А да би ово могао да изведе, наставник мора наравно да буде богат у изворима, поред тога што ће бити способан да конверсира на страном језику лако и течно.

Да би пак осигурали лако владање страним језиком, без опасности да га поново изгубе, наставници живих језика треба по свршеним универзитетским студијама да проведу извесно време на страни, и да с времена на време понова иду у земљу чији језик предају. Али дуже бављење на страни било би од велике користи и из других разлога. Оно би омогућило наставницима да виде својим рођеним очима и да говоре из свог личног искуства. Они би били тачнији и наклоњенији у доношењу суда о одликама и особинама страног народа. Бављење на страни је до данас произвољно, ниједна европска држава не тражи га изречно од својих наставника живих језика; али у Француској, где је у последње време држава много учинила за наставу живих језика, бављење на страни је у ствари услов за добијање добрих места. Стипендије за путовање дају се у Немачкој, Аустрији, Швајцарској и Француској од стране државе и општина, а у Шведској то је уређено на тај начин што сваки наставник живих језика има на расположењу просечно сваку пету годину. Америка даје

дуже одсуство сваке седме године, а исто тако и стипендије. На скупштини Нових Филолога у Хамбургу (1896) било је решено да се учини предлог немачкој влади да одреди „ради одржавања лакоће у конверсацији и ради познавања живота и обичаја страних народа, загарантовано одсуство наставницима живих језика — било универзитета или виших школа — у одређеним утврђеним интервалама (најмање сваких пет година)“, и ово је било енергично поновљено у Келну 1904 године.

Од велике користи може бити нови систем који се састоји у измени наставника. Од великог је значаја да такви наставници буду додељени школама оних вароши које имају универзитет, јер би се на тај начин могли боље усавршити.

На великом броју француских, швајцарских и немачких универзитета постоје сада тако звани „феријални курсеви“ (*Ferienkurse*), чија предавања омогућавају стално служење страним језиком, вежбања у фонетици, као и поређења метода наставе живих језика. Ови феријални семестри су јевтини, сем тога, један део њихов намењен је нарочито странцима, тако да су врло интересантни.

Има много разлога услед којих се настава живих језика у средњим школама не треба да повери самим странцима, зато и онима који намеравају да буду наставници живог језика, и онима који су то већ, може се дати један једини савет, а то је: Идите у страну земљу колико год можете више, проширујте и удубљујте своје познавање страног језика и народа, колико је год у вашој моћи.

(свршиће се)

ВЕЛИБОР ЈОНИЋ

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

Мита Живковић, Латинска Читанка, I део (III издање). II део (II издање). 1920 год.

Ова књига има тако великих мана, да је један добар наставник латинског језика не може употребљавати у школи као уџбеник.

Пре свега, она је удешена према Туромановој Граматици. А ова Граматика је веома развучена, садржи масу непотребних ствари, и удешена је не само за оне који ће учити да преводе с латинског на српски, него и за оне који ће учити да преводе са српског на латински (код нас, као што је познато, не преводи се више са српског на латински, и у Живковићевој Читанци има само латинског штива).

Затим, штиво је бирано искључиво у једној намери: да илустрира дотично граматичко правило. Отуда примери по правилу нису ни лепи,

ни занимљиви, ни поучни. Писцу ни на ум није пало да својом Читанком уведе ученике што више у класичну културу и хуманост.

Ова књига, лепотом реченица, враћа нас у златна времена Олендорфове методе. У I делу на пр. читамо ову пуну поезије реченицу: „Шума густом сенком забавља (весели) животиње“ (II, 10), а мало доцније ову мудру сентенцију: „Баснама болесна душа опорави се“ (VI, 4). Зар ове реченице не подсећају на оне дивне фразе из Олендорфа, као: „Једе ли ваша сестра сир? — Ја немам сестре. — А да имате, би ли она јела сир?“

Треће, српски језик, као што се већ из горњих примера види, није нимало исправан. Зар то није стидно кад се од ученика тражи да преводи овако: „*Милујемо (љубимо)* пријатне путове великих шума“ (II, 8)?

Четврто, — али далеко би ме одвело кад бих хтео навести све крупне мане овог уџбеника. Зато ћу се ограничити да споменем још само *несавесност* с којом је приређивач (јамачно неки недоучени ђак) новог издања свој посао урадио.

У досадашњим издањима у речнику је био назначен квантитет. Сад је он изостављен, и услед тога ученик *неће бити у стању да прочита правилно ни једну реч.* Најжалосније је то да је тако учињено, без икакве сумње, с тога — што штампар није имао слова с квантитетом!

Приређивач је изоставио из ранијег издања неколико чланака. Али на те чланке позивали су се други чланци које је он задржао. Приређивач је био толико аљкав да то није ни опазио. И тако су извесне граматичке појаве у новом издању остале без објашњења. За сада наводим примере у I делу VIII, 4 и 5; XXVI, 5 и 7; XXXVIII, реченица прва и последња.

Латински се језик код нас учи уопште са слабим успехом. Деца га мрзе. Ново издање Живковићеве Читанке допринеће да та мржња силно порасте и да се настава латинска сасвим сроза.

Д-р Н. Вулић

Потпуна граматика француског језика за Србе. Израдио проф. А. Ст. Јотић. Paris, Librairie Garnier Frères. 299 стр., in 8^0.

У хаосу најразноврснијих „практичних разговора српско-француских“, quasi-граматика и речника што преплавише избегло Српство, био се појавио и овај обимнији уџбеник, не без претенсија да буде најбољи досадашњи посао овакве врсте. Писац је знао да српске школе нису имале уџбеника за француски језик, те је рачунао да ће и овако рђава књига имати добру прођу. Иначе не би се могло замислити шта је све нагнало овог писца да прерано и без контроле (кад већ сам није имао стручне спреме) донесе на свет једну књигу која има све рђаве стране посла рађеног од нестручњака. Јер овај уџбеник је без метода

и система, и само обилношћу градива и, на први поглед, спољном техничком израдом стоји изнад ове француско-граматичке поплаве у којој се давило Српство у изгнаничком животу. Сва невоља, међутим, у томе је што се најделикатнијих послова (писање граматике такав је посао без сваке сумње) прихватају најнестручнији људи.

Граматика г. Јотића има много недостака у дефиницијама, непотпуних места, граматичких нетачности (за које нема опроштаја), па чак и стилско-граматичких грешака у српском језику. Скучен број стубаца у овом листу не дозвољава да се све погрешке изређају, јер би то значило написати критику већу од саме књиге. С тога ће бити довољно да се у најопштијим потезима укаже на најглавније недостатке.

Те погрешке су тројаке: 1) немарности и нејасности у дефиницијама; 2) стилски рђава места у српском језику уопште и у превођењу с француског на српски напосе; и 3) непотпуности и нетачности у граматичким правилима.

*

Немарност је рећи (стр. 1) да француски језик има 26 писмена, јер то може бити само *азбука,* пошто језик има гласове који се у азбуци изражавају писменима. Ниједна француска граматика не греши у томе. Ево исте дефиниције у Француској Граматици од Brachet-a и Dussouchet-a: „Француска *азбука* је састављена из двадесет и шест *писмена*. Тих двадесет и шест писмена не *изражавају све гласове француског језика*".

Интерпункција тако исто није беспрекорна. Ево само једног примера за сувишну употребу запета: „Француска граматика има циљ, да нас научи, да француски правилно говоримо и пишемо" (стр. 1).

Многобројни су примери и за несрећну стилизацију: „*Између* једнога и другога акцента *заједничко* је само име" (стр. 44). *Заједничко... између!* Г. Јотић не зна да треба рећи: „*заједничко у*" или „*заједничко за*". „Теорија облика или морфологија која изучава природу и промене речи, *што оне у говору сносе*" (стр. 48).

У ставу о именицама (стр. 56) ваљало је, јасности ради, напоменути да француски језик нема падежа, и да је падежни систем узет само да би била јаснија употреба именица с предлозима.

Писац пише придев *француски* час малим час великим словом (стр. 58, 65).

За присвојне заменице (стр. 95) требало је узети назив *adjectifs possessifs*, јер је он уобичајен у савременим француским граматикама.

Дефиниција простих времена непотпуна је, а сложених није ни дата (стр. 106 и 107). Зашто писац глагол *partir* (стр. 116—118) преводи час *отићи* час *путовати?* Међутим *отићи* значи *s'en aller*, а путовати *voyager*. Није ли зар боље било задржати кроз сва времена једно исто и најоснованије значење, *отпутовати?*

Још мање је прегледно и методски изнети помоћне глаголе и њи-

хову промену после свих осталих глагола (стр. 134—141). Чему и оно излишно понављање истих времена од истих глагола? Уопште део о глаголима је несистематски и разводнен (стр. 112—193).

Писац још увек пише *раденик* (стр. 265), не знајући вероватно да је давно још наша књижевност усвојила, после једне доста огорчене борбе, облик *радник*.

И ако је далеко за нама доба филолошке критике, није бесцильно подвући неколико места још која стилски вређају уво и тачност превода. Г. Јотић скоро увек одваја енклитикама *су* и *се* именицу од њеног атрибута, као непосредног додатка, ма да то није увек ни еуфонично ни тачно. Он ће рећи: „Овај *се* знак употребљава“ (м. „овај знак употребљава се“ — стр. 43). „Тај *се* наставак додаје“ (стр. 87). „Њихова *су* поља добро обрађена“ (стр. 93). Лајику изгледа педантерија наводити и овакве примере, те је потребно једно објашњење. Није једно исто рећи: „Нихова *су* поља добро обрађена“ и „Њихова поља обрађена *су* добро“. Првим примером наглашава се јаче својина, то јест да су то *њихова* поља добро обрађена, и ничија друга; другим, констатује се само чињеница да су њихова поља *добро обрађена*. Не осећајући ту разлику, писац с тога погрешно и преводи „Leurs champs sont bien cultivés“ са *Њихова су поља добро обрађена*, што би на француском гласило „Ce sont leurs champs qui sont bien cultivés“.

Погрешно преведених реченица има и одвећ. Ево само неколико примера: „Il doit avoir grêlé cette nuit“ у пишчеву преводу гласи: *Морало је ове ноћи да пада град* (стр. 184), место: „Мора да је ове ноћи падао град“. „A qui mieux mieux“ није *што ко може* (стр. 252), како писац мисли, већ: „што ко боље може“. И још много других. Али навађати све примере значило би замарати пажњу читалаца и не штедети ступце листа.

Ни штампарско-техничка израда књиге није без замерке, и ако на први поглед изгледа да није тако. Требало је на крају књиге бар исправити погрешке, јер оне често пута кваре смисао. „Птице *павају*“ (стр. 155) дошло је место *певају*; „*сећаше се*“ (стр. 109) место *сећајше се;* „il est *tombée*“ (стр. 180) место *tombé*.

Садржај пак књиге примерак је те нетачности, јер ниједна, *апсолутно ниједна страна није тачно обележена*, те је тиме и *Садржај* изгубио сваки значај.

*

То су опште замерке. Много већих размера су нетачности које дубоко задиру у француски језик, те су као погрешке неопростиве. Оне су уједно и очигледни доказ пишчева непознавања предмета.

Тако, не бележе се само дуги самогласници акцентом циркумфлексом ^ (стр. 2), јер има и кратких самогласника с тим акцентом (l'hô-

pital је кратко), а много је речи с дугим самогласником које немају никаквог акцента (la terre, la serre, le verre, avare, mets, mors, и т. д.)

Није најсигурније обележен ни изговор за *ay* (ej) на стр. 6. За наше почетнике најбоље је рећи да *ay* има два изговора: *ej* (balayer) и *eu* (pays). Ни, иначе одлична, почетна граматика г. Павла Поповића за V разред гимназије није забележила ова два изговора, али г. Поповић написао је један елементарни уџбеник — подсетник — намењен узајамној употреби ђака и наставника, а књига г. Јотића има шири обим и веће претенсије. Сем тога требало је напоменути да се *ay* у многим речима изговара као *aj* српско: B*ay*ard (Бајар); La F*ay*ette (Ла Фајет); M*ay*ence (Мајанс); b*ay*adère (бајадер); m*ay*onnaise (мајонез), и т. д.

Зашто нису наведени случајеви изговарања за *aa* и *aë*: Isaac (Исак); Aaron (Арон), baronne de *Staal* (Стал); и Madame de *Staël* (Стал)?

Ако није штампарска погрешка, онда је грубо незнање превести (стр. 8) *seconde* са *други* место *друга*.

За *ch* (стр. 8) одвећ слободно је рећи да се у речима грчког и јеврејског порекла чита као *k*, јер и таквих речи има у којима се *ch* изговара као благо *ш*; на пр. *archevêque* (аршвек), и т. д.

Ономатопејски узвик *cric* (крц) чита се *крик* а не *кри*, како је у Граматици г. Јотића (стр. 9). Писац је овде побркао un *cric* (кри), једну врсту *чекрка*, са ономатопејским *cric*. Тако исто *crac* (крц) изговара се *крак*, противно тврђењу пишчеву. Напокон, и сам г. Јотић, будући несигуран, долази са самим собом у контрадикцију, јер на стр. 7 *crac* изговара *крак*, да би се већ на 9 страни демантовао уствр дивши да се *crac* изговара *кра*... Коме тврђењу сад треба ученик да поклони вере?

Писац као да није знао да једнина од *les lacs* (врпце) гласи *le lacs*, а не *le lac* (стр. 9).

За *éa* (стр. 12) наведен је изговор српског *еа* у *le géant*. Ово је било излишно, јер по једном општем правилу свако *е* акцентовано изговара се.

Пишчево непознавање француског језика запањује на стр. 12, где он тврди да *neuf ans* значи *нове године* место *девет година*, а *neuf oranges* преводи *нове поморанце* место *девет поморанци!* Пре но се почне писати граматика француског језика треба знати бар то да се *нова година* каже *Nouvel An*.

Слово *f* није замукло само у множини речи *le cerf* (јелен), већ и онда кад је *le cerf* праћено каквом другом речи *(le cerf-volant* = јеленак, дечји змај = *сер-волан)*. Зашто поводом слова *f* (стр. 13) није наведен и пример за његов изговор у *le serf* (роб), кад је то била врло срећна прилика да се у две речи које се пишу скоро исто, прикаже различит изговор једног истог слова, управо код једне изговор, а код друге замуклост? Додуше за то требало је имати и духа и методских способности.

Слово *g* на крају речи а у везивању има звук благог *к* (*long espoir* = лон-кеспоар). Писац међутим везује као тврдо *г* (стр. 13).

За слово *к* (стр. 17) није најсрећније рећи да се изговара као *к нарочито* у страним речима, јер ово слово и постоји *једино* у страним речима.

Којим се извором послужио писац уствrдивши да се у *messieurs* изговара каткад и *r* (стр. 29)?!

Није тачно ни да се у *alphabet* изговара слово *t*.

У став о слогу *ti* (стр. 33) није требало унети *amitié*, већ о томе говорити засебно, јер *amitié*, *pitié* и *moitié* чине изузетак од правила и изговарају се *ти* (амитје, питје, моатје).

Да би објаснио слово *w* (стр. 35) г. Јотић упућује на изговор енглеског *w* у речи *the whig*, претпостављајући код својих читалаца знање енглеског језика.

На страни 83, у ставу о неправилном поређењу придева, г. Јотић прави погрешку која није дозвољена ни ученику V разреда гимназије. Наиме, он тврди да први ступањ поређења од *mauvais* сем *pire* гласи и *pis*, и ако једном уџбенико-писцу треба да је јасна разлика између *pire* и *pis*. *Pire* је први ступањ поређења од *mauvais*, а *pis* од *mal;* једно је придев, а друго прилог.

Врло бледа је дефиниција и коњуктива (стр. 108). Ова партија, која је и иначе странцима необјашњива, морала је да буде јаснија — бар самом писцу.

Passé antérieur (стр. 128) не образује се само с прећашње свршеним временом помоћног глагола *avoir*, већ и са *être*.

Садашње време глагола *venir* с предлогом *de* и инфинитивом глагола радње (стр. 208 и 209) не објашњава довољно употребу глагола *venir*, јер недостаје у овој граматици и случај са имперфектом. Иста замерка важи и за глагол *aller*, који је много интересантнији.

Напокон, нетачни су и коњуктиви имперфекта од глагола *pouvoir* (стр. 216) и *instruire* (стр. 227). Није: *que je puisse* нити *que j'instruise*, како тврди писац, већ: *que je pusse* и *que j'instruisisse*. Да је писац само знао од којих облика постаје коњуктив имперфекта, не би пао у овако кардиналну грешку.

*

Ето најопштијих непотпуности овога уџбеника који има претенсија да буде најбољи од досадашњих.

Овако се увек завршавају вредноћа, брзина и амбиција кад премашају способности.

Мирко Дамњановић

ДРУШТВА И УСТАНОВЕ

Међународна математичка заједница. Питање о реформи математичке наставе у средњој школи још није сазрело за решавање. То се најбоље види из предлога Међународног Савета за истраживање (Conseil international de recherches), поднетог међународном математичарском конгресу који је држан 22—30 септембра ове године у Штрасбургу: да се установи удружење под именом Међународна математска заједница (L' Union internationale des Mathématiques).

Уз свој предлог Савет је прикључио и пројекат статута те заједнице, из кога ћемо саопштити главније одредбе.

Заједници је задатак:

а) да унапређује чисту математику,

б) да ради на зближивању чисте и примењене математике,

в) *да одређује правац настави и ради на њеном унапређењу* (курсив је наш),

г) да доводи у склад припремање и објављивање библиографских података, таблица, графичких прегледа, справа, модела, и т. д.

Устројство Заједнице је ово:

У свакој земљи која жели да учествује у раду Заједнице, образују се „Народни Одбори" (Comités nationaux), који ће радити на остварењу поменутог задатка Заједнице. Одбори имају право да чине предлоге конференцијама преко својих изасланика [од којих на Краљевину С. Х. С., према њеној популацији, пада 3].

Изабрани изасланици скупљају се сваке четврте године у „Главну редовну скупштину изасланика", која се држи у месту и у време кад и међународни математичарски конгрес. У нарочитим случајевима, и кад то захте $^1/_3$ гласова припадних земаља, може се сазвати и „ванредна Главна Скупштина". Право учешћа у скупштинама имају поред изасланика и сви чланови, али само са саветодавним гласом.

За проучавање посебних теориских, педагошких или и чисто техничких питања, Главна Скупштина бира „комисије", које јој подносе извештаје о резултатима свога рада. Ове комисије могу да се попуњавају самостално и новим члановима (који морају бити чланови Заједнице, али не и изасланици) ако на то пристане $^2/_3$ чланова комисије.

Послове Заједнице води „Извршни одбор" (Comité exécutif), који чине: почасни председници, један председник, највише пет потпредседника и један главни секретар. Секретар је шеф „административног одељења", врши сву администрацију, рукује новцем и чува друштвену архиву. Један „надзорни одбор", који одређује Главна Скупштина, утврђује буџет и прегледа рачуне, о чему подноси извештај Главној Скупштини.

Уложни удео је утврђен на 125 франака годишње (по курсу у Паризу). Према томе на нашу Краљевину, којој према њеној насељености припадају три удела, пада годишњи улог од 375 франака годишње.

Београдско математичарско друштво на својој седници од 18 октобра одлучило је једногласно да ступи у ту Заједницу и обратило се Главној Управи професорског Друштва краљевине с молбом да позове све секције Друштва (Београд, Сарајево, Сплит, Загреб, Љубљана, Нови Сад), да се определе по овом питању.

Не сумњамо да ће одговор бити повољан.

П. А. Т.

Историјско Друштво. Ове године основано је у Београду Историјско Друштво с овим правилима:

Чл. 1. Циљ Историјског Друштва је обавештавање и усавршавање у историјским наукама.

Чл. 2. Тај циљ Друштво постизава: 1. Рефератима чланова о својим новим резултатима у области историјских наука. 2. Рефератима о новим резултатима у историјографији. 3. Рефератима о новим књигама. 4. Рефератима о уџбеницима. 5. Дискусијом о питањима из области историјских наука.

Чл. 3. Члан Историјског Друштва може бити сваки наставник историје и сваки радник на историји у нашој држави. Чланови плаћају годишњи улог од 10 дин.

Чл. 4. Историјско Друштво састаје се бар једанпут сваког месеца,

Чл. 5. Друштво бира на годину дана председника, потпредседника. пословођу и благајника.

За ову годину изабрани су за председника и потпредседника Н. Вулић и Милан Костић, професори.

У досадашњим седницама држана су ова предавања: Н. Вулић, Историјска Наука и Средњешколска Настава; В. Ћоровић, Рад и значај Љубомира Ковачевића; Н. Вулић, Филозофија историје у нас (Михаило Вујић, Божидар Кнежевић, Драгољуб Павловић). За идуће седнице заказана су следећа предавања: Миленко Вукићевић, Наш будући средњешколски уџбеник за домаћу историју; Ј. Радонић, О. К. Јиречку; Л. Зрнић, Народна Држава и вера; В. Чајкановић, Анегдота у историји; Д-р Барић, стари Македонци су Трачани; руски проф. Бицили, Канон у историји; Д. Анастасијевић, Нова дела о византијској историји; Ст. Станојевић, Ј. Радонић, Н. Вулић, Влад. Ћоровић, Сопствени научни резултати.

КРОЗ СТРАНЕ ЛИСТОВЕ

Против испита

Француски учитељски лист „Школа и живот“ (L'Ecole et la Vie) расписао је анкету о испитима и педагошком напретку. Ево једног од одговора, који резимује мишљење већине.

Ја долазим, — пише Уредништу један од његових сарадника — да протестујем још једном из све своје снаге *против испита*, и противу велике интелектуалне беде коју они повлаче за собом.

Јавно мњење је узнемирено у овом тренутку гомилом проблема све важнијих један од другога. Проблем васпитања, који садржи, у основу, радикалну промену наставних метода и дубоку ревизију наших програма, тражи дугу, савесну и снажну студију, и чини апел на све способности. Питање је већ постављено, и о њему се дебатује одавно у књижевним и педагошким часописима, у књигама, чак и у дневним листовима.

Оно није само национално, оно је светско.

У Женеви, организована је била прошле зиме, у аули Универзитета, серија сугестивних предавања о овоме предмету, и многобројна публика долазила је да слуша беседнике као Клапареда. Сви су они једнодушно прокламовали да садања школа нити буди интелигенције, нити ствара карактере, нити спрема за живот. Она закрчује младе мозгове несварљивим и непотребним материалом, она спречава слободну активност код детета и угушује у њему ону природну спонтаност тако драгоцену за учитеља који хоће да *открије* своје ученике.

И, ако садања школа не даје оно што је човек у праву да очекује од ње, то је због тога што је она извитоперена у својим принципима и у своме ходу *циљем* који јој је одређен, и који се састоји у томе *да се спреми што је могуће већи број особа за испит*. Не треба се надати да ће се наћи на другом месту узрок дубокоме злу коме се тражи лек. Да, *испит је највећи непријатељ школе*, препрека слободном развићу способности, сметња мирноме, интелигентном, уредном и плодном раду. Он деформише учење, уместо да га, као што се тврдило, регулише... За још дуго година, ми ћемо гледати тужан призор „како једна половина Француске изводи на испит другу њену половину".

Закони интелектуалне производње

Ф. Ментре испитује у једном чланку под горњим насловом, публикованом у „Филозофском прегледу" (Revue philosophique), у којим је годинама живота интектуална производња најјача и даје најтрајније плодове.

Он мисли да може тврдити да је „прерана зрелост правило у области интелектуалнога стварања и да су позни генији изузетак". Та формула захтева, у осталом, извесна прецизирања. Пре свега, прерана зрелост није апсолутно сигурно обележје генија, и човек треба да се чува да суди о будућности једне интелигенције пре но што она прође кроз кризу пуберитета. Често такође, због рђавих прилика, „кандидати за генија ударају разним правцима", пре но што нађу свој пут.

Ипак пада у очи да се стваралачка способност манифестује *обично* пре зрелости. Дела се могу појавити и доцније: али је човек већ створио идеје од којих ће живети, и од двадесете године од прилике изгледа више мање да се заграђује у један затворен систем. Разни узроци могу објаснити зашто се манифестација ових идеја не показује понекад одмах. Ако се гениje великих војсковођа обелодањује у главном зарана, ако се у области уметничкој и књижевној „ремек-дела тискају около двадесете године", разумеће се да се једно савршено дело, „које захтева у исти мах искуства и познавања заната", не може родити пре тридесете. Чак и капитални проналасци у механици падају обично у године између тридесете и четрдесете. Било како му драго, Г. Ментре закључује на основу

својих испитивања „не само да је геније, у опште узев, преран, већ и да су у већини случајева узор-дела створена пре тридесете године".

Могу ли се увек објаснити одступања од овог закона? Она су многобројнија код твораца социалних дела, где изгледа да се тражи „старачко искуство и смотреност", као и међу писцима филозофских дела, која изискују више зрелости. Цитирају се примери позних генија у свима областима, али изгледа да су за то закашњење криве једино прилике. „Периода плодности по превасходству јесте она која иде од двадесете до тридесете године. После се дају резултати, али се више не налази много: развија се, извршује, остварује, једном речју живи се од онога што је нађено у младости."

О књигама за децу

Често се говорило о убитачном утицају који извесне књиге врше на мисао, укус и чак на карактер наше деце. Г. Фонтнај претреса наново ту тему у „Школи и животу" (L'Ecole et la Vie) и истражује средства којима би се зло отклонило.

Пре рата, каже он, ми смо имали гнусну колекцију Буфала Била и сличних књига: наши синови, а понекад и наше кћери, одушевљавали су се читањем тих рђавих књига које су биле штампане у Немачкој и које нам је ова слала да би отровала душу наше деце. Ми знамо сви драж тих измишљених и екстравагантних авантура, тих јуначких подвига разбојника који пркосе полицији и изигравају њен надзор. Свако је хтео да се преобрази у хероја и да подражава тим великим мајсторима. Извесна деца постала су на тај начин злочинци: познат је пример оног дечка који је убио свог оца, своју мајку и слугу и изјавио да му је мисао за та убиства дошла после читања разних авантуристичких романа.

Какав лек да се препоручи противу тога зла? Не напуштајмо децу самој себи. Пазимо с ким се она друже и шта читају. Ако су жељна читања, дајмо им оне честите старинске чудесне приче или веселе историје: има довољно здравих књига. Ако случајно затекнемо своје ђаке задубљене у читање какве апсурдне историје, докопајмо се тог отрова; испитајмо с дететом најсугестивнију парчад; судимо заједно те смешне и примитивне тобожње хероје; покажимо вредност кукавног књижевног талента писаца; истакнимо невероватност подвига. Наша деца, кад им се једном сврати пажња на то, неће се више дати завести таквим глупостима и више ће волети друге књиге, које ћемо ми умети да им препоручимо.

Јер су књиге потребне деци, чак и малој. Треба да наши ученици читају, и то много да читају, јер је добро упућено читање пробраних дела нарочито згодно да пробуди дете, да му дâ идеја, да га научи да говори и да пише. „Зна се из свакодневног искуства, пише поводом

књига за децу „Журнал учитеља и учитељица“ (Journal des instituteurs et des institutrices), да ђак који чита, ма био и мало неуредан у вршењу свога школскога посла, има отворенији дух, лакши начин изражавања, лакши стил, но они његови другови који се муче над рачунским задацима и диктатима, и да је, једном речју, ђак који чита — разуме се, добре књиге — спасен“.

„Зна се још да читање буди радозналост, подстиче уобразиљу, изазива полете осетљивости, и, у извесној мери, развија вољу, стварајући код деце одлуку да подражавају онима о чијем племенито испуњеном животу читају у књигама; уз то, ако се дете још у школи није навикло да чита, доцније неће моћи да допуни само своје васпитање. Лудо би било, доиста, мислити да ће одрасли младићи одлазити у библиотеке ако се у школи нису навикли да редовно позајмљују књиге из њих.“

Сугестија наставника над ученицима

Ш. Герлен де Гер, професор у Лицеју у Лилу, вршио је над својим ученицима методичне опите сугестије и објавио о њима један врло занимљив чланак, под иасловом „Психо-педагошка посматрања“, у „Педагошком прегледу“ (Revue pédagogique). Ти су се опити — писац признаје да их је вршио устежући се и тако рећи противу воље — састојали у томе да се брзо покажу деци извесни предмети, па да се затим, тенденциозним питањима, изазову о тим предметима погрешни описи. Као што се могло предвидети, три четвртине дечака давало се преварити, и само они који су смишљени и који имају јачине карактера умели су се одупрети.

Из тих опита, писац извлачи врло корисне савете, које ми скоро дословно преводимо.

Наставничка сугестија је, у истину, једна страшна ствар, и нема ниједнога наставника, ниједнога поштенога човека који није задрхтао при помисли на неограничену власт која му је дата над још рудиментарним интелигенцијама и још колебљивим вољама. Погледајте, док читате нешто у разреду, или објашњавате, или коментаришете, оних тридесет пари очију уперених на вас, и које вас прождиру погледом, она лица као скамењена и обамрла, и чији ритмички покрет изгледа да се слаже са самим ритмом ваше мисли; погледајте она тела сва погнута напред, и за која би човек рекао да су очарана. И доиста, она су под чаролијом; и чаробник, то сте ви!

Мерите дакле добро своје речи у тим свечаним тренуцима: све, добре као и најгоре, најразборитије као и најнеразмишљеније, оне се уписују у тај нежни и меки восак, у коме ће се њихов отисак урезати можда за увек. Нека се из вашег предавања издваја један мирис моралне чистоте, и, радо бих рекао, интелектуалне чистоте.

Ја идем и даље: пазите на своје покрете, своје ставове, свој из-

говор; пазите на најмање појединости своје службе; јер су деца, још више но људи, предодређена да се моделишу према својој средини; њихов миметизам примењује се нарочито на директно примљена дела и стања, и школска вежбања могу да утичу мало по мало на дух и на понашање. Без сумње, ништа није примамљивије у наставничком послу до побудити и руководити ту чудну способност да се све прими и све асимилује. Младо дете, лаковерно од природе, не тражи друго но да се пусти водити: оно је суштo поверење, суштo поштовање. Његова покорност је једна добровољна покорност, не само покрета и речи, већ, као што се рекло, срца и духа.

Али при свем том, ако наставник има права да се користи том покорношћу, он има и дужност да је не злоупотреби; јер те учестане сугестије у стању су да затупе осетљивост, да депримирају интелиген-цију, нарочито да атрофирају вољу. Ако он констатује код овога или онога ученика сувише пасивну покорност, он треба да се потруди да изазове реакције у којима ће се показати енергија и које ће допустити личности да постане свесна сама себе. Дух противречности и незави-сности, све тежње за ослобођењем од јарма, далеко су од тога, нема сумње, да буду школске врлине. Али њих је лако угушити ако изгледа да су то само разне врсте бунтовнога духа. Ако се, на против, открију у њима прве манифестације обелодањене воље, онда треба поступати с њима, још не с обадрењем које би их распалило, већ с благошћу која их толерира.

Васпитање девојака после рата

Изгледа — каже, у резимеу, Г. Ремон Тамен, Ректор бордовске Академије, у „Смотри оба света“ (Revue des deux mondes), у чланку „Васпитање девојака после рата“ — да нема заната ни кариера у које жене нису ушле за време рата. Анри Робер је рекао да је рат био за жене оно што је година 1789 била за људе. Доиста, данас једна жена може без стида мислити на то да зарађује свој насушни хлеб: рад „се прима и тражи и онде где би му се јуче претпоставила оскудица и сиро-тиња“. Али треба пазити да овај крај једне друштвене класе и једног извесног начина живота не буде у исти мах и „крај једнога пола“. Наш народ треба да живи, а живети, то значи расти и множити се. Међутим, ако се узме само један пример, међу женама које су се посветиле на-стави, статистике показују да су мајке у огромној мањини. „Колико ће времена требати, пита се г. Тамен, да се савлада та противречност из-међу рада и материнства?“

С друге стране, треба се сетити да има кариера које будућност расе забрањује женама. „Употреба жена у тегобним радовима значи назадак друштва“, и то би био злочин „додати физичком трошењу људи трошење жена“. Жена би могла да отима од човека његов посао тек

на штету свога здравља: она треба да има свој посао. Она ће бити врло корисна у области наставе, јавне помоћи и хигиене. Извесне друге каријере моћи ће да се „феминишу“. Требало би приуготовити „сагласност, сарадњу, а не збрку полова“.

Отуда та збрка не треба да постоји ни у васпитању. Признало се да ће настава имати да поправи неправду коју је чинила домаћем и материнском васпитању, да неће више мађијски поступати са радовима и вештинама чисто женским. Чак и у оном делу васпитања који је заједнички за оба пола, разлике треба да постоје. То је ствар „укуса, такта и психологије“. Прави феминизам састоји се не у томе да се примора жена да наличи на човека, већ у томе да се „покушају пробудити и развити сви њени дарови, и да се она спреми за све своје дужности, оне од јуче и оне од сутра, ако их се роди нових за њу“.

Сутрашња школа

Стара сколастика влада и данас готово неограничено у школама: дете не учи ни да види, ни да резонује, ни да суди: оно учи готово једино формуле и речи. Али новом друштву које се изграђује треба нов систем васпитања. Један француски учитељ овамо карактерише, у „Прегледу основне наставе“ (Revue de l' enseignement primaire), ту Нову Школу, пред којом старе методе неће наћи никакве милости:

1) *Дете треба да буде центар школе.* Не треба више полазити од заостале и празне средине коју представља школска средина, већ од средине у којој се дете креће, од његовог сопственог живота. — И из тог принципа произлази цела нова и научна педагогија. Програми ће се подесити према том животу и методе ће се инспирисати њиме.

2) *Познавање детета* је први услов правилне наставе. Рутина и емпиризам су и сувише владали у школи; данас се не може довољно истаћи вредност опште и дечје психологије и експерименталне педагогије.

3) *Кад се дете буде боље познавало, више ће се и волети;* стварна и дубока љубав је неизбежна за добро васпитање. Васпитање треба да буде једно благо и стално посвећивање у ствари, једно искрено жртвовање самога себе; посао учитељев као и лекарев захтева непрекидну оданост која се рађа из љубави спрам деце и из вере у свој посао.

4) *Програми,* довољно гипки да оставе наставницима широку иницијативу, биће прилагођени снази детета, његовој средини, његовим потребама. Сва нова педагогија је у томе. Она осуђује превремену наставу, журбу, претерано развијање извесних предмета, затим замор и књишко учење.

Она поставља проблем конкретне и професионалне наставе. Школа треба да буде ближа стварима: она треба да остави дете да се полако и сигурно прожме свим оним што представља стварни живот, за све предмете наставе, и нарочито за науке. Природне науке се не уче на

другом месту до у природи, у пољима, у шумама, дуж потока и поред језера, или испод великога неба. — Што се тиче ручног рада, није реч о томе да се пре времена заведе у школи професионална настава, но да се морално глорификује рад и да се дâ као основ школским вежбањима економски фактор.

5) *Методе ће бити живе*, то се само по себи разуме; оне ће се базирати на познавању детета, и биће задахнуте бригом за његово физичко и интелектуално развиће. Од инертног и млаког гледаоца, оно треба да постане учасник, и треба да буде доведено у могућност да добро види, добро чује и добро посматра, да би говорило и радило. Отуда организација часова за време шетње, директних експериментисања, непрекидне контроле. Како школа има за први циљ формацију потпунога бића, не ради се више само о формалном стицању знања, већ о правом васпитању, о минимуму интелектуалне и моралне културе која је потребна свакој индивидуи за њено интегрално развиће.

Економска криза и њене последице у настави

Економска криза коју данас преживљују све земље, донела је дубок поремећај и у средњој и вишој настави у Француској. „Средња настава, пише тим поводом „Време“ (Le Temps), доступна је једино имућној деци. Да би се предузеле и довеле до краја озбиљне студије, треба у будуће жртвовати знатан капитал који игра улогу прохибитивне тарифе у духовном храњењу данашње омладине“. Лист се пита да ли ће ускоро доћи време када ће гимназије бити приступачне само деци нових богаташа.

И виша настава, тврди „Школски преглед“ (Revue universitaire), пати такође од економске кризе. Далеко су времена када је један студент могао да учи школу с издржањем од 200 франака месечно. Чак и удвојивши ту суму, је ли му могуће да плати данас њоме стан, одело, обућу, храну, школарину, књиге и инструменте за рад? Међутим, треба бити имућан па моћи дати једном младом човеку 4 до 5000 франака који ће му једва осигурати најпотребније за живот. И овде је средња класа у опасности да плати трошкове рата.

Али то није све. Кад се савладају све те материалне тешкоће, студент дознаје да је за штампање његове докторске тезе потребно толико новаца, према садашњој цени штампе и хартије, да је он често, у тренутку кад треба да полаже докторат, заустављен том последњом препреком.

Бесплатна настава не би ту била од велике вредности. Стварање задруга могло би да ублажи у извесној мери скупоћу кирије и хране. Али, да би имале дејства, приватне иницијативе треба да буду ободраване и подржаване од стране државе, „која није створила с великим трошковима вишу наставу да би се њоме служили искључиво богаташи“.

„Не прође ниједна недеља, завршује „Школски преглед“, а да какав

беседник, службен или не, не дође да нам говори о светом праву детета да се уздигне докле му год то његове способности допуштају. Кад ли ће те шупље формуле постати стварност?".

Хигиенско васпитање у основној школи

Настава из хигиене не треба да буде чисто теоријска: деци треба дати *хигиенско васпитање* — то је идеја коју развија Д-р Мери, професор Медецинског Факултета у Паризу, у „Општем приручнику основне наставе" (Manuel général de l'instruction primaire).

Хигиену треба живети да би се она научила. Најбољи начин, дакле, да се хигиена предаје у основној школи, то је да се врши што је могуће више хигиенска акција. Школски лекар не може да игра активно ту улогу, јер он не живи стално с децом; он треба да буде саветник и помоћник учитељâ, али учитељи треба да буду директори дечјег хигиенског васпитања, као и сваког другог васпитања у школи, интелектуалног, моралног и физичког. Разуме се да је ради тога потребно, пре свега, да учитељи добију то васпитање у учитељским школама и да се њихово теоријско знање допуни специалним часовима на којима би та хигиенска акција била предмет нарочите пажње.

Учитељи који буду добили то потпуно и практично хигиенско васпитање наћи ће у школском животу многобројних прилика да врше своју улогу васпитача спрам својих ученика: било да је реч о чистоти тела и одела приликом ступања у школу или приликом купања под школским душевима; било да је реч о хигиени храњења приликом оброка у школској кантини; било да је реч о практичким демонстрацијама важности проветравања и доброчинстава од отвореног прозора и сунчане светлости; било, најзад, да је реч о користи физичких вежбања приликом игара и гимнастике. Хигиенско васпитање треба, дакле, да буде беспрекидно; уз то, оно треба да буде индивидуално и фамилиарно.

Али треба вршити и *колективну васпитну акцију,* предавањима приликом разних важних аката детињег хигиенског живота у школи, који ће послужити као илустрација предавања. Детету треба показати како ће постати чисто, али му треба објаснити и зашто треба да буде чисто. На тај се начин могу третирати многи предмети. — Не треба заборавити при том ни практична хигиенска вежбања и хигиенске игре са вежбањима. Несумњиво је да је хигиенско васпитање делотворно и потпуно нарочито у школама у отвореном простору; зато треба желети да се њихов број што више увећа.

Најзад и *слике* могу да помогну да се објасне принципи хигиене, али, још више но слике, филмови, методично и научно спремљени. Америка нам је показала какву моћну акцију може да врши пропаганда кинематографом.

Какав треба да буде нови Универзитет?

„Васпитање“ (L'Education) објављује предавање које је, ту недавно, Г. Шарл Дил држао у Паризу о реформи Универзитета. Две су идеје које је чувени византиолог нарочито ту истакао: о потреби једне широке спољне акције Универзитета, и о потреби присније г додира између професора и студената.

Универзитети су сада, каже Г. Дил, у главном заводи у којима професори спремају професоре. Је ли то, у данашње време, довољна улога за активност универзитета? Зар они не могу, зар они не треба да чине нешто више, да запремају, у јавном животу народа, знатније место, да врше дубљу социалну акцију, да имају шире зрачење? То је, за универзитете, битна улога, али су њу француски универзитети досад тек непотпуно испуњавали.

Међутим, ако се погледа на стране универзитете, енглеске, америчке, и — треба признати — немачке такође, видеће се да, у овим земљама, ниједно васпитање не изгледа потпуно ако није допуњено на универзитету. Из готово свију друштвених класа, гомиле младића долазе на универзитете да проведу на њима две до три, каткада и четири године. И одмах се види корист од тога. „Ја не говорим само, каже Г. Дил, о општој култури коју ту налазе ови младићи, култури слободнијој, пространијој, која отвара шире поље радозналости но што то може учинити средњешколска настава у гимназији; но мени нарочито падају у очи моралне користи које такво поступање додаје интелектуалној култури, начин на који то борављење на универзитету доприноси образовању карактера.“ У Француској међутим, студенти иду на универзитете да би свршили медецину или права, или постали професори; и тек један мали део њих долази на универзитет да на њему потражи допуну за своје интелектуално васпитање. На страним универзитетима, збива се противно: мањина долази у школу ради диплома, док је већина састављена од младића који, без икакве професионалне амбиције, долазе да затраже од универзитета општу културу.

Још се једна реформа намеће Универзитету: морална реформа, ближи, интимнији унутрашњи живот. На француским универзитетима не налази се, као на енглеским и америкаиским, свршена материјална инсталација која даје утисак домаћег огњишта и која одмах ствара моралну везу између студената. Студенат који је далеко од своје породице осећа се усамљеним. Прека је потреба, такође, да има присније г додира између Факултета; потребни су, тако исто, и додири између људи, у првом реду између професора. А затим, раздаљина између професора и студената је и сувише велика. Било би тако добро, међутим, кад би се између њих успоставила нека врста породичне везе: кад би ученик могао да дође да затражи савет од наставника, да га види имтимније но за време предавања. У Америци, професори призивају једном недељно сту-

денте на чај код себе. Наставник чак може да посвети мало ђака у свој рад; на тај начин, он развија његову личност, његов критички дух, и предавања имају за студента сасвим другу драж, изгледају му као да их је преживео, кад им је тако сâм познао и испитао идеју. *С. П.*

РАЗЛИЧНОСТИ

ПРОСВЕТА У РУСИЈИ

Како стоји данас просвета у Русији? Теоријски, рекло би се као да је све учињено да та страна живота буде доведена у најбоље стање. Уведена је општа обавеза учења; у селима се, као што су ми причали људи који су дошли из Тамбовске губерније, та обавеза уводи принудним мерама: у село које не показује довољно ревности према науци усељава се одред војника, који кундацима гоне сељаке и сељанке у школу. У касарнама је обавезно учење. Према статистичким подацима „Наркомпроса“ (Народног Комисаријата за Просвету), број народних школа је неколико пута већи него пре: нема села где не би било школе или интерната (за неколико најближих заселака); свуда се отварају библиотеке, читаонице, сталне и покретне, — на све стране путују инструктори. Али — у школама нема букварова, нема хартије, пера, оловки, мастила, што је признао и сам комисар народне просвете, Луначарски. Често се школе и интернати не греју или се греју мало, осветљења нема никаквог, а зими се после три или четири сата никако не може радити.

Учитељи су испод сваке критике. „Наркомпрос“ у тако важној ствари као што је просвета више обраћа пажњу на лица која припадају комунистичкој партији, што је за њега важније него стручно знање и педагошка спрема. Учитељи и учитељице иду нарочито у интернате, због следовања, и ничим неће да се занимају, сматрајући да су дужни само да науче децу комунистичком катихизису и певању Интернационале. Интернати су пуни прљавштине, инсеката и потпуног нереда. У школама и интернатима где раде некомунисти постављају се комисари комунисти ради политичког надзора над особљем, најчешће људи незналице, груби, који хоће да се мешају и у наставу и који достављају комисаријату о свему што им падне на памет. Као резултат јављају се: позив у комисаријат, примедбе, премештаји, па и само отпуштање из службе. Све што не одговара комунизму гони се и протерује. Тако су у московској губернији прогањани учитељи Толстојевци у дванаест школа због некомунистичког правца, ма да су деца обожавала учитеље и живела с њима не може боље бити.

У совјетским, бар у нижим школама, деца се несумњиво васпитавају у комунистичком духу. Тако је члан енглеске радничке делегације Гест, у своме извештају на седници Фабијанског друштва изнео да су деца коју је виђао на дечјим скуповима, у школама, дочекивала Енглезе комунистичким говорима, као одрасли, и да су тачно знала оне комунистичке истине које треба да зна сваки комунист. У школама се омладина васпитава, ако се уопште васпитава, у комунистичком духу. Приређују се свакојаке светковине с певањем револуционарних, највише комунистичких песама, позоришне представе, држе се одговарајући говори. Све то, наравно, оставља утисак на дечју психологију.

Средња школа је у тако исто јадном стању. Потребно је напоменути да је сам стари наставнички кадар далеко од тога да буде на висини своје дужности. Наравно да и њега као и све у неколико оправдава глад и зима, али се ипак мора рећи да наставници немају свести о нужности да се ради за децу. Професори не долазе на часове, или, ако дођу, седе у канцеларији, и деца морају по неколико пута да их зову на час (о томе су се жалиле саме ученице). Професори, на које се пре свих других почело сумњати, били су до сада најмање обезбеђени у погледу следовања. — Сем општег грађанског следовања они нису добијали ништа више, док су чиновници у совјетским надлештвима, уз своје обично следовање, добијали разне друге продукте. То их је приморавало да траже друге зараде, неко место у каквом совјетском надлештву, и да тако буду на служби цео дан, од 10 сати јутра до 10 сати вечера, што их је уз гладовање чинило потпуно неспособним за рад. Сем тога, школе се не греју, водоводне и канализационе цеви попрскале, као свугде, намештај из учионица још прошле године је употребљен на ложење пећи, уџбеника и писаћег материјала нема, настава се изводи усмено. Никаквог правилног занимања није било, деца су долазила у школу „да ручају“, т. ј. да приме мајушни комадић хлеба и тањир посних шчи. У Москви је било 2—3 старе приватне гимназије (Репманова, Флерова), које су покушавале да раде нормалније, захваљујући тесној вези међу старим професорима, па и то не врло успешно. У Петрограду је ствар стајала нешто боље. Тамо је криза у дрвима била мања, а можда су и наставници савесније вршили свој посао.

Интернати, који су заменили старе институте и склоништа, материјално су боље стајали: зграде су се грејале (већином грађом из порушених кућа), примали су најбоље намирнице, и кад управитељи не би крали, деца би се могла хранити сношљиво. Али овде има друга несрећа: прво, по речима самих професора који раде у тим интернатима, код деце се развија готованство, навика да живе на туђ рачун, и нека врста снобизма, својственог привилегованим школама, и, друго, сви који живе у интернатима заражени су тајним пороцима (велим то по речима човека који заслужује потпуно поверење). У интернатима су смештена

у главном радничка деца. Деци се овде приређују свечаности, воде их у позориште, музеје, лети праве излете, приређују игре.

Најбоље су организоване, бар у Москви, дечје баште. При њиховој организацији допуштала се широка приватна иницијатива; тако је бар било кад су се баште налазиле под управом комисије социјалног обезбеђења (после су потпале под комисију спољних послова). Свакоме ко је желео да отвори такву башту допуштало се да поднесе план, саопшти број ученика и место; комисаријат је радо давао дозволу и снабдевао је такву установу огревом и животним намирницима за јело.

Како су радили универзитети и друге више школе? Број ученика јако се умањио. Тежак живот у Москви и Петрограду многе је принудио да остану у унутрашњости; 2400 рубаља, колико је одбор социјалног обезбеђења издавао сваком студенту, било је одвећ ништавна сума да би се од ње могло живети. Много студената било је мобилизовано, и, најзад, општа појава — одлазак у службу да би се могло исхранити. А они студентски елементи што су нагрнули у универзитете кад су се универзитетска врата широко отворила за сваког ко је хтео да се упише, независно од њихова знања и развитка, брзо су се заситили науке, уморили се и волели су да се врате у своју средину.

У Петрограду има 2-ги Народни Универзитет за раднике, с интернатом, у Тавридском двору. Слушалаца има, али не баш много, јер ма да су курсеви упрошћени и скраћени, ипак се бележе у виду семинара, неке врсте испита.

Приређују се сем тога јавна предавања о општим и посебним питањима, али не одвећ често, у толико више што се о „свакој теми“ не сме говорити. Предавања држе лица која по својим политичким погледима нису даље у десно од мењшевика (социалних демократа). Држе се предавања и о религиозним питањима. Тако на пр. комисар Луначарски у једном своме предавању доказивао је да нема Бога и не треба га, а после неког времена доказивао је некакав свештеник да има Бога и да је потребан... Бивају митинзи, али врло ретко и строго одређене комунистичке садржине, и допушта се да говоре на њима још једино мењшевицима интерналистичке нијансе.

У Петрограду се приређују предавања из историје револуционарног покрета (н. пр. Дејч о музикалним темама, о уметности и т. д., у Књижевничком Дому). Публика скоро увек иста — стара интелигенција која је остала жива и још није побегла у иностранство. И предавања и лектори чине тежак утисак...

Недавно је отворена Слободна Филозофска Академија, где држи предавања Иванов-Розумник, Питирим Сорокин и др. Публика као да се интересује њиховим предавањима, али њу чини опет та иста интелигенција — радника нема.

Отворено је много течајева техничких и за давање општег обра-

зовања у духу енглеских и француских политехника, где се ради увече од 8 сати. За војнике су уведени нарочити течајеви, како у касарнама тако и ван њих. Ту се држе предавања о свакојаким темама — историским, књижевним, научним и политичким. Лектори могу бити и некомунисти (за те врсте предавања очевидно недостаје комуниста), беспартајни, мењшевици, социјалисти револуционари из мањине (група Волжскога); не знам да ли би допустили да држи предавање и неком од десних социалних револуционара.

(Превео с руског М. М. М.) Х. ВИСОЦКА

БЕЛЕШКЕ

Француско учитељство. — Данас у Француској има три федерације учитељских група: 1) десница, представљена противсиндикалним групама које су приступиле Федеративној заједници француских чиновника; 2) левица, коју представља Федерација синдиката учитеља и учитељица из Француске и колонија; 3) крајња левица, коју представља Федерација синдиката наставе. Један велики број француских учитеља — уплашен претераним изјавама једних, и немајући вере у акцију других — не припада ни једној од ове три групе. — Најјача је међу њима група учитељских синдиката, која броји више од 40.000 присталица. Наредбама Министарства Просвете, ти су синдикати требали до 30 септембра ове године да се преобразе у удружења основана сходно закону о чиновничким удружењима; зато је Федерација синдиката одржала последњега 24 септембра један изузетан конгрес, да испита нову ситуацију и реши о свом будућем држању. Конгрес је најпре једнодушно осудио „самовласност и илегалност“ Министрових циркулара, налазећи да је удруживање учитеља независно од сваке хиерархијске субординације, и да нема везе с њиховим функцијама; затим је, са 108 гласова на 117 гласача, одлучио да изиђе на суд, да би ту утврдио синдикална права чиновника. Али, да се не би заподело осамдесет парница — на сваки синдикат по једна, — конгрес је, пре тога, одлучио да се сви окружни синдикати групишу у један јединствени Национални Синдикат.

Продужење школовања у Француској. — Француска Влада поднела је Сенату предлог закона о продужењу обавезног школовања. Школовање ће бити продужено до четрнаест година. Уз то ће бити заведене строге казне да се осигура уредно похођење школе.

Тако, на захтев школског надзорника, родитељи, тутори, или одговорне личности, који пропусте да упишу у школске листе дете од шест до шест и по година, биће позвани пред „примирителног“ судију и осуђени, ако не поднесу никакав оправдан разлог, на глобу од 5 до 25 франака. Та ће глоба бити удвојена ако дете има од шест и по до седам година, и учетворостручена ако има седам до осам година. Ако има више од осам година, родитељи, тутори или одговорне личности биће, на тражњу школског надзорника, изведени пред првостепени суд који ће их осудити, ако не наведу никакав важан разлог: 1) на глобу

од 50 до 200 франака; 2) на одузимање, бар за годину дана, грађанских и породичних права.

С друге стране, тим пројектом се жели постићи да се осигура уредно похођење школе: учитељи ће морати, у нарочитом регистру, бележити ученичке изостанке. Ако не буду поступили по тој наредби, они ће се изложити административним казнама које могу да иду до уклањања од дужности за неко време или за свагда. — „Примирителни“ судија, обавештен о неоправданим изостанцима дечјим, упутиће најпре родитељима прекор; ако се случај понови у току дванаест месеци после опомене, судија, извештен од школског надзорника, позваће родитеље или одговорне личности на суђење и осудиће их на глобу од 5 до 25 франака. Нов поновљен случај у току идућих дванаест месеци повлачи глобу од 10 до 50 франака. У случају да је, у току једне школске године, дете одсуствовало, без оправданих разлога, с више од половине часова, родитељи, тутори или одговорне особе могу бити, на захтев школског надзорника, изведени пред првостепени суд и осуђени на привремено или дефинитивно одузимање политичких, грађанских и породичних права.

Исто су тако предвиђене казне за свако лице које буде употребило неко дете на посао за време школског рада.

Свима овим енергичним мерама, Француска Влада се нада смањити број неписмених у Француској, који је 1907 износио 5 од сто, и који се још увећао у току рата.

Реформа немачких школа. — Последњи конгрес немачког Учитељског Удружења (Lehrerverein) — које групише више од 130.000 немачких учитеља — бавио се нарочито школском реформом. Ево какав је, тачка по тачку, реформни план који су немачки учитељи предложили својој влади:

1. Демократија има за основицу васпитање свих грађана које развија до највећега степена њихову производну способност и њихову моралну одговорност. Отуда јавна школа треба да пружи могућност свој омладини да култивише све своје способности и све своје физичке и интелектуалне силе. Она ће дакле бити установа за популарно васпитање изведено према једном једином плану, имаће своју самоуправу, и њени пододељци и степени биће тесно везани међу собом.

2. Утврђује се похођење школе од 6 до 18 година: најмање осам година у редовној школи, остатак било у школи тога рода, било у каквој професионалној школи. — Јавни дечји вртови за децу изнад три године, с факултативним посећивањем за највећи број, али обавезни за оне који не добијају никакво редовно васпитање код куће.

Слободне школе задржаће се у колико буде потребно да се приведе у дело закон о обавези. Надзор и инспекција од стране државних чиновника. Никаква јавна помоћ.

3. Бесплатност јавне наставе, сходно принципу унитарне школе; бесплатност школског материала; помоћ за издржавање сиротним ученицима.

Специални заводи за болесне свију категорија.

Умножавање школа разних родова и степена на свима тачкама земље, према констатованим потребама.

4. Јавне школе треба да буду заједничке деци свију вероисповести. Религијска настава неће се више сматрати као предмет из програма.

Религиозним друштвима допустиће се да је дају у школским локалима у сате кад ови буду слободни. Ниједно дете није обавезно да је прима.

5. Редовна и брижљива лекарска инспекција школске младежи. Развијање садањих установа које имају за предмет материално благостање и физичко васпитање деце: „јасала", чуваришта, дечјих вртова, школских радионица, шегртских „огњишта", колонија за време распуста, школа у шуми, екскурзија, борављења на селу, итд.

6. Спремање учитеља према духу и принципима унитарне школе, и сходно респективним потребама разних грана и разних степена наставе.

Општа култура даваће се у заводима који воде универзитетским студијама, и у заједничким разредима: ни у ком случају у специалним заводима.

Професионална (теоријска) култура добијаће се на педагошким Факултетима који ће се основати на Универзитетима; практично спремање биће осигурано на тим истим Факултетима помоћу специалних института и вежбања.

7. Стварање једног сталног Савета образованог од наставника и не-наставника, ради студије и испитивања свих питања која се тичу јавне школе, као и свих пројеката, предлога и иницијатива који имају за циљ ма какав напредак или реформу васпитања и наставе.

8. Скала плате према унитарном принципу за све наставнике свију степена. Увођење, у финансијском погледу, учитељâ у општи кадар државних чиновника, и награда саобразно вредности њихове претходне културе и достојанству њиховога професионалнога рада.

9. Раздвајање наставничких функција и верске службе. Потпуна слобода савести осигурана учитељима. Наименовања независна од сваког партијског обзира или утицаја.

10. Администрација јавне наставе:

Школа је државна установа; учитељи и учитељице су државни чиновници.

Једна јединствена виша власт (државна власт), којој је придодат један Виши Савет састављен делом од чланова наставе а делом од представника разних занимања, има за дужност да одржава потребно јединство плана и погледа у свима заводима васпитања и наставе.

Школска администрација биће установљена унитарно према принципима самоуправе, за све категорије школа. Њу ће вршити на свима степенима административна тела састављена од учитеља изабраних у свима категоријама заинтересованих школа и представника свих класа народа, заједно са државним властима. Технички саветници биће придодати тим телима.

Инспекција школа припада искључиво држави. Она ће бити поверена људима од струке, позваним на дужност од стране државе, уз сарадњу самог учитељског тела. Наименовања инспектора вршиће се једино према вредности коју компетенти буду показали у вршењу своје наставничке дужности.

Нова пруска уредба о управи школа и учитељским већима. — Пруски Министар Просвете прописао је недавно нову уредбу о управи школа и о учитељским већима. Министар најпре објављује своју намеру да дâ управи школа карактер сарадње који приликује демократском облику немачке државе. Затим, он поставља следеће принципе:

Учитељско веће има за дужност да дискутује и утврђује, у гра-

ницама своје власти, све мере које могу допринети благостању школе и напретку студија. Имају право већања сви титуларни учитељи и сви чланови персонала који су на дужности у школи од пре више од шест месеци. Ако који учитељ сматра да је његово право повређено неком одлуком већа, он може да запише свој протест у записник и да тај записник пошље инспектору. Оспорена одлука неће моћи ступити на снагу пре но што хиерархијски претпостављени дâ о томе своје мишљење.

У надлежност учитељског већа спадају следеће ствари:

Принципи поделе наставе и разреда, заступништво учитељског тела;

Методе које треба усвојити за прелазак ученика из разреда у разред и одлуке о спорним случајевима;

Располагање школским фондовима;

Уједначење рада разних чланова учитељске колегије.

Управник школе посећује часове као председник учитељског већа, да се обавести о животу школе. Он има права да даје упутства титуларним учитељима само ако су та упутства сходна одлукама учитељског већа или учињена у име виших власти.

Надлежност је управника школе:

Да служи као посредник између школских власти и учитељске комисије;

Да води књиге и шаље прописане извештаје;

Да врши посао око уписа ученика, промене школе и завршетка учења;

Да сазива учитељска већа и извршује његове одлуке;

Да дели разреде и предмете и прави програме и распореде часова према принципима постављеним од већа и водећи колико је могуће рачуна о жељама учитеља;

Да посредује између родитеља и наставника у случају сукоба;

Да даје одсуство члановима колегије до три дана.

Сваки титуларни наставник одговоран је за свој рад у разреду учитељском већу и школским властима. У школским питањима, сваки учитељ је за родитеље прва инстанција. Што се тиче права чланова колегије да се посећују и да узајамно инспицирају своје разреде, учитељско веће прописује о томе правила у појединостима.

Тим новим уређењем знатно су увећана права и дужности целог наставног особља. Министар изражава, завршујући, жељу да ће учитељи и учитељице умети употребити дату слободу и да ће се у том новом положају руководити само бригом о напретку школе и старањем за омладину која им је поверена.

Уговор о миру у баварским школама. — Финансијски одбор баварског Landtag-a имао је 26 фебруара ове године да проучава једно врло интересантно питање. Један посланик је био предложио: 1) да се да сваком ђаку средњих школа, при изласку из школе, по један примерак уговора о миру; 2) да сам уговор о миру буде наставни предмет у школи. Сабор је нашао да је уговор, у свом садањем облику, сувише компликован и тежак за читање, али су извесни његови чланови изразили жељу да се од њега направи једно специално издање за ђаке и да им се то издање разда у току последње школске године.

У пркос замерака да је незгодно уводити политику у школу и подражавати „кобне заблуде француске педагогије која се труди да одржава код малих Француза, пригодном лектиром, мржњу спрам Немачке“, предлог је био примљен.

Немачка после рата. — „Чикашка Трибуна“ (Chicago Tribune) пише овако о Немцима после рата:

Немачки народ, једини међу свима народима у Европи, изгледа да је увидео огромну и неизбежну потребу унутрашњег мира и рада. И ако је претрпео једно од најстрашнијих разочарења и једну од најтежих моралних реакција које су се виделе у историји света; и ако је и сам за тренут био вргнут у вихоре реакције, он је ипак с невероватном брзином преузео владу над собом. Деструктивни радикализам је био бачен у кврге. Немачки народ се одупро тешкој ситуацији; оно што се не може променити примљено је без очајања, и обнова је почела.

Ма шта да мислимо о недостацима немачке културе и немачког народног карактера, морамо ипак признати да Немачка даје данас својим супарницима пример о коме би они требали да размисле и на који би добро учинили да се угледају. Ако Немци производе у пркос тешкоће свог рада, док Енглези, Французи, Талијани и Американци штрајкују, окивају своју индустрију, смањују своје часове рада, умањују стварну продукцију кратких сати који преостају, подижу наднице на висину која укида сваку добит капиталу, онда је могућа само једна последица од тога. Рад ствара благостање, нерад га уништава. Штедња одржава благостање, расипање га упропашћује. Немачка ће се придићи и претећи ће своје такмаце, ако ови остану доколни и продуже штрајковати и расипати, док Немачка ради и штеди.

Мобилизација рада у Бугарској. — Париско „Време“ (Le Temps), у броју од 8 новембра о. г., саопштава ову особито интересантну новину:

Интернационални биро рада објавио је текст бугарског закона о јавном раду. Тај закон, који се примењује у Бугарској од месеца јуна ове године, садржава одредбе које су још мало познате у Европи. Ево њихових главних линија.

Младићи и девојке приморани су да врше јавну службу економског карактера, која траје годину дана за људе и шест месеци за жене. У првој периоди те службе, младићи, који ће бити скупљени у својим касарнама или државним грађевинама, добиће потребна упутства да би се оспособили за посао. У другој, они ће бити употребљени на јавне радове или на агриколну и индустријску продукцију. Закон чак предвиђа и једну врсту опште мобилизације, за све грађане од 20 до 50 година, у случају какве опште несреће која би створила хитне потребе. Што се тиче девојака, оне ће и даље живети у својој породици, али ће походити радионице створене у местима најближим њиховим становима.

Управа овог одељења за рад је чисто грађанска, али закон предвиђа ослобођења и одлагања службе, готово истоветно онако као што то највећи број европских закона предвиђа за војну службу.

Према Г. Стамбулиском, који је спремио законски пројект, бугарска влада намерава установом ове службе јавнога рада да постигне следеће резултате: да убрза економску обнову земље, да дâ омладини модерно физичко и интелектуално васпитање, да култивише код бугарског народа интересовање и љубав за опште добро земље и да развије у њему дух сарадње и узајамне помоћи, и најзад, да створи нов извор прихода за државу.

Реформа грчких школа. — Грчкој скупштини поднет је недавно предлог о установљењу једне јединствене школе. По том предлогу, сва

деца слушала би иста предавања у основним школама шест година. У том тренутку, бифуркација: једни ће продужити своје основне студије (виша основна настава за време три године); ту, нова бифуркација ка техничкој и професионалној настави, с једне стране, и Учитељској школи, с друге стране, за још три године; други део деце слушаће средњешколску наставу шест година.

Оскудица учитеља у Енглеској. — Службени извештаји енглеског Министарства Васпитања истичу садању недовољност нових учитеља. Министарству треба, у нормално време, 9000 нових учитеља сваке године; тој цифри треба додати још 6000 учитеља годишње колико је потребно за примену новог закона о продуженој школи. Али, лањске године, укупан број нових наставника изнео је 5274, од којих само 665 учитеља. Несумњиво је да наставнички позив привлачи мало људе.

„Journal of Education" одговара том приликом на поређења која се тако често праве између скромних прихода либералних професија и високих надница којима се плаћа ручни рад: ипак, који би се професор, који би се лекар променио с једним чистачем или рударом, макар како ти радници били добро плаћени?

БИБЛИОГРАФИЈА

Књиге послате Уредништву:

Wilhelm Wundt i njegovo značenje (Prigodom smrti Wundtove 1 septembra 1920). Napisao Vladimir Dvorniković. — Zagreb, 1920. Naručuje se kod pisca, Zagreb, Sveučilište. S. 31, Cijena 4 din. (Filozofijska Biblioteka, br. 1).

Црква у области права. Искрена реч и у своје време. Написао професор Атанасије М. Поповић. — Сремски Карловци, 1920. С. 40, цена?

Милан Шевић, *Српска граматика.* Примери — Правила — Вежбања. За ниже разреде средњих школа. Први део. — Београд, издање књижарнице Рајковића и Ћуковића, 1920, С. 100, цена?

Милан Шевић, *Српска Читанка* за средње школе у Краљевству Срба, Хрвата и Словенаца. Књига I, за први разред; књига II, за други разред; књига III, за трећи разред; књига IV, за четврти разред. — Београд, издање књижарнице Рајковића и Ћуковића, 1920. С. 125, 109, 141 и 157, цена 7·50, 7·50, 10 и 10 динара.

Одговорни уредник
С. ПЕТРОВИЋ
Душанова улица бр. 5, Београд.

Државна Штампарија
Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца,
Београд.

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ

БРОЈ 6 ДЕЦЕМБАР 1920 ГОД. XXXVII

СЛУЖБЕНИ ДЕО

ОПШТЕ ОДЕЉЕЊЕ

УКАЗИ ЊЕГОВОГ КРАЉЕВСКОГ ВИСОЧАНСТВА ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИКА АЛЕКСАНДРА

ПОСТАВЉЕЊА

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 25 новембра ове године, на предлог Господина Министра Просвете, постављени су:

при обласном инспекторату на Цетињу:

за писара I класе, Ђуро Ђуровић, бивши писар Министарства Просвете на Цетињу;

на Филозофском Факултету Универзитета у Скопљу:

за писара II класе, Јулијана В. Поповићева, званичник Окружне Финансијске Управе у Скопљу;

на Универзитету у Београду:

за књиговођу, са годишњом платом од 5.000 динара, Хранислав Минић, рачунопоиспитач Главне Контроле.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 7 децембра ове године, на предлог Господина Министра Просвете, постављени су:

на Правном Факултету у Суботици:

за ванредног професора Историје Срба, Д-р Алекса Ивић;

на Медецинском Факултету Универзитета у Београду:

за редовног контрактуалног професора Физиологије, са годишњом платом од 9.000 динара и личним додатком од 6.000 динара, Рихард Бурјан, професор Физиологије из Лајпцига.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 25 новембра 1920 године, на предлог Господина Министра Просвете, решено је:

да се указ од 26 марта 1920 године, којим је управник Државне Штампарије, Данило Живаљевић, стављен у стање покоја, стави ван снаге закона.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 25 новембра 1920 године, на предлог Господина Министра Просвете, а по саслушању Министарског Савета, решено је:

да се, на основи § 70 закона о чиновницима грађанског реда, Управник Државне Штампарије, Данило Живаљевић, стави у стање покоја са пенсијом која му по годинама службе припада.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 14 децембра 1920 год., на предлог Господина Министра Просвете, постављен је:

у Државној Штампарији:

за писара I класе, Милорад Игњатовић, досадашњи писар II класе Државне Штампарије.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 11 децембра 1920 године, на предлог Господина Министра Просвете, постављен је:

у Министарству Просвете:

за секретара III класе, Д-р Милан Главинић, свршени филозоф.

ПЕРИОДСКЕ ПОВИШИЦЕ

Господин Министар Просвете одредио је периодску повишицу плате:

пешу, Д-р Радовану Кошутићу, ванредном професору Универзитета у Београду, — ПБр. 9094 од 16-II-1920.

ОДЛУКЕ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

Одлуком ПБр. 8541 од 15-XI-1920 године потврђен је избор за хонорарног професора Техничког Факултета за Електрохемију и Електро-механику, Николаја Пужина, са годишњим хонораром од 6.000 динара и правом на додатак на скупоћу.

Одлуком ПБр. 8427 од 9-XI-1920 године одређени су у комисију за изједначење закона о Универзитету у Краљевини, и то: са Београдског Универзитета пет чланова; са Љубљанског Универзитета пет чланова, и са Загребачког Свеучилишта два члана и по један члан Високе Техничке Школе и Високе Ветеринарске Школе.

Одлуком ПБр. 9445 од 20-XII-1920 године наређено је да врши дужност начелника за Средњу, Вишу и Основну Наставу г. Лазар Кнежевић, начелник Општег Одељења.

Одлуком ПБр. 9294 од 15-XII-1920 преведен је на плату од 7500 динара г. Д-р Тома Живановић, редовни професор Универзитета у Београду.

Одлуком ПБр. 9376 од 18-XII-1920 одобрено је да се за попуну библиотеке Српскога Семинара на Универзитету у Београду издаду бесплатно „Српске Новине“ које су излазиле на Крфу, као и сви бројеви „Службених Новина“ од ове године.

Одлуком ПБр- 8535 од 25-XI-1920 одобрено је да се „Историја Словенских Права“, од пок. Д-р Мијушковића, штампа у Државној Штампарији бесплатно, као уџбеник за Правни Факултет, у 3.000 примерака, на терет буџета Државне Штампарије. Породици пок. Мијушковића издаће се на име откупа за прво издање 20.000 динара.

ПРЕТПИСИ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

Господин Министар Просвете претписом својим поставио је:

на Филозофском Факултету Универзитета у Београду:

за лектора енглеског језика, Алека Брауна, свршеног студента Кембричког Универзитета, са годишњом платом од 4.000 динара и правом на додатак на скупоћу, — ПБр. 7775 од 10-XI-1920 године, и

за привременог препаратора катедре за примењену зоологију, Ану Микрину, са годишњом платом од 2400 динара, — ПБр. 8798 од 30-XI-1920.

РАДЊА ГЛАВНОГ ПРОСВЕТНОГ САВЕТА

— 1183 редовни састанак, 31 августа 1920 године —

Били су: председник г. Д-р Богдан Гавриловић; чланови: г. г. Лазар Кнежевић, Д-р Никола Вулић, Д-р Александар Белић, Миливоје Симић, Никола Лазић, Дим. Тричковић, Љуб. Протић, Д-р Миливоје Јовановић, Мирко Поповић, Милан Костић, Бранко Таназевић, Лепосава Бошковићева, Недељко Дивац и Михаило Станојевић.

Пословођа: секретар Славко Миловановић.

I. Прочитан је и примљен записник 1182 састанка.

II. Г. Миливоје Симић, као члан комисије за дефинитивну редакцију *Правила о полагању приватних испита у средњим школама,* саопштава да је комисија свршила тај посао.

Савет је одлучио: да се препис ових правила достави Г. Министру Просвете.

III. Прочитано је писмо Г. Министра Просвете од 16 јула ове године СНБр. 9808 са молбом суда и грађана варошице Бољевца у округу тимочком да се у Бољевцу отвори нижа гимназија.

Савет је мишљења: да се ово, и поред најбоље воље, не може учинити због оскудице у наставничком особљу.

У вези са овим Савет је одлучио: да се умоли члан г. Д-р Белић за реферат о томе на који би начин требало приступити оснивању и отварању нижих и средњих професионалних школа, у којима се осећа у нас све јача и већа потреба.

IV. Прочитано је писмо Г. Министра Просвете од 27 јула ове године СНБр. 7986, с молбом грађана града Бара да се у том месту отвори нижа гимназија.

Савет је мишљења: и ако се увиђа потреба за отварањем ове школе, не може се изаћи у сусрет молби, јер материјална средства у овај мах то не допуштају. Ако доцније буде за то могућности, молбу треба уважити.

Овим је овај састанак закључен.

1184 редовни састанак, 2 септембра 1920 године

Били су: председник г. Д-р Богдан Гавриловић; чланови: г. г. Лазар Кнежевић, Д-р Никола Вулић, Д-р Александар Белић, Петар Типа, Миливоје Симић, Никола Лазић, Димитрије Тричковић, Љуб. Протић, Д-р Миливоје Јовановић, Милан Костић, Лепосава Бошковићева, Недељко Дивац и Михаило Станојевић.

Пословођа: секретар Славко Миловановић.

I. Члан г. Д-р Никола Вулић чита свој реферат о рукопису г. Дамјана Божића: *Латинска читанка.* Реферат гласи:

Част ми поднети Главном Просветном Савету следећи реферат о Латинској Читанци од г. Дамјана Божића.

Г. Божић није израдио ову читанку према којој нашој латинској граматици, и већ зато било би врло тешко служити се његовом књигом у нашим школама.

Даље, писац није одвојио оно што има да се пређе у првој години учења латинског језика, и услед тога често се неће знати шта је за које ученике.

Затим, при бирању штива г. Божић је пазио само на то да дотично граматично правило буде илустровано, а садржина ту је споредно, те су често примери штури.

Напослетку, у овој латинској читанци није обележен квантитет самогласника пред два или више сугласника, што значи да ученик неће умети изговорити правилно многе речи.

Мишљења сам да би се књига могла употребити тек пошто би се учиниле у њој измене у овом смислу.

Усвајајући реферат, Савет је мишљења: да би се употреба ове књиге у средњим школама могла одобрити тек по учињеним изменама а по примедби у реферату. Референту издати 100 динара за хонорар.

II. Читају се реферати г. г. Владимира Р- Ђорђевића и Милоја Милојевића о рукопису *Краћак преглед музичке теорије* од г. Димитрија Стојачића учитеља. Реферат г. Милоја Милојевића гласи:

Част ми је известити да сам прегледао „Кратак преглед музичке теорије..." од г. Димитрија Стојачића, који ми је Главни Просветни Савет имао доброту послати на реферат, и налазим да се он не може употребити за уџбеник у основним, средњим и стручним школама:

1. јер му недостаје система;

2. јер је писан стилом коме се не би могло наћи имена. Ево примера:

„*На чега* треба да пазимо при писању нота? При писању нота треба да пазимо да се главе нота од своје опредељене линије или простора даље не распростиру и да *ноћни држак* усправан и танак буде." — „Од чега зависи назив ноте? Назив нота зависи на нотном систему у почетку лежећег кључа"; и још безброј других примера;

3. јер су извесни музички појмови нетачни или веома нејасно објашњени. На пример: линијски систем, нотни систем, глас-тон. Помоћни линијски систем за писца је: *споредне*

линије (?!) Место *продужити ноту по трајању тачком*, писац каже да тачка *повећава* (!) вредност ноте, и тако даље;

4. што ова књига, писана „поглавито за певање", ничим не тежи томе: да децу упути у царство музике певањем, заиста живим певањем на рационалној основи солфеђа, него се задржава на најбаналнијим теоретичарским и апстрактним објашњењима која ничему не служе.

5. што је по програму опширна, јер додирује и домен наставе клавира, што ни у коме случају не улази у наставу музичке теорије.

Реферат г. Владимира Т. Ђорђевића гласи:

Господин Стојачић је имао похвалну намеру да изради један „Кратак преглед музичке теорије", који би се употребио у различитим нашим школама; али, одмах да кажем, изгледа да је његово схватање за овакве ствари било наивно, а његово знање недовољно. И ако је г. Стојачић „учитељ и оспособљени хоровођа", те се могло претпоставити да има у довољној мери и методе у раду, и познавања музичког градива за један елементарни преглед музичке теорије, намењене школи, читање његовог рукописа показује да ствар стоји сасвим другојаче.

Писање уџбеника из музике у нас је доста стара ствар и чини већ приличну литературу. Као што је било природно, јављали су се, по реду, све савршенији и бољи уџбеници. Према томе, могло се очекивати да ће најновији уџбеник представљати синтезу онога што је најбоље у нас урађено на музичким уџбеницима до данас; даље, рад на томе послу код странаца, и најзад, кратко искуство самога писца. Међутим, уџбеник г. Стојачића, и ако има, бар по форми, излед једног катихизма музичке теорије, не представља такву синтезу. Он је намењен „ученицима основне школе V и VI разреда грађанске гимназије и учитељске школе", како каже г. Стојачић у предговору, али се ни из далека неће њиме моћи послужити ни наставници, поред свега упутства које им писац даје у предговору. Ученици се неће моћи њиме послужити, јер није градиво у њему изложено довољно јасно, ни довољно прегледно, ни довољно методски, ни довољно тачно, ни довољно српски. Наставници се неће моћи њиме послужити, јер ће и са минималним искуством, сами, доћи до бољих путева како треба улазити у теорију музике, како треба распоређивати музичко градиво и како га обрађивати, но што су путеви које г. Стојачић, врло неодређено и нејасно, препоручује.

Није потребно приказивати читав рукопис г. Стојачића, па да моје тврђење буде потпуно документовано. Довољно је да наведем само прву страну, па ће се видети не само како г. Стојачић рђаво уводи ученике у посао, него и одсуство јасноће, прегледности, методичности, тачности и правилности српскога језика.

1. *Јасноћа.* Господин Стојачић пита: „Како обележавамо *мртве* гласове?" Одговор му је на то: *„Мртве* гласове обележавамо *са* нотама". Међутим нигде дотле није речено шта су *мртви* гласови.

2. *Прегледност.* Одсутност прегледности је очевидна чим се погледа колико је нових, ученицима непознатих ствари, стрпао само на једну страницу и којим је то редом учинио: „теорија музике", „уметничко певање," „мртви гласови," „ноте," „нотни систем," „кључ", разне врсте нота; а да не поменем: „сопран," „алт," „мезосопран," „тенор" и т. д. Ко год има ма и најмањега појма о излагању музичкога уџбеничкога градива, знаће да се овим редом и оволиким градивом само на једној страници не ствара прегледност, већ на против.

3. *Методичност.* Она је потпуно занемарена. У место да се од најелементарнијих ствари у музици прелази постепено у нове, мање елементарне, наслањајући излагања једна на друге, г. Стојачић прелази с предмета на предмет, занемарујући органску везу међу њима. После питања: „Шта је теорија музике?" прелази на друго питање независно од првога: „Колико врсти имамо човечијег гласа?" затим, на треће, независно од другога: „Како обележавамо мртве гласове"? најзад, на четврто: „Колико врста имамо оваквих нота?" независно од трећега питања, и тако даље.

4. *Тачност.* И тачност је пишчева врло сумњива. На питање: „Шта називамо теоријом музике?" он одговара: „Теоријом музике називамо скуп свију оних правила, која се на *уметничко певање односе*". Међутим теорија музике, као што цео свет зна, не односи се само на уметничко певање. Даље г. Стојачић каже: „Ноте су знаци, који показују како нам ваља гласове извађати." Међутим, ноте су знаци којима бележимо тонове; местом својим на *линијском систему* (израз који је бољи и обичнији него нотни систем), оне показују висину тонова; обликом, пак, својим показују дужину тонова.

5. *Српски језик* је врло рђав. Глагол је редовно на крају, нпр.: „Човечјег гласа имамо две врсте: женски и мушки глас. Женски глас, ако је висок сопраном, а ако је низак (дубок), алтом; а ако није низак ни висок: мезосопраном *називамо*. Мушки глас, ако је висок: тенором; ако је низак (дубок): басом; а ако није ни низак ни висок: баритоном *називамо*". — „Мртве гласове обележавамо *са* нотама; „шеснаестину", „*оваковиx*". Језик је још и недоследан: „Колико врста" и „колико врсти", и тако даље.

Оволико само о првој страници рукописа.

Ја сам, међутим, имао стрпљења да прочитам цео рукопис, и што сам више улазио у њега, све сам више налазио да се врсте погрешака са прве стране гомилају и рукопис чине

потпуно неозбиљним. Оне често прелазе чак у апсурдне и комичне ствари. Ја их не наводим, јер сматрам да би био узалудан посао комбатирати сваки ред овога рукописа. Добра намера г. Стојачића није била довољна, па да изради један добар „кратак преглед музичке теорије".

Из свега наведенога мени је част изјавити да се рукопис г. Стојачића, овакав какав је, апсолутно никако не може употребити као уџбеник ни у основној, ни у средњој, ни у стручној школи, нити се пак, на ма који начин, може поправити да би се могао употребити.

Саслушавши реферате, Савет је мишљења: да се ово дело не би могло употребити као уџбеник у школама.

III. Прочитано је писмо г. Министра Просвете од 17 августа ове године СНБр. 9946, с молбом г. Саве Максића, професора, да му се одобри прештампавање уџбеника *Латинска читанка I део* од пок. М. Живковића, а с изменама према новом наставном плану.

Савет је мишљења: да се молба може усвојити.

IV. Прочитано је писмо г. Стевана Ј. Радосављевића-Бдина којим моли да се за његову књигу *Критика Живота* одреди други референат на место г. Д-р Бранислава Петронијевића, и да се ослободи плаћања хонорара, или да хонорар положи у књигама, у вредности одређеног хонорара.

Савет остаје при својој ранијој одлуци на 1182 састанку.

V. Прочитано је писмо Г. Министра Просвете од 28 августа ове године СНБр. 10601, с молбом књижаре Рајковића и Ћуковића да се одобри као уџбеник *Српска Читанка* за I, II, III и IV разред средњих школа у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, од г. Милана Шевића, професора.

Савет је одлучио: да се за преглед и оцену ових књига умоле: Д-р Миливоје Јовановић и Јеремија Живановић, пошто понуђачи положе за хонорар 200 динара.

VI. Прочитано је писмо Г. Министра Просвете од 19 августа ове године СНБр. 10000, с молбом г. Аранђела Јотића, професора Нишке Гимназије, да се његове књиге *Историја Књижевности Срба, Хрвата и Словенаца* I и II део могу употребљавати као уџбеник у гимназијама у Нишу до почетка идуће школске године, а тако исто и III део, који ће се ускоро одштампати.

Савет је мишљења: да је за решење овакве молбе надлежно Министарство Просвете.

VII. Прочитано је писмо Г. Министра Просвете од 19 августа ове године ОНБр. 26558, с молбом г. Аранђела Јотића, професора Нишке Гимназије, да се његова књига *Практични задаћци из српског језика* (рукопис) може употребити као уџбеник у основним школама.

Савет је одлучио: да се за преглед и оцену умоле г. г. Љуб. Протић и Димитрије Пауновић, пошто писац положи 100 динара за хонорар.

VIII. Прочитано је писмо Г. Министра Просвете од 1 августа ове године СНБр. 9137, с молбом г. Милутина Драгутиновића професора, за откуп заосталих примерака његове књиге *Изучавање Српске Књижевности.*

Савет је мишљења: да треба откупити, по понуђеној цени.

IX. Прочитано је писмо Г. Министра Просвете од 11 јула ове године СНБр. 7971, с представком Земаљске Владе за Босну и Херцеговину, која нуди бесплатно заостале примерке уџбеника за веронауку у тамошњим школама, који су замењени новим уџбеницима.

Савет је мишљења: да треба примити понуђене књиге.

X. Прочитано је писмо Г. Министра Просвете од 24 јула ове године ОНБр. 22970, с молбом г-ђе Данице П. Протићке удове, за откуп уџбеника њеног мужа пок. Петра Протића професора: *Наука о Богослужењу* и *Краћа Православна Хришћанска Етика.*

Савет је мишљења: да Министарство не може откупљивати одобрене уџбенике.

XI. Прочитано је писмо Г. Министра Просвете од 20 јула ове године СНБр. 8494, с молбом г. д-р Влад. Станојевића санитетског мајора, за откуп његове књиге *О Русији и Русима.*

Савет је одлучио: да се за преглед и оцену књиге замоли г. Јован Максимовић, инспектор Министарства за Социјалну Политику.

XII. Прочитано је писмо Г. Министра Просвете од 23 јула ове године ОНБр. 22955,

с молбом г. Благоја К. Ристића, учитеља основне школе у Зрновљу, за откуп извесног броја примерака његове књиге песама *Раздвојени.*

Савет је одлучио: да се за преглед и оцену умоли г. Павле Стевановић, професор II београдске мушке гимназије.

XIII. Прочитано је писмо Г. Министра Просвете од 22 јула ове године ОНБр. 22803, с молбом г. Драгољуба П. Илића, учитеља основне школе у Бору, за откуп његове књиге *Изгнаничке Песме.*

Савет је одлучио: да се за преглед и оцену умоли г. Свет. Матић, професор IV београдске гимназије.

XIV. Прочитано је писмо Г. Министра Просвете од 15 јула ове године ОНБр. 22037, с молбом Обласног Учитељског Друштва у Скопљу да се друштвено издање дечјег листа *Завичај* препоручи за све народне школе.

Савет је мишљења: да овај лист треба препоручити.

XV. Прочитано је писмо Г. Министра Просвете од 11 августа ове године ОНБр. 25647, с молбом г. Влад. К. Петровића, учитеља основне школе у Београду, да се његов дечји лист *Зраци* препоручи за основне школе, и да Министарство претплати известан број сиромашних ђака.

Савет је мишљења: да се само по првом броју не може оценити вредност овога листа.

XVI. Чита се реферат г. г. Љуб. Протића, Драгутина Костића и Мих. Станојевића о књизи *Белешке из окупираног Београда*, од г. Луке Лазаревића. Реферат гласи:

Књига г. Л. Лазаревића „Белешке из окупираног Београда" износи 9 штампаних табака малог формата, с леном техничком израдом, у гармонду који је врло добро читак и за ученике основних школа. У њој су штампане његове забелешке о појединим моментима из времена окупације Србије. Као очевидац, писац је био сведок свих мука и патњи које је народ трпео за време трогодишњег робовања, и то је све верно забележио и разрадио у кратким сличицама које су врло интересантне за читање. Свака сличица је штампана на засебној страни, те не замара много читаоца, а књигу чини примамљивијом. Стил је јасан, а језик правилан. Књигу могу разумевати ученици само старијих разреда основних школа, с тога смо мишљења да би је требало препоручити за поклањање о годишњим испитима ученицима старијих разреда основне школе и нижих разреда средњих школа, а и за школске и народне књижнице.

Ако Министарство има средстава по Буџету, може се известан број и откупити за Народне Библиотеке и Читаонице, с рабатом 20%.

Саслушавши реферат, Савет је мишљења: да се ова књига може препоручити за откуп за школске књижнице.

XVII. Прочитано је писмо Г. Министра Просвете од 2 септембра ове год. ОНБр. 28607, с молбом г-ђе Милеве Симић, умировљене учитељице у Новом Саду, да се оцене и одобре за уџбенике женских грађанских школа њене књиге: *Кућанство* и *Поуке о васпитању.*

Савет је одлучио: да се за преглед и оцену умоле г. г. Љуб. Протић и др. Миливоје Јовановић. Писац да положи 150 динара за хонорар.

Прочитано је писмо Г. Министра Просвете од 27 августа ове године ОНБр. 27743, којим спроводи на оцену и мишљење акте кривице Десанке Јевђеновићеве, учитељице из Дворана, округа Крушевачког.

Расмотривши акте, Савет је мишљења: да ову учитељицу треба отпустити из службе, но без губитка стечених права на случај да се доцније врати.

Овим је овај састанак закључен.

1185 редовни састанак, 15 септембра 1920 године

Били су: председник: г. Д-р Богдан Гавриловић; чланови: г. г. Лазар Кнежевић, Д-р Чед. Митровић, Д-р Никола Вулић, Петар Типа, Миливоје Симић, Никола Лазић, Дим. Тричковић, Љуб. Протић, Мирко Поповић, Милан Костић, Д-р Веселин Чајкановић, Д-р Данило Катић, Павле Стевановић, Дим. Соколовић и Мих. Станојевић.

Пословођа: секретар Славко Миловановић.

I. Прочитани су и примљени записници 1183 и 1184 саветског састанка.

II. Г. г. Миливоје Симић и Љуб. Протић усмено реферишу о квалификацијама кандидата за наставничка места у средњој школи.

Саслушавши реферате, Савет је мишљења: да имају квалификација: Константин Поп-Манић за суплента, а Милена Бабић за привремену учитељицу вештина (женског рада);

да немају наставничких квалификација: Божана Ећимовић (за учитељицу женског рада); Јелесије Андрић (за суплента); Радмила Катићева (за учитељицу цртања); Славка Поповићева (за привремену предметну учитељицу); Чедомир Миленковић (за учитеља музике); Јованка Кончар, Живка Јанковићева и Софија Мирјанићева (за учитељице женског рада); Јелена Томашевићева (за привремену предметну учитељицу); Бојана Каракашевић (за наставницу научних предмета у гимназији); Евгеније Кумета (за суплента); Босиљка Симић (за наставницу научних предмета у гимназији); Невенка Ивановић (за учитељицу женског рада); Јорданка Михаиловић (за привремену предметну учитељицу), и Габријела Бошњак (за наставницу научних предмета у гимназији);

да се не могу оценити квалификације Јосифа Поклеповића, док не објасни зашто је био ванредни слушалац Универзитета, ако има испит зрелости; да Милан Колуси треба да поднесе и документе — цертификате с Универзитета у Паризу и Тулузи;

да Ернест Клаубер треба да поднесе прописно оверене преводе својих докумената, као и доказ да има гимназијску матуру;

да школа коју је Станица Гроздићева свршила у Француској, није равна ни нашој гимназији ни учитељској школи; и

да молбе Владимира Каракашевића, Христифора Свирчевића и Жарка Благојевића треба упутити комисији која ће бити образована у Министарству Просвете ради оцене квалификација свих просветних службеника из Војводине.

Г. г. Љуб. Протић и Дим. Соколовић усмено реферишу о молбама учитеља основних школа за пенсију, и пенсионисаних учитеља за реактивирање.

Саслушавши, Савет је мишљења: да се Милева Поповићка може реактивирати;

да Димитрија Поповића не треба стављати у пенсију нити му треба допустити прелаз у другу службу, јер је још за учитељску службу способан (већином гласова — против 1); и

да Даринку Вл. Николићку, учитељицу из Рогаче, не треба ставити у пенсију, јер се из лекарског уверења види да се лечењем може отклонити узрок који она наводи за пенсију.

Овим је овај састанак закључен.

1186 редовни састанак, 23 септембра 1920 године

Били су: председник: г. Д-р Богдан Гавриловић; чланови: г. г. Лазар Кнежевић, Д-р Чед. Митровић, Д-р Никола Вулић, Миливоје Симић, Никола Лазић, Дим. Тричковић, Љуб. Протић, Мирко Поповић, Милан Костић, Д-р Недељко Кошанин, Бранко Таназевић, Д-р Веселин Чајкановић, Лепосава Бошковићева, Михаило Станојевић, и Д-р Душан Рајичић.

Пословођа: секретар Славко Миловановић.

I. Прочитан је и примљен записник 1185 саветског састанка.

II. Г. Љуб. Протић, у споразуму са г. Дим. Соколовићем, усмено реферише о молбама пенсионисаних учитеља основних школа за реактивирање, и активних учитеља за пенсију.

Саслушавши, Савет је мишљења:

да Лазара Илића, Павла Атанацковића, Марка Церића, Трајка Ристића, Аћима Јелића, Милицу Марјановић, Олгу Петровићеву и Љубицу Лазаревићку треба ставити у пенсију;

да Јоксиму Васовићу треба одобрити једногодишње одсуство ради лечења;

да се не могу реактивирати: Милисав Дедовић (дуго је ван школе) и Филип Видаковић (дуго је ван школе);

да Петар Вуков треба да поднесе податке о ранијој служби (оцене рада у школи) и оверити препис школске сведоџбе;

за Димитрија Илића и Драгу Шапићку, Савет остаје при својим ранијим одлукама, да се не могу реактивирати: Илић због година старости, а Шапићка је дуго ван школе.

III. Г. г. Миливоје Симић и Љуб. Протић усмено реферишу о квалификацијама кандидата за наставничка места у средњој школи.

Саслушавши, Савет је мишљења:

да немају квалификација: Влада Маржик (за привременог учитеља вештина); Даница Јањићева и Милица Радојичићева (за привремене учитељице женског рада); Клара Дерин-Гравје, за привремену предметну учитељицу, но може бити стална учитељица основне школе;

да Бранислава Стевановићева има квалификација за хонорарну наставницу; и

да Олга Куперјанова покаже има ли испит зрелости, и колико је трајао универзитетски женски курс који је свршила у Петрограду;

за Јелену Крстићеву, Савет остаје при ранијој одлуци: да нема квалификација за привремену учитељицу вештина — женског рада.

IV. Прочитано је писмо Г. Министра Просвете с представком Министарства Војног и Морнарице: кога је ранга школа коју је свршио регрут Еуген Секлер, да би му се могао одредити рок службе у кадру.

Савет је мишљења: да је та школа у рангу средње стручне школе, и да, по сазнању, ученици те школе имају повластицу на скраћени рок.

V. Прочитано је писмо Г. Министра Просвете од 17 септембра ове године СНБр. 12402, с молбом г. Војислава Петровића, секретара Министарства Просвете, да се његове књиге *Граматика Немачког Језика* и *Граматика Италијанског Језика*, обе по методу Гаспеј-Ото-Сауер, препоруче као школски уџбеници.

Савет је мишљења: да се ове књиге могу препоручити као уџбеници приватног издања у средњим и стручним школама.

VI. Прочитано је писмо Г. Министра Просвете од 16 августа ове године СНБр. 9833, с молбом суда и грађана вароши Лесковца: да се Лесковачка Реалка претвори у гимназију.

Савет је мишљења: да молбу не треба уважити.

VII. Читају се реферати г. г. Илије Лалевића и Д-р Веселина Чајкановића, о књигама г. Владимира Перивовића: *Избор из римских класика*. Реферат г. Д-р Веселина Чајкановића гласи:

О књизи „Избор из римских класика за гимназије и реалне гимназије" (I део, Проза; II део, Поезија, Сарајево, 1919 год.) од г. Владимира Перивовића, част ми је поднети следећи реферат:

У књизи су, изузев К. Непота, обухваћени сви римски писци који се по нашим школама читају (Цезар, Ливије, Салустије, Цицерон, Овидије, Виргилије, Федар). Осим њих, г. Перивовић је узео и писце који школским програмом нису обухваћени, али који се ипак могу читати на часовима и као приватна лектира, и употребити за домаће и школске задатке. Такви су писци: Плиније млађи, Тацит, Катул, Тибул, Проперције, Марцијал, Хорације и други. Корнелије Непот, који се код нас обично употребљавао као лектира за почетнике, замењен је сада другим лаким писцима, као што су Еутропије, Велеј Патеркул и други.

Из споменутих писаца узети су чланци који су интересантни по свом стилу или по садржини. Чланци су узети из разних читанака и антологија за школе, и избор је, може се рећи, добар. Текстова има довољно, тако да наставник по својој вољи може правити ужи избор. Штампарске погрешке, у колико их има, поправљене су на крају књиге.

Према овоме мишљења сам да се читанка г. Перивовића *може препоручити* за школски уџбеник.

Реферат г. Илије Лалевића гласи:

Избор лектире из латинске прозе и поезије, с врло кратким биографијама дотичних писаца (десеторице њих) и с врло кратким коментарима, имамо у књизи *Латински писци* од Н. Вулића (Београд 1913). Та књига, и да латински језик није сведен на минимум (по 3 часа недељно, и то само у четири виша разреда), даје и сувише штива за све више разреде, и то у толико више што се у почетној години, односно у V разреду, због изучавања облика, мора употребљавати нарочита читанка.

При свем том, и Перивовићеве књиге могу корисно послужити, јер садрже добар избор и из прозе (I књига) и из поезије (II књига). Добро је у овим књигама и то што је у почетку прозе изложена кратка историја римске поезије, јер кратке биографске слике само оних писаца који су у њизи, без икакве међусобне везе, не дају скоро никакве користи. Напротив, општа слика историје, дајући могућност везе и упоређивања, боље представља и сваког појединог писца, и даје потпуну представу о целини.

Програм, истина, не тражи ту историју, али је ипак добро што се она налази уз лектиру, јер ће је ђаци бар прочитати, и тако неосетно добити неки појам о историји римске књижевности. Тако је исто добро што се у почетку поезије налази и кратак преглед римске метрике, јер је и за учење и за консултовање много подесније имати у истој књизи и стихове и метрику, него ли једно тражити у једној, а друго у другој књизи.

Мана је, пак, ових књига то што су без икаквих коментара, што имају много штампарских погрешака, и што је хартија рђава. Истина, писац је, већином, исправио те погрешке, али оне ипак у раду незгодно падају. Други недостатак писац ће, како вели у предговору, отклонити тиме што ће убрзо издати коментаре с лексикалним, граматичким и стварним тумачењем. Штета само што ти коментари неће бити испод текста, него у засебној књизи. Што се тиче хартије, ту се и онако, због прилика у којима смо, не може много шта боље тражити (књиге су издате 1919).

При свем том, књиге Периновићеве добре су и овакве какве су, а кад добију коментаре биће још и боље. Услове, дакле, имају да уђу у школу, и тај им улазак треба допустити и зато да би било већег избора, који је код нас у оваквим књигама врло мали.

Према свему томе, мишљења сам да ове књиге треба одобрити за уџбенике у средњим школама Србије и Војводине.

Саслушавши, Савет је мишљења: да се ове књиге могу препоручити као уџбеници приватног издања за средње школе. — Референтима издати по 100 динара хонорара.

VIII. Прочитано је писмо Г. Министра Просвете од 3 септембра ове године, ОНБр. 28481, с молбом суда општине Гостиварске да се у Гостивару отвори нижа гимназија.

Савет, у вези са својом ранијом одлуком по сличној молби за Кочане, даје мишљење: да је Гостивару довољно два разреда више основне школе.

IX. Прочитано је писмо Г. Министра Просвете од 16 септембра ове године СНБр. 7790, којим спроводи на оцену и мишљење представку тројице наставника вештина у Ђевђелијској Гимназији: како треба оцењивати ученике из вештина и како утичу те оцене на прелаз у старији разред.

Савет сматра да не треба да улази у ова питања, јер је то регулисано појединим одредбама закона о средњим школама.

Овим је овај састанак закључен.

СРЕДЊА НАСТАВА

УКАЗИ ЊЕГОВОГ КРАЉЕВСКОГ ВИСОЧАНСТВА ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИКА АЛЕКСАНДРА

ПОСТАВЉЕЊА

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 6 новембра 1920 године, на предлог Господина Министра Просвете, постављени су:

у гимназији у Суботици:

за професора, с годишњом платом од 4200 динара, Иван Ђурић, професор гимназије у Тузли;

у реалци у Вршцу:

за суплента, Мирон Кичевић, дипломирани студент филозофије.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 20 новембра 1920 године, на предлог Господина Министра Просвете, постављени су:

у гимназији у Великом Бечкереку:

за професора, Золтан Тот, професор бивше Врбашке гимназије, са годишњом платом од 4200 динара, по службеној потреби;

у гимназији у Сомбору:

за професора, Д-р Јулије Холштајн, професор бивше Врбашке гимназије, са годишњом платом од 4200 динара, по службеној потреби.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 9 новембра 1920 год., на предлог Господина Министра Просвете, постављени су:

у Белоцркванској гимназији:

за професоре, с годишњом платом од 4800 динара: Тома Ировић, професор исте гимназије; с годишњом платом од 3600 динара: Евген Хаук, професор исте гимназије; и с годишњом платом од 3000 динара: Алојз Брана, професор исте гимназије;

за супленте, с годишњом платом од 1800 динара: Винко Лујак, бивши суплент задарске гимназије, по молби; Димитрије Кириловић, свршени филозоф Прашког Универзитета; Нестор Мина, суплент исте гимназије; Милорад Радовић, катихета исте гимназије, и Павле С. Тврtковић, свршени филозоф Загребачког Универзитета;

за учитеља вештина, с годишњом платом од 3450 динара, Иван Поточњак, редовни наставник цртања исте гимназије;

у Великобечкеречкој гимназији:

у одељењима са српско-хрватским наставним језиком:

за професоре, с годишњом платом од 3600 динара: Ђорђе Мркобрад и Јелена Ђ. Мркобрад, редовни професори исте гимназије; с годишњом платом од 2400 динара: д-р Коста Ђурић, хонорарни катихета исте гимназије;

за супленте, с годишњом платом од 1800 динара: Мата Перичевић, суплент исте гимназије; по 13 члану Уредбе: Милош Станојевић, привремени предметни учитељ исте гимназије, и Хенрик Хелд, кандидат Бечког Универзитета;

за учитеље вештина, с годишњом платом од 4800 динара: Светозар Барајевац и Димитрије Матејић, професори вештина исте гимназије;

у Одељењима са мађарским наставним језиком:

за професоре, с годишњом платом од 6000 динара: Јосиф Бургет, професор исте гимназије; с годишњом платом од 5400 динара: Бела Барања и Мартин Лендвај, професори исте гимназије; с годишњом платом од 4800 динара: Лајош Вајда и Ђула Козма, професори исте гимназије;

за учитеља вештина, с годишњом платом од 3900 динара, Евген Христијан, професор гимнастике исте гимназије;

у Великокикиндској гимназији:

за професоре, с годишњом платом од 3600 динара, д-р Велимир Југа, директор и професор исте гимназије, и Анта Шепић, професор исте гимназије; с годишњом платом од 3000 динара, Марин Каталинић, професор исте гимназије, и с годишњом платом од 2400 динара, Милан Стојковић, професор исте гимназије;

за суплента, с годишњом платом од 1800 динара, Матија Скарнео, оспособљени професор са Корчуле;

у Жомбољској гимназији:

у одељењима са немачким наставним језиком:

за професора, с годишњом платом од 3000 дин., Коста Фидлер, професор исте гимназије;

за супленте, с годишњом платом од 1800 динара: Никола Волф, Јосиф Гале, Тома Лихтфус и Јосиф Ништбах, супленти исте гимназије;

за учитеља вештина, с годишњом платом од 2100 динара, Христијан Кунст, учитељ вештина исте гимназије;

у Новосадској мушкој гимназији:

у одељењима са српским наставним језиком:

за професоре, с годишњом платом од 6000 динара: Ђорђе Поповић, бивши инспектор за средњу наставу у Банату, Бачкој и Барањи; с годишњом платом од 4800 динара: Мирко Балубџић, професор и катихета исте гимназије, Александар Замуровић, Душан Јованов, Божидар Ковачић и д-р Милан Петровић, професори исте гимназије; Васа Стајић, професор и бивши шеф одсека за народно просвећивање, и Димитрије Шилић, професор исте гимназије; с годишњом платом од 4200 динара, Станко Замуровић, професор исте гимназије; с годи-

шњом платом од 3600 динара, Светислав Баница, професор исте гимназије; и с годишњом платом од 3000 динара, д-р Петар Летић, професор исте гимназије;

за супленте, с годишњом платом од 1800 динара: Јован Бакић, суплент исте гимназије; д-р Марко Малетин, професор исте гимназије; Стеван Маргетић, Богољуб Прешић, д-р Никола Продановић и Петроније Сланкаменац, супленти исте гимназије; Велимир Стефановић, професор исте гимназије; и Костантин Цвејић, суплент Сомборске гимназије — по молби;

за учитеље вештина, с годишњом платом од 4800 динара: Љубиша Милутиновић, професор цртања исте гимназије, и Глигорије Мирковић, учитељ гимнастике исте гимназије;

у Новосадској женској гимназији:

за професоре, с годишњом платом од 6000 динара: Милан А. Јовановић, професор исте гимназије, и с годишњом платом од 2400 динара, Коста Николић, професор и катихета исте гимназије;

за супленте, с годишњом платом од 1800 динара: Ана Ђукић, апсолвирана кандидаткиња Београдског Универзитета; д-р Вера Недељковић, суплент исте гимназије; Ана Савић, апсолвирана кандидаткиња Београдског Универзитета, и Јован Станковић, апсолвирани кандидат Загребачког Универзитета;

у Панчевачкој гимназији:

за директора II класе, с годишњом платом од 6000 динара, д-р Борислав Јанкулов, директор и професор исте гимназије;

за професоре, с годишњом платом од 3600 динара: Стеван Вашваније, професор исте гимназије, и с годишњом платом од 2400 динара, Божидар Ковачевић, привремени професор и катихета исте гимназије;

за супленте: Ђорђе Живановић, наставник Више Девојачке Школе, додељене истој гимназији; Јован М. Јовановић, хонорарни наставник исте гимназије; Јован Максин и Стеван Монцингер, супленти исте гимназије; Васа Путник, привремени наставник исте гимназије; Анђелко Раушенбергер, оспособљени катихета за евангеличку вероисповест, и Лазар Шуваковић, привремени предметни наставник исте гимназије;

за учитеља вештина, с годишњом платом од 4800 динара, Туна Освалд, наставник певања и музике исте гимназије, и по 8 и 10 члану Уредбе с годишњом платом од 2550 динара, Алекса Томановић, наставник цртања исте гимназије;

у Сенћанској гимназији:

у одељењима са српско-хрватским наставним језиком:

за професора, с годишњом платом од 4200 динара, Антун Симон, прави средњошколски учитељ реалне гимназије у Руми — по молби;

у одељењима са мађарским наставним језиком:

за професоре, с годишњом платом од 6000 динара: Арпад Верен, директор бивше сенћанске општинске гимназије; Јосиф Павле Мохачије, Д-р Коломан Хакер, Д-р Бела Халмон, и Филип Пинто, професори бивше сенћанске општинске гимназије; с годишњом платом од 4800 динара: Стеван Катон, Д-р Стеван Текелија и Лајош Харшањ, професори бивше сенћанске општинске гимназије; с годишњом платом од 4200 динара: Лајош Виг, Деке Секе и Андрија Чинчак, професори бивше сенћанске општинске гимназије; с годишњом платом од 3000 динара: Јосиф Бајнок, Михајло Еделењије и Михајло Шимон, професори бивше сенћанске општинске гимназије;

за суплента с годишњом платом од 1800 динара: Јосиф Освалд, суплент бивше сенћанске општинске гимназије;

за учитеља вештина, с годишњом платом од 2100 динара: Лехел Клжик, професор певања, музике и гимнастике у бившој сенћанској општинској гимназији;

у Сомборској Гимназији:

у одељењима са српско-хрватским наставним језиком:

за професора с платом према годинама службе: Никола Зарић, професор из Сарајева;

за супленте, с годишњом платом од 1800 динара: Вилим Анталковић, римокатолички катихета у Сомбору — по молби; Андрија Јутронић, апсолвирани кандидат Загребачког Универзитета, и Младен Компо, суплент исте гимназије;

у одељењима са мађарским наставним језиком:

за професоре, с годишњом платом од 6000 динара: Лајош Кираљ и д-р Дезидер Калман, професори исте гимназије; с годишњом платом од 5400 динара: Антун Магамије, професор исте гимназије; с годишњом платом од 4800 динара: Антун Ковач, професор исте гимназије; с годишњом платом од 3000 динара: Стипан Корнендије, професор исте гимназије, и с годишњом платом од 2400 динара: Елонора Корањија, професор исте гимназије;

у Србобранској Гимназији:

у одељењима са српским наставним језиком:

за професора и директора, с годишњом платом од 4200 динара, Јанко Гарић, професор и привремени директор исте гимназије;

за супленте, с годишњом платом од 1800 динара, Милан Петровић, суплент исте гимназије; Јосип Поклеповић, апсолвирани кандидат Прашког Универзитета; д-р Добрила Симић рођ. Рунићева, суплент исте гимназије; Ернест Соколовић, суплент Краљевске реалне гимназије у Беловару, и Вељеслав Стјепанек, суплент исте гимназије;

у одељењима са немачким наставним језиком у Врбасу:

за професоре: с годишњом платом од 6000 динара: Александар Секељ, директор бивше врбашке гимназије; Јован Севера, и Карло Шток, професори исте гимназије; с годишњом платом од 5400 динара: Ференц Сас, професор исте гимназије; с годишњом платом од 4800 динара: Јакоб Морнау и Геза Штецик, професори исте гимназије; с годишњом платом од 4200 динара, д-р Јене Нађ, Золтан Тот и д-р Јулије Холштајн, професори исте гимназије; и с годишњом платом од 3600 динара: Јакоб Бауер и Јакоб Лоц, професори бивше врбашке гимназије;

за учитеља вештина с годишњом платом од 3450 динара: Матија Гшвенг, учитељ гимнастике бивше врбашке гимназије;

у Суботичкој Гимназији:

у одељењима са српскохрватским наставним језиком:

за професоре, с годишњом платом од 5400 динара, Алфред Тауперт, професор исте гимназије; с годишњом платом од 3600 динарв: Иван Модрчин, професор исте гимназије, и с годишњом платом од 2400 динара: Јован Рот, професор Панчевачке гимназије — по молби;

за супленте, с годишњом платом од 1800 динара: д-р Антон Ловр Ганчевић, наставник трговачке школе и гимназије у Сплиту — по молби; Иван Драгичевић, Матија Еветовић, Мирко Конц, Сима Пилић, Анто Скендеровић и Казимир Супичић, супленти исте гимназије; и Лазар Ћурчић, дипломирани студент Штрасбуршког Универзитета;

за учитеља вештина, с годишњом платом од 4800 динара: Никола Матковић, учитељ гимнастике исте гимназије;

у одељењима са мађарским наставним језиком:

за професоре, с годишњом платом од 6000 динара: д-р Јулије Вајда, директор и професор бивше Женске Гимназије; Арпад Костолањиј, директор и професор бивше Мушке Гимназије; Аго Мареиј, професор бивше Мушке Гимназије, д-р Андрија Пасторије, професор бивше Мушке Гимназије; Матија Хофман, професор бивше Женске Гимназије, и Михајло Чајкаш, професор бивше Мушке Гимназије; с годишњом платом од 5400 динара: Махајло Шефер, професор бивше Мушке Гимназије; с годишњом платом од 4800 динара: Фердо Рихтер, професор бивше Мушке Гимназије; с годишњом платом од 4200 динара: Стефанија Стрелицкова Папова, професор бивше женске гимназије; с годишњом платом од 3600 динара: д-р Јулије Петењије и Стеван Сабо-Батанча, професор Мушке Гимназије; Златка Чајкашева Фечова, професор бивше Женске Гимназије; с годишњом платом од 3000 динара: Бладислав Мико, професор бивше Женске Гимназије, и Гавро Шинковић, професор бивше Мушке Гимназије;

за учитеља вештина, с годишњом платом од 3900 динара: Иван Тантош, професор цртања у бившој Женској Гимназији Суботичкој.

у Вршачкој реалци:

за професоре, с годишњом платом од 6000 динара: Д-р Сара Буторка и Јосиф Валдхер, професори исте реалке; с годишњом платом од 5400 динара: Јулије Бауер Фогел и д-р Сигисмунд Ђорђе, професор исте реалке; с годишњом платом од 4800 динара: Владимир Рифер, професор исте реалке; с годишњом платом од 4200 динара: Милан Вукићевић, професор исте реалке; с годишњом платом од 3000 динара: Ханс Вамзер, професор исте реалке;

за предметног учитеља, с годишњом платом од 4800 динара: Фридрих Цекелијус, предметни учитељ исте реалке;

за професора с платом према годинама службе: Душан Муждека, професор реалне гимназије у Тузли;

за супленте с годишњом платом од 1800 динара: д-р Лудвиг Бауер, наставник исте реалке, Малвина Брајнлерова, Ладислав Вајферт, Миливоје Јовановић и Јосиф Михајловић, супленти исте реалке; Никола Рашајски, катихета исте реалке, и Светозар Шушњар, наставник исте реалке;

за учитеља вештина, с годишњом платом од 4350 динара: Никола Бредуран, учитељ гимнастике исте реалке; с годишњом платом од 3000 динара: Стеван Дракулић, професор цртања исте реалке; и Карло Направник, учитељ певања и музике исте реалке.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 20 новембра 1920 год., на предлог Господина Министра Просвете, постављени су:

у Жомбољској гимназији:

у одељењима са српским наставним језиком:

за директора и професора, с годишњом платом од 4800 динара: д-р Винко Радатовић, професор сплитске гимназије;

за суплента, с годишњом платом од 1800 динара: Михајло Стајић, парох у Сакулама;

у одељењима са немачким наставним језиком:

за суплента, с годишњом платом од 1800 динара: Петар Хајнрих, оспособљени професор исте гимназије:

у Новосадској мушкој гимназији:

у одељењима са мађарским наставним језиком:

за професоре, с годишњом платом од 6000 динара: Евген Адам, Михајло Бесе, професори и Фрања Мељшије, директор бивше мађарске римокатоличке гимназије; с годишњом платом од 4800 динара: Михајло Кочиш; с годишњом платом од 4200 динара: Фрања Енђел, Михагло Месарош, Јосиф Њула, д-р Јован Ратвај, Виљем Хаваш и Јулије Часар; с годишњом платом од 3600 динара: Петар Вилдпрет, Стеван Дзубај и Јосиф Прокопец, и с годишњом платом од 2400 динара: Евген Матковић, професор исте гимназије;

за суплента, с годишњом платом од 1800 динара, Карло Сомер, катихета исте гимназије;

за учитеља вештина, с годишњом платом од 3900, Коломан Варадије, наставник цртања исте гимназије;

у Новосадској женској гимназији:

за суплента, с годишњом платом од 1800 динара, Гавра Травањ, суплент Скопске Учитељске Школе;

за учитељицу вештина, с годишњом платом од 2220 динара, Вилма Пумерова, наставница цртања исте гимназије;

у Сенћанској гимназији:

у одељењима са српским наставним језиком:

за суплента, с годишњом платом од 1800 динара, Лазар Арсикин, парох у Чоки;

у одељењима са мађарским наставним језиком;

за суплента, с годишњом платом од 1800 динара, Јован Вамош, наставник бивше сенћанске општинске гимназије;

у Сомборској гимназији:

у одељењима са српско-хрватским наставним језиком:

за професора, с годишњом платом од 4800 динара, Јаков Славичка, директор-професор из Колута; с годишњом платом од 3000 динара, Карло Шимон, професор код бивших угарских државних железница;

за супленте, с годишњом платом од 1800 динара: Наум Марјановић и Максим Врсајков, привремени наставници исте гимназије, и Небојша Увалић, апсолвирани кандидат Загребачког Универзитета;

у Србобранској гимназији:

у одељењима са немачким наставним језиком у Врбасу:

за професора, с годишњом платом од 3000 динара, д-р Рудолф Братанић, професор из Птуја, и за суплента с годишњом платом од 1800 динара, д-р Михајло Линденшмит, оспособљени професор из Врбаса;

у Суботичкој гимназији:

у одељењима са српско-хрватским наставним језиком:

за професоре, с годишњом платом од 6000 динара: Анте Рој, професер Сплитске реалке, и с годишњом платом од 4200 динара, Велимир Пенавина, професор из Босне;

за супленте, с годишњом платом од 1800 динара: Душан Величковић, свештеник из Дебановца, и Омеро Пуца, суплент исте гимназије;

у Вршачкој реалци:

у одељењима са немачким наставним језиком:

за професоре, с годишњом платом од 2400 динара: Јован Маршал, професор шатораљхељске римокатоличке гимназије и д-р Антон Хорват, професор-катихета исте реалке;

у Великобечкеречкој вишој трговачкој школи:

у одељењима са српским наставним језиком:

за предметног учитеља, с годишњом платом од 3450 динара, Богдан Сердић, наставник исте школе;

у Новосадској вишој трговачкој школи:

у одељењима са српским наставним језиком:

за директора II класе, с годишњом платом од 6000 динара, Андрија Јовић, професор исте школе;

за професоре, с годишњом платом од 4200 динара: Јаков Милер, професор исте школе, и Лазар Ћелап, професор Беловарске Реалне Гимназије; с годишњом платом од 3000 динара: Милан Марковић, професор Митровачке Реалне Гимназије;

за предметног учитеља, с годишњом платом од 4800 динара, Милан А. Михољевић, професор Краљевске Поморске Академије у Бакру;

за супленте, с годишњом платом од 1800 динара: Радован Калуђерчић, привремени наставник исте школе; Андрија Н. Милићевић, дипломирани кандидат Гренобланског Универзитета; Мија Патај, апсолвирани учитељски кандидат за Трговачке Академије, и д-р Душан Поповић, наставник исте школе;

у одељењима са мађарским наставним језиком:

за професоре, с годишњом платом од 4800 динара: Јован Турцер, бивши директор, и с годишњом платом од 3600 динара: Лудвиг Денеш, професор бивше мађарске трговачке школе;

у Сомборској Вишој Трговачкој Школи:

за директора I класе, с годишњом платом од 7000 динара: Исидор Новаковић, професор бивше градске општинске трговачке школе;

у Суботичкој Вишој Трговачкој Школи:

у одељењима са српским наставним језиком:

за професора, Др. Анте Риболи, прави учитељ Осечке Трговачке Академије;

за суплента, с годишњом платом од 1800 динара: Петар Звекић, кандидат Будимпештанског Универзитета;

у одељењима са мађарским наставним језиком:

за професоре, с годишњом платом од 6000 динара: Густав Тонч, директор бивше мађарске трговачке школе; с годишњом платом од 5400 динара: Јосиф Хаунштетер; с годишњом платом од 4800 динара: Самуило Кертеш, с годишњом платом од 4200 динара: Александар Терек, и с годишњом платом од 3600 динара: Доминико Чеке, професор бивше мађарске трговачке школе.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 7 децембра 1920 год. на предлог Господина Министра Просвете, постављени су:

у гимназији у Србобрану:

за директора и професора, Никола Зорић, професор у Сомбору.

у гимназији у Сомбору:

за професора, Јанко Гарић, директор и професор у Србобрану, — обојица по службеној потреби.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 11 децембра 1920 год. на предлог Господина Министра Просвете, постављени су:

у гимназији у Јагодини:

за супленте, Милутин П. Антић и Вукосава Антићка, дипломирани студенти Универзитета и привремени предметни учитељи исте школе;

у гимназији у Алексинцу:

за суплента, Светомир Цветковић, дипломирани студент филозофије;

у гимназији у Великом Бечкереку:

за суплента, Даница Зделар, помоћница исте школе;

у гимназији у Смедереву:

за суплента, Љубица Бакаловићева, помоћница исте школе;

у II Београдској мушкој гимназији:

за професора, Богољуб Тодоровић, директор и професор Кратовске гимназије, — по молби;

у III Београдској женској гимназији:

за учитеља вештина, Љубица Луковић, учитељ вештина Скопске гимназије, — по молби;

за професора, Михаило Ивковић, професор Богословије Светога Саве, — по молби;

у III Београдској мушкој гимназији:

за суплента, Момчило Даничић, суплент IV београдске гимназије, — по службеној потреби;

у IV Београдској гимназији:

за професора, Душан Андријашевић, професор III београдске мушке гимназије, — по службеној потреби;

у женској гимназији у Нишу:

за професора, Димитрије Марчић, професор у пенсији;

у гимназији у Ужицу:

за професора, Коста Урошевић, професор II београдске мушке гимназије, — по молби;

у гимназији у Зајечару:

за суплента, Јела Фрањићевићева, помоћница исте школе;

за професора по чл. 1, 4 и 6 Уредбе о регулисању положаја наставницима ратом ометеним у полагању државног испита, Милан Цветинчанин, суплент исте школе, с годишњом платом од 3000 динара;

у гимназији у Колашину:

за суплента, Варвара Меденица, помоћница исте школе;

у гимназији у Скопљу:

за суплента под уговором, Алексије К. Јелачић, хонорарни наставник исте школе;

за суплента по чл. 13 Уредбе о регулисавању положаја наставницима средњих школа ратом ометеним у полагању државног испита, Душан Љотић, привремени предметни учитељ исте школе;

за суплента под уговором, Д-р Никола Бубнов, руски хемичар;

у гимназији у Гњилану:

за суплента по чл. 13 Уредбе о регулисању положаја наставницима средњих школа ратом ометеним у полагању државног испита, Божидар Ј. Мирковић, привремени предметни учитељ исте школе;

у гимназији у Косовској Митровици:

за суплента под уговором, Александар Лисов, хонорарни наставник исте школе:

у I женској гимназији београдској:

за професора по чл. 1, 4 и 20 Уредбе о регулисавању положаја наставницима средњих школа ратом ометеним у полагању државног испита, Софија Борисављевић, предметна учитељица исте школе, са годишњом платом од 3000 динара;

у женској гимназији на Цетињу:

за професора под уговором, Марија Петровна, Ватаци, са годишњом платом од 5400 динара;

у II Београдској женској гимназији:

за професора по чл. 18 Уредбе о регулисавању положаја наставницима ратом ометеним у полагању државног испита: Јелисавета С. Марковићка, Луйза Ст. Јакшић и Иконија Симић, предметне учитељице исте школе:

у мушкој гимназији у Нишу:

за суплента, Светозар М. Петровић, дипломирани студент филозофије и привремени предметни учитељ исте школе;

у гимназији у Беранима:

за суплента, Надежда Спасојевић, помоћница Беранске Гимназије.

Указом Њ. Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 16 децембра 1920 године, на предлог Господина Министра Просвете, постављен је:

у Женској Гимназији у Новом Саду:

за суплента, д-р Лазар Рот, апсолвирани филозоф Берлинског Универзитета, рабин у Ђакову.

Указом Њ. К. В. Престолонаследника Александра од 23 децембра 1920 год, на предлог Господина Министра Просвете, постављени су:

у гимназији у Пешровцу:

за супленте, Милутин Антић и Вукосава Антићка, супленти гимназије у Јагодини, — по службеној потреби.

ОСТАВКЕ

Указом Њ. К. В. Престолонаследника Александра од 7 децембра 1920 год., на предлог Господина Министра Просвете решено је:

да се Лепосави Павловићки, професору Шабачке Гимназије, уважи оставка коју је поднела на државну службу.

Указом Њ. К. В. Престолонаследника Александра од 11 децембра 1920 год., на предлог Господина Министра Просвете, решено је:

да се Младену Николићу, супленту Кумановске гимназије, Димитрију Кириловићу, супленту гимназије у Белој Цркви и Лазару Арсикину, супленту гимназије у Сенти, уваже оставке које су поднели на државну службу.

Указом Њ. К. В. Престолонаследника Александра од 23 децембра 1920 год., на предлог Господина Министра Просвете, решено је:

да се Радивоју Карапићу, супленту Приштевске Гимназије, уважи оставка коју је поднео на државну службу.

ПРЕТПИСИ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

Господин Министар Просвете претписом својим поставио је:

у гимназији у Алексинцу:

за хонорарног наставника са хонораром од 10 динара од одржаног часа, Миодрага Пешића, привременог предметног учитеља Учитељске Школе у Алексинцу, — СНБр. 17939 од 21-XI-1920;

за хонорарне наставнике са хонораром од 7 динара од одржаног часа: Душана Будимировића, сталног хонорарног наставника Учитељске Школе; Аранђела Савића и Тихомира Костића, учитеље у Алексинцу, — СНБр. 15254 од 6-XI-1920;

за хонорарног наставника гимнастике, са хонораром од 5 динара од одржаног часа, Франтишека Цимера, наставника Учитељске Школе у Алексинцу,— СНБр. 17624 од 19-VI-1920.

у гимназији у Аранђеловцу:

за привременог предметног учитеља, Манојла Лазаревића, апсолвираног студента технике, — СНБр. 17178 од 15-XI-1920.

у Београдској реалци:

за хонорарног наставника, са хонораром од 10 динара од одржаног часа, д-р Добривоја Гер. Поповића, лекара из Београда, — СНБр. 17850 од 24-XI-1920.

у IV београдској гимназији:

за хонорарног наставника хигијене, са хонораром од 10 динара од одржаног часа, д-р Драгутина Радишића, школског лекара исте школе, — СНБр. 18100 од 23-XI-1920;

за привременог учитеља вештина, с годишњом платом од 1500 динара, Драгомира П. Арамбашића, свршеног ученика Уметничке Академије у Риму, — СНБр. 17471 од 12-XI-1920.

у I женској београдској гимназији:

за учитељицу вештина, Станиславу Богдановићеву, учитељицу вештина II крагујевачке гимназије, по молби, — СНБр. 9285 од 25-XI-1920.

у III женској београдској гимназији:

за хонорарног наставника, са хонораром од 7 динара од одржаног часа, Љубомира Митровића, свештеника из Београда, — СНБр. 17304 од 15-XI-1920.

у гимназији у Битољу:

за привременог предметног учитеља, Николу Цакића, апсолвираног студента филозофије, — СНБр. 18414 од 24-XI-1920.

за хонорарног наставника, са хонораром од 7 динара од одржаног часа, Марка Јевђеновића, учитеља основне школе у Битољу, — СНБр. 17714 од 24-XI-1920.

у гимназији у Беранима:

за хонорарне наставнике, са хонораром од 7 динара од одржаног часа: Драга Драговића, стручног економа; Александра Бојовића, окружног протојереја; Тому Јоксимовића, учитеља; Миличка Арсенијевића, учитеља; Милена Цемовића, школског надзорника; Милана Поповића, управитеља основне школе; Милеву Арсенијевићку, учитељицу; Драгутина Спасојевића, књиговођу финансијске управе, и Перишу Симоновића, апсолвираног студента филозофије, — СНБр. 17953 од 24-XI-1920.

у гимназији у Врању:

за хонорарне наставнике, са хонораром од 7 динара од одржаног часа: Николу Недељковића, окружног протојереја; Николу Николића и Милана К. Јовановића, свештенике, — СНБр. 15248 од 6-XI-1920.

у гимназији у Гњилану:

за хонорарног наставника, са хонораром од 7 динара од одржаног часа, Велибора Борисављевића, шефа финансијске управе у Гњилану, — СНБр. 17839 од 24-XI-1920.

у гимназији у Зајечару:

за професора француског језика, Марсела Даро, с годишњом платом од 5700 француских франака и додатком на скупоћу од 25%, — СНБр. 16560 од 6-XI-1920.

у гимназији у Даниловом Граду:

за хонорарну наставницу, с хонораром од 7 динара од одржаног часа, Марију Малишићку, наставницу Учитељске Школе у Даниловом Граду, — СНБр. 18406 од 24-XI-1920;

за хонорарног наставника, с хонораром од 7 динара од одржанога часа, Радула Ивановића, учитеља основне школе у Даниловом Граду, — СНБр. 18384 од 24-XI-1920;

за хонорарног наставника, с хонораром од 7 динара од одржаног часа, Спасоја Брајовића, учитеља основне школе у Даниловом Граду, — СНБр. 18385 од 24-XI-1920;

за хонорарног наставника, с хонораром од 7 динара од одржаног часа, Филипа Павићевића, учитеља основне школе у Даниловом Граду, — СНБр. 18383 од 24-XI-1920.

у гимназији у Јагодини:

за привременог предметног учитеља, Тому З. Јовановића, привременог предметног учитеља Врањске гимназије, без права на путне и селидбене трошкове, — СНБр. 17203 од 17-XI-1920.

у гимназији у Куманову:

за привременог предметног учитеља, с годишњом платом од 1500 динара, Душана Бранковића, апсолвираног студента филозофије, — СНБр. 18496 од 1-XII-1920.

за хонорарну учитељицу вештина, с годишњом платом од 1200 динара, Јелену Илић, пређашњу наставницу музике, — СНБр. 17521 од 13-XI-1920.

у II Крагујевачкој гимназији:

за привременог предметног учитеља, Милоша Црњанског, апсолвираног студента филозофије, — СНБр. 17125 од 13-XI-1920.

у гимназији у Крушевцу:

за школског лекара, с годишњим хонораром од 2500 динара, д-р Илију Мирчића, окружног физикуса, — СНБр. 17533 од 13-XI-1920.

у гимназији у Књажевцу:

за хонорарног наставника, са хонораром од 7 динара од одржанога часа, Владимира М. Кнежевића, учитеља из Књажевца, — СНБр. 18149 од 24-XI-1920 год.

за хонорарног наставника веронауке, са хонораром од 7 динара од одржаног часа, Димитрија Милојковића, свештеника из Књажевца, — СНБр. 17284 од 13-XI-1920 год.

у реалци у Лесковцу:

за школског лекара, са годишњим хонораром од 1800 динара, д-р Спиру Николића среског лекара из Лесковца, — СНБр. 18278 од 26-XI-1920 год.

за хонорарног наставника са хонораром од 7 динара од одржаног часа, Лазара Петровића, окружног шумара, — СНБр. 17835 од 20-XI-1920 год.

за привременог учитеља вештина, с годишњом платом од 1500 динара, Карла Адамића, наставника певања из Сења, — СНБр. 10656 од 15-XI-1920 год.

у гимназији у Косовској Митровици:

за хонорарну наставницу, с годишњим хонораром од 1200 динара, Ану Масаљкоју — Лисову, студента медецинског института у Кијеву, — СНБр. 17416 од 18-XI-1920 год.

у женској гимназији у Нишу:

за привремену предметну учитељицу, с годишњом платом од 1200 динара, Лудмилу М. Картељ, руску дипломирану наставницу, — СНБр. 17437 од 18-XI-1920 год.

у гимназији у Неготину:

за хонорарног наставника, са хонораром од 7 динара од одржаног часа, Момчила Бацића, студента технике, — СНБр. 16999 од 13-XI-1920 год.

у гимназији у Охриду:

за привременог предметног учитеља, Василија Васиљевића — Буштедта, студента Кијевског универзитета, — СНБр. 16333 од 6-XI-1920 год.

у гимназији у Параћину:

за школског лекара, с годишњим хонораром од 1800 динара, д-р Радомира Миладиновића, среског лекара, — СНБр. 17061 од 13-XI-1920 год.

у гимназији у Приштини:

за хонорарног наставника музике и певања, са хонораром од 5 динара од одржанога часа, Владимира Черњог, војног капелника, — СНБр. 17531 од 18-XI-1920 год.;

за школског лекара, са годишњим хонораром од 1800 динара, д-р Петра Костића, досадашњег школског лекара, — СНБр. 16979 од 16-XI-1920 год.;

за хонорарног наставника хемије, са хонораром од 10 динара од одржанога часа, д-р Петра Костића, школског лекара исте школе, — СНБр. 16973 од 10-XI-1920 год;

за хонорарног наставника веронауке, са хонораром од 7 динара од одржаног часа, Божу Јоксимовића, окружног протојереја, — СНБр. 16971 од 10-XI-1920 год.

у гимназији у Прилепу:

за наставника француског језика, Марсела д'Фос-а, с годишњом платом од 4200 француских франака и додатком на ту плату од 25%, — СНБр. 16434 од 6-XI-1920 год.

у гимназији у Пироту:

за привременог предметног учитеља, Андрејy Трајнирјадна, студента математичко-физичког факултета у Русији, — СНБр. 17547 од 19-XI-1920 год.

у гимназији у Скопљу:

за школског лекара, с годишњим хонораром од 1800 динара, д-р Саринку Најдић, лекара окружне болнице, — СНБр. 17082 од 15-XI-1920 год.

за хонорарног наставника, са хонораром од 10 динара од одржаног часа, Јована Ж. Јовановића, суплента трговачке школе, — СНБр. 17084 од 13-XI-1920 год.

у Скопској Учитељској Школи:

за учитељицу вештина, с годишњом платом од 1800 динара, Христину Јовановићеву, наставницу женског рада исте школе по старом закону, — СНБр. 18133 од 17-XI-1920 год.

у гимназији у Тетову:

за хонорарног наставника, са хонораром од 5 динара од одржаног часа, Симу Михајловића, учитеља основне школе, — СНБр. 17170 од 15-XI-1920 год.

у женској гимназији на Цетињу:

за привремену предметну учитељицу, Љубицу Драговићку, ансолвираног студента филозофије, — СНБр. 16699 од 15-XI-1920 год.

у Београдској реалци:

за привременог предметног учитеља, Драга Јојића, привременог предметног учитеља гимназије у Беранима, по молби, — СНБр. 18967 од 11-XII-1920 год.

у женској гимназији у Крагујевцу:

за школског лекара, са годишњом платом од 2000 динара, Сару Шнерсон, досадашњег школског лекара исте школе, — СНБр. 18709 од 6-XII-1920 год.

у гимназији у Подгорици:

за привременог предметног учитеља, Николу Латковића, привременог предметног учитеља гимназије у Никшићу, — СНБр. 17882 од 17-XII-1920 год.

у гимназији у Аранђеловцу:

за хонорарне наставнике, са хонораром од 7 динара од одржанога часа: Александра Лазаревића, свештеника; Живојина Савића и Јевту Мрава, учитеље основне школе; за хонорарног наставника хигијене, са хонораром од 10 динара од одржаног часа, д-р Радисава Радојковића, среског лекара; за хонорарног наставника вештина, са хонораром од 5 динара од одржаног часа, Николу Соколовића, школског надзорника, — СНБр. 18398 од 7-XII-1920 год.

у гимназији у Струмици:

за хонорарне наставнике: Милутина Стипетића, поручника, са хонораром од 5 динара од одржаног часа; и Николу Ивковића, шефа финансијске управе, са хонораром од 7 динара од одржаног часа, — СНБр. 18054 од 7-XI-1920 год.

у гимназији у Параћину:

за хонорарног наставника, са годишњом платом од 1440 динара, Симеона Кончара, пензионисаног равнатеља више пучке школе, — СНБр. 18729 од 8-XII-1920;

за привременог учитеља вештина, са годишњом платом од 1500 динара, Илију Коларовића, свршеног ученика Уметничко-Занатске Школе, — СНБр. 17644 од 8-XII-1920.

у гимназији у Крушевцу:

за хонорарну наставницу вештина, са годишњом платом од 1440 динара, Аду Хајм-Миленковић, — СНБр. 18901 од 11-XII 1920.

у гимназији у Беранима:

за школског лекара, са годишњим хонораром од 2500 динара, Квјетеслава Храбеца, досадашњег школског лекара исте школе, — СНБр, 18811 од 10-XII-1920.

у гимназији у Приштини:

за хонорарну наставницу, са годишњом платом од 1440 динара, Веру Пентко, — СНБр. 18788 од 11-XII-1920.

у мушкој гимназији у Нишу:

за привременог предметног учитеља, са годишњом платом од 1500 динара, Фердинанда Антоновића-Амброжевича, бившег руског професора, — СНБр. 18172 од 8-XII-1920.

у гимназији у Ћуприји:

за хонорарне наставнике, са хонораром од 7 динара од одржаног часа, Ђорђа Медурића, учитеља основне школе и Димитрија Леринчанца, свештеника, — СНБр. 17378 од 10-XII-1920.

за хонорарног наставника, са хонораром од 10 динара од одржаног часа, Стевана Чутурила, школског надзорника у пензији, — СНБр. 10367 од 3-XII-1920.

у гимназији у Г. Милановцу:

за привременог предметног учитеља, Радоја Максимовића, апсолвираног студента филозофије, — СНБр. 17915 од 8-XII-1920.

у гимназији у Пећи:

за хонорарног наставника гимнастике, с годишњом платом од 1440 динара, Ђорђа Боухама, — СНБр. 18400 од 3-XII-1920.

у гимназији у Ђевђелији:

за хонорарне наставнике, с хонораром од 7 динара од одржаног часа: Димитрија Поповића, окружног протојереја, и Косту Јанчића, среског економа, — СНБр. 18320 од 3-XII-1920.

у гимназији у Књажевцу:

за хонорарног наставника цртања и писања, са годишњим хонораром од 1440 динара, Мојсеја Гуревића, бившег наставника из Русије, — СНБр. 18392. од 3-XII-1920.

у женској учитељској школи у Крагујевцу:

за привремену учитељицу вештина (цртања) с годишњом платом од 1200 динара, Варвару Зозулину, наставницу средње школе у Русији, — СНБр. 18233 од 5-XII- 1920.

у II крагујевачкој гимназији:

за привременог учитеља вештиа, Франтишека Ваврину, свршеног студента Академије Уметности у Прагу, — СНБр. 13280 од 3-VII-1920.

у гимназији у В. Бечкереку:

зе привремену учитељицу вештина, Милицу А Аћимовићку, свршену ученицу јагодинске радничке школе и школе „Guerre“ у Паризу, — СНБр. 12557 од 15-XII-1920.

у гимназији у Врању:

за привременог предметног учитеља, Тому З. Јовановића, привременог предметног учитеља гимназије у Јагодини, по молби, — СНБр. 18933 од 14-XII-1920.

у гимназији у Бишољу:

за хонорарног наставника, са годишњом платом од 1440 динара, Адолфа Гилнбека, руског генерал-мајора, — СНБр. 18864 од 15-XII-1920.

у гимназији у Ћуприји:

за школског лекара, са годишњим хонораром од 2400 динара, д-р Здравка Ивковића, окружног физикуса, — СНБр. 19029 од 12-XII-1920.

у гимназији у Кавадару:

за хонорарне наставнике, са хонораром од 7 динара од одржаног часа, Љубисава Симића, Радована Радулозића и Драгишу Митровића, учитеље основне школе, — СНБр. 19177 од 16-XII-1920.

у III београдској мушкој гимназији:

за хонорарног вероучитеља католичке деце, с хонораром од 10 динара од одржаног часа, Вјекослава Вагнера, католичког жупника у Београду, — СНБр. 19067. од 11-XII-1920.

у I београдској мушкој гимназији:

за привременог предметног учитеља, д-р Рока Вуковића, бивпег наставника Сињске гимназије, — СНБр. 19111 од 14-XII-1920.

у II гимназији у Крагујевцу;

за привременог учитеља вештина, Светислава Страла, привременог учитеља вештина гимназије у Косовској Митровици, по службеној потреби, — СНБр. 19434 од 16-XII-1920.

у гимназији у Косовској Митровици:

за привременог учитеља вештина, Франтишка Ваврина, привременог учитеља вештина друге гимназије у Крагујевцу, по службеној потреби, — СНБр. 19434 од 16-XII-1920.

у гимназији у Панчеву:

за наставницу цртања и женског рада, Татијану Александровну-Поповиченко, наставницу гимназије у Врању, по молби, — СНБр. 18377 од 28-XI-1920 године.

Господин Министар Просвете претписом својим, СНБр. 18373 од 28-XI-1920 године, поставио је:

у Белоцркванској гимназији:

за привременог предметног учитеља с годишњом платом од 1500 динара, Анта Мадирацу, свештеника из Трогира;

за привремене предметне учитељице, с годишњом платом од 1200 динара: Љубицу Бобинац-Благојевића и Даринку Медићеву, учитељице грађанске школе;

за хонорарног наставника, с годишњом платом од 1200 динара, Владимира Хладовског, наставника гимнастике и мачевања, и

за школског лекара, с годишњим хонораром од 1600 динара, д-р Богдана Радосављевића, лекара у Белој Цркви;

у Великобечкеречкој гимназији:

у одељењима са српским наставним језиком:

за привремене предметне учитеље, с годишњом платом од 1500 динара: Динка Беритића, свештеника из Стана, Владимира Вујића и Гавру Варгучина, наставнике исте гимназије;

за хонорарног наставника музике и певања, са 5 динара хонорара од одржаног часа, Михајла Шипоша, пароха великобечкеречког;

за школског лекара, с годишњим хонораром од 1000 динара, д-р Живка Јакшића, среског лекара;

у одељењима са мађарским наставним језиком:

за привременог предметног учитеља, с годишњом платом од 1500 динара, Карла Амброжја, хонорарног наставника исте гимназије;

за хонорарног наставника науке о вери, са 7 динара хонорара од одржаног часа, Фрању Енгела, катихету исте гимназије;

за хонорарног наставника хигијене, са 10 динара хонорара од одржаног часа, д-р Белу Фијановског, професора хигијене исте гимназије;

за хонорарног наставника, са 7 динара од одржаног часа, Јована Кегедина, хонорарног наставника исте гимназије;

за хонорарног наставника вештина, са 7 динара од одржаног часа, Имру Ришку, наставника певања и музике исте гимназије;

у Великокикиндској гимназији:

за привременог предметног учитеља, с годишњом платом од 1500 динара, Жарка Благојевића, редовног наставника грађанске школе, додељеног на службу истој гимназији;

за привременог учитеља вештина, с годишњом платом од 1500 динара, Александра Адамовића, наставника вештина исте гимназије;

за привремену предметну учитељицу, са годишњом платом од 1200 динара, Марију Петровића, бив. Карајанову, оспособљеног професора Новоросијског универзитета;

за школског лекара, с годишњим хонораром од 1000 динара, д-р Војислава Веселиновића, лекара у Вел. Кикинди;

за хонорарне наставнике, са 7 динара од одржаног часа, Стојана Јакшића, систематизованог парохијског помоћника, Михајла Косића, управитеља основне школе, Миту Николића и Петра Михајловића, учитеље, и Видосаву Сивчеву, учитељицу основне школе у Вел. Кикинди;

у Жомбољској гимназији:

за привремену предметну учитељицу, с годишњом платом од 1200 динара, Људмилу Чекмареву, оспособљену кандидаткињу Александрова Института у Смолном;

за привременог учитеља, с годишњом платом од 1500 динара, Владимира Семеновића Курочкина, наставника цртања из Одесе;

у одељењу са немачким наставним језиком:

за привремене предметне учитеље, с годишњом платом од 1500 динара: Августа Бухмана и Хамса Велша, кандидате Б. Пештанског универзитета и Михајла Хајма, привременог наставника, катихету исте гимназије;

за хонорарне наставнике, с годишњом платом од 1200 динара: Ану Гербер, оспособљену наставницу за грађанске школе; Фрању Сихтера и Јосифа Хајма, наставнике грађанске школе, и Оскара Шикорског, дипломираног неимара и уметничког обртника из Ковина;

за предметног наставника под уговором, д-р Јосифа Маршика, професора из Прага;

у Новосадској мушкој гимназији:

за привременог предметног наставника под уговором, Александра Захаревића-Танцова, доцента московског универзитета и гимназиског професора;

за хонорарног наставника вештина, с годишњом платом од 1200 динара, Митрофана Михајловића-Чајковског, руског потпуковника; и

за хонорарног катихету јеврејског, са хонораром од 7 динара по одржаном часу, д-р Лазара Рота, рабина у Бакову;

у Новосадској женској гимназији:

за привремене предметне учитељице, с годишњом платом од 1200 динара, Бојану Каракашевића, Драгињу Којковића и Лидију Максимовића, наставнице исте гимназије;

за привремену учитељицу вештина, с годишњом платом од 1200 динара, Терезију Јањићку рођ. Виткову, оспособљену кандидаткињу ручног рада;

за предметног учитеља под уговором, Димитрија Скринченка, наставника исте гимназије;

за хонорарног наставника хигијене са 10 динара од одржаног часа, д-р Лазу Марковића, лекара у Новом Саду;

у Панчевачкој гимназији:

за привременог предметног учитеља, с годишњом платом од 1500 динара, Војислава Војновића и Миленка Марковића, апсолвиране филозофе Београдског Универзитета;

за привремену предметну учитељицу, са годишњом платом од 1200 динара, Зиланду Журовску, оспособљену наставницу језика Орловског Александринског Института;

за хонорарног наставника са 10 динара од одржаног часа, Миховила Томандла, хонорарног наставника исте гимназије;

за хонорарног наставника вештина, с годишњом платом од 1200 динара, Вацлава Блуму, наставника гимнастике исте гимназије;

за хонорарног наставника са 7 динара од одржаног часа, Богдана Разуменића, хонорарног наставника исте гимназије;

за школског лекара, с годишњим хонораром од 1000 динара, д-р Панту Теодоровића, лекара из Панчева;

у Сенћанској гимназији:

у одељењима са српским наставним језиком:

за привремену предметну учитељицу, са годишњом платом од 1200 динара, Терезију Сарића, оспособљену наставницу за грађанске школе;

за хонорарне наставнике науке о вери и српског језика, са 7 динара хонорара од одржаног часа, Милоша Прекајског и Алексу Плештића, наставнике бивше сенћанске општинске гимназије и мађарске грађанске школе;

у одељењима са мађарским наставним језиком:

за привременог учитеља вештина, са годишњом платом од 1500 динара, Гаврила Сабадоша, дипломираног професора цртања из Сенте;

у Сомборској гимназији:

у одељењима са српским наставним језиком:

за привременог предметног учитеља, с годишњом платом од 1500 динара, Божидара Масларића, апсолвираног филозофа Београдског Универзитета;

за хонорарну наставницу, с годишњом платом од 1200 динара, Јакомину Стефановића-Натали, учитељицу француског језика;

у одељењима са мађарским наставним језиком:

за привремене предметне учитеље, с годишњом платом од 1500 динара, Белу Кирнеро, Фрању Севалда и Александра Б. Тумбаса, апсолвиране кандидате Будимпештанског Универзитета;

у Србобранској гимназији:

у одељењима са српским наставним језиком:

за привременог учитеља вештина, с годишњом платом од 1500 динара, Белу Милера, наставника цртања те гимназије;

за хонорарног вероучитеља, са 7 динара од одржаног часа, Лазара Вучкова, свештеника у Србобрану;

за хонорерног наставника вештина, са 5 динара хонорара од одржаног часа, Милорада Курјачког, учитеља у Србобрану;

за хонорарну наставницу француског језика, са 7 динара од одржаног часа, Љубицу Јовановића, учитељицу у Србобрану;

за школског лекара, с годишњим хонораром од 1000 динара, д-р Теодора Николића, лекара у Србобрану;

у одељењима са немачким наставним језиком у Врбасу:

за привременог предметног учитеља, с годишњом платом од 1500 динара, Петра Бубала, апсолвираног филозофа Загребачког Универзитета. и Данила Виберта, кандидата Б.-Пештанског Универзитета;

за хонорарног наставника, са годишњом платом од 1200 динара, Ивана Чучуковића, свештеника из Јањине;

у Суботичкој гимназији:

у одељењима са српско-хрватским наставним језиком:

за привремене предметне учитеље, с годишњом платом од 1500 динара: Давида Зупана и Фрању Пованеца, намесне наставнике исте гимназије;

за хонорарног наставника вештина, с годишњом платом од 1200 динара; Валеријана Ремера, ђенералштабног капетана руске армије;

за хонорарну наставницу вештина, са годишњом платом од 1200 динара: Марију Шурића, оспособљену учитељицу женског ручног рада;

за хонорарног наставника, са 7 динара од одржаног часа, Душана Чудића, чиновника аграрног уреда у Суботици;

у одељењима са мађарским наставним језиком:

за привремену предметну учитељицу, с годишњом платом од 1200 динара, Маргиту Богдањеву, наставницу бивше женске гимназије;

за хонорарног наставника, с годишњом платом од 1200 динара, Тошу Искруљева, наставника у мађарским одељењима исте гимназије;

за привремену учитељицу вештина, с год. платом од 1200 динара, Марију Корнелију — Борецкијеву, помоћну учитељицу бивше женске гимназије;

у Вршачкој реалци:

у одељењима са српским наставним језиком: за хонорарног наставника, с год. платом од 1440 динара, Федора Улманског, ђенералштабног мајора III армијске области;

за привременог учитеља вештина, с годишњом платом од 1500 динара, Анта Тадића, привременог наставника исте реалке;

за хонорарну наставницу, с год. платом од 1200 динара, Јелену Прибишеву, учитељицу вештина у Темишварској женској гимназији;

у одељењима са немачким наставним језиком:

за привременог учитеља вештина, с годишњом платом од 1500 динара, Јована В. Лекарке, наставника вештине исте реалке;

за хонорарног наставника, с годишњом платом од 1490 динара, Драгутина Мајера, капетана I класе и наставника бивше кадетске школе у Каменици;

за хонорарну наставницу, с годишњом платом од 1200 динара, Ану Шчеглигову, наставницу исте реалке.

у Великобечкеречкој Вишој Трговачкој Школи:

у одељењима са српским наставним језиком:

за хонорарне наставнике, с годишњом платом од 1440 динара, Жарка Божјака и Душана Чонића, наставнике исте трговачке школе;

за хонорарне наставнике са 10 динара од одржаног часа, Богољуба Алексића; са 7 динара од одржаног часа, Петра Женара и Јосифа Маће-а, хонорарне наставнике исте школе;

у одељењима са мађарским наставним језиком:

за хонорарне наставнике, са 10 динара од одржаног часа: Карла Амброзија, Др. Емила Балу, Белу Барања, Јосифа Бургета, Лудвига Вајду, Јулија Козму, Мартина Мендвајa, Др. Александра Саја, Јосипа Хајдуа и Евгена Христијана, више чиновнике и професоре; са 7 динара од одржаног часа, Жарка Божјака, Стевана Веглинга, Петра Женара, Душана Настића, Даницу Стојића, Данила Штица и Емерика Хаса, ниже чиновнике и учитеље;

у Новосадској Вишој Трговачкој Школи:

у одељењима са српским наставним језиком:

за хонорарног наставника, с годишњом платом од 1200 динара, Ранка Травња, учитеља;

за хонорарног наставника с годишњом платом од 1200 динара: Александра Николајевића-Гомана, оспособљеног наставника гимнастике;

у Суботичкој Вишој Трговачкој Школи:

у одељењима са српско-хрватским наставним језиком:

за привременог предметног учитеља с годишњом платом од 1500 динара: Владимира Јурића, кандидата за трг. школе.

ПЕНСИОНИСАЊЕ

Господин Министар Просвете претписом својим пенсионисао је:

Мирославу Татићку, наставницу женске гимназије у Крагујевцу, — СНБр. 15628 од 23-X-1920.

Зорку Несторовићку, учитељицу вештина II београдске женске гимназије, — СНБр. 17522 од 15-XI-1920.

РАЗРЕШЕЊА

Господин Министар Просвете разрешио је од наставничке дужности:

Лазара Ћибарића, хонорарног наставника Приштевачке гимназије пошто се на дужност није јавио, — СНБр. 17689 од 18-XI- 1920.

ОСТАВКЕ

Господин Министар Просвете изволео је уважити оставку на државну службу:

Д-р Николи Настићу, школском лекару скопске гимназије, — СНБр. 17080 од 13-XI-1920.

Станиславу Винаверу, привременом предметном учитељу скопске гимназије, — СНБр. 17577 од 19-XI-1920.

Братиславу Жунићу, хонорарном наставнику Битољске гимназије, — СБНр. 17808 од 19-XI-1920.

ОДЛУКЕ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

Одлуком СНБр. 10936 од 2-XI-1920,, а на основи чл. 72 Закона о средњим школама и мишљења Главног Просветног Савета, одобрено је Владимиру Зделару, директору Трговачке Школе у Вел. Бечкереку, годишњи додатак од 1000 динара.

Одлуком СНБ. 17654 од 19-XI-1920 наређено је да Петар Јовановић, суплент II београдске мушке гимназије, остане на раду као асистент у Географском Институту Универзитета, а суплент Павле Соколовић да се врати на редовну дужност у II београдску гимназију.

Одлуком СНБр, 14683 од II-XI-1920 одређен је на рад у Параћинску гимназију Јаничије Поповић, професор у пенсији.

Одлуком СНБр. 18138 од 24-XI-1920. одобрена је казна губитком петодневне плате, којом је директор Лозничке гимназије казнио Љубицу Божић, наставницу исте школе.

Одлуком СНБр. 18499 од 10-XII-1920, а на основи чл. 67. Закона о средњим школама, поништена је одлука директора Беранске гимназије о казни губитком 15-дневне плате Вука Делевића, наставника исте школе, и казна замењена је казном укора.

Одлуком СНБр. 18893 од 13-XII-1920. упућен је на рад у Аранђеловачку гимназију Живојин Савић, учитељ.

ПЕРИОДСКЕ ПОВИШИЦЕ

Господин Министар Просвете одредио је периодску повишицу плате:

четврту, Светиславу Петровићу, професору I београдске гимназије, — СНБр. 16328 од 26-XI-1920.

трећу, Даници Лешјаниновој, учитељици вештина I женске београдске гимназије, — СНБр. 17789 од 20-XI-1920.

четврту, Софији Андријашевићки, учитељици вештина II београдске женске гимназије, — СНБр. 15346 од 17-XI-1920.

прву, Мирослави Сапчиеровој, учитељици вештина гимназије у Неготину, — СНБр. 12765 од 16-XI-1920.

трећу, Лепосави Петровић, учитељици вештина Крагујевачке женске гимназије, — СНБр. 15246 од 18-XI-1920.

пету, Војину Х. Поповићу, професору Скопске гимназије, — СНБр. 14496 од 16-XI-1920.

четврту, Емилији Јоксићевој, учитељици вештина Крагујевачке женске гимназије, — СНБр. 11912. од 15-XI-1920.

трећу, Христифору Хрмановићу, учитељу вештина Скопске гимназије, — СНБр. 14124 од 29-X-1920;

четврту, Стевану Рељићу, професору гимназије у Ваљеву ,— СНБр. 11855 од15-XII-1920.

ОСНОВНА НАСТАВА

ПРЕТПИСИ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

Претписом Господина Министра Просвете, а на основи чл. 29 закона о народним школама постављени су:

за сталног учитеља у Курјачи, срез рамски округ пожаревачки, Рудолф Корошец, пређашњи учитељ, — ОНБр. 36892 од 16-X-1920 год.

за привременог учитеља у Дренови, срез дежевски округ рашки, Василије Поповић, пређашњи привремени учитељ, — ОНБр. 36257 од 16-X-1920 год.

за управитељицу вежбаонице женске учитељске школе у Београду, Даринка Гавриловићева, учитељица вежбаонице, — ОНБр. 37067 од 17-X-1920 год.

за управитеља основне школе у Трстенику, округа крушевачког, Јован Милићевић, учитељ из Трстеника, — ОНБр. 32790 од 23-X-1920 год.

за вршиоца надзорничке дужности у срезу посаво-тамнавском, са седиштем у Обреновцу, Љуба Селаковић, вршилац надзорничке дужности, среза колубарског округа београдског, — ОНБр. 32930 од 20-IX-1920 год.

за привременог школског надзорника у Новом Саду, Љубомир Лотић, учитељ из Новог Сада, — ОНБр. 35298 од 7-X-1920 год.

за привременог школског надзорника среза јабланичког округа врањског, Живојин Стојићевић, учитељ из Лесковца, — ОНБр. 37395 од 16-X-1920 год.

за сталног учитеља у Страњинама, округа пријепољског, Обрен Ћирковић, свршени ученик Учитељске Школе, — ОНБр. 22295 од 17-VII-1920 год.

за привременог школског надзорника среза грачаничког и града Приштине , округа косовског; Јевта Крљевић, учитељ из Тетова, — ОНБр. 33407 од 28-IX-1920 год.

за привременог школског надзорника среза доњополошког и Тетова, Јеремија Павловић, школски надзорник среза малешког, — ОНБр. 33186 од 27-IX-1920 год.

за управитеља основне школе у Д. Палчишту, среза доње-полошког округа тетовског, Сава Теофиловић, учитељ, — ОНБр. 35090 од 6-X-1920 год.

за управитеља основне школе у Тетову и то за муслиманска одељења државне школе и за српску школу у Абдул Мецидовој кући, Симод Михаиловић, учитељ из Тетова, — ОНБр. 35332 од 5-X-1920 год.

за управитеља основне школе у Радовишту, Марко Михаиловић, у Струмици, Тадија Стефановић, учитељ, — ОНБр. 35410 од 6-X-1920 год.

за учитељског заступника III класе у Равну, среза жеглиговског округа кумановског, Наско Димитријевић, — ОНБр. 34568 од 9-X-1920 год.

за привременог учитеља у Ресну, округа битољског, Риста Константиновић, свршени ученик VIII разреда гимназије са испитом зрелости, — ОНБр. 35409 од 14-X-1920 год.

за сталног учитеља у Шугрину, округа пиротског, Живојин Костић, свршени ученик Богословско-учитељске Школе у Призрену, — ОНБр. 36563 од 13-X-1920 год.

за сталног учитеља у Баљевцу, среза студеничког округа чачанског, Миодраг Михаиловић, пређашњи учитељ, — ОНБр. 36276 од 13-X-1920 год.

за вршиоца учитељске дужности у Драгинцу, среза јадранског округа подринског, Кира Радовановићка, свршена ученица IV разреда гимназије, — ОНБр. 35831 од 11-X-1920 год.

за привременог учитеља у Рановцу, среза млавског округа пожаревачког, Живко Трифуновић, свршени ученик VIII разреда гимназије са испитом зрелости, — ОНБр. 35703 од 9-X-1920 год.

за сталног учитеља у Птичу, округа андријевичког, Радуле Радуловић, свршени ученик Учитељске школе са испитом, — ОНБр. 35629 од 12-X-1920 год.

за вршиоца учитељске дужности у Моштаници, среза пчињског округа врањског, Љубомир Матић, свршени ученик VIII разреда гимназије без испита зрелости, — ОНБр. 35597 од 9-X-1920 год.

за сталног учитеља у Осечини, среза подгорског округа ваљевског, Павле Радивојевић, до сада привремени учитељ из истог места, — ОНБр. 35470 од 12-X-1920 год.

за привременог учитеља у Драгоманцима, среза жеглиговског округа кумановског, Милентије Поповић, свршени ученик VIII разреда гимназије са испитом зрелости, — ОНБр. 35466 од 12-X-1920 год.

за вршиоца учитељске дужности вероучитеља у Тетову, Ешреф Исмаил, оца, — ОНБр. 35420 од 14-X-1920 год.

за сталног учитеља у Роге, округ ужички, Миодраг Р. Верговић, пређашњи учитељ, — ОНБр. 35417 од 9-X-1920 год.

за привременог учитеља у Јеловцу, среза деспотовачког округа моравског, Иво Сучић, свршени ученик VIII разреда гимназије са испитом зрелости, — ОНБр. 35413 од 9-X-1920 год.

за привремену учитељицу у Подгорцу, округа тимочког, Бојана Цветковићева, свршена ученица Учитељске Школе без испита, — ОНБр. 35403 од 12-X-1920 год.

за вршиоца учитељске дужности вероучитеља у Улцињу, Хафус Абдул Бузуковић, оца из Улцина, — ОНБр. 35159 од 12-X-1920 год.

за привременог учитеља у Младеновцу (селу), округ београдски, Василије М. Јовановић, свршени богослов, — ОНБр. 35106 од 9-X-1920 год.

за вршиоца учитељске дужности у Бродцу, среза и округа скопског, Димитрије Гавриловић, пређашњи учитељ, — ОНБр. 34803 од 14-X-1920. год.

за сталног учитеља у Јаношу, округ метохијски, Милић Поповић, свршени ученик Учитељске Школе, — ОНБр. 33678 од 12-X-1920 год.

за вршиоца учитељске дужности — вероучитеља — у Пећи, Мула Мустафа Имамовић, имам из Пећи, — ОНБр. 33820 од 9-X-1920 год.

за привременог учитеља у Паунама, среза колубарског округа ваљевског, Добривоје Бобић, свршени ученик VIII разреда гимназије са испитом зрелости, — ОНБр. 33149 од 11-X-1920 год.

за вршиоца учитељске дужности у Богутовцу, среза жичког округа чачанског, Марија Ђ. Поповићка, пређашња учитељица, — ОНБр. 34030 од 9-X-1920 год.

за сталног учитеља у Брестову, округа моравског, Александар Самуиловић, пређашњи учитељ, — ОНБр. 35016 од 9-X-1920 год.

за сталну учитељицу у Јабуковцу, округа крајинског, Марија Кукуљица, свршена ученица Учитељске Школе, — ОНБр. 36401 од 14-X-1920 год.

за сталног учитеља у Мељаку, округа плевањског, Савеља Вујовић, свршени ученик Учитељске Школе, — ОНБр. 36362 од 12-X-1920 год.

за привремену учитељицу у Никшићу, Јелена Вукотић, пређашња забавиља из Москве, — ОНБр. 36203 од 15-X-1920 год.

за забавиљу у турској Кањижи, Франка Карапинчић, забавиља из Хавра, — ОНБр. 33334 од 15-X-1920 год.

за управитеља основне школе у Кочанима, округа брегалничког, Андрија А. Поповић, учитељ из Кочана, — ОНБр. 36655 од 12-X-1920 год.

за заступника привременог школског надзорника среза царевоселског у округу брегалничком, са привременим седиштем у Берову, Василије Дракаловић, учитељ из Берова, — ОНБр. 36993.

за вршиоца учитељске дужности у Рујишту, среза ражањског округа крушевачког, Надежда Городецкаја, пређашња учитељица гимназије, — ОНБр. 36288 од 17-X-1920 год.

за вршиоца учитељске дужности у Балајинцу, срез деспотовачки округ моравски, Сава Богић, ученик Учитељске Школе, — ОНБр. 36352 од 14-X-1920 год.

за вршиоца учитељске дужности у Јабуковцу, округа крајинског, Божа Кукуљица, бивши парох из Истре, — ОНБр. 36402 од 14-X-1920 год.

за привременог учитеља у Пруговцу, округа нишког, Радован Поповић, свршени ученик Учитељске Школе, — ОНБр. 36683 од 14-X-1920 год.

за сталног учитеља у Рибарима, округа моравског, Живота Б. Здравковић, пређашњи учитељ, — ОНБр. 36682 од 14-X-1920 год.

за сталну учитељицу у Свилеуви, округа подринског, Мара Михаиловићка, привремена учитељица из истог места, — ОНБр. 36699 од 13-X-1920 год.

за сталну учитељицу у Београду, Славка Јевтићева, — ОНБр. 36384 од 12-X-1920 год.

за сталног учитеља у Манастиру Острогу, округа подгоричког, Павле Поповић, — ОНБр. 32304 од 5-X-1920 год.

за учитељског заступника у Ђаковици, округ метохијски, Ружица Грујићка, учитељска заступница из истог места, — ОНБр. 32753 од 26-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Гораждевцу, округа метохијског, Милован Шашкић, — ОНБр. 32753 од 25-IX-1920 год.

за вршиоца дужности вероучитеља у Ђаковици, округа метохијског, Зенун Еми, — ОНБр. 32753 од 26-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Ђаковици, округа метохијског, Милета Грујић, — ОНБр. 32753 од 26-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Врелу, округа метохијског, Богдан Кнежевић, — ОНБр. 32753 од 26-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Ђаковици, округа метохијског, Драгутин Микетић, — ОНБр. 32753 од 26-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Ђураковцу, округа метохијског, Алексије Ивановић, — ОНБр 32753 од 26-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Главичици, округа метохијског, Данило Поповић, — ОНБр. 32753 од 25-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Стреоце, округа метохијског, Бранко Лалевић, — ОНБр. 32753 од 25-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Рунићу, округа метохијског, Велимир Шашкић, — ОНБр. 32753 од 26-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Дечанима, округа метохијског, Милош Поповић, — ОНБр. 32753 од 27-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Дечанима, округа метохијског, Лазар Јовановић, — ОНБр. 32753 од 27-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Ђаковици, округ метохијски, Вујица Томић, — ОНБр. 32753 од 26-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Ђаковици, округ метохијски, Ђира Ђукић, — ОНБр. 32753 од 26-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Ђураковцу, округа метохијског, Милић Микетић, — ОНБр. 32753 од 26-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Наклу, округа метохијског, Новица Павићевић, — ОНБр. 32753 од 26-IX-1920 год.

за вршиоца дужности вероучитеља у Ђаковици, Асан Осман, — ОНБр. 32753 од 26-IX-1920 год.

за вршиоца дужности вероучитеља у Ђаковици, округа метохијског, Асин Муртеза, — ОНБр. 32753 од 26-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Истоку, округа метохијског, Радош Вујашевић, — ОНБр. 32753 од 26-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Принепу, округа метохијског, Шћепан Вулевић, — ОНБр. 32753 од 27-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Брестовику, округа метохијског, Милета Поповић, — ОНБр. 32753 од 25-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Злокућанима, округа метохијског, Владимир Раичевић, — ОНБр. 32753 од 26-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Кличини, округа метохијског, Љубомир Вулетић, — ОНБр. 32753 од 25-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Шавнику, округа никшићског, Душан Мандић, — ОНБр. 32304 од 6-X-1920 год.

за сталног учитеља у Симачи, округа колашинског, Мирко Меденица, — ОНБр. 32304 од 6-X-1920 год.

за сталног учитеља у Ћеклићи,округа цетињског, Иво Марковић, — ОНБр. 32304 од 4-X-1920 год.

за сталног учитеља у Кочани, округа никшићског, Станко Перовић, — ОНБр. 32304 од 6-X-1920 год.

за сталног учитеља у Рићани, округа никшићског, Јелена Марсенић, — ОНБр. 32304 од 6-X-1920 год.

за секретара Министарства Просвете у Одељењу за Основну наставу, Јован Милијевић, учитељ из Београда, — ОНБр. 34915 од 4-X-1920 год.

ПРЕМЕШТАЈИ

Господин Министар Просвете претписом својим преместио је:

за учитеља у Београду у школи Савамалској, Драгомира Ђорђевића, сталног учитеља из Тополе, сада на раду у Министарству Просвете, — ОНБр. 31293 од 20-IX-1920 год.

за учитеља у село Врчин, срез грочански округ београдски, Василија Вукомановића, учитеља из В. Мокрог Луга, среза врачарског округа београдског, — ОНБр. 30037 од 8-IX 1920 год.

за сталног учитеља у Јошаници, округа рашког, Хранислава Краговића, из Горње Јошанице, по молби, — ОНБр. 32100 од 24-IX-1920 год.

за вршиоца учитељске дужности у село Цван, срез крушевски округ битољски, Стевана Поп-Николића, из Јошанице, среза бањског округа нишког, по молби, — ОНБр. 31675 од 18-IX-1920 год.

за учитеља у село Купиновац, среза ресавског округа моравског, Бошка Фотића, из Јеловаца, среза деспотовачког округа моравског, по молби, — ОНБр. 32811 од 23-IX-1920 год.

за сталну учитељицу у село Кличевац, срез рамски округ пожаревачки, Неранџу Павлицу, из Раброва, среза рамског округа пожаревачког, по молби, — ОНБр. 32929 од 23-IX 1920 год.

за учитеља у село Миријево, срез врачарски округ београдски, Љубомира Николића, из Винче, среза врачарског округа београдског, по молби, — ОНБр. 32928 од 23-IX-1920 год.

за сталног учитеља у село Липовац, срез бањски округ нишки, Светислава Димитријевића, из Гркиње, среза и округа нишког, по молби, — ОНБр. 31962 од 21-IX-1920 год.

за вршиоца учитељске дужности у село Гркињу, срез и округ нишки, Стојана Т. Савића, из Липовца, среза бањског округа нишког, по потреби службе, — ОНБр. 31962 од 21-IX 1920 год.

за вршиоца учитељске дужности у село Биновац, срез подунавски округ смедеревски, Анастаса Николића, из Могиле, среза мориховског округа битољског, по молби, — ОНБр. 31985 од 22-IX-1920 год.

за вршиоца учитељске дужности у село Могилу, срез мориховски округ битољски, Марију Михаиловићеву, из Кенала, среза мориховског округа битољског, по молби, — ОНБр. 31985 од 22-IX-1920 год.

за учитеља у Ново Село, срез нишки округ нишки, Милана Штерића, из Ниша, срез и округ нишки, по потреби службе, — ОНБр. 32809 од 23-IX-1920 год.

за сталног учитеља Стевана Поповића, и за вршиоца учитељске дужности Зорку Басскићеву, у село Бач, срез мориховски округ битољски, из Бистрице округа бијелопољског, по молби, — ОНБр. 32528 од 22-IX-1920 год.

за учитељицу у село М. Иванчу, срез грочански округ београдски, Јелисавету Милосављевићку, из Каљенова, округа пожаревачког, по молби, — ОНБр. 31527 од 17-IX-1920 год.

за сталну учитељицу у Таково, Анку Перуткићеву, из Гор. Бањана, среза таковског округа рудничког, по молби, — ОНБр. 31409 од 23-IX-1920 год.

за учитељског заступника I класе, у село Доњи Катун, срез темнићки округ моравски, Евстатија Марковића, из Овсишта, среза јасеничког округа грагујевачког, по службеној потреби, — ОНБр. 31298 од 17-IX-1920 год.

за учитеља у село Лепенац, срез копаонички округ крушевачки, Драгомира Станојевића, из Блажева, среза копаоничког округа крушевачког, по молби, — ОНБр. 32254 од 22-IX 1920 год.

за учитеља у село Горажду, округ берански, Спасоја Б. Рашовића, из Бујановца, округа кумановског, по молби, — ОНБр. 28065 од 28-VIII-1920 год.

за учитеља у село Бању, срез прибојски округ пријепољски, Трифуна Крстоношића, из Криволака, округа тиквешког, по молби, — ОНБр. 32986 од 26-IX-1920 год.

за учитељицу у Скопље, Даринку Поповић, из Штипа, по молби, — ОНБр. 32932 од 23-IX-1920 год.

за учитељицу у Бунатовац, срез прокупачки округ топлички, Даринку Димитријевић, из Ниша, по потреби службе, — ОНБр. 33132 од 25-IX-1920 год.

за учитељицу у село Вратарницу, округ тимочки, Василију Поповићеву, из Ниша, по потреби службе, — ОНБр. 33132 од 25-IX-1920 год.

за учитељицу у село Гледић, срез гружански, Катарину Штрбевићку, из Баточине, среза крагујевачког округа крагујевачког, по потреби службе, — ОНБр. 33016 од 25-IX-1920.

за учитеља у село Грабовицу, срез деспотовачки округ моравски, Чедомира М. Милићевића, из Драгиња, среза посавотамнавског округа подринског, по молби, — ОНБр. 33159 од 25-IX-1920 год.

за учитеља у село Буличе, Тому Новића, из Сеоца, округа андријевачког, по молби — ОНБр. 33191 од 27-IX-1920 год.

за учитељицу у село Двораку, срез расински округ крушевачки, Лепосаву Чебинац, из Крушевца, по потреби службе, — ОНБр. 33339 од 26-IX- 1920 год.

за учитељицу у село Радмиловић, срез гружански округ крагујевачки, Босиљку Ш. Глигоријевић, из Белог Потока, среза заглавског округа тимочког, по молби, — ОНБр. 33340 од 26-IX-1920 год.

за учитеља у село Блаце, срез и округ тетовски, Трпка Онуфријевића, из Слатине, среза доњо-полошког округа тетовског, по молби, — ОНБр. 33355 од 26-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Тетово, Ристу Антића, из Речице, среза доњо-полошког округа тетовског, по молби, — ОНБр. 30363 од 10-IX-1920 год.

за сталну учитељицу у село Бољковце, срез качерски округ руднички, Косару Савићеву, из Лаћевца, среза качерског округа рудничког, по молби, — ОНБр. 33392 од 28-IV-1920 год.

за сталну учитељицу у Удцињ, округ барски, Јованку Томовићку, из Ријеке, округ цетински, по молби, — ОНВр. 33548 од 30-IX-1920 год.

за учитељицу у село Мисачу, срез јасенички округ крагујевачки, Даринку Митровићеву, из Кладурова, среза млавског округа пожаревачког, по молби, — ОНБр. 33439 од 23-IX-1920.

за привременог учитеља у село Клиновац, округ кумановски, Спасоја Б. Рашовића, из Горажда, округа беранског, по молби, — ОНБр. 33633 од 28-IX-1920 год.

за сталног учитеља у село Винчу, срез врачарски округ београдски, Бранка Станивуковића, из Лештана, среза грочанског, по потреби службе, — ОНБр. 33634 од 28-IX-1920 год.

за учитељицу у Скопљу, Радмилу Д. Ивановић, из Миоковаца, округа рудничког, по молби, — ОНБр. 33821 од 28-IX-1920 год.

за сталну учитељицу у село Мраморац, срез јасенички округ смедеревски, Вукосаву Тодоровићеву, из Голобока, среза јасеничког, по молби, — ОНБр. 33861 од 29-IX-1920 год.

за учит. заступницу II класе, у село Иванковац, срез велешки округ скопски, Султану К. Митровићку, из Павлешинца, округа брегалничког, по молби, — ОНБр. 33921 од 29-IX 1920 год.

за учитељицу у Крушевац, Даницу Хаџи-Илићку, из Читлука, округа крушевачког, по молби, — ОНБр. 33923 од 29-IX-1920 год.

за учитељицу у село Драгиње, срез посаво-тамнавски округ подрински, Драгицу Николићеву, из Лазаревца, среза колубарског округа београдског, по потреби службе, — ОНБр. 33924 од 29-IX-1920 год.

за учитеља у село Крњево, округ смедеревски, Тихомира Живановића, из Неготина, округа тиквешког, по молби, — ОНБр. 33925 од 29-IX- 1920 год.

за учитељицу у Чачак, Олгу Зечевићеву, из Трнаве, по молби, — ОНБр. 33926 од 5-IX-1920 год.

за учитељицу у село Бивоље, округ крушевачки, Даницу Ђорђевићку, из Трстеника, по молби, — ОНБр. 33927 од 29-IX-1920 год.

за сталну учитељицу у село Миоковце, округ руднички, Десанку Обрадовићеву, из Бољковаца, по молби, — ОНБр. 33391 од 28-IX-1920 год.

за учитељицу у село Памбуковицу, округ ваљевски, Зорку Лаушевић, из Иванковца, округ моравски, по молби, — ОНБр. 33929 од 29-IX-1920 год.

за учитеља у село Пироман, срез посавски округ ваљевски, Милана С. Богдановића, из Памбуковице, округа ваљевског, по молби, — ОНБр. 33930 од 29-IX-1920 год.

за сталну учитељицу у Књажевац, Зорку С. Ковач, из Ниша, по потреби службе, — ОНБр. 33932 од 28-IX-1920 год.

за учитељицу у Голобок, округа смедеревског, Љубицу Пенићку, учитељицу на раду у Министарству, по потреби службе, — ОНБр. 34071 од 30-IX-1920 год.

за вршиоца учитељске дужности у село Моравац, срез моравички округ пишки, Пијаду Буцек, из Вел. Вртога, среза пишког округа нишког, по молби, — ОНБр. 34125 од 30-IX-1920.

за учитеља у Дренову, среза велешког округа скопског, Димитрија Ст. Ускоковића, вршиоца учитељске дужности из Сења, среза параћинског округа моравског, по молби, — ОНБр. 34126 од 30-IX-1920 год.

за учитељицу у Велес, Даницу Милићевић, из Цркvине — Карастара, среза велешког округа скопског, по молби, — ОНБр. 34128 од 30-IX-1920 год.

за сталну учитељицу у Смољинац, округа пожаревачког, Даницу Берићеву, сталну учитељицу на раду у Министарству Просвете, по потреби службе, — ОНБр. 34224 од 30-IX-1920.

за привременог учитеља у Пехчево, округа брегалничког, Александра Васиљевића, привременог учитеља из Радовишта, по молби, — ОНБр. 34225 од 30-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Гроцку, Јована С. Гојковића, из Ритопека, среза грочанског округа београдског, по молби, — ОНБр. 34461 од 1-IX-1920 год.

за сталну учитељицу у Чибутковицу, среза колубарског округа београдског, Дамјанку Глишићку, сталну учитељицу из Сремчице, по службеној потреби, — ОНБр. 34869 од 4-X 1920 год.

за учитељицу на Уб, Љубицу Упковићку, из Ваљева, по службеној потреби, — ОНБр. 34869 од 4-X-1920 год.

за учитељицу у село Радмиловић, среза гружанског округа крагујевачког, Милицу Јоксимовићеву, из села Баточине, округа крагујевачког, по службеној потреби, — ОНБр. 34869 од 4-X-1920 год.

за учитеља у село Суботицу, среза ресавског округа моравског, Илију Милосављевића, из Луковице, среза ресавског, по службеног потреби, — ОНБр. 34869 од 4-X-1920 год.

за учитеља у село Риљево, округа битољског, Ђорђа Мирчевића, из Небрегова, по службеној потреби, — ОНБр. 34869 од 4-X-1920 год.

за учитеља у Св. Николу, округа брегалничког, Јована Шикопарију, из Асан-Бегова, по службеној потреби, — ОНБр. 34869 од 4-X-1920 год.

за учитеља у Св. Николу, округа брегалничког, Велимира Обрадовића, из Булачана, округа скопског, по службеној потреби, — ОНБр. 34869 од 7-X-1920 год.

за учитеља у Св. Николу, округа брегалничког, Милана Бранковића, из Нерезе, по службеној потреби, — ОНБр. 34864 од 4-X-1920 год.

за учитеља у Св. Николу, округа брегалничког, Душана Пинтеровића, из Св. Никите округа скопског, по службеној потреби, — ОНБр. 34869 од 4-X-1920 год.

за сталну учитељицу у Грделицу, среза власотиначког округа врањског, Мару Крајинчевићеву, из Вучја, среза лесковачког истог округа, по молби, — ОНБр. 32810 од 23-IX-1920.

за учитељског заступника III класе у Ћавате, Сотира Анђелковића, из Ивањевца, у срезу и округу битољском, по молби, — ОНБр. 32855 од 24-IX-1920 год.

за учитеља у Трнавац, среза зајечарског округа тимочког, Боривоја М. Ацића, из Исакова, среза деспотовачког округа моравског, по молби, — ОНБр. 32798 од 23-IX-1920 год.

за учитеља у Крушевицу, Петра Х. Илића, учитеља из Булатовца, среза прокупачког округа топличког, — ОНБр. 32423 од 22-IX-1920 год.

за учитеља у Соколицу, округа звечанског, Ђорђа Божовића, из Мушитишта, округа призренског, по молби, — ОНБр. 32527 од 22-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Трновчу, среза млавског округа пожаревачког, Душана Стојановића, из Лазнице, среза хомољског, по молби, — ОНБр. 32638 од 23-IX-1920 год.

за сталну учитељицу у Јасеницу, среза неготинског округа крајинског, Живку Бечићеву, из Кутезишта, среза брзопаланачког истог округа, по молби, — ОНБр. 32676 од 24-IX-1920 год.

за учитеља у Блаце, среза и округа скопског, Алексу В. Ивановића, из Броца истог округа, по молби, — ОНБр. 32392 од 29-IX-1920 год.

за сталну учитељицу у Сибницу, среза космајског округа београдског, Гвоздену Златићеву, из Рога, среза пожешког округа ужичког, по молби, — ОНБр. 32177 од 25-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Голубиње, среза поречког округа крајинског, Симеуна Глишовића, из Вел. Плане, среза орашког округа смедеревског, по молби, — ОНБр. 32158 од 24-IX-1920.

за учитеља у Бијело-Поље, округа бијело-пољског, Љубомира Недића, из Берана, по потреби службе, — ОНБр. 32136 од 24-IX-1920 год.

за сталног учитеља у Сутиван, округа бијелопољског, Милутина Дабетића, из Берана, по потреби службе, — ОНБр. 32135 од 29-IX-1920 год

за сталну учитељицу у Нересници, среза звишког округа пожаревачког, Цвету Петковићку, из Двориште среза голубачког, по службеној потреби, — ОНБр. 31689 од18-IX-1920.

за сталног учитеља у Миоковце, среза љубићског округа рудничког, Миодрага Вујовића, из Шилопаја, среза качерског, по молби, — ОНБр. 28913 од3-IX-1920 год.

за привременог школског надзорника среза љубићског, са седиштем у Прељини, Браниславa Обрадовића, привременог школског надзорника среза качерског, по потреби службе, — ОНБр. 33928 од 29-IX-1920 год.

за привременог школског надзорника среза качерског са седиштем у Гор. Милановцу, Илију Радосављевића, вршиоца дужности школског надзорника среза таковског, по потреби службе, — ОНБр. 33928 од 29-IX-1920 год

за сталну учитељицу у Заграђе, срез зајечарски округ тимочки, Наталију Стојановићеву, из Сипа, среза кључког округа крајинског, по молби, — ОНБр. 30188 од 12-IX-1920 год.

ШКОЛСКЕ ПРИЛИКЕ У СРБИЈИ

ЗА ВРЕМЕ ПРВЕ ВЛАДЕ КНЕЗА МИЛОША ОБРЕНОВИЋА

(1815—1839)

Настава је била слаба. Учитељи нису могли дати ученицима више од најобичније писмености. Како је већина учитеља била из прека, то су и унутрашњи ред по школама и програм били подражавања пречанским школама и мало су се разликовали од онога што је било пре устанка[1]). Предмети нису били прописани, већ су зависили од способности учитеља и могућности за набављање књига. Идеално учење је било кад се у основној школи изучи: Буквар, Часослов, Псалтир, Свештена Историја, Катихизис, Словенска Граматика и Аритметика[2]). Од вештина предавали су учитељи само црквено певање, које је сваки учитељ знао, јер је био дужан, ако је у селу било цркве, држати певницу.[3]) Тек 11 августа 1838 под № 193, послало је Попечитељство Просвештенија распис свима учитељима шта да предају у основним школама (Гласник 24, стр. 8). Начин на који се предавало „био је у обште механичан, јер правила није било прописаних по којима би се учитељи управљали, а о методу слабо је који појатија имао“[4]). Поступање са ученицима било је строго и сурово; клечање, просто или на кукурузним зрнима, била је обична ствар.[5]) И туча је била исто тако обична. Често је била тако немилосрдна да су ђаци из гласа кукали од бола. За једног се учитеља зна да је, кад би кога ученика тукао, наређивао да сви ђаци певају „Возбраној“, како се не би чуо јаук тученога.[6])

И после ослобођења било је великих тешкоћа за школовање. Сем тога што није било довољно школа, било је и оскудице у наставним средствима. Књиге су и тада биле ретке и тешко су се набављале; ђачке

[1]) О српским школама у Срему, програму и настави у њима види: Н. Радојичић, Автобиографија Петра Рућанина, стр. 4—8, 27—33, 39—40.

[2]) Ђ. Магарашевић, Путовање по Србији 1827, 42; М. Ђ. Милићевић, Кнежевина Србија 146; Гласник IX, 167.

[3]) М. Ђ. Милићевић, Годишњица II, 189.

[4]) Гласник IX, 167.

[5]) Сретен Л. П., 111.

[6]) М. Ђ. Милићевић, Кнежевина Србија, 147.

потребе су биле јадне и жалосне. Чак ни оне просте „пенџерли хартије“ није било у довољној мери.[1]) „Ми тадашњи ђаци, казује један савремени београдски ученик, да би учили писати слова, узимали смо са зове лишће и на овом смо са чиодом избадали слова. Табле црне са легиштерима, по којима се рачуна и пише, ретко је који ђак имао, а онда у скоро почео је те табле доносити и продавати Михаило Дрвењак. Ни лењира нисмо имали да шпартамо прописе. Узели би какву дашчицу и с њом лењирисали. Најрадије смо узајмљивали од онога који је имао таблу, те с њом шпартали. Редак је био ђак који је имао федермесер, и због тога би се говорило: „Болан, тај има ведермесер“. И тај би носио свој федермесер о врату у сашивеној од кајаса, што се данас каже, футроли. Пера су нам обично учитељи зарезивали, „два нама а треће њему“.[2]) Кад је тако било у Београду, лако је замислити како је морало бити по варошима у унутрашњости Србије. 15 јануара 1817 год. пише из Шапца Стефан Живковић, Телемак, Вуку Караџићу: „Новина бих ти писао, али немам хартије“.[3]) Чак 10 јануара 1838 г. жали се Магистрат Окружја Пожаревачког Совету да у чаршији не може добити „у свако време кад му какве за писање хартије треба“, а „кад се у ком дућану нађе, скупом ју ценом плаћа“.[4]) По селима од школских потреба мучно да се где што могло наћи.

И ако ретке и врло оскудне, школе су у Србији биле уточиште чак и онима изван њених граница који су били жељни да се науче писмености. Поп Илија Церовић (рођен 1817 г.) из Лопижана, два часа северно од Сенице, учио је основну школу у селу Котражи у Драгачеву, „јер у оно време нигде није било ближе школе“.[5])

Због тога што су школе биле ретке, имућнији су људи доводили са стране својој деци учитеље у кућу, па су их ту хранили и уз то им давали плату.[6]) И ови су учитељи били без квалификација и учитељством су се бавили да би имали од чега живети, обично до бољих прилика. Један од учитеља деце кнеза Јована Ђорђевића из Коцеља, које је он доводио у кућу из прека, примивши уговорену плату отворио је берберницу у Чачку, други је постао пандур код Јована Обреновића, трећи је ушао у кућу неке удовице у селу Мајдану и отпочео орати и копати као и остали сељаци, а четврти је отпочео трговати са својим ђаком, па га покрао и побегао као најординарнија варалица.[7])

[1]) Сретен Л. П., 63; Вукова Преписка I, 59.

[2]) Сретен Л. П., 63—64.

[3]) Вук, Преписка I, 59.

[4]) Државна Архива, Државни Савет, 1838.

[5]) М. Ђ. Милићевић, Поменик, 790.

[6]) Око 1820 г. довео је Милутин Савић у своје село Гараше за сина Илију „из Срема неког Михаила Берисављевића, те почне дете учити књизи“. После овога довео је учитеља Михаила Гашпаровића, „јер јавних школа није било нигде близу“ (М. Ђ. Милићевић, Поменик, 94.)

[7]) М. Ђ. Милићевић, Кнез Милош у причама, 1891, 216—226.

Поједини истакнутији људи, увиђајући значај учења, узимали су добру децу са села или иначе за своје питомце и школовали су их.[1])

Ради продужења школовања слали су родитељи синове преко у школу.[2])

До 1832 године изгледа да није било никаквог надзора над основним школама. Те године 29 фебруара дао је Кнез Милош „објављеније" којим даје „на знање целом општеству крагујевачком" да се тамошњи „житељ и трговац" Стојко Стојановић поставља „тутором школе крагујевачке с тим налогом да он један на дужности учитеља мотри, њих погађа и ајлук им условљени точно и на време исплаћује, без да му се у тај посао ико други ставити може". Учитељима се пак налаже „да се његовом руководству безусловно повињују".[3]) 3 марта исте године постављен је за „директора училишта у Београду" професор Атанасије Тодоровић[4]). Тек 22 марта 1836 године би установљено звање „директора свију школа у Србији" и за директора би постављен Петар Радовановић, професор гимназије, који одмах још у току школске 1835/6 године изврши први преглед школа у Србији и у јулу 1836 поднесе извештај о њима[5]). 1838 године Радовановић постаде секретар у Попечитељству Просвешченија, а на његово место дође Ђорђе Зорић, али 23 октобра 1839 године би смењен, а његово место би дато Симеуну Милутиновићу. У јулу 1838 године одреди Кнез Милош самог „попечитеља просвешченија и врховног надзиратеља карантина Стевана Стевановића" да обиђе све школе и карантине у Србији. Он је још са пута слао Кнезу извештаје и предлоге о школама.[6]) — 1838 године по-

[1]) Књегиња Љубица је претплатила седам примерака Давидовићева „Забавника" за 1821 г. „за сиротну младеж, која се у двору садержава и у школу иде" (Забавник за 1821, „Имена г. г. предписника", стр. 169); Воша Миловановић (рођен 1813 г. у Жабарима у Нахији Крагујевачкој), док је учио школу у Брусници, „био је питомац Господара Јована Обреновића" (М. Ђ. Милићевић, Поменик, 349). 31 маја 1822 г. пише Кнез Милош Кнезовима Народне Канцеларије да приме к себи у конак брата Ђорђа Чарапића из Рипња, да ту послужујући станује и храни се „и у школу иде учити се", да пазе да не изостаје од школе и да добро учи (Држ. Арх., К. К., Дел. Прот., 1822).

[2]) Илију Гарашанина одвео је отац у Земун у грчку школу (М. Ђ. Милићевић, Поменик; 94), у коју су давали децу и одличнији земунски Срби, пошто би свршила српске школе (Д. Давидовић, Дела I, стр. III); а после га је преместио у Ораховицу где је научио немачки (М. Ђ. Милићевић, Поменик, 94). Аврам Петронијевић се школовао у Оршави, одакле се вратио 1817 г. (М. Ђ. Милићевић, Поменик, 542). 1814 г. био је у Карловцима „Радисав Симеоновић, слишатељ Богословије" (Вук С. Караџић, Писменица сербскога језика, Беч, 1814, „Имена господе предкупитеља"). 1823 г. учио је гимназију у Карловцима Никола Жујовић син Проте Радојице Жујовића. У марту те године послао је Кнез Милош у Карловце и свога чибугџију Јованчу, да учи заједно са Жујовићем (М. Гавриловић II, 652).

[3]) Државна Архива, К. К., Школа, 1832.

[4]) М. Петровић I, 766.

[5]) Гласник IX, стр. 167; М. Петровић I, 766; Државна Архива, К. К., Школе, 1836.

[6]) Гласник 24, стр. 10.

чињу се постављати и први управитељи или „главе учитеља основних школа“, који су за ту дужност имали 320 гроша на годину.[1])

Још кад је 1820 године био у Србији, Вук Караџић предлагао је Кнезу Милошу да се отвори Велика Школа, у којој би учили младићи „од 15 до 20 година, који знаду по мало читати и писати“ и „у којој би три паметна и способна учитеља за три године предавали Општу Историју свега свијета, Географију, Штатистику, Српску Граматику, мало већи рачуна, мало Реторике, мало о законима, мало Логике, мало Историје Јестествене, мало Физике и тако даље“.[2]) Но од овога плана није за тада ништа ни предузимато. Тек 1830 године, опет на Вуково наваљивање, би доведен у Србију Димитрије Исаиловић, дотадањи професор Учитељске Школе у Сомбору, да отвори Велику Школу у Београду, са платом од 3500 гроша (350 талира). Међутим, значај Велике Школе у Србији није схваћен како треба. „Правителство“ је према њој било немарно. Прве године била је остављена на самог Исаиловића, те је у њој радио „како је знао и хтео“. Сем тога њему је био главни посао учење деце Кнеза Милоша немачком и француском језику, „а Велика Школа остане као узгредица“, те се прва година сврши неуспехом. Ни публика јој није била наклоњена. Кад је отварана 1831 године, полицај-директор Цветко Рајовић имао је муке са родитељима који нису хтели да шаљу децу у ту школу из страха да се не преуче.[3]) У Великој Школи учила су се и деца Кнеза Милоша, бегови Милан и Михаило Обреновићи. Сем њих било је у почетку још 13 ученика. Идућих година добила је Велика Школа још други и трећи разред. 1833 године премештена је у Крагујевац.[4])

У априлу 1835 године претворена је „Велика Школа“ у гимназију са четири разреда. Гимназија је 1835/6 школске године имала четири разреда са четири професора и 85 ученика. Идућих година добила је она још пети и шести разред. 1837 г. отворене су привремено још три ниже гимназије у Чачку, Шапцу и Зајечару, у којима су радила по два учитеља основне школе. 1839 г. установљена је гимназија у Београду.[5])

Још 1818 и 1820 г. хтео је Кнез Милош да заведе „Клирическу Школу“, која би спремала младиће за свештенички позив.[6]) Међутим, таква је школа отворена у Београду тек 1836 г. под именом „Клирикална Школа“; прве године она је имала два професора и 47 ученика.

---

[1]) М. Петровић I, 766.

[2]) Вукова Преписка II, 637.

[3]) М. Гавриловић, Милош Обреновић и Вук С. Караџић, Н. Сад, 1908, стр. 35; Вукова Преписка II, 637, 653—654; М. Петровић I, 736 и даље.

[4]) М. Петровић I, 736—740.

[5]) М. Петровић I, 736—750; Гласник IX, 167.

[6]) М. Гавриловић II, 647—649; В. и Н. Петровићи, 415—417.

Идуће године она је добила и други разред.[1]) У њој су се ученици спремали за свештенике и калуђере. Први полугодишњи испит у њој био је 4 фебруара 1837 г.; њему је присуствовао митрополит, кнежевићи Милан и Михаило, њихов учитељ Георгије Зорић и свештенство.[2])

25 априла 1830 године отворена је у Пожаревцу „гвардијска школа", у којој су кнежеве гардисте („кадети") пре подне учили читање и писање, а после подне војно вежбање.[3]) 1837 г. установљена је виша војна школа (Војна Академија) у Пожаревцу, одакле је 12 априла 1839 г. премештена у Београд.[4])

1838 г. отворен је у Београду Лицеј (Велика Школа).[5])

Док се међу учитељима основних школа могло наћи и Србијанаца, дотле међу наставницима средњих и стручних школа нема из Србије ниједнога.

У почетку владе Кнеза Милоша, онако исто као и пре тога, у Србији су школске књиге биле ретке. Набављане су из Аустрије, што је било врло заметно, и коштале су релативно скупо. Вук Караџић је 1820 године предлагао Кнезу Милошу да се „за мање школе... мало по мало на српском језику начине школске књиге по најбољему европејском начину, које би по том могли примити сви остали Срби, како по турским, тако и австријским државама".[6]) Због немарности „правителства" од овог предлога није било ништа, и још за дуго су у школама у Србији употребљаване књиге из Аустрије. Прва школска књига у Србији јавља се 1832 г. Те године заведена је и штампарија у Србији, те је створена могућност за излажење књига у Србији. Прва школска књига била је: „Политическо землѣописаніе за употребление србске младежи одь Димитрія П. Тирола."[7]) Идуће године изађе „Руководство кь Ариѳметики за княжеско-српске школе" од Георгија Зорића[8]). 1837 године издаде Георгије Зорић књигу под истим насловом, са додатком да је то „часть I", и „Кратко хрістіянско поученіе за сербску дѣцу" (превод с руског)[9]), а Вукашин Радишић, професор грчког језика у књажеско-српској гимназији у Крагујевцу, издаде „Грчку читаоницу за употребленіе србске младежи".[10]) 1838 године изађоше: „Србскій буквар, или нова азбучна књижица за прво наставленіе младежи у народнымъ нормалнымъ шко-

[1]) М. Петровић I, 758; Гласник IX, 168.
[2]) Новине Србске, 1837, 33.
[3]) М. Петровић I, 690 и 756.
[4]) Ibid., 709 и 757.
[5]) Ibid., 750.
[6]) Вукова Преписка II, 637.
[7]) Ст. Новаковић, Српска Библиографија, бр. 843.
[8]) Ibidem, бр. 854.
[9]) Ibidem, бр. 986, 987.
[10]) Ibidem, бр. 1008.

лама Княжества Сербіе“ и „Малыій учитель или србскій букваръ садржаваюћій у себи правила церковногь и гражданскогъ читаня, нуждне молитве и многе полезне предмете за србску децу, саставио Г. Л. Зорићъ“.[1]) Исте године издао је Димитрије Исаиловић „Нѣмачки буквар с преводом србскимъ“.[2]) 1839 године изађе „Алгебра устроена за употребленіе слишателя Философіе у лицеуму Княжества Сербіе, одъ Атанасія Николића, професора Маѳематике у истом лицеуму“, „Францускій букваръ за употребленіе учеће се младежи у србском лицеуму“ и „Мала читаоница за начално упражненіе младежи у нижимъ нормалнимъ школама Княжества Сербіе“.[3])

И ако оволико уџбеника још није задовољавало целокупну потребу школа у Србији, те су се неки морали доносити из Аустрије, ипак се пред крај владе Кнеза Милоша јавља мисао да се место школских књига, којих већ има у Србији, не употребљују друге са стране донесене. На име, 15 априла 1839, П.№ 366, наређује се да престане предавање „старог, из Немачке доношиваног буквара, него да се предаје нов, у Србији печатан, и нека мања читаоница [биће „Мала читаоница“, наштампана, као што се горе види, 1839]“.[4])

Сем чисто школских књига, изашло је и неколико поучних или практичних књига, које су у вези са наставом. Њих су преводили или писали школски наставници.[5])

Сем школовања у Србији, ради специјалних наука и ради продужења онога што се научило, за владе Кнеза Милоша слати су и питомци на школовање на страни. Прву идеју о томе дао је Кнезу Милошу Вук Караџић 1820 годцне. Предлажући му још тада отварање Велике Школе, он му је препоручивао и то да, ако би који од њезиних ученика показао „да има особити дар и вољу к науци..., да се о државном трошку пошаље у Европу даље да учи науке и језике“.[6]) И ако је Вуков предлог о Великој Школи пропао, изгледа да је српских питомаца на страни било врло рано. Још у новембру 1821 године помињу се у Петрограду „наши земљаци, који се ту уче“.[7]) Доцније је наших питомаца на страни било све више. Слати су у Петроград, Пешту, Беч и Париз, те су се учили различитим знањима.[8])

У неким су варошима у Србији биле још и грчке, турске, јеврејске и немачке школе.

[1]) Ibidem, бр. 1055, 1023.
[2]) Ibidem, бр. 1026.
[3]) Ibidem, бр. 1086, 1092, 1106.
[4]) Гласник, 24, стр. 11.
[5]) Ст. Новаковић, Срп. Библиографија, бр. 865, 878, 1020, 1081, 1108.
[6]) Вукова Преписка II, 637.
[7]) Вукова Преписка, IV, 82.
[8]) Куниберт, 355.

У Београду је за време Турака било претежно несрпско становништво, од кога су знатан део чинили Грци или Цинцари са грчком културом. Познато је да су све српске земље после укинућа Српске Патријаршије 1766 године биле под грчком црквеном влашћу, и да је у Београду била столица грчког митрополита. И ако грчки црквени великодостојници нису имали много везе са књигом [1]), ипак су, и ради практичних потреба, и ради грчког карактера који је преовлађивао у хришћанском делу становништва, и ради грчке пропаганде, настојавали да се грчка писменост и школа непрестано одржавају.

У Београду је и сем тога морало бити грчке школе врло рано. Она се помиње у 1718, и после тога. Око ње је нарочито настојавао и српски београдски митрополит Мојсеј Петровић. [2]) Грчка се школа помиње у Београду и под Кнезом Милошем. О њеном програму, уређењу и другим детаљима нису очувани податци.

Због тога што су Грци у Београду били представници чаршије, богатства и вере, што се знање грчкога језика сматрало као отменост, и што су можда грчке школе биле боље од српских, јер су биле под заштитом Митрополије, и истакнути су Срби, свршивши српске школе, настављали учење у грчким школама, [3]) те су се тако грчки утицаји ширили и ван грчког елемента.

Грчких је школа било и по другим местима. Изриком се помињу у Неготину [4]), Шапцу [5]) и Смедереву. Сем помена, о њима се не зна ништа више. Изгледа да нису непрестано трајале, већ да су отваране кад је било могућности, нарочито кад би се нашао учитељ. 11 октобра 1828 г. помиње се у Смедереву грчка школа и грчки учитељ. [6]) Кад је отворена, не види се, али је 1824 г. није било. 7 априла 1824 г. јавља из Смедерева Петар Вулићевић Кнезу Милошу да је у Смедерево добегао „један свештеник, именом Тодор из Грчке, села зовимог Селица“ и да је рад остати у Смедереву код својих познатих људи. Сем тога да и неколико трговаца, чија су деца из српске школе већ изашла, „ради су погодити вишепређеног свештеника, да би им децу на грчки језик и писање обучавао“, — те пита Кнеза Милоша хоће ли то одобрити. [7])

Колике су биле плате грчких учитеља, не знамо. Једино се зна да

---

[1]) Кад је умро београдски митрополит Кириdo (11 фебруара 1827), у његовој су заоставштини нађене само три књиге у вредности 10 гроша (М. Гавриловић II, 644).

[2]) Ј. Рајић, Истор. Катихизма, 22. — Код грчких се даскала у то време учило „гречески читати и писати и говорити по гречески и Граматика“ (Гласник 56, 156; Р. М. Грујић, Српске Школе 25—30, 155—156; Д. Руварац, Историја архиепископско-митрополитско-патријаршке библиотеке у Сремским Карловцима, Ср. Карловци 1919, стр. 6 и 8).

[3]) Сретен Л. П., 437.

[4]) 1817 г. (Вукова Преписка I, 126).

[5]) М. Гавриловић II, 651.

[6]) Државна Архива, К. К., Нахија Смедеревска, 1828.

[7]) Државна Архива, К. К., Нахија Смедеревска, 1824.

је шабачки грчки учитељ Ђорђе Захаријадес, који је дошао из Земуна 1824 г., имао 10 талира месечно и 1000 ока пшенице од Јеврема Обреновића.[1])

У варошима је било и турских школа, као заостатак из турске владавине.[2]) Колико их је било у доба Кнеза Милоша, не зна се. У Београду се турска школа помиње 1826 г.[3]) Детаљнији подаци о њима нису очувани. Изгледа да су биле приватне и да су их издржавали сами ђачки родитељи. 9 септембра 1826 г. пишу Кнезови Суда Београдског Кнезу Милошу да су сазнали да је везиру стигао један ферман од султана, у коме препоручује „свим Турцима да децу у школу дају, и који би од Турака сиромах био, *ше не узможе учишељу плаћаш* за онаково сиротно дете цар платиће".[4]) Зна се да се у њима учио и арапски језик.[5]) Изгледа да ученици у њима нису били особито оптерећени науком. Кад је 1829 г. Милан Обреновић, коме је тада било 10 година, био с мајком у посети код Хусеин-паше, и ту прочитао српску адресу на једном писму, то је изазвало велико изненађење у везирову харему и сажаљење што су овако мала деца принуђена учити.[6]) Најзад, забележено је да су турска деца и ван школе била под надзором. У свакој мâли имали су Турци своје „џанбабаси" („душепопечитеље"), који су обилазили своје мâле и „пазили на морал и поведење шкoлске деце и мајсторских шегрта и калфи", те због тога међу турском децом није било неваљалстава.[7])

И поред школа, Турци су сви из реда били врло прости и непросвећени. Најистакнутији Турци били су праве незналице. Марашли Алипаша био је „са свим непросвећен".[8]) Само по изузетку, као какво чудо, нашао би се који Турчин који је нешто знао.[9])

И Јевреји су имали својих школа. Њих су издржавале јеврејске

[1]) М. Гавриловић II, 651.

[2]) Турске се школе помињу у Јагодини 1573 г. (Гласник 36, 205), у Београду 1669 г. (Споменик IX, 36).

[3]) J. Вујић I, 30.

[4]) Државна Архива, Збирка Мите Петровића.

[5]) J. Вујић, I, 32.

[6]) М. Гавриловић, II, 712.

[7]) Сретен Л. П., 111.

[8]) М. Гавриловић, I, 236

[9]) 1829 г. нашао је Пирх код муселима ужичког једног младог изнуреног Турчина, кога је отац био добро васпитао и оставио му знатну библиотеку. Он је на изненађење Пирхово знао, истина преко тумача, да говори о страним земљама и људима, о Исланду и Аустралији, о Дон Мигуелу и Боливару „са таквим знањем најновијих догађаја и односа да је човек морао мислити да је то неки одметник и то из најцивилизованијих земаља. Међу тим то је био прави Турчин и по рођењу и шта више врло је ретко излазио из ових крајева" (Пирх, 151—152). По изузетку има још где што помена о турској учености и култури. Чак 1862 г., за време бомбардовања Београда, била је у кући Рашид-беја, спрам Чукур-чесме, између осталога и „велика библиотека турских и српских књига. Рашид-беј је уређивао и некакву џамијску библиотеку, која се налазила у џамији код садашњег позоришта" (Споменик XXIII, стр. VI).

општине, које су се старале и о њиховим синагогама. Из једног арачког тефтера вароши Београда за 1827 г. види се да су те године биле у Београду, на 239 јеврејских харачких глава, 22 особе јеврејских учитеља, попова и ђака.[1]) Друго се о јеврејским школама не зна ништа.

У Београду је под Кнезом Милошем била и немачка школа. 1829 год. добио је „Павле Вернер, немецки учитељ“ одобрење да у „Београду прифатну немецку школу започне“. Како због зиме Вернер није могао отпочети рад, поновио је молбу да може отворити школу у априлу 1830 г.[2]) На молбу Вернер није добио одговор, те ју је поновио у јуну исте године.[3]) Даље се о немачкој школи не зна ништа сем то да је 1839 г. наштампан у Београду у издању Књажеско-Србске Књигопечатње „Буквар“ за употребу у немачким школама у Србији.[4])

ТИХ. Р. ЂОРЂЕВИЋ

ЂАЧКА САМОУПРАВА

Први јаснији заметци ове одиста чудесне замисли педагогијске јављају се већ у филантропâ пре једног и по столећа, док је практично примењивање њезино истом најновијега датума, једва четврт века старо. Као и још неке педагогијске идеје, тако је и идеја ђачке самоуправе (self-government), или боље рећи ђачкога самоодређења, никла у Америци, те се ванредном брзином раширила по целој северо-америчкој Унији и захватила већ и добар део Европе.

Међутим, она теоријска замисао и практична примена ове идеје нису ни у каквој другој вези осим временске. George, који је први прокушао ову замисао, није био по занимању педагог, а да би био знао за оне своје претходнике. До дечје самоуправе дошао је он посве случајно. Ево како је то било.

Као управник једнога поправилишта дечјега, осетио се Џорџ једнога дана у не малој неприлици, зато што му се разболео пазитељ завода. У недоумици шта да ради, преда он, *на предлог питомаца*, надзор једному дечку, који није био баш од најбољих. На дивно чудо Џорџово, ред је тога дана био у заводу одличан. Било је то године 1894. То се управнику поправилишта тако свидело, да је одселе мало по мало надзор над питомцима све већма предавао, и на концу сасвим предао,

---

[1]) Државна Архива.

[2]) Државна Архива, Школе. Вернерово писмо без датума. Примљено у Пожаревцу 27 априла 1830 г.

[3]) Државна Архива, Школе.

[4]) Namenbüchlein zum Gebrauche der Volks-Schulen in Serbien. Belgrad. Im Verlag der Fürstlichen-Serbischen Buchdruckerey. 1839, 8°, стр. 160 (Голубица за 1839, 291).

у руке њима самима. И од године 1897 основа се тако звана George Junior Republic, у којој 25 кућа с поседом стоје под управом 16—21 годишњих питомаца, који се сами брину за своје издржавање.

По угледу на ту Џорџову републику завео је учитељ Wilson Gill своју „школску варош“ (School-city) *са слободним уставом.* Образложио је ту новост на веома прост и једноставан начин: Кад физику и хемију учимо најбоље покусима, зашто не бисмо тако радили и с грађанским врлинама?

Оно што особито карактеризира оба покушаја америчка према свима осталима (јер сличних покушаја било је пре тога у више махова), није сама самоуправа дечја коју су завели, већ основа на којој су то учинили. И гласовити педагог енглески Thomas Arnold (1795—1842) покушао је већ био да власт над ученицима преда у руке самим ученицима, а слично је 300 година пре њега радио Немац Trotzendorf. Али и Арнолдов систем префеката и Троцендорфов сенат, састављен од једнога конзула, 2 цензора и 12 сенатора, битно се разликују од уредбе Џорџ-Џилове. Разлика је у главном ова: док су Арнолд и Троцендорф сами *именовали* пазитеље који ће држати ред и у исти мах судити својим друговима, дотле оба Американина пуштају деци да их она сама између себе *бирају*, и то посве независно од својих старешина, по најбољем свом знању и умењу. Зато и нема заводски старешина у америчкој школској општини где питомци управљају сами собом, никакве друге власти, осим оне коју има као ауторитет. И док Троцендорф непрестано пред ђацима истиче како је он у својој школској републици над сенатом и да као „dictator perpetuus“ има сву власт у својим рукама, дотле се амерички старешина школски труди да ступи што више у позадину, да га питомци и не примећују. Зато и допуштају они својим питомцима не само да владају сами собом и да сами пресуђују своје погрешке, већ и да сами одређују норме и правила по којима ће се владати. Америчка општина школска има у себи све три власти што је по угледу на Монтескје-а, има и велика североамеричка Унија: законодавну, извршну и судачку. На тај начин и постаје ђачка самоуправа, по суду њезиних оснивача, Американину најбоља приправа за будућега држављанина. И у том је, мисле они, њезина најбоља одлика и највећа снага.

I.

После ових неколико уводних мисли, вредно је размотрити како стоји наум амерички према педагогијској науци, да ли је оправдан или није.

Да узмогнемо то утврдити, ваља у првом реду промотрити у чем је сврха ђачке самоуправе, и како стоји та сврха према сврси општепедагогијској.

Прва и непосредна сврха која лебди Американима пред очима, јест

припрема за грађанина. На то се односи и оно Цилово образложење и поређење овога начина приправљања за грађанина, који се по својој практичности посве слаже с модерним начином изучавања природних наука.

Спремање за будућега држављанина сматра се данас у опште као прва и најпреча брига сваке добро уређене школе. Управо цело васпитање, — а у васпитању се, како је познато исцрпљује главни рад школски, — и јесте у том да се сваки питомац душевно и телесно образује тако како ће као будући држављанин достојно испунити оно место које му је одређено. Индивидуално васпитање не да се ни замислити без најуже везе с васпитањем социјалним, како је то, осим осталих, на несумњив начин утврдио П. Наторт у својој „Социјалној Педагогији".

Према том је ђачкој самоуправи постављена задаћа која је посве у складу с принципом модерне педагогије, и с те стране нема јој се што замерити. Да видимо како је с начином извођења. Јесу ли и средства којима се служи ђачка самоуправа, такође у складу и у духу педагогијске науке?

Откад се осетила потреба да се ђак већ у школи спреми за држављанина, покушавало се на више различитих начина како би се та потреба задовољила. Као најобичнији начин покушавала се у школу завести „наука о држављанству" (о дужностима и правилима држављанским) као засебан наставни предмет, или се гледало ту науку придружити којој другој сродној, као географији или историји.

Ни на један ни на други начин није постигнут повољан успех. Као и у много других наставних предмета, ђаци су „научили" дужности и права држављанинова, али кад је ваљало да то што су у школи научили употребе у животу, увидело се како они то не умеју. Ђаци су имали *знања*, али им је недостојало *умење*.[1])

Како од таква знања болује уопште школа, није чудо што се од те болести хтело спасти бар оно знање које ће ђак понети са собом у живот, и њим се у животу користити. А најмање је чудновато што су баш практични Американи настали око тога да нађу други, бољи и згоднији начин од досадашњега, како би у школи образовали будућега члана своје велике заједнице државне.

Амерички начин држављанскога образовања разликује се од сваког другога начина својом непосредношћу и практичношћу. Док сви остали, који настоје да у школама своје ђаке упуте у дужност и права држављанинова, употребљују за то теорију и мисле да их само с помоћу теорије могу у то упутити, Американин је, како у животу, тако и у школи, као делу живота, употребио за то праксу. И као што спрема свога будућега инжењера занатским вежбањем руку и чула, тако је он

[1]) Види опширније о разлици између та два појма у мојој расправи „Знање и умјење" (Nastavni Vjesnik, књ. XVIII, св. 8).

прегао да и свога будућега држављанина извежба непосредним бављењем оним пословима који ће му као држављанину бити потребни.

Ко има право? Ми, стари свет, или они, нови, — стара или нова школа?

Да видимо.

Како је у науци утврђено, човек појединац пролази у свом развитку кроз исте фазе, кроз које је прошло човечанство. Шта више, човек пролази у развитку свом кроз све оне фазе кроз које је прошао органски свет уопште, почевши од најнижих бића па све до највиших. Да поновимо Хекелове термине: онтогенетски се развитак подудара посве с филогенетским.

Не упуштајући се у давне давнине, наћи ћемо како се у човечјем раду увек извијала и извија теорија из праксе. Прво што је човек засновао, није била замисао, већ рад, по оној Гетеовој: „Ich schreib' getrost, im Anfang war die Tat".

Дело, и то слу̏ча̂јно дело, први је резултат деловања човечјега. Па ето и сама дечја самоуправа, као и толико и толико научних открића људских, била је случајна. А кад је човек првином нешто урадио, онда је истом почео мислити: „Гле, гле! Што то би? Како бих ја могао то и опет направити?" И тако се иза дела и из дела јавила мисао и теорија.

Ако је истинит овај природни развитак прве теорије из праксе, и ако је истинита потреба да кроз тај развитак треба да прође и дете у сваком делу својега образовања, како је онда било оправдано и замислити да би се у држављанском образовању могао употребити обрнут и оном природном посве противан ред? У истину, нови свет је на бољем путу од старога, и његова старинска пракса је куд и камо пред нашом новотаринском теоријом.

Да је одиста тако, о том се можемо уверити из поступка ма са којим наставним предметом. Познато је колико се у старијој школи, изучавајући језике, граматизирало. Увидевши неразборитост таква поступка, ми све већма напуштамо језичко изучавање с помоћу граматике и пристајемо уз директни начин настављања језика с помоћу језика. — Ми се добро сећамо како је у старијој школи владала реч над предметом. Кад смо разабрали како то не ваља, ми смо вербализам одбацили и на место речи дижемо све више ствари. И какогод у граматици, тако и у математици и у природним наукама ми се све већма уверавамо о потреби изучавања правила изведених из примера, а не пада нам више ни на памет да од ђака тражимо најпре да науче правила, а онда да их истом учимо како ће та правила примењивати.

Узрок због којега тако радимо у свима различитим приликама, један је исти. Кад не дамо више ђаку готово правило, већ тражимо да га он сам изведе, и кад га гонимо да најпре мотри ствар неку, а онда

да је опише, ми настојимо принудити га да он сам ради, да место туђе главе мисли својом, како би данас сутра постао самосталан у целом свом раду и мишљењу.

Ђачка самоуправа, замишљена као приправа за будућега држављанина, у најужој је вези с опште признатом педагогијском истином коју обухвата цигла једна реч: саморадња. И као год што је несумњиво истинит принцип саморадње, једнако је основана на истини и самоуправа.

II.

Али и ако је држављанско образовање прва и најпреча сврха ђачке самоуправе, није и једина. Осим социјалнога образовања постоји, и ако у најужој вези с њим, и образовање индивидуално. Управо социјално се образовање не да ни замислити без индивидуалнога. Зато и свако дете које хоћемо да учинимо социјалним, дужни смо образовати и као индивидуум.

Потребно је ту тврдњу с неколико речи образложити.

Познато је како се поједини људи разликују један од другога. Та разлика је толика, те у тако големом мноштву ни двојице људи нема једнаких.

Разлика међу појединим људима разабира се већма кад одрасту него док су још мали. Шта више, међу децом нисмо често врсни открити праве разлике, ни телесне ни душевне. И као код два брата близнаца, тако се често варамо у школи замењујући два детета од различитих родитеља због сличних црта у лицу или којега другога узрока. Разлог је тому исти као и код осталих животиња, док су још у заметку. Како је утврдио Хекел, ми нисмо врсни разликовати у заметку сисавца од сисавца (н. пр. заметак миша од заметка пса), ни сисавца од птице или рибе.

Па ипак је сва она каснија разлика коју тако лако примећујемо, већ у самом заметку, управо од онога часа чим се заврши, чим се материно јаје оплоди спермијом. И да је нема од самога почетка, не би је било ни после. Само је ми нисмо подобни открити, јер је често пута тако сићушна и незнатна, да нема човечјега ока које ју је кадро открити, па да се наоружа не знам каквим ситнозором.

Индивидуално образовање може ићи у два смера: да се неки индивидуум у својем развитку помогне неограничено или с неким ограничењем. У првом случају, образујући неки индивидуум, ми ћемо настојати да се развије по свима својим урођеним способностима, тако да ниједна једина способност не остане неразвијена, и то до оне границе до које се уопште даде развити. Неко н. пр. има способност да се развије као песник. Ми ћемо гледати да тај развитак поспешимо и помогнемо. Али у тога човека није само та једна особина, већ и толико других.

Помажући неограничено њихов развитак, ми ћемо свима способностима без разлике дати довољно маха да се развију.

Овде се јавља питање: Смемо ли ми то учинити? Би ли добро било да се у свакога човека развију све његове урођене способности?

Одговор на то питање тесно је везан с једним старинским питањем: Какав се уопште рађа човек (добар или зао, или ни добар ни зао)?

После толиких, често пута жучних препирака о том питању, данас је, можемо рећи, уопште усвојено мишљење: да човек *није* од природе ни зао ни добар, већ да истом иза рођења *постаје* зао или добар. У заметку човекову има, наиме, урођених способности и добрих и злих или — да будемо јаснији и данашњем схватању ближи — социјалних и антисоцијалних. А какав ће неки човек бити, стоји до развитка тих његових способности, те се потом може развити у социјално или антисоцијално биће, како већ буде на њ деловала средина у којој узрасте.

Јасно је да разумна средина и просвећено друштво не може имати никакве користи од тога да развија антисоцијалне чланове. Зато и не може допустити неограничено развијање свију урођених способности појединчевих, већ тражи да се развијају само оне способности које ће бити у складу са захтевима целине.

Има ли друштво право да тако ради? Свакако, јер сваки појединч члан друштва има извесне дужности према целини. Али исто тако има и друштво да испуни своју дужност према појединцу. Како се дужности могу до краја извршити само пуном снагом — ad impossibile nemo obligatur — јасно је да појединац треба да развије своју снагу којом ће искупити дуг свој човечанству. Али колико год је његова дужност да развије сам себе, толико је и друштво дужно да га у његову развитку помогне.

То помагање друштвено сваког појединога члана својега у његову развитку претходи, по времену, ономе — да га тако назовемо — саморазвитку. И не само што му претходи по времену, већ је оно, у правилу, и његов узрочник. И ретки су случајеви да се неко развио сâм собом, као н. пр. наш Доситије или Вук. Па и у тим приликама није друштво, бар као средина, посве без заслуге. Би ли се од Димитрија Обрадовића био развио Доситије, да није било Хопова, и од Вука наш велики скупљач народних умотворина, да му није било — осим других — Копитара и његове Швабице?

У индивидуални развитак као први и најпречи дуг што га има држава према појединцу, иде лично развијање појединчево, и то како душевно тако и телесно, у оним границама које мало пре истакосмо, и мало преко тога: осим дужности према другима, има свак и дужности према самоме себи. Душевни развитак врши се у три смера, у образовању ума, осећања и воље.

Тај четвороврсни задатак свој постиже друштво добро уређеним школама, т. ј. основаним, не као досад, на којекаквим фантомским мислима и утварама, већ на природи онога кога васпитава.

Природа дететова у сваком смеру пуна је живота. А тај се живот огледа у тежњи урођених способности да се развију свака по својем, и до онога степена и снаге која јој је potentialiter урођена.

Ако ко дакле хоће да развије нечије урођене способности, може то учинити само позитивним начином, т. ј. да их у њиховој прирођеној тежњи помогне. Па и онда кад жели коју злу способност у развитку спречити, учиниће то најбоље што интенсивнијим развијањем добрих способности, како зле способности не би имале маха да се развију, па тако остале неразвијене.

Од две врсте дисциплине: репресесивне и превентивне, јасно је да ће добар васпитач моћи с успехом употребити само потоњу. Тлачећи непођудне урођене склоности ђакове царистичким или апсолутистичким начином, наставник ће ђака и против своје воље потакнути на отпор; његово поверење и помоћ стећи ће само либералном дисциплином.[1])

Разлика између обе врсте дисциплине иста је која и у целокупном схватању старе и нове школе. Гласовити педагог амерички Ст. Ол (Stanley Hall) и његов ученик Ц. Диви (John Dewey) пореде оба схватања са схватањем Коперниковим и његових претходника: као што је Сунце, а не Земља, центар у сунчаном систему, тако је и ђак, а не учитељ, средиште у школи. и према ђаку треба да се бира сврха васпитања и удешавају средства којима ће се та сврха постићи. Досада је све у школи потецало споља, а одселе треба да потече изнутра.

(Свршиће се.)

Др. Д. ТРБОЈЕВИЋ

ЈЕДАН ПОКУШАЈ УЧЕНИЧКЕ САМОУПРАВЕ КОД НАС

— ЛИСТ ИЗ ИСТОРИЈЕ НАШИХ ТЕЧАЈЕВА У ФРАНЦУСКОЈ —

После вишегодишњег прекида редовног рада у нашим школама, најзгодније је приступити реформама програма и метода у нашој средњешколској настави сада док она понова не постане стара бирократска гимназија, рђава за даровите ђаке а кобна за осредње. Али пре него програме и методе, треба реформисати дух наставе, треба бити начисто са њеним задатцима. Не треба да остане само лепа фраза да гимназиска

[1]) В. опширније о том у мојој расправи „Liberalna disciplina“ (Nastavni Vjesnik, књ. XVII. св. 3).

настава даје опште образовање поред припремања за стручне студије; док више школе дају методе и уводе у самосталан рад на науци чистој или примењеној, дотле средња школа има да ствара човека. И стога је врло важно да за гимназију не смеју постојати *ђаци* већ *збир индивидуа*, за наставника не сме постојати *разред* већ *збир индивидуа*, чијем социјално-моралном и информативно-стручном сазревању он треба искрено и предано да помогне, улазећи у овај тежак посао са много свесне добре воље, и остављајући бирократске манире, небрежљивост или педантизам, пред вратима школске зграде.

Гимназија треба да је школа живота. Пре него научнике, у њој треба припремати ваљане грађане, корисне чланове друштва. Али то се неће постићи бирократском изменом наставног плана, дајући неколико часова социјалној етици или лекцијама из грађанских дужности, или дајући више места културној историји. Треба предавање да буде ближе реалноме животу, нарочито предавање живих језика и матерњег језика, предавања из књижевности и из историје. Треба избрисати бирократско одстојање између наставника и ученика, створити један *природан* однос у школи, и оставити да ученици, из сугестивног наставниковог држања, добију повод за поштовање наставника, да сами створе ауторитет његов, и да осете љубав ка предмету. Тек у такоме, новоме, здравом и свежем односу, моћи ћемо развијати код ученика саморадњу, самоопредељење и самокритику, — особине без којих се не може замислити самостална и корисна јединка у друштву.

*

У школама онаквим какве су биле пре рата, није имало могућности развити саморадњу ученика и дати им школу јавнога живота. Ту дужност чиниле су једино ђачке дружине, и то увек једнострано; у њима се сав рад сводио на писање неоригиналних стихова и читање сладуњавих приповедака: сви су хтели писати, јер то је било једино поље активности. А то је значило завођење многих талената од пута на коме би били кориснији; али у исто време то показује колико је спонтане тежње код ученика за ма каквим самосталним радом, — колико је спонтане енергије која остаје неутрошена или бива рђаво употребљена. То чак није покушано ни у учитељским школама, где је то због интернатског уређења било најзгодније учинити, и одакле улазе млади људи, често с недовољно самосталности, право у народ.

Па ипак био је један тренутак у историји наше школе када је ђацима била дана унутрашња самоуправа, без одобрења Просветног Савета, без надлежног решења, без измена бирократских прописа, — једино по сили прилика. Дозволите да горе изнетим мислима додам тај лист из историје нашег школства као коментар, наглашујући тадању практичну и принципски стварну корист од тог система.

Средином 1916 године, у Француској, образовано је неколико колонија наших ђака, и то старијих, док су млађи остали у француским школама. Те ђачке колоније разликовале су се по уређењу у толико што је једна, у Jausiers-у, била чисто војнички уређена, друга, у Mont-dauphin-у, упола војнички, а две, у Viriville-у и у Vorepre-у, биле су без икакве организације.

У једној од тих колонија, у Viriville-у, било је свакојаких ученика: оних који су се неколико месеци мучили по избегличким колонијама, оних који су отпуштани из војске као неспособни, а највише оних који су упућени из француских школа, где су провели шест месеци учећи — али ретко — француски језик систематским начином, а још ређе учећи и друге предмете. Док су једни продужавали начин живота из избегличких колонија, други су се осетили ослобођени сваке врсте дисциплине или надзора.

Сви услови за рад и за интернатски живот били су такви да су врло лепо пристајали уз менталитет ученика, и чак давали маха правој анархији. Становало се у старој згради Урсулинског манастира, која је задржала и предавала све трагове и традиције раније избегличке колоније; било је три мало веће одаје, које су једно време служиле као учионице и као ручаонице. За становање, сем неколико мало већих соба, ученици су имали манастирске ћелије, осветљене полу-прозорима, и где је имало места за једног или двојицу, а где је становало по четворо или петоро. Није било начина обичним „школским“ средствима натерати ђаке на одржавање реда и чистоте, јер су они сами имали доносити све потребе за кујну из села и сами су морали (теориски) чистити зграду, собе, ходнике и двориште. Није било начина обичним „школским“ средствима спречити бежање ђака преко ноћ у село, и морало се страховати од пожара који су били вероватни због несразмерно многог пушења по малим собама. Није било начина обичним „школским“ средствима завести ред, јер је, сем директора, у почетку било само четири наставника, а доцније пет; јер није било ниједног квалификованог васпитача нити „сирвејана“; јер је гомила од двеста педесет ученика у четири одељења одузимала моћ наставницима да са часова, из разредâ, утичу директно на појединце; јер је двеста педесет ученика, распоређено у „интернату“, у безброј малих, нездравих собица, чинило аморфну и неодговорну масу, и јер је сваки појединац у такоме стању ствари могао очекивати да неће бити запажен, и у анонимној анархији добијали су маха сви рђави инстинкти.

Разуме се да су први почетци рада под овим условима били врло напорни и бескорисни. Часови, у прљавим ручаоницама, без уџбеника, били су водене капи на усијаном гвожђу: од њих изгледало је да ништа неће остати ученицима. Требало је створити ред и организацију. Ту потребу осећали су скоро сви, већином млађи наставници ове групе,

и они су примили једино могућно решење, које је најзад после две недеље и директор течаја усвојио.

Ипак, у понашању ученика, после прве две недеље, осећала се велика промена: они су постали питомији (изузетака лепих било је и раније), уљуднији и пажљивији, бар у присуству наставника, — и за то све очевидно има се захвалити само одмереном али пријатељском, непопустљивом али правичном и природном држању оних наставника који су вољно ушли у ближи додир са ученицима, и с њима проводили по цео дан. Али, требало је створити реда, а лепа реч наставникова или лепа жеља ученичка то не могоше учинити у оним приликама.

Једно по подне, дакле, када је код ученика било припремљено земљиште од стране наставника, директор течаја сабра ученике, нареди да се уврстају у каре, и саопшти им одлуку наставничког већа којом се ученицима ставља у дужност да сами руководе унутрашњим заводским животом и даје им се право да сами контролишу и цене своје поступке, и то из два разлога: прво што се тиме стварно припремају за јавне послове, и друго што је то најбољи начин да се дође до лепог реда, а реда мора бити у тој колонији која је у једној културној и срећеној земљи.

Ученици су, дајући сами себи више важности, примили одушевљено ову одлуку, и остали су на оној висини коју смо ми млађи наставници од њих желели.

Ево какво је било то самоуправно уређење.

Цео систем био је основан на слободном и јавном избору, и то на врло кратко време (недеља дана).

Од стране ученика, на врху самоуправе био је савет четворице, од којих је сваки био представник по једног школског одељења. Тај савет био је неко време под мојим директним надзором, а доцније под надзором дежурног наставника, али он је, у главном, имао бити само спона између ђачке аутономне и школске власти.

Дужности овог одбора четворице биле су велике: он се имао старати уопште о реду и пристојности ученика, о извршивању школских наредаба, о владању ученика у време слободног изласка, о пријављивању болесних ученика, о чистоти у згради и око ње, нарочито о томе да се не пуши у згради, о доношењу намирница из села. Једном речи, целокупан унутрашњи живот био је у њиховим рукама, они су за одређено кратко време били прави диктатори, и имали су и средстава и ефективне власти да изврше своје одлуке.

Под његовим надзором имало се на време извршити устајање и намештање соба, и сваки је преко дана једном и после времена одређеног за гашење светлости морао проћи кроз све собе свог одељења, и увече тачно дознати стање присутних и утеклих ученика. Поред тога, преко дана су они распоређивали рад. — За све ово имали су посред-

нике и редаре. Посредници су били на исто време изабране старешине соба који су увек, у свако доба, имали знати све о свакоме становнику своје собе, морали пазити на ред и чистоту, а имали су права опоменути или и одмах пријавити разредном представнику сваку неисправност, нерад, неред, а нарочито пушење у соби. Редари пак радили су све послове, доносили намирнице, помагали у кујни, чистили ходнике и двориште, док су собе чистили собни редари; одређивање на послове било је по азбучном реду и за један дан, али за казну могло се одредити и прекоредно или вишедневно редарство.

Представници разреда, свако јутро, у присуству дежурног наставника, имали су седницу, на којој је сваки од њих имао референсати о свему што се десило у року од двадесет и четири часа; о томе се водио записник, а њега је оверавао дежурни наставник. За лакше кривице одмах су доношене санкције, као савет или опомена, прекоредан рад или забрана изласка четвртком по подне. За озбиљније кривице дежурни наставник је референсао, према извештају ђачког одбора, школској власти, и санкција је долазила према школским прописима.

Овом ђачком одбору давала је доста ауторитета и жеља самих ученика да у интернату буде реда, — али тај ауторитет појачаван је јако његовом везом са школском влашћу. Представници разреда, пак, морали су бити и врло строги и врло правични, јер је школска власт могла увек да свакога од њих суспендује с мотивацијом, и да од сабраних ученика тражи избор другога; с друге стране, ученици имали су право тражити против неправичности заштите од школске власти, али су они сами били кажњавани ако би се утврдила неоправданост њихове жалбе.

Све је дакле представљало један леп систем. Сваки је имао своје дужности и своја права. Нико није могао бити неправедно кажњен, и нико није био без директног надзора, коме се добровољно покоравао.

Резултати су били онакви какве је човек само могао желети. Престале су међусобне туче и простачке грдње; у зграду се улазило и из ње излазило у релативној тишини и са редом, бежање из интерната било је сведено на минимум, а исто тако пушење у собама, и школска власт је тачно знала за сваки сличан случај, и најзад неколицина ученика који нису хтели покорити се новоме стању били су уклоњени у „казнену колонију“, да не сметају општем реду. Најглавније пак било је то што је завођење реда омогућило рад на часовима и што је олакшан и учињен природним однос између наставника и ученика.

Међутим, резултат оваквог четвромесечног живота осетио се тек када су одељења из Виривила пресељена у Ницу, где су се стекли српски ученици из свих колонија и француских школа. Самоуправа ученика престала је живети у Ници, и ма да је било довољно особља наставничког и васпитачког, настао је несносан неред и „разобручаност“,

права анархија у интернатском животу. Ученици су већином узимали кретање и држање просечних хотелских гостију, са свима слободама, али без потребног тона у понашању и без најпримитивнијих захтева спољашње углађености. Па ипак, у тој хучној средини опет себи остављених али неорганизованих младих људи, одскакао је врло велики број ученика владањем над собом, приљежним радом и симпатичном и природном озбиљношћу којом су помагали наставницима тежак рад. То су били, у највећем проценту, ученици „Виривилских одељења"; они су спонтано уносили колико толико реда у један општи хаос, и показивали су и лепу вољу за радом и леп успех у наставним предметима.

За мене као њиховог наставника било је врло велико задовољство када сам, пратећи као шеф студентске групе, њихов рад на Универзитетима, видео са колико љубави и преданости раде, са колико лепог успеха полажу испите, са колико одмерености одржавају свој леп углед, нарочито у појединим местима, и са колико озбиљности и незаинтересованости почињу пратити наш национални проблем и целокупан наш јавни живот.

*

Морални значај оваквог уређења врло је важан, колико за стварање друштвеног духа, за стварање осећања друштвености, осећања права и дужности, толико и за формирање карактера, за јачање воље, за вежбање владања собом и контроле над собом. Нека успомена на наведени пријатни тренутак нашег иначе мучног школског рада у Француској покаже сву брзу и многострану корист таквога уређења, и нека изазове опите у томе правцу бар у интернатима, где ђачка самоуправа, правилно схваћена и добрим путем упућена, може у многоме олакшати уношење новога духа у школу и наставу, — чиме ће се једино моћи спречити да наши интернати постану бирократске установе, далеке и од живота и од природе ученика, онакве установе касарнског типа као што су интернати француских школа.

МИЛИВОЈ ПАВЛОВИЋ

ЈЕДНА ДЕЧЈА ЧИТАОНИЦА

Таква какву сам је упознала, наравно да стоји на северу. У оном крају света где се људи прилично тешко решавају да некога назову идиотом, где људи свим силама помажу и исправљају живот и судбине, где људи ствар једну баш онда подупиру и по сваку цену на позитивно окрећу, кад се почела љуљати, кад је запела и сумње стала да изазива.

Све ми се чини да је Дечја Читаоница у Кристијанији, од идеје своје па до остварења свога, морала кроз тежак процес проћи. И да је нешто мисао о њој место тамо горе поникла код нас доле, чуло би се и о кретену и будали, и о академији беспослених, и о пропалом плану, и о пљескању оних који су све то „и онако знали и очекивали", — све би се то по реду чуло, само се читаоница никад не би видела.

Далеко од центра вароши, у радничком, сиротињском кварту, стоји осредње величине зграда, по материјалу једноставна, по линијама и стилу отмена и лепа. Има два фронта, с једног улаз с другог излаз, оивичена је сквером зеленила и масивном ланчаном оградом. Стоји, на средини пространог раскршћа, међу свакојаким мусавим кућама и неукусним радњицама, као храм; стоји, господски усамљена, примерно чиста и свачим снабдевена, као двор.

Међутим, није ни једно ни друго. Не служи се у тој згради великом Богу. Напротив, велика светлост даје себе пресипати у мала, чађава кандилца. Не живи у тој згради величанство коме народ данак плаћа. Напротив, краљ земље плаћа највећи порез да би зграда могла да живи.

Пријатна радозналост обузима човека кад само чује за ту установу. А кад издалека спази како се у јад ситних периферијских животића уселила блистава и горда једна егзистенција, обузме га нешто као чар пред чудом или бајком.

Звоните на улазу. Врата вам отвара девојчица од десет година, клања се, води вас до других врата и зазвони сада она. Та друга врата, врата предсобља са чивилуцима, отвара вам дечко од десетак година. Клања се, помаже вам скинути огртач, и води вас трећим вратима. На тим вратима, вратима собе у којој су дуж обе стране иза завеса умиваоници (сапун, пешкир, топла вода), на тим вратима вас дочекује девојчица од својих дванаест година. Најзад, кроз четврта врата, улазите у пространу дворану за читање.

За столовима, разне величине и висине, седе деца, пред полицама за књиге редују дечаци испод четрнаест година, код пулта за реверсе позајмљених књига стоји девојчица око тринаест година, а вама у сусрет долазе секретар, госпођица од седамнаест година, и главни библиотекар, свршени филозоф једног француског универзитета, госпођица од двадесет и пет година.

Пружам руку г-ђици Хест, питам је ли она сениор у заводу, сазнајем да јесте, почнем да се смејем, извињавам се затим због своје депласиране стародревности из прохујалог века; смеје се сада г-ђица Хест; спазим у тај мах дечка и девојчицу, од три и четири године, како се пентрају да седну на клупу, седају, стављају палац десне руке у уста, а кажипрстом леве руке зову редара да им донесе књиге, почнем опет да се смејем, и све тако.

Осећала сам, међутим, да би требало да се не смејем, или бар да се престанем смејати, и замолила сам с тога да ми се објасни оно што ми је изгледало главни подстрекач за моју шаљиву концепцију ствари.

— Да ли особље овог завода стиче неку чаробну моћ вечите младости, или је то, напротив, једна трагична трупа радника која у цвету живота иде у пенсију?

— Има нешто у ствари — смеје се г-ђица Хест. — Ја сам сада овде две године, остаћу још једну, а онда ћу бити премештена у Университетску или Општинску Библиотеку. Секретари наши су приватне личности, младе девојке са средњом школом из имућних кућа, служе бесплатно, и мењају се увек у том смислу да нов секретар има опет седамнаест година.

— Нема ли се штете од честог мењања старешина?

— Баш обратно. Само свежа младост може бити од користи убогој овој сиротињи, којој треба колико читање, толико исто и разонода, забаве и весеље.

— А бесплатни секретар из имућне куће се увек нађе?

— Увек — одговара Норвешкиња тако кратко и одрешито као да су бесплатни секретари ваздух и вода. — А што се редара тиче — настављала је обавештење — то су бистрија деца између наших посетилаца, која у времену између свршене основне школе и шегртства, дакле од 12—14 година, заузимају та места, зараде нешто новца, науче реда и стекну мало знања.

Сасвим сам престала да се смејем. Дакле Норвешка има и таких шегрта који проведу две године дана у друштву са свршеним филозофом, у прсте науче сву норвешку и енглеску дечју књижевност, рукују каталозима и реверсима, и који са сведоџбом редара у једној државној библиотеци иду да шију ципеле и месе кекс.

Замислила сам се. Дохватиле ме и блистава и проблемна страна факта. Одједаред сам дрекнула:

— За Бога милога, ено онај мали шара црвеном оловком по сликама!

Библиотекар остаје миран.

— Имамо наређење да деци од три године до поласка у школу не бранимо ни у ком правцу да књигу воле и њоме се забаве или користе како она за добро нађу. Ево погледајте ово одељење полица. Ту се сваке три недеље дана лепи, чисти и обнавља, а од прилике за годину и по дана скоро све поново купује. Не иде друкчије. Ако малом детету не дозволите да оно доцрта, обоји и поправи према својој фантазији, њему се уметникова машта досади. Ах, „поправљају“ они и ремек-дела домаће и светске уметности.

— Каква ремек-дела?

Међу свескама за малу децу, илустрације без икаквог текста, нашла сам слике животиња, биљака, типова разних народа, превозних сред-

става, алата, играчака, мустри за женски рад, сцена из дечјег живота у школи и на дому. Затим „оригиналне“ збирке цртежа даровитије деце, н. пр. илустроване распореде часова. Затим спортове и путовања у сликама. Најзад лакше уочљиве и схватљивије детаље уметничких дела, слика, скулптура, зграда.

— А шта значе ова имена под појединим илустрацијама?

— Редар записује, на велико задовољство све деце, име онога ко позна детаљ зграде или споменика у Христијанији. Дешава се да бистрији познаду класичну слику или фигуру коју су видели у излозима радња за уметничке репродукције.

Тресак.

Један мали је пао с клупе. Заорише се смеј и плач. Часом, па се онда опет стишало, и наставило се читање.

Обратила сам пажњу на „ансамбл“ читача. Не, то је ипак друкчије нешто од дечјих клубова у Енглеској. Оно су ипак забавишта, а ово је ипак читаоница. Велика већина показује сталан неки став и држање при читању. Једни се лењо завалили, други се афектирано задубили, трећи се просто зарили. Има их којима је текст равнодушан, има их који се занели да не знају где су, има их који живе са причом, а који опет критикују причу; има их најзад који долазе да поседе и да разгледају, — будући карикатуристи и глумци. Кепец неки — коса очешљана у вис, чело набрано — једну књигу чита, а две три друге држи.

— Ово је канда будући штребер?

— Тачно. Исписује садржине, преводи с енглеског, поезију је сву набубао на памет. Иде у четврти разред основне школе.

Врата се непрестано отварају и затварају.

— Има ли какав пропис о улажењу и излажењу?

— Нема. А сасвим мале и не опомињемо. Играју се на скверу, и по пет шест пута уђу и изађу. Зими је мирније. Седе, јадници, цео дан. То у осталом у првом реду и хоћемо. Да спасемо од болести и од ћумеза оне који немају топлу собу. Имамо зими и таквих који долазе на умивање, јер код куће немају ни млаке воде ни пешкира.

— Шта је још у приземљу?

— Исто овако дворана за раденике и раденице. Али то је и други улаз и друго особље. Нама, деци, припада сем овога овде и први спрат. Изволте горе.

Велика сала, сва у дрвету рађена као и она доле, али тамнија, нижа, дискретнија и занимљивија. Дивни лустери, клавир, интересантно растурене клупице, табурети и шамлице.

— Ту држимо мала предавања, рецитовања, биоскопске представе, ту намештамо божићње дрво и играмо.

— Ко суделује у прављењу програма и извођењу дечјих забава?

— Одбор у коме су чланови глумци, певачи, лекари, педагози, сликари и друга лица.

— А шта ће сликари?

— Они нам израђују уметничке афише којима по основним школама и на згради Читаонице објављујемо рецитовања. Ево н. пр.

Задивиле су ме слике и цртежи. То је нешто што достиже понекад илустрације Мункове скандинавских саги и бајки у Музеуму.

— То мора много да стаје?

— Наравно. Али се увек нађе новаца.

— Плаћате ли и певаче и рецитаторе?

— Не. Уосталом, и ми смо помало уметници.

Као вила, пустила је за час неколико завеса, осветлила дворану некако нарочито комбиновано, нестала у полумраку, и чух одједаред, промењеним гласом, одличном дикцијом, топло и заносно, лепу бајку о златном пауку... Обузела ме језа.

— Увек тако. Говоримо на памет, тачно научене и добро увежбане ствари. Деца долазе на слушање прича као омађијана. Расеју се ту по клупицама и по земљи, дах се не чује. Као баштица душâ...

Изашла сам на улицу некако збуњена. Пошла сам кући, а све сам још унутра. И тамо доле, где је рад и цивилизација, и тамо горе, где је фантазија и лет из овог света.

„Бесплатни секретари... ми не читамо него рецитујемо и прозу... Увек се нађе новаца... баштица душа...“

Пало је вече. Мале кућице се сасвим изгубиле. А и веће се слабо виде, јер још нису осветљене. Сад се тек враћају радници из фабрика. Иде онај плотни, врући жамор масе. Котрља се зној, умор, похота и незадовољство. Дошло ми страшно. Осврнох се још једаред. Као џин стоји тврђава духа. А иза њених зидова су борци, деца. Деца која слушају бруталне псовке, и гледају можда завитлане боце и ножеве, а после тога иду у мир и чистоту да читају, и пењу се ритмом и музиком у блаженство бајки. Норвешка деца. Грађевинари Солнеси који у небо зидају кулу.

ИСИДОРА СЕКУЛИЋ

БИОЛОШКА НАСТАВА У СРЕДЊИМ ШКОЛАМА

Истакао сам значај науке о човеку. Стога тај део наставе не само да треба задржати у досадањим границама, већ би га требало још и знатно проширити.

Али готово исто толико је важна и настава о биљкама и животињама. И та настава има двогуб значај: теориски и практичан. Она је уз то, по-

средно, и од великога васпитнога значаја. Стога се и тој настави мора посветити особита пажња у средњим школама.

Вредност појединих научних грана најбоље се може оценити према њиховом напредовању у последње време. У том погледу наука о животу у опште заузела би једно од првих места. Она је кроз цео прошли век ишла живим темпом од успеха ка успеху. При томе она је наступала у више различитих праваца. Прво, њен филозофски део, као што се зна, изазвао је у другој половини прошлога века читаву буру готово код свега научнога света, па и код лаика. Ретко је која теорија дејствовала тако плодно на духове, као што је то био случај са теоријом о развићу биљних и животињских врста. Дарвин је стекао бесмртне заслуге на томе питању, које је било отворено више од педесет година пре његове појаве, и то на више страна: у Енглеској, Француској и Немачкој.

Теорија о развићу организама имала је опет огромног дејства на развиће практичне стране науке о животу. До тада површна и готово искључиво описна, наука о животу сад је почела постајати све дубља и научнија. Све се више напуштао дотадањи метод простога описивања биљака и животиња, и све се више ишло за тим да се пронађу општи закони и појаве живота. Почело се увиђати да и живот у опште, па био он везан за биљне или животињске организме, има исто тако извесне своје опште законе, као што их имају физичке и хемиске појаве.

Откриће, учињено још почетком деветнаестог века, да ни биље ни животиње нису једноставна бића, већ да се састоје из многобројних и разноликих основних животних јединица, тзв. ћелица, потпомогло је још више развиће научне биологије. Теорија о развићу врста и наука о ћелици привукле су пажњу најбољих научних радника у области биологије. Систематика, тј. описивање и распоређивање биљних и животињских врста по спољној сродности, почела је губити све више од значаја који је дотле имала. А треба знати да је та врста рада у биологији дотле играла главну улогу.

Поред чисто научнога интереса, на правац развића биологије вршиле су врло велики утицај и практичне потребе човекове. Зна се да је човек на најразноврсније начине, посредно и непосредно, везан за биљни и животињски свет. Стога су потребе живота човековог почеле такође да утичу на правац биолошких испитивања. Просто описивање животиња почело је губити сваки смисао. На тај су начин развијене читаве гране примењене науке о животу. Постепено је почела да се примењује и метода огледа у биологији. Огледе су изискивале исто толико практичне потребе колико и научне. Научне су потребе биле: да се потврде или оповргну извесне претпоставке и закони; а практичне, да се створе какве нове продуктивне или употребне вредности за човека. У вези са тим постепено се развила, између осталога, и једна од врло важних, и са научне и са практичне тачке гледишта, грана биологије, а то је: на-

ука о наслеђу. Она је још у почетку прошлога века добила једнога свога представника, који је увео у колосек једне потпуно огледне гране. То је био Ђорђе Мендел, калуђер једнога брнскога манастира. Укрштајући две различите расе грашка, Мендел је успео да утврди извесна математички тачна правила по којима се врши наслеђе. Тиме је наука о наслеђу добила једну потпуно научну основу. Али његови су резултати остали незапажени, па према томе и без дејства на даљи рад у биологији, око четрдесет година. На његова открића, која данас биологија бележи међу најзначајнија, наишло се понова тек почетком овога века.

Према свему томе, биолошка настава требало би да се креће по извесним одређеним правцима. Ти би правци морали бити они исти по којима је текао сам развитак науке. Један од тих праваца био би изражен у чисто научном испитивању, тј. у упоредном проучавању биљних и животињских бића. То испитивање имало би чисто гносеолошки значај. Оно би ишло на то да прошири хоризонат сазнања у опште, да потпомогне разумевање живе природе, нарочито њенога садашњега стања. Та страна биолошке наставе у средњим школама има и велики педагошки значај. Ништа ваљда није толико у стању да пробуди интересовање код ђака као испитивање сродничких веза међу живим бићима. Отуда тај правац у настави данас мора потпуно заменити просто описивање појединих врста, које припада прошлости и не може, нити је икада могло, пробудити икакво интенсивније интересовање за биолошку науку код ученика. Управо, то није ни била наука.

Али као што ћемо видети, док се тај правац може препоручити у већој мери и са детаљнијим објашњењима, чак филозофским рефлексијама, за ђаке виших разреда, дотле је њега могуће у нижим разредима развијати само у извесној, мањој мери. То долази отуда што је сложене генетичке везе међу биљним и животињским врстама ђацима нижих разреда гимназије врло тешко појмити. Стога се у томе погледу у нижим разредима треба ограничити само на извесне најважније хомологије и аналогије. Њих је најлакше показати нарочито на кичмењацима код животиња. Нигде не може тако лепо да се покаже како анатомска грађа живих бића показује једно постепено усавршавање и мењање, као што је то случај са кичмењацима. Нема готово ни једнога органа на коме се не би могло то потврдити. За то би био довољан један пример, нпр. костур у неког сисара (мачке или пса), и костур у неке тице (нпр. кокошке). Неки ђак који посматра спољни изглед некога пса и неке кокошке, никада неће моћи наћи ни једну сличност међу њима. Па ипак једна пажљива демонстрација костура од те две животиње може чак и код деце пробудити осећање не само сличности, већ и праве сродности код тих двеју животиња, које припадају двема потпуно и оштро различитим класама из кола кичмењака. Стога, и ако за ниже разреде средњих школа није препоручљиво упуштати се у детаљнија објашњавања гене-

тичних веза међу живим бићима, ипак не треба никада пропустити да се и то не учини у извесној мери, бирајући при томе што згодније примере како код животиња тако и код биљака.

Ја сам већ рекао да је код животиња за то најбоље употребити костуре кичмењака. Код биљака већ цела та ствар морала би се демонстрирати нешто друкчије, јер код њих је врло тешко наћи само два примера на којима би се при свој систематској разлици могле показати очигледне генетичке везе. Стога се ту мора та иста ствар демонстрирати на тај начин што ће се указати на све ступњеве организације, почев од бесцветница па до цветоноша.

Али да би се могла да обрати пажња на генетичке везе, сасвим природно, потребно је претходно познавање анатомије и морфологије. Прво се морају на извесном броју облика животињских, односно биљних, упознати сви главни органи, јер без тога не би се могло вршити никакво упоредно посматрање. При томе раду, изгледа ми да је најбоље то проучавање претходно извршити нешто детаљније само на једноме примерку (некој биљци, односно животињи) који се увек може наћи и посматрати, па онда прећи на општа посматрања. Јер, нпр., биљни органи и њихове радње, проучени једаред добро на некој биљци, веома ће се лако после тога разумети и на свакој другој, па макар ти исти органи показивали и јача одступања у неким особинама. Говорити нпр. у опште о корену, стаблу, лишћу и цвећу, нарочито у нижим разредима, не изгледа ни мало педагошки. Пажња и мисао деце треба да је увек прво везана за неки потпуно одређен пример. После тога биће врло лако ствари уопштавати и преносити с једног облика на други.

То што важи за морфологију, у свему важи и за физиологију. Суштина физиолошких радњи, једаред добро упозната на неком примеру, лако ће се потом и у опште разумети. Ако се пак о животним радњама говори у опште, онда је то деци много теже разумети. Стога, при објашњавању свих животних радњи, њих треба посматрати прво увек на једном изабраном примеру. Наставник у томе не мора и не треба никада да се веже за примере који су, можда, узети у неком уџбенику; он треба да узме онај пример до кога је њему не само најлакше доћи у месту где се налази, већ који је истовремено и најпознатији деци у томе месту.

У Зоологији је то питање већ простије. Тамо наставу треба увек почети са науком о човеку. После тога неће бити тешко разумети готово ни једну ствар која би се односила на грађу осталих животиња, а нарочито кичмењака. То у толико више важи за разумевање физиолошких радњи. Према томе наука о човеку треба поред осталога да послужи и као кључ за разумевање природе осталога животињскога света.

Друга страна којој при проучавању биљнога и животињскога света треба и мора да се обрати пажња, јесте њихов целокупан начин живота. Са тим у вези стоји место где живи организам, утицај климе, земљишта,

као и утицај свих осталих спољних чинилаца, па припадали они мртвој или живој природи. Грана биолошке науке која се бави проучавањем те стране код биљака и животиња зове се *екологија* (а често пута то се назива и *биологијом* у ужем смислу). Начин живота и код биљака и код животиња може бити веома разнолик. Код неких облика он је, као што ће се видети, веома прост, код других веома сложен. При томе начин живота сваког организма показује увек известан већи или мањи степен прилагођености на све спољне чиниоце са којима његов живот ма на који начин стоји у вези. То је дало повода многим природњацима да ту појаву објашњавају на један начин који се тешко може измирити са новијим схватањима у биолошкој науци.

У чему се састоји то објашњење? Оно се састоји у томе што се сматра да се грађа сваке биљне и животињске врсте развила путем активног или пасивног прилагођавања на средину у којој дотична врста живи. Код животиња треба да је преовлађивало активно, а код биљака пасивно прилагођавање. Такво схватање и објашњавање спроведено је још и данас кроз већину ботаничких и зоолошких уџбеника за средње школе, не само код нас већ и у страним школама. Тај начин објашњења нико није боље развио од немачког писца Шмајла, чија је Зоологија прерађена и на српски. Према његовим објашњењима, сваки случај животињске организације дошао је путем активнога прилагођавања на спољну средину. Према том начину објашњавања, кртица је изгубила очи зато што их није употребљавала; пловка је добила пловне кожице зато што су јој биле потребне за кретање по води; детлић је добио свој крој ногу, облик кљуна и језика зато што је то било потребно за његов познати начин живота. У ствари, такав начин објашњења данас не може наћи никакву поуздану потврду у науци, и он почива само на једној неоснованој претпоставци. То је управо стари, већ традиционални начин објашњавања, и он долази још од великога француског природњака Ламарка.

Према данашњем стању наше науке, начин живота сваке животиње условљен је грађом њенога тела; а грађа њенога тела развила се независно од начина живота. Свака промена у грађи тела прво се рађала, а не стварала, под утицајем спољних услова за живот.

Стога мислим да при настави у нижим разредима средњих школа појаве прилагођавања не би требало ни објашњавати, јер је то један тежи посао ако се хоће да поступа у духу науке, већ ђаке треба само упутити на посматрање тих појава, и то што више. При томе треба обратнти пажњу како на простије тако и на сложеније примере. Уз то, проучавања треба вршити у првом реду на примерима који се могу наћи у непосредној околини. По мом мишљењу, нигде не би требало пропустити да се покаже нпр. *метиљ* и његов начин живота и развића. То је један леп пример једнога доста сложенога начина живота, а уз то га је готово увек могуће наћи и у стању потпунога развића и у стању

ларвеном. Свуда у кланицама могу се наћи јетре (црне џигерице) од оваца или од говеди заражене метиљем. Ту појаву неизоставно треба показати ђацима, јер на томе примеру могу се потом веома лако објаснити многобројни примери паразитскога начина живота. Исто тако није тешко наћи метиљ ни у његовом ларвеном стању. Свуда има бара, по барама готово свуда може се наћи барски пуж Limnacus minutus. Ти су пужеви махом заражени ларвама метиља (ступањ спороциста до церкарија). Објашњење на који се начин долази од метиља, кога је ђак посматрао у јетри овце или говечета, до његове ларве у једном барском пужу, а одатле опет како доспева у овцу или говече, не само да веома занима пажњу ђака, већ то сазнање, као што ћемо видети, има и једну велику практичну вредност.

Прелазити и посматрати све случајеве живота није могуће, јер су они многобројни. Није препоручљиво да се прелазе ни сви примери који су поређани у нашим уџбеницима за средње школе. При томе треба бирати увек најтипичније и најинтересантније примере, и то у првом реду оне који се могу наћи и посматрати у непосредној околини. У томе избору треба обратити пажњу нарочито оним облицима који имају некога значаја за наш живот. (Начелно, све што је овде речено за животиње, вреди и за биљке.)

Са проучавањем начина живота стоји у нераздвојној вези и упознавање биљних и животињских облика. То упознавање не сме ни у ком случају бити на основу описа изложених у уџбеницима. Оно мора почивати на посматрању, и то пре свега на посматрању облика који се налазе у блиској околини. Место читања описа из уџбеника, треба читати увек отворену књигу природе. При томе такође треба вршити избор интересантнијих и ма у ком погледу по човека значајнијих облика. То упознавање облика, почев од најпростијих па до најсавршенијих, непосредним посматрањем, највише ће помоћи да се код ђака створе представе о савршенијим и несавршенијим организацијама. При упознавању облика никада се не треба везати за ред систематике. Кад би год дошао до руку који интересантнији облик, одмах га показати и упознати ђаке са његовим начином живота и значајем. На безначајнијим облицима не треба се много задржавати. Њих треба, кад се наиђу, само показати. Ту је доста једно просто познавање по изгледу и по имену. У зоологији нпр. из кола дупљара (целентерата) довољно је потражити наше домаће облике: хидру и слатководни сунђер, и показати их ђацима уз опште напомене о целом томе колу животиња. И један и други облик могу се наћи готово по свима нашим постојанијим барама. Једаред нађене, треба их одмах ставити у акваријум и чувати за показивање. Акваријуми су у опште веома препоручљиви. Хидра је нарочито интересантна са свога начина множења бесполног и сполног и због велике способности дегенерисања. Обе појаве треба објаснити увек очигледно, на живим при-

мерима. Велика регенеративна моћ код хидре, и у опште код нижих бескичмених животиња, може се лепо упоредити са великом регенеративном моћи биљака, код којих само из једног делића може да се развије опет цела биљка.

Четврта линија на коју, при настави из биологије, треба обратити нарочиту пажњу, јесте практичан значај појединих биљних или животињских облика или група по човека. Тај значај може имати двојак смисао: позитиван или негативан.

У науци, у опште, ма колико важну улогу да игра жеља за сазнањем, ипак су, по мом мишљењу, много претежнији практични обзири. Човек има своје трајне потребе. Средства за подмиривање тих својих потреба он налази, у крајњој линији, увек у природи. При томе биљни и животињски свет има врло значајну улогу. За тај је свет човек везан многоструким и нераздвојним везама зависности. Управо, постојање човека не би се могло ни замислити без тога света. Најглавнији део својих потреба у храни, оделу и др., човек добија са те стране. То би био позитиван значај биљнога и животињскога света.

Али, исто тако, са великим делом тога света човек стоји стално у једном посредном или непосредном сукобу, и принуђен је да води борбу са њим. Да поменем само неколико тешких болести, од којих једне изазивају биљна а друге животињска бића. Такве су: туберкулоза, тифус, колера, барска грозница, сифилис, и т. д. Са тим је организмима човек увек у непосредном сукобу. Свакога дана он мора у томе сукобу да подноси тешке жртве. И само су научна испитивања, нарочито биолошка, могла да пруже човеку средства и да му покажу пут којим треба водити одбрану и напад у тој свакидањој борби.

Значај биљних и животињских организама са којима се човек налази у посредном сукобу исто је толико велики. Треба се сетити колике је штете човек претрпео само од филоксере и њених сродника, других биљних вашију. Филоксера је упропастила све старе винограде. Крвава ваш баш сад је уништила готово сасвим једну важну грану нашег пољопривредног рада у околини Тетова, а то су јабуке. Метиљ, кога сам поменуо, сваке године наноси нам огромне штете. У биљном свету налазе се такође многобројни облици који имају посредно један негативан значај по човека. Такве су многобројне паразитне гљиве, које нарочито нападају наша жита и наносе нам огромну штету. Таква је и вилина косица, која често упропашћава детелишта.

Све то говори у прилог тога да у настави зоолошкој и ботаничкој треба обратити особиту пажњу баш оним облицима који имају неки већи практичан, — позитиван или негативан, посредан или непосредан — значај за човека. Пошто ни у једном од наших уџбеника то није нарочито истакнуто, сами наставници треба да обрате потребну пажњу томе. Тако у Зоологији морала би се, н. пр., због негативног значаја обратити

нарочита пажња паразитним глистама (метиљ, пантљичара, трихина), потом групи биљних вашију у колу зглавкара. Комарац *анофелес* заслужује особиту пажњу због своје улоге у преношењу барске грознице.

Према искуству које имам, у ботаничкој настави у нашим разредима истиче се потреба да се из множине безначајних биљака истакну нарочито оне које имају позитиван значај по човека. Тим биљкама и биљним групама треба пре свега обратити пажњу, па онда мање важним. Јер, ма колико да се наставом жели да развије сазнање, ипак при томе не сме се огрешити о њену практичну дужност. Управ та страна треба да буде истакнута што јаче, иначе би се просто познавање биљака, без икаквог практичнога смисла, претворило у једну бесциљну дескрипцију и схоластику. Свак се мора питати: чему служи једно суво описивање љутића или неке сличне биљке?

У погледу позитивнога значаја нарочито се истичу међу дикотиледонама: памук, купус, лан, винова лоза, па већи део врста из племена ружастих биљака, већина лептирастих биљака, племе бундева, већина врста из племена реснатица, шећерња репа, конопља. Међу монокотиледонама нарочиту пажњу због свога позитивнога значаја заслужује племе трава. Четинари такође заслужују особиту пажњу. И при проучавању сваке од поменутих врста или група, треба се подробније задржати на њиховој употребној вредности.

Све горње напомене чињене су имајући у првом реду у виду наставу у нижим разредима средњих школа. За више разреде вредело би у главном то исто, само што ту морају бити заступљени у знатно ширем обиму елементи анатомије (односно морфологије), хистологија и физиологија. Исто тако ту треба обратити већу пажњу и упоредном посматрању биљних и животињских врста, допуњујући то објашњењима о њиховим генетичким везама. На тај начин биолошка настава у средњим школама неће бити једна описна и досадна наука, већ привлачна и од стварне користи; на тај начин ђак се неће питати зашто је осуђен да учи тај предмет, који њему ни у животу ни у његовом доцнијем раду неће ништа требати. На тај ће начин ђак увидети да је то једна наука која, поред чисто научне стране, пружа и практична сазнања која човеку могу затребати на сваком кораку живота. Настава, и ако не може ићи потпуно у стопу са развићем науке, не сме ни сувише изостајати иза ње.

Даље, по моме мишљењу, биолошку наставу у вишим разредима средњих школа требало би допунити још и науком о наслеђу. На томе пољу биолошка је наука постигла у новије време велике успехе. Мислим на законе наслеђа, које је, као што сам већ напред рекао, открио и објавио још 1866 године Ђорђе Мендел. Открића Менделова подигла су још више и иначе велики значај биолошке науке. И данас су та открића добила један редак теориски и практични значај. Али на то питање, које заслужује посебну пажњу, ја ћу се вратити другом приликом.

Н. ДИВАЦ

НАСТАВА ИЗ ХИГИЈЕНЕ

После толико година примењена је идеја да се Хигијена предаје у средњим школама као обавезан предмет. То је велики успех у здравственом погледу. То је почетак примене свих хигијенских принципа у школи и код ученика. То је основ хигијенске пропаганде у народу.

Дакле, предавањем Хигијене ученицима средњих школа постигло би се двоје. Ученици би се упознали са свима хигијенским знањима. Примењујући их на себи, сачували би своје здравље; а тим самим чували би и своју околину. Они би били најбољи пропагатори за свеколику примену хигијенских потреба у целом друштву. На тај начин, школска хигијена помогла би да се развије лична хигијена и да се из тога побољша социјална хигијена. Тиме је циљ постигнут.

Да би се то што боље извело, потребно је да се Хигијена предаје у свима школама. За сада се она не предаје у основним школама. Зато би је требало предавати у I и IV разреду као засебан предмет. У средњим школама предвиђена су предавања из Хигијене само у IV и VII разреду.

Према градиву с којим неминовно треба упознати ученике, недовољне су за то само две школске године; у толико више што је предвиђен само један час недељно. Верујем да то није учињено што се Хигијена запоставља и не сматра као важан предмет, већ због преоптерећености ученика осталим наставним градивом. Но и томе се може у неколико помоћи.

Према садањем наставном програму предаје се Антропологија у мањем обиму у II разреду средњих школа, а у много већем обиму у VI разреду. То је много према оном градиву које сваки треба да зна из Хигијене. Да би сваки могао са разумевањем да примени хигијенске принципе, потребно је заиста да познаје самог себе: састав свога тела и функцију својих органа. Али градиво из антропологије које се предаје у II и VI разреду доста је великог обима, и према стварној потреби за сада сувишно за ученике. Зато би било корисније да се у II и VIII разреду предаје Хигијена место антропологије у II и VI разреду. Тада би се могао за сада задржати по један час недељно из тога предмета, само би требало извршити правилан распоред градива за поједине разреде.

Из антропологије треба упознавати ученике на објектима само о главним деловима, не упуштајући се у детаље, а најмање у опширну хистологију органа. Нарочиту пажњу обратити на физиологију органа, а поглавито органа за дисање, крвоток, исхрану, кретање и свих чула. Да би се што већа пажња обратила на правилну функцију тих органа,

треба једновремено износити све принципе посебне и опште хигијене. Само на тај начин заинтересоваће се ученипи да те поуке пажљиво саслушају, запамте и свуда и у свакој прилици примене. Од њихове примене зависи успех у настави из Хигијене. А то се не може очекивати према садањој методи предавања тог предмета. Томе је поглавито узрок у разном схватању начина излагања градива од појединих наставника, који су у већини случајева практични лекари.

Ево једног примера. Ако се предаје само анатомија и физиологија органа за дисање, то се тешко схвата, брзо заборави и не донесе никакве практичне користи. Али, ако се уз то једновремено изнесе све што је потребно да се органи за дисање одрже здрави, да се развију и очвршћавају; ако се изнесе све оно што тим органима шкоди: нечист ваздух, прашина, кужне клице, пушење дувана; како све то треба отклонити, како треба применити при физичком васпитању, онда је успех ту. То су све практичне поуке из личне и опште Хигијене и начин њихове примене, што је и главни циљ наставе Хигијене у школама.

Таква предавања била би у нижим разредима средњих школа. У вишим разредима то би се градиво допуњавало расном, сексуалном и социјалном хигијеном. За ученице додала би се још хигијена трудноће, породиље, одојчета, стана и спремања хране. У стручним школама то би се градиво допунило предавањима из области земаљске и индустриске хигијене и о првој помоћи у несрећним случајевима.

Све те поуке треба на предавањима представити што очигледније, да се одмах уоче користи и штете, како би се са успехом примениле.

Да би се то постигло, потребно је, поред тога што ће се практично излагати, да се хигијенски принципи допуњују према приликама разним примерима и практичном применом у самој школи, да се за сваку школу набаве потребни објекти (костур, препарати, слике, мулажи, хигијенски модели и др.), који ће као мали хигијенски школски институт практично поучавати ученике из области хигијене. Кад већ постоје други кабинети, зашто не би постојао и хигијенски кабинет, који је, да не кажем више, исто толико важан као и други.

Поред тога потребно је да се израде уџбеници из хигијене за основне, средње, стручне и женске школе, у којима би се поделило градиво према потреби, према ступњу умног и физичког развића ученика. Ти би уџбеници служили као лака и поучна лектира, као подсетник за све хигијенске потребе не само ученика већ и осталих, јер су таква хигијенска знања потребна свима, да би здравље сачували.

Настава из хигијеае показала би код ученика сигуран и трајан резултат, ако би у самој школи и при раду били заступљени сви предмети хигијене; ако школа и рад у њој послуже као очигледан пример у примени хигијене. Зато је потребно да саме школске зграде буду хигијенске; да се чистота најбоље одржава најпрактичнијим хигијенским

средствима; да у школи има хигијенских судова за пиће воде, за прање руку, купатила са душевима; да се обрати пажња на потребу физичког васпитања и рад на њему. Тек тада ће, поред осталог, сама школа и рад у њој послужити као очигледно наставно средство у хигијени; тек тада ће се постићи стваран успех.

Д-Р ДОБР. ГЕР. ПОПОВИЋ

О НАСТАВИ ЖИВИХ ЈЕЗИКА

Говорећи о *лектири* која ће се читати, Бројел истиче да циљ наставе живих језика није само учење страног језика, већ истовремено упознавање са главним цртама живота и карактера стране нације, из чега излази да материјал за читање мора да буде тако изабран како би се постигао овај циљ. Услед тога градиво за уџбенике-читанке мора бити изабрано од стране каквог искусног наставника, и то вешто и тактично, а изнад свега благонаклоно за врлине страног народа и са интересовањем за његове остале стране. Очевидно је да наставников циљ треба да буде да оспособи децу да разумеју начин мишљења страног народа, али не да пробуди у њима незрело и превремено критиковање свога народа. Тексту треба додати, у колико је могућно, добро израђене илустрације. На крају таквих уџбеника треба да буду речник (са фонетичком транскрипцијом нарочито тешких речи) и краћа граматичка објашњења.

Све што не би било у хармонији са овим принципима треба стриктно избацити из читанака за живе језике, као на пр. извесне басне, описе из класичних књижевности или описе егзотичних земаља.

Сем изабраних чланака у прози и стиху, једна читанка требала би да садржи и следеће:

1.) Добру, јасну карту стране земље, на којој би имена река и вароши била написана на страном језику; као и план престонице са предграђем.

2.) Таблице мера и новца страног народа.

3.) Слике застава и грбова страног народа.

4.) Набрајање главних рангова и титула, заједно са својственим облицима за ословљавање; и облик и стил карата посетница.

5.) Разне врсте писама, обичних (друштвених и трговачких), као и неколико од вишег и највишег типа. Завоје за писма са разним адресама и назначењима (препоручено, пошиљалац, и т. д.), као и разне врсте поштанских пошиљки, требало би такође унети.

6.) Неколико типичних врсти огласа, као и уобичајених огласа рођења, веридбе, женидбе и смрти.

7.) Листу најобичнијих и најчешћих скраћеница.

Проучавање класичних писаца модерних књижевности у средњим школама мора да буде такође систематски изведено. За највише разреде треба учинити карактеристичан избор стварно значајних дела, почињући радије са лакшим стварима. Треба израдити неку врсту „канона" од свих стварно првокласних и за школску употребу згодних књига. Како програм наставе средњих школа даје само мало времена учењу живих језика, то је од изванредне важности да не друге, већ најбоље, најзгодније и најкарактеристичније књиге буду изабране за школску, као и домаћу лектиру ученика. Дакле ништа што није од стварне књижевне изврсности не треба да буде читано.

Такође потребно је израдити „канон" песама које имају да се уче на памет — после објашњења и рецитовања од стране наставника. Ту треба унети поступност, тако да се од лакших иде ка тежим; а наравно да би се у старијим годинама учења понављале оне које су раније учене.

Извесне прозне ствари (басне, одељци из беседа) могле би се такође учити на памет и рецитовати са прикладном интонацијом. Ако се ово ради као што ваља, онда је то једно од најкорисниjих вежбања, само наставник мора да води рачуна да је одељак добро објашњен, схваћен, научен, и рецитован без саплитања и са својственим изразом. Одељци који се буду учили на памет морају бити модели доброг стила и не смеју бити дугачки.

Док се не изведе потпуна реформа наставе живих језика у средњим школама, наставник треба да има следеће на уму:

1.) Да израчуна колико има часова за свој предмет у својој школи за поједина тромесечја и године.

2.) Да изради по јасно схваћеном систему план рада за себе и своје колеге у истој школи.

3.) Да измења корисно мисли са својим колегама, како о ономе шта ће бити читано, тако и о начину по коме ће се читати у разним разредима исте школе.

И домаће читање ученичко треба да буде потстрекивано и руковођено од стране наставника, не само за време распуста када се по који ученик старијих разреда осмели да чита коју интересантну књигу на страном језику, већ и за време школског рада. Због овога је од врло велике важности да свака школа има своју књижницу модерних језика, која би се састојала од изабраних лакших и лепо илустрованих књига на страном језику, неколико најбољих илустрованих часописа, извесних књига из историје и путописа, великих карата страних земаља, итд.

Ученике би требало охрабрити да често проводе известан део свога слободног времена са овим књигама, а ако имају мало слободна времена за време тромесечја, да бар гледају слике и читају оно што је у вези са њима.

Говорећи потом *о начину како треба читати са разредом,* Бројел наглашује да је брижљиво спремање за предавање од стране наставника — и не само од стране младих наставника — апсолутно потребно за успех. Он има да води поглавито рачуна не само о ономе шта треба да каже, већ и о ономе што не треба да буде речено, а о ономе што буде речено на који начин треба да буде казано и како утиче на дечји ум.

Добар наставник наравно никад не треба да се задовољи тиме што ће ући у разред и рећи о предмету о коме предаје управо оно што му падне на памет: он треба брижљиво да прегледа материјал, да га редуцира и упрости, да се задржи на главним тачкама, у кратко, да ради сагласно са добро смишљеним планом и да не пропусти ниједну тачку која је од важности за децу. При том, чињеница да је све било претходно смишљено, не сме да направи његово предавање сувопарним и досадним, нити за њега нити за ученике. Да би своје предавање учинио интересантним и успешним, млади наставник треба да поступи по овом савету:

Пронађите са разредом, у колико је могућно помоћу питања и одговора, факта о којима мислите да предајете. Одаберите заједно са ученицима све што је од важности у тексту који се чита, храбрећи свакога да помогне у послу. Будите обазриви да не говорите о ономе што деца (нарочито просечно дете) не могу да схвате. Кад говорите о каквом великом делу или тешкој песми, не говорите о ономе што ће *вас* највише да интересује, већ о ономе што деца желе и имају права да науче. Велика обазривост и такт, дакле велико самоодрицање, потребно је за наставу поезије и књижевности.

Најбоље и најдубље мисли великих умова природно су изнад дечје моћи схватања, али срећом при том ипак остаје велики део онога што може бити предавано и што ће, ако је опрезно и на интересантан начин саопштено, донети плода у доцнијем животу. Децу треба још израна навићи да не гледају на какву песму или какав позоришни комад као на какво вежбање или нешто што има да буде научено за испит, већ као на једно уметничко дело које треба да буде цењено и читано са задовољством. Добар наставник неће за ово употребити многе речи, али ће ово осећање развити природно, начином на који он прилази и говори о једној песми. Пре него што почне да чита са разредом какву песму или какав прозни одељак, он ће брижљиво да створи потребну атмосферу. Неколико уводних речи припремиће дечје умове, и онда песма неће промашити да код њих изазове жељени ефекат. Али ако наставник приступи читању какве песме наредивши у хладном, војничком тону извесном ученику да чита ту и ту песму на тој и тој страни, наравно да ће Муза напустити собу, пре но што је ђак и отворио уста. А све ће другојачије изгледати ако наставник каже неколико простих речи као увод, да

претходно припреми дечју пажњу, па онда почне да чита песму гласно са правилним изговором, интонацијом и изразом. Песме као Гетеов „Erlkönig“ или Шилеров „Graf von Habsburg“ захтевају врло пажљиво читање па да произведу потпун ефекат. Мало је наставника који би били способни да читају ове песме стварно како ваља, без претходног брижљивог спремања — можда уз припомоћ каквог доброг фонографа. Пошто наставник прочита песму, захтеваће од ученика да је понове, почињући прво са бољим, и инсистираће на доброј, пажљивој и изразитој репродукцији. Каткада може каква кратка песма корисно да буде читана у хору, од стране целог разреда. Наставник треба да објасни сваку стварну тешкоћу и да пита о местима која захтевају објашњења, — али он не сме да ствара тешкоће.

Када су у питању песме, каткада је корисно дати и захтевати парафразирање тежих стихова у обичну прозу, или, пре но што се пређе на само читање какве теже песме, дати њен кратак садржај. Никада не треба задати разреду да научи какву песму која није претходно читана и у потпуности цела објашњена. Погрешно је очекивати да ће овај важан посао упознавања деце са једним делом стране поезије моћи да обаве код куће родитељи или домаћи учитељ. Ово исто важи и за оне песме које се уче да певају. И сувише често дозвољава се деци да певају неку страну песму коју довољно не разумеју.

Са вишим разредима наставник ће бити у стању да чита прилично брзо, пошто ће навићи ученике да стално читају на страном језику, а од њих тражити само превођење извесних места на матерњи језик или парафразирање на страном језику каквих тежих пасажа. Ако наставник доспе до *овог* ступња, видеће да ће ученици стварно уживати при читању какве велике класичне драме, пошто неће бити приморани да читају ред по ред, или сцену по сцену, као кап по кап — што је најбољи начин да ученици омрзну Расина или Шилера за дуги низ година који ће доћи. Много греше наставници када дају ученицима површна обавештења, или када траже од ученика да науче на памет сва објашњења која се налазе у школским издањима класичних дела. Једна драма каквог великог писца је и сувише добра да се сме са њом поступати као са каквим стоваришем пуним граматичких куриозитета. Она наравно треба да буде објашњена објашњењима где то буде било потребно, али њихов значај не сме да буде преувеличан и не треба им поклонити и сувише времена. То ипак не значи да наставник треба да прелази преко стварних тешкоћа језиковних и мисаоних не објашњавајући их, али он не сме ни да успава пробуђено књижевно интересовање.

Читајући какву драму која би била написана у стиховима, наставник треба да сматра за своју дужност да укратко објасни њен *метрички* облик, о чему готово сви ученици, па чак и напреднији, немају готово ни појма. Они треба да знају основне елементе поетике — јер није

никако незначајна ствар начин који је песник изабрао да искаже своје мисли. При томе треба водити рачуна да се још од самога почетка термини не употребљују неодређено и механички, и сваки ученик коме се дозволи да чита коју класичну, француску, немачку или енглеску драму, мора да буде добро упознат са типичним драмским метровима.

Друга ствар коју наставник треба да разради са својим разредом, јесте да учини да сваки ученик јасно схвати главну намеру песникову, интригу, везу међу сценама, главне ступњеве у развоју драмске радње, експозицију, климакс, перипетију и катастрофу, — укратко оно што бисмо згодно могли назвати „унутарњи облик“ драме. Помислимо само на мајсторски изведену структуру Шилеровог „Валенштајна“. Овде наставник може много да учини за развијање укуса, расуђивања и опште културе својих ученика. Ови часови требали би да буду најлепши плод његовог целокупног предавања, и они би требали да буду такви да се никада не забораве. Али и настава рођене књижевности мора да буде у складу са овим. Никакав добар рад не може да се изведе од стране наставника живог језика ако његови ученици нису добили добру основу у свом матерњем језику.

Наставнику је знатно поможено у његовом послу око објашњавања једног позоришног комада и главних карактера који су у њему, ако је он њега гледао у позоришту на страни, играног од добрих глумаца. И ово је један од многих разлога зашто наставници треба да иду у велике вароши на страни, у велике интелектуалне центре, где има добрих позоришта. Наставник модерних језика и књижевности треба да учини све што може да образује и развије свој књижевно-уметнички укус, не само ради својих ученика већ и ради самог себе. Наставници који хоће да имају успеха морају бити далеко више него обични *maîtres de langue*.

Последње питање које Бројел поставља у вези са наставом живих језика у средњим школама јесте:

Треба ли историју страних књижевности, као такву, предавати у школама?

На ово он одлучно одговара да је немогућно и да не треба, јер је већ довољно тешко дати ученицима виших разреда основне појмове о књижевности њиховог народа. Али, при свем том, извод из биографија најзначајнијих модерних писаца — брижљиво спремљен од стране наставника и саопштен на примамљив начин — може бити добро дошао. Не само што се не сме дозволити да ученици остану у потпуном незнању о писцима чија дела читају — што је на несрећу врло често случај — већ им треба предавати нешто о највећим страним писцима: они треба да знају главна факта из њихових живота, њихових циљева и њиховог рада — треба им показати њихове слике и учинити да се деца стварно заинтересују за њих. Али, страни писци са којима треба

поступати на овај начин морају бити звезде прве величине. Наставници не смеју да предузму да учине и сувише много ствари у својим предавањима, али што год предузму да предају, морају добро предавати.

Једна од реченица којима Бројел завршава свој чланак, гласи:

Настава живих језика, ако се буде правилно развијала и побољшала, даће без сумње много боље резултате за оне којима је она потребна поглавито за техничке и трговачке циљеве, — али учење и настава модерних језика имају много виши циљ и много значајнији задатак да испуне у програму средњешколског васпитања двадесетог века.

*

На крају овога извода, нека нам буде дозвољено да учинимо неколико напомена. И поред тога што се у Бројеловом чланку налазе драгоцени примери за поједина његова тврђења, ми смо били принуђени да се задржимо само на теоријској страни његове расправе, трудећи се при том да не изоставимо ниједну значајнију његову мисао или опаску. При овоме послу ми нисмо ништа разрађивали, нити додавали, већ преводили, и то у главном дословно, читаве пасусе, а каткада само идеје. Надамо се да ће и овакав рад бити од користи, не само млађим наставницима, већ ће моћи да скрене пажњу и надлежнима на реформе које треба неминовно и што пре извести и у нашој настави живих језика. Ако хоћемо да нам настава живих језика у средњим школама буде успешна, морамо повести најозбиљнијег рачуна о усавршавању наставничком, које се, као што Бројел каже, не *свршава* са положеним дипломским испитом. Одлазак наших наставника у одговарајуће стране земље не само што треба да буде омогућен, *већ мора да буде обавезан,* јер због нехата наставничког деца не смеју да трпе. Како је код нас оскудица у опште у наставницима, било би немогућно да они одлазе у стране земље за време школског рада, али би могли врло корисно да употребе за то летњи распуст. Плаћањем путног трошка и таксе за упис у феријалне семестре од стране државе, омогућило би им се да најмање два месеца проведу међу народом чији језик предају. Корист коју би наша настава од тога добила била би много већа од незнатног расхода који би се за ову циљ утрошио. Ако би било немогућно да сваки наставник путује сваке године, могло би се уредити да он буде *обавезан* да бар *свако треће* лето одлази на страну. Ово је по нас од много већег значаја него за остале, велике европске народе, јер смо ми много више, у свакој грани нашег живота, као и у науци, упућени на њих, но што је то случај међу њима.

Скрећемо такође пажњу на онај део Бројелове расправе где он говори о потребним училима и установљавању нарочитих разреда за наставу живих језика. Данас је очевидна ствар да су кабинети потребни не само наставницима природних наука, већ и наставницима живих језика.

Настава у нашим средњим школама мора да буде постављена на искуствима других, напредних народа. Само на тај начин ми их можемо стићи, или, чак, престићи. ВЕЛИБОР ЈОНИЋ

О РАДНОЈ ШКОЛИ

Свеколики напредак човечанства заснива се на раду. Рад је извор благостања и среће. „Последњи узрок све борбе и свега напретка човекова је у томе, што је морао да ради.“ (Б. Кнежевић). Радом човек одржава своје телесно и душевно здравље. Радом се човек усавршава. Рад развија све снаге човекове. Радом се осваја свет. „Поштен рад је уједно и молитва Богу, и то довољна молитва.“ (Б. Кнежевић). Карлајл сматра рад као последње и највише јеванђеље овога света. Рад даје смисао и садржај животу.

Школина је задаћа: да васпитава за живот, за рад. Да бисмо спремили омладину за плодан, радан живот, школа се мора поступно преображавати; она мора најлак и најзад да добије облик т. зв. радне школе. Овај назив означује правац ове школе: она тежи да образује ученике у појачаној саморадњи, да развије у њих производне снаге, све радне органе, и да разбуди у њих радост и вољу према раду, телесном и душевном. Радна школа негује с тога све облике радљивости, излагања, представљања: цртање, моделисање, ручне радове, као и читање, причање, рецитовање, предавање, представљање и т. д. Радна школа хоће да искористи велику истину Кантова сазнања, која још није довољно искоришћена: да је свеколико сазнање активност, грађење, образовање изнутра у поље.

У средишту радне школе мора стајати, по Папсту, радна настава, ручни рад, и то не само ручни рад у ужем смислу, већ свака она настава која пружа детету прилике да вежба своја чула и да послује својим органима. Поред ока и уха, овде долази у питање нарочито чуло пипања и мишићно чуло, које се оснива на раду руку и прстију. Поред праве наставе из ручног рада, добро је дошао и сваки онај облик наставе који наводи на посматрање и експериментисање, који су најсроднији са ручним радом. Настава из цртања такође спада овамо, исто тако и настава из кућења, кувања, радови у врту и пољу, биолошка настава, игре у пољу, разноврсне телесне вежбе, као пливање, клизање, путовање. Све су ове радње у великој мери кадре да утичу на телесно, душевно и морално развијање дечје, а могу се доводити у везу са најразличнијим наставним предметима.

Још пре 240 година захтевао је велики словенски педагог Комен-

ски да се настава и васпитање заснивају на дечјој радљивости, и да се из ње развијају. Дечје године треба да буду испуњене ручним радом, јер није добар знак кад дете мирно седи. С тога треба деци допустити да граде разноврсне покушаје, у чему их треба потпомагати. Сличне захтеве налазимо у Русоа, Песталоција и Салцмана. Песталоци је познао и признавао етичку вредност ручног и домаћег рада, и препоручивао га је. Он је предлагао да се омладина из малена навикава на пажљив и брижљив рад у кући, да се навикава да ништа не ради без размишљања, тако да јој ово присуство духа постане другом природом у сваком послу, што је најбоља заштита против лакоумности. Фребл је говорио: „Само је онај прави учитељ који учи децу тајни рада". Фреблове школе развијају предузимљивост, самосталност, радост стварања. У америчким дечјим забавиштима веома се негују, према Фребловим начелима, поред игара, и све врсте ручних занимања: цртање, сликање, сецкање, лепљење, савијање, шивење, плетење, ткање, зидање. Тако се ствара поуздана подлога за знање, засновано на личном искуству дечјем.

Користећи се васпитним идејама ових претходника, као и Спенсера и Рескина, основао је др. Реди (1889) своју васпитну школу, т. зв. *нову школу у Еботсхому* (Abbotsholme) у Дербишајру, у Енглеској, где се дечаци и младићи од 11—18 година уче да живе, да послују и раде, да буду практичног духа; они се уче мудрости живота. У овој школској општини и државици негују се у пуној мери ручни радови у радионици, у лабораторији, у врту, у пољу, на њиви, у шуми. Пре подне је посвећено поглавито умном, а по подне телесном раду и играма. Васпитаници се спремају за стварни живот, а као највиши циљ лебди: васпитање чврсте воље, образовање карактера. Посве су слични васпитни заводи „Landerziehungsheime" — васпитни домови у пољу — који су основани у Немачкој и Швајцарској, по угледу на школу у Еботсхому. У њима су, поред наставе из наука, пре свега заступљени: практичан рад, земљорадња, рад у радионици; у њима се гледа на физички рад као на корен интелектуалног и моралног образовања. Такви су н. пр. васпитни заводи Др. Лица у Илзенбургу и Хаубинди у Тирингији.

Минхенски школски саветник др. Кершенштајнер поставио је ове захтеве у васпитању омладине: школа мора да развија у деце ручне радне способности, и да с тога заведе систематску наставу из рада. По њему би смисао радне школе био: да развије, уз најмању меру грађе за учење, највећу меру подобности, умешности, радне радости, а све у служби држављанског, грађанског васпитања. Он вели: „Из наше данашње књишке школе мора да постане радна школа, која ће бити продужење школе сиграња првог детињства". Сличан правац заступа и професор Џон Дјуеј (Dewey), са универзитета Колумбијског у Њујорку. По њему су школе старога и новога света удешене већином само за слушање, докле су године детињства, све до пубертета, обележене живом

активношћу. Суштина човекова је, у доба младости, рад, пословање, кретање, окушавање, доживљавање, стицање искуства у средини стварности.

Тако се све више увиђа у васпитачком свету потреба промене наших данашњих школа за учење, у школе за рад. Све се већма увиђа да знање задобивено из књига има много мању вредност од знања и искуства наставе рада. Настава у радионици, у врту, у лабораторији, у школској кујни треба да буде важан фактор модерног васпитања. То је права стварна настава. Образовање радом упутиће дух омладине на савлађивање и уређивање непосредног, конкретног живота.

У овом погледу су, са својим школама, испред свих других земаља измакле Скандинавија, Америка и Швајцарска. У Њујорку је професор Ф. Адлер, својом угледном школом „Working man's School", постигао увођење наставе из ручнога рада у све јавне школе града Њујорка.

Савремени покрет око радне школе може се с правом сматрати као најзначајнији педагошки покрет последњих деценија. Полазећи од основне школе, он је већ захватио продужне и више школе; он ће најзад морати, без сумње, да темељно преобрази и универзитетску педагогику.

ПЕТАР М. ИЛИЋ

О РЕФОРМИ ВЕРСКЕ НАСТАВЕ У СРЕДЊОЈ ШКОЛИ

III

Стварањем Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца питање о религијској настави постаје од врло велике важности. Сада се смело може рећи да се религијска настава и из *државно-политичких разлога* мора унапређивати, и то не у духу уског конфесионализма, који би браћу разједињавао, већ у духу нарочитог, узвишеног програма који би се држао мудре изреке нашег народа: „Брат је мио, ма које вере био".

Пошто су готово све данашње европске државе састављене из народа који су махом једне вере (као што је то био случај и са нашом Србијом до уједињења), то се и питање религијске наставе решавало досад врло просто. Предавање је било у духу оне цркве која је била државна (religio dominans) и којој је припадала већина држављана. Данас је пак ово питање компликованије. Наша православна вера, која је била државним законима фаворизирана више од римо-католичке, сада се са њом (због великога броја Хрвата и Словенаца католичке вере) мора у правима изједначити. Ако би се стало на уско конфесионално гледиште, онда би, поред католичке, требало допустити и свима осталим религијским групама да имају своје нарочите наставнике вере. На тај би начин у нашој Краљевини било *шестоструких* наставника за религијску

наставу, и шест различитих програма за религијску наставу, шест веронаука (православна, римокатоличка, протестантска, мухамеданска, јеврејска сефарадијска и јеврејска ешкеназијског обреда).

Отуда је, за време рата, Солунска група српских професора и захтевала да се ова настава повери дотичним црквава и религијским заједницама.

Међутим, овакав је предлог неуместан, јер се тешкоће конфесионалног карактера у државним средњим школама могу уклонити једним нарочитим *једноставним и узвишеним програмом за ученике свију наших вероисповести*. Наше су гимназије државне установе. Оне морају бити једнога типа и без вероисповедног колорита. Па, пошто је религијска настава потребна школи, то о њој треба да води бригу школа, а не какво друга установа са стране. Питање о томе какве треба да су нам средње школе спада у компетенцију Министра Просвете, јер је Министру Вера сада поверен надзор једино над чисто конфесионалним школама.

Исто је тако овде и Професорско Друштво дужно да каже шта треба исправити. Досада је по овој ствари решавао и Архијерејски Сабор, али је неизвесно хоће ли се он и даље о томе питати. Ако би се будућим уставом извело одељење цркве од државе, онда би и питање о надлежности Архијерејског Сабора у религијској настави по државним средњим школама, тим самим, отпало. У сваком случају, наш ће будући демократски устав загарантовати слободу вероисповести свима грађанима. Она се, следствено, неће ни једном ученику ускратити. Сваки ће ученик имати права да посећује своју цркву. Свештеник дотичне вероисповести има права да своје припаднике у вери поучи и одржи. Ко потире право слободе савести, тај наноси штету не само моралу, већ и праву.

Али у унутрашњим школским питањима, и у питању религијске средњешколске наставе, надлежан је, као што смо рекли, једино министар просвете са својим просветним саветом, који може увести реформу ове наставе, као што је може уопште и укинути (што би, наравно, било од велике штете). Но ова се настава самим одељењем цркве од државе не мора укинути, јер је питање ове наставе ствар чисто школске природе, и не стоји у директној вези са политичким питањем одвајања цркве од државе. Нека свештеници врше своје обреде и гледају свој велики посао у парохији: по средњим школама су пак државни професори којима је ова настава поверена.

Да би се што успешније извела, она се мора изводити нормативно, т. ј. она мора бити једнолика за све ученике средњих школа, па ма које они вере били.

У нашој се штампи стално прича о „изградњи јединствене државе“, о изједначењу законодавства, и т. д. Због те унификаторске тенденције наше краљевине постоји чак и „Министарство за Устав и изједначење

законодавства". Међутим, досада је врло мало урађено на тој унификацији, нарочито у школском погледу. Стварно се јединство нашег народа не може извести без духовног. Да би се пак ово извело, потребно је да нам и све средње школе буду расадници једноставне духовне културе.

Таква се настава, одиста, може увести и у религијској области. Професор науке о вери мора, пре свега, бити са вишом факултетском спремом, човек са широким концепцијама мисли. Он се стално мора придржавати изреке: „Брат је мио, па ма које вере био". Он мора добро да појми намере државне политике, која ће одсада бити стално у духу религијске равноправности. Такав наставник ће увек сложити браћу Србе, Хрвате и Словенце, а с њима и припаднике осталих народности у нашој Краљевини. Он ће ученицима пре свега предавати науку о вери без икаквих уских вероисповедних тенденција. Пред њим стално мора лебдети једино идеја о једноме Богу, кога сви исповедамо. Он се не сме упуштати у догматске утанчаности грчке ортодоксије, као што не сме пооштравати ни тенденције ултрамонтанске. Професор науке о вери предаваће ову наставу *свима* ученицима са *хришћанског*, а не са *вероисповедног* гледишта. Кад је реч о историји цркве, он ће говорити и о јеврејству и мухамеданству, али кад је реч о етици и апологетици, он ће говорити о Јеванђељу, које данас исповеда 500 милиона душа... Не може се због једног ученика који би припадао н. пр. будистичкој или Мухамедовој вери затражити наставник који би тој вери припадао, али се исто тако не сме ни његова вера омаловажити. Код ученика, на против, треба развити силну љубав према друговима, па ма које они вере били. Истина побеђује мирним, а не насилним путем. Најзад, у свима религијама има нечег узвишеног, божанственог. По речима Лесинговог „Премудрог Натана", у сваком се облику вере огледа одсјај божанске лепоте. Католичка црква нас привлачи својом силном организацијом, православље својим символизмом и суревњивим чувањем свога учења, али зар у протестантизму нема ничег узвишеног? Професор науке о вери мора овде говорити ученицима о немачком пијетизму, и т. д. Никаква се претежност догми једне вере не сме изнети над другом.

Да би се оваква настава могла извести, потребно је да се и чл. 61. закона о средњим школама потпуно укине. Свештена лица тешко би могла ову наставу извести, с тога што су у питањима вере строго потчињена цркви којој припадају. Црквене власти би на тај начин могле инволвирати нежељене конфликте са државном влашћу, које би данас по сваку цену требало избећи. Најзад, свештена лица припадају парохији. Ту је њино широко поље рада, и ту их треба оставити.

IV

Досадашњи програм науке хришћанске био је прописан за наше раније уске прилике, када су нам готово сви ученици били вере пра-

вославне. Осим тога, тај је програм тако скучен да смо при предавању извесних хришћанских истина морали прибећи помоћи апологетике, па чак и филозофије. По програму се досада предавало:

У I разреду: Историја старога завета;
„ II „ „ новога „
„ III „ Наука о богослужењу;
„ IV „ Православни катихизис;
„ V „ Хришћанска етика; и
„ VI „ Историја српске цркве.

Пошто је овај програм прописан у главноме једино за ученике православне вере, то је тим самим данас постао илузоран. Програм наставе науке о вери данас мора бити кудикамо шири. Он мора обухватити градива за све наше признате вероисповести. Због тога се он мора протезати и изводити у свих осам разреда гимназије. Благотворни кончић религијске наставе се не сме никако прекидати.

Према томе, ми предлажемо да се у будуће учи:

У I разреду: Библијска историја старог и новог завета;
„ II „ Кратко излагање православног, римско-католичког и протестантског богослужења, с погледом на ритуал јеврејске и мухамеданске вероисповести;
У III разреду: Кратска историја цркве Срба, Хрвата и Словенаца;
„ IV „ Општа црквена историја;
„ V „ Историја религије;
„ VI и VII разреду: хришћанска Етика;
„ VIII разреду: Апологетика (одбрана хришћанства).

О Јеврејима ће нарочито бити речи кад се буде изводио програм I разреда. Библијска историја старога завета послужиће овде као историјска подлога и основица новозаветног Откривења. О јеврејској и мухамеданској вероисповести биће говора и у наредним разредима. Исто ће тако и Мухамеданци и Јевреји добити појма о нашој вери и историји. И одиста, зашто и они не би имали појма о нашој вери и историји кад и ми њину историју изучавамо? Зар нам то обострано упознавање вере и историје наших вера неће користити? — О католичкој, протестантској и нашој вери биће говора у II, III и IV разреду. Овде се нарочита пажња има обратити на историју цркве. Јер, незгодно је учити веру без њене историје. Исто се тако добро морају знати и у сликама обрадити најглавнији периоди опште црквене историје. Морају се употребити географске карте Палестине, оригиналне изреке светога Писма, па чак и народне пословице и мудре изреке славних људи, како би се овај предмет галванисао и омилио ученицима. Досадашњи стари, сувопарни схоластички методи предавања морају се за навек напустити. Предавања из науке о вери морају бити оживљена нарочитом речитошћу из које ће провејавати искреност, која тако силно на ученике утиче.

Велике се поуке и занимљиве појединости одиста могу развити из историје катакомби, из средњевековне историје папства и из историје нашег ратовања са Турцима, Бугарима, Аустријанцима и Немцима... Овде се дивно може говорити о свима нашим легендарним прегнућима, па и о раду наших црквених великана на јединству нашем, које је, најзад, остварено. Ту се, н. нр., лепо могу обрадити предавања: о Доситију Обрадовићу, о ђаковичком бискупу Штросмајеру, творцу Југословенске Академије знаности и уметности, као и о нашем владици Његошу, и т. д.

Хришћанска Етика би се одсада предавала у VI и VII разреду. На њу би се нарочита пажња обратила, јер она највише и утиче на ђаке. Давно је примећено да су се поједина правила Христова, и ако не у таквој идеалној потпуности и чистоти, находила делом у науци јеврејских учитеља и пророка, делом пак у моралу незнабожачких филозофа. Оригиналност моралнога учења Христовога, његова неупоредива целина и заокругљеност условљена је оним јединим и потпуно новим чисто религијским основом, који је он дао моралном животу, установивши у лицу своме нов одношај према Богу и према свету. Ма како се ми понашали према његовом учењу и према новоме начелу живота које је Христос открио, дужни смо постарати се да појмимо, ако и чисто историјски, особеност његову, разлику од свих других емпиричких или апстрактних принципа моралности.[1]) Ова настава може ученицима нарочито омилити ако се само буде вешто изводила. Етику хришћанску (за разлику од филозофске хуманитарне) ваља предавати шире, слободније, и зачинити је филозофијом и културном историјом човечанства. Науку на гори треба изнети у чистом, кристалном виду. Науку ваља обрадити не казуистичким и схоластичким, већ дубоким педагошким и психолошким методима.

Што се тиче апологетике (научне одбране хришћанства), која се досада није никако ни предавала, њу би требало предавати у VIII разреду. Ту би се ученици, у последњим годинама гимназијскога школовања, упознали са највећим одбранама хришћанства. Ту би се могао укратко изнети живот и рад највећих мислилаца и заштитника хришћанства. Кад се то буде беспристрасно изнело, онда ће и ученици створити објективнији суд и о самоме хришћанству, јер ће рељефније запазити оно место које оно у реду свих осталих религија заузима.[2])

Ми и полазимо са гледишта да је хришћанство најузвишенији израз религиозне вере. С тога се оно и мора посматрати као божанско. Помоћу ове религије ми и морамо развити у ученичкој души морално-религијску свест. Развиће ове свести јесте и остаје циљ и идеал науке о вери.

---

[1]) *С. Н. Трубецкој*, професор московског универзитета, Етика и Догматика. С руског Др. Стеван Окановић. Београд, 1909, стр. 10.

[2]) *Др. Радован Казимировић*, Богословски факултет српског универзитета, страна 22 и даље.

Конфесионализам више није за наше средње школе, у којима се мора неговати жива наравствена вера, а не каква верска искључивост или мртви фарисејски догматизам. Свето Писмо, на коме ће ова наука о вери највише почивати, јесте символичка, а не каква научна дисертација. Она је другим речима религиозно-морални кодекс који је до данашњег дана остао ненадмашан у културној историји човечанства. Отуда се по овоме кодексу и не треба препирати у чисто научним питањима, када је н. пр. реч о стварању света, земљине коре, и т. д. Дефинитивно, научно решење по овим питањима даће нам геологија, а Свето Писмо и нема ове тенденције, већ сасвим друге. Права религија никада не може доћи у конфликт са правом науком. Једино псевдотеологија може доћи у нежељени конфликт са науком, али права теологија никада. Библија нам је открила истину о једноме Богу. Та је истина вечна. Њу нико не може одбацити.

Д-р РАДОВАН КАЗИМИРОВИЋ

НАРОДНЕ ШКОЛЕ И ДРЖАВА

Чланом 33 закона о народним школама, учитељи и учитељице уврштени су у ред државних чиновника. Како је по томе члану и материјално стање њихово, у сравњењу према ранијем закону, знатно побољшано, ваљало би од учитеља и учитељица народних школа очекивати одушевљенији и успешнији рад на образовању и васпитавању народног подмлатка; али ће се то узаман очекивати све дотле *докле држава законодавним путем не испуни потпуну дужност према народној школи.*

На име, држава мора изменити досадашњи систем подизања, оправљања, снабдевања, и у опште издржавања народних школа. Кад је учитеље и учитељице уврстила у ред својих чиновника, *она мора и народну школу прогласити својом, државном,* и о њој свеколико старање водити. Ако би држава и даље оставила народне школе да о њима и у будуће воде старање наше, веома лабаво организоване општине, држава би учинила грех према себи самој: трошила би многе милионе на плате учитеља и учитељица, а народној просвети не би много ваздила. Да би рад у народним школама био успешан, мора им се осигурати све оно што је неминовно потребно за редован и правилан рад у њима.

Законом је прописано да школска година у народним школама траје од 1 септембра до 28 јуна (Видовдана), али, на жалост, живот наших народних школа казује да није тако. Један врло мали број школа срећан је да 1 септембра започне рад у новој школској години, а многе и многе тај датум бележе много доцније. Није тешко погодити зашто.

Учитељ је по свршетку школске године савесно извршио своју дужност, да би у наредној школској години могао на време отпочети рад у својој школи. Тако, он је позвао своје школске одборнике у седницу. На тој седници, он је изнео шта све треба урадити за време школског одмора, да се школска зграда доведе у ред и набаве остале школске потребе. Школски одборници су увидели и сами умесност и потребу учитељевих захтева, па су донели одлуку да школски благајник, са одређеним чланом одбора, све то изврши. Потребна за то новчана средства су школским буџетом предвиђена, и школски благајник се обратио општини да му за те потребе изда потребну суму... У 80% случајева добива се одговор да у општинској каси нема новаца, да треба мало причекати, и тако се дође и до дана почетка нове школске године, а школа није доведена у исправно стање, нити су набављене школске потребе.

Где је таква ситуација, учитељи су стављени пред алтернативу: или да ћуте и таворе дане без икаква стварна рада, или да сву своју енергију и моралну снагу ставе у борбени ред према онима с којима треба да су у најбољим односима, и чију децу треба да уче и васпитавају! А и када у тој борби колико толико и успу, њихов је ауторитет опао у очима оних с којима су борбу морали водити, па следствено томе и у очима њихових ђака, чији су то синови или кћери.

Дакле, код досадашњег система подизања, снабдевања и издржавања народних школа у нас, двогуба је штета: *пропуштено много драгоценога времена рада; ослабљен учитељев ауторитет и његова воља за рад.*

Народну школу морамо схватити као једну од најпотребнијих и најважнијих институција у држави; у њој треба радити зналачки, смишљено, интенсивно, и са највећом вољом и љубављу, јер се у њој ради о добру нашег највећег блага.

За израду неке ствари или предмета у једној техничкој радионици, мора се све припремити што је за њу потребно, као што се и за административни рад у једној државној канцеларији до ситница све предвиди, спреми и на време набави. Тако исто мора се и учитељу и учитељици на дан почетка школске године дати у руке: и исправна школска зграда, и деца — та „жива школа“, и сав прибор потребан при школском раду... Све школе морају имати онај најпотребнији минимум наставних средстава за очигледну наставу; сви ученици и ученице морају имати потребне уџбенике и други прибор за заједнички једновремени рад.

Када би се само за једну школску годину у нас сабрао број изгубљених часова рада због немања огрева зими; када би се извео изгубљени број часова, рецимо из наставе писања и цртања (услед чега наше народне школе и дају веома слабе резултате из тих наставних

предмета), због немања потребног прибора; и када би се узеле у вид тешкоће у раду приликом предавања штива из Српског језика, због тога што сви ученици немају прописни уџбеник, тај би број изгубљених часова рада изнео замашну цифру, што је, без сумње, од огромне штете по правилну наставу и васпитање народне омладине.

Па ко је томе крив? Учитељ сигурно није, јер је он своју дужност за боље уређење школе испунио до краја. Интервенисао је и лично; тражио је помоћи и од свог школског надзорника, среског и окружног начелника, па чак и од врховне власти, Министарства Просвете, па је мало користило.

Ако се истински жели и хоће *прави просветни рад*, и да учитељи и учитељице у истини буду васпитачи и учитељи народног подмлатка, и агилни културни радници у маси народној, њих треба што пре ослободити вођења јалове борбе са сеоским општинарима, речју: *држава мора државном чиновнику учитељу дати државну, а не општинску школу*. Држава је пре неколико месеца и сама увидела да општине, овакве какве су, и какве ће у нас бити још за дужи низ година, нису у стању финансирати ни свога најглавнијег органа — општинског деловођу, већ им је држава морала притећи у помоћ, дајући општинским деловођама по 250 динара месечно из своје касе.

Може држава дати учитељима и учитељицама још и бољу награду; може им дати и плату I чиновничког разреда по ново пројектованом закону о платама државних чиновника и службеника, — од тога народна просвета неће много хасне имати, ако се не би изменио систем подизања, снабдевања и издржавања народних школа у духу напред изнесеном. Само ће тада народна школа бити оно што треба да је: „Основ основама; темељ темељима“ (Ст. Новаковић) у добро уређеној држави.

Р. СТ. МИТИЋ

КРОЗ СТРАНЕ ЛИСТОВЕ

Деца и рат

Француски књижевник Г. Емил Бер сугерисао је, у „Фигару“ (le Figaro), срећну идеју о једној анкети коју би било од особитог интереса извршити и код нас.

„Ја сањам, каже Г. Бер, о једној анкети организованој од учитеља и учитељица наших десет опустошених округа. Она би се састојала у ђачким задацима. Од свакога ђака између једанаест и дванаест година (велики ученици који ће да оставе школу), затражило би се да исприча ствари које се сећа да је видео или радио, од инвазије до примирја-

То би био први задатак. У другоме, дете би имало само да одговори на постављена питања; да каже каква су била његова осећања, његове идеје, за време овог рата, о свима предметима који су долазили, по случају, из дана у дан, да надраже његов дух или покрену његову осетљивост; које су га ствари највише жестиле, чудиле, веселиле; кога је дана највише плакало; шта га је највише уплашило. — Ја бих желео да нам у свакој вароши, у свакоме селу, учитељи и учитељице покажу душу детета које је изашло из развалина Великога Рата, и описану од стране самог детета, сада, пре свих могућих поправки у правопису, стилу и осећањима. Какви досјеи за историчара, за филозофа, за „аматера душа!"

Француско Министарство Просвете прихватило је идеју о тој анкети, која ће моћи, сутра, да обогати јединственим благом архиве основне наставе.

Глас мртвих

Министарство Просвете у Француској издало је недавно једну узбудљиву књигу у којој су штампана, да послуже за морално васпитање нових поколења, писма с фронта учитеља погинулих за отаџбину. „Време" (le Temps) овако коментарише ту лепу збирку:

„У овим учитељским писмима налази се прави тестамент оних који су саградили национални хероизам у име једне религије коју, после толиких жртава, вештина казуиста неће моћи више поколебати. Ту, у тим расутим хартијама, треба открити извор не ретких идеја, но божанских побуда. Вера се брани суптилношћу, али се оснива на простоти. Права мудрост није доктринална: она се мери према својој живој примени.

„Ови учитељи нису дакле правили висока метафизичка вежбања, али су они умели да прилагоде своја дела своме идеалу, и то је најмучније предузеће које се може тражити од људи. Пред опадачима наших школа, треба иставити овај споменик сграђен од мртвих за спомен на једну слободну и поноситу мисао која је загревала земљу у тренутку одлучних опасности. То су нове *Selectae* у којима ће сутрашња омладина, лакше но у делима древне старине, црпсти најзначајније поуке племена."

Треба ли латински језик?

„Смотра наставе живих језика" (Revue de l'Enseignement des langues vivantes) публикује један врло интересантан чланак о користи латинског језика, чланак чија је оригиналност у томе што је писац те апологије латинскога један професор живих језика (Г. Л. Дишмен, професор енглескога у Колберовој Школи).

Аргументи писца оснивају се на опсервацијама извученим из двадесетогодишње праксе наставе живих језика, упоређене с наставом латинскога. Живи језици, каже он, уче се само из неког користољубивог

циља; међутим, свака култура која је доиста достојна тог имена је некористољубива. Какве се књиге на страним језицима дају у руке деци? Књиге индиферентне, одакле они не извлаче никакву вишу корист; неколико лирских песама, које нису идеална храна за младе духове. Што се тиче дела у којима су изложени велики проблеми универсалне мисли, њих читају врло мало ђака, једино будући професори, али и они тек кад изиђу из гимназије.

Из латинскога, међутим, они извлаче тројаку корист:

1. Уче се да познају много боље смисао француских речи и једног великог броја латинских речи.

2. Ванредна сложеност, уз чудну слободу латинске морфологије и синтаксе, приморавају ученике на сталну интелектуалну гимнастику и противе се свом силом рутини и духовној лености: „Да би се читали латински писци, треба известан дух иницијативе, инвенције, који не изискују ни енглески, ни немачки, нити и један од модерних језика... Овде, међутим, рутина нема никаква посла. Нема фраза које се могу научити с гувернантом папагајски!... Треба се навикавати промеравати за и против, тражити, налазити, укратко употребити сву интелигенцију да се открије смисао текстова логичким средствима."

3. Ученици извлаче из читања латинских дела моралну корист коју им не даје ниједна од оних многобројних историја, прича и новела, нити иједан од романа што чине највећи део њихове лектире на часовима живих језика. Могуће је да та романтична дела имају уметничке вредности, али њу ђаци не примећују, и, с друге стране, они не налазе у њима јаку моралну храну која им је потребна и коју налазе дарежљиво расуту у античкој књижевности. „Дете које започиње учење латинскога језика налази се од прве убачено у лектиру — корисну већ и самим тим што је тако спора — великих дела, дела која су ретко била доцније достигнута, и која, сигурно, никад нису била престигнута у свом роду. Ученик, чим почне учење тога дивног језика, долази у додир са свима општим идејама на којима људски дух гради од пре три хиљаде година; он се присно упознаје с оним принципима ради којих се пије кукута, ради којих се иде у прогонство, којима и данас, као и у најгора времена, грозе незнање, саможивост, гордост, општа рђавштина, и који су ипак куле светиље човечанства. Мађијске речи дужности, моралне снаге, жртве, слободе, уписују се у душу детета неизгладивим писменима при додиру с овим великим мислиоцима, и, ако оно има нешто духовне честитости, добро зрно мора ту проклијати и донети племенит род."

Рећи то, то не значи самим тим бити непријатељ живих језика. Писац на против цени да се „никад неће довољно учити код нас модерни језици, а нарочито енглески и немачки", да „се неће никад сувише спремити млади људи за борбу која ће се водити између разних

народа на економском терену идућих година". Али он мисли да нема потпуне културе без темељног познавања латинскога, да је латински потребан „за стварање једне многобројне интелектуалне елите, која ће бити кадра да шири све више људске хоризонте", да је чак он „најбољи противотров германске мисли у оном што она има рђавога", и да због тога треба да га зна сваки човек који је одређен да игра улогу васпитача.

Корист од учења модерних језика

Под насловом „Настава модерних језика", Г. К. Ф. Вард, професор Универзитета у Јови, проучава у америчкој „Васпитној Смотри" (Educational Review) рапорт једне комисије коју је именовао први енглески министар Лојд Џорџ са задатком да организује анкету о месту модерних језика у велико-британском васпитном систему. Тај рапорт, који је објављен 1918, наишао је на једнодушно одобравање професора модерних језика на британским универзитетима. Ево каква је корист од учења страних језика, према томе како је резимисана у разним главама тога рапорта.

Трговачка вредност. — „У великом делу наше трговине с иностранством, познавање страних језика, предела и народности биће од непосредне и обилне користи."

Модерне студије и општа култура. — „Ниједна земља не може себи допустити да рачуна једино на своју личну снагу у култури. Читав цивилизовани свет је заједничка фабрика знања. Ни у једној грани духа специјалист не може пренебрегнути рад страног истраживача. И зато треба темељно предавати и учити најпре само један модеран језик; учење другога постаје тада релативно лако." (Комисија нарочито инсистира на том начелу.)

Социјална вредност. — „Демократски режим тражи образован народ. Међутим, и масе, и управљајуће класе, показивале су исто незнање јавне опасности." „Незнање духовног стања и тежњи немачког народа није можда било узрок рата, али оно је сигурно — продужује рапорт — спречавало потребне припреме и сметало нашим напорима кад је рат почет, и сада не престаје да замрачује наше одлуке у миру. Слично непознавање Француске, још веће непознавање Италије, неизмерно непознавање Русије сметали су ефикасном вођењу рата и сметаће свакој пријатељски сарадничкој акцији после рата. Разрушење предубеђења и незнања, то је највиши циљ модерних студија. И тада оне неће бити само прост извор добити, средство да се увећају знања, оруђе културе: оне су једна национална нужност."

Релативна вредност разних језика. — „Француски је далеко најважнији језик у историји модерне цивилизације."

Рапорт затим излаже колико је неправедно што професори мо-

дерних језика морају сами да сносе трошкове око борављења у иностранству. Он инсистира на умору, напрегнутости и трошењу који су потребни да би се добро радило на часовима живих језика и о којима одговорне администрације воде мало рачуна, на обиму — бар двапут већем, могло би се рећи, од обичнога — опште културе који се тражи од професора модерних језика, и према томе, на поштовању на које он има права.

Школа рада

У Америци, „Биро за развиће пољопривреде“ води страховиту пропаганду у корист пољопривредне наставе у сеоским школама. „Педагошка смотра“ (Revue pédagogique), у једном од својих последњих бројева, аналише једну од многобројних, и пуних важних новина, брошура којима се та пропаганда врши.

Светски рат — каже се, у главном, ту — научио нас је да су идеје и теорије без вредности док нису преображене у радњу, у резултате, у радове за човечанство.

Речи су само звуци, симболи идеја. Не може се орати њива, градити кућа или уплетати уже речима.

Онај који чита, и не твори никад,
Јесте као онај који оре и не сеје никад.

Шта би радило дете које би пало у воду баш у тренутку пошто би изговорило лекцију о пливању научену из књиге? Да би знало разлику између вештине пливања према књизи и стварне вештине, оно треба да иде у воду и да плива.

Кад се нађемо пред потребама живота, не питају нас колико смо књига прочитали или научили, већ шта можемо да урадимо и како можемо то да урадимо.

Књиге су алатке које имају да нам помогну да радимо стварно. Оне су средство ради циља, али не сâм циљ.

Циљ васпитања је да оспособи ученика да испуни дужности које ће му наметнути живот; он треба дакле да се свикне да позна и да искористи предмете око себе.

Неки ће приметити да школа није место где има да се рукује чекићем, клинцима и дрводељским алаткама; да дете иде у школу да научи читати, писати и рачунати. Доиста, то је тачно; али најбољи начин научити рачунати јесте израчунавати димензије и мере да би се направили, на пример, тестерашки ногари, сандук за алатке или други корисни предмети.

Свет се мења свакога дана. Наши дедови жели су српом и млатили жито млатилом. Данас, једна модерна машина за жњевење пожње на дан колико двадесет људи.

Нове методе су преобразиле читав свет. Нове идеје продиру у

школе. Данас се мисли да има више наставе и културе у проучавању једног корена од цвекле но у проучавању једног латинског корена.

Свака сеоска школа имаће ускоро своју збирку алатки као што има своје књиге, своје карте и глобове; учитељ ће изводити ђаке ван школе да их научи директно како се раде ствари, не само пољопривредни радови, већ све што се односи на живот и тиче се благостања човечанства. Свака школа имаће, уз разреде, локал који ће служити као радионица где ће ученици сами правити сваковрсне корисне предмете, као што ће девојчице научити кување, конзервирање и шивење.

Кроз неколико година, нама ће изгледати чудни многи принципи који су сад примењени у школи.

Зашто, на пример, деца морају, у својој периоди највеће активности, кад су праве динамо-машине од нерава, мишића и снаге, да се држе непомична на својим седиштима шест сати на дан?

Један сат предавања замори и већину одраслих особа; како се може захтевати од деце шест сати мирноће?

Данашњи систем се мења брзо из дана у дан; ручни рад и домаћа знања већ су заведени у много школа.

Настава природних наука у основној школи

Извод из једног чланка Г. Ж. Дерома, објављеног у „Педагошкој смотри“ (Revue pédagogique) под горњим насловом:

У току рата, наши непријатељи ставили су науку у службу зла, и ми смо морали да пођемо за њима на том терену. Откако је настао мир, ми имамо да издржимо исту борбу: с гледишта народне одбране, као и с гледишта економске одбране, будућност припада народима који ће умети најбоље да продру у науку, да је потчине и да извуку из не директне материалне користи.

У том погледу, шта је урадила досад основна школа? Анкета која је извршена у целој Француској приликом педагошких конференција 1919 утврдила је да добијени резултати не одговарају свуда доброј вољи учитеља. Узрок слабости која је констатована у већини округа изгледа да се најбоље може приписати употреби рђаве методе: „лекције ствари“ дају се без ствари; експерименталне науке предају се без и најмањега експеримента; с ботаником се поступа као с граматиком. Дешава се чак да лекција не испада конкретнија и кад се имају ствари под руком; предмет о коме се говори показује се из далека; лекција је само привидно основана на опсервацији.

А ипак, око нас, све је предмет за опсервацију и експеримент, и лако је задивити децу малим, и учинити да најбољи часови преко недеље буду часови предавања наукâ, ако наставник остане прост, жив, убеђен пред ученицима.

До душе, те часове није лако држати, и многи наставници нису

довољно приправљени за научну наставу. Они који су прошли кроз учитељску школу видели су како се врше експерименти, или су их сами вршили; али остали?

Уџбеник такође сноси добар део одговорности у неуспеху научне наставе. Дела из којих уче ученици, и ако најчешће састављена од стручних људи, и сувише су опширна; писац губи из вида да у основној школи настава треба да има врло прост карактер. Чему она учена терминологија, она псевдо-научна збрка? Нека се даду појмови од животнога интереса који се тичу гајења деце, домаће економије, хигиене, радничког и сеоског живота.

Многи учитељи задовољавају се тиме што тумаче уџбеник и траже да се научи извод из њега. Чак и кад је добро састављена, књига за науке, у ученичковим рукама, ризикује да преобрази у некорисно и досадно вежбање памћења лекције које треба да буду пре свега вежбање чула и координација примљених идеја.

Добро помоћно средство за часове наука је школски музеј, који је, на жалост, данас сувише занемарен, или се брка са збиркама ретких или чудних предмета, мало употребљивих, и посутих прашином. Организација школског музеја је свуда могућа, под условом да се за њ заинтересују ученици, и, преко ученика, родитељи.

Немачка школа после рата

У једном врло документованом извештају објављеном у „Часопису за примењену психологију“ (Zeitschrift für angewandte Psychologie), Келер анализе 32 дела у којима се поставља питање о преображају немачке школе после рата. За већину писаца, спас је у јединственој основној школи. Многи налазе да је Немачка много препатила од надмоћности интелектуализма и, сасвим природно, траже од сутрашње школе да буде школа живота, у којој ће учасници сматрати свој посао као „професију“, у којој ће живот немачког народа проћи у све наставне предмете, у којој ће пробијати личност која ће лако умети да се стави у службу заједнице. Али ће жена бити искључена из школске заједнице: коедукација не треба да постоји; ако човек има своје особене дужности, и жена има своје; једино су им заједничке дужности да раде и да живе за заједницу.

Главна је мисао, то се разуме, да немачка школа не треба да престане да буде „deutsch“; али зато — и то нас чуди — она ће дејствовати, не слободом, већ принудом. И та принуда ће се вршити и у свима заводима за заштиту детињства који су у тесној вези са школама за усавршавање. У овим последњим школама девојке ће се спремати да постану мајке. Те мајке, којима ће година дана обавезне грађанске службе узрелити дух, помоћи ће јединству немачке душе религијом... Све су то

идеали мало нејасни, као што се види, али они сведоче сви о ватреној вери у вредност немачке школе.

Како ће школа бити организована? Завршна формула изгледа да је: један народ, једна војска, једна школа. При дискусији о јединственој школи, јављају се извесне бојазни: да национална немачка школа не уништи „гимназију". Латински, грчки, француски, енглески, претрпљују страховите нападе. Било како му драго, војничка култура задржаће своје место, јер она доприноси да идеалише акцију, да створи личност, да моралише карактер.

Школа и моралност

Извод из једног чланка лозанског „Васпитача" (L'Educateur):

Ученик расте; његова личност почиње да избија; он пролази кроз физиолошку кризу која прати доба пубертета. У томе тренутку морална дисциплина школе добија сву своју важност. Старајући се да наоружа своје ученике за животне борбе, наставник говори тада о свима моралним питањима, изузимајући о једном које се многи васпитачи боје да дотакну, о питању о *сексуалној моралности.*

Је ли то због тога што он сматра да то сексуално упућивање, колико научно толико морално, припада лекару? Или што се боји оговарања јавног мњења, строгих критика, неповољних коментара? Ми смо мишљења, каже писац чланка, да одважан наставник који примети неки озбиљан поремећај у разреду, не треба да се боји да приступи том важном предмету. Он ће умети, разуме се, да разликује случајеве који могу бити угушени појединачно, од случајева који шкоде целој заједници, ометају посао и стварају атмосферу менталне неморалности чије се заразе треба бојати.

Ако никакав случај не натера наставника да интервенише за време школе, он ће у сваком случају имати моралну обавезу да обавести своје ђаке пре но што изађу из школе. Разуме се да и девојка, која је у свету још више изложена опасности но младић, треба да буде обавештена; наставница ће заменити родитеље који, из немарности или из лажног стида, не смеју да говоре својој деци о интимним стварима живота.

У ком духу треба давати у школи појмове о сексуалном питању? Предмет се може посматрати с две стране: с научне, која жели да упути децу у тајне порекла људског живота, као што се на часовима природних наука проучава расплођавање биљака и извесних животиња; и с једне друге, битно моралне, хигиенске и лечничке, која жели да предупреди децу од извесних сексуалних злоупотреба, природних или вештачких. Цело је питање у томе да се створи једна здрава, морална, озбиљна духовна атмосфера, кадра да разуме озбиљни значај живота.

Уз то је преко потребно, помоћу брошура доступних свакоме и

преко јавних конференција, упућивати опомене широкој публици. Боље је предупредити но лечити. Зло постоји; неморалност бива све већа и све заразнија: треба реагирати, обавештавати родитеље, задржати младиће на ивици порока.

с. п.

ДРУШТВА И УСТАНОВЕ

Друштво за живе језике и књижевност. — Београдски наставници и наставнице живих језика, на скупу који су одржали 19 новембра текуће године, основали су „Друштво за живе језике и књижевности“ (Неофилолошко Друштво), и за почасног председника изабрали г. Богдана Поповића, а за председника г. Д-р Милоша Тривунца, професора Универзитета.

Да бисмо могли јасно истаћи задатак који предстоји пред друштвом, потребно је да у најкраћим потезима изнесемо стање у којем се налази наша настава живих језика.

Наше учионице су препуне ђака, тако да ни најспремнији и најодушевљенији наставник не може да ради са успехом. Сем тога, бели зидови учионица, без слика за очигледну наставу, мало му пружају могућности да се у настави служи директним методом, несумњиво најбољим за рад са почетницима. Наше школе немају својих књижница за ђаке, да би наставници били у могућности да уводе своје ученике у познавање књижевности и живота страних народа.

Положај наших наставника живих језика у толико је тежи што они махом свршавају своје студије у нашој земљи, те немају могућности да потпуно савладају језик који предају. Како је могућно да такав наставник, и поред најбоље воље, научи ученика добром изговору, кад ни сам није сигуран у свој; а о конверсацији и да не говоримо! У нас не постоје стипендије за одашиљање наставника живих језика у стране земље ради њиховог усавршавања, чак ни за време летњег распуста.

Тај тежак положај ђака и наставника може се тек онда јасно схватити када се има на уму да ни немачки ни француски језик немају никакве сличности са нашим језиком, као граном словенских језика.

Из свих ових разлога, наша настава живих језика, оваква каква је, у потпуној је немогућности да одговори своме вишем задатку, који се састоји у упознавању наше омладине са карактером, особинама и тековинама страних народа. Нашим наставницима живих језика мора да се пружи могућност да постану пионири добрих страна културе западних народа, ако желимо да се користимо њиховим искуством, и да преко њега одемо и даље.

Услед ових набројаних разлога, „Друштво за живе језике и књижевности“ поставило је себи за задатак унапређење наставе живих језика и књижевности, и неофилолошке струке уопште.

Ову своју задаћу друштво ће вршити:

1.) Свестраним старањем о настави живих језика и књижевности

(расправљањем питања о броју ђака и часова, о методу рада, набављањем потребних часописа и књига, старањем о усавршавању наставника, итд.).

2.) Конференцијама, дискусијама и угледним предавањима.

3.) Повременим издањима, а евентуално и редовним.

4.) Ступањем у везу с осталим сличним друштвима у земљи и ван ње.

5.) Заузимањем код меродавних чинилаца, нарочито Министарства Просвете, за наставу живих језика и књижевности, и неофилолошке струке у опште.

Редовним чланом друштва може постати сваки наставник или наставница живих језика наше Краљевине.

Ванредни су чланови: ђаци филозофског факултета у последњој години, и свако друго лице које се интересује за друштво и његове задатке.

Добротвори су лица или установе који друштву укажу или указују већу материјалну помоћ: у новцу, легатима, књигама, итд., а који се бирају на предлог управе.

Улог редовних чланова је 20 динара, а ванредних 10 динара годишње; чланови имају право да редовна друштвена издања добијају бесплатно.

Управа сазива скупштину једанпут годишње.

Како је друштво поставило себи за задатак унапређење целокупне наставе живих језика, то ће оно преко својих издања извештавати своје чланове у унутрашњости о мерама које предузима за побољшање наставе, као и о резултатима дискусија са својих централних седница. Ако би и наставници из унутрашњости узели активнијег учешћа у раду друштва својим писменим прилозима, оно би приступило издавању свога часописа.

Друштво се нада да ће га Министарство Просвете помоћи материјално, као што помаже остале научне установе, како би било у могућности да издаје своја издања и да ради на остварењу задатка који је себи поставило.

Досада је друштво, на основу реферата г. Д-р Милоша Тривунца „о наставном плану за живе језике у нашим средњим школама“, поднело Министарству Просвете резолуцију у којој је образложило због чега је неопходно потребно:

1.) да се у свима резредима у којима број ученика прелази тридесет, отвори још једно одељење за наставу живих језика; и

2.) да Министарство Просвете одреди једну сталну суму у своме буџету, из које би се давао додатак за путовање наставницима и наставницама живих језика, како би бар свако треће лето могли да проводе у земљи чији језик предају.

На идућој седници водиће се дискусија *о методици наставе живих језика*, у вези са рефератом г. Мирка Поповића, директора гимназије, о књизи г. В. Ђерића.

ВЕЛИБОР ЈОНИЋ

РАЗЛИЧНОСТИ

*Једна школска република**

Прочитао сам једну књижицу од 80 страна *(The Class-Room Republic,* од E. A. Craddock-a; издавач Blach, Лондон) која ме је јако заинтересовала и очарала. Њен је писац, — професор енглеског и француског језика у средњој политехничкој школи у Холовају, — педагог који страсно воли своју мисију, искусан психолог и, несумњиво, човек високе моралне вредности и велике природне доброте које, сигурно, играју велику улогу у његовим експериментима. Он ме подсећа на оног швајцарског професора, Г. Нусбаума, који управља у Блонеу једном школом у којој се труди да образује карактере од тешке сировине „незгодних" дечака. Дубоко познавање деце и апостолски позив успевају да чине права чуда. Г. Е. Кредок не вежба своје способности на изузетним дечацима, али он има исту веру као и Г. Нусбаум у неслућене врлине деце. Он уме да нађе вероватна оправдања за све њихове тобожње недостатке. Он је од оних који више воле немирлук, знак енергије и рашћења, но мирну и немоћну пасивност.

Кад чују шта је овај човек урадио, стари „магистри" поскочиће с места, а многи учитељи за које је прут ultima ratio сваког васпитања, завриштаће. Он је организовао своје разреде као републику и предао своја пуномоћства у руке једном одбору ђака изабраних општим гласањем од стране њихових другова. Он може тако потпуно да се посвети настави, не дајући најбољи део свога времена и своје пажње укорима и казнама. Тај систем функционише већ две године не може бити боље.

Тај смели покушај има психолошке базе чија се вредност не може порећи. Самом природом ствари, дете је, у садашњем систему, наведено да сматра добро или зло, чистоту или рђаво владање, прљежност или леност као предмет спора који има да се изравна само између две личности: наставника и ученика. Грешке које он чини учинио је он *лично* спрам професора *лично*. То је основна заблуда, заблуда која чини узалудним све покушаје за усавршавањем, која спрема незадовољнике у животу, несвесне идеје о друштвеној солидарности.

Ученици Г. Кредока, ослобођени од тог инстинктивног страха спрам свога наставника, потчињавају се много лакше дисциплини која им је наметнута од њихових парњака у заједничком интересу. Очевидно, та се метода не би могла применити на сасвим младу децу, али у добу од десет

*) Уз чланке Г. .Г Д. Трбојевића и М. Павловића о „Бачкој самоуправи" које публикујемо у овој свесци, чини нам се врло згодно да ставимо и овај врло занимљив опис једне „школске републике", извађен из француског листа „Време" (Le Temps). Уредништво.

до петнаест година дечаци су већ толико разумни да схватају користи од таквог система.

С професионалног гледишта, буди узгред речено, тај пренос власти има ту добит што чини адекватнима њиховој дужности учитеље који су врло спремни али без васпитних особина. Овде им је довољно само знање.

Г. Кредок тврди да су, остављени себи, његови ученици изабрали са врло сигурним смислом другове који имају да их контролишу, да их прекоревају за њихове мане, чак и да их кажњавају. Што се њега тиче, он се *потпуно* уздржава интервенције, будући да и најмање мешање може да сруши целу зграду. Одговорност мора да остане потпуна. Сваки осуђеник незадовољан казном може да тражи поновни претрес пред целокупним скупом својих другова, али је искуство доказало да деца имају тако оштар смисао правде, да се тако добро познају међу собом да су грешке сасвим ретке и, тако рећи, немогуће.

Мало наставника могу себи ласкати да их ученици слушају тако као што ученици Г. Кредокове школе слушају овај одбор. Дугачка коса је зачас ошишана, и нико се не би усудио, макар како био скривен од очију професорових, да препише свој задатак или да кришом чита басну коју се прави да говори на памет. Заједница надгледа.

Овом првом експерименту, који је достојан да о њему размишљају сви они за које је васпитање један од највећих проблема живота, Г. Кредок је додао и један други, који ми изгледа да је нарочито применљив у англо-саксонским земљама, где спортски дух има готово претерано место. Енглески педагог је поделио свој разред у две групе подједнако снажне по знању, интелигенцији, духовној живости, марљивости и, тако исто, подједнако слабе: рђави ђаци су правично додељени једном и другом табору. Добре белешке се сабирају по групама као у фут-балу. Са својим добронамерним лукавством, Г. Кредок пушта обе групе да постављају једна другој питања о лекцији за тај дан. Добар ђак из табора А напада, разуме се, најпознатијег ленштину из табора Б, и обратно. Та унакрсна ватра питања прави мало буке у разреду Г. Кредока, он то сам признаје, али изјављује да је ларма мана само кад спречава рад, а да је она овде чак један од услова рада за ове младе узавреле мозгове.

Ово схватање такмичења по таборима је чисто енглеско. Оно смањује вредност индивидуалитета у корист колективности, која је хомогенија у својој култури, и с већом равнотежом у својој снази. Најбољи се жртвују да би помогли осредњима, у место да далеко одмакну испред осталих. Ја не знам шта ће се, у школским круговима, мислити о овим занимљивим покушајима, али их је Г. Кредок изложио с таким убеђењем да човек не може да бар не сврати пажњу на њих.

РЕНЕ ПИО

БЕЛЕШКЕ

Интернационални средњешколски конгрес. — Априла 1921 држаће се у Паризу Интернационални средњешколски конгрес, на коме ће се претресати извесна питања која се налазе резимисана у резолуцији конгреса Заједнице интернационалних удружења, држаног у Бриселу 5 децембра 1919:

„Нека се Друштво Народа потруди да утврди минимум наставе и васпитања, преко потребан сваком људском бићу да би могло како ваља да врши своју грађанску дужност у демократији; — нека затражи, према томе, од сваког народа да прикладним законодавством учини тај минимум обавезним; — нека предложи, у интересу детета и ради бољег социалног приноса, најпре да се продужи обавеза похођења школе до четрнаест година, — обавеза која је данас примљена у готово свима земљама европским и америчким, — затим да се осигура минимум допунске и професионалне наставе за време дечаштва; — и нека тако чине стално апел на моралну снагу без које би било немогуће преобразити дубоке услове социалног живота свију народа.

„Нека Друштво Народа установи што је могуће пре разне органе који ће имати да осигурају тај резултат, нарочито одељење за пропаганду, одељење за размену, било студената, било учитеља, било радника који ће моћи допринети да убрзају узајамни споразум народа.“

Деца и јавни живот. — Приликом новог француског зајма, Г. Андре Хонора, министар Јавне наставе и Уметности, упутио је свој деци из француских основних школа овај речити апел:

„Моји драги пријатељи, кроз неколико дана, ви ћете читати, наштампане за вас, одломке из писама учитеља и учитељских приправника који су дали свој живот за Француску; ви ћете разумети до какве су душевне величине доспели најнепознатији међу њима, они који су служили или се спремали да служе у нашим малим школама, у нашим најудаљенијим засеоцима. Ви ћете сматрати за част да се задахнете њиховом мишљу, да би Француска била тако исто велика у миру као што је била велика у рату.

„Она тражи још мало њиховог новца од све своје деце, од малих као и од великих, да би повратила живот својим опустошеним провинцијама, да би поправила своје путове, саградила лађе, створила школе. Молите ваше родитеље, ваше пријатеље, да упишу за нови зајам. Учините то за спомен на мртве из рата, и нарочито на мртве које је Школа дала.“

Међународни Универзитет. — На Бриселском конгресу 1919 одлучено је оснивање једног међународног универзитета. Један рапорт, који је сад објављен, испитује под којим би условима тај план био остварљив.

У средњем веку — каже се у том рапорту, према изводу који из њега публикује лист *Scientia*, — кад су студенти ишли с универзитета на универзитет да слушају велике учитеље, *Universitas studiorum* био је седиште интернационалнога духа. Међутим, од краја средњег века, идеја

нације замењује универсализам западног хришћанског света. Али са XX-им веком интернационалне тенденције појављују се наново у универзитетском свету. Међународни Универзитет био би најбоља лабораторија за израду опште доктрине која је потребна Друштву Народа. Њега би могли основати универзитети разних земаља и интернационална удружења, под високим покровитељством Друштва Народа и под управом једног Међународног Универзитетског Савета. Он би требао да има своје седиште у Бриселу, који је већ седиште највећег броја интернационалних организама. Службени језици били би француски и енглески. Настава, упућена елити студената, имала би карактер пост-универзитетски и супер-универзитетски. Један циклус курсева и конференција требао би да буде посвећен новом међународном праву и упознавању са јучерањим и данашњим међународним животом. Универзитет би био центар високих студија, чији би програм требао да буде што је могуће више гибак. Његова активност имала би такође да се манифестује разним бироима и публикацијама.

Учитељске пенсије. — У Немачкој, учитељска пенсија може изнети највише 75 од 100 од плате. У Аустрији, пенсија је равна целој плати после 30 година службе. У Шведској, пропорционална пенсија може се добити после 5 година службе; она је једнака плати после 25 година службе. У Аргентини, члан 31 Устава даје наставницима пуну пенсију после 20 година службе. У Уругуају, пуна пенсија добија се после 25 година.

Енглеске школе. — У једном француском учитељском листу, једна сарадница овако описује енглеске школе, поредећи их са француским:

„Кад помислим на оне енглеске школе, какве сам видела у Лондону, у Бирмингаму, у Манчестру, видне и сјајне с њиховим зидовима обложеним фајансом, с њиховим уздигнутим таваницама, њиховим високим и широким прозорима украшеним маргаритама и гераниумом, њиховим школским намештајем израђеним највише од гвожђа, лаким, чистим, солидним и удешеним према расту деце, њиховим широким степеницима с благим пењањем, њиховим великим централним hall-ом са стакленом таваницом, украшеним зеленилом, кроз који цела школа, пре но што ће ући у разреде, дефилује у реду, уз звуке једног снажног клавира, њиховим пространим гардеробама, њиховим умиваоницима с многобројним славинама, њиховим клозетима обилно снабдевеним текућом водом, све тако чисто и одржавано као и остатак зграде; кад се та слика оцрта у моме сећању, па кад се затим укаже — друго крило диптика — слика не изузетна извесних француских школа о којима нећу ништа да кажем сем да су у свему противне енглеским школама, ја не могу а да за тим дубоко не зажалим.“

Лева рука. — Према једном швајцарском педагошком листу (Jugendwohlfahrt), није прост случај што се лева рука повукла пред десном. „Међу људима из примитивних друштава где се диференциација била извршила час на лево час на десно, показала се јасна превага у борби за живот у корист оних који су били развили своју десну руку, јер су они били способнији да бране своју леву страну и да нападају леву страну свога непријатеља, гађајући у срце. Отуда се број левака мало по мало смањио.“

Рат је показао, поновним васпитањем појединих осакаћених делова тела, да лева рука може да стекне за мало времена онаку исту умешност као и десна. Али треба ли одатле закључити да је човек који се служи подједнако обема рукама идеални људски тип? Не. У практичном животу, у сваком занату, обе су руке корисно диференциране, једна имајући да помаже другој, тако да, кад би човек имао две десне руке, онда би требале, на крају, две леве руке да се спрема и подржава рад првих.

Нормалан човек остаће дакле човек који је нарочито развио једну од своје две руке, и та рука остаће десна рука, будући су сви обични предмети, алатке, машине, сграђени према најобичнијој диференциацији.

Међутим, у француском „Времену“ (Le Temps), ми читамо супротно мишљење. Способност моћи заменити једну руку другом, каже се тамо, драгоцена је у много прилика, и додаје знатно професионалној вредности човековој. Хирург или окулист, на пример, удвајају своје моћи ако могу да располажу са две десне руке. Наши славни ратни богаљи имали су велике муке да привикну своју леву руку на рад, и потреба да се још од детињства вежбају обе руке сад је јасна свима. Један француски лекар, D-r Armaingaut, покренуо је то питање пред Медецинском Академијом и узео иницијативу за једну петицију коју је упутио свима француским лекарима, слично духовитој Франклиновој „петицији за леву руку, упућеној свима личностима које се баве васпитањем“. Досад је стигло до 1200 одговора; сви су они повољни овом покрету који жели да наметне обавезу подједнаке употребе обе руке. „Ми немамо права, каже Д-р Арменго, да и даље допуштамо да се намеће нашем становништву једна вештачка инвалидност, кад је с много истрајности можемо уклонити.“

Ђачки штрајкови. — Allgemeine deutsche Lehrerzeitung почиње озбиљно да се брине због ђачких штрајкова који бивају све чешћи у Немачкој. У Готи, агитација коју су предузеле партије са деснице против новог школског закона лаичког карактера, имала је за последицу ђачки штрајк који се, старањем Сељачке лиге, проширио на целу земљу. У Баварској, после штрајка у Порнсдорфу, организованог противу сеоског учитеља који је био дошао у сукоб са свештеником, избио је штрајк у Минхену; тај је штрајк организовало свештенство противу власти које су биле отвориле истовремене школе, т. ј. школе у којима су разне веронауке биле предаване једна поред друге. Средство у политичкој борби, ђачки штрајкови, који изгледа да су постали обично оруђе партија са деснице, прете да дубоко узнемире ђачки живот Немачке Републике.

Школе за ненормалне. — Година 1896 била је, каже Schweizerische Lehrerzeitung, почетак велике акције за заштиту немоћне деце у Швајцарској. Из једне анкете која је вођена те године у целој Швајцарској, видело се да се, од 7.667 заостале деце, указује старање само незнатном броју, 14 од 100, док је 86 од 100 деце било у ствари напуштено. Од 945 глуво-немих иљи епилептичара, само су две трећине биле надгледане у специалним заводима. Тада је предузет један систематски напор, и данас је број специалних школа порастао од 45 на 199; створени су велики заводи за епилептичаре (у Рисбаху), за немоћне (у Балгусту), за слабоумне (у Бургдорфу, и т. д.), за заостале глуво-неме (у Турхенталу,)

за морално напуштене (у Шлирену, Нојхофу, и т. д.). Сви су ови заводи приватне установе.

Несташица учитеља у Америци. — У прошлом броју ми смо споменули кризу у учитељима у Енглеској; таква иста криза постоји и у Здруженим Државама. Од 650.000 учитељских места у јавним школама, 104.000 су или празна (39.000), или заузета учитељима без довољне спреме (65.000). Будућност је још мрачнија. 1916, у 78 учитељских школа у 35 држава Заједнице, било је 33.051 учитељски приправник. 1919, тај број је пао на 26.134. Ако падање продужи на исти начин, кроз мали број година више неће бити нових учитеља.

БИБЛИОГРАФИЈА

Књиге и часописи послати Уредништву:

Гласник. Службени лист уједињене српске православне цркве. Власник: Епископ Иларион Зеремски, уредник: професор Атанасије М. Поповић. Излази у Београду (Уредништво: улица Милоша Великог, 11), двапута месечно. Годишња цена 25 дин.

Завичај. Дечји лист. Год. II. Издаје Обласно Учитељско Друштво у Скопљу. Уређује Одбор. Излази у Скопљу сваког првог у месецу (осим јула и августа). Годишња цена 10 дин., на број 1 дин.

Зраци. Дечји лист. Год. I. Власник и уредник Влада К. Петровић. Излази месечно, у Београду (Уредништво: Студеничка улица, 62). Годишња цена 8 дин., на број 1 дин.

Милош Ивковић, професор, *Српска читанка за први разред средњих школа.* VI-VIII издање. — Београд, издавачка књижарница Геце Кона, 1, Кнез Михаилова улица, 1920. С. 160, картонирано. (Ова књига одобрена је као уџбеник одлуком Главног Просветног Савета и одлуком Министра Просвете.)

Д-р Војислав М. Јовановић, ванредни професор Универзитета у Београду и Милош Ивковић, хонорарни професор Универзитета у Скопљу, *Српска читанка за други разред средњих школа.* Треће издање. — Београд, издавачка књижарница Геце Кона, 1920. С. 256, картонирано, цена 14 д. (Ова књига одобрена је као уџбеник одлуком Главног Просветног Савета и одлуком Министра Просвете.)

Д-р Војислав М. Јовановић и Милош Ивковић, *Српска читанка за трећи разред средњих школа.* Треће издање. — Београд, издавачка књижарница Геце Кона, 1920. С. 256, картонирано, цена 14 дин. (Ова књига одобрена је као уџбеник одлуком Главног Просветног Савета и одлуком Министра Просвете.)

Одговорни уредник
С. ПЕТРОВИЋ
Душанова улица бр. 5, Београд.

Државна Штампарија
Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца,
Београд.